This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06822896 8

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

ORIGENIS ADAMANTII

OPERA OMNIA.

AD
EDITIONEM PARISIENSEM
CAROLI DE LA RUE RECUSA.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

TOMUS VII.

WIRCEBURGI,
Ex Officina Libraria STAHELIANA.
M. DCC. LXXXIII.

1783

CONTINENTUR HOC TOMO VII.

Selecta et Homiliæ in Librum Judicum, et Ruth.

Selecta et Homiliæ in Librum primum Regum.

Selecta in Librum Job.

Selecta in Psalmos a primo ad trigesimum sextum usque.

OPERA OMNIA
SANCTORUM PATRUM
GRÆCORUM
GRÆCE ET LATINE.
VOLUMEN XIII.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

MONITUM
AD ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ
IN LIBRUM JUDICUM.

R*UFINUS in Peroratione ſubjuncta commentariis Origenis in epiſtolam ad Romanos teſtatur, ſe, qua fide tranſtulit homilias in Jeſum Nave, eadem latine vertiſſe ἐξηγητικὰ in librum Judicum:* Nam & illa, *inquit*, quæ in Jeſu Nave & in Judicum librum ſcripſimus, ſimpliciter expreſſimus, ut invenimus. *Novem in hunc librum homilias Origenis commemorat Caſſiodorus Inſtit. c.* I. *Novem hodie habemus, quarum ſexta Canticum Deboræ explanat, uti promiſerat ipſe Origenes in Prologo commentariorum in Canticum Canticorum, his verbis:* Verum & de his plenius in illis oratiunculis, quas de libello Judicum edidimus, diſſerta reperies. *Veriſimile ergo eſt, has ipſas homilias deſignari ab Origene, proindeque ante annum 240. fuiſſe ab ipſo editas. Verum nequid ſcio, an (quemadmodum opinatur Huetius Origenian. lib. 3. ſect. 2. n. 2.) pariter inde concludi poſſit, ipſas non fuiſſe ex tempore conceptas & recitatas. Certe homilia prima n. 2. locus eſt, quem ipſe Origenes teſtatur ſibi ſolum in mentem veniſſe, cum concionaretur:* Sed & illud, *inquit*, quod dicentibus nobis occurrit, & utinam domino ſuggerente occurrerit, prætereundum non eſt, &c. *Illas, poſtquam pronuntiatæ ſunt, potuit literis mandare aut recognoſcere.*

Præter homilias, an aliud quidpiam data opera in librum Judicum ſcripſerit Origenes, incertum eſt. Verumtamen catenæ manuſcriptæ aliquot ſub ejus nomine fragmenta græca exhibent, quæ nos homiliarum fronti præfigimus.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΚΛΟΓΑΙ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΡΙΤΑΣ

Και εὔξατο Ιεφθαε εὐχην τῳ κυριῳ.] Ει πνευμα κυριȣ ἐπ᾽ αὐτον· πως εὔχεται ἃ μη προσηκει; ἐνην γαρ και κυνα ἀπαντησαι ἐπανιοντι τῳ Ιεφθαε ἀρ᾽ ȣ̓ν ἐσφαλη το πνευμα; ȣ̓δαμως. ἀλλα το μεν πνευμα βοηθειν παραγεγονει, ȣ̓χ ὑποβαλλειν την ἀτοπον εὐχην· αὐτος δε σφαλλεται ἀπερισκεπτως ὑποσχομενος.

Και εἶπαν αὐτῳ· εἰπον δη ϛαχυς.] Οἱ δε ἐλεγον ϛαχυς· σημαινει σεβηλα, ὅπερ ἐϛιν ἀϛαχυς, οἱ δε ἐλεγον σεβηλω και ȣ̓κ ἐδυναντο τρανως εἰπειν σεβηλα. εἰ γαρ και Εβραιοι ἐτυγχανον, ἀλλα κατα συμμετριαν βραχυτητι παρηλλασσον ἐν τῃ της διαλεξεως προφορᾳ. το ȣ̓ν συνθεμα ἦν σεβηλα. ὅπερ οἱ ἐπερωτωμενοι λεγοντες σεβηλω, ἠλεγχοντο ȣ̓κ ὀντες των οἰκειων τȣ Ιεφθαε, ἀλλα των ἐπαναϛαντων.

Και γυνη αὐτȣ ϛειρα και ȣ̓κ ἐτεκεν.] Οὐκ ἀπο της φυσεως, ἀλλ᾽ ἀπο της διακονιας ἐπι τȣ παροντος ϛειραν καλει.

Σιδηρος

EX ORIGENE

SELECTA IN JUDICES.

Et vovit Jephte votum Domino.] Si Spiritus Domini erat ſuper illum, cur vovet, quæ vovere non æquum erat? Fieri enim poterat, ut etiam canis occurreret revertenti Jephte. Numquid deceptus eſt ſpiritus? minime. Sed Spiritus in auxilium aderat, non vero ut abſurdum hoc votum ſuaderet. Ipſe vero Jephte erravit, inconſiderate promittens.

Et dixerunt ei: dic nunc ſpica.] Alii dicebant, *ſpica.* Id eſt *ſebela*, quod eſt *ſpica.* Alii dicebant *ſebelo*, nec clare poterant dicere *ſebela.* Quanquam enim Hebræi erant, at ex dialecti ſuæ vitio hujus vocis menſuram pronunciando corripiebant. Teſſera ergo erat *ſebela*, pro qua cum interrogati dicerent *ſebelo*, arguebantur non eſſe ex cognatis Jephte, ſed ex numero rebellium.

Et uxor ejus ſterilis, & non pariebat.] Non ex natura, ſed ex miniſterio nunc ſterilem vocat.

Σιδηρος ȣκ ἀνεβη ἐπι την κεφαλην μȣ ὁτι Ναζιραιος τȣ Θεȣ ἐγω εἰμι.] Δἰ ὁλης της περι τον Σαμψων ἱςοριας αἱ τριχες φαινονται την πασαν αὐτῳ περιποιειν ἰσχυν.

Τȣ αὐτȣ.] Ναζιραιον το πεφυλαγμενον κατα την Συρων φωνην ὀνομαζει. μη ἐξακολȣθειν δε τῃ ταξει των Ισραηλιτων τον Σαμψων ὁ θεος προςασσει, κατ' ἐκεινο καιρȣ την κεφαλην ξυρωμενων δια το εὐσημȣς εἰναι προς παντας.

Και ἐποιησεν Εφωδ και Θεραφειν.] Εφωδ ὑφασμα ἠν ἱερατικον. ὁπερ περικειμενῳ τῳ ἱερει ἐφοιτα τȣ ἁγιȣ πνευματος ἡ χαρις. το δε Θεραφειν τοιȣτο μεν τοι, ȣ̓ θειχον δε, ἀλλ' εἰδωλικον, ὡς ἐν ταις βασιλειαις δεικνυται.

Και ἐξηλθον αἱ υἱοι Βενιαμιν.] Τινος ἑνεκεν ἡττωνται δικαιως ἐπελθοντες; ἡ δηλον ὁτι δια προλαβȣσης αἰτιας. και ὁ ψαλμος φησιν, ὁταν λαβω καιρον, ἐγω εὐθυτητας κρινω. ειτα και μετα το ἡττηθηναι, και μιαν και δευτεραν, μετηλθεν ὀργη ἐπι τȣς ἠδικηκοτας, και νικωσι δικαιαν νικην.

Ferrum non aſcendit ſuper caput meum, quoniam Naziræus Dei ego ſum.] Per totam Samſonis hiſtoriam fortitudo ejus videtur in capillis ſita.

Ejusdem.] Syrorum lingua Naziræum cuſtoditum vocat. Præcipit autem Deus, ut Samſon non ſequatur morem Iſraelitarum, qui tunc temporis radebantur, ut facile ab omnibus agnoſci poſſent.

Et fecit Ephod & Teraphim.] Ephod veſtis erat ſacerdotalis, qua indutus ſacerdos Spiritus ſancti gratiam recipiebat. Theraphim autem tale quippiam erat, quod non Deum, ſed idolum aliquod repræſentaret, ut in libris Regnorum oſtenditur.

Et exierunt filii Benjamin.] Cur vincuntur, qui juſte aggreſſi erant? Liquet id accidiſſe ob præcedentem cauſam. In pſalmo dicitur: *Cum accepero tempus, ego juſtitias judicabo.* Deinde poſtquam ſemel & iterum victi ſunt, in auctores malorum ira Dei ſupervenit, & juſta de eis reportatur victoria.

ORIGENIS IN LIBRUM JUDICUM HOMILIÆ.

HOMILIA PRIMA.

De eo, quod ſcriptum eſt: *Et ſervivit populus Domino omnibus diebus Jeſu, & ſeniorum, qui viderunt omnia opera Domini magna, quæ fecit cum Iſrael.*

1. Lector quidem præſentis lectionis ita legebat: *Et timuit populus Dominum omnibus diebus Jeſu.* Nos autem habemus: *Et ſervivit populus Domino omnibus diebus Jeſu, & omnibus diebus ſeniorum eorum, qui longiorum dierum fuerunt poſt Jeſum.* Oportet ergo ſcire, quia unusquisque noſtrum ipſe ſibi præſtat, ut in bonis diebus ſit aut in malis, & ut dies habeat Jeſu, vel dies juſtorum, aut dies habeat impiorum. Si enim intelligamus *lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & præbeamus ei ad illuminandum animas noſtras, aut ſi oriatur nobis ſol juſtitiæ, & mundum animæ noſtræ habemus hoſpitium, habemus & nos dies Jeſu Chriſti, dies ſalutis. Si quis vero animam ſuam præbuerit ad recipiendam lucem illam, quæ extinguetur, lucem contrariam veritati, & ab ea fuerit illuminatus, habebit & ipſe dies, ſed malos, & non erit in diebus Jeſu, ſed erit in diebus Manaſſe, vel in diebus Pharaonis, vel in alterius cujuscumque diebus peſſimis. Propterea denique in diebus Achab regis iniqui & peſſimi non potuit Eſaias videre viſum, non potuit videre Dominum ſabaoth ſedentem ſuper thronum excelſum & elevatum. Sed ex quo mortuus eſt rex nequam, cujus

erant

erant dies mali, tum potuit videre Propheta viſionem Dei. Et vis noſſe, quia dies iſti, cum dicuntur in ſcripturis illius, vel illius, non ſignificent tempus vitæ illius, de quo dicitur, vel præſentiæ corporalis? Audi quid de diebus Domini noſtri Jeſu Chriſti Propheta prædixerit: *Exorietur*, inquit, *in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis, usquequo extollatur luna.* Hoc ſi ita accipiamus, quod diebus, quibus Salvator demorabatur in terris, dies erant juſtitiæ, & dies pacis, quomodo probabimus dies juſtitiæ exortos eſſe iis, qui eum crucifixerunt, & qui adventum & fidem ejus non receperunt? Aut quomodo multitudo pacis in diebus ejus fuiſſe videbitur apud eos, qui eum in mortem falſis criminationibus tradiderunt? Quomodo iſtis videbuntur dies juſtitiæ & dies pacis exorti, in quorum mentibus iniquitatis & furoris tenebræ verſabantur? & rurſum ſi ad illos dies, quos Salvator exegit in carne, referatur hoc, quod ſcriptum eſt: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & multitudo pacis*, nunc quoniam non ſunt illi dies, ergo non oritur juſtitia ejus, nec multitudo pacis Chriſti apud fideles & religioſos invenitur. Magis vero unusquisque pro actibus ſuis & converſatione vitæ, dies ſibi vel iniquitatis & belli, vel juſtitiæ & pacis acquirit. Audi denique Prophetam dicentem: *Timentibus*, inquit, *nomen tuum orietur ſol juſtitiæ*, ſine dubio ut faciat eis dies juſtitiæ, dies Jeſu. De impiis dicit, quia occidet eis ſol juſtitiæ, ſine dubio illis, in quibus juſtitia dormit in eis, & tenebræ eis iniquitatis exortæ ſunt. Vis autem ſimiliter a Propheta diſcere, qui ſint, qui habeant multitudinem pacis? Audi quomodo dicit in pſalmis: *Pax multa diligentibus nomen tuum, & non eſt illis ſcandalum.* Dies ergo juſtitiæ & multitudo pacis exorietur diligentibus nomen Domini. Sed habent & impii lucem ſuam, ex qua ſine dubio exoriuntur eis dies mali. Vis autem & hoc tibi de ſcripturis probari? Audi quid

ſcriptum eſt: *Lux*, inquit, *juſtis ſemper*, *lux autem impiorum extinguetur.* Vides ergo, quia eſt propria quædam lux impiorum, quæ extinguitur, & lux juſtorum, quæ permanet in æternum. Et neſcio, ſi tam inepte quis intelligat, ut putet eſſe aliquam ſubſtantialem lucem aliam, quæ impiorum dicatur, & aliam, quæ juſtorum. Quod utique nullo modo fieri poteſt. Una enim eſt lux mundi a Deo facta, quæ omnibus communiter & æqualiter lucet. Sed hoc modo, quod ſuperius expoſuimus, intelligendum eſt, quod anima noſtra aut vero lumine illuminatur, quod nunquam extinguetur, qui eſt Chriſtus: aut ſi non habet in ſe iſtud lumen, quod æternum eſt, temporali ſine dubio & extinguibili lumine illuminatur ab illo, qui transfigurat ſe in Angelum lucis, & falſa luce illuminat cor peccatoris, ut videantur ei illa eſſe bona, & præclara, quæ ſunt præſentia & caduca. Iſto lumine illuminantur illi, qui ſummum bonum voluptatem putant. Iſto lumine illuminantur illi, qui divitias & honores ſæculi & terrenam gloriam quaſi æternitatis memoriam quærunt. Sunt ergo iſti in diebus lucis ejus, quæ extinguetur. Omnia hæc, quæ agunt, & quæ deſiderant & cupiunt, extinguuntur. Hoc lumine illuminantur & hæretici, falſi nominis ſcientiam prædicantes. Hinc Marcion illuminatus, Deum legis juſtum, ſed non bonum dicit. Si ergo recte intelleximus, qui ſint, qui a Domino noſtro Jeſu Chriſto vero lumine illuminantur, & qui ſint dies, qui ab illo illuminantur, qui ſe transfigurat in Angelum lucis, & cujus lumen extinguitur, competenter intelligere poſſumus etiam iſtos Jeſu Domini, de quibus dicitur, quod *ſervivit populus Domino omnibus diebus Jeſu*: certum namque eſt, quod, qui habet in ſe dies Jeſu, ſerviat Domino: nec fieri poteſt, ut habens in ſe aliquis dies Jeſu & lumen Chriſti ſerviat Zabulo, aut ſerviat avaritiæ: nec poteſt fieri, ut illumine-

luminetur quis lumine veritatis, & ſerviat mendacio: nec poteſt illuminatus lumine ſanctificationis libidini & immunditiæ deſervire. Denique ſic & Apoſtolus dicit: *Quæ enim participatio eſt juſtitiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ auten conſonantia Chriſto cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli?* Oremus ergo, ut ſemper in nobis Chriſtus, qui eſt lux vera, faciat dies bonos, nec unquam de Zabulo nos illuminante habeamus in nobis dies malos, de quibus dicit Apoſtolus: *Redimentes tempu, quoniam dies mali ſunt.* Dies enim malos habemu, quando carnalia pro ſpiritalibus quærimus, terena pro cœleſtibus, pro æternis caduca, præſentia ro futuris. Siquando ergo hujuſcemodi in te deſieria videris exoriri, ſcito te in diebus malis & peimis poſitum: & ideo inſiſte orationibus, ut liberis a die illo, & (ſicut dicit Apoſtolus) eripiaris *a præſenti ſæculo malo:* hoc enim modo (quod ſuperius diximus) non ſolum dies fiunt mali, ſed & ſæculur efficitur malum.

2. *Servivit* ergo *populus Domino, omnus diebus Jeſu, & omnibus ſeniorum diebus, qui fuerut poſt Jeſum.* Beatus eſt, qui in diebus Jeſu ſervit Domino, qui verbo & ſapientia ejus illuminatur, qui præceptis ejus illuſtratur, qui ex doctrina ejus acipit lumen ſcientiæ. Secundo autem loco & ille po hunc eſt beatus, qui in diebus ſeniorum, qui fuerut poſt Jeſum, Domino ſervit. Seniores, qui velum Jeſu, vel poſt Jeſum fuerunt, qui ſunt niſi Apſtoli, qui & ipſi ſcriptis, & præceptis ſuis illuminan corda noſtra, & faciunt etiam ipſi dies quoſdam i nobis ex illa luce, quam ipſi ex vera luce participaſſunt, venientes? Qui ergo illuminatur & inſtruitr ex Apoſtolorum præceptis, & ad ſervitium Domii apoſtolicis regulis inſtruitur, iſte eſt, qui ſervire dicitur Domino in diebus ſeniorum, qui fuerunt oſt Jeſum.

Vis autem videre, quia ſicut Salvator *erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, ita & Apoſtoli lux erant mundi? In Evangelio ſcriptum eſt, dicente Domino ad eos: *Vos eſtis lux mundi.* Quodſi etiam Apoſtoli lux ſunt mundi, ſine dubio per præcepta & mandata ſua illuminant nobis dies, in quibus Domino ſerviamus.

3. Quod autem dixit: *Omnibus diebus ſeniorum, qui longiorum dierum fuerunt poſt Jeſum,* nec hoc mihi otioſe dictum videtur, quod longævi vel longiorum dierum dicuntur eſſe ſeniores, qui poſt Jeſum fuerunt. Et quidem Dei eſt ſolius noſſe, poſt Jeſum quis fuerit inter ſeniores, qui longiorem diem fecerit, id eſt, qui majorem ex ſe emiſerit lucem, utrum Petrus, an Paulus, Bartholomæus, an Joannes: verumtamen longiorum dicuntur dierum ſancti. Econtrario vero tunc, quando iſte mundus malis replebitur, quando *increſcente iniquitate refrigeſcet charitas multorum*, & quando *veniens filius hominis* difficile *fidem inveniet ſuper terram*, tunc non dicuntur futuri longi dies, ſed magis abbreviari dicuntur, ſicut dixit Dominus, quia, *niſi abbreviati fuiſſent dies illi, non fieret ſalva ulla caro.* Mali ergo dies breviari dicuntur: longævi autem ſunt, & multi temporis & grandis quodammodo ſpatii dies boni, in quibus Domino ſervimus. Vide tamen, quia & hoc deſignavit in Evangelio, quod *propter electos breviabuntur dies illi.* Electis ergo breviabuntur dies mali, dies iniquitatis & ſcandali: & ut ego arbitror, cum ſemel electis dies mali cœperint breviari, ſemper breviantur & minuuntur, usque dum ad nihilum redigantur, & penitus exoleſcant, atque ad ultimum pereant. Ex quibus unus puto erat & ille, qui dicebat: *Pereat illa dies, in qua natus ſum.* Sic ergo electis dies mali breviantur & pereunt: dies vero ſeniorum ſanctorum longævi ſunt & prolixi. Sed & illud, quod dicentibus nobis occurrit, & utinam Domino ſuggeren-

gerente occurrerit, prætereundum non eſt, quod dixit, quia *ſervivit populus Domino omnibus diebus Jeſu:* non dixit unum diem fuiſſe Jeſu, ſed multi ſunt dies Jeſu. Quos ergo multos ponimus dies ſecundum hunc ordinem, quem expoſuimus? Ego ſic arbitror, quod dies unus ipſius eſt juſtitia, alius ſanctificatio, alius prudentia, alius miſericordia, & ſic per ſingula virtutum dona dies computantur Jeſu, in quibus Domino ſervitur, quia in his virtutibus animi Domino placetur. Sed & patientiam computato diem, & manſuetudinem, & pietatem, & bonitatem, & omne, quod ad virtutem pertinet, ipſius dicito diem. Et ſic in omnibus diebus Jeſu Domino ſervies, id eſt, in omnibus his virtutibus. Non enim vult ſcripturæ ſanctæ inſtitutio, ut aliquas ex his virtutibus habeas in te, & alias negligas, ſed ut omnibus his virtutibus adornatus, & in earum actibus poſitus ſervias Domino. Eodem modo quis etiam ſeniorum dies habet in ſe, & in diebus eorum ſervit Domino, implens illud, quod dicit Apoſtolus Paulus: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.*

4. *In diebus*, inquit, *ſeniorum eorum*, *qui cognoverunt omnia opera Domini.* Quis eſt, qui cognoſcit omnia opera Domini, niſi qui facit ea? Sicut enim dictum eſt de filiis Heli, quia eſſent *filii peſtilentiæ*, *neſcientes Dominum*, non quod ignorarent Dominum, qui utique & doctores erant cæterorum, ſed quia ſic agebant, ut agunt illi, qui neſciunt Dominum.: hoc modo etiam hic ſentiendum eſt, quod dicit; *qui cognoverunt omne opus Domini.* Et non ſolum, inquit, cognoverunt opus Domini, ſed addidit, *qui omne opus cognoverunt Domini*; id eſt, qui cognoverunt & juſtitiæ opus Domini, & ſanctificationis opus, & patientiæ, & manſuetudinis, & pietatis. Et omne quicquid ex mandatis Dei venit, opus Domini dicitur. Sed ſicut eſt opus Domini, eſt ſine dubio huic

contra-

contrarium opus Zabuli. Certum eſt enim, quia ſicut juſtitia eſt opus Dei, ita & injuſtitia opus Zabuli: & ſicut manſuetudo opus Dei eſt, ita & ira & furor opus ſit Zabuli. Cognoviſſe ergo dicuntur opus Dei illi, qui faciunt opus ejus. Ut autem hoc amplius ex ſcripturarum auctoritate clareſcat, quomodo ſoleat dicere ſcriptura, cognoſcere, vel neſcire, vide, quomodo etiam alibi ſcriptum eſt: *Qui cuſtodit*, inquit, *mandatum*, *neſciet verbum malum.* Qui autem mandatum cuſtodit, poteſt fieri, ut neſciat verba mala? Scit quidem, ſed neſcire pro eo dicitur, quod ea cavet & vitat. Sic de eodem ipſo Domino & Salvatore quod dictum eſt, quia *non novit peccatum*, certum eſt, quia ignoraſſe dicitur peccatum, pro eo quod non egit opus peccati. Hoc ergo modo & ille dicitur cognoſcere opera domini, qui opera Domini facit. Ignorat autem opus Dei, qui non agit opus Dei.

5. Sed & illud quomodo præterimus, quod addidit: *Qui cognoverunt opera Domini magna*, *quæ fecit in Iſrael?* Quid enim? Sunt aliqua opera Domini parva, ad quorum diſtinctionem hæc magna dicantur? Ego arbitror, quod omne quidem Dei opus eſt magnum, ſed pro capacitate eorum, qui operantur, ſi ſibi invicem comparentur, vel magna opera Domini dicuntur eſſe, vel parva. Verbi cauſa, eduxit filios Iſrael de Ægypto in manu forti & brachio excelſo, Ægypto prodigiis cæleſtibus verberata, viam fecit in mari, manna in deſerto populo dedit, de cælo loquutus eſt ad Moſen, legem conſcriptam in tabulis lapideis dedit. Nonne hæc magna ſunt opera Dei? Sed ſi illud his compares, quod *ita dilexit Deus* hunc *mundum*, *ut filium ſuum unigenitum daret* pro ſalute mundi, invenies omnia illa parva eſſe ad hujus operis magnitudinem. Quod opus etiam nos & cognoſcere debemus, & credere, & operari opera Domini. Non

ergo

ergo negligenter, ſed fideliter & attente, ut inveniamur & nos in diebus Jeſu Chriſti, & in diebus ſanctorum ſeniorum ejus Apoſtolorum, cum quibus & ſocietatem cæleſtis hæreditatis mereamur accipere, per ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA II.

De eo, quod ſcriptum eſt: *Et defunctus eſt Jeſus filius Nave.*

1. Recitatus eſt nobis etiam Jeſu obitus. Et ille quidem filius Nave quod defunctus eſt, nihil mirum. Naturæ namque, quod debebatur, exſolvit. Verum quoniam inſtitueramus, hæc, quæ de filio Nave legebantur, ad Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum referre, videndum eſt, quomodo etiam de ipſo dici conveniat, quia defunctus eſt Jeſus. Ego arbitror ſecundum ſcripturæ auctoritatem hoc loquens, quod in quibuſdam vivit Jeſus, in quibuſdam vero defunctus eſt. In Paulo vivit Jeſus, & in Petro, & in illis omnibus, qui merito poſſunt dicere, *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chriſtus.* Et iterum dicit: *Mihi autem vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.* In iſtis ergo talibus Jeſus vivere merito dicitur. In quibus autem defunctus eſt Jeſus? In illis ſine dubio, qui ſæpe pœnitendo, & iterum delinquendo velut inſultare morti Jeſu dicuntur. De quibus ſcribens ad Hebræos dicit Apoſtolus: *Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habentes.* Vides ergo, quia in peccantibus non ſolum defungi dicitur Jeſus, verum & crucifigi ab eis aſſeritur & illudi. Sed & tu ipſe conſidera apud te, ſi quando de avaritia cogitas, & cupis aliena diripere, numquid potes dicere, quia

vivit Chriſtus in me? Aut ſi de ſtupro cogitas, ſi furore exagitaris, ſi livore ſuccenderis, ſi invidia ſtimularis, ſi temulentia debaccharis, ſi ſuperbia extolleris, ſi crudelitate graſſaris, numquid potes in his omnibus dicere, quia Chriſtus vivit in me? Sic ergo in peccantibus defungitur Chriſtus, pro eo quod nihil in eis juſtitia, nihil patientia, nihil veritas, & omnia illa, quæ Chriſtus eſt, operantur. A ſanctis vero quæcumque fiunt, Chriſtus ea dicitur operari, ſicut & Apoſtolus dicit: *Omnia poſſum in eo*[4], *qui me confortat* Chriſtus. Sed & ipſe Dominus in Evangeliis de hoc diſtinctionem pulcherrimam dedit, cum dicit: *Quicumque confeſſus in me fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui eſt in cælis. Qui autem negaverit me coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo.* Vidiſti, quia confitentes in ſemetipſo dixit confiteri, & quaſi qui ipſe in eis vivat & operetur opera vitæ. In iis autem, qui negant, non tenuit eamdem verbi ſimilitudinem, ut diceret, quia qui negaverit in me, & ego negabo in eum: ſed *qui negaverit me coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo*, ut oſtenderet, quia, qui negat quidem ſe, extra ipſum eſt; qui autem confitetur, in ipſo eſt. Propterea ergo & hic ſcriptura dicit, quia cum defunctus eſſet Jeſus, *exſurrexit generatio alia poſt eos, qui non ſcierunt Jeſum, & opera, quæ fecit in Iſrael.*

2. *Et fecerunt filii Iſrael malum ante Deum.* Omnipotens dominator Deus nunquam accidat nobis, ut Jeſus Chriſtus, poſteaquam reſurrexit a mortuis, rurſum moriatur in nobis. Quid enim mihi prodeſt, ſi in aliis vivat ex virtute, & in me moriatur ex infirmitate peccati? Quid mihi prodeſt, ſi in me, & in meo corde non vivit, & ſi in me opera vitæ non perficit? Quid mihi prodeſt, ſi apud alium ex bonis ſtudiis, ex bona fide, ex bonis operibus naſcitur & reficitur: apud me autem & in meo corde per malas cogitationes & deſideria nefanda, per ſtudia peſſima

ſuffo-

ſuffocatur quodammodo & necatur? Vide enim, quid addit ſcriptura, quia *ſurrexit*, inquit, *generatio alia quæ non cognovit Jeſum*, *& opera quæ fecit magna.* Generatio illa, quæ non cognovit Dominum Jeſum, iſta eſt malarum cogitationum, & peſſimarum cupiditatum, quæ procedunt ex corde. Iſta eſt generatio, quæ non recognoſcit Dominum Jeſum, neque opus magnum, quod fecit in Iſrael. Vides, quia peccatores eo uſque perveniunt, ut & opus illud magnum & præclarum, quod fecit Dominus, obliviſcantur, quod crucifixus eſt *pro peccatis noſtris*, *& reſurrexit propter juſtificationem noſtram.* Unde credo, quod propter hanc oblivionem metuens Apoſtolus dicebat diſcipulo ſuo Timotheo, quem præcipuum habebat: *Memor eſto*, *Chriſtum Jeſum reſurrexiſſe a mortuis.* Sciebat enim, quia hujus tam magni operis, quod ſurrexit a mortuis, fieri poſſet oblivio, ſi generatio peccatrix oriretur in corde. Fecit ergo malignum coram Deo generatio adultera, quæ neſcivit Jeſum, neque presbyteros.

3. *Et ſervivit*, inquit, *Baalim*, *& dereliquerunt Dominum Deum patrum ſuorum.* Hæc quidem fecerunt antiqui: ſed quoniam, quæ ſcripta ſunt, non propter illos, ſed propter nos ſcripta dicuntur, *in quos fines ſæculorum devenerunt*, videamus, ne majore ex parte de nobis hæc, quam de illis, dicta videantur. Vis videre, quia non per me, ſed per Apoſtolum de nobis eſſe iſta exponuntur? Audi ipſe quid dicat: *In Helia autem quid dicit ſcriptura? Quomodo interpellat Deum adverſum Iſrael? Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua demoliti ſunt, & ego relictus ſum ſolus & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi reſponſum divinum? Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baalim*, & addit: *Sic ergo*, inquit, *& in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* Vides ergo, quia illos, qui curvaverunt genua

Baalim,

Baalim, & qui non curvaverunt, in reliquiis credentium, & in multitudine non credentium interpretatur. Et hoc oſtendit, quia illi, qui in tempore Salvatoris increduli exſtiterunt & impii, genua curvaverunt Baalim, & adoraverunt ſimulacra. Hi vero, qui credunt, & implent opera fidei, non curvaverunt genua Baalim. Neque enim uſquam refertur in hiſtoriis, vel in evangelicis, vel in aliis quibuslibet ſcripturis, quod aliquis tempore Salvatoris genua flexerit ſimulachris, ſed de illis utique hoc dicitur, qui peccatis ſuis adſtricti, velut compediti tenebantur. Unde conſtat, quia & nos, quotiescumque peccamus, cum captivi ducimur in lege peccati, genua noſtra curvamus Baalim. Sed non in hoc vocati ſumus, nec ad hoc credidimus, ut iterum ſerviamus peccato, & iterum genua flectamus diabolo, ſed ut flectamus genua in nomine Domini Jeſu: quia *in nomine Jeſu omne genu* flectitur *cæleſtium & terreſtrium & infernorum*: & ut flectamus *genua ad patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur.* Sed quid mihi prodeſt, ſi genua corporis mei ad orationem veniens flectam Deo, & genua cordis mei flectam diabolo? Si enim non ſtetero firmus adverſum aſtutias diaboli, flexi genua mea diabolo. Et ſi non conſtanter ſtetero adverſum iram, flexi genua mea iræ. Similiter & ſi non conſtanter libidini reſtitero, flexi libidini genua mei cordis. Et in ſingulis quibusque, quæ contraria ſunt Deo, hoc facere videbor, niſi conſtanter & fortiter ſtetero, ſicut & illi fecerunt, quia coluerunt Baalim, & dereliquerunt Deum patrum ſuorum, qui eduxit illos de terra Ægypti. Non igitur putemus, quia videmur ſimulacra non colere, propterea hæc non & ad noſtrum aliquos pertinere. Unusquisque quod præ cæteris colit, quod ſuper omnia miratur & diligit, hoc ei Deus eſt. Denique hoc eſt, quod ante omnia, & ſuper

omnia

omnia per mandatum ſuum Deus depoſcit ab homine: *Diliges*, inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis*: præoccupare quodammodo erga ſe cupiens hos humanæ mentis affectus, & ſciens, quia quod ex toto corde dilexerit quis, & ex tota anima, atque viribus totis, hoc ei Deus eſt. Diſcutiat nunc unusquisque ſemetipſum, & tacitus ex ſuo corde recenſeat, quæ in eo potiſſimum & ſuper cætera omnia flamma amoris exæſtuet, quis ſibi ardentior cæteris foveatur affectus. Vos ipſi de his habetote judicium, & in ſtatera hæc veſtri examinis appendite, & ſi quid eſt, quod in dilectionis lance præponderat, hoc tibi Deus eſt. Sed vereor, ne apud quamplurimos præponderet amor auri, & avaritiæ pondus preſſa ſatis lance devergat. Et utique dicitur ad hunc: *Non potes Deo & mammonæ*, id eſt avaritiæ, *ſervire*. Vereor, & in aliis ne libidinis & voluptatis amor in tantum præponderet, ut usque ad terram devergat, in aliis amor gloriæ ſæcularis, & humanæ dignitatis cupiditas ſuper omnia prægravet, & valde paucos eſſe arbitror, qui intra ſemetipſos metientes affectus ſuos, & in ſtateræ eos æqualitate penſantes invenient, quod dilectionis Dei pondus ſuper omnia cætera, quæ ſunt humana, præponderet. Scio ego eum, qui & apud ſemetipſum ſumma examinatione penſaverat, & cum inveniſſet, quia omnes, qui intra ſe erant, affectus in illam partem, ubi Dei erat charitas, vergerent, cum omni confidentia dicebat: *Quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque virtutes, neque præſentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Sed Paulus hic eſt, qui hæc ita potuit dicere, quia neque præſentia, neque futura, neque creatura alia eum ſeparare poteſt a charitate Dei. Nos autem atque utinam vel hoc dicamus, quia ne-

que aurum, neque argentum, neque voluptas carnis, neque gloria ſæculi, & caduca & temporalis dignitas, vel deliciæ corporales, neque liberorum vel conjugis gratia poterit nos ſeparare a charitate Dei. Certe vel illud liceat a nobis confidenter dici, quia neque ſæcularis literaturæ amor, neque Philoſophorum ſophiſmata, neque mathematicorum deceptiones & aſtrorum ſimulati curſus, neque divinationes ſubreptitia dæmonum fallacia commendatæ, neque ullus omnino præſcientiæ amor per ea, quæ non licet, inquiſitæ poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. An non totius gentilitatis error hinc accepit exordium, dum ea, quæ multum diligunt homines, deos eſſe volunt, & humanis quibusque vitiis & cupiditatibus divinum nomen adſcribunt? Pecuniæ namque cupidi, & avaritiæ amore flagrantes Mammonem quidem apud Syros Deum cupiditatis iſtius dicunt, libidinis & voluptatis amatores Venerem deam ſibi vitii hujus, quo agitantur, adſcribunt. Similiter & in cæteris vitiis hunc ipſum, quo urgentur, affectum Deum ſibi fecerunt. Unde & Apoſtolus eadem dicit. Ait enim: *Et avaritia quod eſt idolorum cultus.* Vides ergo, quia non ſolum adorare ſimulacrum, ſed quia avaritiæ ſtudere, idolorum cultus & ſervitus reputatur. Sic ergo & nos, cum aliquibus vitiis ita dediti ſumus, ut ea ex toto corde, & ex tota anima, atque ex totis viribus diligamus, adorare idola & abiiſſe poſt deos alienos dicimur.

4. *Et adoraverunt*, inquit, *deos alienos*, *deos gentium*, *quæ in circuitu ipſorum erant*, *& ad iracundiam concitaverunt Deum.* Vides, quantum faciant peccata, ut peccantes illum, in quo non ſolum iræ nullus affectus eſt, ſed nec alius quidem paſſibilis motus, nos ad iracundiam provocare dicamur. Verum ille permanet immutabilis in ſua natura, nec unquam iræ tur-

batur

batur affectibus: ego autem per ea, quæ delinquo, iram mihi ipſe conſciſco, ſicut dicit Apoſtolus hæc ipſe docens: *Secundum duritiam tuam autem & cor impœnitens theſaurizas*, inquit, *tibi ipſi iram in die iræ revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum opera ſua.*

5. *Irritaverunt ergo Dominum ad iracundiam, & dereliquerunt Dominum, coluerunt Baalim & Aſtarten, & iratus eſt furore Dominus in Iſrael, & tradidit eos in manus diripientium.* Quamdiu quis Deo ſervit, non traditur in manus diripientium. Cum autem dereliquerunt Dominum; & ſervire cœperunt paſſionibus ſuis, tunc dicitur de eis, quia *tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ.* Et iterum: *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea, quæ non conveniunt.* Quare? Quia repleti ſunt, inquit, *omni iniquitate, nequitia, fornicatione, avaritia*, & cæteris omnibus, quæ dicuntur, ſicut & hic modo. *Qui ſervierunt*, inquit, *& adoraverunt Baalim & Aſtarten, tradidit illos Deus in manus diripientium, & facti ſunt in manibus inimicorum ſuorum.* Hæc enim, ut ſæpe jam dixi, Judæi tanquam hiſtorias rerum geſtarum & præteritarum legunt. Nos autem, propter quos hæc ſcripta dicuntur, ſcire debemus, quia ſi peccaverimus Domino, & animi noſtri voluptates, ac deſideria carnis velut Deum colamus, tradimur etiam nos, & apoſtolica autoritate in manus Zabuli concedimur. Audi denique ipſum dicentem de eo, qui peccaverat: *Tradidi*, inquit, *hujuſmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fiat.* Vides ergo, quia non ſolum per Apoſtolos ſuos Deus tradidit delinquentes in manus inimicorum, ſed & per eos, qui Eccleſiæ præſident, & poteſtatem habent non ſolum ſolvendi, ſed & ligandi, traduntur peccatores in interitum carnis, cum pro delictis ſuis a Chriſti corpore ſeparantur. Et, ut mihi videtur, dupliciter etiam nunc traduntur ho-

mines de Eccleſia in poteſtatem Zabuli: uno modo quo ſuperius diximus, cum delictum ejus manifeſtum ſit Eccleſiæ, & per ſacerdotes de Eccleſia pellitur, ut notatus ab omnibus erubeſcat, & converſo eveniat illi, quod ſequitur, *ut ſpiritus ſalvus fiat in die Domini noſtri Jeſu Chriſti*: alio autem modo quis traditur Zabulo, cum peccatum ejus manifeſtum non ſit hominibus; Deus autem, qui videt in occulto, perſpiciens ejus mentem, & animam vitiis ac paſſionibus ſervientem, & in corde ejus non ſolum amorem ſæculi, ſed aut avaritiam, aut libidinem, aut jactantiam, vel alia hujusmodi, iſtum talem ipſe Dominus tradit Satanæ. Quomodo eum tradit Satanæ? Diſcedit a mente ejus, & avertit ſe, & refugit a cogitationibus ejus malis, & deſideriis indignis, & derelinquit domum cordis ejus vacuam. Et tunc complebitur in illo homine, quod ſcriptum eſt: *Cum autem immundus ſpiritus exierit ab homine, circuit loca arida: & ſi non invenerit requiem, redit ad domum ſuam: & inveniens eam vacantem & mundatam, aſſumit ſecum ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & intrans habitat in domo illa, & tunc fient hominis illius noviſſima pejora prioribus.* Hoc ergo modo intelligendum eſt, Deum tradere, quos tradit, non quia ipſe tradat aliquem, ſed eo quod derelinquit, indignos eos ſcilicet judicans, qui ſe non ita excolunt, & a vitiis purgant, ut libenter in eis habitet Deus. Ipſo refugiente, atque avertente ſe ab anima, quæ in immunditia ac vitiis poſita eſt, tradita dicitur ex eo, quod Deo vacua invenitur, & invaditur ab ſpiritu nequam. Et ideo nos ſummo ſtudio vigilemus, & feſtinemus purgari a vitiis & concupiſcentiis malis, ut Deum intra nos tenere poſſimus, & ut habitare dignetur in nobis, dum delectatur & actibus & ſermonibus & cogitationibus noſtris, ſi ſecundum ipſius voluntatem geramus cuncta, quæ gerimus, ut ſive manducamus, ſive bibimus, ſive

aliud

aliud quid facimus, omnia in nomine faciamus Domini noſtri, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA III.

De eo, quod traditi ſunt filii Iſrael in manus inimicorum, & de Gothoniele, & Aioth.

1. Quando fecerunt filii Iſrael malignum in conſpectu Dei, & obliti ſunt Domini Dei ſui, ac relinquentes eum ſervierunt Baalim, & lucis gentium, tunc theſaurizantes ſibi ipſis iram, traditi ſunt juſto Dei judicio in manus inimicorum, ſecundum hæc, quæ præſens lectio declaravit, in manus Chuſarſaton regis Meſopotamiæ. Interpretatur Chuſarſaton humiliatio eorum. Traditi ſunt ergo in manus ejus, qui humiliaret eos. Et quia ipſi in excelſis montium impie agebant in altiſſimum, propterea ab ipſo in humilitatem traduntur. Sed nolo putes, quia erga antiquos ſolummodo erat hæc divina providentia, ut eos, qui impie exaltabantur, traderet humiliandos, ut ſalubri medicinæ ratione contraria contrariis curarentur. Nam & nunc omnipotenti Deo erga Eccleſiam ſuam de hujusmodi ſalubritate providentia eſt. Etiam nunc eſt Chuſarſaton rex Meſopotamiæ, cui traduntur humiliandæ & affligendæ animæ, quæ Chriſtiana humilitate contemta in ſuperbiam ſe atque arrogantiam dederunt. Odioſum ſatis eſt in conſpectu Dei ſuperbiæ vitium: quia, ſicut ſcriptura dicit, *initium diſcedendi a Deo ſuperbia.* Et iterum alibi ſcriptura dicit: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Si quis igitur Chriſti humilitate contemta, qui propter nos, cum Deus eſſet, homo factus eſt, & humiliavit ſe usque ad mortem, extollitur & effer-

effertur, & ad poteſtates & dignitates ſæculi proſilit, & artes, quibus hæc aſſequi nititur, etiamſi contra fidem & religionem ſint, non refugit, nec horreſcit, dummodo quod cupit obtineat, faciatque malignum in conſpectu Domini: poſtquam indeptus fuerit ſummas infulas poteſtatum, & ad ipſa ſuperbiæ faſtigia ſumma conſcenderit, inde dejectus traditur huic Chuſarſaton, uni ſcilicet ex aereis principibus, ut humiliet eum, qui nimis fuerat exaltatus, ut affligat, ut conterat, donec reſipiſcat & quærat Dominum: quia cum eſſet in ſuperbia, & elatione conſtitutus, ignorabat Dominum.

2. Nunc ergo ii, qui traduntur pro peccato, in tribulatione poſiti, videamus, quid faciunt. Illud profecto, quod ſcriptum eſt: *Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberavit eos. Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum diſrupit.* Sed unusquisque noſtrum, etiamſi parvus ſit, & etiamſi minimus, etiamſi nulla ſit uſus in Eccleſia dignitate, poteſt ſuperbiæ vitio laborare: & nihil reperias tam fœdum, neque execrabile, ſicut ſcriptura dicit, quam *pauperem ſuperbum, & divitem mendacem.* Nonnunquam autem morbus iſte ſuperbiæ penetrat non ſolum pauperes plebis, verum etiam ſacerdotalem & Leviticum ordinem pulſat. Invenies interdum etiam in nobis aliquos, qui ad exemplum humilitatis poſiti ſumus, & in altaris circulo velut ſpecula quædam intuentibus collocati, in quibus arrogantiæ vitium fœtet, & de altari Domini, quod deberet incenſi ſuavitate fragrare, odor teterrimus ſuperbiæ & elationis renidet. Sed abjiciatur, quæſo, ab omni hac ſancta Eccleſia, & præcipue ab iis, qui miniſtrant in ſanctis, odor iſte teterrimus: ut poſſimus, ſicut Paulus dicebat, effici *bonus odor Chriſti*: ne forte iraſcatur Dominus, & ad iracundiam provocemus ſanctum Iſrael, & tradat nos in manus Chuſarſaton,

&

& humilitatem, quam in ſcientia Chriſti docere debuimus, in correptionis noſtræ tribulatione diſcamus. Sed vide benignum Dominum, miſericordiam cum ſeveritate miſcentem, & ipſius pœnæ modum juſta & clementi libratione penſantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, ſed quanto, inquit, tempore ſervierunt Baalim, tanto etiam ſerviunt Chuſarſaton; hoc eſt, octo annis. Diſce hæc & tu, o auditor, quisquis ille es, qui tibi conſcius es alicujus erroris. Et quanto tempore erraſſe te noſti, quanto tempore deliquiſti, tanto nihilominus tempore humilia teipſum Deo, & ſatisfacito ei in confeſſione pœnitentiæ. Non exſpectes, ut humiliet te Chuſarſaton, & invito neceſſitas extorqueat pœnitentiam, ſed ipſe præveni tortoris iſtius manus: quia ſi te ipſe emendaveris, ſi te ipſe correxeris, pius eſt Deus, & miſericors, qui vindictam temperet ab eo, qui illam pœnitendo prævenit. Sed illud conſideremus, quia donec ſervierunt Chuſarſaton ii, qui traditi fuerant pro delictis, & non clamaverunt ad Dominum, nemo ſuſcitatus eſt, qui ſalvare eos poſſet. Cum autem clamaverunt ad Dominum, tunc ſuſcitavit Dominus Salvatorem Iſrael, & ſalvavit eos.

3. Salvatorem autem dicit Gothoniel, qui interpretatur tempus mihi Deus. Per hunc ergo Gothoniel prior ille populus de ſervitute humilitatis ereptus eſt, & reddita eſt pax populo, quam ſuperbia dudum, & diverſa plebis facinora fugavere. Verum quoniam diximus, ſpiritalem quemdam intelligi poſſe Chuſarſaton regem, & unum de adverſariis & aereis poteſtatibus principem: ita conſequens mihi videtur, etiam Gothonielem iſtum, qui ad liberandum populum ſuſcitatus eſt, eſſe unum aliquem de militia cæleſti, & archangelicis turmis, quæ ad adminiculum mittuntur eorum, qui hæreditatem capiunt ſalutis, & ſunt Angeli Salvatoris, qui vel Gothonielis, vel

Aioth ſpecie deſignantur, quia, ſicut ſæpe oſtendimus, non ſolum a contrariis virtutibus impugnamur, ſed & divinæ bonæque virtutes ad auxilium noſtrum mittuntur a Domino. Videamus tamen, quis fuerit iſte Gothoniel, cujus familiæ, cujus nobilitatis. *Filius*, inquit, *Ceneph*, *frater Caleph*: illius laudabilis & admirandi viri Caleph, qui fuit comes & ſocius Jeſu Nave, de quo, prout potuimus, in ſuis locis, quæ viſa ſunt, diſſeruimus. Quid ergo dicit ſcriptura de iſto Gothoniel? Poſteaquam dixit, quia clamaverunt filii Iſrael ad Dominum, *factus eſt*, inquit, *Spiritus Domini ſuper Gothonielem*, *& judicavit Iſrael*. Putas eſt in nobis aliquis, qui ita validum, & ita juſtum clamorem mittat ad Dominum, ut dignus ſit exaudiri, & mereatur populus accipere judicem, & judicem talem, quem Spiritus Dei repleat, ut poſſit rectum tenere judicium? Unde & liber ipſe Judicum dicitur, & deſcribuntur in eo judices, qui judicaverunt populum. Sicut enim alii libri Regum dicuntur, vel Regnorum, in quibus deſcribitur, unusquisque Regum quomodo regnaverit, vel quid egerit: ita & in hoc libello geſta Judicum referuntur, & deſcribitur non ſolum, ſi quid ab eis recte & utiliter geſtum eſt, verum & ſi quid culpabiliter admiſſum eſt. Cur tamen utrumque deſcriptum ſit, ſi requiris, profecto ut nunc Eccleſiæ principes vel judices pervidentes ea, quæ ab eis laudabiliter geſta ſunt, priorum ſequantur exempla: ſi qua vero in illis culpantur, ut iſti caveant & declinent. Magna ergo laus primi hujus judicis Gothoniel refertur, quod Spiritus Dei factus eſt ſuper eum, & per Spiritum Domini judicabat Iſrael: quod ego de alio quovis dictum non valde memini. Sunt ergo omnium hodie Eccleſiarum, quæ ſunt ſub cœlo, quamplurimi judices, quibus judicium non ſolum rerum geſtarum datum eſt, ſed & animarum. Verum neſcio, ſi qui tales Eccleſiæ judices ſunt, quos dignos faciet

Deus

Deus Spiritu ſancto repleri, ut, ſicut Gothoniel iſte teſtimonio ſcripturæ decoratus eſt, ita etiam ipſi, de quibus hoc optamus, Dei teſtimonium mereantur. Ait ergo: *Et factus eſt ſuper eum Spiritus Domini, & judicavit Iſrael, & exiit ad bellum, & tradidit Dominus in manus ejus Chuſarſaton regem.* Quare hoc? Quia Spiritus Domini erat in eo, & confortata eſt manus ejus per Chuſarſaton regem. Et poſt hæc dicit, quia *quievit terra* ſub eo judice *quadraginta annis.* Vides, quam larga eſt divina clementia. Octo annis filii Iſrael ſervierant pro multorum delictis, quadraginta annis per unius juſtitiam in pace perdurant.

4. Sed quid dicitur poſt hæc? *Et defunctus eſt,* inquit, *Gothoniel filius Ceneth.* Rem video periculoſam. Defunctus eſt Gothoniel. Quare? quia jam indignus erat populus, qui haberet judicem talem. Denique in conſequentibus dicit. Illo defuncto *adjecerunt,* inquit, *filii Iſrael, facere malignum in conſpectu Domini: & confortavit Dominus Eglon regem Moab adverſum Iſrael.* Conſidera, quia pro eo, quod indigni erant jam, habere principem talem, propterea aufertur ab eis bonus judex. Et fecerunt filii Iſrael malignum in conſpectu Domini, & excitatur eis hoſtis peſſimus Eglon rex Moab. Vides, quia peccata vires hoſtibus præbent, & quando nos facimus malignum in conſpectu Domini, & delinquimus, tunc confortantur a Domino inimici noſtri, tunc vires contrariis virtutibus dantur. Hoc ſive ſecundum literam quæras, ita invenies, quia non invaleſcerent, niſi eis delicta noſtra vires conferrent: ſive in ſpiritalibus conſideres, ſimiliter contrariæ virtutes non invaleſcerent adverſum nos, nec ipſe Zabulus in nobis aliquid prævaleret, niſi ei vires ex noſtris vitiis præberemus: valde infirmus eſſet adverſum nos, niſi nos eum fortem peccando faceremus, niſi per peccata noſtra locum introeundi & dominandi inveniret

in nobis. Propterea & Apoſtolus denique præmonet dicens, *Nolite locum dare Zabulo*: ſicut & hic modo legimus, quia poſteaquam fecerunt filii Iſrael malignum in conſpectu Domini, locum dederunt Zabulo: *Confortavit* enim *Dominus Eglom regem Moab, & adjunxit ei omnes filios Ammon & Amalech.* Non ſolum, inquit, ipſe confortatus eſt ex peccatis filiorum Iſrael ſed adjunguntur ei ſocii nequam ex filiis Ammon, & Amalech, qui cum ipſo pariter impugnent Iſrael.

5. *Et ſervierunt*, inquit, *fiii Iſrael Eglon regi Moab decem & octo annis.* Obſerva, quia etiam menſura pœnæ indicat ſcriptura divina, cum ante octo annos & hic decem & octo dicit. Certum eſt autem, quod ſecundum peccati modum, & converſionis noſtræ moram etiam caſtigationis tempora temperantur. Tranſierunt enim & iſti decem & octo anni ſervitutis, & non refertur, quia clamaverunt ad Dominum, vel converſi ſunt a malitia ſua: ſed poſt decem & octo annos iterum dicitur, quia *clamaverunt filii Iſrael ad Dominum, & ſuſcitavit eis Dominus Deus Salvatorem Aioth filium Gera, filii Gemini, virum ambidextrum.* Ecce qualis eſt iſte, qui ſuſcitatur ad ſalvandum Iſrael: nihil habet in ſe ſiniſtrum, ſed utramque manum dextram habet. Hoc eſt enim, quod dicitur ambidexter. Dignus vero populi princeps, & eccleſiæ judex, qui nihil agat ſiniſtrum, cujus, quid agit dextera, neſciat ſiniſtra ſua, in utraque parte dexter eſt, in fide dexter eſt, in actibus dexter eſt, nihil habet de illis, qui collocantur a ſiniſtris, quibus dicitur: *Diſcedite a me operarii iniquitatis, neſcio vos, ite in ignem æternum, quem præparavit Deus Zabulo & Angelis ejus.* Quodſi licet in talibus ex ſimili præſumere, puto, quod ſecundum ſpiritalem intelligentiam & ſancti omnes ambidextri dicantur: & e contrario Zabulus, & principes ejus, ſi dici poteſt, ambiſiniſtri dicuntur. Totum enim, quod agunt, ſiniſtrum eſt, totum

tum perverſum, totum igni æterno cum iis, qui a ſiniſtris ſunt, deputatum.

6. Sed videamus, quid agit hic ambidexter judex. *Miſerunt*, inquit, *filii Iſrael munera ad Eglon regem Moabitarum per manum Aioth: & fecit ſibi Aioth gladium ex utraque parte acutum palmæ extenſæ longitudine, & alligavit ſibi eum Aioth ad femur dextrum.* Vides, quia dextrum eſt omne, quod agit Aioth hic ambidexter, & manibus dexter eſt, & in pedibus dexter eſt. In femore enim dextro gladium portat, ut veniat ad regem & interficiat eum. Dixeramus in ſuperioribus, quod iſti, quos ad ſalutem populi, & ad liberandos filios Iſrael ſuſcitare dicitur Deus, Salvatores, vel judices imaginem ferant aliquorum principum ex cæleſti militia, & ſupernarum virtutum, quas ad ſubſidium Deus emittat eorum, qui ad ſe toto corde clamaverint, & per converſionem pœnitentiæ divinam erga ſe clementiam flexerint. Sed hoc, ut ne præſumtum apud auditores videatur a nobis, debemus ex ſcripturarum auctoritate firmare. Scriptum eſt in Exodo, quia patres noſtri filii Iſrael, cum multo tempore Ægyptiis & Pharaoni regi duriſſimo in luti & lateris confectione ſerviſſent, clamaverunt ad Dominum, inquit, ita, ut ipſe Dominus diceret: *Clamor filiorum Iſrael aſcendit ad me*: & miſſo quidem Moſeo viſibiliter eduxit eos. Refert autem ſcriptura, quod Angelus exterminator miſſus ſit, qui vaſtaret quidem omnia primogenita Ægyptiorum, Iſraelitarum vero neminem tangeret. Et ſic declaratur virtutem fuiſſe cæleſtem, quæ, vaſtatis Ægyptiis & proſtratis, filios Iſrael de jugo ſervitutis eduxit. Simile quoque etiam illud refertur in hiſtoriis, quod ſub rege Aſſyriorum Sennacherib Angelus Domini mittitur, qui, cæſis ſub una nocte & proſtratis centum octoginta quinque millibus hoſtium, & urbem de obſidione, & populum de imminenti liberaret interitu. Ita ergo etiam nunc

eadem

eadem conſequentia debemus advertere, ut, ſi quando pro peccatis noſtris in captivitatem tradimur, clamemus ad Dominum. Clamemus autem non ore, ſed mente, ita ut dolor cordis fontem lacrymarum producat ex oculis, ſicut ille qui dicebat: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* Si ita convertimur a malis, ut ultra non contingamus mala, ſi ita deſinamus a ſuperbia, ut ultra nihil ſuperbum, nihil arrogans ſapiamus, mittet etiam Dominus virtutem ſuam cæleſtem, per quam liberemur a jugo ſervitutis Zabulicæ: quæ virtus omnia pro nobis agat dextra & proſpera, quæ faciat nos relinquere viam ſiniſtram, quæ ducit in perditionem, & revocet nos ad veram viam, illum, qui dicit: *Ego ſum via, & veritas, & vita*, Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

De Semegar, & Jabin, & Siſara, & cæteris judicibus.

I. Conjungitur principatui Aioth ambidextri principatus Semegari. Sed videamus, qualiter Aioth, qui interpretatur laus, concluſerit principatum ſuum. Hiſtoria nos edocuit ea, quæ de Eglon rege ſcripta ſunt, quomodo ſapientiſſimus hic Aioth arte quadam, &, ut ita dicam, callida, ſed laudabili uſus deceptione interemerit Eglon tyrannum, qui interpretatur rotatus vel orbita. Oportet ergo tales eſſe & noſtri populi judices, qualis fuit Aioth iſte, qui interpretatur laus, ut omnes volubiles motus, & orbitas mali itineris excidant, & perimant Moabitarum regem. Moabitæ autem interpretantur

fluxus, vel effuſio. Hujus igitur fluxæ, & diſſolutæ gentis princeps vel dux qui poteſt videri alius, vel intelligi, niſi ſermo illius philoſophi, qui ſummum bonum judicat voluptatem? Quem interficiat, & perimat Evangelicus ſermo, qui gladio comparatur: & ſermo propheticus ipſe in ventre eorum, atque in imis præcordiis ambidextri doctoris diſputationibus concludatur: ut veritatis aſſertione eos concludens, extinguat omnem pravi dogmatis & craſſæ intelligentiæ ſenſum, qui ſe extollit, & erigit adverſum ſpiritalem ſcientiam Chriſti: ut hæc ita faciens, & in verbo Dei dimicans unuſquiſque Eccleſiæ judex, fiat etiam ipſe laudabilis Aioth, de quo dicat Dominus: *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam.*

2. Verum breviter iſtis a nobis de priori lectione, id eſt, de Aioth fine repetitis, videamus nunc, quale ſit etiam principium Semegar, qui interpretatur ibi advena. Verum eſt enim, quia omnes, qui ſunt homines Dei, advenæ ſunt in hoc mundo, & incolæ in terra, ſicut & ille, qui dicebat, quoniam *incola ego ſum apud te in terra, & peregrinus ſicut omnes patres mei.* Et hunc ergo Semegar ſanctus Spiritus ibi incolam dicit, id eſt, hic. Quod enim ſancto Spiritui, qui in cælis eſt, ibi eſt, nobis hic eſt. Quid ergo dicitur de Semegar? *Percuſſit*, inquit, *Allophylos in ſexcentis viris, in ſtiva, vel pede aratri.* Aliud genus laudis in Semegar video. Iſte in aratro pugnat, Aioth pugnabat in gladio. Iſte in aratro vincit. Vincit tamen & hic, & ſuperat, & proſternit Allophyos. Poteſt ergo fieri, ut Eccleſiæ judex non ſemper gladium proferat, id eſt, non ſemper auſteritate verbi, & acumine correptionis utatur, ſed aliquando etiam imitetur agricolam, & velut aratro ſulcans animæ terram, ac ſæpius eam clementi commotione reſcindens, aptam eam ſuſcipiendis ſeminibus paret. Interficientur

ergo

ergo etiam ſic Allophyli, cum non argumentis & acumine contra adverſarios utimur, ſed agreſti & ſimplici commonitione de animis auditorum vitia & peccata propellimus. Sed & tu ipſe, o auditor, eſto agricola animæ tuæ, utere hoc aratro, quo utitur Semegar. Sed cum miſeris manum tuam in aratro, noli retro reſpicere: id eſt poſtquam tuleris crucem tuam, & ſequutus fueris Chriſtum, poſtquam ſæculo renunciaſti, & iis, quæ in ſæculo ſunt, noli retro reſpicere, noli requirere, quæ propter Chriſtum duxeras ut ſtercora: quia ſi in iſto aratro manum ſemper habueris, ita ut confidenter dicas: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*: hæc tibi dicenti *cadent a dextris tuis decem millia, & a ſiniſtris tuis mille, ad te vero non appropinquabunt.* Sed & hoc ipſum, quod dixit, in ſexcentis viris Allophylos percuſſiſſe Semegar, non mihi videtur otioſe dictum. Quid enim opus erat deſignare etiam numerum? Niſi forte evidentius in ipſo numero ea, de quibus ſuperius diximus, indicavit. Namque ſenarius numerus, qui multiplicatus venit in ſexcentos, mundi hujus figuram tenet, qui in ſex diebus dicitur conſummatus. Sexcentos ergo in aratro dicitur percuſſiſſe ille, qui per crucem Domini crucifixus eſt mundo.

3. Sed quid poſt hæc additur? *Et adjecerunt*, inquit, *filii Iſrael facere malignum in conſpectu Domini, & Aioth mortuus eſt.* Servatur nimirum in his etiam illa obſervatio, quam in ſuperioribus deſignavimus, quia pro peccatis populi moritur bonus populi dux. Cum enim indigni fuerint effecti, & fecerint malignum in conſpectu Domini, auferetur ab eis homo Dei. Sed dicit fortaſſe populus noſter: Quando Eccleſia Dei ſine judice eſt? Etiamſi prior defecerit, alter adhibetur. Audacter fortaſſis aliquid dicimus, tamen, quod ſcriptum eſt, dicimus. Non ſemper

prin-

princeps populi, & Eccleſiæ judex per Dei arbitrium datur, ſed prout merita noſtra depoſcunt. Si mali ſunt actus noſtri, & operamur malignum in conſpectu Domini, dantur nobis principes ſecundum cor noſtrum, & hoc tibi de ſcripturis probabo. Audi namque, quod Dominus dixit: *Fecerunt ſibi regem, & non per me, & principem, & non per conſilium meum.* Et hoc dictum videtur de Saul illo, quem utique ipſe Dominus elegerat, & regem fieri juſſerat: ſed quoniam non ſecundum voluntatem Dei, ſed ſecundum peccatoris populi meritum fuerat electus, negat, eum cum ſua voluntate, vel conſilio conſtitutum. Tale ergo aliquid intelligamus etiam in Eccleſiis fieri, quia pro meritis populi aut in verbo & opere potens a Deo tribuitur rector Eccleſiæ, aut ſi malignum faciat populus in conſpectu Domini, talis Eccleſiæ judex datur, ſub quo famem & ſitim populus patiatur, *non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Domini.* Ita ergo nos agamus, & ita oremus, ne unquam nos divina indignatio in verbi fame condemnet ac ſiti, ne unquam auferatur a nobis, qui nos verbo & opere inſtruat, qui in moribus, & honeſtate, qui patientiæ ac manſuetudinis perfectum de ſe populis præſtet exemplum. Nam ſi nos fecerimus malignum in conſpectu Domini, id eſt, ſi male egerimus, ſi voluntatem noſtram & non Dei facimus, moritur & nobis Aioth, aufertur & Semegar, & obſcuratur laus noſtra, tradimur in manus Jabin regis Chanaan. Jabin autem interpretatur ſenſus ſive prudentia. Si ergo nos *non probaverimus Deum habere in notitia*, tradit nos Deus *in reprobum ſenſum, repletos iniquitate, nequitia, fornicatione, avaritia, plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, ſuſurratores, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, parentibus non obedientes, incompoſitos, ſine affectu, ſine miſericordia.* Vides, qui ſint & quales, qui traduntur in re-

probum

probum ſenſum, qui traduntur Jabin principi Chananæorum.

4. *Et princeps*, inquit, *militiæ Jabin erat Siſara, & ipſe habitabat in Ariſoth gentium, & erant ei nongenti currus ferrei. Et clamaverunt ad Dominum filii Iſrael.* Etiam & in hoc ſimiliter illa, quam ſuperius deſignavimus, obſervatio cuſtoditur, quia neſciunt clamare ad Dominum filii Iſrael, niſi cum traditi fuerint in manus Jabin, vel cum afflicti per ejus militiæ principem Siſaram, *cui erant*, inquit, *nongenti currus ferrei*, quibus ſcilicet affligeretur populus duræ cervicis. Siſara autem interpretatur viſio equi. Iſte eſt enim animalis, non ſpiritalis, qui non videt niſi ea, quæ animalis ſunt. Ipſe eſt ejus viſio, ipſe ſemper intuitus. Et ideo ſemper animalis homo, & is, qui ſecundum carnem eſt, perſequitur eum, qui ſecundum ſpiritum eſt, donec ſpiritalis intelligat, & examinet omnia, & intelligat, unde ſibi ſit auxilium depoſcendum, & clamet ad Dominum: donec animæ illi, quæ clamaverit ad Dominum, ſuſcitetur prophetia, quæ eſt in figura Debboræ, & ſecundum prophetiæ gratiam, & intelligentiam, vel Eccleſiæ populus gubernetur, vel etiam ſenſus uniuſcujuſque mentis & animæ regatur, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA V.

De Debbora, & Barach, & Jahel, & Siſara.

1. De quæſtionibus ad quæſtiones, & de ſacramentis ad ſacramenta tranſimus: & cum vix ac difficulter prima quæque explanamus, difficilibus difficiliora ſuccedunt, quæ non tam ingenii facundia indigeant, quam divinæ gratiæ aſpirationem requirant.

Sine

Sine dubio enim requirit auditorem, quoniam quidem ſententia eſt apoſtoli Pauli, quæ dicit: *Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad increpandum, ad doctrinam; quæ eſt in juſtitia.* Quid ergo habeat in ſeſe iſta ſcriptura, quam ſine dubio & ipſam inſpiratam divinitus confitemur, quod nobis ad doctrinam cedat, quod ad increpationem, quod ad diſciplinam, quod ad juſtitiam, diligentius eſt inquirendum. Quid enim nobis ex hoc confertur, ſi legamus hoc, quod recitatum eſt, id eſt, quod *Debbora*, inquit, *mulier prophetiſſa, uxor Laphidoth, ipſa judicabat Iſrael illo tempore, & ipſa*, inquit, *Debbora ſedebat ſub palma inter medium Rama, & inter medium Bethel, in monte Effrem, & aſcendebant ad eam filii Iſrael, ut judicarentur?* Tum deinde quid nobis eruditionis, aut doctrinæ, aut juſtitiæ ea conferunt, quæ ſequuntur, vel de Barach, vel de Jahel, vel etiam de Siſara duce militiæ Jabin?

2. Videamus ergo, ne forte per hæc dignum aliquid, ſicut & ſcripturis cæteris, de ſacramentis ſecretioribus doceamur. Primo hoc ipſum, quod, cum plurimi judices viri in Iſrael fuiſſe referuntur, de nullo illorum dicitur, quia Propheta fuerit, niſi de Debbora muliere. Præſtat & in hoc non minimam conſolationem mulierum ſexui etiam prima ipſius literæ facies, & provocat eas, ut nequaquam pro infirmitate ſexus deſperent, etiam prophetiæ gratiæ capaces ſe fieri poſſe, ſed intelligant, & credant, quod meretur hanc gratiam puritas mentis, non diverſitas ſexus. Sed videamus, quid etiam interioris intelligentiæ reſpirat arcanum. Debbora apis interpretatur ſive loquela. Sed jam & in ſuperioribus diximus, quod Debbora in prophetiæ forma accipienda ſit, quæ eſt apis. Certum namque eſt, quod omnis prophetia ſuaves cœleſtis doctrinæ favos, & dulcia divini eloquii mella componat. Unde & David canebat di-

cens: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & favum ori meo.* Et iterum alibi dicit, judicia Dei *pretioſa* eſſe *ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & favum.*

3. Sed & illud conſideremus, ubi reſidere dicitur prophetia, & ubi locus ejus eſſe deſcribitur. *Sub palma*, inquit, *inter medium Rama, & inter medium Bethel.* Sub palma ſedem habet prophetia, quia *juſtus*, inquit David, *ſicut palma florebit*, per hoc quod ſuis inſtitutionibus eruditum prophetia perducit ad palmam ſupernæ vocationis Dei, in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Inter medium autem Rama, & inter medium Bethel ſedere dicitur. Rama interpretatur excelſa, Bethel domus Dei. Videte, in quibus locis reſidere dicitur prophetia, inter excelſa, & domum Dei. Nihil enim humile, nihil dejectum, nihil vile erga prophetiæ ſedem reperiri poteſt: ſicut & Salomon nihilominus ſapientiæ ſedem deſcribens, dicit de ea, quod vel in portis civitatum adſiſtat, vel in murorum mœnibus habitet, vel in altis turribus libere agat. Hoc ergo modo prophetia, quæ nunc in Debbora deſcribitur, inter domum Dei, & inter excelſa dicitur habitare. Non enim nos docet, quæ ſuper terram ſunt, quærere, ſed quæ in cœlis ſunt & in excelſis, *ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens*: illuc nos prophetia hortatur aſcendere, illuc diſcipulos molitur imponere.

4. Hæc ergo primo omnium, inquit, *miſit, & vocavit ad ſe Barach.* Barach interpretatur coruſcatio. Coruſcatio vero eſt, quæ habet quidem lucem, ſed non manentem. Ad modicum enim temporis reſplendet, & deſinit. Hic ergo Barach mihi videtur formam gerere populi prioris, qui primo omnium per prophetiam vocatus eſt, & invitatur ad audienda eloquia Dei, & divinæ legis munera capienda, qui refulſit quidem, & ad legis ſplendorem ad breve tem-

pus

pus coruſcavit, ſed non diu permanſit, nec continuum lucis potuit obtinere fulgorem. Cum ergo dixiſſet Debbora ad Barach, id eſt prophetia ad priorem populum, quia *tibi præcepit Dominus Deus Iſrael, & tu aſcende in montem Thabor, & accipe decem millia virorum*, & reliqua quæ ſcripta ſunt, quid reſponderit Barach ex perſona populi ad prophetiam, videamus: *Non*, inquit, *aſcendam, niſi tu aſcenderis mecum, quia neſcio diem, in qua mittet Dominus Angelum ſuum mecum.* Vides ergo, quomodo illis prioribus prophetia detulit eloquia Dei, & illis dicit data eſſe præcepta, ut aſcendant in montem: ſed excuſant & dicunt, non aſcendam, niſi aſcenderis & tu mecum. Et de excuſatione quidem verum eſt, ſed de repromiſſione falſum eſt. Quod enim non aſcenderunt in montem Dei, verum eſt: quod autem pollicentur, ſe aſcenſuros cum prophetia, falſum eſt. Non enim ſequuti ſunt prophetiam, ut crederent ei, de quo omnis prophethia præſcripta eſt a Chriſto. Propterea ergo dicit ad eum Debbora: *Ibo tecum. Verumtamen ſcito, quia non erit primatus tuus in via hac, quam incedis, ſed in manu mulieris tradet Dominus Siſaram.* Evidenter oſtendit, quia non erit apud illum populum primatus, nec permanebit apud eum victoriæ palma, ſed in manu mulieris, cui nomen Jahel, tradetur Siſara. Deſcribitur autem, quod ſecundum commonitionem Debboræ, id eſt prophetiæ inſequeretur Barach principem Allophylorum Siſaram: & ipſe quidem eum comprehendere non potuit, ſed occurrit ei fugienti mulier alienigena Jahel, quæ mulier prius cum eo amicitiarum fœdus habuerat. Ad quam ille cum declinaſſet latendi gratia, aquam popoſcit, ut biberet, ſed ab illa lacte potatus eſt. Et cum eum in latebris collocaſſet, ac pellibus adoperuiſſet, poſt hæc palum malleo adactum per ejus malas vel maxillas defixit. Et

tunc occurrens inſectanti Barach mortuum jam & proſtratum oſtendit Siſaram.

5. Quid ergo nobis ſacramenti omnis iſte hiſtoriæ textus oſtendit? Jahel mulier alienigena, de qua prophetia dixit, quod in manu mulieris fiet victoria, figuram tenet Eccleſiæ, quæ ex alienis gentibus congregata eſt. Interpretatur autem Jahel aſcenſio: quia revera non eſt alia aſcenſio, qua aſcendatur ad cœlum, niſi per Eccleſiam multiformis ſapientiæ Dei. Ipſa eſt ergo, quæ, dum a corporalibus ad ſpiritalia, & a terrenis aſcendit ad cœleſtia, interfecit Siſaram, de quo jam ſuperius diximus, quod carnalium vitiorum, & animalis, vel ſtolidi hominis tenet figuram, quia Siſara viſio equi interpretatur. De quo ſcriptura dicit: *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* Palo ergo eum interfecit, id eſt ligni crucis acumine, & virtute eum proſternit. Et non ſine cauſa maxillam ejus palo transverberaſſe deſcribitur. Illud enim os, quod de carnalibus loquebatur, & illa doctrina, quæ carnis gloriam præferebat, quia in deliciis, & voluptate vivendum ſapientibus ſæculi perſuadebat, & humanum genus luxuriæ adulatione deceperat: illud, inquam, os ligno crucis confoditur & terebratur, quia illam viam, quam philoſophia latam & ſpatioſam prædicaverat voluptatis, hanc Chriſtus arctam & anguſtam nobis viam ſalutis oſtendit. Sic ergo Jahel, id eſt, Eccleſia, vitiorum principem Siſaram obtectum pellibus, id eſt, membrorum mortificatione ſopitum, æterno tradit ſomno. Occurrit tamen Jahel, id eſt, Eccleſia poſt hoc & priori populo inſectanti Siſaram. Inſectabatur enim Iſrael legem juſtitiæ, ſed in legem non pervenit. Occurrit ergo Eccleſia etiam ipſi, & oſtendit ei opus ſuum, oſtendit victoriam conſummatam, atque in ſocietatem eum proſtrati hoſtis invitat. Verum eſt enim illud, quod Apoſtolus in noviſſimo

tempo-

tempore dicit futurum, quia cum plenitudo gentium ſubintroierit, tunc omnis Iſrael ſalvus fiet. Fit ergo quidem primatus in manu mulieris alienigenæ, non tamen excluditur a conſortio gloriæ etiam Barach, qui prior quidem cœperat, ſed noviſſimus pervenit ad finem. Imo dum ille pervenit, Jahel alienigena prætereuntem quodammodo victoriam rapit. Eadem forma præceſſit etiam in Eſau & Jacob fratribus. Dum enim Eſau ſectatur agreſtia, dum moratur in ſaltibus, præveniens Jacob, & mulieris conſiliis, id eſt, matris compoſitos patri offerens cibos, benedictionis primatus accepit. Sic & in Evangelio pergente Domino ad filiam principis ſynagogæ ſuſcitandam, præveniens mulier, quæ fluxu ſanguinis laborabat, fideli tactu prior conſequitur ſanitatem.

6. Quod ſi etiam inde requirendum aliquid videtur a diligentibus auditoribus, quod lacte eum potaſſe dicitur, cum ille aquam popoſciſſet, videamus, ne forte ſecundum myſticas vel allegoricas legis interpretationes tale aliquid etiam de hoc poſſit oſtendi. Lactis cibus eſſe dicitur in ſcripturis ſanctis prima hæc moralis inſtitutio, quæ incipientibus velut parvulis traditur. Non enim in initiis ſtatim diſcipulis de profundis & ſecretioribus tradendum eſt ſacramentis, ſed morum correptio, emendatio diſciplinæ, religioſæ converſationis, & ſimplicis fidei prima eis elementa traduntur. Iſtud eſt Eccleſiæ lac, hæc incipientibus parvulorum prima ſunt elementa. Sed iſte cibus iis quidem, qui ad bonum proficiendi propoſitum gerunt, vitam tribuit & ſalutem: iis vero, quibus contraria placent, quibus luxuria, libido, avaritia, & omnis impietas cordi eſt, hujuſmodi doctrina necem & interitum præſtat. Sic ergo fit, ut ex his, atque iisdem cibis, quibus aluntur boni, ſuffocentur mali; & in quo piis vita eſt, ibi fit impiis mors. Denique ut exemplo res, quam dicimus, planior

nior fiat, *vinum* ſanos & commode degentes juvat, & (ſicut ſcriptura dicit) *cor hominis* dumtaxat *lætificat*, febricitantibus vero, ſi ſumſerint, perniciem continuo & interitum parit. Ita fit, ut eadem res eodem modo ſumta uni quidem vitam, alii autem conferat mortem. Sic ergo intelligendum eſt, & Siſaram iſtum animalem hominem, & vitiorum principem per doctrinam Eccleſiæ, quam non ex fide ſuſcepit, extinctum. Sed & unaquæque anima ſatis agat, lacte evangelico atque apoſtolico ſopire in ſemetipſo & extinguere Siſaram. Si enim per hæc edoctus quis mortificaverit membra ſua, quæ ſunt ſuper terram, avaritiam, fornicationem, & cætera, quæ ſanctus Apoſtolus enumerat, Siſaram in ſemetipſo videbitur peremiſſe, ut hæc non ſolum in perſona Eccleſiæ conſummari, verum etiam unusquisque in ſua anima oſtendat impleri: quia, ſicut diximus, cœptus eſt quidem Siſara inſectari a populo priori, interemtus autem a muliere ac Eccleſia gentium, & in manu ejus data eſt palma victoriæ. In conſummatione omnium, id eſt in fine ſæculi, etiam canticum Domino cantabitur per Debboram, in quo primatus quidem dabitur Jahel Eccleſiæ gentium: nec tamen Debboræ laus ſilebitur: ſed & primis & noviſſimis victoriæ præmium dabitur, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

De cantico, quod cantavit Debbora.

1. Siſara cum exercitu ſuo, & curribus ferreis, quibus impugnat populum Dei, ſuperatus eſt, quod ita futurum prophetia præcecinit per Debboram. Et poſteaquam in manu mulieris facta victoria eſt, canticum

ticum iſtud Debbora, velut victoriæ ipſius laudem, ceciniſſe præſcribitur. Verum ſi meminimus eorum, quæ in ſuperioribus dicta ſunt ſecundum myſticam formam, quæ eſt figura Debboræ, quæ etiam Barach, quid imaginis teneat Jahel mulier, quæ adverſarium populi Dei ſola dejecit, quæ etiam imago ſit Siſaræ ipſius, qui a muliere alienigena ligni virtute proſtratus eſt: intelligimus, hæc omnia ſacramenta eſſe, quæ in noviſſimis temporibus, & in fine ſæculi per Eccleſiam conſummantur, & in cantico hoc velut epinicia ejus, id eſt, victoriæ laudem eſſe deſcriptam, illius ſcilicet temporis, cum *noviſſimus inimicus deſtruetur mors.* Tunc enim exultabit Debbora, id eſt, exultabit gloria prophetiæ, quia, quæ prædixit, impleta ſunt. Tunc Jahel, id eſt, Eccleſia hoſtem communem omnium ſuperabit: & poſteaquam plenitudo gentium introierit, tunc & Barach, id eſt, reliquus Iſrael ſalvus fiet, & in ſocietatem victoriæ recipietur. Tunc ergo, ſi digni fuerimus, etiam nos cantabimus canticum iſtud refertum myſticis & propheticis ſacramentis, ex quibus per ſingula diſcutere cuncta temporis non eſt. Brevitatem namque auditores Eccleſiæ diligunt. Pauca tamen vel de principiis ejus diſſerentes, vel ſparſim ex eo floſculos eligentes, conſolationis aliquid auditoribus afferre tentabimus, vel nosmetipſos exercere, & meditari, ut apti efficiamur, ad Debboræ canticum decantandum.

2. *In incipiendo principes in Iſrael, in voluntatibus populi benedicite Dominum.* Benedictio, inquit, qua benedicimus Dominum, ſit in exordio principum in Iſrael, tum deinde & in voluntatibus populi. Verbi gratia: cum primum incipimus venire ad Dei cultum, cum initium verbi Dei & doctrinæ cœleſtis accipimus, a principibus Iſrael iſta nobis initia capeſſenda ſunt. Principes autem Iſrael, id eſt populi Chriſtiani, Angelos accipiendos puto, quod adeſſe Dominus dicit

[illegible] minimo in Eccleſia, qui etiam ſemper vi-[illegible] [illegible]antur faciem patris, qui in cœlis eſt. Ipſi [illegible] [illegible] principes, & ab ipſis nobis ſunt ſumenda [illegible]. Verbi gratia: ſi eat quis puer ad ſcholas, a magiſtro quidem ſuſcipitur, & efficitur illius docto-[illegible] diſcipulus, ſed non ſtatim diſcendi ab ipſo præ-[illegible]ore ſumit exordium: ſed cum ab eo prima tan-tum elementa ſuſceperit, traditur aliis erudiendus, ut ita dicam, ſcholæ ipſius principibus: ut cum ab illis, quantum in illis eſt, fuerit edoctus, & cum prima apud eos depoſuerit rudimenta, tum demum ipſius doctoris perfectiora præcepta ſuſcipiat. Ita ergo etiam nunc inſtitutionum noſtrarum initia repetens prophetia dicit, quod, cum a principibus cœperimus, vel principes cœperint operari in nobis, deinde nos voluntate & propoſito ſubſequamur: & aucti profectibus ſic ad benedicendum jam ipſum Dominum veniamus. Sed videamus, quid dicit: *In incipiendo*, inquit, *principes in Iſrael.* Initia juvari a principibus dicuntur: poſt hæc vero jam voluntate propria, & propoſito nitendum eſt, ut benedicere Dominum mereamur. Nam & populus Iſrael cum inciperet exire de Ægypto, & tranſire mare rubrum, nihil ipſius proprio labore, ſed totum per principes, id eſt, per angelos agebatur. Denique ſic dicit Moyſes ad populum: *Vos*, inquit, *tacebitis, & Dominus pugnabit pro vobis.* Aperte enim angelus vaſtator pro eis pugnaſſe deſcribitur, qui Ægyptiorum quidem primogenita interemit, Iſraelitarum vero nec pecus quidem mutire fecit. Verum non ſemper exſpectandum eſt, ut angeli pro nobis pugnent, ſed in incipiendo tantummodo, id eſt, in initiis noſtris, a principibus angelis adjuvamur. Cæterum proceſſu temporis oportet etiam nos ipſos exire armatos ad prælia. Ante enim quam bella diſcamus, antequam pugnas Domini parare meditemur, a principibus an-

gelis

gelis ſublevamur, antequam panis cœleſtis conſequamur annonam, & carnibus agni immaculati ſatiemur, antequam veræ vitis, quæ aſcendit de radice David, ſanguine inebriemur, donec parvuli ſumus, & lacte alimur, & initiorum Chriſti ſermonem tenemus, tanquam parvuli ſub procuratoribus agimus, & actoribus angelis. Ubi vero jam militiæ cœleſtis ſacramenta guſtavimus, & pane vitæ refecti ſumus, audi, quomodo per apoſtolicam tubam ſuſcitamur ad prælia. Ingenti namque voce Paulus clamat ad nos dicens: *Induite vos arma Dei, ut poſſitis ſtare adverſus aſtutiam diaboli.* Non nos ultra patitur velut ſub alis lactantium latitare, invitat nos ad certaminum campos: induite, inquit, vos *loricam* charitatis, *& galeam* nihilominus *ſalutis accipite, ſed & gladium*, inquit, *ſpiritus*, & ſupet omnia *ſcutum fidei, in quo poſſitis*, ait, *omnia jacula maligni ignea extinguere.* Vides ergo, quomodo omnia per ordinem fiunt, & nihil confuſum in populo Dei, nihil incompoſitum, aut præpoſterum geritur. In incipiendo principes juvant: cum adjutus fueris, & a principibus eruditus, jam tibi ipſe ſponte & voluntate tua, quæ didiciſti a principibus, gere. Recte enim decoctis principiis, depoſitisque rudimentis noſtræ committimur voluntati, ut vel laus meriti ſit, quæ noſtra virtute quæſita eſt, vel culpa jure ſit noſtra, quæ per noſtram venit ignaviam. Hæc pro eo, quod ſcriptum eſt: *In incipiendo principes in Iſrael, in voluntatibus populi benedicite Dominum.*

3. Poſt hæc autem dicit: *Audite reges, & auribus percipite Satrapæ. Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.* Audite, inquit, reges. Reges appellat eos, qui convocantur ad audiendum verbum Dei. Exulta popule Dei, audiens tuæ nobilitatis inſignia. Tu vocaris ad audiendum verbum Dei, & non ut plebs, ſed ut rex vocaris. Tibi enim dictum eſt: *Genus regale, & ſacerdotale: populus in acquiſitionem.* Ideo quia

vos reges eſtis, merito rex noſter Chriſtus Dominus *Rex* dicitur *Regum*, *& Dominus dominantium*. Sed ſicut exultatis de nobilitatis veſtræ titulo, ita diſcere debetis, quid agendo unuſquiſque veſtrum fiat rex. Quod vobis ita breviter definiam. Regem te omnium eſſe facit, ſi regnet Chriſtus in te. Rex namque a regendo dictus eſt. Si ergo & in te animus regnat, & corpus obtemperat, ſi concupiſcentias carnis ſub jugum imperii tui mittas, ſi vitiorum gentes ſobrietatis tuæ frenis arctioribus premas, merito rex diceris, qui te recte agere noveris. Cum ergo talis fueris effectus, digne ut rex ad audienda divina verba vocaberis. Hoc vero quod ſubſequitur, magis corporeum aliquid indicat, quod dicit: *Auribus percipite omnes Satrapæ.* Sicut enim inferiores ſunt regibus Satrapæ, ita & auribus percipere inferius videtur eſſe, quam audire. Audire namque ad interiorem pertinet hominem, ſicut & Dominus dicebat: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Auribus vero percipere, ad exteriorem & corporalem pertinet auditum. Ideo ergo & hic illi, qui audire deberent, reges dicuntur, qui vero auribus percipere, Satrapæ appellantur. *Ego Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.* Beati ſunt, qui poſſunt cantare canticum Domino. Cum redimus ad ſcripturas, multa cantica ſacris mandata voluminibus invenimus. Habemus integrum volumen de canticis canticorum ſcriptum. Ecce & in hoc libro Judicum habemus canticum, & in Numeris canticum ſcriptum eſt, & in Deuteronomio, & in Exodo, & in primo Regnorum libro. In primo etiam Paralipomenon, & in aliis multis locis invenies cantica divina eſſe deſcripta. Ait ergo hæc vox juſti: *Ego Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.* Quis putas ita canoræ vocis eſt, & ita ſpiritus puri mentiſque ſinceræ, ut cantilena ejus divinum delectare poſſit auditum? Ille profecto eſt, qui nullum raucum habet in ſe peccati ſonum,

ıi nihil offenſionis in lingua, nihil craſſitudinis in ıiritu gerit, ille poteſt dicere: *Ego Domino cantabo, ſallam Deo Iſrael.*

4. Verum quia continuationem cantici per ſingula on occurrimus explicare, interpolando ſaltem ſeem lectionis, videamus, quid eſt quod dicit: *Cor eum ad ea, quæ diſpoſita ſunt huic Iſrael.* Hoc modo idetur, quod dicit: cor meum, & animus meus, & nſus meus, & tota mens mea ad illud intendit, & lud proſpicit, quod diſpoſitum eſt, & quod præpaıtum eſt Iſrael; illud tota mente proſpicio, quod fuırum eſt. Si enim ad illud intendero animum, mnia, quæ in hoc mundo ſunt, ducam *ut ſtercora, t Chriſtum lucrifaciam*, qui præparavit illa omnia, uæ *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hoinis aſcendit, iis, qui diligunt eum.* Cor ergo, inuit, meum ad illa extenditur. Non enim adhuc huıanum cor gero, neque quæ cogito, ſecundum hoinem cogito: ſed quia ſecundum ſcripturam ii, ad uos ſermo Dei fit, dii ſunt, nec ego hæc humana, d divina mente proſpicio.

5. *Potentes populi, benedicite Dominum, qui aſcendiis ſuper jumenta.* Quid eſt aſcendiſſe ſuper jumenıım? Corpus hoc meum jumentum eſt: ad adjumenım enim, & ad miniſterium datum eſt: ego autem ım, id eſt, interior homo, qui aſcendi ſuper juıentum hoc, cui dicitur, ut benedicam Dominum. i ergo vere aſcendiſti ſupra corpus, & ſuperior efctus corporalibus deſideriis, & motus corporis tui eno mentis & interioris hominis moderamine guberantur, de te dicitur, quia aſcendiſti ſuper jumentum oc, cui dicitur, ut benedicas Dominum. Quid utem eſt, quod ſequitur? *Super vehicula*, inquit, *dentes, & ſuper aſinas refulgentes.* Quid ſibi videntur ſſe aſinæ refulgentes? Dicit enim ſcriptura, quia porteat benedicere Dominum eos, qui ſedent ſu-

per vehicula, & ſuper aſinas refulgentes. Mihi velut in locis ita difficilibus tale aliquid videtur: cum jumentum hoc, id eſt, corpus meum, ſub jugo venerit verbi Dei, tunc vehiculum corporis mei reſplendere incipiet: & aſina hæc, id eſt, caro mea tunc refulgere dicetur, cum caſtitatis ac pudicitiæ fuerit ſplendore decorata. Et ita recte dicitur anima ſedens ſuper aſinam reſplendentem Dominum benedicere, & in medio lætantium laudare Deum. *Ibi dabunt juſtitias Domino.* Sacrificium Domino illud eſt acceptabile, quod in juſtitia offertur Domino & æquitate. Et ideo dicitur: *Juſti confortati ſunt in Iſrael.* In aliis quidem gentibus, qui corporis robore fortiores ſunt, illi potentes dicuntur in prælio: in Iſrael vero, qui juſtiores ſunt, ipſi potentiores dicuntur in bellis: quia juſtitia, etiamſi viribus infirma ſit, vincit: injuſtitia vero, etſi multos & validos pugnatores habeat, ſuperatur. Sic igitur in hac gente noſtra, id eſt, in populo Dei, per juſtitiam ſuperamus, aut per injuſtitiam vincimur.

6. *Exurge Debbora, exſurge & ſuſcita dena millia populi.* Prophetia quando exſurgit? Profecto in adventu Domini: & non ſolum ipſa exſurgit, ſed & populos ſuſcitat ad credendum. *Captivam ducito captivitatem fili Abinoem.* Abinoem reſponſio patris interpretatur. Hujus filius eſt Barach. Captivitatem de hoſtibus capiet, qui cæleſtis patris reſponſa ſervaverit. *Domine humilia mihi fortiores me.* Vox iſta fidelium eſt, confitentium ſimpliciter, fortiores eſſe inimicos ſuos, adverſum quos nobis pugna & certamen eſt: quia non eſt nobis pugna adverſus carnem & ſanguinem. Alioquin non eſſet nobis fortior adverſarius. Sed quoniam adverſum principatus, & poteſtates, & adverſum mundi hujus rectores tenebrarum, & adverſum ſpiritalia nequitiæ eſt luctamen, idcirco dicit Propheta: *Domine, humilia mihi fortiores me.* Quomodo

modo enim non hæc tanta ſpirituum vis longe ſit humana fragilitate vehementior? Sed in eo Deus adjuvat infirmitatem noſtram, in quo dicit Apoſtolus: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*, Chriſto. Sunt iſtæ quidem virtutes fortiores nobis; ſed iterum qui in nobis eſt Chriſtus, & confortat nos, eſt omnium fortior: cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

De eo, quod tranſlati ſunt filii Iſrael in manus Madian.

I. Quieſcit terra, donec quieſcit peccatum. Moveri autem dicitur terra, hoc eſt, ii, qui habitant terram, cum animas hominum movere cœperint, & perturbare peccata. Et ideo ſcriptum eſt hoc, quod nunc præſens lectio continet. *Et quievit*, inquit, *terra quadraginta annis. Et fecerunt filii Iſrael malignum in conſpectu Domini, & tradidit eos in manus Madian annis ſeptem, & invaluit Madian ſuper Iſrael.* Dum eſſet ergo juſtitia in terra, id eſt, in iis, qui habitant terram, quieviſſe dicitur terra; cum vero increvit iniquitas, & fecerunt malignum in conſpectu Domini, *tunc tradidit*, inquit, *eos Dominus in manus Madian annis ſeptem.* Nec dicuntur invaluiſſe Madianitæ ſuper populum Domini, donec præcepta Domini populus cuſtodivit. Cum vero negligere cœpit mandata divina, robuſtior & validior effecta eſt adverſus eum hoſtium manus. Et adverſum quidem illum priorem populum corporales inſurgebant hoſtes, cum deliquiſſet: adverſum nos autem, qui Iſrael ſecundum ſpiritum dicimur, ſpiritalis ſine dubio hoſtis inſurgit: & cum mandata Dei negligimus, cum Chriſtum contemnimus, validior adverſum nos manus dæmo-

num

num efficitur: & tradimur etiam nos inimicis, cum deſerimur a gratia.

2. Sed videamus, quid accidit eis, qui traditi ſunt pro peccatis ſuis. *Et fugerunt*, inquit, *filii Iſrael a facie Madian per ſepta in montibus, & in ſpeluncis, & in munitionibus: & efficiebatur, cum ſeminaſſet vir, Iſrael, aſcendebant Madian & Amalech, & filii Orientis ſuper eos, & ſuperveniebant eis, & exterminabant omnes fructus terræ, usquequo perveniretur in Gazam.* Hæc quidem patiebatur ille, qui erat ſecundum carnem Iſrael. Seminabat terram, ſed quoniam pro peccatis ſuis traditus erat inſurgentibus inimicis, pro frugibus corruptionem metebat. Nobis vero, qui ſecundum ſpiritum Iſrael nominamur, quid tale accidere poteſt, conſideremus. Eſt, quando ſeminamus, & non poſſunt inimici corrumpere ſemina, quæ ſeminamus, non poſſunt apri inſidiari culturæ noſtræ: eſt autem, quando ſeminamus, & corrumpuntur, quæ ſeminamus. Paulus nos Apoſtolus de hac ſeminandi doceat differentia. Audi ergo ipſe, quid dicit: *Qui ſeminat*, inquit, *in carne, de carne metet corruptionem. Et qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.* Iſti ſunt ergo, quorum ſemina Madianitæ corrumpunt, qui in carne ſeminant. Iſti ſunt, quorum fructus exterminantur, & pereunt. Illa autem ſemina, quæ in ſpiritu ſeminantur, non poſſunt Madianitæ corrumpere. Non enim poſſunt adverſariæ poteſtates aſcendere ad ſpiritales campos, & novalia ſpiritus temerare eorum, qui non ſeminant ſuper ſpinas, ſed innovant ſibi novalia: ſed & illud addendum eſt: volo enim & meipſum vobiscum pariter commonere de cautela ſeminum, & ſpiritalium fructuum diligentia. Frequenter accidit, ut aliquis in opere ſpiritali multum deſudans, fructus quamqlurimos fecerit, & repleverit horrea ſua juſtitiæ frugibus, & multa bona opera recondiderit in conſcientiæ ſuæ conclavi: poſtea

vero

'o ſi negligat, & poſt laborem proclivius ad vo-
tates & luxurias vergat, omnia ei bonorum ſemi-
, & fructus ſancti operis dominante libidine cor-
npuntur. Cum enim ſubintroierit peccatum, &
ıtivaverit hominis ſenſum, ut jam non reſpiciat ad
ıdata Dei, nec arduam virtutis viam libenter aſcen-
, depereunt omnia, quæ prius fuerant in horreo
ıſcientiæ congregata. Propterea ergo ſcripturæ
ctæ nobis ſervanda commonitio eſt dicentis: *Omni*
odia ſerva tuum cor. Cuſtodiendum eſt igitur cor ab
ni peccato, & præcipue in tempore perſecutionis.
:ui enim accidat, ut in aliquo quidem tempore con-
get fructus juſtitiæ, conquirat opera virtutum, &
nibus ſe probatiſſimis excolat diſciplinis, in perſe-
ionis vero tempore deneget fidem, iſte condita
nia evacuavit, ex omnibus facultatibus ſuis nudus
ente & inanis effectus eſt, quia diu quæſitus, &
lto vix labore collectus, ſubito omnis effuſus eſt
ɔr: & ſicut dicit propheta, *omnes juſtitiæ ejus, quas*
t, non commemorabuntur. Propterea ergo fratres
ırecemur Dominum, confitentes ei infirmitatem
tram, ne nos tradat in manus Madian, ne tradat
tiis animam confitentem ſibi, ne nos tradat in ma-
potentum eorum, qui dicunt, quando veniet tem-
ı, ut detur nobis poteſtas adverſus Chriſtianos,
ındo tradentur in manus noſtras iſti, qui ſe dicunt
ıere, vel noſſe Deum? Quod & ſi tradamur, &
eperint poteſtatem noſtri, oremus accipere a Deo
tutem, ut ſuſtinere poſſimus: ut & fides noſtra in
ſſuris & tribulationibus clarior fiat, ut per patien-
n noſtram illorum ſuperetur impudentia, &, ſicut
it Dominus, in noſtra patientia acquiramus animas
tras: quia *tribulatio patientiam operatur, patientia*
probationem, probatio autem ſpem. Pertendit enim
tra probatio non usque ad verbera ſolum, ſed
ue ad profuſionem ſanguinis pervenit: quia & Chri-
ſtus,

unicuique minimo in Eccleſia, qui etiam ſemper videre dicuntur faciem patris, qui in cœlis eſt. Ipſi ergo ſunt principes, & ab ipſis nobis ſunt ſumenda principia. Verbi gratia: ſi eat quis puer ad ſcholas, a magiſtro quidem ſuſcipitur, & efficitur illius doctoris diſcipulus, ſed non ſtatim diſcendi ab ipſo præceptore ſumit exordium: ſed cum ab eo prima tantum elementa ſuſceperit, traditur aliis erudiendus, ut ita dicam, ſcholæ ipſius principibus: ut cum ab illis, quantum in illis eſt, fuerit edoctus, & cum prima apud eos depoſuerit rudimenta, tum demum ipſius doctoris perfectiora præcepta ſuſcipiat. Ita ergo etiam nunc inſtitutionum noſtrarum initia repetens prophetia dicit, quod, cum a principibus cœperimus, vel principes cœperint operari in nobis, deinde nos voluntate & propoſito ſubſequamur: & aucti profectibus ſic ad benedicendum jam ipſum Dominum veniamus. Sed videamus, quid dicit: *In incipiendo*, inquit, *principes in Iſrael.* Initia juvari a principibus dicuntur: poſt hæc vero jam voluntate propria, & propoſito nitendum eſt, ut benedicere Dominum mereamur. Nam & populus Iſrael cum inciperet exire de Ægypto, & tranſire mare rubrum, nihil ipſius proprio labore, ſed totum per principes, id eſt, per angelos agebatur. Denique ſic dicit Moyſes ad populum: *Vos*, inquit, *tacebitis, & Dominus pugnabit pro vobis.* Aperte enim angelus vaſtator pro eis pugnaſſe deſcribitur, qui Ægyptiorum quidem primogenita interemit, Iſraelitarum vero nec pecus quidem mutire fecit. Verum non ſemper exſpectandum eſt, ut angeli pro nobis pugnent, ſed in incipiendo tantummodo, id eſt, in initiis noſtris, a principibus angelis adjuvamur. Cæterum proceſſu temporis oportet etiam nos ipſos exire armatos ad prælia. Ante enim quam bella diſcamus, antequam pugnas Domini parare meditemur, a principibus angelis

gelis ſublevamur, antequam panis cœleſtis conſequamur annonam, & carnibus agni immaculati ſatiemur, antequam veræ vitis, quæ aſcendit de radice David, ſanguine inebriemur, donec parvuli ſumus, & lacte alimur, & initiorum Chriſti ſermonem tenemus, tanquam parvuli ſub procuratoribus agimus, & actoribus angelis. Ubi vero jam militiæ cœleſtis ſacramenta guſtavimus, & pane vitæ refecti ſumus, audi, quomodo per apoſtolicam tubam ſuſcitamur ad prælia. Ingenti namque voce Paulus clamat ad nos dicens: *Induite vos arma Dei, ut poſſitis ſtare adverſus aſtutiam diaboli.* Non nos ultra patitur velut ſub alis lactantium latitare, invitat nos ad certaminum campos: induite, inquit, vos *loricam* charitatis, *& galeam* nihilominus *ſalutis accipite, ſed & gladium*, inquit, *ſpiritus*, & ſupet omnia *ſcutum fidei, in quo poſſitis*, ait, *omnia jacula maligni ignea extinguere.* Vides ergo, quomodo omnia per ordinem fiunt, & nihil confuſum in populo Dei, nihil incompoſitum, aut præpoſterum geritur. In incipiendo principes juvant: cum adjutus fueris, & a principibus eruditus, jam tibi ipſe ſponte & voluntate tua, quæ didiciſti a principibus, gere. Recte enim decoctis principiis, depoſitisque rudimentis noſtræ committimur voluntati, ut vel laus meriti ſit, quæ noſtra virtute quæſita eſt, vel culpa jure ſit noſtra, quæ per noſtram venit ignaviam. Hæc pro eo, quod ſcriptum eſt: *In incipiendo principes in Iſrael, in voluntatibus populi benedicite Dominum.*

3. Poſt hæc autem dicit: *Audite reges, & auribus percipite Satrapæ. Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.* Audite, inquit, reges. Reges appellat eos, qui convocantur ad audiendum verbum Dei. Exulta popule Dei, audiens tuæ nobilitatis inſignia. Tu vocaris ad audiendum verbum Dei, & non ut plebs, ſed ut rex vocaris. Tibi enim dictum eſt: *Genus regale, & ſacerdotale: populus in acquiſitionem.* Ideo quia

vos reges eſtis, merito rex noſter Chriſtus Dominus *Rex* dicitur *Regum*, & *Dominus dominantium.* Sed ſicut exultatis de nobilitatis veſtræ titulo, ita diſcere debetis, quid agendo unuſquiſque veſtrum fiat rex. Quod vobis ita breviter definiam. Regem te omnium eſſe facit, ſi regnet Chriſtus in te. Rex namque a regendo dictus eſt. Si ergo & in te animus regnat, & corpus obtemperat, ſi concupiſcentias carnis ſub jugum imperii tui mittas, ſi vitiorum gentes ſobrietatis tuæ frenis arctioribus premas, merito rex diceris, qui te recte agere noveris. Cum ergo talis fueris effectus, digne ut rex ad audienda divina verba vocaberis. Hoc vero quod ſubſequitur, magis corporeum aliquid indicat, quod dicit: *Auribus percipite omnes Satrapæ.* Sicut enim inferiores ſunt regibus Satrapæ, ita & auribus percipere inferius videtur eſſe, quam audire. Audire namque ad interiorem pertinet hominem, ſicut & Dominus dicebat: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Auribus vero percipere, ad exteriorem & corporalem pertinet auditum. Ideo ergo & hic illi, qui audire deberent, reges dicuntur, qui vero auribus percipere, Satrapæ appellantur. *Ego Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.* Beati ſunt, qui poſſunt cantare canticum Domino. Cum redimus ad ſcripturas, multa cantica ſacris mandata voluminibus invenimus. Habemus integrum volumen de canticis canticorum ſcriptum. Ecce & in hoc libro Judicum habemus canticum, & in Numeris canticum ſcriptum eſt, & in Deuteronomio, & in Exodo, & in primo Regnorum libro. In primo etiam Paralipomenon, & in aliis multis locis invenies cantica divina eſſe deſcripta. Ait ergo hæc vox juſti: *Ego Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.* Quis putas ita canoræ vocis eſt, & ita ſpiritus puri mentiſque ſinceræ, ut cantilena ejus divinum delectare poſſit auditum? Ille profecto eſt, qui nullum raucum habet in ſe peccati ſonum,

qui

qui nihil offenſionis in lingua, nihil craſſitudinis in ſpiritu gerit, ille poteſt dicere: *Ego Domino cantabo, pſallam Deo Iſrael.*

4. Verum quia continuationem cantici per ſingula non occurrimus explicare, interpolando ſaltem ſeriem lectionis, videamus, quid eſt quod dicit: *Cor meum ad ea, quæ diſpoſita ſunt huic Iſrael.* Hoc modo videtur, quod dicit: cor meum, & animus meus, & ſenſus meus, & tota mens mea ad illud intendit, & illud proſpicit, quod diſpoſitum eſt, & quod præparatum eſt Iſrael; illud tota mente proſpicio, quod futurum eſt. Si enim ad illud intendero animum, omnia, quæ in hoc mundo ſunt, ducam *ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam*, qui præparavit illa omnia, quæ *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, iis, qui diligunt eum.* Cor ergo, inquit, meum ad illa extenditur. Non enim adhuc humanum cor gero, neque quæ cogito, ſecundum hominem cogito: ſed quia ſecundum ſcripturam ii, ad quos ſermo Dei fit, dii ſunt, nec ego hæc humana, ſed divina mente proſpicio.

5. *Potentes populi, benedicite Dominum, qui aſcendiſtis ſuper jumenta.* Quid eſt aſcendiſſe ſuper jumentum? Corpus hoc meum jumentum eſt: ad adjumentum enim, & ad miniſterium datum eſt: ego autem ſum, id eſt, interior homo, qui aſcendi ſuper jumentum hoc, cui dicitur, ut benedicam Dominum. Si ergo vere aſcendiſti ſupra corpus, & ſuperior effectus corporalibus deſideriis, & motus corporis tui freno mentis & interioris hominis moderamine gubernantur, de te dicitur, quia aſcendiſti ſuper jumentum hoc, cui dicitur, ut benedicas Dominum. Quid autem eſt, quod ſequitur? *Super vehicula*, inquit, *ſedentes, & ſuper aſinas refulgentes.* Quid ſibi videntur eſſe aſinæ refulgentes? Dicit enim ſcriptura, quia oporteat benedicere Dominum eos, qui ſedent ſu-

per vehicula, & ſuper aſinas refulgentes. Mihi velut in locis ita difficilibus tale aliquid videtur: cum jumentum hoc, id eſt, corpus meum, ſub jugo venerit verbi Dei, tunc vehiculum corporis mei reſplendere incipiet: & aſina hæc, id eſt, caro mea tunc refulgere dicetur, cum caſtitatis ac pudicitiæ fuerit ſplendore decorata. Et ita recte dicitur anima ſedens ſuper aſinam reſplendentem Dominum benedicere, & in medio lætantium laudare Deum. *Ibi dabunt juſtitias Domino.* Sacrificium Domino illud eſt acceptabile, quod in juſtitia offertur Domino & æquitate. Et ideo dicitur: *Juſti confortati ſunt in Iſrael.* In aliis quidem gentibus, qui corporis robore fortiores ſunt, illi potentes dicuntur in prælio: in Iſrael vero, qui juſtiores ſunt, ipſi potentiores dicuntur in bellis: quia juſtitia, etiamſi viribus infirma ſit, vincit: injuſtitia vero, etſi multos & validos pugnatores habeat, ſuperatur. Sic igitur in hac gente noſtra, id eſt, in populo Dei, per juſtitiam ſuperamus, aut per injuſtitiam vincimur.

6. *Exurge Debbora, exſurge & ſuſcita dena millia populi.* Prophetia quando exſurgit? Profecto in adventu Domini: & non ſolum ipſa exſurgit, ſed & populos ſuſcitat ad credendum. *Captivam ducito captivitatem fili Abinoem.* Abinoem reſponſio patris interpretatur. Hujus filius eſt Barach. Captivitatem de hoſtibus capiet, qui cæleſtis patris reſponſa ſervaverit. *Domine humilia mihi fortiores me.* Vox iſta fidelium eſt, confitentium ſimpliciter, fortiores eſſe inimicos ſuos, adverſum quos nobis pugna & certamen eſt: quia non eſt nobis pugna adverſus carnem & ſanguinem. Alioquin non eſſet nobis fortior adverſarius. Sed quoniam adverſum principatus, & poteſtates, & adverſum mundi hujus rectores tenebrarum, & adverſum ſpiritalia nequitiæ eſt luctamen, idcirco dicit Propheta: *Domine, humilia mihi fortiores me.* Quo-

modo

modo enim non hæc tanta ſpirituum vis longe ſit humana fragilitate vehementior? Sed in eo Deus adjuvat infirmitatem noſtram, in quo dicit Apoſtolus: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*, Chriſto. Sunt iſtæ quidem virtutes fortiores nobis; ſed iterum qui in nobis eſt Chriſtus, & confortat nos, eſt omnium fortior: cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

De eo, quod translati ſunt filii Iſrael in manus Madian.

1. Quieſcit terra, donec quieſcit peccatum. Moveri autem dicitur terra, hoc eſt, ii, qui habitant terram, cum animas hominum movere cœperint, & perturbare peccata. Et ideo ſcriptum eſt hoc, quod nunc præſens lectio continet. *Et quievit*, inquit, *terra quadraginta annis. Et fecerunt filii Iſrael malignum in conſpectu Domini, & tradidit eos in manus Madian annis ſeptem, & invaluit Madian ſuper Iſrael.* Dum eſſet ergo juſtitia in terra, id eſt, in iis, qui habitant terram, quieviſſe dicitur terra; cum vero increvit iniquitas, & fecerunt malignum in conſpectu Domini, *tunc tradidit*, inquit, *eos Dominus in manus Madian annis ſeptem.* Nec dicuntur invaluiſſe Madianitæ ſuper populum Domini, donec præcepta Domini populus cuſtodivit. Cum vero negligere cœpit mandata divina, robuſtior & validior effecta eſt adverſus eum hoſtium manus. Et adverſum quidem illum priorem populum corporales inſurgebant hoſtes, cum deliquiſſet: adverſum nos autem, qui Iſrael ſecundum ſpiritum dicimur, ſpiritalis ſine dubio hoſtis inſurgit: & cum mandata Dei negligimus, cum Chriſtum contemnimus, validior adverſum nos manus dæmonum

num efficitur: & tradimur etiam nos inimicis, cum deſerimur a gratia.

2. Sed videamus, quid accidit eis, qui traditi ſunt pro peccatis ſuis. *Et fugerunt*, inquit, *filii Iſrael a facie Madian per ſepta in montibus, & in ſpeluncis, & in munitionibus: & efficiebatur, cum ſeminaſſet vir, Iſrael, aſcendebant Madian & Amalech, & filii Orientis ſuper eos, & ſuperveniebant eis, & exterminabant omnes fructus terræ, usquequo perveniretur in Gazam.* Hæc quidem patiebatur ille, qui erat ſecundum carnem Iſrael. Seminabat terram, ſed quoniam pro peccatis ſuis traditus erat inſurgentibus inimicis, pro frugibus corruptionem metebat. Nobis vero, qui ſecundum ſpiritum Iſrael nominamur, quid tale accidere poteſt, conſideremus. Eſt, quando ſeminamus, & non poſſunt inimici corrumpere ſemina, quæ ſeminamus, non poſſunt apri inſidiari culturæ noſtræ: eſt autem, quando ſeminamus, & corrumpuntur, quæ ſeminamus. Paulus nos Apoſtolus de hac ſeminandi doceat differentia. Audi ergo ipſe, quid dicit: *Qui ſeminat*, inquit, *in carne, de carne metet corruptionem. Et qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.* Iſti ſunt ergo, quorum ſemina Madianitæ corrumpunt, qui in carne ſeminant. Iſti ſunt, quorum fructus exterminantur, & pereunt. Illa autem ſemina, quæ in ſpiritu ſeminantur, non poſſunt Madianitæ corrumpere. Non enim poſſunt adverſariæ poteſtates aſcendere ad ſpiritales campos, & novalia ſpiritus temerare eorum, qui non ſeminant ſuper ſpinas, ſed innovant ſibi novalia: ſed & illud addendum eſt: volo enim & meipſum vobiſcum pariter commonere de cautela ſeminum, & ſpiritalium fructuum diligentia. Frequenter accidit, ut aliquis in opere ſpiritali multum deſudans, fructus quamqlurimos fecerit, & repleverit horrea ſua juſtitiæ frugibus, & multa bona opera recondiderit in conſcientiæ ſuæ conclavi: poſtea

vero

vero ſi negligat, & poſt laborem proclivius ad voluptates & luxurias vergat, omnia ei bonorum ſemina, & fructus ſancti operis dominante libidine corrumpuntur. Cum enim ſubintroierit peccatum, & captivaverit hominis ſenſum, ut jam non reſpiciat ad mandata Dei, nec arduam virtutis viam libenter aſcendat, depereunt omnia, quæ prius fuerant in horreo conſcientiæ congregata. Propterea ergo ſcripturæ ſanctæ nobis ſervanda commonitio eſt dicentis: *Omni cuſtodia ſerva tuum cor.* Cuſtodiendum eſt igitur cor ab omni peccato, & præcipue in tempore perſecutionis. Si cui enim accidat, ut in aliquo quidem tempore congreget fructus juſtitiæ, conquirat opera virtutum, & omnibus ſe probatiſſimis excolat diſciplinis, in perſecutionis vero tempore deneget fidem, iſte condita omnia evacuavit, ex omnibus facultatibus ſuis nudus repente & inanis effectus eſt, quia diu quæſitus, & multo vix labore collectus, ſubito omnis effuſus eſt labor: & ſicut dicit propheta, *omnes juſtitiæ ejus, quas fecit, non commemorabuntur.* Propterea ergo fratres deprecemur Dominum, confitentes ei infirmitatem noſtram, ne nos tradat in manus Madian, ne tradat beſtiis animam confitentem ſibi, ne nos tradat in manus potentum eorum, qui dicunt, quando veniet tempus, ut detur nobis poteſtas adverſus Chriſtianos, quando tradentur in manus noſtras iſti, qui ſe dicunt habere, vel noſſe Deum? Quod & ſi tradamur, & acceperint poteſtatem noſtri, oremus accipere a Deo virtutem, ut ſuſtinere poſſimus: ut & fides noſtra in preſſuris & tribulationibus clarior fiat, ut per patientiam noſtram illorum ſuperetur impudentia, &, ſicut dixit Dominus, in noſtra patientia acquiramus animas noſtras: quia *tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem ſpem.* Pertendit enim noſtra probatio non usque ad verbera ſolum, ſed usque ad profuſionem ſanguinis pervenit: quia & Chri-

ſtus,

ſtus, quem ſequimur, pro redemtione noſtra effudit ſanguinem ſuum, ut inde exeamus loti ſanguine noſtro. Baptisma enim ſanguinis ſolum eſt, quod nos puriores reddat, quam aquæ baptiſmus reddidit. Et hoc ego non præſumo, ſed ſcriptura refert, dicente Domino ad diſcipulos: *Baptiſmum habeo baptizare, quod vos neſcitis. Et quomodo urgeor, ut perficiatur?* Vides ergo, quia profuſionem ſanguinis ſui baptiſma nominavit. Et ne iſta dicens offendam, vereor, ne iſtud baptiſma eminentius ſit illo baptiſmate, quod per aquam traditur. Illo enim accepto valde pauci ſunt ita beati, qui id immaculatum usque ad exitum vitæ ſervare potuerint. Hoc vero baptiſmo qui baptizatus fuerit, peccare jam ultra non poteſt. Et ſi temerarium non eſt, in rebus talibus audere aliquid, poſſumus dicere, quod per illud baptiſma præterita peccata purgantur: per iſtud vero etiam futura perimuntur. Ibi peccata dimiſſa ſunt, hic excluſa. Mihi ſi concederet Deus, ut proprio ſanguine diluerer, ut baptiſmum ſecundum morte pro Chriſto ſuſcepta perciperem, ſecurus ex iſto ſæculo diſcederem: ut veniens ad animam meam de hac vita exeuntem princeps hujus mundi non inveniret quicquam, quin potius & ſanguinis mei profuſione ſopiretur, nec auderet in aliquo criminari animam cruore ſuo dilutam, morte ſua clarificatam, ſanguine ſuo lotam. Poſt iſtud baptiſma nec Madianitæ ultra irruerent ad diſperdendos & exterminandos animæ fructus. Quis enim ſequi poſſit animam martyris, quæ ſupergreſſa omnes aerias poteſtates, ad cœleſte tendit altare? Ibi enim ſub altare Dei animæ martyrum poſitæ, dicuntur diebus ac noctibus proclamare, dicentes: *Quousque Domine, qui juſtus & verus es, non vindicas ſanguinem noſtrum de iis, qui habitant terram?* Ibi enim poſitæ divinis adſiſtunt ſacrificiis. Sed beati ſunt, qui hæc merentur. Beati ſunt, quorum cor, cum

de

de ſæculo recedunt, non trepidat pro peccato, quos pergentes ad Dominum delictorum formido non terret. Beata illa anima, quæ occurrentes ſibi aerias dæmonum turmas profuſi in martyrio ſanguinis cruore deturbat. Beatus eſt, de quo eunte ad cœlum dicunt angeli illam propheticam vocem: *Quis eſt iſte, qui aſcendit ex Boſor*, hoc eſt, qui de carne ad cœlum aſcendit? *Quis eſt iſte, qui aſcendit ex Boſor, rubor veſtimentorum ejus?* in rubore veſtimentorum cruorem ſanguinis deſignantes. Beatæ ſunt ergo animæ, quæ ſic Chriſtum ſequuntur, quomodo eas Chriſtus præceſſit. Et ideo, quia ſic ſequuntur, usque ad ipſum Dei altare perveniunt: ubi eſt ipſe Dominus Jeſus Chriſtus pontifex futurorum bonorum, cui eſt gloria & poteſtas in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

De filiis Orientis, & de Gedeon ex parte.

1. Eſto, convenerint adverſum Iſrael Madianitæ, qui interpretantur extra judicium. Eſto, iſti convenerint adverſum Iſrael, qui extra judicium Dei ſunt, & *qui extra legem peccaverunt, & extra legem peribunt*. Eſto, convenerit & Amalech, qui & ipſe interpretatur populus ablingens. Eſto, & hæc natio terrena, & ventri & gulæ dedita, impugnare venerit Iſrael carnalem. Quid eſt hoc, quod etiam filii Orientis his admiſcentur, & cum ipſis ad impugnandum Iſrael venire dicuntur? Dic enim mihi auditor: Si ſcriptum eſſet, quia filii Occidentis convenerunt cum ipſis, nihil quærerem: diceres enim mihi allegoricis ſenſibus, quia filii Occidentis ſunt filii tenebrarum, & ipſi junguntur illis gentibus, vel quæ extra judicium Dei ſunt, vel quæ ventri deditæ impugnant

eos, qui mente Deum videre contendunt. Nunc autem cum dicatur, quia filii Orientis venerunt cum Madianitis, & Amalech, quomodo hæc poſſunt competenter exponi? Videamus ergo, ſi poſſumus in tam difficilibus locis ſcripturæ dignum aliquem in his ſenſum divinis paginis invenire. Omnis, qui ſuper ſe quoquo modo nomen ſuſcipit Chriſti, filius efficitur Orientis. Sic enim ſcriptum eſt de Chriſto: *Ecce vir, Oriens nomen eſt illi.* Quisquis ergo Chriſti ſuſcipit nomen, filius eſſe dicitur Orientis: ſed non ſemper qui nomen Chriſti accipiunt, etiam in Eccleſia permanent Chriſti. Si ergo videas hæreticos Chriſti quidem nomine cenſeri: expugnare autem Eccleſiam Chriſti, & arma conferre adverſum Chriſti fidem, & impugnare populum Domini, bella ſuſcitare adverſum catholicam fidem: nolo dubites de iis dicere, quod iſti ſunt quidem filii Orientis, ſed cum Madianitis, & cum Amalech expugnare veniunt populum Dei, quia cum Paganis & cum Judæis Eccleſiam Dei etiam hæretici perſequuntur. Et ipſos eſſe opinor, qui deſignantur in filiis Orientis.

2. *Omnes ergo*, inquit, *Madianitæ, & Amalech*,[1] *& filii Orientis convenerunt ſimul, & aſcenderunt, & ſupervenerunt eis, & caſtra poſuerunt in valle Jezrael.* Iſti, qui impugnare volunt populum Dei, caſtra in vallibus collocant, in dejectis & humilibus locis, in valle, inquit, Jezrahel. Invenimus autem, interpretari Jezrahel ſemen Dei. Vides, ubi collocant caſtra adverſarii? Non ſunt auſi ire illuc, ubi videntur jam nati eſſe fructus ſpiritus, ſed ubi adhuc ſemen Dei jacet, ubi nondum fructus aſcendit. Qui enim exiit ſeminare ſemen, ſeminat ſuper omnem locum. Sed audi ipſum Dominum dicentem, quid pati ſoleat ſemen Dei. *Aliud*, inquit, *cecidit ſecus viam, & venientes aves cœli diripiunt illud.* Quod ipſe in poſterioribus interpretatus dixit: *Qui autem ſecus viam ſe-*

minati ſunt, ii ſunt, qui audiunt verbum, & cum lætitia accipiunt: venit autem Zabulus, & tollit de corde eorum, quod ſeminatum eſt. Sic ergo & iſti tunc veniunt ad ſemen Dei, & volunt illud tollere de corde eorum, in quibus ſeminatum eſt, quia inveniunt eos in vallibus poſitos, & ima quæque ſectantes. De illis ſunt enim, qui humiliter & indigne & (ut ita dicam) judaico intellectu ſuſcipiunt verbum Dei, & ideo poſſunt illud rapere dæmones de corde eorum. Qui autem ab humilitate literæ ad ſpiritus excelſa conſcendit, & intelligentiam refugiens carnalem, ſectatur in altioribus, quæ ſunt Spiritus Dei, de iſto nihil poſſunt rapere Madianitæ, neque Amalechitæ, ſed ne ipſi quidem Orientis filii deprædari eum poterunt, in excelſo intelligentiæ ſpiritalis vertice conſtitutum.

3. Illi ergo caſtra in vallibus collocant. *Sed ſpiritus*, inquit, *Dei confortavit Gedeon, & tuba cecinit, & vocavit poſt ſe Abiezer.* Continentia quidem explanationis alium ordinem requirebat, verum quia nos non tam ſcripturas commentantes nunc loquimur, quam populum de iis, quæ recitata ſunt, conſolantes, ſparſim, quæ occurrunt, de ſingulis quibusque tractamus. *Vocavit*, inquit, *poſt ſe Abiezer:* qui utique nusquam erat. Interpretatur autem Abiezer patris mei auxilium. Non ergo hominem aliquem, ſed patris ſui Gedeon invocaſſe videtur auxilium. Mittit interea, & auxilia convocat. Conveniunt populi, & omnes ad Gedeon exercitus congregantur.

4. *Et tunc*, inquit, *Gedeon dixit ad Deum: Si ſalvum facis in manu mea Iſrael, quemadmodum locutus es, ecce ego ſumam, & ponam vellus lanæ in area: & ſi quidem ros ceciderit ſuper vellus, & ſuper omnem terram ſiccitas fuerit, agnoſcam, quoniam ſalvum facies in manu mea Iſrael, ſicut locutus es. Et factum eſt ſic.* Cum tam multa ſint & innumera ſigna vel prodigia, quæ petere potuiſſet a Deo Gedeon ad confirmandam pollicitatio-

[illegible] Dei, quid ei viſum eſt poſt angelicam v[illegible]
[illegible] ſollicitationem cœleſtem petere iſtud tam n[illegible]
[illegible] ſignum a Deo? Ait enim: *Ponam vellus lanæ*
[illegible] *& ſi fuerit ſupra vellus ſolummodo ros, & ſup*
omnem terram ſiccitas, ero confidens, quoniam tu ſalvu
[illegible] Iſrael in manu mea. Et cum popoſciſſet Gedec
a Deo ſignum iſtud, meruit effectum. Sed eſto, ir
petraveris hoc o Gedeon: quid & accipis vellus lan
in area, & exprimis in pelvim? Quid te permov
hoc facere? Sed eſto, impetraveris primum ſignun
quid ut ſecundum etiam ſignum permutato ac perve
ſo ordine poſceres? Fortaſſis enim dicit aliquis ex ii
qui attentius audiunt, quæ leguntur, quia non v
dentur convenire hæc ad iſtud, quod ſcriptum eſ
Non tentabis Dominum Deum tuum, quod lex præc
pit. Sed exitus rei docet non eſſe contra mandatu
factum. Neque enim exaudiret Deus petitionem co
tra legem aliquid depoſcentem. Nunc autem cu
videamus, quia & in primo ſigno ros cecidit ſup
vellus lanæ, in omni autem terra facta eſt ſiccita
& in ſecundo ſuper omnem terram cecidit ros: ſi
citas autem fuit in vellere, in quo & fiduciam acc
pit Gedeon, quia Dominus in manu ejus ſalvum f
ceret Iſrael, videnda eſt hujus myſterii ratio, de q
memini etiam quemdam ex prædeceſſoribus noſtris
libellis ſuis vellus lanæ populum dixiſſe Iſrael, re
quam autem terram reliquas gentes poſuiſſe: & r
rem, qui cecidit ſuper vellus, verbum Dei eſſe, quo
illi ſoli populo cælitus fuiſſet indultum. Supra ſolu
namque Iſrael ros divinæ legis advenerat. Siccitate
autem habebant omnes gentes: quia nullus eis hum
divini infundebatur eloquii. Secundi vero ratio ſig
in contrarium permutatur, in quo ait: *ut ſupra omne*
terram ros deſcendat, ſupra vellus autem maneat ſiccita
cujus rei talis quædam ratio deprehenditur. Vi
omnem hunc populum, qui per omnem terram e
genti-

gentibus congregatus eſt, habentem nunc in ſe rorem divinum. Vide eum Moyſi rore infundi, Prophetarum literis irrorari. Vide eum etiam in evangelico & apoſtolico humore viridantem; illud autem vellus, id eſt, judaicum populum, ſiccitatem & ariditatem verbi Dei patientem, ſecundum quod ſcriptum eſt, quia *erunt filii Iſrael multo tempore ſine rege, ſine Propheta, non erit altare, neque hoſtia, neque ſacrificium* Intueris, quanta apud illos ſiccitas permanet, quanta eis ariditas divini ſermonis evenit. Hæc quidem nobis (ſicut fateri decet) ex majorum labore collata ſunt, verum quoniam etiam nos audito verbo a ſapientibus (ſicut ſcriptum eſt) collaudare debemus, & adjicere ad illud, videamus, quid etiam ſuperædificare poſſimus in talibus. Cum ſeptuageſimum primum pſalmum apud memetipſum ſæpe diſcuterem, movit me in hanc rem, quod cum adventum Chriſti in eo deſcriberet, in ipſo etiam hoc aſſerit eventurum: *Et deſcendet*, inquit, *ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Vellus hic nominatur, vellus & in pſalmis deſcribitur. Deſcendit enim ſicut pluvia, inquit, ſuper vellus. Deſcendit ergo in illud vellus populi circumciſionis, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram: hoc eſt ſuper reliquam terram deſcendit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, ſtillans etiam ſuper nos, & guttas nobis quoque afferens roris cœleſtis, ut & nos bibamus, qui eramus ſuper omnem terram jugi ariditate ſiccati. Hunc igitur myſterii ordinem Gedeon ſanctus prophetico ſpiritu contuens, non ſolum primum ſignum popoſcit a Deo, ſed & ſecundum converſo ordine repetit. Sciebat enim rorem divinum, qui eſt adventus filii Dei, non ſolum Judæis, ſed & poſtmodum etiam gentibus eſſe venturum, quoniam quidem ex incredulitate Iſrael ſalus fit gentibus. Et hoc eſt, quod pro ariditate velleris univerſa terra gratia divini roris infun-

ditur. Sed & illud in hoc facto viri fideliſſimi Gedeonis prætereundum minime puto, quod nobis ad formam poteſt cautelæ ſpiritalis accedere. Angelum vidit, ſed vir eruditus & habens jam Jeſu præceſſoris exemplum cautius agit. Sciebat enim, poſſibile eſſe, etiam angelos tenebrarum transfigurare ſe in angelos lucis: & ideo examinatione cautiſſima] volo, inquit, probare ſpiritum, ſi a Deo eſt, quia *ſpiritalis examinat omnia.* Sic namque & præceſſor ejus fecerat Jeſus Nave, cum principem militiæ cœleſtis vidiſſet: inquirit, & diſcutit, ſi noſter ſit, an adverſariorum. Hoc modo etiam ſanctiſſimus Gedeon diſcutit angelicam viſionem diverſitate & immutatione ſignorum.

5. Sed & illud, quod ait Gedeon, ponam vellus non ubicumque, non in campo, neque in ſaltu, ſed in area, quale tibi videtur? In area, ubi meſſis eſt: *Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Ponam*, inquit, *vellus, ubi meſſis eſt.* Quid moverat ſanctum virum Gedeon, vel quid ei viſum fuerat, ut hoc faceret? Prævidebat enim per ſpiritum, quia Chriſtus in aream ſuam populum ſuum congregat, & ibi eum expurgat, tenens ventilabrum in manu ſua, & ibi paleas ſeparat a frumento. Non ergo ſine cauſa vir tantus & talis, cujus & ſanctus Apoſtolus ad Hebræos ſcribens facit in Prophetarum catalogo mentionem, aream elegit, ad vellus ponendum: nec ſine cauſa expreſſit vellus in pelvim, quando & replevit eam aqua. Requiramus & de hoc in ſcripturis ſanctis, ſi quæ nobis etiam hujus intelligentiæ præſtatur occaſio. Veniamus ad Evangelium. Invenimus ibi Dominum & Salvatorem noſtrum exuentem veſtimenta ſua, & linteo præcinctum mittere aquam in pelvim, lavare pedes diſcipulorum ſuorum. Vides ergo, quia hæc adumbrabant Prophetæ, quæ erant in noviſſimis temporibus implenda per Dominum.

Illa

Illa ergo aqua, quam mittebat Jeſus in pelvim, ros erat gratiæ cœleſtis, ex quo lavabat pedes Diſcipulorum ſuorum. Unde & merito dicebat ad eos: *Vos autem mundi eſtis propter verbum, quod locutus ſum ad vos.* Sed hoc nos modo ſi præbeamus pedes noſtros, paratus eſt Dominus Jeſus lavare pedes animæ noſtræ, & purgare eos rore cœleſtis gratiæ Spiritus ſancti, verbo doctrinæ. Non enim ſolos Apoſtolos mundos eſſe voluit, ſed omnes, qui credunt per verbum illius. Et omnibus credentibus dicit illud, quod & Petro dixit: *Niſi lavero te, non habebis partem mecum.* Certum eſt enim, quia nemo habet partem cum Chriſto, niſi fuerit lotus & mundus. Veni, precor, Domine Jeſu fili David, exue te veſtimenta, quæ tu Domine induiſti propter me, & accingere propter me, & mitte aquam in pelvim, & lava pedes ſervorum tuorum, & dilue ſordes filiorum & filiarum tuarum. Lava pedes animæ noſtræ, ut nos te imitantes & ſectantes exuamus nos vera veſtimenta, & dicamus: *Nocte exui me veſtimentum meum, quomodo induam illud?* Et iterum dicamus. *Lavi pedes meos, quomodo ſordidabo eos?* Statim namque ut laveris pedes meos, etiam recumbere me facias tecum, ut audiam abs te: *Vos vocatis me magiſter & Domine, & recte dicitis: Sum etenim. Si ergo ego Dominus & magiſter lavi pedes veſtros, & vos alterutrum pedes lavate.* Volo ergo & ego lavare pedes fratrum meorum, lavare pedes condiſcipulorum meorum. Et propterea accipio aquam, & haurio de fontibus Iſrael, quam exprimo de Iſraelitico vellere. Exprimo enim modo aquam e vellere libri Judicum, & alio tempore aquam de vellere Regnorum, & aquam de vellere Eſaiæ, vel Jeremiæ: & mitto eam in pelvim animæ, concipiens ſenſum in corde meo: & accipio pedes eorum, qui ſe præbent & præparant ad cænandum, & inquantum prævaleo, lavare cupio pedes fratrum meorum

& complere mandatum Domini: ut in verbo doctrinæ purgentur auditores a ſordibus peccatorum, & abjiciant a ſe omnem immunditiam vitiorum, & mundos habeant pedes, quibus recte ingrediantur ad præparationem Evangelii pacis: ut omnes ſimul in Chriſto Jeſu purificati per verbum, non abjiciamur de thalamo ſponſi pro ſordidis indumentis: ſed candidis veſtibus, lotis pedibus, mundi corde, recumbamus in convivio ſponſi ipſius Domini noſtri Jeſu Chriſti, cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

De prælio, quod Gedeon cum trecentis viris electis geſſit.

1. Ingens erat multitudo, quæ adverſum Iſrael congregata eſt, ita ut locuſtis præ multitudine conferrentur. *Et cameli*, inquit, *eorum ſicut arena, quæ eſt ad oram maris innumerabilis.* Quomodo ergo hæc potuerit tam innumera multitudo hoſtium ſuperari, videamus: Exierunt, inquit, duo & triginta millia armatorum ex filiis Iſrael cum Gedeone, adverſus omnem iſtam multitudinem pugnare. Et Deus reſponſa dedit ad Gedeon dicens: *Grandis multitudo eſt tecum.* Et quid ſi grandis eſt multitudo? Nonne in bellis numeroſior exercitus tutiora præſtat ſubſidia? Nequaquam, inquit, quia non ſunt humana prælia: non enim ſicut humana, ita & divina prælia peraguntur. Non efficitur clarum divinæ virtutis opus, ſi humanis adminiculis fulciatur, quia *non ſit ſalvus rex in multitudine virtutis ſuæ.* Ne forte ergo gloriaretur Iſrael, & jactantia victoriæ partem præſumeret, propterea dicit Dominus ad Gedeon: *Multus*

eſt populus tecum: Non tradam Madian in manus eorum, ne forte exultet adverſum me Iſrael dicens, quia manus mea ſalvum me fecit. Propterea loquere in auribus populi dicens: Qui timidus eſt & formidoloſus corde, revertatur. Et reverſi ſunt de monte Galaad de populo viginti duo millia viri, & remanſerunt decem millia. Videamus ergo primo, quid eſt, quod dicit: *Timidus & formidoloſus corde:* duo enim dicta ſunt humanæ fragilitatis indicia, quibus arguitur humana fragilitas, id eſt timidi & formidoloſi corde. Timidus poteſt videri & ille, qui primo aſpectu trepidat ad congreſſum, non tamen toto corde terretur, ſed reparari & animari denuo poteſt. Formidoloſus eſt autem, qui jam quaſi inoleſcente vitio, etiam antequam videat mala, ſola cogitatione terretur, gelidam per membra formidinem volvens, ita ut non tam conſpectu malorum, quam ipſo auditu & exſpectatione ſolvatur, & ideo addidit: *Formidoloſus corde.* In corde enim jam hoc & in interioribus animi defixum vitium manet. Num ergo dicimus, quia tunc tantummodo Gedeon dicebat ad populum: ſi quis eſt timidus & formidoloſus corde, diſcedat ex populis, bella deſerat, certamina virorum fortium derelinquat? Nam & hodie princeps militiæ noſtræ Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus clamat ad milites ſuos & dicit: ſi quis timidus & formidoloſus corde eſt, ad mea bella non veniat. Hoc enim eſt, quod quidem aliis verbis eodem tamen ſenſu in Evangelio dicit: *Qui non tollit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus.* Et, *qui non oderit patrem ſuum & matrem, & fratres ſuos & ſorores, inſuper & animam ſuam, non eſt me dignus.* Et iterum: *Qui non renunciaverit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Nonne in his verbis evidenter timidos & formidoloſos e caſtris ſuis Chriſtus ſeparat & ſecernit? Omnes igitur, qui militiam Chriſti ſequi vultis, qui in caſtris ipſius eſſe deſideratis, procul a

vobis timorem mentis, procul cordis expellite formidinem, ut cum confidentia dicat miles Chriſti: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exſurgat in me prælium, in hoc ego ſperabo.* Confidenter dicat: *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Sed ne nos deterreat talis iſta militia, nihil in ſe difficile, nihil arduum, aut impoſſibile continet. Vis ſcire, quam facile ſit implere hæc in fide militantibus? Solent in iſtis caſtris ſæpe etiam mulieres vincere, quia non corporis robore, ſed fidei virtute pugnatur. In ſuperioribus in hoc ipſo libello Judicum legimus de Debboræ mulieris triumphis, nec fœmineam mentem muliebris formido turbavit. Quid ego illam magnificam & omnium fœminarum nobiliſſimam memorem Judith? quæ jam perditis pene rebus non dubitavit ſola ſuccurrere, ſeque ſuumque caput immaniſſimi Holophernis neci ſola ſubjicere, & proceſſit ad bellum non in armis, neque in equis bellicis, aut in ſubſidiis militaribus freta, ſed virtute animi, & confidentia fidei, conſilio ſimul & audacia hoſtem perimit: & quam viri perdiderant, fœmina reddidit libertatem patriæ. Et quid tam longe nobis antiquorum exempla revolvimus? In oculis noſtris ſæpe vidimus mulieres & virgines primæ adhuc ætatis pro martyrio tyrannica pertuliſſe tormenta, quibus ad infirmitatem ſexus novellæ adhuc vitæ fragilitas addebatur. Sic ergo in his, qui militant veritati, ſed & qui militant Deo, non corporis, ſed animi fortitudo requiritur: quia non jaculis ferreis, ſed orationum telis victoria quæritur, & fides eſt, quæ in certamine tolerantiam præbet. Unde & ſanctus Apoſtolus ad hujuſcemodi bella armis convenientibus inſtruit milites Dei, dicens: *State ergo induti loricam juſtitiæ, & ſuccincti lumbos veſtros in veritate, ſed &*

galeam

galeam ſalutis accipite, & gladium ſpiritus: ſuper omnia autem ſcutum fidei aſſumite, in quo poſſitis jacula maligni ignita exſtinguere, ſed & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis: & hoc modo armatos tollere vexillum crucis Chriſti, & ſequi eum. Licet tamen etiam hoc in militia Chriſti, ut ſi forte aliquando inferiorem te viribus ſenſeris in perſecutionibus, & non æquum tibi adverſum crudelitatem tyranni per fragilitatem corporis videris eſſe certamen, dare locum iræ, & fugere de loco ad locum: nec tibi in hoc adſcribitur militare commiſſum. Deſignatur hoc etiam in legibus Chriſti dicentis: *Si vos perſecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam.* Summa namque rei eſt, Jeſum, quem ſemel confeſſus es, non negare. Certum eſt enim, quod Chriſtum confitetur ille, qui propterea fugit, ne neget. Si quis ergo timidus eſt & formidoloſus corde, diſcedat a caſtris, revertatur domum ſuam, ne exemplum timoris & formidinis cæteris præbeat. Vis autem videre, quanti criminis ſit timidus & formidoloſus? In Apocalypſi, ubi enumerantur ii, qui in ſtagnum ignis mittendi ſunt, ibi ante omnes timidos & formidoloſos ponit, cum quibus & infideles & fornicatores & vinarios deputat. Sic inter ingentia & nefanda crimina timoris & formidinis crimen ponitur. Hæc autem diximus propter eos, qui primo velut timidi & formidoloſi corde dimittuntur de caſtris.

2. Sed poſteaquam iſta viginti duo millia diſceſſerunt, addit adhuc ſermo divinus, & dicit ad Gedeon: *Adhuc*, inquit, *populus multus eſt, depone eos ad aquam, & ibi eos probabo tibi.* Ut video, illi qui primi reprobati ſunt, nec in aquam deſcendebant, ſed adhuc ſe catechumenos deſignabant, & in

tationem Dei, quid ei viſum eſt poſt angelicam v(
cem ac pollicitationem cœleſtem petere iſtud tam n(
vum ſignum a Deo? Ait enim: *Ponam vellus lanæ* (
area, & ſi fuerit ſupra vellus ſolummodo ros, & ſup
omnem terram ſiccitas, ero confidens, quoniam tu ſalvu
facias Iſrael in manu mea. Et cum popoſciſſet Gedeo
a Deo ſignum iſtud, meruit effectum. Sed eſto, im
petraveris hoc o Gedeon: quid & accipis vellus lan
in area, & exprimis in pelvim? Quid te permov
hoc facere? Sed eſto, impetraveris primum ſignum
quid ut ſecundum etiam ſignum permutato ac perve
ſo ordine poſceres? Fortaſſis enim dicit aliquis ex ii
qui attentius audiunt, quæ leguntur, quia non v
dentur convenire hæc ad iſtud, quod ſcriptum eſ
Non tentabis Dominum Deum tuum, quod lex præc(
pit. Sed exitus rei docet non eſſe contra mandatu(
factum. Neque enim exaudiret Deus petitionem co(
tra legem aliquid depoſcentem. Nunc autem cu(
videamus, quia & in primo ſigno ros cecidit ſup(
vellus lanæ, in omni autem terra facta eſt ſiccitas
& in ſecundo ſuper omnem terram cecidit ros: ſi(
citas autem fuit in vellere, in quo & fiduciam acc
pit Gedeon, quia Dominus in manu ejus ſalvum f(
ceret Iſrael, videnda eſt hujus myſterii ratio, de q(
memini etiam quemdam ex prædeceſſoribus noſtris i
libellis ſuis vellus lanæ populum dixiſſe Iſrael, rel
quam autem terram reliquas gentes poſuiſſe: & r(
rem, qui cecidit ſuper vellus, verbum Dei eſſe, quo
illi ſoli populo cælitus fuiſſet indultum. Supra ſolu(
namque Iſrael ros divinæ legis advenerat. Siccitate(
autem habebant omnes gentes: quia nullus eis humo
divini infundebatur eloquii. Secundi vero ratio ſign
in contrarium permutatur, in quo ait: *ut ſupra omne(*
terram ros deſcendat, ſupra vellus autem maneat ſiccitas
cujus rei talis quædam ratio deprehenditur. Vid
omnem hunc populum, qui per omnem terram e(
genti-

gentibus congregatus eſt, habentem nunc in ſe rorem divinum. Vide eum Moyſi rore infundi, Prophetarum literis irrorari. Vide eum etiam in evangelico & apoſtolico humore viridantem; illud autem vellus, id eſt, judaicum populum, ſiccitatem & ariditatem verbi Dei patientem, ſecundum quod ſcriptum eſt, quia *erunt filii Iſrael multo tempore ſine rege, ſine Propheta, non erit altare, neque hoſtia, neque ſacrificium* Intueris, quanta apud illos ſiccitas permanet, quanta eis ariditas divini ſermonis evenit. Hæc quidem nobis (ſicut fateri decet) ex majorum labore collata ſunt, verum quoniam etiam nos audito verbo a ſapientibus (ſicut ſcriptum eſt) collaudare debemus, & adjicere ad illud, videamus, quid etiam ſuperædificare poſſimus in talibus. Cum ſeptuageſimum primum pſalmum apud memetipſum ſæpe diſcuterem, movit me in hanc rem, quod cum adventum Chriſti in eo deſcriberet, in ipſo etiam hoc aſſerit eventurum: *Et deſcendet*, inquit, *ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Vellus hic nominatur, vellus & in pſalmis deſcribitur. Deſcendit enim ſicut pluvia, inquit, ſuper vellus. Deſcendit ergo in illud vellus populi circumciſionis, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram: hoc eſt ſuper reliquam terram deſcendit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, ſtillans etiam ſuper nos, & guttas nobis quoque afferens roris cœleſtis, ut & nos bibamus, qui eramus ſuper omnem terram jugi ariditate ſiccati. Hunc igitur myſterii ordinem Gedeon ſanctus prophetico ſpiritu contuens, non ſolum primum ſignum popoſcit a Deo, ſed & ſecundum converſo ordine repetit. Sciebat enim rorem divinum, qui eſt adventus filii Dei, non ſolum Judæis, ſed & poſtmodum etiam gentibus eſſe venturum, quoniam quidem ex incredulitate Iſrael ſalus ſit gentibus. Et hoc eſt, quod pro ariditate velleris univerſa terra gratia divini roris infun-

 ditur.

ditur. Sed & illud in hoc facto viri fideliſſimi Gedeonis prætereundum minime puto, quod nobis ad formam poteſt cautelæ ſpiritalis accedere. Angelum vidit, ſed vir eruditus & habens jam Jeſu præceſſoris exemplum cautius agit. Sciebat enim, poſſibile eſſe, etiam angelos tenebrarum transfigurare ſe in angelos lucis: & ideo examinatione cautiſſima volo, inquit, probare ſpiritum, ſi a Deo eſt, quia *ſpiritalis examinat omnia*. Sic namque & præceſſor ejus fecerat Jeſus Nave, cum principem militiæ cœleſtis vidiſſet: inquirit, & diſcutit, ſi noſter ſit, an adverſariorum. Hoc modo etiam ſanctiſſimus Gedeon diſcutit angelicam viſionem diverſitate & immutatione ſignorum.

5. Sed & illud, quod ait Gedeon, ponam vellus non ubicumque, non in campo, neque in ſaltu, ſed in area, quale tibi videtur? In area, ubi meſſis eſt: *Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Ponam*, inquit, *vellus, ubi meſſis eſt*. Quid moverat ſanctum virum Gedeon, vel quid ei viſum fuerat, ut hoc faceret? Prævidebat enim per ſpiritum, quia Chriſtus in aream ſuam populum ſuum congregat, & ibi eum expurgat, tenens ventilabrum in manu ſua, & ibi paleas ſeparat a frumento. Non ergo ſine cauſa vir tantus & talis, cujus & ſanctus Apoſtolus ad Hebræos ſcribens facit in Prophetarum catalogo mentionem, aream elegit, ad vellus ponendum: nec ſine cauſa expreſſit vellus in pelvim, quando & replevit eam aqua. Requiramus & de hoc in ſcripturis ſanctis, ſi quæ nobis etiam hujus intelligentiæ præſtatur occaſio. Veniamus ad Evangelium. Invenimus ibi Dominum & Salvatorem noſtrum exuentem veſtimenta ſua, & linteo præcinctum mittere aquam in pelvim, lavare pedes diſcipulorum ſuorum. Vides ergo, quia hæc adumbrabant Prophetæ, quæ erant in noviſſimis temporibus implenda per Dominum.

Illa ergo aqua, quam mittebat Jeſus in pelvim, ros erat gratiæ cœleſtis, ex quo lavabat pedes Diſcipulorum ſuorum. Unde & merito dicebat ad eos: *Vos autem mundi eſtis propter verbum, quod locutus ſum ad vos.* Sed hoc nos modo ſi præbeamus pedes noſtros, paratus eſt Dominus Jeſus lavare pedes animæ noſtræ, & purgare eos rore cœleſtis gratiæ Spiritus ſancti, verbo doctrinæ. Non enim ſolos Apoſtolos mundos eſſe voluit, ſed omnes, qui credunt per verbum illius. Et omnibus credentibus dicit illud, quod & Petro dixit: *Niſi lavero te, non habebis partem mecum.* Certum eſt enim, quia nemo habet partem cum Chriſto, niſi fuerit lotus & mundus. Veni, precor, Domine Jeſu fili David, exue te veſtimenta, quæ tu Domine induiſti propter me, & accingere propter me, & mitte aquam in pelvim, & lava pedes ſervorum tuorum, & dilue ſordes filiorum & filiarum tuarum. Lava pedes animæ noſtræ, ut nos te imitantes & ſectantes exuamus nos vera veſtimenta, & dicamus: *Nocte exui me veſtimentum meum, quomodo induam illud?* Et iterum dicamus. *Lavi pedes meos, quomodo ſordidabo eos?* Statim namque ut laveris pedes meos, etiam recumbere me facias tecum, ut audiam abs te: *Vos vocatis me magiſter & Domine, & recte dicitis: Sum etenim. Si ergo ego Dominus & magiſter lavi pedes veſtros, & vos alterutrum pedes lavate.* Volo ergo & ego lavare pedes fratrum meorum, lavare pedes condiſcipulorum meorum. Et propterea accipio aquam, & haurio de fontibus Iſrael, quam exprimo de Iſraelitico vellere. Exprimo enim modo aquam e vellere libri Judicum, & alio tempore aquam de vellere Regnorum, & aquam de vellere Eſaiæ, vel Jeremiæ: & mitto eam in pelvim animæ, concipiens ſenſum in corde meo: & accipio pedes eorum, qui ſe præbent & præparant ad cænandum, & inquantum prævaleo, lavare cupio pedes fratrum meorum

& complere mandatum Domini: ut in verbo doctrinæ purgentur auditores a ſordibus peccatorum, & abjiciant a ſe omnem immunditiam vitiorum, & mundos habeant pedes, quibus recte ingrediantur ad præparationem Evangelii pacis: ut omnes ſimul in Chriſto Jeſu purificati per verbum, non abjiciamur de thalamo ſponſi pro ſordidis indumentis: ſed candidis veſtibus, lotis pedibus, mundi corde, recumbamus in convivio ſponſi ipſius Domini noſtri Jeſu Chriſti, cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

HOMILIA IX.

De prælio, quod Gedeon cum trecentis viris electis geſſit.

1. Ingens erat multitudo, quæ adverſum Iſrael congregata eſt, ita ut locuſtis præ multitudine conferrentur, *Et cameli*, inquit, *eorum ſicut arena, quæ eſt ad oram maris innumerabilis.* Quomodo ergo hæc potuerit tam innumera multitudo hoſtium ſuperari, videamus: Exierunt, inquit, duo & triginta millia armatorum ex filiis Iſrael cum Gedeone, adverſus omnem iſtam multitudinem pugnare. Et Deus reſponſa dedit ad Gedeon dicens: *Grandis multitudo eſt tecum.* Et quid ſi grandis eſt multitudo? Nonne in bellis numeroſior exercitus tutiora præſtat ſubſidia? Nequaquam, inquit, quia non ſunt humana prælia: non enim ſicut humana, ita & divina prælia peraguntur. Non efficitur clarum divinæ virtutis opus, ſi humanis adminiculis fulciatur, quia *non fit ſalvus rex in multitudine virtutis ſuæ.* Ne forte ergo gloriaretur Iſrael, & jactantia victoriæ partem præſumeret, propterea dicit Dominus ad Gedeon: *Multus eſt*

eſt populus tecum: Non tradam Madian in manus eorum, ne forte exultet adverſum me Iſrael dicens, quia manus mea ſalvum me fecit. Propterea loquere in auribus populi dicens: Qui timidus eſt & formidoloſus corde, revertatur. Et reverſi ſunt de monte Galaad de populo viginti duo millia viri, & remanſerunt decem millia. Videamus ergo primo, quid eſt, quod dicit: *Timidus & formidoloſus corde:* duo enim dicta ſunt humanæ fragilitatis indicia, quibus arguitur humana fragilitas, id eſt timidi & formidoloſi corde. Timidus poteſt videri & ille, qui primo aſpectu trepidat ad congreſſum, non tamen toto corde terretur, ſed reparari & animari denuo poteſt. Formidoloſus eſt autem, qui jam quaſi inoleſcente vitio, etiam antequam videat mala, ſola cogitatione terretur, gelidam per membra formidinem volvens, ita ut non tam conſpectu malorum, quam ipſo auditu & exſpectatione ſolvatur, & ideo addidit: *Formidoloſus corde.* In corde enim jam hoc & in interioribus animi defixum vitium manet. Num ergo dicimus, quia tunc tantummodo Gedeon dicebat ad populum: ſi quis eſt timidus & formidoloſus corde, diſcedat ex populis, bella deſerat, certamina virorum fortium derelinquat? Nam & hodie princeps militiæ noſtræ Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus clamat ad milites ſuos & dicit: ſi quis timidus & formidoloſus corde eſt, ad mea bella non veniat. Hoc enim eſt, quod quidem aliis verbis eodem tamen ſenſu in Evangelio dicit: *Qui non tollit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus.* Et, *qui non oderit patrem ſuum & matrem, & fratres ſuos & ſorores, inſuper & animam ſuam, non eſt me dignus.* Et iterum: *Qui non renunciaverit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Nonne in his verbis evidenter timidos & formidoloſos e caſtris ſuis Chriſtus ſeparat & ſecernit? Omnes igitur, qui militiam Chriſti ſequi vultis, qui in caſtris ipſius eſſe deſideratis, procul a

vobis timorem mentis, procul cordis expellite formidinem, ut cum confidentia dicat miles Chriſti: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exſurgat in me prælium, in hoc ego ſperabo.* Confidenter dicat: *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Sed ne nos deterreat talis iſta militia, nihil in ſe difficile, nihil arduum, aut impoſſibile continet. Vis ſcire, quam facile ſit implere hæc in fide militantibus? Solent in iſtis caſtris ſæpe etiam mulieres vincere, quia non corporis robore, ſed fidei virtute pugnatur. In ſuperioribus in hoc ipſo libello Judicum legimus de Debboræ mulieris triumphis, nec fœmineam mentem muliebris formido turbavit. Quid ego illam magnificam & omnium fœminarum nobiliſſimam memorem Judith? quæ jam perditis pene rebus non dubitavit ſola ſuccurrere, ſeque ſuumque caput immaniſſimi Holophernis neci ſola ſubjicere, & proceſſit ad bellum non in armis, neque in equis bellicis, aut in ſubſidiis militaribus freta, ſed virtute animi, & confidentia fidei, conſilio ſimul & audacia hoſtem perimit: & quam viri perdiderant, fœmina reddidit libertatem patriæ. Et quid tam longe nobis antiquorum exempla revolvimus? In oculis noſtris ſæpe vidimus mulieres & virgines primæ adhuc ætatis pro martyrio tyrannica pertuliſſe tormenta, quibus ad infirmitatem ſexus novellæ adhuc vitæ fragilitas addebatur. Sic ergo in his, qui militant veritati, ſed & qui militant Deo, non corporis, ſed animi fortitudo requiritur: quia non jaculis ferreis, ſed orationum telis victoria quæritur, & fides eſt, quæ in certamine tolerantiam præbet. Unde & ſanctus Apoſtolus ad hujuſcemodi bella armis convenientibus inſtruit milites Dei, dicens: *State ergo induti loricam juſtitiæ, & ſuccincti lumbos veſtros in veritate, ſed &*

galeam

galeam ſalutis accipite, & gladium ſpiritus: ſuper omnia autem ſcutum fidei aſſumite, in quo poſſitis jacula maligni ignita exſtinguere, ſed & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis: & hoc modo armatos tollere vexillum crucis Chriſti, & ſequi eum. Licet tamen etiam hoc in militia Chriſti, ut ſi forte aliquando inferiorem te viribus ſenſeris in perſecutionibus, & non æquum tibi adverſum crudelitatem tyranni per fragilitatem corporis videris eſſe certamen, dare locum iræ, & fugere de loco ad locum: nec tibi in hoc adſcribitur militare commiſſum. Deſignatur hoc etiam in legibus Chriſti dicentis: *Si vos perſecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam.* Summa namque rei eſt, Jeſum, quem ſemel confeſſus es, non negare. Certum eſt enim, quod Chriſtum confitetur ille, qui propterea fugit, ne neget. Si quis ergo timidus eſt & formidoloſus corde, diſcedat a caſtris, revertatur domum ſuam, ne exemplum timoris & formidinis cæteris præbeat. Vis autem videre, quanti criminis ſit timidus & formidoloſus? In Apocalypſi, ubi enumerantur ii, qui in ſtagnum ignis mittendi ſunt, ibi ante omnes timidos & formidoloſos ponit, cum quibus & infideles & fornicatores & vinarios deputat. Sic inter ingentia & nefanda crimina timoris & formidinis crimen ponitur. Hæc autem diximus propter eos, qui primo velut timidi & formidoloſi corde dimittuntur de caſtris.

2. Sed poſteaquam iſta viginti duo millia diſceſſerunt, addit adhuc ſermo divinus, & dicit ad Gedeon: *Adhuc*, inquit, *populus multus eſt, depone eos ad aquam, & ibi eos probabo tibi.* Ut video, illi qui primi reprobati ſunt, nec in aquam deſcenderant, ſed adhuc ſe catechumenos deſignabant, & in

in tantum formidinis vitio deterriti ſunt, ut nec ad lavacrum ſalutare deſcenderent: illi ergo ſic reprobati ſunt. Iſti vero ſecundi ad aquam veniunt, ut ibi probentur. Et quomodo probentur, videamus: *Et dixit*, inquit, *Dominus ad Gedeon: Omnem, quicumque lambet aquam in lingua, ſicut lambit canis, ſtatues eum ſeorſum: & omnem, qui curvaverit genua ſua, ut bibat, transferes eum. Et factus eſt*, inquit, *numerus eorum, qui lamberunt in manu aquam vel lingua, trecenti viri. Cæteri autem omnes curvaverunt genua ſua, ut biberent aquam: & dixit Dominus ad Gedeon: In trecentis viris iſtis, qui lamberunt in manu aquam, ſalvos vos faciam, & tradam Madian in manum tuam.* In omnibus pene veterum geſtis myſteria deſignantur ingentia, ſicut etiam in hoc loco fieri videmus, quia ii, qui deſcendunt ad aquam, id eſt, qui ad baptiſmi gratiam veniunt, non debent procidere in terram, nec flectere genua ſua, & cedere tentationibus venturis, ſed ſtare firmiter & conſtanter, ſicut & Propheta dicebat: *Demiſſas manus, & diſſoluta genua erigite*, &, *greſſum rectum facite ſemitis veſtris.* Veniſti ad aquam baptiſmi, iſtud eſt certaminis & pugnæ ſpiritalis initium, hinc tibi adverſum Zabulum naſcitur pugnæ principium. Si remiſſior fueris, ſi flecti facile potueris, quomodo pugnabis? Quomodo ſtabis adverſus aſtutias Zabuli? Propterea & Apoſtolus clamat: *State ergo, & nolite iterum jugo ſervitutis hærere:* Et iterum dicit: *State in Domino.* Et tertio dicit: *Quoniam tunc vivimus, ſi vos ſtatis in Domino.* Ille igitur probabilis, ille electus eſt, qui poſteaquam ad aquas baptiſmi ventum eſt, flecti ad neceſſitates terrenas & corporeas neſcit, qui vitiis non indulget, neque ob peccati ſitim ſternitur pronus. Sed & quod dicit, eos manu, vel lingua aquam lambe-

lambere, non absque ſacramenti quadam ſignificantia hoc mihi videtur ſcriptum, ſcilicet quod & manu & lingua operari debent milites Chriſti; hoc eſt, opere & verbo, quia *qui docet & facit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Quod autem etiam ſimilitudinem canis lambentis ſcriptura poſuit, videtur mihi iſtud animal hoc in loco propterea nominatum, quod ſuper omnia cæt ra animalia amorem dicitur proprii Domini ſervare; nec tempore, nec injuriis obliterari in eo fertur affectus. Trecenti ergo ſoli, qui ſacramenti hujus imaginem præformabant, iſti electi, iſti probati, iſti ad victoriam conſecrati, qui ex ipſo numeri ſacramento obtinere adverſarios poſſunt. Trecenti etenim ſunt, qui tertio centena multiplicant, & perfectæ trinitatis numerum ferunt, ſub quo numero omnis Chriſti cenſetur exercitus. In quo optamus, ut etiam nos mereamur adſcribi. Quomodo tamen iſti pugnant? Hydrias, inquit, portant & lampadas & buccinas corneas in manibus ſuis, & ſic, inquit, veniunt ad illas innumeras multitudines hoſtium, in quibus erant cameli ſicut arena maris. Et cum veniſſent ad bellum, buccinis, inquit, corneis inſonuerunt. Et demiſerunt, inquit, hydrias de manibus, & contritæ ſunt. Tunc vero arreptis lampadibus proruunt in adverſarios, ſimul & buccinis concrepant. Vide quia electi milites Dei cum lampadibus pugnant. Sic enim eos Chriſtus armaverat dicens: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ veſtræ ardentes.* Et iterum: *Sic fulgeat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* Talibus ergo lampadibus accenſis, pugnare decet milites Chriſti, luce operum refulgentes, & ſplendore geſtorum. Quæ ſunt autem buccinæ corneæ, ex quibus

quibus tuba canunt? Qui de cœleſtibus loquitur, qui de ſpiritalibus diſſerit, qui myſteria regni cœlorum revelat, ille buccina concinit, ille de tuba loquitur, qui de magnis & maximis loquitur, qui ſcientiam Chriſti humanis auribus pandit. Sed cur & cornea dicitur buccina? Quia & de ſancto dicitur, *Cornu ejus exaltabitur in gloria.* Unde & uniuscujusque buccina dicitur cornea, in eo quod multiplicem ſcientiam Chriſti, & crucis ejus, quæ in cornu deſignatur, diſſerit ſacramenta. Cum hac ergo buccina militantes, & cum hac pugnantes, vincimus alienigenas, & hoſtes in fugam vertimus, etiamſi fuerit multitudo eorum ſicut locuſtæ. Locuſtis enim comparata eſt dæmonum multitudo, quibus neque in cœlo, neque in terris eſt ſedes. Præcedat ergo & nos hoc bello operum lux, ſcientiæ virtus, divini verbi prædicatio. Pugnemus & nos in hymnis & pſalmis & canticis ſpiritalibus concinentes & clamantes ad Deum, ut ab ipſo victoriam conſequi mereamur in Chriſto Jeſu Domino noſtro, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

POTΘ

ΡΟΥΘ.

Και ὀνομα τη δευτερᾳ Ρȣθ.] Ρȣθ τυπον φερει των ἐθνων· ἡτις κατελιπε τα πατρια, και ἡνωθη τη Ισραηλιτικῃ ἑξει. ζητητεον δε πως τȣ νομȣ απαγορευοντος μη εισελθειν Μοαβιτην εἰς ἐκκλησιαν θεȣ ἡ Ρȣθ Μωαβιτις ȣσα εισηλθε. και τȣτο ζητων χρησαι τῳ· δικαιῳ δε νομος ȣκειται, ἀλλα ἀδικοις και ἀνυποτακτοις.

RUTH.

E*t nomen ſecundæ Ruth.*] Gentium figuram gerit Ruth, quæ relictis patriis Iſraeliticæ genti inſerta eſt. Quærendum eſt autem, cur lege vetante, ne Moabites ingrediatur in Eccleſiam Dei, Ruth Moabitis intrarit. Hoc inquirens utere his verbis: *Juſto lex non eſt poſita, ſed injuſtis, & non ſubditis.*

MONI-

MONITUM
AD ORIGENIS ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ
IN LIBROS REGUM.

U*nica tantum hodie ſupereſt latine Origenis homilia in initium libri primi Regum. Interpretem ſuſpicatur Huetius Rufinum, auctorem vero Origenem prorſus negavit Rivetus Critic. Sacr. lib.* 2. *propterea quod in illa mentio eſt Alexandri Papæ.* Quis, *inquit,* ille Alexander Papa? ſi primus Epiſcopus Romanus ejus nominis, multo antiquior eſt; ſin vero Epiſcopus Alexandrinus, multo recentior. *Quaſi vero ea ætate non floruerit ſanctus Alexander Epiſcopus Jeroſolymitanus, de quo Euſebius Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib.* 6. *cap.* XI. *& alibi.*

Alteram in ejusdem primi libri caput 28. *de Engaſtrimytho e codice manuſcripto græco vaticano eruit, latine vertit, & Lugduni ann.* 1629. *græce ſimul & latine in lucem primus edidit Leo Allatius. Citatus ab Euſtathio locus in ea reperitur, nec ex ſtilo dubitandi locus eſt, quin Origenis ſit genuinus fœtus.*

Præter

Præter duas haſce oratiunculas, quæ ſola hodie ſuperſunt, Caſſiodorus Inſtitut. cap. 2. quatuor commemorat Adamantii noſtri homilias in librum primum Regum, unam in ſecundum, item alteram prolixam in librum ſecundum Paralipomenon, & ibidem cap. 6. ait ſe in Esdræ libris duobus græco ſermone ſingulas homilias expoſitas Origenis inveniſſe, quæ Bellatoris labore translatæ ſunt. *Ipſemet Origenes homilia tertia in Jeſum Nave monet, ſe* aliquando in quadam Eccleſia diſputaſſe de duabus meretricibus, de quibus ſcriptum eſt in tertio libro Regum. *Verum injuria temporum hæc omnia perierunt, niſi forte illorum pars fuerint paucula illa fragmenta, quæ e Catenis Græcis Regiis eruit Combefiſius, in cujus ſchedis aſſervantur, unde ea nos in hanc editionem noſtram transferimus.*

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΚΛΟΓΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ
ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ.

Παρακεκλημαι ὁτι ἐβασιλευσα τον Σαȣλ εἰς βασιλεα.] Ωσπερ ἐπ' ἀνθρωπων μεν χειρ, και πȣς, και ὀφθαλμος, και τ' ἀλλα ὀνομαζεται· ἐπι δε θεȣ, χειρ μεν, το δημιȣργικον· πȣς, το της παρȣσιας· ὀφθαλμος δε, το ἐποπτικον· ȣ̔τω και θυμος θεȣ, ἡ κατα πταιοντων παιδεια λεγεται· μεταμελεια δε, ἡ ἀπο πραγματος εἰς πραγμα μεταθεσις. ἐκ των ἐφ' ἡμιν ἐδει συγκαταβατικωτερον ὁμιλειν τȣς προφητας βαρυτατοις τον νȣν, ἱνα χωρηθῃ. και παλιν εἰ παντα προειδεν ὁ θεος, ȣ̓κ ἀφ' ὡν προειδε θυμȣται, ἡ μεταμελειται. ȣ̓ παθος ἐςι θεȣ θυμος, ἡ μεταμελεια, ἀλλα τȣ θυμȣ ἐργον ἡ κολασις· και το της μεταμελειας, ἀποςασις μεν τȣ προτερȣ, μεταθεσις δε εἰς ἀλλο. ἡ ȣ̔τως· ἀναξιον ἑαυτον ἐποιησε Σαȣλ της βασιλειας, ὡςε εἰ φυσιν εἰχεν μετανοȣσαν, μετεγνων ἀν ἐπ' αὐτῳ. ἐδει δε αὐτον συνιδειν, ὡς μια ςαγων της θειας φιλανθρωπιας πασαν την ἀγαθοτητα των ἀνθρωπων νικᾳ. ὁ δε τȣ θεȣ κολασαι κελευσαντος, ᾠκτειρε. ȣ̓ τοσȣτον μεν γαρ αὐτον κατεκρινεν ὁ παρανομος ἐλεος τȣ Αγαγ, ὁσον της ἀπληςιας και φιλοχρηματιας το παθος. τα πιονα γαρ των ποιμνιων περιεποιησατο ἑαυτῳ.

Και αὐτος πυῤῥακης.] Ο μεν ȣ̓ν Ησαυ πυῤῥακης ἠν, ὡςει δοραν δασυς· την ἐξ ἁμαρτιας ἐχων νεκροτητα, και φονον κατα τȣ Ιακοβ· ὁ δε Δαυιδ πυῤῥακης μετα καλλȣς ὀφθαλμων, και ἀγαθος τῃ ὁρασει κυριȣ, ἱνα το διορατικον δηλωσῃ τȣ Δαυιδ.

Και

EX ORIGENE
SELECTA IN LIBRUM PRIMUM REGNORUM.

Pœnitet me, quod conſtituerim Saul regem.] Quemadmodum hominum quidem manus, pes, oculus, cæteraque membra nominantur, in Deo vero manus, id eſt facultas creandi, pes, id eſt præſentia, oculus autem, id eſt, vigilantia: ſic & ira Dei contra delinquentes correptio dicitur, pœnitentia vero ea, quæ ab una re ad aliam rem fit, mutatio. Ex iis, quæ in nobis ſunt, neceſſe erat, Prophetas ſuum ad graviſſimos mente ſermonem accommodare, ut comprehenderetur. Et rurſus ſi cuncta prævidit Deus, non ob ea, quæ prævidit, iraſcitur, aut ipſum pœnitet. Non affectus eſt ira Dei, vel pœnitentia, ſed iræ opus eſt vindicta, pœnitentiæ vero opus ab una re defectio, & ad aliam translatio. Vel ſic: indignum ſe regno fecerat Saul, ita ut ſi naturam habuiſſet pœnitentem, ipſum illius pœnituiſſet. Perſpicere debuit, quod una ſtilla divinæ bonitatis omnem hominum bonitatem vincit. At vero Deo vindictam præcipiente miſertus eſt. Non tam ipſum condemnavit illicita erga Agag miſericordia, quam inſatiabilis avaritiæ affectus. Quicquid enim pingue erat in gregibus ovium, illud ſibi reſervavit.

Et ipſe rufus.] Eſau quidem *rufus* erat, *ſicut pellis piloſus*, habebat quippe ex peccato mortalitatem & cædem contra Jacob. David autem *rufus cum pulcritudine oculorum*, *& bonus aſpectu Domino*, ut perſpicacia Davidis oſtenderetur.

Και νυν εἰ ἐισιν ὑπο την χειρα σε πεντε ἀρτοι.] Πρεδηλε δε και ὁτι ἡ βασιλικη φυλη και ἡ ἱερατικη ἐμελλε συναπτεσθαι ἐν Χριςῳ τῳ ἱερει ὁμε και βασιλει.

Οὐκ εἰσιν ἀρτοι βεβηλοι.] Βεβηλες, ἐ τες ἀκαθαρτες λεγει, ἀλλα τες ἐχ ἁγιες· και, ὡς Ακυλας ἐξεδωκε, λαικες, ἐχ ὁτι βεβηλοι οἱ μη ἁγιοι, ἀλλ᾽ ὁτι προς το ἁγιον συγκρινομενοι. ἐξ δε ἀρτες εἰχεν ἡ τραπεζα ἀει ἀλλασσομενες ὑπερ των δωδεκαφυλων, ἐς ἐνωπιες ἐκαλεν· ὡς ἑκαςον ἐκ δυο φυλων προσφερεσθαι. το γαρ ἐκ τετε καλειν, το τας φυλας Ισραηλ εἰς ὁμονοιαν συναπτεσθαι. προεσημαινετο δε και το, ἀνα δυο πεμπεσθαι τες μαθητας ὑπο Χριςε κηρυσσειν ἐν ταις φυλαις Ισραηλ· εἰναι τε ἁμα των δωδεκα μαθητων ἀριθμον.

Και ἐκει ἠν ἐν των παιδαριων.] Δηλοι ὁτι δια νοσον, ἡ δι᾽ ἁμαρτιαν παρεμεινε Δωηκ ὁ Ιδεμαιος ἐνωπιον κυριε θεραπευομενος και ἐξομολογεμενος· ἡ δαιμονων, ὡς ὁ Σαελ, ἐ τας ἡμιονες ἐβοσκεν.

Και Σαελ ἐκαθητο ἐν τῳ βενῳ.] Ο Σαελ τε πονηρε πνευματος τυπον φερει, ἀρξαντος τε Ισραηλ, τοτε εἰποντος, ἐκ ἐχομεν βασιλεα. και γαρ ὁ παλαι λαος ἐξεδενωσας τον Δαυιδ βασιλευοντα αὐτε, ᾐτησε τον Σαελ ἀρχοντα αὐτῳ δοθηναι.

Εκ των Ωριγενες εἰς την δευτεραν των βασιλειων.

Οτι ἀντεςησαν οἱ τυφλοι και οἱ χωλοι.] Ιεβεσαιοι φιλοπτωχον τον Δαυιδ ὑπεβαλον ἀπο τε τειχες ὑβριζειν αὐτον τες χωλες και τυφλες. ὁ δε κρατησας την Ιερεσαλημ, ἐ μονον ἐκ ἐκακωσεν αὐτες· ἀλλ᾽ ἐννομον ἐθετο τοις αὐτε ςρατιωταις, εἰ τις ἀνελοι τυφλον Ιεβεσαιον, ἡ χωλον, ἁπτεσθω ἐν παραξιφιδι· ἠγεν ἀναιρεισθω. εἰ γαρ και ἐμισεν την ψυχην Δαυιδ, ἀλλα φειδες ἐτυχον.

Et nunc ſi ſunt ſub manu tua quinque panes.] Præſignificabat, regiam tribum & ſacerdotalem coalituras eſſe in Chriſto ſacerdote ſimul & rege.

Non ſunt panes prophani.] Prophanos, non immundos dicit, ſed non ſanctos, & ut Aquila vertit, laicos: non quod prophani, qui non ſancti, ſed quod cum ſancto comparati. Sex autem panes habuit menſa, qui ſemper mutabantur, quos & vocabant ex adverſo poſitos pro duodecim tribubus; ita ut unusquisque a duabus tribubus offerretur. Inde enim illis nomen, quod tribus Iſrael in eandem animi ſententiam convenirent. Præſignificatur etiam fore, ut bini & bini a Chriſto diſcipuli mitterentur ad tribus Iſrael, & ſimul eſſet duodecim Apoſtolorum numerus.

Et ibi erat unus puerorum.] Significat, propter peccatum vel ob morbum remanſiſſe Docg Idumæum, ut ſerviret, & confiteretur coram Domino, vel coram dæmonibus, quemadmodum Saul, cujus mulos paſcebat.

Et Saul ſedebat in colle.] Saul typum fert maligni ſpiritus, qui dominatus eſt Iſraeli dicenti: *Non habemus regem.* Nam priſcus populus contemto Davide rege ſuo petiit Saulem regem ſibi dari.

Ex commentariis Origenis in librum ſecundum Regnorum.

Quia adverſati ſunt cæci & claudi.] Jebuſæi pauperum amatorem David a muro commonuerunt, convitiari ipſi cæcos & claudos. Hic autem captis Jeroſolymis non ſolum nihil eis mali rependit, ſed militibus hanc legem tulit: *Si quis interfecerit cæcum Jebuſæum, vel claudum, tangatur pugione:* hoc eſt *occidatur.* Quamvis enim odio haberent animam David, eis parcitum eſt.

Εκ των Ωριγενȣς εἰς την τριτην των βασιλειων.

Και σφυρα και πελεκυς και παν σκευος σιδηρȣ.] Οἶκος δε ἡ ἐκκλησια τȣ Θεȣ· ἐν ᾗ ȣ̓ δει ἀκȣσθηναι σφυραν. σφυρα δε πασης γης, ὁ διαβολος· και ἐϛιν ὁ μη φροντιζων αὐτης, οἱονει τις ὑλη τυπτομενη παρ' αὐτης και μη πασχȣσα. ἰδȣ γαρ, φησιν Αμως, ἀνηρ ἑϛηκως ἐπι τειχȣς ἀδαμαντινȣ, και ἐν τῃ χειρι αὐτȣ ἀδαμας· ὁς ἀδαμας ὑπ' ȣ̓δεμιας συντριβησεται σφυρας. κἀν ἐφεϛηκει γȣν ὁ διαβολος σφυρα, και ὑποκειμενος ὁ δρακων ὡσπερ ἀκμων ἀνηλατος, ȣ̓δεν ὁ ἐν τῃ χειρι κυριȣ και ὑπο την ἐπισκοπην αὐτȣ ἀδαμας πεσειται. τειχος γαρ ὁ ἁγιος ἀδαμαντινον, και ἐν χειρι κυριȣ μενον ἀπαθες, κἀν μεσος ληφθῃ της τε σφυρας και τȣ δρακοντος. ὁσῳ δε τυπτεται, λαμπροτεραν αὐτȣ την ἀρετην ἐπιδεικνυσι. ὁ γαρ διαβολος οἱα τις λιθων ἀγνοων φυσιν, δια πολλων δοκιμαζει πληγων, τον οἱον ἀδαμαντα, Θεȣ μονȣ την τȣτȣ φυσιν εἰδοτος.

Εκ των Ωριγενȣς εἰς την τεταρτην των βασιλειων.

Ιδȣ δε μετα των παιδων σȣ ν' ἀνδρες υἱοι δυναμεως.] Χριϛος δυναμις, ἡμερας υἱȣς ποιει. και εἰ τις ἐϛιν ἀνηρ δυναμεως, ἐϛιν υἱος Χριϛȣ. ποτε δε υἱȣς ποιειν αἱ ὑπο Χριϛον δυναμεις ȣ̓ δυνανται. εἰ δε και ποιȣσιν, ἀλλα νηπιους.

Ex commentariis Origenis in librum tertium Regnorum.

Et malleus & ſecuris & omne vas ferreum.] Domus eſt Eccleſia Dei, in qua non audiendus eſt malleus. Univerſæ autem terræ malleus eſt diabolus: de quo qui non curat, eſt veluti materia quædam, quæ ab ipſo percutitur & nihil patitur: *Ecce enim*, inquit Amos, *vir ſtabat ſuper murum adamantinum*: *& in manu ejus adamas*: qui adamas a nullo malleo conteretur. Quamvis igitur inſtet diabolus malleus, & ſubjectus draco tanquam incus indomita, qui in manu Dei eſt & ſub providentia ejus, adamas non cadet. Murus enim adamantinus, qui in manu Dei imperturbatus manet, eſt ſanctus, licet medius apprehendatur inter malleum & draconem. Quanto amplius verberatur, tanto clarior virtus ejus evadit. Diabolus enim, ut qui lapidum ignorat naturam, multis ictibus probat eum, qui eſt ceu adamas, & cujus ſolus Deus naturam novit.

Ex commentariis Origenis in librum quartum Regnorum.

Ecce autem cum pueris tuis quinquaginta viri, filii virtutis.] Chriſtus virtus, diei filios facit, & ſi quis eſt vir virtutis, filius Chriſti eſt. Accidit autem, ut, quæ ſub Chriſto ſunt, virtutes filios nequeant facere; ſi autem faciunt, at ſolum infantes.

ORIGENIS HOMILIA PRIMA IN LIBRUM REGNORUM.

De Helchana, & Fenenna & Anna & Samuele, Heli & Ofni & Finees.

HOMILIA PRIMA.

1. Non tunc tantummodo Deus plantavit paradiſum, ſed donec ſtat vita mortalium, donec ſalus hominum divinis inſtitutionibus procuratur, ſemper fiunt ea, quæ juſti vox orat in pſalmis, cum dicit: *Inducens planta eos in monte hæreditatis tuæ.* Unde & omnes oramus eſſe plantatio dei: quia ſi quis non fuerit plantatio Dei, ſententia ſemel a judice omnium Salvatore noſtro lata eſt dicens: *Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus cœleſtis, eradicabitur.* Deus ergo plantat, & eſt quædam propria Dei agricultura, & neceſſe eſt, quod ager ille, quem Deus colit & plantat, non unam habeat arborum ſpeciem, ſed tanquam rus divitis & potentis agricolæ de omnium ſit virgultorum genere refertum. Quomodo autem omnia habeantur in agro Dei, conſideremus ex hujus terræ agris, quos homines colunt. Numquid in agro ſuo paterfamilias agricola totum vineas habet, aut totum ficus, aut totum mala, vel palmas? Sed qui diligens & induſtrius eſt colonus, ex his omnibus agrum conſitum habet & refertum. Sic ergo intelligamus & in eo agro, quem Deus plantat, quia non una ſola arborum ſpecies eſt, quæ tantum dulcia ferat poma, ſed aliqua dulcia, aliqua auſtera, ſuæ tamen unumquodque utilitatis & gratiæ.

Nolite

Nolite ergo in nobis illud requirere, quod in papa Alexandro habetis. Fatemur enim, quod omnes nos ſuperat in gratia lenitatis. Cujus gratiæ non ſolus ego prædicator exiſto, ſed vos omnes experti cognoſcitis & probatis. Et ideo ejusdem quidem agri plantæ eſſe poſſumus & optamus, non tamen eumdem ſaporem reddere. In fructibus quidem confitemur nos habere aliquid amaritudinis in ſapore, aut forte quod videtur magis, quam ſit amarum: quia ſermo correptionis amarus quidem videtur eſſe, dum corripit, dulcis autem efficitur, cum emendat. Vide etiam ipſius Domini & Salvatoris noſtri ſermones, quia non omnes beatitudinem continent, nec omnes de venia & indulgentia proteſtantur, ſed ſunt in verbis etiam quædam auſtera & triſtia. Sicut enim dicit: Beati, qui hæc & hæc agunt, ita dicit, væ illis, qui hæc & hæc egerunt. Ego hoc etiam in Prophetis perſcrutatus ſum, & inveni paucis Prophetarum iſtud eſſe conceſſum, ut nunquam aliquid populis amarum aut triſte loquerentur, ſed dulcia ſemper & lenia. Obſervatum tamen eſt a prioribus noſtris, quod in pſalmis tantummodo illis, qui attitulantur *Filiis Chore*, in ipſis ſolis nihil amaritudinis vel auſteritatis videtur inferri, ſed hoc eis quaſi divino munere conceſſum eſt, ut nominis eorum pſalmi ſemper læta quæque contineant. Eſt ergo etiam in ipſis Prophetis multa diverſitas. Alii triſtia, alii læta denunciant. Sed & ipſe Apoſtolus Paulus, qui imitator eſt Chriſti, habere ſe dicit virgam, ad eos utique, qui indigent diſciplina; & in ſpiritu manſuetudinis venire ſe dicit, ad eos profecto, quorum vita culpis carebat. Et ita invenitur in una eademque ejus epiſtola ſermo & amarus & dulcis. Sicut & ad Corinthios in prima parte prioris epiſtolæ dicit, quia *in omnibus divites facti eſtis in ipſo, in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita ut nihil vobis*

 deſit

deſit in ulla gratia exſpectantibus revelationem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Et paulopoſt gradiens, vide qualiter ſermo ejus exaſperatur, cum dicit: *Omnino auditur in vobis fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luxiſtis, ut tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit.* Hoc autem ideo ſcribebat, quia non omnes, ad quos ſermo ejus dirigebatur, laude digni erant, neque omnes confutari vel corripi merebantur; & ideo amara dulcibus miſcet, ut laus ad optimos quosque, correptio vero referatur ad peſſimos. Hæc idcirco diximus in præfatione, quia ſcio vos conſueviſſe leniſſimi patris dulces ſemper audire ſermones, noſtræ vero plantationis arbuſcula habet aliquid auſteritatis in guſtu, quod tamen orantibus vobis fiet medicamentum ſalutis; quia & medicamenta quædam ſunt dulcia, quædam vero auſtera, nonnunquam & amara, & tamen in ſuis quæque locis remedia tribuunt, ſi cum menſura, & temporis opportunitate ſumantur.

2. Hiſtoria nobis recitata eſt de primo libro Regnorum, quæ ita videtur difficilis, ut absque divinæ virtutis gratia explanatio ejus non poſſit exponi. Refertur ergo ibi: *Erat vir unus ex Ramathaim Sophim de monte Effraim & nomen ejus Helchana.* Et cum enumeraſſet omnem generationem ejus, dicit: *Et huic erant,* inquit, *duæ uxores, nomen uni Anna, & nomen ſecundæ Fenenna; & nati ſunt Fenennæ filii, & Annæ non erat filius. Et aſcendebat vir ille de civitate ſua a diebus in dies, ut adoraret & immolaret Domino virtutum in Silo. Ibi erant Heli & duo filii ejus, Ofni & Finees, ſacerdotes Domini. Et facta eſt dies, in qua immolavit Helchana, & dedit Fenennæ uxori ſuæ, & omnibus filiis ejus & filiábus partes: Annæ autem dedit unam partem. Non enim habebat filios, quia concluſerat Dominus vulvam ejus.* Tum deinde refert ſcriptura, quia contriſtata

triſtata eſt Anna, quod, cum acceperit Fenenna plurimas portiones cum filiis, ipſa unam ſolam acceperit partem, & quia hoc dolore perculſa templum Domini ingreſſa defleverit, & oraverit cum ſilentio, ita ut non audiretur vox ejus: & quia putans eam Heli ſacerdos eſſe ebriam, increpaverit eam, ipſa vero cum humilitate reſpondens ſatisfecerit ſacerdoti, oraverit autem ad Dominum, ut conciperet filium, promittens ſe Deo conſecraturam, quodcumque genuiſſet. Et cum ex repromiſſione filium ſuſcepiſſet, refertur, quod a lacte depulſum obtulerit eum Domino. Non enim poterat offerre Domino prius eum, quam a lacte depelleret. Offert ergo eum in oratione quadam propheticis diſtincta myſteriis. Abbreviavimus, quantum potuimus, continentiam lectionis.

3. Videamus nunc, quid etiam per hæc, quæ propoſuimus, indicetur. Fortaſſis enim dicet nobis aliquis ad audientiam legis noſtræ nuper accedens: Chriſtiana religio pudicitiam profitetur, in tantum, ut, ſi fieri poteſt, nec contingamus omnino mulierem. Sic enim dicit Apoſtolus: *Bonum eſt homini non tangere mulierem.* Iſte autem juſtus tuus Helchana, qui nobis a ſcriptura proponitur ad exemplum, duas ſimul uxores habuiſſe deſcribitur: ex quibus illa, quæ prior nominatur, non habet filium, id eſt, Anna; Fenenna autem & multos habere filios dicitur, & multas accepiſſe portiones. Illa autem prior unam ſolam, quia ipſa ſola eſt, accepit partem, & de ſterilitate conqueritur. Nunquidnam & nos contriſtari debemus, quia filios non habemus, & virgines noſtræ contriſtari debent, quod ſine filiis vivunt? Hæc dixi aſſumens perſonam eorum, qui nondum plene inſtructi de his, quæ in ſcripturis veteribus recitantur, moveri ſcrupuloſius ſolent. Deprecor autem vos omnes, ut, quoniam ſenſum tam difficilium rerum conamur aperire, & ea, quæ velamine obtecta

ſunt,

[illegible]. [illegible] auribus pandere (in lectione enim veteris Teſtamenti, ſicut dicit Apoſtolus, velamen eſt) veſtris precibus a Domino poſtuletis, ut dignetur nobis ad ſe converſis auferre velamen etiam de hac lectione, quam habemus in manibus & planius nobis reſerare, quæ tecta ſunt, ut & nos poſſimus revelata facie in his, quæ tecta ſunt, gloriam Domini ſpeculari.

4. *Erat*, inquit, *vir unus de Ramatha de monte Effraim.* Non me latet primo loco, quod in aliquibus exemplaribus habetur, *Erat vir quidam*, ſed in his exemplaribus, quæ emendatiora probavimus, ita habetur: *Erat vir unus.* In quo nobis etiam Hebræi, qui contradicunt in cæteris, acquieſcunt. Erat ergo vir unus. Vide, ſi non hoc ipſum pertinet ad laudem juſti, quod dicitur de eo, *Erat vir unus.* Nos, qui adhuc peccatores ſumus, non poſſumus iſtum titulum laudis acquirere, quia unusquisque noſtrum non eſt unus, ſed eſt multi. Intuere namque alicujus vultum nunc irati, nunc iterum triſtis, paulopoſt rurſum gaudentis, & iterum turbati, & rurſum lenis, in alio tempore de rebus divinis & vitæ æternæ actibus conſulentis, paulopoſt vero, vel quæ ad avaritiam, vel quæ ad gloriam ſæculi pertinent, molientis. Vides, quomodo ille, qui putatur unus eſſe, non eſt unus, ſed tot in eo perſonæ videntur eſſe, quot mores, quia & ſecundum ſcripturas *inſipiens ſicut luna mutatur.* Unde & luna, cum videatur una eſſe per ſubſtantiæ immutationem, tamen ſemper a ſemetipſa alia eſt, ſemperque diverſa: & ſic etiam in ipſa conſtat, quod una multæ ſint. Sic ergo & nos, qui adhuc inſipientes ſumus & imperfecti, quia ſemper mutamus ſententias, & ſemper diverſa cupimus & ſentimus, unus non poſſumus dici. De juſtis autem non ſolum per ſingulos unus dicitur, verum & omnes competenter unus dicuntur. Et cur non omnes

unus

unus dicantur, quorum cor & anima una eſſe deſcribitur? Unam ſemper omnes ſapientiam meditantur, unum ſapiunt, unum ſentiunt, unum Deum venerantur, unum Dominum Jeſum Chriſtum confitentur, uno Spiritu Dei replentur. Unde merito & ipſi omnes non ſolum unum, ſed & unus dicuntur, ſicut & Apoſtolus deſignavit, dicens: *Omnes quidem currunt, ſed unus accipit palmam.* Vides manifeſte, quia omnes juſti unus eſt, qui accipit palmam. Vere enim imitatur juſtus, qui talis eſt, unum Dominum. Nam ut ego arbitror, & illud quod per Prophetam dicitur: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus unus eſt*, non tantum numero unus deſignatur, qui utique ſupra omnem numerum eſſe credendus eſt: ſed per hoc magis unus dici intelligendus eſt, quod nunquam a ſemetipſo alter efficitur, hoc eſt, nunquam mutatur, nunquam in aliud vertitur, ſicut & de eo David proteſtatur dicens: *Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Sed & illud in hunc ſenſum reſpicit, quod ſcriptum eſt: *Ego ſum Dominus Deus veſter, & non immutor.* Immutabilis ergo eſt Deus: & per hoc unus dicitur, quod non mutatur. Sic ergo & imitator Dei juſtus, qui ad imaginem Dei factus eſt, unus & ipſe, cum ad perfectum venerit, appellatur, quia & ipſe, cum in virtutis ſumma conſtiterit, non mutatur, ſed unus permanet ſemper. Nam dum in malitia eſt unusquisque, per multa dividitur, & in diverſa diſpergitur: & dum in multis eſt malitiæ generibus, dici non poteſt unus. Igitur quia ſecundum mirabilem hanc unitatem unus eſt juſtus, imo & plures juſti unus ſunt, ideo & ſanctus Apoſtolus omnem cohortatur Eccleſiam dicens: *Ut idem dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchismata, ſitis autem perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſcientia.* Propterea & in actibus Apoſtolorum cor & anima credentium una eſſe dicitur. Si autem & ſubtilius aliquid conſiderare velimus, invenire poſſumus & aliam unitatem.

Verbi

Verbi gratia, ſi ita mortificavero membra mea, ut jam non concupiſcat caro adverſus ſpiritum, neque ſpiritus adverſus carnem, ſi jam non ſit alia lex in membris meis, quæ repugnet legi mentis meæ, & captivum me ducat in legem peccati, ſi omnia, quæ intra me ſunt, in uno atque in eodem ſenſu perfecta ſint, & una atque eadem ſententia moveantur, tunc ero & ego vir unus.

5. Hic igitur laudabilis duarum uxorum vir primo omnium unde ſit, videamus: *De monte*, inquit, *Effraim*. Ergo non juſtus de vallibus, nec de campis, nec de ullis inferioribus locis, ſed nec de collibus quidem. De monte, inquit, eſt. De quo monte? De monte Effraim, qui interpretatur fructificatio. Ergo de monte fructifero, & locus ejus fructifer. Vide & ſcripturam, quam laudem montibus dicit: *Deus*, inquit, *Deus montium eſt, & non eſt convallium.* Sed & nomen juſti hujus eſt Helchana, quod interpretatur poſſeſſio Dei. Certum eſt, quia ille, de quo dictum eſt, quod unus eſſet vir, poſſeſſio Dei eſt, & non poſſeſſio dæmonum. Quem enim dæmones poſſident, non eſt unus, ſed multi: ſicut & ipſi dæmones de eo, quem poſſidebant, reſponderunt dicentes, quia legio nomen eſt ei. Unus vero eſt Helchana, qui eſt poſſeſſio Dei, qui & habet patriam montem Effraim, montem fructiferum. Iſte ergo tam laudabilis vir habuit duas uxores. Nomen uni Anna, & nomen ſecundæ Fenenna. Habuit autem filios de ſecunda Fenenna: ſterilis uxor erat prior illa, quæ & nobilior erat. Similia invenies & in Geneſi. Cognata quippe eſt ſibi ſcriptura divina. Invenies ibi primam uxorem Abrahæ Saram nobiliorem, ſecundam vero Ægyptiam Agar ignobilem fuiſſe, & ante patrem effectum Abraham de ignobili, quam de nobili. Fit autem poſtmodum etiam de nobili conjuge pater. Ita ergo & nunc Helchana hic, qui eſt poſ-

ſeſſio Dei, prius de ſecunda uxore efficitur pater, quoniam quidem concluſerat Deus vulvam Annæ, ſicut & prius concluſerat vulvam Saræ. Poſt plurimos vero partus Fenennæ & Annæ vulva orationibus & precibus aperitur, & efficitur & ipſa mater filii ejus, quem obtulit Deo. Quid ergo hæc in ſe ſacramenti contineant, videamus: Fenenna interpretatur converſio, Anna autem interpretatur gratia. Unusquisque ergo noſtrum qui vult effici poſſeſſio Dei, iſtas ſibi duas jungat uxores, & cum ipſis ſibi nuptias celebret. Primam ſibi jungat, quæ nobilior eſt & generoſior, gratiam. Hæc nobis per fidem prima conjungitur, ſicut & Apoſtolus dicit: *Gratia ſalvi facti eſtis per fidem.* Secundæ vero conjungatur Fenennæ, id eſt, converſioni: quia poſt gratia credulitatis emendatio fit morum & vitæ converſio. Sed cum iſte ſit ordo nuptiarum, alius ordo procreationis efficitur. Prima namque nobis parit filios Fenenna, quia primos fructus de converſione proferimus, & prima juſtitiæ germina de actibus & operibus procreamus. Primum namque juſtitiæ opus eſt converti a peccatis: quia niſi ante convertamur, & declinemus a malo, nec de Anna effici patres, nec de gratia poterimus filios generare. Videamus ergo nunc uniuscujusque differentias. Filios habet Fenenna, ſed qui non aſſiſtunt Deo. Neque enim tales eſſe poſſunt filii converſionis, ut aſſiſtant, & adhæreant Deo. Nec tamen inanes & penitus alieni ſunt a rebus Dei. Accipiunt namque partes de ſacrificiis divinis, & edunt de hoſtiis Dei. Unusquisque ergo noſtrum primo convertitur a peccato, & ex converſione generat opera juſtitiæ. Poſtea vero excitata in nobis Anna per zelum & æmulationem boni precem fundit ad Deum, ut & ipſa filios generet. Quales ergo Anna, quæ eſt gratia, filios generat? Qui aſſideant Deo. *Gratia enim & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt.* Hic

ergo

ergo eſt filius gratiæ, qui Deo vacat & verbo Dei. Vis autem evidentiorem tibi oſtendam & in Evangeliis hujusmodi intelligentiæ formam, quæ in lege quidem adumbratur per uxores, in Evangeliis vero jam præſens deſcribitur per ſorores? Vide Martham & Mariam, ex quibus quidem Martha conturbatur, & ſatagit circa multum miniſterium, & explet opera converſionis, & per hæc velut converſionis filios generat. Maria vero ſecus pedes Verbi Dei intenta optimam partem elegiſſe dicitur, & per hæc intelligitur velut gratiæ germina procreare. Sic ergo & nunc Anna generat filium. Quem filium? Samuelem, inquit, qui Deo aſſiſtit, de quo in Pſalmis dicitur: *Moſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel in his, qui invocant nomen ejus.* Sed & Jeremias dicit: *Si ſteterint Moſes & Samuel in conſpectu meo, non dimittam eis.* Si ergo tantus & talis eſt filius gratiæ, & nos feſtinemus quidem ad Annæ nuptias, ſed patienter agamus, ut prius nobis filii de converſione naſcantur, prius in bonis operibus placeamus, tunc deinde & de gratia, & dono ſpiritus filium procreemus. Et qualem filium? Qualis hic filius eſt, Samuel, inquit, qui interpretatur ibi ipſe Deus. Vides, quales filios generat gratia? Sic enim ſcriptum eſt de his, qui ſpiritus gratiam conſecuti ſunt, dicente Apoſtolo: *Si vero Propheta intret, aut imperitus, aut idiota in conventum veſtrum, diſcernitur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifeſta fient: & tunc cadens in faciem adorabit Deum, dicens, quia vere Deus in vobis eſt.* Hoc eſt ergo, quod interpretatur Samuel, ibi ipſe Deus. Ubi enim ſpiritus gratiæ, ibi ipſe eſſe dicitur Deus. Sed iſte nobis talis filius non poteſt naſci, niſi præceſſerint prius filii Fenennæ; niſi enim præcedant opera converſionis, non meremur gratiam ſpiritus, nec ex ipſa poſſumus donum ſpiritus generare.

6. Vi-

6. Videamus autem, & ad quem locum conveniebat Helchana cum uxoribus ſuis. *Immolare*, inquit, *domino in Silo. Erant autem*, inquit, *Heli ibi, & duo filii ejus Oſni & Finees ſacerdotes Domini.* Silo nomen eſt loci, in quo ſacrificia Domino offerebantur, priusquam templum ædificaretur in Jeruſalem. In hoc ergo loco, qui appellatur Silo, hoſtiæ pro peccatis offerebantur, & ibi fiebat purgatio peccatorum. Silo autem interpretatur avulſio vel excalceatio, hoc eſt calceamenti reſolutio, & uterque ſenſus convenienter aptatur. Locus enim, in quo peccata purgantur, recte avulſio nominatur, ubi avellitur cor lapideum, & inſeritur cor carneum: vel excalceatio, quia omnes, donec ad ſanctum locum veniamus, excalceati ſumus: cum autem pervenerimus ad eum, diſcalceari jubemur. Sic dicitur ad Moſen: *Solve corrigiam calceamenti tui. Locus enim, in quo tu ſtas, terra ſancta eſt.* Et quid putamus, quod in his non aliquid myſterii obtectum ſit, ſed quia Deus execrabatur calceamenta Moſi corporalia, ideo hæc jubebantur? Aut illud magis putandum eſt, quod, cum exiret de terra Ægypti, habebat calceamenta de pellibus mortuis, & erat velut quadam mortalitate conſtrictus: cum vero cœpit proficere ad virtutem, & aſcendere montem Dei, atque ibi immortalibus miniſtrare myſteriis, tunc dicit ad eum, ut indicia mortalitatis abjiceret, quæ in calceamentis pelliceis deſignantur. Ego puto, quod propterea & Apoſtolis ſuis Salvator præcepit, ne haberent calceamenta in pedibus ſuis, ut ipſorum pedes, qui currebant ad annunciandum vitam æternam, omni carerent mortalitatis indicio: quippe qui illam viam incederent, quæ dicit: *Ego ſum via, veritas & vita.* Nemo enim viam vitæ cum mortalitatis indicio incedit. Talis ergo eſt locus iſte ſimiliter, ubi eſt Heli vir minus laudabilis. Pro peccato enim retrorſum corruens exſpiravit. Et

deſit in ulla gratia exſpectantibus revelationem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Et paulopoſt gradiens, vide qualiter ſermo ejus exaſperatur, cum dicit: *Omnino auditur in vobis fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luxiſtis, ut tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit.* Hoc autem ideo ſcribebat, quia non omnes, ad quos ſermo ejus dirigebatur, laude digni erant, neque omnes confutari vel corripi merebantur; & ideo amara dulcibus miſcet, ut laus ad optimos quosque, correptio vero referatur ad peſſimos. Hæc idcirco diximus in præfatione, quia ſcio vos conſueviſſe leniſſimi patris dulces ſemper audire ſermones, noſtræ vero plantationis arbuſcula habet aliquid auſteritatis in guſtu, quod tamen orantibus vobis fiet medicamentum ſalutis: quia & medicamenta quædam ſunt dulcia, quædam vero auſtera, nonnunquam & amara, & tamen in ſuis quæque locis remedia tribuunt, ſi cum menſura, & temporis opportunitate ſumantur.

2. Hiſtoria nobis recitata eſt de primo libro Regnorum, quæ ita videtur difficilis, ut absque divinæ virtutis gratia explanatio ejus non poſſit exponi. Refertur ergo ibi: *Erat vir unus ex Ramathaim Sophim de monte Effraim & nomen ejus Helchana.* Et cum enumeraſſet omnem generationem ejus, dicit: *Et huic erant*, inquit, *duæ uxores, nomen uni Anna, & nomen ſecundæ Fenenna; & nati ſunt Fenennæ filii, & Annæ non erat filius. Et aſcendebat vir ille de civitate ſua a diebus in dies, ut adoraret & immolaret Domino virtutum in Silo. Ibi erant Heli & duo filii ejus, Ofni & Finees, ſacerdotes Domini. Et facta eſt dies, in qua immolavit Helchana, & dedit Fenennæ uxori ſuæ, & omnibus filiis ejus & filiabus partes: Annæ autem dedit unam partem. Non enim habebat filios, quia concluſerat Dominus vulvam ejus.* Tum deinde refert ſcriptura, quia contriſtata

triſtata eſt Anna, quod, cum acceperit Fenenna plurimas portiones cum filiis, ipſa unam ſolam acceperit partem, & quia hoc dolore perculſa templum Domini ingreſſa defleverit, & oraverit cum ſilentio, ita ut non audiretur vox ejus: & quia putans eam Heli ſacerdos eſſe ebriam, increpaverit eam, ipſa vero cum humilitate reſpondens ſatisfecerit ſacerdoti, oraverit autem ad Dominum, ut conciperet filium, promittens ſe Deo conſecraturam, quodcumque genuiſſet. Et cum ex repromiſſione filium ſuſcepiſſet, refertur, quod a lacte depulſum obtulerit eum Domino. Non enim poterat offerre Domino prius eum, quam a lacte depelleret. Offert ergo eum in oratione quadam propheticis diſtincta myſteriis. Abbreviavimus, quantum potuimus, continentiam lectionis.

3. Videamus nunc, quid etiam per hæc, quæ propoſuimus, indicetur. Fortaſſis enim dicet nobis aliquis ad audientiam legis noſtræ nuper accedens: Chriſtiana religio pudicitiam profitetur, in tantum, ut, ſi fieri poteſt, nec contingamus omnino mulierem. Sic enim dicit Apoſtolus: *Bonum eſt homini non tangere mulierem.* Iſte autem juſtus tuus Helchana, qui nobis a ſcriptura proponitur ad exemplum, duas ſimul uxores habuiſſe deſcribitur: ex quibus illa, quæ prior nominatur, non habet filium, id eſt, Anna; Fenenna autem & multos habere filios dicitur, & multas accepiſſe portiones. Illa autem prior unam ſolam, quia ipſa ſola eſt, accepit partem, & de ſterilitate conqueritur. Nunquidnam & nos contriſtari debemus, quia filios non habemus, & virgines noſtræ contriſtari debent, quod ſine filiis vivunt? Hæc dixi aſſumens perſonam eorum, qui nondum plene inſtructi de his, quæ in ſcripturis veteribus recitantur, moveri ſcrupuloſius ſolent. Deprecor autem vos omnes, ut, quoniam ſenſum tam difficilium rerum conamur aperire, & ea, quæ velamine obtecta

ſunt,

ſunt, Eccleſiæ auribus pandere (in lectione enim veteris Teſtamenti, ſicut dicit Apoſtolus, velamen eſt poſitum) precibus a Domino poſtuletis, ut dignetur nobis ad ſe converſis auferre velamen etiam de hac lectione, quam habemus in manibus & planius nobis reſerare, quæ tecta ſunt, ut & nos poſſimus revelata facie in his, quæ tecta ſunt, gloriam Domini ſpeculari.

4. *Erat*, inquit, *vir unus de Ramatha de monte Effraim.* Non me latet primo loco, quod in aliquibus exemplaribus habetur, *Erat vir quidam*, ſed in his exemplaribus, quæ emendatiora probavimus, ita habetur: *Erat vir unus.* In quo nobis etiam Hebræi, qui contradicunt in cæteris, acquieſcunt. Erat ergo vir unus. Vide, ſi non hoc ipſum pertinet ad laudem juſti, quod dicitur de eo, *Erat vir unus.* Nos, qui adhuc peccatores ſumus, non poſſumus iſtum titulum laudis acquirere, quia unusquisque noſtrum non eſt unus, ſed eſt multi. Intuere namque alicujus vultum nunc irati, nunc iterum triſtis, paulopoſt rurſum gaudentis, & iterum turbati, & rurſum lenis, in alio tempore de rebus divinis & vitæ æternæ actibus conſulentis, paulopoſt vero, vel quæ ad avaritiam, vel quæ ad gloriam ſæculi pertinent, molientis. Vides, quomodo ille, qui putatur unus eſſe, non eſt unus, ſed tot in eo perſonæ videntur eſſe, quot mores, quia & ſecundum ſcripturas *inſipiens ſicut luna mutatur.* Unde & luna, cum videatur una eſſe per ſubſtantiæ immutationem, tamen ſemper a ſemetipſa alia eſt, ſemperque diverſa: & ſic etiam in ipſa conſtat, quod una multæ ſint. Sic ergo & nos, qui adhuc inſipientes ſumus & imperfecti, quia ſemper mutamus ſententias, & ſemper diverſa cupimus & ſentimus, unus non poſſumus dici. De juſtis autem non ſolum per ſingulos unus dicitur, verum & omnes competenter unus dicuntur. Et cur non omnes

unus dicantur, quorum cor & anima una eſſe deſcribitur? Unam ſemper omnes ſapientiam meditantur, unum ſapiunt, unum ſentiunt, unum Deum venerantur, unum Dominum Jeſum Chriſtum confitentur, uno Spiritu Dei replentur. Unde merito & ipſi omnes non ſolum unum, ſed & unus dicuntur, ſicut & Apoſtolus deſignavit, dicens: *Omnes quidem currunt, ſed unus accipit palmam.* Vides manifeſte, quia omnes juſti unus eſt, qui accipit palmam. Vere enim imitatur juſtus, qui talis eſt, unum Dominum. Nam ut ego arbitror, & illud quod per Prophetam dicitur: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus unus eſt*, non tantum numero unus deſignatur, qui utique ſupra omnem numerum eſſe credendus eſt: ſed per hoc magis unus dici intelligendus eſt, quod nunquam a ſemetipſo alter efficitur, hoc eſt, nunquam mutatur, nunquam in aliud vertitur, ſicut & de eo David proteſtatur dicens: *Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Sed & illud in hunc ſenſum reſpicit, quod ſcriptum eſt: *Ego ſum Dominus Deus veſter, & non immutor.* Immutabilis ergo eſt Deus: & per hoc unus dicitur, quod non mutatur. Sic ergo & imitator Dei juſtus, qui ad imaginem Dei factus eſt, unus & ipſe, cum ad perfectum venerit, appellatur, quia & ipſe, cum in virtutis ſumma conſtiterit, non mutatur, ſed unus permanet ſemper. Nam dum in malitia eſt unusquisque, per multa dividitur, & in diverſa diſpergitur: & dum in multis eſt malitiæ generibus, dici non poteſt unus. Igitur quia ſecundum mirabilem hanc unitatem unus eſt juſtus, imo & plures juſti unus ſunt, ideo & ſanctus Apoſtolus omnem cohortatur Eccleſiam dicens: *Ut idem dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchismata, ſitis autem perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſcientia.* Propterea & in actibus Apoſtolorum cor & anima credentium una eſſe dicitur. Si autem & ſubtilius aliquid conſiderare velimus, invenire poſſumus & aliam unitatem.

Verbi

Verbi gratia, ſi ita mortificavero membra mea, ut jam non concupiſcat caro adverſus ſpiritum, neque ſpiritus adverſus carnem, ſi jam non ſit alia lex in membris meis, quæ repugnet legi mentis meæ, & captivum me ducat in legem peccati, ſi omnia, quæ intra me ſunt, in uno atque in eodem ſenſu perfecta ſint, & una atque eadem ſententia moveantur, tunc ero & ego vir unus.

5. Hic igitur laudabilis duarum uxorum vir primo omnium unde ſit, videamus: *De monte*, inquit, *Effraim.* Ergo non juſtus de vallibus, nec de campis, nec de ullis inferioribus locis, ſed nec de collibus quidem. De monte, inquit, eſt. De quo monte? De monte Effraim, qui interpretatur fructificatio. Ergo de monte fructifero, & locus ejus fructifer. Vide & ſcripturam, quam laudem montibus dicit: *Deus*, inquit, *Deus montium eſt, & non eſt convallium.* Sed & nomen juſti hujus eſt Helchana, quod interpretatur poſſeſſio Dei. Certum eſt, quia ille, de quo dictum eſt, quod unus eſſet vir, poſſeſſio Dei eſt, & non poſſeſſio dæmonum. Quem enim dæmones poſſident, non eſt unus, ſed multi: ſicut & ipſi dæmones de eo, quem poſſidebant, reſponderunt dicentes, quia legio nomen eſt ei. Unus vero eſt Helchana, qui eſt poſſeſſio Dei, qui & habet patriam montem Effraim, montem fructiferum. Iſte ergo tam laudabilis vir habuit duas uxores. Nomen uni Anna, & nomen ſecundæ Fenenna. Habuit autem filios de ſecunda Fenenna: ſterilis uxor erat prior illa, quæ & nobilior erat. Similia invenies & in Geneſi. Cognata quippe eſt ſibi ſcriptura divina. Invenies ibi primam uxorem Abrahæ Saram nobiliorem, ſecundam vero Ægyptiam Agar ignobilem fuiſſe, & ante patrem effectum Abraham de ignobili, quam de nobili. Fit autem poſtmodum etiam de nobili conjuge pater. Ita ergo & nunc Helchana hic, qui eſt poſſeſſio

ſeſſio Dei, prius de ſecunda uxore efficitur pater, quoniam quidem concluſerat Deus vulvam Annæ, ſicut & prius concluſerat vulvam Saræ. Poſt plurimos vero partus Fenennæ & Annæ vulva orationibus & precibus aperitur, & efficitur & ipſa mater filii ejus, quem obtulit Deo. Quid ergo hæc in ſe ſacramenti contineant, videamus: Fenenna interpretatur converſio, Anna autem interpretatur gratia. Unusquisque ergo noſtrum qui vult effici poſſeſſio Dei, iſtas ſibi duas jungat uxores, & cum ipſis ſibi nuptias celebret. Primam ſibi jungat, quæ nobilior eſt & generoſior, gratiam. Hæc nobis per fidem prima conjungitur, ſicut & Apoſtolus dicit: *Gratia ſalvi facti eſtis per fidem.* Secundæ vero conjungatur Fenennæ, id eſt, converſioni: quia poſt gratia credulitatis emendatio fit morum & vitæ converſio. Sed cum iſte ſit ordo nuptiarum, alius ordo procreationis efficitur. Prima namque nobis parit filios Fenenna, quia primos fructus de converſione proferimus, & prima juſtitiæ germina de actibus & operibus procreamus. Primum namque juſtitiæ opus eſt converti a peccatis: quia niſi ante convertamur, & declinemus a malo, nec de Anna effici patres, nec de gratia poterimus filios generare. Videamus ergo nunc uniuscujusque differentias. Filios habet Fenenna, ſed qui non aſſiſtunt Deo. Neque enim tales eſſe poſſunt filii converſionis, ut aſſiſtant, & adhæreant Deo. Nec tamen inanes & penitus alieni ſunt a rebus Dei. Accipiunt namque partes de ſacrificiis divinis, & edunt de hoſtiis Dei. Unusquisque ergo noſtrum primo convertitur a peccato, & ex converſione generat opera juſtitiæ. Poſtea vero excitata in nobis Anna per zelum & æmulationem boni precem fundit ad Deum, ut & ipſa filios generet. Quales ergo Anna, quæ eſt gratia, filios generat? Qui aſſideant Deo. *Gratia enim & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt.* Hic

ergo

ergo eſt filius gratiæ, qui Deo vacat & verbo Dei. Vis autem evidentiorem tibi oſtendam & in Evangeliis hujusmodi intelligentiæ formam, quæ in lege quidem adumbratur per uxores, in Evangeliis vero jam præſens deſcribitur per ſorores? Vide Martham & Mariam, ex quibus quidem Martha conturbatur, & ſatagit circa multum miniſterium, & explet opera converſionis, & per hæc velut converſionis filios generat. Maria vero ſecus pedes Verbi Dei intenta optimam partem elegiſſe dicitur, & per hæc intelligitur velut gratiæ germina procreare. Sic ergo & nunc Anna generat filium. Quem filium? Samuelem, inquit, qui Deo aſſiſtit, de quo in Pſalmis dicitur: *Moſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuël in his, qui invocant nomen ejus.* Sed & Jeremias dicit: *Si ſteterint Moſes & Samuel in conſpectu meo, non dimittam eis.* Si ergo tantus & talis eſt filius gratiæ, & nos feſtinemus quidem ad Annæ nuptias, ſed patienter agamus, ut prius nobis filii de converſione naſcantur, prius in bonis operibus placeamus, tunc deinde & de gratia, & dono ſpiritus filium procreemus. Et qualem filium? Qualis hic filius eſt, Samuel, inquit, qui interpretatur ibi ipſe Deus. Vides, quales filios generat gratia? Sic enim ſcriptum eſt de his, qui ſpiritus gratiam conſecuti ſunt, dicente Apoſtolo: *Si vero Propheta intret, aut imperitus, aut idiota in conventum veſtrum, diſcernitur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifeſta fient: & tunc cadens in faciem adorabit Deum, dicens, quia vere Deus in vobis eſt.* Hoc eſt ergo, quod interpretatur Samuel, ibi ipſe Deus. Ubi enim ſpiritus gratiæ, ibi ipſe eſſe dicitur Deus. Sed iſte nobis talis filius non poteſt naſci, niſi præceſſerint prius filii Fenennæ; niſi enim præcedant opera converſionis, non meremur gratiam ſpiritus, nec ex ipſa poſſumus donum ſpiritus generare.

6. Vi-

6. Videamus autem, & ad quem locum conveniebat Helchana cum uxoribus ſuis. *Immolare*, inquit, *domino in Silo. Erant autem*, inquit, *Heli ibi, & duo filii ejus Oſni & Finees ſacerdotes Domini.* Silo nomen eſt loci, in quo ſacrificia Domino offerebantur, priusquam templum ædificaretur in Jeruſalem. In hoc ergo loco, qui appellatur Silo, hoſtiæ pro peccatis offerebantur, & ibi fiebat purgatio peccatorum. Silo autem interpretatur avulſio vel excalceatio, hoc eſt calceamenti reſolutio, & uterque ſenſus convenienter aptatur. Locus enim, in quo peccata purgantur, recte avulſio nominatur, ubi avellitur cor lapideum, & inſeritur cor carneum: vel excalceatio, quia omnes, donec ad ſanctum locum veniamus, excalceati ſumus: cum autem pervenerimus ad eum, diſcalceari jubemur. Sic dicitur ad Moſen: *Solve corrigiam calceamenti tui. Locus enim, in quo tu ſtas, terra ſancta eſt.* Et quid putamus, quod in his non aliquid myſterii obtectum ſit, ſed quia Deus execrabatur calceamenta Moſi corporalia, ideo hæc jubebantur? Aut illud magis putandum eſt, quod, cum exiret de terra Ægypti, habebat calceamenta de pellibus mortuis, & erat velut quadam mortalitate conſtrictus: cum vero cœpit proficere ad virtutem, & aſcendere montem Dei, atque ibi immortalibus miniſtrare myſteriis, tunc dicit ad eum, ut indicia mortalitatis abjiceret, quæ in calceamentis pelliceis deſignantur. Ego puto, quod propterea & Apoſtolis ſuis Salvator præcepit, ne haberent calceamenta in pedibus ſuis, ut ipſorum pedes, qui currebant ad annunciandum vitam æternam, omni carerent mortalitatis indicio: quippe qui illam viam incederent, quæ dicit: *Ego ſum via, veritas & vita.* Nemo enim viam vitæ cum mortalitatis indicio incedit. Talis ergo eſt locus iſte ſimiliter, ubi eſt Heli vir minus laudabilis. Pro peccato enim retrorſum corruens exſpiravit. Et

non putemus, quod iſte ſolus retrorſum corruens exſpiraverit, ſed & nunc ſi quis retrorſum corruit, ſi quis retro convertitur a fide & veritate, neceſſe eſt, ut cadat, & ut continuo moriatur. Sed & in Deuteronomio comminatio peccatoribus intentatur, cum dicitur: *Et opiſthotonus inſanabilis.* Opiſthotonus autem tergi ægritudinem & poſteriorum partium ſignificat, & utique non ſine cauſa, cum tot genera languoris habeantur humani, hoc potiſſimum genus languoris adſcribitur peccatori. Nam & in Geneſi uxor Loth, quæ retro converſa eſt, divinum dicitur transgreſſa præceptum, quo ei mandatum fuerat, ne retrorſum reſpiceret, neve ſtaret in omni regione, & ideo effecta eſt ſtaticulum ſalis. Dominus quoque & Salvator noſter in Evangelio: *Nemo*, inquit, *mittens manum ſuam in aratrum, & retro reſpiciens aptus eſt regno Dei.* Inſuper quoque, cum de pluribus docuiſſet, addit & hoc, dicens: *Memores eſtote uxoris Loth.* Optimum igitur eſt oblivifci priora, oblivifci præterita, uti ne comprehendat nos opiſthotonus inſanabilis languor, neque cadamus retrorſum ſicut Heli, & moriamur.

7. Ibi autem erant duo filii Heli. Heli interpretatur Arabs, ſive extrarius. Extrarius quippe a Deo eſt, qui non tenet diſciplinam, qui delinquentem filium non caſtigat, non corripit, ut emendet: qui indulget vitiis, qui delicta non punit, ſicut & Apoſtolus dicit: *Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cujus participes facti ſunt omnes, ergo adulterini, & non filii eſtis.* Iſte eſt ergo Heli, qui propter hæc punitur a Deo. Videamus autem, qui ſunt & filii ejus. Ofni, inquit, & Finees. Interpretatur autem Ofni exceſſus converſionis. De Fenenna autem paulo ante diximus, quod eſſet converſio: hic autem, qui excedit, & longe efficitur ab emendatione, nec converti vult ad Dominum, propterea impius permanet. Sed & qui-

cum-

cumque ille eſt, quem videmus poſt peccatum non converti ad Dominum, & agere pœnitentiam, nec recipere meritum futuri judicii, & verbi divini præcipientis: *Nunquid qui cadit, non adjiciet, ut reſurgat? Aut qui converſus eſt, non revertetur?* recte & de ipſo dicimus, quia ſit Ofni, & excedens a converſione. Sed & alius filius ejus dicitur Finees. Duos novimus in ſcripturis hoc nomine appellatos, Fineem illum juſtum Aaron filium, & hunc injuſtum filium Heli. Unde & competenter duas hujus nominis interpretationes invenimus. Significat enim Finees in lingua noſtra oris obturatio, vel ori parcens. Peccator ergo, & qui duritiam non habet, ad loquendum obturatum habet os: juſtus vero parcit ori ſuo. Hodieque in ſacerdotibus Domini habetur uterque Finees, habetur & Eleazar, qui in ſcripturis primus epiſcopus nominatus eſt, ſicut in Numeris ſcriptum eſt. Sunt ergo hodieque in ſacerdotibus, quicumque parcunt ori ſuo, & omnis ſermo malus nequaquam de ore eorum procedit. Sunt ſacerdotes, ex quorum ore nullum ſcandalum, nullum mendacium, nullus dolus, neque falſitas ulla depromitur, & iſti merito Finees illi Aaron filio comparantur. Sunt autem aliqui & ſecundum iſtum Fineem Heli filium ſacerdotes, qui obturatum os habent ſive imperitiæ vitio, ſive conſcientia peccatorum. Sed hoc eſt, quod deprecor, ut ſi quis eſt, qui in ſacerdotalem ordinem ſe aſcitum videt, ſatiſagat eruditioni & emendationi operam dare, & feſtinet effici de illo numero beatorum, ne forte inveniatur ex iſtis ſacerdotibus, qui & reprobantur & puniuntur a Deo.

8. Sed tempus eſt jam, & de oratione Annæ, quam profudit offerens Deo Samuelem, quem a lacte depulerat, pauca memorare. In qua primo quidem hoc dicimus, quod is, qui Deo offertur puer, ante offerri non potuit, quam depelleretur a lacte. In quo

oſtenditur conſecrari Deo neminem poſſe, qui adhuc lacte alitur, & puer eſt ſenſibus, atque expers eſt ſermonis juſtitiæ, nec ſacerdotalia poteſt procurare ſacramenta, niſi deſiſtat a puerilibus, & in majus aſcendat ab his, quibus Apoſtolus dicit: *Lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis.* Alioquin ſecundum literam quid videtur operæ pretii, puerulum nuper a lacte depulſum Deo offerri, ubi non mater intererit, non nutrices fovebunt, neque educandi pueri aderunt ulla ſubſidia? Sed vide, quia ſcripturæ ſermo ita aptus eſt, ut figuraliter doceat, quod omnis, qui primo ad fidem convertitur, lacte & non cibo forti alitur, de quibus in altero loco dicitur: *Et effecti eſtis, qui lacte indigetis, & non cibo forti. Quoniam omnis, qui lacte alitur, alienus eſt a ſermone juſtitiæ. Parvulus eſt enim. Perfectorum eſt cibus ſolidus, qui pro poſſibilitate ſumendi exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni ac mali.* Igitur quicumque a lacte nondum depellitur, ſed parvulus eſt, non poteſt aſcendere ad templum Domini, non poteſt aſcendere ad miniſteria ſacerdotum, nec ſacrificiis intereſſe, ſed ne mater quidem ejus aſcendit, cum poſſit aſcendere. Gratia eſt enim mater ejus Anna, quæ ſervat, & cuſtodit eum, & enutrit eum, ut tempore opportuno pariter cum ipſo aſcendat. Quæ cum viderit ipſi adeſſe tempus, ut jam recedens a lacte ſolidis & fortibus cibis utatur, ut poſſit & ſacerdotibus intereſſe, & de altaris edere ſacrificiis, tunc eum Deo conſecrat. Vide, ſi in alio loco in ſcripturis ſanctis invenis ſignificari aliquem a lacte depulſum. Ego tamen, quantum ad præſens memoria ſuggerit, Iſaac memini, de quo ſcriptum eſt, quod convivium magnum fecit Abraham ea die, qua a lacte depulſus eſt Iſaac filius ſuus. Apud homines quidem ſæculi hujus parentes ſolent natalis diem celebrare filiorum: Abraham vero non celebrat natalem diem Iſaac filii ſui, ſed illum diem feſtum agit, & lætitiæ deputat, & convi-

convivia celebrat, cum eum a lacte depellit, & ad cibos fortes & ſolidos applicat, quaſi ſi per hæc diceret Iſaac: *Cum factus ſum vir, depoſui, quæ erant parvuli.* Oportet ergo talem eſſe hunc, qui offertur Deo, ut habitet in ſanctis, qui poſſit veſci carnibus ſanctis, de quibus ſcriptum eſt: *Sanctificamini, ut manducetis carnes.*

9. Sed videamus, quali eum prece Anna, id eſt gratia, conſecrat Deo. Novum quippe aliquid in principiis ipſis obſervabimus. Ait enim: *Et oravit Anna, & dixit.* Et nusquam eam quaſi ad Deum orantem invenio, vel loquentem, niſi per duo tantum verba, ubi dicit: *Lætata ſum in ſalutari tuo*, & aliud: *Quia non eſt præter te.* Initium autem ſic habet: *Exultavit cor meum in Domino.* Non dixit, exultavit cor meum in te. Si enim eſſet oratio, ita dici conſequens erat: Exultavit cor meum in te. Et iterim in ſequenti verſu ejus dicit: *Exaltatum eſt cornu meum in Deo.* Non dixit: Exaltatum eſt cornu meum in te, ſed in Deo. *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos, quia lætata ſum in ſalutari tuo.* Unus, ut dixi, ſermo orationem continet: *Lætata ſum in ſalutari tuo*, & in conſequentibus non dicit, quia non eſt ſanctus, niſi tu, ſed, *non eſt ſanctus, ut eſt Dominus*, &, *non eſt præter te.* Hic ſermo non videtur ſervaſſe orationis ordinem. In noviſſimis autem longæ ſupplicationis ſpecie etiam commonitiones quasdam introducit, dicens: *Nolite multiplicare loqui mala, neque exeat maliloquacitas de ore veſtro, quia fortis in ſcientia Dominus.* In quo nec videtur jam ad Dominum loqui. Quid ergo dicemus de his? Ego cum legerem aliquando apud Apoſtolum, quod dixit: *Sine intermiſſione orate*, quærebam, ſi præceptum hoc poſſibile eſſet impleri. Quis enim poteſt nunquam deſinere ab oratione, ita ut neque cibum neque potum ſumendi tempus habeat? Quippe cum ſi hæc fiant, intermittenda videtur oratio. Sed nec dormiendi aut aliquid aliud humani uſus agendi veniam ſecundum

iſtud præceptum oratio communiter intellecta concedit. Videamus ergo, ne forte omnes actus ejus, qui in divino verſatur officio, & omnia geſta vel dicta, quæ ſecundum Deum gerit & dicit, ad orationem reportentur. Si enim oratio hoc ſolum intelligatur, quod communiter ſcimus, neque Anna in his verbis oraſſe videbitur, & nunquam ullus juſtorum ſecundum Apoſtoli præceptum ſine intermiſſione orare poteſt. Si vero omnis actus juſti, quem ſecundum Deum agit & ſecundum mandatum divinum, oratio reputatur, quia juſtus ſine intermiſſione, quæ juſta ſunt, agit, per hoc ſine intermiſſione juſtus orabit, nec unquam ab oratione ceſſabit, niſi juſtus eſſe deſiſtat. Cum enim injuſtum aliquid agimus aut delinquimus, certum eſt, quod eo tempore etiam ab oratione ceſſamus. Puto, quod hoc edocemur & in pſalmis, cum dicitur: *Elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Non enim puto, quod, ſi quis elevaverit vel extenderit manus ad cœlum (ut habitus orantium eſſe ſolet) continuo ſacrificium obtulerit Deo. Sed videamus, ne forte hoc ſit, quod ibi indicat ſermo Dei, quia per manus opera intelliguntur. Elevat manus ille, qui elevat actus ſuos a terra, & converſatio ejus adhuc in terra ambulantis in cœlis eſt. Excelſi ergo actus & ſublimes, quos videntes homines magnificant patrem cœleſtem, elevatio manuum dicitur, & ſacrificium veſpertinum. An non & in lege id per myſterium docebatur, cum Moyſe elevante manus vincebat Iſrael? demittente vero & dejiciente deorſum vincebat Amalech? Et ſi *omnia hæc figuraliter contingebant illis, ſcripta ſunt vero propter nos, in quos fines ſæculorum devenerunt.* Quare intelligere debemus, quia, donec famulus Dei elevat actus ſuos ad Deum, vincit gens Dei: cum autem dejecerit & demiſerit manus, id eſt, actus ſuos, vincit Amalech inimicus Dei. Aut quid videtur? (volo enim paululum

lulum immorari cum his, qui nolunt hæc ſpiritaliter, ſed ſecundum literam intelligi) nunquidnam putandum eſt, quod omnipotens Deus ad manus reſpiceret Moyſi, & ſiquidem videret eas ſurſum elevatas, Iſrael victoriam daret: ſi vero deorſum dejectas, Amalechitis? Siccine dignum eſt de ſancti Spiritus ſentire ſermonibus? An illud potius putandum eſt, quod futura in his myſteria præformabat? Quæ quidem de crucis ſacramento & affixione manuum Salvatoris intelligi tritum jam, & a multis ſæpe diſſertum eſt. Sed quoniam innovari ſemper jubetur is, qui ſecundum Evangelium vivit, & novum Teſtamentum ſemper debet novis ſenſibus illuſtrari, & cantare Domino jubemur canticum novum, & interior homo noſter, non dixit Paulus, quia *renovatur* & ſtetit, ſed *renovatur de die in diem*: oportebat etiam nos & de orationis modo, qualiter ſine intermiſſione orandum ſit, & de elevatione manuum, quod ſacrificium dicitur veſpertinum, non ſolum uſitatis & attritis, ſed & aliquantulum innovatis diſſertionibus explanare.

10. Videamus ergo, quid ſibi vult ratio iſta orationis Annæ, quam ſi didicerimus, ſimiliter fortaſſis & nos orare poterimus. *Exultavit*, inquit, *cor meum in Domino.* Neceſſario addidit: *In Domino.* Eſt enim exultatio, quæ non eſt in Domino, ſicut & illud dicitur: *Gaudete in Domino.* Poteſt enim quis gaudere in carnalibus, & non in Domino. Si enim gaudeam, quod inveni theſaurum viſibilem, iſtud gaudium carnis eſt, & non in Domino. Si gaudeam, quod me homines laudant, & forte non pro merito, non eſt hoc gaudere in Domino. Si gaudeam in rebus fragilibus & caducis, hæc omnia non habent laudabile gaudium. Si vero gaudeam, quoniam dignus habitus ſum, pro nomine Domini injuriam pati, iſtud gaudium in Domino eſt, quia ipſe dixit ſuper his: *Gaudete & exultate, quia merces veſtra multa eſt in cœlis.* Si gaudeam,

cum odia in me exercentur injuſta, ſi gaudeam, cum impugnor propter verbum Dei, ſi gaudeam, cum caſtigor in languoribus, in perſecutionibus, in anguſtiis, ſi hæc omnia lætus excipiam, iſtud gaudium in Domino eſt. Et ideo nos docet ſcriptura, ut abjicientes gaudia terrena, fragilia, & caduca de æternis gaudiis exultemus in Domino, ut merito dicamus, quod Anna dixit: *Exultavit cor meum in Domino.* Et quoniam cum hæc dicuntur, quidam de aſtantibus repletus eſt ſpiritu immundo, & exclamavit ita, ut fieret populi concurſus, dicamus & nos cum Anna dicente: *Exultavit cor meum in Domino.* Contrarius ſpiritus exultationem noſtram in Domino ferre non potuit, ſed vult eam mutare, ut ablata ea introducat triſtitiam, & prohibeat nos dicere: *Exultavit cor meum in Domino.* Verum ne nos impediamur, ſed magis ac magis dicamus: *Exultavit cor meum in Domino*: & pro hoc ipſo, quod videmus immundos ſpiritus flagellari, gaudeamus: quia & per hæc multi convertuntur ad Dominum, multi emendantur, multi ad fidem veniunt, & nihil eſt, quod ſine cauſa faciat Dominus, nec aliquid fieri fruſtra permittit. Nam quoniam multi ſunt, qui verbo non credunt, nec rationem doctrinæ ſuſcipiunt, in his cum dæmon inſilierit, tunc convertuntur, ut, ubi abundavit delictum, ſuperabundet gratia: & ubi maligna virtus operata eſt, ibi plus poſtmodum Domini gratia operetur: quia, cum expulerit Domini gratia malignum ſpiritum, introducit Spiritum ſanctum: & anima, quæ repleta fuerit ſpiritu immundo, repletur poſtmodum Spiritu ſancto. Ideo pro his omnibus dicamus: *Exultavit cor meum in Domino. Et exaltatum eſt cornu meum in Deo meo.* Sunt quædam cornua juſtorum, quibus utuntur vel agentes aliquid vel loquentes, ſicut cum dicunt: *In te inimicos noſtros ventilabimus cornu.* In græco κερατισομεν dicitur, quod eſt cornu petemus, vel ventilabimus. Sed & alibi dicitur: *Et exaltabuntur*

cornua

cornua juſti. Oportet ergo nos habere iſta cornua, quæ juſtis de cauſis apicibus Chriſti crucis conferuntur, ut in his deſtruamus, & dejiciamus adverſarias virtutes de anima noſtra, quibus proſtratis & expulſis poſſit in nobis plantari vinea, quia *vinea facta eſt dilecto in cornu in loco uberi.* Exaltatum eſt ergo cornu & hujus juſtæ gratiæ, & omnis juſti in Domino. *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Scriptum eſt: *Dilata os tuum, & adimplebo illud*, & nunc dicit hæc juſta: *Dilatatum eſt os meum.* Si idoneus & fortis fuero in verbo effectus, & validus in ſapientia, ita ut non anguſtis aſſertionibus, ſed dilatatis & affluentibus confutare poſſim omnem ſcientiam extollentem ſe adverſum fidem & veritatem Chriſti: vel cum incredulitatem vel perfidiam arguens Judæorum ex lege & ex Prophetis depromtam, oſtendero eſſe Chriſtum Jeſum, & in omnibus potero redarguere veritatis inimicos: tunc digne poſſum etiam ego dicere: *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Si mihi certamen moveat Baſilides, & eum vehementer obtrivero: ſi Valentini diſcipulus occurrat & me quæſtionibus ventilet, & de hoc certamine victor exiero: ſi his proſtratis Marcion occurrat, & diſceſſerit etiam ipſe ſuperatus: *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Si iſtis confutatis occurrant philoſophi inſultantes ſimplicitati fidei noſtræ, & idiotas nos imperitoſque clamitantes, & convertar etiam ad ipſos, & veræ ſapientiæ viribus falſæ ac fucatæ ſapientiæ nebulam obturbavero, & non ſolum hujus mundi, ſed & principum hujus mundi ſapientiam deſtruxero, tunc plenius dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Sancti eſt ergo vox iſta & perfecti, qui rebus ipſis & veritate ſubnixum hujuſcemodi ſermonem poſſit proferre & dicere: *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Oportet ergo nos primo os noſtrum dilatare, ut impleat illud Deus. Quomodo autem os primo dilatamus? per meditationem verbi divini, ut poſſimus eo

ergo eſt filius gratiæ, qui Deo vacat & verbo Dei. Vis autem evidentiorem tibi oſtendam & in Evangeliis hujusmodi intelligentiæ formam, quæ in lege quidem adumbratur per uxores, in Evangeliis vero jam præſens deſcribitur per ſorores? Vide Martham & Mariam, ex quibus quidem Martha conturbatur, & ſatagit circa multum miniſterium, & explet opera converſionis, & per hæc velut converſionis filios generat. Maria vero ſecus pedes Verbi Dei intenta optimam partem elegiſſe dicitur, & per hæc intelligitur velut gratiæ germina procreare. Sic ergo & nunc Anna generat filium. Quem filium? Samuelem, inquit, qui Deo aſſiſtit, de quo in Pſalmis dicitur: *Moſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel in his, qui invocant nomen ejus.* Sed & Jeremias dicit: *Si ſteterint Moſes & Samuel in conſpectu meo, non dimittam eis.* Si ergo tantus & talis eſt filius gratiæ, & nos feſtinemus quidem ad Annæ nuptias, ſed patienter agamus, ut prius nobis filii de converſione naſcantur, prius in bonis operibus placeamus, tunc deinde & de gratia, & dono ſpiritus filium procreemus. Et qualem filium? Qualis hic filius eſt, Samuel, inquit, qui interpretatur ibi ipſe Deus. Vides, quales filios generat gratia? Sic enim ſcriptum eſt de his, qui ſpiritus gratiam conſecuti ſunt, dicente Apoſtolo: *Si vero Propheta intret, aut imperitus, aut idiota in conventum veſtrum, diſcernitur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifeſta fient: & tunc cadens in faciem adorabit Deum, dicens, quia vere Deus in vobis eſt.* Hoc eſt ergo, quod interpretatur Samuel, ibi ipſe Deus. Ubi enim ſpiritus gratiæ, ibi ipſe eſſe dicitur Deus. Sed iſte nobis talis filius non poteſt naſci, niſi præceſſerint prius filii Fenennæ; niſi enim præcedant opera converſionis, non meremur gratiam ſpiritus, nec ex ipſa poſſumus donum ſpiritus generare.

6. Videamus autem, & ad quem locum conveniebat Helchana cum uxoribus ſuis. *Immolare*, inquit, *domino in Silo. Erant autem*, inquit, *Heli ibi, & duo filii ejus Ofni & Finees ſacerdotes Domini.* Silo nomen eſt loci, in quo ſacrificia Domino offerebantur, priusquam templum ædificaretur in Jeruſalem. In hoc ergo loco, qui appellatur Silo, hoſtiæ pro peccatis offerebantur, & ibi fiebat purgatio peccatorum. Silo autem interpretatur avulſio vel excalceatio, hoc eſt calceamenti reſolutio, & uterque ſenſus convenienter aptatur. Locus enim, in quo peccata purgantur, recte avulſio nominatur, ubi avellitur cor lapideum, & inſeritur cor carneum: vel excalceatio, quia omnes, donec ad ſanctum locum veniamus, excalceati ſumus: cum autem pervenerimus ad eum, diſcalceari jubemur. Sic dicitur ad Moſen: *Solve corrigiam calceamenti tui. Locus enim, in quo tu ſtas, terra ſancta eſt.* Et quid putamus, quod in his non aliquid myſterii obtectum ſit, ſed quia Deus execrabatur calceamenta Moſi corporalia, ideo hæc jubebantur? Aut illud magis putandum eſt, quod, cum exiret de terra Ægypti, habebat calceamenta de pellibus mortuis, & erat velut quadam mortalitate conſtrictus: cum vero cœpit proficere ad virtutem, & aſcendere montem Dei, atque ibi immortalibus miniſtrare myſteriis, tunc dicit ad eum, ut indicia mortalitatis abjiceret, quæ in calceamentis pelliceis deſignantur. Ego puto, quod propterea & Apoſtolis ſuis Salvator præcepit, ne haberent calceamenta in pedibus ſuis, ut ipſorum pedes, qui currebant ad annunciandum vitam æternam, omni carerent mortalitatis indicio: quippe qui illam viam incederent, quæ dicit: *Ego ſum via, veritas & vita.* Nemo enim viam vitæ cum mortalitatis indicio incedit. Talis ergo eſt locus iſte ſimiliter, ubi eſt Heli vir minus laudabilis. Pro peccato enim retrorſum corruens exſpiravit. Et

non putemus, quod iſte ſolus retrorſum corruens exſpiraverit, ſed & nunc ſi quis retrorſum corruit, ſi quis retro convertitur a fide & veritate, neceſſe eſt, ut cadat, & ut continuo moriatur. Sed & in Deuteronomio comminatio peccatoribus intentatur, cum dicitur: *Et opiſthotonus inſanabilis.* Opiſthotonus autem tergi ægritudinem & poſteriorum partium ſignificat, & utique non ſine cauſa, cum tot genera languoris habeantur humani, hoc potiſſimum genus languoris adſcribitur peccatori. Nam & in Geneſi uxor Loth, quæ retro converſa eſt, divinum dicitur transgreſſa præceptum, quo ei mandatum fuerat, ne retrorſum reſpiceret, neve ſtaret in omni regione, & ideo effecta eſt ſtaticulum ſalis. Dominus quoque & Salvator noſter in Evangelio: *Nemo*, inquit, *mittens manum ſuam in aratrum, & retro reſpiciens aptus eſt regno Dei.* Inſuper quoque, cum de pluribus docuiſſet, addit & hoc, dicens: *Memores eſtote uxoris Loth.* Optimum igitur eſt obliviſci priora, oblivіſci præterita, uti ne comprehendat nos opiſthotonus inſanabilis languor, neque cadamus retrorſum ſicut Heli, & moriamur.

7. Ibi autem erant duo filii Heli. Heli interpretatur Arabs, ſive extrarius. Extrarius quippe a Deo eſt, qui non tenet diſciplinam, qui delinquentem filium non caſtigat, non corripit, ut emendet: qui indulget vitiis, qui delicta non punit, ſicut & Apoſtolus dicit: *Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cujus participes facti ſunt omnes, ergo adulterini, & non filii eſtis.* Iſte eſt ergo Heli, qui propter hæc punitur a Deo. Videamus autem, qui ſunt & filii ejus. Oſni, inquit, & Finees. Interpretatur autem Oſni exceſſus converſionis. De Fenenna autem paulo ante diximus, quod eſſet converſio: hic autem, qui excedit, & longe efficitur ab emendatione, nec converti vult ad Dominum, propterea impius permanet. Sed & qui-

cum-

cumque ille eſt, quem videmus poſt peccatum non converti ad Dominum, & agere pœnitentiam, nec recipere meritum futuri judicii, & verbi divini præcipientis: *Nunquid qui cadit, non adjiciet, ut reſurgat? Aut qui converſus eſt, non revertetur?* recte & de ipſo dicimus, quia ſit Oſni, & excedens a converſione. Sed & alius filius ejus dicitur Finees. Duos novimus in ſcripturis hoc nomine appellatos, Fineem illum juſtum Aaron filium, & hunc injuſtum filium Heli. Unde & competenter duas hujus nominis interpretationes invenimus. Significat enim Finees in lingua noſtra oris obturatio, vel ori parcens. Peccator ergo, & qui duritiam non habet, ad loquendum obturatum habet os: juſtus vero parcit ori ſuo. Hodieque in ſacerdotibus Domini habetur uterque Finees, habetur & Eleazar, qui in ſcripturis primus epiſcopus nominatus eſt, ſicut in Numeris ſcriptum eſt. Sunt ergo hodieque in ſacerdotibus, quicumque parcunt ori ſuo, & omnis ſermo malus nequaquam de ore eorum procedit. Sunt ſacerdotes, ex quorum ore nullum ſcandalum, nullum mendacium, nullus dolus, neque falſitas ulla depromitur, & iſti merito Finees illi Aaron filio comparantur. Sunt autem aliqui & ſecundum iſtum Fineem Heli filium ſacerdotes, qui obturatum os habent ſive imperitiæ vitio, ſive conſcientia peccatorum. Sed hoc eſt, quod deprecor, ut ſi quis eſt, qui in ſacerdotalem ordinem ſe aſcitum videt, ſatiſagat eruditioni & emendationi operam dare, & feſtinet effici de illo numero beatorum, ne forte inveniatur ex iſtis ſacerdotibus, qui & reprobantur & puniuntur a Deo.

8. Sed tempus eſt jam, & de oratione Annæ, quam profudit offerens Deo Samuelem, quem a lacte depulerat, pauca memorare. In qua primo quidem hoc dicimus, quod is, qui Deo offertur puer, ante offerri non potuit, quam depelleretur a lacte. In quo

oſtenditur conſecrari Deo neminem poſſe, qui adhuc lacte alitur, & puer eſt ſenſibus, atque expers eſt ſermonis juſtitiæ, nec ſacerdotalia poteſt procurare ſacramenta, niſi deſiſtat a puerilibus, & in majus aſcendat ab his, quibus Apoſtolus dicit: *Lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis.* Alioquin ſecundum literam quid videtur operæ pretii, puerulum nuper a lacte depulſum Deo offerri, ubi non mater intererit, non nutrices fovebunt, neque educandi pueri aderunt ulla ſubſidia? Sed vide, quia ſcripturæ ſermo ita aptus eſt, ut figuraliter doceat, quod omnis, qui primo ad fidem convertitur, lacte & non cibo forti alitur, de quibus in altero loco dicitur: *Et effecti eſtis, qui lacte indigetis, & non cibo forti. Quoniam omnis, qui lacte alitur, alienus eſt a ſermone juſtitiæ. Parvulus eſt enim. Perfectorum eſt cibus ſolidus, qui pro poſſibilitate ſumendi exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni ac mali.* Igitur quicumque a lacte nondum depellitur, ſed parvulus eſt, non poteſt aſcendere ad templum Domini, non poteſt aſcendere ad miniſteria ſacerdotum, nec ſacrificiis intereſſe, ſed ne mater quidem ejus aſcendit, cum poſſit aſcendere. Gratia eſt enim mater ejus Anna, quæ ſervat, & cuſtodit eum, & enutrit eum, ut tempore opportuno pariter cum ipſo aſcendat. Quæ cum viderit ipſi adeſſe tempus, ut jam recedens a lacte ſolidis & fortibus cibis utatur, ut poſſit & ſacerdotibus intereſſe, & de altaris edere ſacrificiis, tunc eum Deo conſecrat. Vide, ſi in alio loco in ſcripturis ſanctis invenis ſignificari aliquem a lacte depulſum. Ego tamen, quantum ad præſens memoria ſuggerit, Iſaac memini, de quo ſcriptum eſt, quod convivium magnum fecit Abraham ea die, qua a lacte depulſus eſt Iſaac filius ſuus. Apud homines quidem ſæculi hujus parentes ſolent natalis diem celebrare filiorum: Abraham vero non celebrat natalem diem Iſaac filii ſui, ſed illum diem feſtum agit, & lætitiæ deputat, &

convi-

convivia celebrat, cum eum a lacte depellit, & ad cibos fortes & ſolidos applicat, quaſi ſi per hæc diceret Iſaac: *Cum factus ſum vir, depoſui, quæ erant parvuli.* Oportet ergo talem eſſe hunc, qui offertur Deo, ut habitet in ſanctis, qui poſſit veſci carnibus ſanctis, de quibus ſcriptum eſt: *Sanctificamini, ut manducetis carnes.*

9. Sed videamus, quali eum prece Anna, id eſt gratia, conſecrat Deo. Novum quippe aliquid in principiis ipſis obſervabimus. Ait enim: *Et oravit Anna, & dixit.* Et nuſquam eam quaſi ad Deum orantem invenio, vel loquentem, niſi per duo tantum verba, ubi dicit: *Lætata ſum in ſalutari tuo*, & aliud: *Quia non eſt præter te.* Initium autem ſic habet: *Exultavit cor meum in Domino.* Non dixit, exultavit cor meum in te. Si enim eſſet oratio, ita dici conſequens erat: Exultavit cor meum in te. Et iterim in ſequenti verſu ejus dicit: *Exaltatum eſt cornu meum in Deo.* Non dixit: Exaltatum eſt cornu meum in te, ſed in Deo. *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos, quia lætata ſum in ſalutari tuo.* Unus, ut dixi, ſermo orationem continet: *Lætata ſum in ſalutari tuo*, & in conſequentibus non dicit, quia non eſt ſanctus, niſi tu, ſed, *non eſt ſanctus, ut eſt Dominus*, &, *non eſt præter te.* Hic ſermo non videtur ſervaſſe orationis ordinem. In noviſſimis autem longæ ſupplicationis ſpecie etiam commonitiones quaſdam introducit, dicens: *Nolite multiplicare loqui mala, neque exeat maliloquacitas de ore veſtro, quia fortis in ſcientia Dominus.* In quo nec videtur jam ad Dominum loqui. Quid ergo dicemus de his? Ego cum legerem aliquando apud Apoſtolum, quod dixit: *Sine intermiſſione orate*, quærebam, ſi præceptum hoc poſſibile eſſet impleri. Quis enim poteſt nunquam deſinere ab oratione, ita ut neque cibum neque potum ſumendi tempus habeat? Quippe cum ſi hæc fiant, intermittenda videtur oratio. Sed nec dormiendi aut aliquid aliud humani uſus agendi veniam ſecundum

iſtud præceptum oratio communiter intellecta concedit. Videamus ergo, ne forte omnes actus ejus, qui in divino verſatur officio, & omnia geſta vel dicta, quæ ſecundum Deum gerit & dicit, ad orationem reportentur. Si enim oratio hoc ſolum intelligatur, quod communiter ſcimus, neque Anna in his verbis oraſſe videbitur, & nunquam ullus juſtorum ſecundum Apoſtoli præceptum ſine intermiſſione orare poteſt. Si vero omnis actus juſti, quem ſecundum Deum agit & ſecundum mandatum divinum, oratio reputatur, quia juſtus ſine intermiſſione, quæ juſta ſunt, agit, per hoc ſine intermiſſione juſtus orabit, nec unquam ab oratione ceſſabit, niſi juſtus eſſe deſiſtat. Cum enim injuſtum aliquid agimus aut delinquimus, certum eſt, quod eo tempore etiam ab oratione ceſſamus. Puto, quod hoc edocemur & in pſalmis, cum dicitur: *Elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Non enim puto, quod, ſi quis elevaverit vel extenderit manus ad cœlum (ut habitus orantium eſſe ſolet) continuo ſacrificium obtulerit Deo. Sed videamus, ne forte hoc ſit, quod ibi indicat ſermo Dei, quia per manus opera intelliguntur. Elevat manus ille, qui elevat actus ſuos a terra, & converſatio ejus adhuc in terra ambulantis in cœlis eſt. Excelſi ergo actus & ſublimes, quos videntes homines magnificant patrem cœleſtem, elevatio manuum dicitur, & ſacrificium veſpertinum. An non & in lege id per myſterium docebatur, cum Moyſe elevante manus vincebat Iſrael? demittente vero & dejiciente deorſum vincebat Amalech? Et ſi *omnia hæc figuraliter contingebant illis, ſcripta ſunt vero propter nos, in quos fines ſæculorum devenerunt.* Quare intelligere debemus, quia, donec famulus Dei elevat actus ſuos ad Deum, vincit gens Dei: cum autem dejecerit & demiſerit manus, id eſt, actus ſuos, vincit Amalech inimicus Dei. Aut quid videtur? (volo enim paululum

lulum immorari cum his, qui nolunt hæc ſpiritaliter, ſed ſecundum literam intelligi) nunquidnam putandum eſt, quod omnipotens Deus ad manus reſpiceret Moyſi, & ſiquidem videret eas ſurſum elevatas, Iſrael victoriam daret: ſi vero deorſum dejectas, Amalechitis? Siccine dignum eſt de ſancti Spiritus ſentire ſermonibus? An illud potius putandum eſt, quod futura in his myſteria præformabat? Quæ quidem de crucis ſacramento & affixione manuum Salvatoris intelligi tritum jam, & a multis ſæpe diſſertum eſt. Sed quoniam innovari ſemper jubetur is, qui ſecundum Evangelium vivit, & novum Teſtamentum ſemper debet novis ſenſibus illuſtrari, & cantare Domino jubemur canticum novum, & interior homo noſter, non dixit Paulus, quia *renovatur* & ſtetit, ſed *renovatur de die in diem*: oportebat etiam nos & de orationis modo, qualiter ſine intermiſſione orandum ſit, & de elevatione manuum, quod ſacrificium dicitur veſpertinum, non ſolum uſitatis & attritis, ſed & aliquantulum innovatis diſſertionibus explanare.

10. Videamus ergo, quid ſibi vult ratio iſta orationis Annæ, quam ſi didicerimus, ſimiliter fortaſſis & nos orare poterimus. *Exultavit*, inquit, *cor meum in Domino.* Neceſſario addidit: *In Domino.* Eſt enim exultatio, quæ non eſt in Domino, ſicut & illud dicitur: *Gaudete in Domino.* Poteſt enim quis gaudere in carnalibus, & non in Domino. Si enim gaudeam, quod inveni theſaurum viſibilem, iſtud gaudium carnis eſt, & non in Domino. Si gaudeam, quod me homines laudant, & forte non pro merito, non eſt hoc gaudere in Domino. Si gaudeam in rebus fragilibus & caducis, hæc omnia non habent laudabile gaudium. Si vero gaudeam, quoniam dignus habitus ſum, pro nomine Domini injuriam pati, iſtud gaudium in Domino eſt, quia ipſe dixit ſuper his: *Gaudete & exultate, quia merces veſtra multa eſt in cœlis.* Si gaudeam,

 cum

cum odia in me exercentur injuſta, ſi gaudeam, cum impugnor propter verbum Dei, ſi gaudeam, cum caſtigor in languoribus, in perſecutionibus, in anguſtiis, ſi hæc omnia lætus excipiam, iſtud gaudium in Domino eſt. Et ideo nos docet ſcriptura, ut abjicientes gaudia terrena, fragilia, & caduca de æternis gaudiis exultemus in Domino, ut merito dicamus, quod Anna dixit: *Exultavit cor meum in Domino.* Et quoniam cum hæc dicuntur, quidam de aſtantibus repletus eſt ſpiritu immundo, & exclamavit ita, ut fieret populi concurſus, dicamus & nos cum Anna dicente: *Exultavit cor meum in Domino.* Contrarius ſpiritus exultationem noſtram in Domino ferre non potuit, ſed vult eam mutare, ut ablata ea introducat triſtitiam, & prohibeat nos dicere: *Exultavit cor meum in Domino.* Verum ne nos impediamur, ſed magis ac magis dicamus: *Exultavit cor meum in Domino*: & pro hoc ipſo, quod videmus immundos ſpiritus flagellari, gaudeamus: quia & per hæc multi convertuntur ad Dominum, multi emendantur, multi ad fidem veniunt, & nihil eſt, quod ſine cauſa faciat Dominus, nec aliquid fieri fruſtra permittit. Nam quoniam multi ſunt, qui verbo non credunt, nec rationem doctrinæ ſuſcipiunt, in his cum dæmon inſilierit, tunc convertuntur, ut, ubi abundavit delictum, ſuperabundet gratia: & ubi maligna virtus operata eſt, ibi plus poſtmodum Domini gratia operetur: quia, cum expulerit Domini gratia malignum ſpiritum, introducit Spiritum ſanctum: & anima, quæ repleta fuerit ſpiritu immundo, repletur poſtmodum Spiritu ſancto. Ideo pro his omnibus dicamus: *Exultavit cor meum in Domino. Et exaltatum eſt cornu meum in Deo meo.* Sunt quædam cornua juſtorum, quibus utuntur vel agentes aliquid vel loquentes, ſicut cum dicunt: *In te inimicos noſtros ventilabimus cornu.* In græco κερατισομεν dicitur, quod eſt cornu petemus, vel ventilabimus. Sed & alibi dicitur: *Et exaltabuntur*

cornua

cornua juſti. Oportet ergo nos habere iſta cornua, quæ juſtis de cauſis apicibus Chriſti crucis conferuntur, ut in his deſtruamus, & dejiciamus adverſarias virtutes de anima noſtra, quibus proſtratis & expulſis poſſit in nobis plantari vinea, quia *vinea facta eſt dilecto in cornu in loco uberi.* Exaltatum eſt ergo cornu & hujus juſtæ gratiæ, & omnis juſti in Domino. *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Scriptum eſt: *Dilata os tuum, & adimplebo illud*, & nunc dicit hæc juſta: *Dilatatum eſt os meum.* Si idoneus & fortis fuero in verbo effectus, & validus in ſapientia, ita ut non anguſtis aſſertionibus, ſed dilatatis & affluentibus confutare poſſim omnem ſcientiam extollentem ſe adverſum fidem & veritatemChriſti: vel cum incredulitatem vel perfidiam arguens Judæorum ex lege & ex Prophetis depromtam, oſtendero eſſe Chriſtum Jeſum, & in omnibus potero redarguere veritatis inimicos: tunc digne poſſum etiam ego dicere: *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Si mihi certamen moveat Baſilides, & eum vehementer obtrivero: ſi Valentini diſcipulus occurrat & me quæſtionibus ventilet, & de hoc certamine victor exiero: ſi his proſtratis Marcion occurrat, & diſceſſerit etiam ipſe ſuperatus: *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Si iſtis confutatis occurrant philoſophi inſultantes ſimplicitati fidei noſtræ, & idiotas nos imperitosque clamitantes, & convertar etiam ad ipſos, & veræ ſapientiæ viribus falſæ ac fucatæ ſapientiæ nebulam obturbavero, & non ſolum hujus mundi, ſed & principum hujus mundi ſapientiam deſtruxero, tunc plenius dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Sancti eſt ergo vox iſta & perfecti, qui rebus ipſis & veritate ſubnixum hujuscemodi ſermonem poſſit proferre & dicere: *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Oportet ergo nos primo os noſtrum dilatare, ut impleat illud Deus. Quomodo autem os primo dilatamus? per meditationem verbi divini, ut poſſimus eo

usque proficere, ut a dilatatione oris etiam ad cordis dilatationem veniamus, & cum Apoſtolo dicere: *Cor meum dilatatum eſt ad vos o Corinthii.* Ex latitudine enim cordis abundantia ori ſapienti miniſtratur.

II. *Quia lætata ſum in ſalutari tuo.* Si lætatus fuero in ſalutari Dei, tunc dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. *Non eſt ſanctus ſicut Dominus.* Si ſcriptum eſſet, non eſt ſanctus niſi Dominus, conſequens erat, omnes nos renunciare nobismetipſis ab hac ſpe, ut ſancti efficeremur: nunc autem neceſſaria diſtinctione utitur & dicit: *Non eſt ſanctus ſicut Dominus*: hoc eſt, etſi ſint multi ſancti, ſed nullus ita ſanctus eſt ut Dominus. Poſſunt ergo multi ſancti fieri, ſicut & mandatum Dei dicit: *Sancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum.* Sed quantumcumque quis in ſanctitate proficiat, quantumlibet puritatis & ſinceritatis adquirat, ita eſſe ſanctus homo non poteſt Dominus: quia ille largitor ſanctitatis eſt, iſte ſuſceptor: ille ſanctitatis fons eſt, hic autem ſancti fontis potator: ille ſanctitatis lux eſt, hic ſanctæ lucis inſpector: & ideo *non eſt ſanctus ſicut Dominus, & non eſt præter te.* Quid eſt quod dicit, *non eſt præter te*, non plane capio. Si dixiſſet, non eſt Deus præter te, vel non eſt creator præter te, aut tale aliquid addidiſſet, nihil requirendum videbatur, nunc autem, quia dicit, *non eſt præter te*, mihi hoc videtur in loco deſignari, nihil eorum, quæ ſunt, hoc ipſum, quod ſunt, naturaliter habere. Tu ſolus es, cui, quod es, a nullo datum eſt. Nos enim omnes, id eſt, univerſa creatura non eramus, antequam crearemur, & ideo, quod ſumus, voluntas eſt creatoris. Et quia aliquando non fuimus, non eſt integrum, ſi dicatur de nobis, quia ſumus, quantum ad illud ſpectat, cum non eſſemus. Sed ſolus eſt Deus, qui, quod eſt, ſemper habuit, & non accepit, ut eſſet initium. Denique Moyſes cum diſcere vellet a Deo, quod ei nomen eſſet, docens eum

Deus

Deus dixit: *Ego ſum, qui ſum, & hoc mihi nomen eſt.* Si ergo aliud aliquid in creaturis hoc nomine vel hac ſignificantia appellari poſſet, nunquam diceret Dominus hoc ſibi eſſe nomen. Sciebat enim ſe ſolum eſſe, creaturas vero a ſe accepiſſe, ut eſſent. Nam & umbra ad comparationem corporis non eſt, & fumus ad comparationem ignis non eſt. Sic ergo & quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia, quantum ad naturam Dei pertinet, non ſunt, quantum ad voluntatem creatoris, ſunt hoc, quod ea eſſe voluit ille, qui fecit. Ideo ergo dicitur, quia *præter te non eſt.*

12. *Non eſt potens ſicut Deus, Deus noſter.* Simile eſt hoc illi, quod ſuperius dictum eſt, quia non eſt ſanctus ſicut Dominus. Sicut enim ibi non dixit, quia non eſt ſanctus quiſquam, ſed non eſt ſanctus ſicut Dominus, ut oſtenderet, quia etſi ſunt ſancti, tamen nemo ita eſt ſanctus, ut eſt Dominus: ita & in hoc loco etſi ſit aliquis potens, *non eſt* inquit, *potens ſicut Deus noſter.*

13. *Nolite multiplicare loqui excelſa.* Cur non dixit: Nolite loqui excelſa? Ergo licet mihi aliqua loqui excelſa, multiplicare autem excelſa & ardua non mihi licet, hoc enim videtur deſignari per id, quod dictum eſt: *Nolite multiplicare loqui excelſa.* Quid ergo per hoc indicetur, conſideremus. Non permittitur humanæ naturæ, multa excelſa loqui, neque multa excelſa intelligere. Nam & Salomon dicit: *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutere, ſed de quibus tibi præceptum eſt, hæc intellige.* Ergo & in hoc loco dicitur, *excelſa* non ut omnino non quæras, ſed ne de his multiplices quæſtiones. Reſpicienti quippe ad imbecillitatem conditionis humanæ, ſufficiat tibi ea de excelſis & arduis vel inquiſiſſe vel proloqui, quæ vitam vel inquirentibus vel loquentibus tribuant. Quæ autem ſunt, in quibus excelſa me loqui neceſſe eſt? Quando de omnipotentia Dei loquor, de inviſibilitate & ſempiternitate

ejus, excelſa loquor. Quando de unigeniti ejus coæternitate cæteriſque ejus myſteriis pronuncio, excelſa loquor. Quando de ſancti Spiritus magnificentia diſſero, excelſa loquor. In his tantum nobis conceditur loqui excelſa. Poſt hæc tria jam nihil loquaris excelſum. Omnia enim humilia ſunt & dejecta, quantum ad Trinitatis hujus celſitudinem ſpectat. Nolite ergo multiplicare loqui excelſa, niſi de Patre & Filio & Spiritu ſancto. Et ut plenius manifeſtum fiat, quod loquimur, utamur adhuc, ſi videtur, exemplis: verbi gratia, gentes multos introducunt deos. Iſtæ multiplicant loqui excelſa. Hæreticorum quidam derelinquentes creatorem mundi & filium ejus, fingunt ſibi alium, neſcio quem, excelſiorem Deum, & alios ſimiliter introducunt, ſive quos *αἰωνας*, ſive quos deos appellant. Et iſti ergo multiplicant loqui excelſa.

14. *Non exeat magniloquium de ore veſtro.* Vide, quid dictum eſt ab Apoſtolo: *Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Convenit hoc dici de omni homine. Miſerum namque eſt mortalium genus: ſiquidem non ſolum in malis, ſed & in bonis periclitamur. Verbi gratia, viſiones quaſdam vidi bonas, factæ ſunt mihi elationi. Signa & prodigia per me impleta ſunt, ſuperbus effectus ſum in bonis. Servavi juſtitiam, continentiam, virtutem, ſed in his periclitor. Quando enim nihil aliud fecerit zabulus, pro his omnibus ſuſcitat mihi ſuperbiam, ita ut poſtea habeam angelum Satanæ, qui me colaphizet, uti ne extollar & exeat magniloquium de ore meo, id eſt, ne magna de meipſo loquar, quoniam quidem exterminat Dominus labia doloſa, & linguam magniloquam eorum, qui dixerunt: *Linguam noſtram magnificavimus. Non* ergo *exeat magniloquium de ore veſtro*, *quia fortis ſcientiarum Dominus.*

15. *Et non emendaverunt excuſantes*; ſicut & ibi dictum eſt: *Non declinet cor tuum in verba mala ad excu-*

ſandas

ſandas excuſationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem. Et in proverbiis dicitur: *Occaſiones accipit piger & dicit: Leo eſt in via, in plateis autem homicidæ.* Invenimus ergo, tales eſſe peccatores accuſantes omnia magis, quam ſemetipſos, & occaſiones ſibimet excuſationum fingentes, cum dicunt: Zabulus me ſupplantavit, mulier me ſeduxit, ille mihi occaſionem præſtitit, ut peccarem, cum utique oporteret meminiſſe præcepti dicentis: *Dic tu peccata tua prior, ut juſtificeris*: Non enim emendant excuſationes, neque hic, neque in futuro, ſi male fecerimus. Sed & illud in excurſu contingere neceſſarium videtur. Mirum quippe continet ſenſum, quia ſcriptum eſt: *Juſtus ipſe ſui accuſator fit in principio ſermonis ſui*, cum tamen injuſtus non ſit ſui accuſator, ſed aliorum. Sicut & Zabulus accuſator quidem eſt, accuſator autem non ſui, ſed fratrum. Interim omnes neceſſe eſt accuſari: ſed ſi quidem juſtus fuero, non exſpecto, ut alius me accuſet, ſed ipſe mei accuſator exiſto. Plenius tamen velim diſcutere, quomodo poteſt juſtus ſui accuſator eſſe. Certum eſt, quia, donec quis peccat, & permanet in delictis, neque juſtus eſt, neque accuſator eſt ſui. Non enim accuſat, quod agit. Cum vero pœnituerit a delictis, tunc juſtus efficitur, & non alterius, ſed ſui accuſator exiſtit.

16. *Arcus potentium infirmatus eſt.* Jacula maligni, quæ dicuntur ignita, per arcum potentium emittuntur. Potentes autem virtutes dicuntur adverſæ, de quibus dicitur, *quia ecce peccatores intenderunt arcum, & in ipſo paraverunt vaſa mortis.* Et iterum: *Sagittas ſuas ardentibus effecit.* Sed & nunc dicitur, quia *arcus potentium infirmatus eſt.* Si enim tu indutus ſis armis Dei, ſi ſcuto fidei ſis munitus, & galea ſalutis obtectus, & lorica charitatis, & gladio ſpiritus accinctus, arcus contra te potentium pro munimentis talibus infirmabitur. Si enim jaculatus fuerit adverſum te unum

aliquod

aliquod jaculum ignitum, id exceptum fidei. ſcuto continuo reſtinguitur. Jecit & aliud jaculum, repulſum id quoque a thorace juſtitiæ eſt. Jecit & tertium, & id gladio ſpiritus detruncatum eſt. Mittit fortaſſis & quartum, quod ſimiliter per galeam ſalutis abjectum eſt. Cumque per hæc omnia homo Dei petitus invulnerabilis manſerit, tunc arcu potentium nequaquam tot directis ſpiculis infirmabitur.

17. *Et infirmi accincti ſunt fortitudine*, Si videamus, quomodo, *quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, ut confundat ſapientes, & quæ infirma mundi ſunt, ut confundat fortia*, intelligis, quomodo infirmi accincti ſunt fortitudine. Infirmus erat Gentilis populus, quippe qui alienus erat a Teſtamento Dei: hic adeptus eſt fortitudinem. Quam fortitudinem? *Fortitudo mea & laudatio mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem.* Fortitudo ergo mea ipſe eſt Chriſtus Dominus, qua accincti ſumus nos, qui eramus aliquando alieni a Teſtamento Dei, & ſine Deo in hoc mundo.

18. *Saturati panibus deducti ſunt ad ſervitutem.* Culpabile oſtendit eſſe ſaturari panibus, quia Jacob manducavit & bibit, & repletus eſt, & incraſſatus eſt, & recalcitravit dilectus. *Eſurientes dereliquerunt.* Illos dicit, qui ſaturati fuerant panibus, quia reliquerunt eſurientes. Venit fames, non fames panis, neque aquæ ſitis, ſed audiendi verbum Domini. Proptetea ergo *eſurientes dereliquerunt, uſquequo ſterilis peperit ſeptem, & fœcunda in filiis infirmata eſt. Multi* enim *filii deſertæ magis, quam ejus, quæ habet virum.* Sterilis eſt mater noſtra Eccleſia, hæc peperit ſeptem, ſeptenarium ſcilicet numerum, cui requies adſcripta eſt. *Et fœcunda in filiis infirmata eſt.* Patroni literæ Judæi velim videre quomodo aſſerunt, quod fœcunda in filiis infirmatur, & ſterilis quomodo peperit ſeptem: ſed illorum fabulis ſpretis nos conſideremus, ne forte unusquisque noſtrum habeat intra ſe ſterilem, quæ

peperit

ıerit ſeptem, habeat & fœcundam in filiis, quæ in-
ıatur. Fœcunda in propagine erat caro mea ha-
ıs plurimos carnis fructus, fornicationem, immun-
am, impudicitiam, idololatriam, veneficia, ini-
:itias, contentiones, æmulationes, incitationes,
entiones, hæc erant carnis noſtræ numeroſæ pro-
ıies. Sed cum venimus ad fidem crucis Chriſti, &
rtificationem Jeſu cœpimus circumferre in corpore
ſtro, & mortificare membra noſtra, quæ ſunt ſu-
terram, & exhibere ea ſervire juſtitiæ & ſobrie-
i: tunc fœcunditas probroſæ hujus generationis
:luſa eſt, & hoc modo fœcunda in filiis infirmata
Quomodo autem ſterilis ſeptem pariat, videa-
s. Sterilis erat in me anima mea, non afferebat
ctus juſtitiæ: nunc autem ubi per fidem Chriſti me-
t gratiam Spiritus ſancti, & replevit eam ſpiritus
ientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis,
:itus juſtitiæ & miſericordiæ, & replevit eam ſpiri-
timoris Domini: certum eſt, quod ſterilis pepe-
ſeptem, & fœcunda in filiis infirmata eſt.

19. *Dominus mortificat, & vivificat.* Quem mor-
cat Dominus, & quem vivificat? Meipſum morti-
ıt, cum me mortuum facit eſſe peccato. Et me-
ım vivificat, cum me facit vivere Deo. Pecca-
eram, & in delictis vivebam: mortificavit me a
:catis, mori me fecit vitæ priori, & vivificabit
, ut in timore ſuo vivam, ut in fide ſua ſtem, ut
ra non vivam peccato, ſed Deo, qui me a mor-
ſ ſuſcitavit, ut in novitate vitæ ambulem in Chri-
Jeſu Domino noſtro, cui eſt gloria & imperium
ſæcula ſæculorum. Amen.

ORIGE-

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΠΡΩΤΗΝ

κεφ. κή.

Ὑπερ της ἐγγαστριμυθου.

Τα ἀναγνωσθεντα πλειονα ἐστι· και ἐπει χρη ἐπιτεμνομενον εἰπειν δυσι περικοπαις, ἀνεγνωσθη τα ἑξης περι Ναβαλ τον καρμηλιον, εἰτα μετα τουτο ἡ ἱστορια ἡ περι του κεκρυφθαι τον Δαυιδ παρα τοις Ζιφαιοις, και διαβεβλησθαι αὐτον ὑπ᾽ αὐτων, ἐληλυθεναι δε τον Σαουλ βουλομενον λαβειν τον Δαυιδ, και ἐληλυθεναι ἐπιτηρησαι καιρον, ἐπεληλυθεναι τε τῳ Σαουλ τον Δαυιδ, και εἰληφεναι, κοιμωμενου αὐτου και των φερουντων αὐτον, το δορυ, και τον φακον του ὑδατος, και μετα τουτου ἐλεγχον προσενηνοχεναι τοις πεπιστευμενοις μεν φυλαττειν αὐτον, ἀποκοιμηθεισι δε. εἰτα τα ἑξης ἡ ἱστορια ἠν τριτη, ὁτι κατεφυγε προς Αχαρ βασιλεα Γεθ ὁ Δαυιδ, και ὁσην εὑρε χαριν παρ᾽ αὐτῳ μετα τα πολλα ἀνδραγαθηματα ὁ Δαυιδ, προς ὁν, ἀρχισωματοφυλακα θησομαι σε, φησιν. ἑξης τουτοις ἠν ἡ ἱστορια ἡ διαβοντος ὑπερ της ἐγγαστριμυθου, και περι του Σαμουηλ· ὁτι ἐδοξεν ἀνηνοχεναι ἡ ἐγγαστριμυθος τον Σαμουηλ, και ὁ Σαμουηλ προφητευει τῳ Σαουλ. τεσσαρων οὐσων περιπερικοπων, ὡν ἑκαστη πραγματα οὐκ ὀλιγα ἐχει, ἀλλα και τοις δυναμενοις ἐξεταζειν δυνάμενα ἀσχολησαι ὡρας οὐ μιας συναξεως, ἀλλα και πλειονων. ὁ, τιποτε βουλεται ὁ ἐπισκοπος προτεινατω των τεσσαρων, ἱνα περι τουτο ἀσχοληθωμεν· ὡς τα περι της ἐγγαστριμυθου, φησιν, ἐξεταζεσθω· ἐνιαι μεν ἱστοριαι οὐχ ἁπτονται ἡμων· οὑτο δ᾽ εἰπον, ἱστοριαι, ἐπει οὐδεπω φθανομεν ἐπι τα της ἀναγωγης, παντι τῳ εἰδοτι ἀναγειν, ἡ ἀκουειν ἀναγο-

μενον

ORIGENIS
IN LIBRI PRIMI REGUM
Cap. 28.
De Engaſtrimytho.

Quæ lecta audivimus, plura ſunt: de iis in duas partes diviſis ſermo nobis habendus erit. Quæ de Nabale Carmelo ſcriptura narrat, legimus; poſthæc occultationis Davidis apud Ziphæos hiſtoriam, illum ab eis accuſatum, adveniſſe Saulem eo animo, ut Davidem caperet; & cum adveniſſet, tempus exſpectaſſe; ſuperveniſſe Sauli Davidem, illoque ac illius cuſtodibus dormientibus lanceam & aquæ lenticulam rapuiſſe; poſtea illis, qui illius cuſtodes erant, revelaſſe. Sequitur tertia narratio, Davidem ad Achar regem Geth aufugiſſe, & quam invenit gratiam David poſt res præclare geſtas, ad quem, *corporis mei cuſtodem conſtituam te*, inquit. Ultima omnium eſt celebris hiſtoria de ventriloqua & Samuele. Viſa namque eſt ventriloqua Samuelem evocaſſe; Samuel Sauli vaticinatur. Quælibet harum partium, quæ quatuor ſunt, rerum copia, etiam his, qui hisce rebus examinandis ſunt, non unius ſed plurium horarum congreſſum occupando, negotium faceſſet. Arbitratu ſuo partem, quam vult, proponat Epiſcopus, ut in id ſtudium noſtrum conferamus. Quæ de ventriloqua narrantur, ait, examinentur. Nonnullæ hiſtoriæ noſtra non interſunt. Ita vero locutus ſum; quandoquidem ad altiores rerum ſenſus ſublimioresque nondum pervenimus, qui omnibus utiles ſunt, tum iis, qui illos proferre, tum iis, qui illos audire poſſunt.

μενων χρησιμα πασιν· οἱον ὡς ἐπι παραδειγματος ἡ ἱστορια ἡ περι του Λωτ, και των θυγατερων αὐτου. εἰ μεν τοι κατα την ἀναγωγην ἐχει χρησιμον, θεος εἰδε, και ᾧ ἀν χαρισηται τους λογους ἐκεινους ἐξεταζειν· εἰ δε κατα την ἱστοριαν ζητησαις ἀν, τι γαρ ὀφελος μοι ἐκ της ἱστοριας της περι του Λωτ, και των θυγατερων αὐτου; ὁμοιως τι ὀφελος μοι ἁπλως λεχθεισα ἡ ἱστορια ἡ περι τον Σαουλ, και την ἐγγαστριμυθον; παντων ἁπτεται ἀναγκαια ἀληθεια κατα τον λογον· τις γαρ ἀπαλλαγεις τουτου του βιου θελει εἰναι ὑπο ἐξουσιαν δαιμονιου; ἱνα ἐγγαστριμυθος ἀναγαγῃ, οὐ τον τυχοντα των πεπιστευκοτων, ἀλλα Σαμουηλ τον προφητην, περι οὐ φησιν ὁ θεος δια του Ιερεμιου· οὐδ' ἀν Μωϋσης, και Σαμουηλ προ προσωπου μου, οὐδε τουτων εἰσακουσομαι· περι οὐ φησιν ὁ προφητης ἐν ὑμνοις· Μωϋσης, και Ααρων ἐν τοις ἱερευσιν αὐτου, και Σαμουηλ ἐν τοις ἐπικαλουμενοις το ὀνομα αὐτου· ὑπεκαλουντο τον κυριον, και αὐτος εἰσηκουεν αὐτων, ἐν στυλῳ νεφελης ἐλαλει προς αὐτους· και ἀλλαχου· ἐαν στῃ Μωϋσης, και Σαμουηλ, και προσευξωνται, και τα ἑξης.... ἀρ' οὐν, εἰ ὁ τηλικουτος ὑπο την γην, και ἀνηγαγεν αὐτον ἡ ἐγγαστριμυθος, ἐξουσιαν ἐχει δαιμονιον ψυχης προφητικης; τι εἰπομεν; γεγραπται ταυτα; ἀληθη ἐστιν, ἡ οὐκ ἐστιν ἀληθη; το μεν μη εἰναι ἀληθη λεγειν, εἰς ἀπιστιαν προτρεπει· χωρησῃ ἐπι κεφαλας των λεγοντων· το δε εἰναι ἀληθη, ζητησιν και ἐξαπορησιν ἡμιν παρεχει· και μην γουν ἰσμεν τινας των ἡμετερων ἀδελφων, ἀντιβλεψαντας τῃ γραφῃ, και λεγοντας, οὐ πιστευω τῃ ἐγγαστριμυθῳ· λεγει ἡ ἐγγαστριμυθος ἑορταμεναι τον Σαμουηλ, ψευδεται. Σαμουηλ οὐκ ἀνηχθη. Σαμουηλ οὐ λαλει. ἀλλ' ὡσπερ εἰσι τινες ψευδοπροφηται λεγοντες· ταδε λεγει κυριος· και, κυριος οὐκ ἐλαλησεν· οὑτω και το δαιμονιον τουτο ψευδεται, ἐπαγγελλομενον ἀναγειν τον ὑπο του Σαουλ προτασσομενον. τινα γαρ ἀναγω; φησι. Σαμουηλ ἀναγαγε μοι· ταυτα λεγεται ὑπο των φασκοντων την ἱστοριαν ταυτην μη εἰναι ἀληθη· Σαμουηλ ἐν ᾁδου; Σαμουηλ ὑπο ἐγγαστριμυθου ἀναγεται, ὁ ἐξαιρετος των προφητων· ὁ ἀπο της

γενεσεως

Exemplum eſt hiſtoria de Lot, & ejus filiabus. Si ſenſu myſtico ac recondito, aliquam præ ſe fert utilitatem, Deus novit, & is, cui Deus gratiam contulit, ſermones illos examinandi. Si vero ſecundum hiſtoriæ ſeriem perquires, cuinam hiſtoria Lot illiusque filiarum utilitati mihi eſt? Similiter quodnam mihi jam dicta de ventriloqua & Saule hiſtoria affert emolumentum? Omnia veritas, quæ in ſermone eſt, neceſſario ſuperat. Quis enim, præſenti vita deſerta, ſub poteſtate dæmonis eſſe velit? Ut ventriloqua evocet non e fidelibus unum, ſed Samuelem prophetam; de quo Deus per Jeremiam dixerat: *Neque ſi Moyſes & Samuel ante faciem meam, eos exaudiam*: de quo item Propheta fatetur in hymnis: *Moyſes, & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel in invocantibus nomen ejus: invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos*: & alio loco: *Si ſteterint Moyſes & Samuel, & deprecati fuerint*, &c. . . . Ita ne ſi talis ac tantus ſub terra erat, & evocavit illum ventriloqua, in animam propheticam dæmon poteſtatem habet? Quid dicemus? Scriptane hæc ſunt? Verane ea ſunt; an non ſunt vera? Certe aſſerere, ea vera non eſſe, in infidelitatem inducit, cadetque ſuper dicentium capita. Vera eſſe, diſquiſitionem dubitationemque nobis exhibet. Scimus, ex noſtris fratribus nonnullos adverſatos ſcripturæ dixiſſe, ventriloquæ non credo. Ventriloqua narrat ſe Samuelem vidiſſe; mentitur; Samuel non eſt evocatus; Samuel non loquitur. Sed quemadmodum Pſeudoprophetarum aliqui fatentur: *Hæc dicit Dominus*; &, *Dominus locutus eſt*: ſic & dæmonium hoc mentitur, dum ad Saulis voluntatem pollicetur unum educere: *Quem enim*, ait, *educam? Samuel mihi evocetur*. Hæc, qui hanc hiſtoriam veluti falſam oppugnant, producunt. Samuel apud inferos? Samuel a ventriloqua educitur, Prophetarum eximius; ab ipſa nativitate

γενεσεως ἀνακειμενος τῳ Θεῳ. ὁ προ γενεσεως ἐν τῳ ἱερῳ λεγομενος ἐσεσθαι· ὁ ἁμα τῳ ἀπογαλακτισθηναι ἐνδυσαμενος ἐφουδ, και περιβεβλημενος διπλοιδα, και ἱερευς γενομενος του κυριου· ᾧ παιδιῳ ἐτι ὀντι ἐχρηματισεν ὁ κυριος λαλων; Σαμουηλ ἐν ᾁδου; Σαμουηλ ἐν τοις καταχθονιοις; ὁ διαδεξαμενος Ηλι δια τα των τεκνων ἁμαρτηματα, και παρανομηματα καταδικασθεντα ὑπο της προνοιας; Σαμουηλ ἐν ᾁδου, ου ὁ θεος ἐπηκουσεν ἐν καιρῳ θερισμου πυρων, και ὑετον ἐδωκεν ἐλθειν ἀπο ουρανου; Σαμουηλ ἐν ᾁδου, ὁ τοιαυτα παρρησιασαμενος, εἰ ἐπιθυμημα τινος ἐλαβον; ουκ ἐλαβε τον μοσχον, ουκ ἐλαβε τον βουν, ἐκρινε, και κατεδικασε τον λαον, μενων πενης· ουδε ποτε ἐπεθυμησε λαβειν τι ἀπο τηλικουτου λαου, και τοσουτου· Σαμουηλ ἱνα τι ἐν ᾁδου ὁραται; τις ἀκολουθει τῳ Σαμουηλ ἐν ᾁδου; Σαμουηλ ἐν ᾁδου; δια τι ουχι και Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ ἐν ᾁδου; Σαμουηλ ἐν ᾁδου; δια τι ουχι και Μωϋσης ὁ συνεζευγμενος τῳ Σαμουηλ κατα το εἰρημενον· ουδε ἐαν στη Μωϋσης και Σαμουηλ, ουδε ἐκεινων εἰσακουσομαι; Σαμουηλ ἐν ᾁδου; ἱνα τι μη και Ιερεμιας ἐν ᾁδου, προς ὁν εἰρηται, προ του με πλασαι σε ἐν κοιλιᾳ, ἐπισταμαι σε, και προ του σε ἐξελθειν ἐκ μητρας, ἡγιασα σε; ἐν ᾁδου και Ησαϊας, ἐν ᾁδου και Ιερεμιας, ἐν ᾁδου παντες οἱ προφηται, ἐν ᾁδου· ταυτα μεν ἐρει ὁ μη βουλομενος ἀγωνα παραδεξασθαι, ὁτι Σαμουηλ ἐστιν ὀντως ὁ ἀναχθεις· ἐπειδη δει εὐγνωμονα εἰναι ἐν τῳ ἀκουειν των γραφων, πιθανως καταπομπησαντος ἡμας του λογου, και ἀληθως δυναμενου ταραξαι, και κινησαι ἡμας, εἰδωμεν ποτερον ποτε νενονται ἡ γραφη τῳ τουτο μη παραδεξαμενῳ· ἡ ἀπο ἐνδοξων μεν ἐπιχειρει, ἐναντια δε λεγει τοις γεγραμμενοις. τινα γαρ ἐστι τα γεγραμμενα; και εἰπεν ἡ γυνη, τινα ἀναγαγω σοι; τινος προσωπον ἐστι το λεγον, εἰπεν ἡ γυνη; ἀρα το προσωπον ἁγιου πνευματος, ἐξ ου πεπιστευται ἀναγεγραφθαι ἡ γραφη, ἡ προσωπον ἀλλου τινος; το γαρ διηγηματικον προσωπον πανταχου, ὡς ἰσασι και οἱ περι παντοδαπους γενομενοι λογους, ἐστι προσωπον του συγγραφεως. συγ-

γραφευς

Deo conſecratus; ante nativitatem in templo futurus denunciatus; antequam a matre ablactaretur, Ephod indutus, & diploide amictus, & Domini ſacerdos effectus; quem, cum adhuc in pueris eſſet, Deus eſt allocutus? Samuel apud inferos? Samuel in ſubterraneis, qui Heli, propter filiorum ſcelera & impietates a providentia condemnato, ſucceſſit? Samuel apud inferos, quem tempore meſſis tritici Deus exaudivit, elargitusque eſt, ut imber de cœlo caderet? Samuel apud inferos, qui hæc omnia libere atque ingenue dixit: *Si deſiderabile alicujus accepi?* Non accepit vitulum, non accepit bovem, judicavit, condemnavitque populum, & pauper manſit: nunquam aliquid a tali tantoque populo deſideravit accipere. Ut quid Samuel apud inferos videtur? Quis apud inferos Samuelem ſequitur? Samuel apud inferos? Quare non & Abraham, & Iſaac, & Jacob apud inferos ſunt? Samuel apud inferos? Quare non & Moyſes, qui una cum Samuele, ut dictum eſt, conjungitur: *Neque ſi ſteterit Moyſes, & Samuel, eos exaudiam?* Samuel apud inferos? Quare non & Jeremias apud inferos? Ad quem dictum eſt: *Antequam formarem te in utero, cognovi te, & antequam exires de vulva, ſanctificavi te.* Apud inferos & Eſaias, apud inferos & Jeremias, apud inferos denique omnes Prophetæ. Talia quidem dicet, qui, Samuelem revera eductum eſſe, pertendere, ac propugnare non vult. Cum autem oporteat bene eſſe affectum, qui Scripturas intelligit, probabiliterque ſatis oratio nos deduxerit, ut vere nos & commovere & concutere valeat, videamus, utrum recte ſcripturas perceperit, qui id non admittit, vel argumentetur ab illuſtribus, pugnantiaque dicat illis, quæ ſcripta ſunt. Nam quæ ſunt ſcripta? *Et dixit mulier, quem evocabo tibi?* Cujusnam eſt perſona illa, quæ dicit, *Dixit mulier?* An non perſona Spiritus ſancti, a quo divi-

γραφευς δε ἐπι τουτων των λογων πεπιστευται εἰναι, οὐκ ἀνθρωπος, ἀλλα συγγραφευς το πνευμα το ἁγιον το κινησαν τους ἀνθρωπους· οὐκουν το πνευμα το ἁγιον λεγει· και εἰπεν ἡ γυνη, τινα ἀναγαγω σοι; και εἰπε, Σαμουηλ ἀναγαγε μοι. τις λεγει· και εἰδεν ἡ γυνη τον Σαμουηλ, και ἐβοησεν ἡ γυνη φωνῃ μεγαλῃ λεγουσα; ἐρουμεν προς ἐκεινον τοσαυτα ἡμιν καταβομβησαντα, και μυρια εἰρηκοτα, ὡς ἀρα Σαμουηλ οὐκ ἠν ἐν ᾀδου. εἰδεν ἡ γυνη Σαμουηλ, ἡ διηγηματικη φωνη τουτο ἐφησε, και ἐβοησεν ἡ γυνη φωνῃ μεγαλῃ; και εἰπε, μη φοβου, προς Σαουλ. ἱνα τι παρηνοχλησω με, και συ εἰ Σαουλ; και εἰπεν αὐτῃ ὁ βασιλευς· τι γαρ ἐστι; μη φοβου. τι ἑωρακας; και εἰπεν ἡ γυνη προς τον Σαουλ· θεους εἰδον ἀναβαινοντας ἐκ της γης. και εἰπεν αὐτῃ· τι το εἰδος αὐτων; και εἰπεν αὐτῳ· ἀνηρ πρεσβυτερος ἀναβαινων, και αὐτος περιβεβλημενος διπλοιδα Εφουδ. λεγει αὐτην ἑωρακεναι και το ἱματιον το ἱερατικον. οἰδα δε ὁτι ἐναντιον ἐκ του λογου λεγει, οὐ θαυμα. αὐτος γαρ ὁ Σατανας μετασχηματιζεται εἰς ἀγγελον φωτος. οὐ μεγα οὐν εἰ και οἱ διακονοι αὐτου μετασχηματιζονται ὡς διακονοι δικαιοσυνης. ἀλλα τι ἐστιν, ὁπερ εἰδεν ἡ γυνη του Σαμουηλ; ἀλλα γεγραπται, ὁτι ἐγνω Σαουλ, ὁτι Σαμουηλ ἐστι, και ἐπεσεν ἐπι προσωπον ἐπι την γην, και προσεκυνησεν· εἰτα παλιν το προσωπον της γραφης· και εἰπε Σαμουηλ προς Σαουλ· ἱνα τι παρωργισας με του ἀναγαγεῖν με; εἰπε, φησιν ἡ γραφη, ἐδει πιστευειν, εἰπε Σαμουηλ· ἱνα τι παρωργισας με του ἀναγαγειν με; εἰτα προς τουτον ἀποκρινεται Σαουλ· σφοδρα οἱ ἀλλοφυλοι πολεμουσιν ἐν ἐμοι, και ὁ θεος ἀπεστη ἀπ᾽ ἐμου, και οὐκ ἀπεκριθη μοι ἐτι, και γε ἐν χειρι των προφητων, και ἐν τοις ἐνυπνιοις ἐκαλεσα, του δηλωσαι μοι τι ποιησω. παλιν ἡ γραφη, οὐκ ἀλλος εἰπεν, ἀλλ᾽ ὁτι αὐτος Σαμουηλ ἐφη, και ἱνα τι ἐπερωτησας με; και κυριος ἀπεστη ἀπο σου, και ἐγενηθη κατα σου, και ἐποιησεν ἀλλον αὐτῳ, ὁν τροπον ἐλαλησεν ἐν χειρι μου. και διαρρηξει την βασιλειαν ἐκ χειρος σου. και δαιμονιον προφητευει

περι

nas literas ſcriptas eſſe credimus, vel alterius cujuspiam? Quippe perſona narrans ubique, quemadmodum, qui per omnes orationis modos verſati ſunt, optime callent, auctoris perſona eſt. At ſermonum horum auctor, non homo, ſed Spiritus ſanctus, qui movit homines, eſſe creditur. Dicit igitur Spiritus ſanctus: *Et dixit mulier, Quem educam tibi? & dixit: Samuelem educ mihi.* Quis dicit: *Et vidit mulier Samuelem, & clamavit mulier voce magna dicens?* Dicimus ad illum, qui noſtras aures implevit rumoribus, immodicaque verborum copia Samuelem apud inferos non fuiſſe contendit. *Vidit mulier Samuelem*, narrans vox dixit, *& clamavit mulier voce magna, & dixit ad Saulem: Ne timeas: ut quid decepiſti me, & tu es Saul? Et dixit ei rex, Quid id eſt? ne timeas. Quid vidiſti? Et dixit mulier ad Saul: Deos vidi aſcendentes e terra. Et dixit ad eam: Quæ eſt forma illorum? Et dixit illi: Vir ſenior aſcendens, & hic ſenior diploide Ephod indutus.* Fatetur, eam vidiſſe & veſtem ſacerdotalem. Novi oppoſitum dicere, quod mirum non eſt. Ipſe quippe Satanas transformat ſe in Angelum lucis. Quare magnum non eſt, ſi & illius miniſtri in miniſtros juſtitiæ commutantur. Sed quid id eſt, quod Samuelis eſſe mulier cognovit? Sed ſcriptum eſt, Saulem cognoviſſe, illum fuiſſe Samuelem, *Et procubuit in faciem ſuam ſuper terram, & adoravit.* Rurſus item ſcripturæ auctor: *Et dixit Samuel ad Saulem: Ut quid perturbaſti me, faciendo me aſcendere? Dixit*, inquit ſcriptura, jam credere opus eſt: *Dixit Samuel: Ut quid in iram excitaſti me, faciendo me aſcendere?* Reſpondet deinde Saul: *Valde alienigenæ pugnant in me; & Deus diſceſſit a me, & non reſpondit mihi ultra, licet ipſum in manibus Prophetarum, & in ſomniis invocaverim, ad notificandum mihi, quid faciam.* Iterum ſcriptura, nec alius dixit, ipſum Samuelem dixiſſe: *Ut quid interrogas me? Et Dominus diſceſſit a te,*

περι βασιλειας Ισραηλιτικῆς. τι φησιν ὁ ἐναντιος λογος; ὁρατε ὁσος ἀγων ἐϛιν ἐν τῳ λογῳ τȣ θεȣ, χρειαν ἐχων και ἀκροατων δυναμενων ἁγιων ἀκȣειν λογων μεγαλων, και ἀποῤῥητων των περι της ἐξοδȣ, ἐπαπορȣμενων τε των προτερων, ȣτε των δευτερων σαφων ὀντων. ἀλλ᾽ ὁ λογος ἐτι ἐξεταζεται. λεγω δε ὁτι ἀναγκαια και ἡ ἱϛορια, και ἡ ἐξετασις ἡ περι αὐτης, ἱνα ἰδωμεν τι ἡμας ἐχει μετα την ἐξοδον. λελαληκεν ἐν χειρι μȣ· και διαῤῥηξει κυριος την βασιλειαν ἐκ χειρος σȣ, και δωσει αὐτην τῳ πλησιον σȣ τῳ Δαυιδ. δαιμονιον δε ȣ δυναται εἰδεναι την βασιλειαν Δαυιδ, την ὑπο τȣ κυριȣ χειροτονηθεισαν· καθοτι; ȣκ ἠκȣσας την φωνην τȣ κυριȣ; ȣκ ἐποιησεν ὀργην θυμȣ αὐτȣ ἐν Αμαληκ· ταυτα ȣκ ἐϛι ῥηματα θεȣ; ȣκ ἐϛιν ἀληθη; ἀληθως γαρ ȣκ ἐποιησε το θελημα κυριȣ Σαȣλ· ἀλλα περιεπει τον βασιλεα Αμαληκ ζωντα, ἐφ᾽ ᾡ και προ της κοιμησεως αὐτȣ, και ἐπι της ἐξοδȣ ὠνειδισε Σαμȣηλ τῳ Σαȣλ· και δια τȣτο το ῥημα τȣτο ἐποιησε κυριος ἐν τῃ ἡμερᾳ ταυτῃ. και δωσει κυριος και γε τον Ισραηλ ἐν χειρι ἀλλοφυλων, περι ὁλȣ λαȣ θεȣ δυναται δαιμονιον προφητευσαι ὁτι κυριος μελλει παραδιδοναι τον Ισραηλ; και γε την παρεμβολην Ισραηλ παραδωσει κυριος αὐτην ἐν χειρι ἀλλοφυλων· ταχυνον δε Σαȣλ αὐριον, και συ, και ὁ υἱος σȣ μετ᾽ ἐμȣ. και τȣτο δυναται εἰδεναι δαιμονιον, βασιλεα χειροτονηθεντα μετα χρισματος προφητικȣ, ὁτι αὐριον ἐμελλεν ἐξελεσθαι ὁ Σαȣλ τον βιον, και οἱ υἱοι αὐτȣ μετ᾽ αὐτȣ; αὐριον συ, και υἱοι σȣ μετ᾽ ἐμȣ. ταυτα μεν ȣν, ὁτι ȣκ ἐϛι ψευδη τα ἀνω γεγραμμενα, και ὁτι Σαμȣηλ ἐϛιν ὁ ἀναβεβηκως· τι ȣν ποιει ἐγγαϛριμυθος ἐνθαδε; τι ποιει ἐγγαϛριμυθος περι την ἀναγωγην της ψυχης τȣ δικαιȣ; ἐκεινος ἐφυγεν ὁ τον πρωτον τον λογον εἰπων· ἱνα γαρ μη ἀγωνα ἐχειν δοκῃ κατα τοσαυτα ἀλλα, κατα τον τοπον ζητȣμενα, και λεγει· ȣκ ἐϛι Σαμȣηλ, ψευδεται το δαιμονιον, ἐπει ȣ δυναται ψευδεσθαι ἡ γραφη. τα δε ῥηματα της γραφης ἐϛιν· ȣκ ἐϛιν ἐκ προσωπȣ τȣ δαιμονιȣ αὐτȣ.

ἀλλ᾽

& factus eſt contra te, & fecit alium ſibi, ſicut locutus eſt in manu mea. Et abſcindet regnum de manu tua. Dæmonium de Iſraelitico regno vaticinatur. Quid ad hæc, qui contrarium aſſerunt? Videtis, quodnam certamen ſit in verbis Domini, quæ auditoribus indigent, qui magna & ineffabilia poſſint intelligere de exitu ex hac vita, cum prima in dubium controvertantur, & ſecunda manifeſta non ſint. Sed ſermo adhuc in examine eſt. Dico vero, neceſſariam eſſe & hiſtoriam, & illius examen, ut, quid nos poſt vitæ hujus exitum exſpectat, videamus. *Locutus eſt in manu mea, & abſcindet Dominus regnum de manu tua, & dabit illud proximo tuo David.* Dæmonium vero regnum David nequit habere compertum, quod a Deo decretum erat. Quidni? Nonne vocem Domini intellexiſti? *Non fecit indignationem iræ ſuæ in Amalec.* Nonne hæc ſunt verba Domini? Nonne vera ſunt? Vere quidem voluntatem Domini Saul exſecutus non eſt: ſed regem Amalec vivum conſervabat, propter quem, & antequam quieſceret, & in exitu ipſo, Samuel Sauli exprobravit: *Et propter hoc verbum hoc fecit Dominus in die hac. Et tradet Dominus ipſum Iſrael in manu alienigenarum.* De univerſo Dei populo dæmonium poteſt vaticinari Dominum traditurum Iſrael? *Et tabernaculum ipſum Iſrael tradet Dominus in manu alienigenarum. Et tu Saul cras accelera, tu, & filius tuus mecum.* Et illud dæmonium ſcire poteſt, regem ſcilicet chriſmate prophetico declaratum; Saulem cras e vita migraturum; & filios illius una cum eo? *Cras tu, & filii tui mecum.* His ſuperius ſcripta confirmantur vera eſſe, & in vitam evocatum fuiſſe Samuelem. Quid igitur hic ventriloqua operatur? Quid in eductione animæ juſti ventriloqua agit? Qui primæ ſententiæ eſt, evitavit, ne præ tot aliis & novum certamen inire cogeretur: circa quæſtionem hujus loci reſpondet; non eſt Sa-

ἀλλ᾽ ἐκ προσωπȣ αὐτης. και ἐιδεν ἡ γυνη τον Σαμȣηλ. ἐιπε Σαȣλ τα λελαλημενα ἀπο τȣ Σαμȣηλ. πως ȣ̓ν λυομενα τα της ἐγγαςριμυθȣ φανειται τα κατα τον τοπον; πυνθανομαι τȣ προειρηκοτος τα προτερᾱ, Σα-μ..ηλ ἐν ᾀδȣ; και τα ἑξης. και ἀποκρινασθω προς το ἐπηρωτημενον· τις μειζων, Σαμȣηλ, ἡ Ιησȣς ὁ χρι-ςος; πις μειζων, οἱ προφηται, ἡ Ιησȣς ὁ χριςος; τις μειζων, Αβρααμ, ἡ Ιησȣς ὁ χριςος; ἐνθαδε ȣ̓ τολμη-σοι τις των ἀπαξ φθασαντω τον κυριον ἐιδεναι Ιησȣν χ ισον τον ὑπο των προφητων προκηρυχθεντα ἐιναι, ἐιπειν ὁτι μειζων ȣ̓κ ἐςιν ὁ χριςος των προφητων. ὁταν ȣ̓ν ὁμολογησῃς ὁτι Ιησȣς χριςος μειζων ἐςιν· χριςος ἐν ᾀδȣ; ἡ ȣ̓ γεγονεν ἐκει; ȣ̓κ ἐςιν ἀληθες το ἐιρημενον ἐν ψαλμοις ἑρμηνευθεν ὑπο των ἀποςολων ἐν ταις πρᾱξε-σιν αὐτων περι τȣ τον σωτηρα ἐν ᾀδȣ καταβεβηκεναι; γεγραπται ὁτι ἐπ᾽ αὐτον φερεται το ἐν πεντε και δε-κατῳ ψαλμῳ· ὁτι ȣ̓κ ἐγκαταλειψεις την ψυχην μȣ εἰς ᾀδȣ, ȣ̓δε δωσεις τον ὁσιον σȣ ἰδειν διαφθοραν. ἐιτα μετα τȣτο ἐαν ἀποκρινηται ὁτι χριςος ἐν ᾀδȣ καταβε-βηκε, τι ποιεις; νικησων, ἠν νικηθησομενος ὑπο τȣ θα-νατȣ; και κατεληλυθεν εἰς τα χωρια ἐκεινα, ȣ̓χ ὡς δȣλος των ἐκει, ἀλλ᾽ ὡς δεσποτης παλαισων, ὡς πρωην ἐλεγομεν ἐξηγȣμενοι τον ψαλμον κά. περιεκυκλωσαν με μοσχοι πολλοι, ταυροι πιονες περιεσχον με. ἠνοιξαν ἐπ᾽ ἐμε το ςομα αὐτων, ὡς λεων αρπαζων και ὠρυομε-νος. διεσκορπισθη τα ὀςα μȣ· μεμνημεθα εἰ γε μεμνη-μεθα των ἱερων γραμματων· μεμνημαι γαρ αὐτων ἐιρη-μενων εἰς τον κα. ψαλμον. ȣ̓κȣν ὁ σωτηρ κατεληλυθε σωσων· κατεληλυθεν ἐκει προκηρυχθεις ὑπο των προ-φητων, ἡ ȣ̓; ἀλλ᾽ ἐνθαδε μεν προεκηρυχθη ὑπο των προφητων· ἀλλαχȣ δε κατερχεται ȣ̓ δια προφητων; και Μωσης αὐτον κηρυσσει ἐπιδημησοντα τῳ γενει των ἀν-θρωπων· ὡςε λεγεσθαι καλως ὑπο τȣ κυριȣ, και σω-τηρος ἡμων· εἰ ἐπιςευετε Μωσῃ, ἐπιςευετε ἀν ἐμοι, περι γαρ ἐμȣ ἐκεινος ἐγραψεν. εἰ δε τοις ἐκεινȣ γραμ-μασιν ȣ̓ πιςευετε, πως τοις ἐμοις ῥημασι πιςευσετε;

και

muel, dæmon mentitur, cum ipſa ſcriptura mentiri non poſſit. Verba vero ſcripturæ ſunt: non a dæmone, ſed ab illius auctore ſunt prolata: *Et vidit mulier Samuelem.* Dixit Saul, quæ locutus fuerat Samuel. Quanam igitur ratione, quæ in hoc loco de ventriloqua dubitantur, ſolventur? Quæro a primæ illius ſententiæ auctore: Samuel apud inferos? &c. Reſpondeat ad interrogata: quis major, Samuel, an Jeſus Chriſtus? quis major, Prophetæ, an Jeſus Chriſtus? quis major, Abraham, an Jeſus Chriſtus? Sane hic nemo eorum, qui vel una vice tantum ſcire potuit, Jeſum Chriſtum eſſe, qui a Prophetis prænunciatus eſt, audebit dicere, Chriſtum non eſſe majorem Prophetis. Cum itaque Chriſtum majorem fateberis; Chriſtusne apud inferos? Nonne illuc pervenit? Nonne verum eſt, quod in Pſalmis dicitur, & ab Apoſtolis in Actibus interpretatur, Salvatorem ad inferos deſcendiſſe? Quod in Pſalmo decimo quinto legitur, ad ipſum referri ſcriptum eſt: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis juſtum tuum videre corruptionem.* Si deinceps reſpondebit, quia Chriſtus ad inferos deſcendit: quid acturus? victurusne, an a morte vincendus? Deſcendit ad illa loca, non tanquam ſervus eorum, qui ibi erant, ſed tanquam Dominus decertaturus, ut prius dicebamus, dum pſalmum vigeſimum primum explicaremus: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens, & rugiens. Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.* Sane recordamur divinarum literarum, namque hæc in pſalmo vigeſimo primo ſcripta eſſe memini. Igitur Salvator deſcendit, ut liberaret, deſcenditne illuc prænunciatus a Prophetis, an non? At hic quidem a Prophetis prænunciatus eſt; alio vero deſcendit non per Prophetas? Moyſes item ipſum prænunciat pro genere humano adventurum, ita ut recte a Domino & Sal-

vatore

και ἐπιδέδημηκε τετῳ τῳ βιῳ Χριςος, και προκηρυσσεται Χριςος ἐπιδημων τετῳ τῳ βιῳ· ει δε Μωσης προφητευει αὐτον ἐνϑαδε, ε ϑελεις αὐτον κἀκει καταβεβηκεναι, ἱνα προφητευση Χριςον ἐλευσεσϑαι; τι δε; Μωσης μεν, οἱ δε ἑξης προφηται ἐχι; Σαμεηλ δε ἐχι; τι ἀτοπον ἐςι τες ἰατρες καταβαινειν προς τες κακως ἐχοντας; τι δε ἀτοπον ἐςιν ἱνα και ὁ ἀρχιατρος καταβῃ προς τες κακως ἐχοντας; ἐκεινοι ἰατροι μεν ἠσαν πολλοι, ὁ δε κυριος με και σωτηρ ἀρχιατρος ἐςι· και γαρ την ἐνδον ἐπιϑυμιαν, ἡ ε δυναται ὑπο ἀλλων θεραπευθηναι, αὐτος ϑεραπευει· ἡ τις ἐκ ἰσχυσεν ὑπ᾽ ἐδενος θεραπευϑηναι των ἰατρων, Χριςος Ιησες αὐτην ϑεραπευει. μη φοβε. μη ϑαμβε. Ιησες εἰς ᾁδε γεγονε, και οἱ προφηται προ αὐτε, και προκηρυσσεσι τε Χριςε την ἐπιδημιαν. εἰτα και ἀλλο τι ϑελω εἰπειν ἀπ᾽ αὐτης της γραφης. Σαμεηλ ἀναβαινει, και ἰδε Σαελ λεγει ἑωρακεναι ψυχην· ε λεγει ἑωρακεναι ἀνϑρωπον. ἐπτηξε τετον ὁν εἰδε· τινα ὁρᾳ; θεες, φησιν, ἐγω εἰδον, ϑεες ἀναβαινοντας ἀπο της γης· και ταχα Σαμεηλ ε μονος ἀναβεβηκε και τοτε προφητευσων τῳ Σαελ· ἀλλ᾽ εἰκος, ὡσπερ ἐνταυϑα· μετα ὁσιε ὁσιωθησῃ, και μετα ἀνδρος ἀθωε ἀθωος ἐσῃ, και μετα ἐκλεκτε ἐκλεκτος ἐσῃ· και εἰσιν ἐνταυϑα διατριβαι ἁγιων μετα ἁγιων· ἐχι δε ἁγιων μετα ἁμαρτωλων· και εἰ ἀρα ποτε ἐςι των ἁγιων διατριβη μετα των ἁμαρτωλων, ὑπερ τε και τες ἁμαρτωλες σωσαι. ἐτω ταχα και ἀναβαινοντι τῳ Σαμεηλ συναναβεβηκασιν, ἠτοι ἁγιαι ψυχαι ἀλλων προφητων. ταχα ζητησεις, οἱ ἀγγελοι ἠσαν ἐπι των πνευματων αὐτων; ὁ προφητης λεγει· ἀγγελος ὁ λαλων ἐν ἐμοι· ἠ ἀγγελοι ἠσαν μετα πνευματων συναναβεβηκοτες, και παντα πληρεται των δεομενων σωτηριας; και παντες εἰσι λειτεργικα πνευματα εἰς διακονιαν ἀποςελλομενα δια τες μελλοντας κληρονομειν σωτηριαν. τι φοβῃ εἰπειν, ὁτι πας τοπος χρηζει Ιησε Χριςε. ἐδε γαρ Χριςε μεν χρηζει των προφητων, ὁ χρηζων

τε

vatore noſtro dicatur: *Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si ſcriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Et venit in hanc vitam Chriſtus, & prænuntiatur Chriſtus in hanc vitam adveniens. Si Moyſes de illo hic prænunciat; non vis & ipſum illuc deſcendiſſe, ut Chriſtum prædiceret eo migraturum? Quid porro? Moyſes id egit: reliqui Prophetæ non item? Nonne Samuel? Quidnam abſurdi eſt, medicos ad male ſe habentes deſcendere? Quid abſurdi eſt, principem medicorum ad ægrotantes deſcendere? Illi medici quidem erant, & ſane multi: at Dominus meus & Salvator princeps eorum eſt. Etenim internum deſiderium, quod non poteſt ab aliis curari, curat ipſe: quod a nemine potuit medicorum ſanari, ſanatur a Chriſto Jeſu. Ne timeas. Ne mireris. Chriſtus in infernum deſcendit, & ante eum Prophetæ, qui ejus adventum prædicebant. Addam præterea & aliud, neſcio quid ex ipſa ſcriptura. Samuel aſcendit; & ecce Saul dicit ſe vidiſſe animam: non dicit hominem ſe vidiſſe. Timuit, quem vidit: at quem vidit? *Deos*, inquit, *ego vidi, deos aſcendentes e terra.* Et fortaſſe tunc non ſolus aſcendit Samuel Sauli vaticinaturus. Sed conſentaneum eſt, quemadmodum hic: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum homine innocente innocens eris; & cum electo electus eris:* ſuntque hic ſanctorum cum ſanctis conſuetudines; at non ſanctorum cum prævaricatoribus: & ſi quandoque fieri poſſit, ut ſanctorum una cum peccatoribus conſuetudo ſit, ut peccatores ſalventur. Fortaſſe hac ratione una cum Samuele aſcendente aſcenderunt etiam aliorum Prophetarum animæ ſanctæ. Forſan quæres, an fuerint Angeli ſuper ſpiritibus eorum. Propheta dicit: *Angelus, qui loquitur in me.* Vel Angeli erant, qui una cum ſpiritibus aſcenderunt, omniaque ad egentium ſalutem complent: *Et omnes ſunt ſpiritus miniſtrantes, qui in mini-*

ſterium

τȣ Χριςȣ. ȣ̓δε γαρ Χριςȣ μεν χρῄζει, των δε ἐυτρεπιζοντων Χριςȣ παρȣσιαν και ἐπιδημιαν ȣ̓ χρῄζει· και Ιωαννης, ȣ̔ μειζων ἐν γεννητοις γυναικων ȣ̓δεις ἠν, κατα την τȣ σωτηρος ἡμων μαρτυριαν λεγοντος, μειζων ἐν γεννητοις γυναικων Ιωαννȣ τȣ Βαπτιςȣ ȣ̓δεις ἐςιν· μη φοβȣ λεγειν ὁτι εἰς ᾀδȣ καταβεβηκε προκηρυσσων τον κυριον, ἱνα προειπῃ αὐτον κατελευσομενον· δια τȣτο ὁτι ἠν ἐν τῃ φυλακῃ, και ᾐδει την ἐξοδον την ἐπικειμενην αὐτῳ, πεμψας δυο των μαθητων ἐπυνθανετο, ȣ̓χι συ εἰ ὁ ἐρχομενος; ᾐδει γαρ, ἀλλα· συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἠ ἀλλον προσδοκωμεν; εἰδεν αὐτȣ την δοξαν, ἐλαλησε πολλα περι της θαυμασιοτητος αὐτȣ· ἐμαρτυρησεν αὐτῳ πρωτος· ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος, ἐμπροσθεν μȣ γεγονεν. εἰδεν αὐτȣ την δοξαν, δοξαν ὡς μονογενȣς παρα πατρος, πληρης χαριτος και ἀληθειας· τηλικαυτα ἰδων περι Χριςȣ, ὀκνει πιςευσαι, ἀμφιβαλλει, και ȣ̓ λεγει, εἰπατε αὐτῳ· συ εἰ ὁ Χριςος, νυν· μη νοησαντες γαρ τινες τα εἰρημενα λεγȣσιν, Ιωαννης ὁ τηλικȣτος ȣ̓κ ᾐδει Χριςον, ἀλλ᾽ ἀπεςη ἀπ᾽ αὐτȣ το πνευμα το ἁγιον. και ᾐδει τȣτον, ᾡ ἐμαρτυρησε προ γενεσεως, και ἐφ᾽ ᾡ ἐσκιρτησεν, ἡνικα ἠλθε και ἡ Μαρια προς αὐτον, ὡς ἐμαρτυρησεν αὐτῳ ἡ μητηρ αὐτȣ λεγȣσα· ἰδȣ γαρ ὡς ἐγενετο ἡ φωνη τȣ ἀσπασμȣ σȣ εἰς τα ὠτα μȣ, ἐσκιρτησεν ἐν ἀγαλλιασει το βρεφος ἐν τῃ κοιλιᾳ μȣ· ȣ̔τος ȣ̓ν ὁ σκιρτησας προ γενεσεως, Ιωαννης ὁ εἰπων· ȣ̔τος ἐςι περι ȣ̔ ἐγω εἰπον, ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος ἐμπροσθεν μȣ γεγονε· και ὁ πεμψας εἰπε μοι· ἐφ᾽ ὁν ἀν ἰδῃς το πνευμα καταβαινον, και μενον, ȣ̔τος ἐςιν ὁ υἱος τȣ θεȣ· ȣ̔τος, φασιν, ȣ̓κετι ᾐδει Ιησȣν Χριςον ἐν κοιλιᾳ· ᾐδει γαρ αὐτον. ἀλλα δι᾽ ὑπερβολην δοξης ὁμοιον τι τῳ

Πετρῳ

ſterium propter futuros hæredes ſalutis mittuntur. Quid times dicere, omnem locum Jeſu Chriſto indigere? Neque vero, qui Chriſto indiget, Prophetis, iisque, qui Chriſti præſentiam, & adventum præparant, non indigent. Et Joannes ſane, quo major inter natos mulierum, Chrſto ipſo teſte, nemo fuit: *Major inter natos mulierum Joanne Baptiſta nullus fuit*: neque timeas id affirmare: deſcendit ad inferos prænuncians Dominum, ut illum deſcenſurum prædiceret. Propterea, dum in cuſtodia eſſet, ac ſibi exitum interitumque imminere conſpiceret, miſſis duobus diſcipulis, quærebat, non: *Tu es qui venturus es?* Sciebat enim; ſed: *Tu es, qui venturus es, an alium exſpectamus?* Gloriam illius compertam habuit; de mira ejus vi plurima locutus fuit, primusque illi teſtimonium exhibuit: *Qui poſt me venit, ante me factus eſt.* Vidit illius gloriam, *gloriam quaſi unigeniti a Patre, pleni gratiæ & veritatis.* Hæc cum de Chriſto vidiſſet, piget credere, dubius hæret, nec fatetur: Dicite ipſi, tu es Chriſtus. Quæ cum non intellexiſſent nonnulli, aſſeverarunt, Joannem tantum ac talem Chriſtum non noviſſe, ſed ab eo diſceſſiſſe Spiritum ſanctum. Sed ſciebat illum, cui antequam naſceretur teſtimonium perhibuit, & pro quo ſaltavit, dum ad ipſum Maria accederet, ut de illo teſtimonium fecit mater ejus illis verbis: *Ecce enim, ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exilivit in gaudio infans in utero meo.* Hic itaque Joannes, qui ante nativitatem exilivit; qui dixit: *Hic eſt, de quo ego dixi, Qui poſt me venit, ante me factus eſt: & : Qui miſit me, dixit mihi, Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem, ipſe eſt filius Dei:* hic, inquiunt, nondum noverat Chriſtum in ventre. Noverat quippe illum. Simile quid Petro paſſus eſt propter gloriæ exſuperantiam. Quodnam illud eſt? Hic magnum quid de Chriſto ſciebat. Quis ſum; *Quem me dicunt*

filii

Πετρῳ πεποιηκε. τι ὁμοιον; ουτος μεγα τι ἠδει περι του Χριςου· τις ειμι; τινα με λεγουσιν οἱ ἀθρωποι ειναι; ὁ δε, τοδε· συ δε τι; συ ει ὁ Χριςος ὁ υἱος του Θεου του ζωντος, ἐν ᾧ και μακαριζεται, ὁτι σαρξ και αἱμα ουκ ἀπεκαλυψεν αὐτῳ, ἀλλ' ὁ πατηρ ὁ ἐν τοις ουρανοις· ἐπει ουν μεγαλα ἠκουσε περι Χριςου, και μεγαλα ἀπελαμβανε, και ου παρεδεξατο την βοηθειαν την προς αὐτον· ἰδου ἀναβαινομεν εἰς Ιερουσαλημ, και τελειωθησεται. και· δει τον υἱον του ἀνθρωπου πολλα παθειν, και ἀποδοκιμασθηναι ἀπο των ἀρχιερεων, και πρεσβυτερων, και ἀποκτανθηναι, και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναςηναι. φησιν· ἱλεως σοι κυριε· μεγαλα ἠδει περι Χριςου, ουκ ἠθελησε παραδεξασθαι το ταπεινοτερον περι αὐτου. τοιουτον τινα μοι νοει και τον Ιωαννην ἐν φυλακῃ· ἡν μεγαλα εἰδως περι Χριςου· εἰδεν ουρανους ἀνεῳγοτας· εἰδε πνευμα ἁγιον ἐξ ουρανου κατερχομενον ἐπι τον σωτηρα, και μενον ἐπ' αὐτον· ἰδων την τηλικαυτην δοξαν ἀμφεβαλλε, και ταχα ἠπιςει· διο ουτος ἐνδοξος και μεχρις ᾀδου, και μεχρι της ἀβυσσου κατελευσεται. δια τουτο ἐλεγε. συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἢ ἀλλον προσδοκωμεν; ου παρεξεβην, ουδε ἐπελαθομην του προκειμενου, ἀλλα τουτο θελομεν κατασκευασαι, ὁτι εἰ παντες εἰς ᾀδου καταβεβηκασι προ του Χριςου προδρομοι Χριςου οἱ προφηται Χριςου· ουτω και Σαμουηλ ἐκει καταβεβηκεν, ου γαρ ἁπλως, ἀλλ' ὡς ἁγιος· ὁπου ἐαν ᾖ ὁ ἁγιος, ἐςιν ὁ ἁγιος. μητι Χριςος ουκ ἐτι Χριςος ἐςιν, ἐπει ἐν ᾀδου ποτε ἠν; ουκ ἐτι ἠν υἱος θεου, ἐπει ἐν τῳ καταχθονιῳ γεγενηται τοπῳ, ἱνα παν γονυ καμψῃ ἐν τῳ ὀνοματι Ιησου Χριςου, ἐπουρανιων, και ἐπιγειων, και καταχθονιων; ουτως Χριςος ἠν, και κατω ὠν, ἱνα ουτως εἰπω, ἐν τῳ κατω τοπῳ ὠν, προαιρεσει ἀνω ἠν· ουτω και οἱ προφηται, και Σαμουηλ, καν καταβωσιν ὁπου αἱ ψυχαι αἱ κατω, κατω δυνανται εἰναι τοπῳ, ου κατω δε εἰσι τῃ προαιρεσει· πυνθανομαι δε, ἐπροφητευσαντα ὑπερουρανια; ἐγω δε ου δυναμαι διδοναι δαιμονιῳ τηλικαυτην δυναμιν, ὁτι προφητευει περι Σαυλ Σαμουηλ, και του λαου του

θεου,

filii hominum eſſe? Hic, ait, dicit hoc. Tu vero quid? *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Propterea beatus enunciatur; quoniam *caro & ſanguis non revelavit* illi, *ſed Pater, qui in cælis eſt.* Cum igitur grandia de Chriſto audiſſet, & grandia concepiſſet, auxilium in ſemet non admiſit: *Ecce aſcendimus in Jeruſalem, & perficientur omnia.* Et: *Oportet filium hominis multa pati, & reprobari a Principibus Sacerdotum, & Sacerdotibus, & occidi, & tertio die reſurgere. Propitius*, inquit, *ſis tibi Domine.* Maxima de Chriſto noverat; quod humilius erat, de eo noluit admittere. Similem mihi animo pingo Joannem, dum in cuſtodia erat: grandia de Chriſto apprehenderat; vidit cœlos apertos; vidit Spiritum ſanctum ſuper Salvatorem deſcendentem, manentemque ſuper eum. Similem gloriam dum videt, hæret dubius, fortaſſe etiam non credebat, an ſic glorificatus usque ad inferos, & abyſſum ipſum deſcenderet, quapropter dicebat: *Tu es, qui venturus es, an alium exſpectamus?* Non egreſſus ſum a propoſito, neque materiæ, quæ mihi præ manibus eſt, oblitus ſum. Illud probare nobis in animo eſt, ſi omnes, qui ante Chriſtum in infernum deſcenderunt, præcurſores Chriſti, atque Prophetæ fuere; pari ratione & Samuelem eo deſcendiſſe, non ſimpliciter, ſed ut ſanctum; ubi ſi eſt ſanctus, ſanctus omnino eſt. Nonne id etiam de Chriſto affirmamus? Annon Chriſtus erat, licet aliquando apud inferos fuerit? Annon fuit filius Dei, licet in ſubterraneis degeret locis, *ut omne genu flecteretur in nomine Jeſu, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum?* Non aliter Chriſtus erat, licet inferius eſſet, ut ſic dicam, & ſi in inferiori loco ageret, voluntate ſuperius erat. Eodem pacto & Prophetæ, & Samuel, quamvis eo deſcendant, ubi ſunt animæ, quæ in infernis, loco quidem inferius ſunt; at non inferius ſunt voluntate. Et quæro an ſupercœleſtia prophetarint. At ego nus-

θεȣ, και προφητευει περι βασιλειας Δαυιδ, ὅτι μελλει βασιλευειν· ἐισονται οἱ ταυτα λεγοντες τα της ἀληθειας της κατα τον τοπον, ȣ̓χ ἑυρησȣσι παραςησαι πως ἀν και ἁγιος γενοιτο ὑπερ σωτηριας των κακως ἐχοντων, ἐις τον τοπον των κακως ἐχοντων ἰατροι γενεθωσαν, ἐις τȣς τοπȣς των καμνοντων ςρατιωτων, και ἐισιτωσαν ὁπȣ αἱ δυσωδιαι των τραυματων ἀυτων· τȣτο ὑποβαλλει ἡ ἰατρικη φιλανθρωπια. ȣ̓τω τȣτο ὑποβεβληκε τω σωτηρι ὁ λογος κατα τοις προφηταις και ἐνθαδε ἐλθειν, και ἐις ἀδȣ καταβηναι. και τȣτο δε προσθετεον τω λογω· ὁτι Σαμȣηλ προφητης ἠν, και ἐξηλθοντος ἀπεςη ἀπ᾽ ἀυτȣ ἡ προφητεια· ȣ̓κ ἀρα ἀληθευει ὁ λεγων ἀποςολος ἀρτι προφητευω ἐκ μερȣς, και ἐκ μερȣς γινωσκω, ὁταν δε ἐλθη το τελειον, και τοτε το ἐκ μερȣς καταργηθησεται; ȣ̓κȣν το τελειον μετα τον βιον ἐςιν. και ἐιτι προεφητευσεν Ησαΐας, ἐκ μερȣς προεφητευσε μετα πασης παῤῥησιας· μεμαρτυρηται δε τα ἐνθαδε ὁ Δαυιδ περι το τελειον της προφητειας· ȣ̓κ ἀπελαβεν ȣ̓ν την χαριν την προφητικην Σαμȣηλ. ὁ δε νȣς μȣ ἀκαρπος ἐςι· και ὁτι ἐκκλησιαν οἰκοδομει ὁ γλωσση λαλων, και γαρ λεγει ὁ Παυλος, ὁτι ἐκκλησιαν οἰκοδομει ὁ προφητευων, ἀυταις λεξεσι λεγων· ἐι δε προφητευων ἐκκλησιαν οἰκοδομει, ἐιχε χαριν προφητικην· ȣ̓ γαρ ἀπολωλεκει ἀυτην μη ἀφθαρτησας· μονος γαρ ἀπολλυσι χαριν προφητικην, ὁς μετα το προφητευσαι πεποιηκεν ἀναξια τȣ πνευματος τȣ ἁγιȣ, ὡς ἐγκαταλιπειν ἀυτον, και φυγειν ἀπο τȣ ἡγεμονικȣ ἀυτȣ· ὁπερ ἐφοβειτο τοτε και μετα την ἁμαρτιαν ὁ Δαυιδ, και ἐλεγε· και το πνευμα το ἁγιον σȣ μη ἀντανελης ἀπ᾽ ἐμȣ. ἐι τοινυν το πνευμα το ἁγιον προφητευει· τινι; ἀγγελοις· οἱς μη χρειαν ἐχȣσιν οἱ ἰσχυοντες ἰατρων, ἀλλ᾽ οἱ κακως ἐχοντες. δεχονται τινες της προφητειας ἀυτȣ; ȣ̓ γαρ ἀργει χαρις προφητικη· ȣ̓δεν χαρισμα ἀργει των ἐν τω ἁγιω· της ȣ̓ν χαριτος της προφητικης αἱ ψυχαι των κοιμωμενων, τολμησω και ἐιπω, ἐδεοντο· ἀλλ᾽ ἐνθαδε μεν χρειαν ἐχεται τȣ προφητȣ Ισραηλ·

quam dæmoni ſimilem potentiam concedam. Nam Samuel de Saule, & populo Dei, & regno David, David ſcilicet regnaturum vaticinatur. Qui contrarium ſentiunt, veritatem, quæ in eo loco eſt, confirmare ſe non poſſe animadvertent. Sed quanam ratione ſanctus pro ſalute male ſe habentium, in locum ubi permanent deveniet? In loca militum ægrotantium medici greſſum dirigant: introeant ubi fœtor ulcerum eorum male olet. Hoc ſuggerit medicorum in homines amor. Sic & Propheticus ſermo Salvatori ſuaſit, ut eo veniret, deſcenderetque in infernum. Illud item orationi addendum: Samuel Propheta fuit, eoque mortuo prophetia ab illo diſceſſit. Annon vera dicit Apoſtolus? *Jam propheto ex parte, & ex parte cognoſco: cum vero conſummatio venerit, tunc quod ex parte eſt, etiam evacuabitur.* Conſummatio itaque poſt hujus vitæ finem eſt. Et quicquid Iſaias prophetavit, ex parte cum omni libertate vaticinatus eſt, teſtatusque eſt hæc omnia de prophetiæ conſummatione David: non recepit igitur gratiam propheticam Samuel. At intellectus meus ſine fructu eſt: & quod Eccleſiam ædificat, qui lingua loquitur. Et Paulus ipſe affirmat, prophetantem Eccleſiam ædificare his iisdem verbis. Porro ſi prophetans Eccleſiam ædificat, utique gratiam propheticam habet, neque enim ipſam amiſit, niſi peccaverit. Solus quippe gratiam propheticam amittit, qui, poſtquam prophetarit, indigna Spiritu ſancto operatur; ita ut ipſum Spiritus deſerat, fugiatque ab ejus principe animæ facultate Quod timebat tunc poſt peccatum David, dicebatque: *Et Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me.* Itaque ſi Spiritus ſanctus prophetat: cuinam? Angelis? At: *Non opus eſt medicus bene, ſed male habentibus.* Quinam ejus prophetiam excipiunt? Neque enim fruſtra eſt gratia prophetica; neque ullum chariſma eorum, quæ in ſancto ſunt, fruſtra eſt. Gratia itaque prophetica

και ὁ κοιμωμενος δε ὁ ἀπηλλαγμενος του βιου χρειαν εἰχε των προφητων, ἱνα παλιν οἱ προφηται αὐτῳ κηρυξωσι την Χριστου ἐπιδημιαν· ἀλλως τε και προφητης του κυριου μου Ιησου Χριστου ἐπιδημιας ἀδυνατον ἠν τινα παρελθειν ὁπου το ξυλον της ζωης· ἀδυνατον ἠν παρελθειν τα τεταγμενα φυλασσειν την ὁδον του ξυλου της ζωης. τις ἠδυνατο ὁδοποιησαι; τις ἠδυνατο την φλογινην ῥομφαιαν ποιησαι διελθειν τινα; ὡσπερ θαλασσαν οὐκ ἠν ὁδοποιησαι ἡ του θεου και του στυλου του πυρινου, του στυλου του φωτος του ἀπο του θεου· ὡσπερ τον Ιορδανην οὐκ ἠν οὐδενος ὁδοποιησαι ἡ Ιησου· του ἀληθινου θεου τυπος ἠν ἐκεινος ὁ Ιησους· οὑτω δια της φλογινης ῥομφαιας Σαμουηλ οὐκ ἠδυνατο διελθειν· οὐκ Αβρααμ· δια τουτο και Αβρααμ βλεπεται ὑπο του κολαζομενου, και ὑπαρχων ἐν βασανοις ὁ πλουσιος ἐπαρας τους ὀφθαλμους ὁρᾳ Αβρααμ, εἰ και ἀπο μακροθεν ὁρᾳ· ἀλλ' ὁρᾳ και τον Λαζαρον ἐν τοις κολποις αὐτου. περιεμενον οὐν την του κυριου μου Ιησου Χριστου ἐπιδημιαν, και πατριαρχαι, και προφηται, και παντες, ἱν' οὑτως την ὁδον ἀνοιξῃ· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, ἐγω εἰμι ἡ θυρα. ὁδος ἐστιν ἐπι το ξυλον της ζωης, ἱνα γενηται, ἐαν διελθῃς δια πυρος, φλοξ οὐ κατακαυσει σε. ποιου πυρος ἐταξε τα Χερουβιμ, και την φλογινην ῥομφαιαν την στρεφομενην φυλασσειν την ὁδον του ξυλου της ζωης· ὡστε δια τουτο περιεμενον οἱ μακαριοι ἐκει οἰκονομιαν ποιουντες, και μη δυναμενοι ὁπου το ξυλον της ζωης, ὁπου ὁ παραδεισος ὁ του θεου, ὁπου ὁ θεος γεωργος, ὁπου οἱ μακαριοι και ἐκλεκτοι, και ἁγιοι θεου γενεσθαι. οὐδεν οὐν προσκομμα κατα τον τοπον ἐστιν· ἀλλα παντα θαυμασιως γεγραπται. και νενοηται, οἷς ἀν ὁ θεος ἀποκαλυψῃ. περισσον δε τι ἐχομεν ἡμεις οἱ ἐπι συντελεια των αἰωνων ἐληλυθοτες. τι περισσον; ἐαν ἀπαλλαγωμεν γενομενοι καλοι και ἀγαθοι, μη ἐπαγομενοι τα της ἁμαρτιας φορτια, διελευσομεθα και αὐτοι την φλογινην ῥομφαιαν, και οὐ κατελευσομεθα εἰς την χωραν ὁπου περιεμενον τον Χριστον οἱ προ της παρουσιας αὐτου κοιμωμενοι· διελευσομεθα δε μηδεν βλαπτο-

mortuorum animæ, audacter dicam, indigebant. Sed hic quidem neceſſarius eſt Propheta Iſrael, & qui dormit, diſceſſitque ex hac vita, indigebat Prophetis, ut alia ratione ipſi Chriſti adventum vaticinarentur. Ante Domini mei Jeſu Chriſti adventum nemini datum erat, ubi lignum vitæ erat, prætergredi, & illa transgredi, quæ viæ ligni vitæ cuſtodiendæ prapoſita erant. Quis viam illam tentare poterat? Quis alicui auctor eſſe poterat, flammeum gladium pertranseundi? Quemadmodum nec mare tranſiri poterat ſine ope divina, columnaque divina, columna luminis, quæ erat ab ipſo Deo: quemadmodum neminis erat, Jordanem pedibus trajicere, præterquam Joſue (veri Dei figura erat ille Joſue): ſic per flammeum gladium Samuel tranſire non poterat: non Abraham; ideo & Abraham ab eo, qui torquebatur, conſpicitur. Et cum in tormentis dives eſſet, elevatis oculis Abraham conſpicit, licet a longe videat; videt tamen & Lazarum in ſinu ipſius. Exſpectabant igitur Domini mei Jeſu Chriſti adventum & Patriarchæ, & Prophetæ, & omnes, ut ſic viam aperiret. *Ego ſum via: Ego ſum porta.* Via eſt ad lignum vitæ, ut ſi per ignem tranſire tibi contingat, flamma te non comburat: qualis ignis poſuit Cherubim, flammeumque gladium, qui volvebatur, ut viam ad lignum vitæ cuſtodirent. Ideo beati illic permanebant ſe præparantes, & cum non poſſent eo accedere, ubi erat lignum vitæ, paradiſus Dei, & Deus agricola, ubi beati, & electi, & ſancti Dei. Nullum ergo in hoc loco offendiculum eſt: ſed omnia mira quadam vi ſcripta ſunt, intelliguntur que ab illis, quibus Deus revelat. Nos porro, qui in ſæculorum conſummatione advenimus, habemus quid eximium ultra cæteros. Quid illud eſt? Si ex hac vita exceſſerimus boni, & probi, non una nobiscum peccatorum ſarcinis conductis, pertranſibimus flammeum gladium, nec in locum illum, in quo,

και ἐπιδεδημηκε τυτῳ τῳ βιῳ Χριςος, και προκηρυσσεται Χριςος ἐπιδημων τυτῳ τῳ βιῳ· εἰ δε Μωσης προφητευει αὐτον ἐνθαδε, ὐ θελεις αὐτον κἀκει καταβεβηκεναι, ἱνα προφητευσῃ Χριςον ἐλευσεσθαι; τι δε; Μωσης μεν, οἱ δε ἑξης προφηται ὐχι; Σαμυηλ δε ὐχι; τι ἀτοπον ἐςι τυς ἰατρυς καταβαινειν προς τυς κακως ἐχοντας; τι δε ἀτοπον ἐςιν ἱνα και ὁ ἀρχιατρος καταβῃ προς τυς κακως ἐχοντας; ἐκεινοι ἰατροι μεν ἠσαν πολλοι, ὁι δε κυριος μυ και σωτηρ ἀρχιατρος ἐςι· και γαρ την ἐνδον ἐπιθυμιαν, ἡ ὐ δυναται ὑπο ἀλλων θεραπευθηναι, αὐτος θεραπευει· ἡ τις ὐκ ἰσχυσεν ὑπ' ὐδενος θεραπευθηναι των ἰατρων, Χριςος Ιησυς αὐτην θεραπευει. μη φοβυ. μη θαμβυ. Ιησυς εἰς ᾁδυ γεγονε, και οἱ προφηται προ αὐτυ, και προκηρυσσυσι τυ Χριςυ την ἐπιδημιαν. εἰτα και ἀλλο τι θελω εἰπειν ἀπ' αὐτης της γραφης. Σαμυηλ ἀναβαινει, και ἰδυ Σαυλ λεγει ἑωρακεναι ψυχην· ὐ λεγει ἑωρακεναι ἀνθρωπον. ἐπτηξε τυτον ὁν εἰδε· τινα ὁρᾳ; θευς, φησιν, ἐγω εἰδον, θευς ἀναβαινοντας ἀπο της γης· και ταχα Σαμυηλ ὐ μονος ἀναβεβηκε και τοτε προφητευσων τῳ Σαυλ· ἀλλ' εἰκος, ὡσπερ ἐνταυθα· μετα ὁσιυ ὁσιωθησῃ, και μετα ἀνδρος ἀθωυ ἀθωος ἐσῃ, και μετα ἐκλεκτυ ἐκλεκτος ἐσῃ· και εἰσιν ἐνταυθα διατριβαι ἁγιων μετα ἁγιων· ὐχι δε ἁγιων μετα ἁμαρτωλων· και εἰ ἀρα ποτε ἐςι των ἁγιων διατριβη μετα των ἁμαρτωλων, ὑπερ τυ και τυς ἁμαρτωλυς σωσαι. ὑτω ταχα και ἀναβαινοντι τῳ Σαμυηλ συναναβεβηκασιν, ἠτοι ἁγιαι ψυχαι ἀλλων προφητων. ταχα ζητησεις, οἱ ἀγγελοι ἠσαν ἐπι των πνευματων αὐτων; ὁ προφητης λεγει· ἀγγελος ὁ λαλων ἐν ἐμοι· ἡ ἀγγελοι ἠσαν μετα πνευματων συναναβεβηκοτες, και παντα πληρυται των δεομενων σωτηριας; και παντες εἰσι λειτυργικα πνευματα εἰς διακονιαν ἀποςελλομενα δια τυς μελλοντας κληρονομειν σωτηριαν. τι φοβῃ εἰπειν, ὁτι πας τοπος χρηζει Ιησυ Χριςυ. ὐδε γαρ Χριςυ μεν χρηζει των προφητων, ὁ χρηζων

τυ

vatore noſtro dicatur: *Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si ſcriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Et venit in hanc vitam Chriſtus, & prænuntiatur Chriſtus in hanc vitam adveniens. Si Moyſes de illo hic prænunciat; non vis & ipſum illuc deſcendiſſe, ut Chriſtum prædiceret eo migraturum? Quid porro? Moyſes id egit: reliqui Prophetæ non item? Nonne Samuel? Quidnam abſurdi eſt, medicos ad male ſe habentes deſcendere? Quid abſurdi eſt, principem medicorum ad ægrotantes deſcendere? Illi medici quidem erant, & ſane multi: at Dominus meus & Salvator princeps eorum eſt. Etenim internum deſiderium, quod non poteſt ab aliis curari, curat ipſe: quod a nemine potuit medicorum ſanari, ſanatur a Chriſto Jeſu. Ne timeas. Ne mireris. Chriſtus in infernum deſcendit, & ante eum Prophetæ, qui ejus adventum prædicebant. Addam præterea & aliud, neſcio quid ex ipſa ſcriptura. Samuel aſcendit; & ecce Saul dicit ſe vidiſſe animam: non dicit hominem ſe vidiſſe. Timuit, quem vidit: at quem vidit? *Deos*, inquit, *ego vidi, deos aſcendentes e terra.* Et fortaſſe tunc non ſolus aſcendit Samuel Sauli vaticinaturus. Sed conſentaneum eſt, quemadmodum hic: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum homine innocente innocens eris; & cum electo electus eris:* ſuntque hic ſanctorum cum ſanctis conſuetudines; at non ſanctorum cum prævaricatoribus: & ſi quandoque fieri poſſit, ut ſanctorum una cum peccatoribus conſuetudo ſit, ut peccatores ſalventur. Fortaſſe hac ratione una cum Samuele aſcendente aſcenderunt etiam aliorum Prophetarum animæ ſanctæ. Forſan quæres, an fuerint Angeli ſuper ſpiritibus eorum. Propheta dicit: *Angelus, qui loquitur in me.* Vel Angeli erant, qui una cum ſpiritibus aſcenderunt, omniaque ad egentium ſalutem complent: *Et omnes ſunt ſpiritus miniſtrantes, qui in mini-*

τȣ Χριϛȣ. ȣ̓δε γαρ Χριϛȣ μεν χρηζει, των δε εὐτρεπιζοντων Χριϛȣ παρȣσιαν και ἐπιδημιαν ȣ̓ χρηζει· και Ιωαννης, ὁ μειζων ἐν γεννητοις γυναικων ȣ̓δεις ἠν, κατα την τȣ σωτηρος ἡμων μαρτυριαν λεγοντος, μειζων ἐν γεννητοις γυναικων Ιωαννȣ τȣ Βαπτιϛȣ ȣ̓δεις ἐϛιν· μη φοβȣ λεγειν ὁτι εἰς ᾁδȣ καταβεβηκε προκηρυσσων τον κυριον, ἱνα προειπῃ αὐτον κατελευσομενον· δια τȣτο ὁτε ἠν ἐν τῃ φυλακῃ, και ᾐδει την ἐξοδον την ἐπικειμενην αὐτῳ, πεμψας δυο των μαθητων ἐπυνθανετο, ȣ̓χι· συ εἰ ὁ ἐρχομενος; ᾐδει γαρ, ἀλλα· συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἢ ἀλλον προσδοκωμεν; εἰδεν αὐτȣ την δοξαν, ἐλαλησε πολλα περι της θαυμασιοτητος αὐτȣ· ἐμαρτυρησεν αὐτῳ πρωτος· ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος, ἐμπροσθεν μȣ γεγονεν. εἰδεν αὐτȣ την δοξαν, δοξαν ὡς μονογενȣς παρα πατρος, πληρης χαριτος και ἀληθειας· τηλικαυτα ἰδων περι Χριϛȣ, ὀκνει πιϛευσαι, ἀμφιβαλλει, και ȣ̓ λεγει, εἰπατε αὐτῳ· συ εἰ ὁ Χριϛος, νυν· μη νοησαντες γαρ τινες τα εἰρημενα λεγȣσιν, Ιωαννης ὁ τηλικȣτος ȣ̓κ ᾐδει Χριϛον, ἀλλ᾽ ἀπιϛη ἀπ᾽ αὐτȣ το πνευμα το ἁγιον. και ᾐδει τȣτον, ᾧ ἐμαρτυρησε προ γενεσεως, και ἐφ᾽ ᾧ ἐσκιρτησεν, ἡνικα ἠλθε και ἡ Μαρια προς αὐτον, ὡς ἐμαρτυρησεν αὐτῳ ἡ μητηρ αὐτȣ λεγȣσα· ἰδȣ γαρ ὡς ἐγενετο ἡ φωνη τȣ ἀσπασμȣ σȣ εἰς τα ὠτα μȣ, ἐσκιρτησεν ἐν ἀγαλλιασει το βρεφος ἐν τῃ κοιλιᾳ μȣ· ȣ̔τος ȣ̓ν ὁ σκιρτησας προ γενεσεως, Ιωαννης ὁ εἰπων· ȣ̔τος ἐϛι περι ȣ̔ ἐγω εἰπον, ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος ἐμπροσθεν μȣ γεγονε· και ὁ πεμψας εἰπε μοι· ἐφ᾽ ὀν ἀν ἰδῃς το πνευμα καταβαινον, και μενον, ȣ̔τος ἐϛιν ὁ υἱος τȣ θεȣ· ȣ̔τος, φασιν, ȣ̓κετι ᾐδει Ιησȣν Χριϛον ἐν κοιλιᾳ· ᾐδει γαρ αὐτον. ἀλλα δι᾽ ὑπερβολην δοξης ὁμοιον τι τῳ

Πετρῳ

ſterium propter futuros hæredes ſalutis mittuntur. Quid times dicere, omnem locum Jeſu Chriſto indigere? Neque vero, qui Chriſto indiget, Prophetis, iisque, qui Chriſti præſentiam, & adventum præparant, non indigent. Et Joannes ſane, quo major inter natos mulierum, Chrſto ipſo teſte, nemo fuit: *Major inter natos mulierum Joanne Baptiſta nullus fuit*: neque timeas id affirmare: deſcendit ad inferos prænuncians Dominum, ut illum deſcenſurum prædiceret. Propterea, dum in cuſtodia eſſet, ac ſibi exitum interitumque imminere conſpiceret, miſſis duobus diſcipulis, quærebat, non: *Tu es qui venturus es?* Sciebat enim; ſed: *Tu es, qui venturus es, an alium exſpectamus?* Gloriam illius compertam habuit; de mira ejus vi plurima locutus fuit, primusque illi teſtimonium exhibuit: *Qui poſt me venit, ante me factus eſt.* Vidit illius gloriam, *gloriam quaſi unigeniti a Patre, pleni gratiæ & veritatis.* Hæc cum de Chriſto vidiſſet, piget credere, dubius hæret, nec fatetur: Dicite ipſi, tu es Chriſtus. Quæ cum non intellexiſſent nonnulli, aſſeverarunt, Joannem tantum ac talem Chriſtum non noviſſe, ſed ab eo diſceſſiſſe Spiritum ſanctum. Sed ſciebat illum, cui antequam naſceretur teſtimonium perhibuit, & pro quo ſaltavit, dum ad ipſum Maria accederet, ut de illo teſtimonium fecit mater ejus illis verbis: *Ecce enim, ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exilivit in gaudio infans in utero meo.* Hic itaque Joannes, qui ante nativitatem exilivit; qui dixit: *Hic eſt, de quo ego dixi, Qui poſt me venit, ante me factus eſt: & : Qui miſit me, dixit mihi, Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem, ipſe eſt filius Dei:* hic, inquiunt, nondum noverat Chriſtum in ventre. Noverat quippe illum. Simile quid Petro paſſus eſt propter gloriæ exſuperantiam. Quodnam illud eſt? Hic magnum quid de Chriſto ſciebat. Quis ſum; *Quem me dicunt*

filii

Πετρῳ πεποιηκε. τι ὁμοιον; ȣ̓τος μεγα τι ᾔδει περι τȣ Χριςȣ· τις ειμι; τινα με λεγȣσιν οἱ ἀθρωποι ειναι; ὁ δε, τοδε· συ δε τι; συ ει ὁ Χριςος ὁ υἱος τȣ θεȣ τȣ ζωντος, ἐν ᾧ και μακαριζεται, ὁτι σαρξ και αἱμα ȣ̓κ ἀπεκαλυψεν αὐτῳ, ἀλλ' ὁ πατηρ ὁ ἐν τοις ȣ̓ρανοις· ἐπει ȣ̓ν μεγαλα ἠκȣσε περι Χριςȣ, και μεγαλα ἀπελαμβανε, και ȣ̓ παρεδεξατο την βοηθειαν την προς αὐτον· ἰδȣ ἀναβαινομεν εἰς Ιερȣσαλημ, και τελειωθησεται. και· δει τον υἱον τȣ ἀνθρωπȣ πολλα παθειν, και ἀποδοκιμασθηναι ἀπο των ἀρχιερεων, και πρεσβυτερων, και ἀποκτανθηναι, και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναςηναι. φησιν· ἱλεως σοι κυριε· μεγαλα ᾔδει περι Χριςȣ, ȣ̓κ ἠθελησε παραδεξασθαι το ταπεινοτερον περι αὐτȣ. τοιȣτον τινα μοι νοει και τον Ιωαννην ἐν φυλακῃ· ἠν μεγαλα εἰδως περι Χριςȣ· εἰδεν ȣ̓ρανȣς ἀνεῳγοτας· εἰδε πνευμα ἁγιον ἐξ ȣ̓ρανȣ κατερχομενον ἐπι τον σωτηρα, και μενον ἐπ' αὐτον· ἰδων την τηλικαυτην δοξαν ἀμφεβαλλε, και ταχα ἠπιςει· διο ȣ̓τος ἐνδοξος και μεχρις ᾁδου, και μεχρι της ἀβυσσου κατελευσεται. δια τουτο ἐλεγε. συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἠ ἀλλον προσδοκωμεν; ȣ̓ παρεξεβην, ȣ̓δε ἐπελαθομην του προκειμενου, ἀλλα τουτο θελομεν κατασκευασαι, ὁτι εἰ παντες εἰς ᾁδου καταβεβηκασι προ του Χριςου προδρομοι Χριςου οἱ προφηται Χριςου· ȣ̓τω και Σαμουηλ ἐκει καταβεβηκεν, ȣ̓ γαρ ἁπλως, ἀλλ' ὡς ἁγιος· ὁπου ἐαν ᾐ ὁ ἁγιος, ἐςιν ὁ ἁγιος. μητι Χριςος ȣ̓κ ἐτι Χριςος ἐςιν, ἐπει ἐν ᾁδȣ ποτε ἠν; ȣ̓κ ἐτι ἠν υἱος θεȣ, ἐπει ἐν τῳ καταχθονιῳ γεγενηται τοπῳ, ἱνα παν γονυ καμψῃ ἐν τῳ ὀνοματι Ιησȣ Χριςȣ, ἐπουρανιων, και ἐπιγειων, και καταχθονιων; ȣ̓τως Χριςος ἠν, και κατω ὠν, ἱνα ȣ̓τως εἰπω, ἐν τῳ κατω τοπῳ ὠν, προαιρεσει ἀνω ἠν· ȣ̓τω και οἱ προφηται, και Σαμουηλ, κἀν καταβωσιν ὁπου αἱ ψυχαι αἱ κατω, κατω δυνανται εἰναι τοπῳ, ȣ̓ κατω δε εἰσι τῃ προαιρεσει· πυνθανομαι δε, ἐπροφητευσαντα ὑπερουρανια; ἐγω δε ȣ̓ δυναμαι διδοναι δαιμονιῳ τηλικαυτην δυναμιν, ὁτι προφητευει περι Σαυλ Σαμουηλ, και του λαου του

θεου,

filii hominum eſſe? Hic, ait, dicit hoc. Tu vero quid? *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Propterea beatus enunciatur; quoniam *caro & ſanguis non revelavit illi, ſed Pater, qui in cælis eſt.* Cum igitur grandia de Chriſto audiſſet, & grandia concepiſſet, auxilium in ſemet non admiſit: *Ecce aſcendimus in Jeruſalem, & perſicientur omnia.* Et: *Oportet filium hominis multa pati, & reprobari a Principibus Sacerdotum, & Sacerdotibus, & occidi, & tertio die reſurgere. Propitius,* inquit, *ſis tibi Domine.* Maxima de Chriſto noverat; quod humilius erat, de eo noluit admittere. Similem mihi animo pingo Joannem, dum in cuſtodia erat: grandia de Chriſto apprehenderat; vidit cœlos apertos; vidit Spiritum ſanctum ſuper Salvatorem deſcendentem, manentemque ſuper eum. Similem gloriam dum videt, hæret dubius, fortaſſe etiam non credebat, an ſic glorificatus usque ad inferos, & abyſſum ipſum deſcenderet, quapropter dicebat: *Tu es, qui venturus es, an alium exſpectamus?* Non egreſſus ſum a propoſito, neque materiæ, quæ mihi præ manibus eſt, oblitus ſum. Illud probare nobis in animo eſt, ſi omnes, qui ante Chriſtum in infernum deſcenderunt, præcurſores Chriſti, atque Prophetæ fuere; pari ratione & Samuelem eo deſcendiſſe, non ſimpliciter, ſed ut ſanctum; ubi ſi eſt ſanctus, ſanctus omnino eſt. Nonne id etiam de Chriſto affirmamus? Annon Chriſtus erat, licet aliquando apud inferos fuerit? Annon fuit filius Dei, licet in ſubterraneis degeret locis, *ut omne genu flecteretur in nomine Jeſu, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum?* Non aliter Chriſtus erat, licet inferius eſſet, ut ſic dicam, & ſi in inferiori loco ageret, voluntate ſuperius erat. Eodem pacto & Prophetæ, & Samuel, quamvis eo deſcendant, ubi ſunt animæ, quæ in infernis, loco quidem inferius ſunt; at non inferius ſunt voluntate. Et quæro an ſupercœleſtia prophetarint. At ego nus-

θεου, και προφητευει περι βασιλειας Δαυιδ, ὁτι μελλει βασιλευειν· εἰσονται οἱ ταυτα λεγοντες τα της ἀληθειας της κατα τον τοπον, οὐχ εὑρησουσι παραστησαι πως ἀν και ἁγιος γενοιτο ὑπερ σωτηριας των κακως ἐχοντων, εἰς τον τοπον των κακως ἐχοντων ἰατροι γενεσθωσαν, εἰς τους τοπους των καμνοντων στρατιωτων, και εἰσιτωσαν ὁπου αἱ δυσωδιαι των τραυματων αὐτων· τουτο ὑποβαλλει ἡ ἰατρικη φιλανθρωπια. οὑτω τουτο ὑποβεβληκε τῳ σωτηρι ὁ λογος κατα τοις προφηταις και ἐνθαδε ἐλθειν, και εἰς ᾅδου καταβηναι. και τουτο δε προσθετεον τῳ λογῳ· ὁτι Σαμουηλ προφητης ἠν, και ἐξηλθοντος ἀπεστη ἀπ' αὐτου ἡ προφητεια· οὐκ ἀρα ἀληθευει ὁ λεγων ἀποστολος ἀρτι προφητευω ἐκ μερους, και ἐκ μερους γινωσκω, ὁταν δε ἐλθῃ το τελειον, και τοτε το ἐκ μερους καταργηθησεται; οὐκουν το τελειον μετα τον βιον ἐστιν. και εἰτι προεφητευσεν Ησαϊας, ἐκ μερους προεφητευσε μετα πασης παῤῥησιας· μεμαρτυρηται δε τα ἐνθαδε ὁ Δαυιδ περι το τελειον της προφητειας· οὐκ ἀπελαβεν οὐν την χαριν την προφητικην Σαμουηλ. ὁ δε νους μου ἀκαρπος ἐστι· και ὁτι ἐκκλησιαν οἰκοδομει ὁ γλωσσῃ λαλων, και γαρ λεγει ὁ Παυλος, ὁτι ἐκκλησιαν οἰκοδομει ὁ προφητευων, αὐταις λεξεσι λεγων· εἰ δε προφητευων ἐκκλησιαν οἰκοδομει, εἰχε χαριν προφητικην· οὐ γαρ ἀπολωλεκει αὐτην μη ἀφθαρτησας· μονος γαρ ἀπολλυσι χαριν προφητικην, ὁς μετα το προφητευσαι πεποιηκεν ἀναξια του πνευματος του ἁγιου, ὡς ἐγκαταλιπειν αὐτον, και φυγειν ἀπο του ἡγεμονικου αὐτου· ὁπερ ἐφοβειτο τοτε και μετα την ἁμαρτιαν ὁ Δαυιδ, και ἐλεγε· και το πνευμα το ἁγιον σου μη ἀντανελῃς ἀπ' ἐμου. εἰ τοινυν το πνευμα το ἁγιον προφητευει· τινι; ἀγγελοις· οἱς μη χρειαν ἐχουσιν οἱ ἰσχυοντες ἰατρων, ἀλλ' οἱ κακως ἐχοντες. δεχονται τινες της προφητειας αὐτου; οὐ γαρ ἀργει χαρις προφητικη· οὐδεν χαρισμα ἀργει των ἐν τῳ ἁγιῳ· της οὐν χαριτος της προφητικης αἱ ψυχαι των κοιμωμενων, τολμησω και εἰπω, ἐδεοντο· ἀλλ' ἐνθαδε μεν χρειαν ἐχεται του προφητου Ισραηλ·

quam dæmoni ſimilem potentiam concedam. Nam Samuel de Saule, & populo Dei, & regno David, David ſcilicet regnaturum vaticinatur. Qui contrarium ſentiunt, veritatem, quæ in eo loco eſt, confirmare ſe non poſſe animadvertent. Sed quanam ratione ſanctus pro ſalute male ſe habentium, in locum ubi permanent deveniet? In loca militum ægrotantium medici greſſum dirigant: introeant ubi fœtor ulcerum eorum male olet. Hoc ſuggerit medicorum in homines amor. Sic & Propheticus ſermo Salvatori ſuaſit, ut eo veniret, deſcenderetque in infernum. Illud item orationi addendum: Samuel Propheta fuit, eoque mortuo prophetia ab illo diſceſſit. Annon vera dicit Apoſtolus? *Jam propheto ex parte, & ex parte cognoſco: cum vero conſummatio venerit, tunc quod ex parte eſt, etiam evacuabitur.* Conſummatio itaque poſt hujus vitæ finem eſt. Et quicquid Iſaias prophetavit, ex parte cum omni libertate vaticinatus eſt, teſtatusque eſt hæc omnia de prophetiæ conſummatione David: non recepit igitur gratiam propheticam Samuel. At intellectus meus ſine fructu eſt: & quod Eccleſiam ædificat, qui lingua loquitur. Et Paulus ipſe affirmat, prophetantem Eccleſiam ædificare his iiſdem verbis. Porro ſi prophetans Eccleſiam ædificat, utique gratiam propheticam habet, neque enim ipſam amiſit, niſi peccaverit. Solus quippe gratiam propheticam amittit, qui, poſtquam prophetarit, indigna Spiritu ſancto operatur; ita ut ipſum Spiritus deſerat, fugiatque ab ejus principe animæ facultate. Quod timebat tunc poſt peccatum David, dicebatque: *Et Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me.* Itaque ſi Spiritus ſanctus prophetat: cuinam? Angelis? At: *Non opus eſt medicus bene, ſed male habentibus.* Quinam ejus prophetiam excipiunt? Neque enim fruſtra eſt gratia prophetica; neque ullum chariſma eorum, quæ in ſancto ſunt, fruſtra eſt. Gratia itaque prophetica

και ὁ κοιμωμενος δε ὁ ἀπηλλαγμενος τε βιε χρειαν εἰχε των προφητων, ἱνα παλιν οἱ προφηται αὐτῳ κηρυξωσι την χριςε ἐπιδημιαν· ἀλλως τε και προφητης τε κυριε με Ιησε χριςε ἐπιδημιας ἀδυνατον ἠν τινα παρελθειν ὁπε το ξυλον της ζωης· ἀδυνατον ἠν παρελθειν τα τεταγμενα φυλασσειν την ὁδον τε ξυλε της ζωης. τις ἠδυνατο ὁδοποιησαι; τις ἠδυνατο την φλογινην ῥομφαιαν ποιησαι διελθειν τινα; ὡσπερ θαλασσαν ἐκ ἠν ὁδοποιησαι ἡ τε θεε και τε ςυλε τε πυρινε, τε ςυλε τε φωτος τε ἀπο τε θεε· ὡσπερ τον Ιορδανην ἐκ ἠν ἐδενος ὁδοποιησαι ἡ Ιησε· τε ἀληθινε θεε τυπος ἠν ἐκεινος ὁ Ιησες· ἐτω δια της φλογινης ῥομφαιας Σαμεηλ ἐκ ἠδυνατο διελθειν· ἐκ Αβρααμ· δια τετο και Αβρααμ βλεπεται ὑπο τε κολαζομενε, και ὑπαρχων ἐν βασανοις ὁ πλεσιος ἐπαρας τες ὀφθαλμες ὁρᾳ Αβρααμ, εἰ και ἀπο μακροθεν ὁρᾳ· ἀλλ' ὁρᾳ και τον Λαζαρον ἐν τοις κολποις αὐτε. περιεμενον ἐν την τε κυριε μου Ιησε χριςε ἐπιδημιαν, και πατριαρχαι, και προφηται, και παντες, ἱν' ἐτως την ὁδον ἀνοιξῃ· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, ἐγω εἰμι ἡ θυρα. ὁδος ἐςιν ἐπι το ξυλον της ζωης, ἱνα γενηται, ἐαν διελθῃς δια πυρος, φλοξ ἐ κατακαυσει σε. ποιε πυρος ἐταξε τα χερεβιμ, και την φλογινην ῥομφαιαν την ςρεφομενην φυλασσειν την ὁδον τε ξυλε της ζωης· ὡςε δια τετο περιεμενον οἱ μακαριοι ἐκει οἰκονομιαν ποιεντες, και μη δυναμενοι ὁπε το ξυλον της ζωης, ὁπε ὁ παραδεισος ὁ τε θεε, ὁπε ὁ θεος γεωργος, ὁπε οἱ μακαριοι και ἐκλεκτοι, και ἁγιοι θεε γενεσθαι. ἐδεν ἐν προσκομμα κατα τον τοπον ἐςιν· ἀλλα παντα θαυμασιως γεγραπται. και νενονται, οἱς ἀν ὁ θεος ἀποκαλυψῃ. περισσον δε τι ἐχομεν ἡμεις οἱ ἐπι συντελεια των αἰωνων ἐληλυθοτες. τι περισσον; ἐαν ἀπαλλαγωμεν γενομενοι καλοι και ἀγαθοι, μη ἐπαγομενοι τα της ἁμαρτιας φορτια, διελευσομεθα και αὐτοι την φλογινην ῥομφαιαν, και ἐ κατελευσομεθα εἰς την χωραν ὁπε περιεμενον τον χριςον οἱ προ της παρεσιας αὐτε κοιμωμενοι· διελευσομεθα δε μηδεν βλαπτο-

μενοι

mortuorum animæ, audacter dicam, indigebant. Sed hic quidem neceſſarius eſt Propheta Iſrael, & qui dormit, diſceſſitque ex hac vita, indigebat Prophetis, ut alia ratione ipſi Chriſti adventum vaticinarentur. Ante Domini mei Jeſu Chriſti adventum nemini datum erat, ubi lignum vitæ erat, prætergredi, & illa transgredi, quæ viæ ligni vitæ cuſtodiendæ præpoſita erant. Quis viam illam tentare poterat? Quis alicui auctor eſſe poterat, flammeum gladium pertranseundi? Quemadmodum nec mare tranſiri poterat ſine ope divina, columnaque divina, columna luminis, quæ erat ab ipſo Deo: quemadmodum neminis erat, Jordanem pedibus trajicere, præterquam Joſue (veri Dei figura erat ille Joſue): ſic per flammeum gladium Samuel tranſire non poterat: non Abraham; ideo & Abraham ab eo, qui torquebatur, conſpicitur. Et cum in tormentis dives eſſet, elevatis oculis Abraham conſpicit, licet a longe videat; videt tamen & Lazarum in ſinu ipſius. Exſpectabant igitur Domini mei Jeſu Chriſti adventum & Patriarchæ, & Prophetæ, & omnes, ut ſic viam aperiret. *Ego ſum via: Ego ſum porta.* Via eſt ad lignum vitæ, ut ſi per ignem tranſire tibi contingat, flamma te non comburat: qualis ignis poſuit Cherubim, flammeumque gladium, qui volvebatur, ut viam ad lignum vitæ cuſtodirent. Ideo beati illic permanebant ſe præparantes, & cum non poſſent eo accedere, ubi erat lignum vitæ, paradiſus Dei, & Deus agricola, ubi beati, & electi, & ſancti Dei. Nullum ergo in hoc loco offendiculum eſt: ſed omnia mira quadam vi ſcripta ſunt, intelliguntur que ab illis, quibus Deus revelat. Nos porro, qui in ſæculorum conſummatione advenimus, habemus quid eximium ultra cæteros. Quid illud eſt? Si ex hac vita exceſſerimus boni, & probi, non una nobiscum peccatorum ſarcinis conductis, pertranſibimus flammeum gladium, nec in locum illum, in quo,

μενοι ὑπο της φλογινης ῥομφαιας. ἑκαςȣ δε το ἐργον ὁποιον ἐςι, το πυρ αὐτο δοκιμασει. εἰ τινος το ἐργον κατακαησεται, ζημιωθησεται, αὐτος δε σωθησεται ȣ̔τως ὡς δια πυρος. διελευσομεθα ȣ̓ν. και πλεον ἐχομεν τι, και ȣ̓χι δυναμεθα καλως βιωσαντες κακως ἀπαλλαξαι. ȣ̓κ ἐλεγον οἱ ἀρχαιοι, ȣ̓δε οἱ πατριαρχαι, ȣ̓δε οἱ προφηται. ȣ̓ δυναμεθα ἡμεις εἰπειν, ἐαν καλως βιωσωμεν, καλλιον και ἀναλυσαι, και συν Χριςῳ εἶναι; διοπερ ȣ̔τως ἐχοντες τι πλεον και πολυ κερδος ἐν τῳ ἐπι συντελειᾳ των αἰωνων ἐληλυθεναι, πρωτοι το δηναριον λαμβανομεν. ἀκȣε γαρ της παραβολης, ὁτι ἀρξαμενος ἐδιδȣ το δηναριον ἀπο των ἐσχατων. οἱ δε πρωτοι ᾠοντο ὁτι πλειον ληψονται. συ ȣ̓ν πρωτος ὁ ἐσχατος ἐλθων, λαμβανεις τȣς μισθȣς ἀπο τȣ οἰκοδεσποτου ἐν Χριςῳ Ιησȣ τῳ κυριῳ ἡμων, ᾧ ἡ δοξα και το κρατος εἰς τους αἰωνας των αἰωνων· ἀμην.

quando ante ejus adventum quieverant, Chriſtum exſpectabant, deveniemus. Pertranſibimus nullo nobis a flammeo illo gladio damno illato. *Uniuscujusque* vero *quale opus ſit, ignis ipſe probabit. Si alicujus opus combuſtum fuerit, damnum contrahet, ipſe vero ſalvabitur ſic quaſi per ignem.* Pertranſibimus ergo. Habemus item ultra & aliud eximium; non poſſumus, ſi recte vixerimus, male diſcedere. Hoc non dicebant antiqui, non Patriarchæ, non Prophetæ. Nonne id nos effari poſſumus: ſi bene vixerimus, melius & diſſolvemur, erimusque cum Chriſto? Propterea cum ultra cæteros id habeamus, nec leve ſit emolumentum, cum in fine ſæculorum devenerimus, primi denarium accipiemus: nam audi parabolam: *Incipiens dabat denarium ab ultimis. At primi exiſtimabant, ſe majus quidpiam habituros.* Tu ergo primus, qui ultimus veniſti, mercedem a Patrefamilias accipis in Chriſto Jeſu Domino noſtro, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

MONITUM
AD ORIGENIS ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ
IN JOB.

Sua ipſe Origenes ἐξηγητικὰ in Job citat homilia ſexta in Ezechielem. Scriptum eſt, *inquit*, in libro Job de Dracone: Virtus ejus in umbilico, & fortitudo ejus ſuper umbilicum ventris. Scio ex his, quæ mihi gratia divina largita eſt, cum præſentem locum exponerem, me dixiſſe, quod draco ſit fortitudo contraria. *Homilias ipſum edidiſſe teſtatur Hieronymus epiſt.* 36. *ad Vigilantium, ubi ait, Confeſſorem Hilarium* homilias in Job ex libris ejus, id eſt ex græco in latinum, tranſtuliſſe. *Præter homilias, ſunt qui putant τομȣς ſeu prolixos tractatus in Job ipſum ſcripſiſſe, quia idem Hieronymus ibidem Vigilantio exprobrat, quod* tractatus ejus in Job deſcriptos *habuerit*, in quibus contra diabolum & de ſtellis cœlorum diſputans, quædam locutus eſt, quæ Eccleſia non recipit; *& lib.* 1. *contra Rufinum pag.* 351. *docet, Hilarium* quadraginta ferme millia verſuum Origenis in Job & Pſalmos tranſtuliſſe; *item epiſt.* 41. *ad Pammachium*, Nec ſumus, *inquit*, diſertiores Hilario, nec fideliores Victorino, qui Origenis tractatus . . . . tranſtulerunt. *Verum*

tracta-

tractatuum nomine Hieronymum homilias deſignaſſe liquet ex altero ejuſdem doctoris loco, ubi de Origene ait: Quis noſtrum tanta poteſt legere, quanta ille conſcripſit? Mille & eo amplius tractatus, quos in Eccleſia locutus eſt, edidit, innumerabiles præterea Commentarios, quos ipſe appellat τομους. *Ut ut eſt, hi tractatus ſeu homiliæ in Job nonnullis erroribus ſcatebant, teſte Hieronymo in citata ſuperius epiſtola ad Vigilantium, magnoque contemtui erant Euſtathio, qui in Oratione de Engaſtrimytho contra Origenem pag. 391. ait:* περὶ δὲ γε του πολυτλα προσομιλησας Ιωβ, ἀντι του θαυμασαι την ὑπομονην, ἐπαινεσαι τους πονους, εὐφημησαι την ἀριστειαν, ἀποδεξασθαι την πιστιν, ἐκφρασαι τα της καρτεροψυχιας ὑποδειγματα, προτρεψασθαι δια τουτου τους νεολεκτους εἰς ἀρετην εὐψυχιᾳ και ῥωμῃ φρονησεως, ὁπλισαι τους ἀγωνιστας ἀνδρειως ὑπερ της εὐσεβειας ἀθλειν, ἀφεμενος ἐκεινου μετεωρως εἰς τα των θυγατερων ὁρμησας ὀνοματα, κατετριβη γρᾳωδως. ἀλλ᾽ οἱα μεν ἐφλυαρησεν εἰς το της ἡμερας ὀνομα ὁρμησας, και κασσιας ἠτοι και το της ἀμαλθιας κερας, οὐδε λεγειν αἰοντι: χλευης γαρ ἐστι παντοιας ἀναπλεα. Porro in ſuis de Job, qui multa paſſus eſt, homiliis, non admiratur tolerantiam, non commendat virtutem, non probat fidem, non fortitudinis animi exempla deſcribit, non tyrones milites magnitudine animi vigoreque prudentiæ ad virtutem hortatur, non armat certatores, ut fortiter pro pietate pugnent, ſed hæc omnia prætergreſſus, ſublimi dicendi modo filiarum nominibus exponendis aniliter multa conſumſit. Verum quæ de diei no-

mine & caſſiæ ſive cornucopiæ nugatus eſt, hic commemorare difficile eſt. Multiplici namque ſcatent futilitate.

Ex his homiliis nihil hodie ſupereſt, niſi forte particula illa homiliæ in Job, quam ex Hilario refert Auguſtinus lib. 2. contra Julianum tom. 10. pag. 543.

Alia inſuper ſub Origenis nomine fragmenta Græca in Job exhibent Catenæ manuſcriptæ Regiæ, nec non illa, quam ex duobus mſſ. Bibliothecæ Bodleianæ codicibus in lucem edidit & latine vertit Patricius Junius, ſed an ex homiliis in Job, an ex aliis Origenis operibus excerpta fuerint, imo an ipſummet Origenem, cui in catenis adſcribuntur, parentem habeant, certis argumentis adfirmari nequit.

FRAG-

FRAGMENTUM HOMILIÆ

DE LIBRO SANCTI JOB,

INTERPRETE BEATO HILARIO PICTAVIENSI.

Tanta enim & tam admirabilis in nos miſericordia Dei bonitas eſt, ut per quem in Adæ offenſa generoſitatem primæ & beatæ illius creationis amiſimus, per eum rurſum id quod amiſimus, obtinere mereamur. Tunc enim diabolus invidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur. Movet enim per infirmitatem carnis noſtræ omnia poteſtatis ſuæ tela, cum ad laſciviam accendit, cum ad ebrietatem illicit, cum ad odia ſtimulat, cum ad avaritiam provocat, cum ad cædes inſtruit, cum ad maledicta exacerbat. Sed cum per firmitatem animi horum omnium ſubrepentia incentiva reprimuntur, emundamur a peccato, per hujus victoriæ gloriam. Dictum enim ita eſt: *Aut quomodo ſe emundabit natus ex muliere?* Quia non exſtante hoſte, non erit bellum; ceſſante deinde bello, victoria deerit. Collidentium autem adverſus nos vitiorum victoria non adepta, non erit emundatio ulla vitiorum: quia his inſidiis corporis noſtri pirata victo, colluctantium adverſus nos paſſionum concertatione purgamur. Memores igitur & conſcii, illa ipſa corpora noſtra omnium vitiorum eſſe materiem, per quam polluti & ſordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus, gaudeamus nobis eſſe hoſtem, in cujus concertatione quodam concertationis noſtræ bello dimicemus.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΚΛΟΓΑΙ

ΕΙΣ ΙΩΒ.

Κεφ. ά.

ΟΙ ἱππεις ἐποιησαν ἡμιν κεφαλας τρεις και ἐκυκλωσαν τας καμηλους.] Τας μεν ȣ̓ν καμηλους πεποιηκε γενεϑαι ὑπο τους ἱππεις· τας ὀνους δε και τα ζευγη των βοων ὑπο τους αἰχμαλωτιζοντας· τα προβατα δε ἐμισει. δια τουτο πυρ ἐπ᾽ αὐτα κατηγαγεν. ἀλλα και τοις υἱοις ἐπεβȣλευε, και καιρον ἐζητει τȣ αὐτȣς ἀπολεσαι. εἰ εὑρηκει ἀναγινωσκοντας, ȣ̓κ ἀν ἡψατο της οἰκιας, ȣ̓δε τοπον εἰχε τȣ αὐτȣς ἀποκτειναι. εἰ εὑρηκει προσευχομενȣς, ȣ̓δεν ἐδυνατο ποιησαι κατ᾽ αὐτων. ἀλλ᾽ ὁτε εὑρεν εὐκαιριαν, ἰσχυσε· ποιος ἠν ὁ καιρος; μεϑη ἠν, συμποσιον ἠν. τῳ δε, των γωνιων ἀψαϑαι το πνευμα, ἐπιςησον ὁτι ἐν ταις των γωνιων πλατειαις οἱ ὑποκριται ἑςωτες προσευχονται· πας δε ὁ μη ἐπιβεβηκως εὐϑειας ὁδȣ, ταις γωνιαις κεχρηται. πλατεια δε γωνια ἐςιν ἡ πολλη και ἀνειμενη κακια.

Κεφ. ιθ́.

Εως τινος ἐγκοπον ποιησετε ψυχην μȣ;] Ωσπερ σωματα βαρεα ἐπιτιϑεμενα ζωων σωμασι καμνειν ποιει τα βαςαζοντα· ȣ̔τως εἰσι τινες λογοι βαρεις, ȣ̔ς ἀκȣσας τις, καμνει ὡς ὑποβαρȣς πιεζομενος της δυναμεως των λογων, των ὀνειδιςικως και χαλεπως, ἡ ἐπι λοιδοριαις εἰρημενων· ὡς και νυν των ὑπο Βαλδαδ εἰρημενων, οἱονει φορτιȣ αἰϑανϑεις βαρεος ὁ Ιωβ, καμων τῃ ψυχῃ φησιν, ἑως τινος ἐγκαπον ποιησετε την ψυχην μȣ, και ὡσει φορτιον βαρυ βαρυνειτε κατ᾽ ἐμȣ τȣς λογȣς; ὁρας ὁτι τυραννικοι εἰσιν οἱ τȣ Σαυχαιων τυ-

ραννȣ

EX ORIGENE
SELECTA IN JOB.

Cap. I.

Equites fecerunt nobis capita tria & circumdederunt camelos.] Camelos igitur in equitum poteſtatem redegit; aſinos ac juga boum iis, qui abduxerunt, addixit; oves inflammatus odio incendio interemit; filiis quoque cum compararet inſidias, patrandæ necis opportunitatem obſervabat. Si offendiſſet eos legentes, domum non attigiſſet, & ad interficiendum locus defuiſſet; ſi precantes inveniſſet, nihil contra illos efficere potuiſſet: ſed cum opportunitatem nactus fuiſſet, prævaluit. Qualis autem occaſio & opportunitas fuit? potus erat, convivium erat. Eo vero quod quatuor domus angulos ventus contigerit, diſce in angulis platearum hypocritas ad orandum conſiſtere: ſed & unusquisque, qui haud recta incedit via, angulis utitur: plateæ vero angulus eſt vehemens atque effuſa improbitas.

Cap. XIX.

Usquequo moleſtiam facietis animæ meæ?] Quemadmodum onera gravia animalibus impoſita laſſitudinem geſtantibus adferunt, ita graves quidam & moleſti ſermones ſunt, quos qui audit, vi verborum, quæ cum convicio & acerbitate ad calumniandum prolata ſunt, tanquam onere aliquo gravatus laſſeſſit: prout Jobus impræſentiarum ob ea, quæ a Baldado dicebantur, quaſi onus grave ſentiens, & animi viribus fractus, inquit: *Usquequo moleſtiam facietis animæ meæ*, & tanquam gravi ſarcina verbis me onerabitis? Vides ut

Sauchæo-

φαινου λογοι, ὡς ἀκουσας ὁ Ιωβ, λεγει τα προκειμενα. οὐχ οὑτως γαρ καθικνειται ψυχης ἀνθρωπου ἀλλοτι, ὡς λογος σκληρος· πολλακις γαρ τις ὑπομεινας βασανους σωματι προσφερομενας, λογους οὐχ ὑπεμεινεν. ὁ μεντοιγε τελειος ἀθλητης, εἰ και καμνων, ἀλλ' ὑπομενει τους χαλεπους λογους. ὑβριν γαρ ὑπομενειν, μεγαλου ἀνδρος ἐστι. διοπερ ἐν τοις ἀνδραγαθημασιν ἑαυτου ὁ ἀποστολος λεγει, λοιδορουμενοι εὐλογουμεν· βλασφημουμενοι παρακαλουμεν. και νυν δε ὁ Ιωβ ἐστιν ὁ των ἀθλητων γενναιοτατος, ὁ ταυτα λεγων. οὐ και το βιβλιον οὐδεν ἀλλο ἐξαιρετως περιεχει, ἡ την ἀνδρειαν αὐτου και την ὑπομονην· ἀλλ' ὁμως αἰσθανεται των καματων ὧν κεκμηκει ἀπο του λογου του σκληρου των ἐληλυθοτων αὐτον ἐπισκοπησαι. και ἐπειδη ἡ του λογου βαρυτης, ὡσπερ τι φορτιον ἐπιτιθεμενον τῃ ψυχῃ, καμνειν αὐτην παρασκευαζει, δια τουτο φησιν, ἀνθ' ὁτου, ὦ φιλοι, ταις του σωματος ἀλγηδοσι προστιθετε τον της ψυχης πονον, μαλλον κεντουντες τοις ῥημασιν, ἡ τα παθη το σωμα;

Καταλαλειτε μου.] Πολλακις καταλαλει τις κακως ποιων· ὁταν δε ἀπερυθριασῃ, εἰς προσωπον λεγει ἐκεινου, οὐκ ἐλεγχων, οὐδε τ' ἀληθη λεγων, ἀλλ' ὀνειδιζων και ὑβριζων.

Κεκραξομαι, και οὐδαμου κριμα.] Νυν ἐαν κραξω, οὐδαμου το κριμα μου ἐρχεται· ἐτι ἀθλω. ὡσει ἐλεγεν· ὡς τις ἀθλητης ἐν σταδιῳ κεκραγα, και οὐδαμου το κριμα μου ἐπανισταται· ἐτι γαρ παλαιω. ἐαν μη τελεσω το παλαισμα, οὐκ ἐρχεται το κριμα του στεφανου. και ταυτα φαμεν, ἱνα μη κατηγορωμεν του θεου, ὁτι τοσαυτα πασχει ὁ Ιωβ, και οὐδαμου το κριμα, τουτεστιν ἡ ἀποφασις της ἐλευθεριας, και της των δεινων ἀπαλλαγης.

Κεφ. κ'.

Εαν ἀναβῃ εἰς οὐρανον αὐτου τα δωρα.] Και ὁ αἱρετικος ὁταν εὐξηται, ὁταν ἡ θυσια αὐτου ἀναβῃ τῃ ὑψη-

γορια·

Sauchæorum tyranni ſermones tyrannidem ſpirent; quibus auditis, Jobus verba, quæ ſupra allata ſunt, protulit. Nihil enim adeo uſque ad hominis animam penetrat, ac pungit, ut ſermo durus; ſæpenumero enim qui corporis cruciatus ſuſtinuit, verba non tulit. Perfectus autem athleta, fractus licet & fatigatus, verba aſperiora patienter fert: contumeliam vero tolerare magni eſt viri; unde Apoſtolus egregia ſua facinora commemorans inquit, *Conviciis affecti benedicimus, infamati precamur.* Non vero Jobus qui hæc dicit, athletarum ſtrenuiſſimus, & cujus liber fortitudinem ejus ac patientiam præcipue complectitur, labores nihilominus & moleſtias perſentit, quas ex duriore ſermone eorum, qui inviſendi cauſa ad ipſum acceſſerunt, pertulit. Et quoniam ſermonis pondus, tanquam gravi onere impoſito, animam fatigat, idcirco dicit, quamobrem, o amici, acrius me verbis veſtris pungentes, quam dolores corpus ſtimulant, animi angorem corporis doloribus ſuperadditis?

Loquimini contra me.] Sæpenumero qui mala perpetrat, alteri detrahit; & cum frontem ſemel pertricuerit, non arguendo, neque vera dicendo, ſed conviciando & calumniando in os loquitur.

Clamabo, & nusquam judicium.] Nunc licet clamo vero, nusquam tamen judicium meum venit, adhuc certo; ac ſi dixiſſet, tanquam athleta in ſtadio clamavi, judicium tamen meum nequaquam inſtat, adhuc enim luctor: Si autem luctæ finem non impoſuero, corona mihi non adjudicatur. Hæc vero dicimus, ne Deum accuſemus, quod Jobus tam gravia pateretur, & nusquam tamen judicium eſſet, id eſt libertatis & liberationis ab ærumnis ſententia.

CAP. XX.

Si aſcenderint in cœlum dona ejus.] Et hæreticus cum preces ad Deum fuderit, cum ſacrificium ejus cum

faltu

MONITUM
AD ORIGENIS ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ
IN JOB.

Sua ipſe Origenes ἐξηγητικὰ in Job citat homilia ſexta in Ezechielem. Scriptum eſt, *inquit*, in libro Job de Dracone: Virtus ejus in umbilico, & fortitudo ejus ſuper umbilicum ventris. Scio ex his, quæ mihi gratia divina largita eſt, cum præſentem locum exponerem, me dixiſſe, quod draco ſit fortitudo contraria. *Homilias ipſum edidiſſe teſtatur Hieronymus epiſt.* 36. *ad Vigilantium, ubi ait, Confeſſorem Hilarium* homilias in Job ex libris ejus, id eſt ex græco in latinum, tranſtuliſſe. *Præter homilias, ſunt qui putant τομους ſeu prolixos tractatus in Job ipſum ſcripſiſſe, quia idem Hieronymus ibidem Vigilantio exprobrat, quod* tractatus ejus in Job deſcriptos *habuerit*, in quibus contra diabolum & de ſtellis cœlorum diſputans, quædam locutus eſt, quæ Eccleſia non recipit; *& lib.* 1. *contra Rufinum pag.* 351. *docet, Hilarium* quadraginta ferme millia verſuum Origenis in Job & Pſalmos tranſtuliſſe; *item epiſt.* 41. *ad Pammachium*, Nec ſumus, *inquit*, diſertiores Hilario, nec fideliores Victorino, qui Origenis tractatus . . . . tranſtulerunt. *Verum tracta-*

tractatuum nomine Hieronymum homilias deſignaſſe liquet ex altero ejusdem doctoris loco, ubi de Origene ait: Quis noſtrum tanta poteſt legere, quanta ille conſcripſit? Mille & eo amplius tractatus, quos in Eccleſia locutus eſt, edidit, innumerabiles præterea Commentarios, quos ipſe appellat τομυς. *Ut ut eſt, hi tractatus ſeu homiliæ in Job nonnullis erroribus ſcatebant, teſte Hieronymo in citata ſuperius epiſtola ad Vigilantium, magnoque contemtui erant Euſtathio, qui in Oratione de Engaſtrimytho contra Origenem pag. 391. ait:* περι δε γε τυ πολυτλα προσομιλησας Ιωβ, αντι τυ θαυμασαι την υπομονην, επαινεσαι τυς πονυς, ευφημησαι την αριϛειαν, αποδεξασθαι την πιϛιν, εκφρασαι τα της καρτεροψυχιας υποδειγματα, προτρεψασθαι δια τυτυ τυς νεολεκτυς εις αρετην ευψυχια και ρωμη φρονησεως, οπλισαι τυς αγωνιϛας ανδρειως υπερ της ευσεβειας αθλειν, αφεμενος εκεινυ μετεωρως εις τα των θυγατερων ορμησας ονοματα, κατετριβη γραωδως. αλλ᾽ οια μεν εφλυαρησεν εις το της ημερας ονομα ορμησας, και κασσιας ητοι και το της αμαλθιας κερας, υδε λεγειν αιοντι: χλευης γαρ εϛι παντοιας εναπλεα. Porro in ſuis de Job, qui multa paſſus eſt, homiliis, non admiratur tolerantiam, non commendat virtutem, non probat fidem, non fortitudinis animi exempla deſcribit, non tyrones milites magnitudine animi vigoreque prudentiæ ad virtutem hortatur, non armat certatores, ut fortiter pro pietate pugnent, ſed hæc omnia prætergreſſus, ſublimi dicendi modo filiarum nominibus exponendis aniliter multa conſumſit. Verum quæ de diei no-

mine & caſſiæ ſive cornucopiæ nugatus eſt, hic commemorare difficile eſt. Multiplici namque ſcatent futilitate.

Ex his homiliis nihil hodie ſupereſt, niſi forte particula illa homiliæ in Job, quam ex Hilario refert Auguſtinus lib. 2. contra Julianum tom. 10. pag. 543.

Alia inſuper ſub Origenis nomine fragmenta Græca in Job exhibent Catenæ manuſcriptæ Regiæ, nec non illa, quam ex duobus mſſ. Bibliothecæ Bodleianæ codicibus in lucem edidit & latine vertit Patricius Junius, ſed an ex homiliis in Job, an ex aliis Origenis operibus excerpta fuerint, imo an ipſummet Origenem, cui in catenis adſcribuntur, parentem habeant, certis argumentis adfirmari nequit.

FRAG-

FRAGMENTUM HOMILIÆ
DE LIBRO SANCTI JOB,
INTERPRETE BEATO HILARIO PICTAVIENSI.

Tanta enim & tam admirabilis in nos miſericordiæ Dei bonitas eſt, ut per quem in Adæ offenſa generoſitatem primæ & beatæ illius creationis amiſimus, per eum rurſum id quod amiſimus, obtinere mereamur. Tunc enim diabolus invidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur. Movet enim per infirmitatem carnis noſtræ omnia poteſtatis ſuæ tela, cum ad laſciviam accendit, cum ad ebrietatem illicit, cum ad odia ſtimulat, cum ad avaritiam provocat, cum ad cædes inſtruit, cum ad maledicta exacerbat. Sed cum per firmitatem animi horum omnium ſubrepentia incentiva reprimuntur, emundamur a peccato, per hujus victoriæ gloriam. Dictum enim ita eſt: *Aut quomodo ſe emundabit natus ex muliere?* Quia non exſtante hoſte, non erit bellum; ceſſante deinde bello, victoria deerit. Collidentium autem adverſus nos vitiorum victoria non adepta, non erit emundatio ulla vitiorum: quia his inſidiis corporis noſtri pirata victo, colluctantium adverſus nos paſſionum concertatione purgamur. Memores igitur & conſcii, illa ipſa corpora noſtra omnium vitiorum eſſe materiem, per quam polluti & ſordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus, gaudeamus nobis eſſe hoſtem, in cujus concertatione quodam concertationis noſtræ bello dimicemus.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΚΛΟΓΑΙ

ΕΙΣ ΙΩΒ.

Κεφ. ά.

ΟΙ ἱππεις ἐποιησαν ἡμιν κεφαλας τρεις και ἐκυκλωσαν τας καμηλους.] Τας μεν ȣν καμηλους πεποιηκε γενεσθαι ὑπο τους ἱππεις· τας ὀνους δε και τα ζευγη των βοων ὑπο τους αἰχμαλωτιζοντας· τα προβατα δε ἐμισει. δια τουτο πυρ ἐπ᾽ αὐτα κατηγαγεν. ἀλλα και τοις υἱοις ἐπεβȣλευε, και καιρον ἐζητει τȣ αὐτȣς ἀπολεσαι. εἰ εὑρηκει ἀναγινωσκοντας, ȣκ ἀν ἡψατο της οἰκιας, ȣδε τοπον εἰχε τȣ αὐτȣς ἀποκτειναι. εἰ εὑρηκει προσευχομενȣς, ȣδεν ἐδυνατο ποιησαι κατ᾽ αὐτων. ἀλλ᾽ ὁτε εὑρεν εὐκαιριαν, ἰσχυσε· ποιος ἠν ὁ καιρος; μεθη ἠν, συμποσιον ἠν. τῳ δε, των γωνιων ἁψασθαι το πνευμα, ἐπισησον ὁτι ἐν ταις των γωνιων πλατειαις οἱ ὑποκριται ἑσωτες προσευχονται· πας δε ὁ μη ἐπιβεβηκως εὐθειας ὁδȣ, ταις γωνιαις κεχρηται. πλατεια δε γωνια ἐςιν ἡ πολλη και ἀνειμενη κακια.

Κεφ. ιθ΄.

Εως τινος ἐγκοπον ποιησετε ψυχην μȣ;] Ωσπερ σωματα βαρεα ἐπιτιθεμενα ζωων σωμασι καμνειν ποιει τα βαςαζοντα· ȣτως εἰσι τινες λογοι βαρεις, ȣς ἀκȣσας τις, καμνει ὡς ὑποβαρȣς πιεζομενος της δυναμεως των λογων, των ὀνειδιςικως και χαλεπως, ἡ ἐπι λοιδοριαις εἰρημενων· ὡς και νυν των ὑπο Βαλδαδ εἰρημενων, οἱονει φορτιȣ αἰσθανθεις βαρεος ὁ Ιωβ, καμων τῃ ψυχῃ φησιν, ἑως τινος ἐγκαπον ποιησετε την ψυχην μȣ, και ὡσει φορτιον βαρυ βαρυνειτε κατ᾽ ἐμȣ τȣς λογȣς; ὁρας ὁτι τυραννικοι εἰσιν οἱ τȣ Σαυχαιων τυ-

ραννȣ

EX ORIGENE
SELECTA IN JOB.

CAP. I.

E*quites fecerunt nobis capita tria & circumdederunt camelos.*] Camelos igitur in equitum poteſtatem redegit; aſinos ac juga boum iis, qui abduxerunt, addixit; oves inflammatus odio incendio interemit; filiis quoque cum compararet inſidias, patrandæ necis opportunitatem obſervabat. Si offendiſſet eos legentes, domum non attigiſſet, & ad interficiendum locus defuiſſet; ſi precantes inveniſſet, nihil contra illos efficere potuiſſet: ſed cum opportunitatem nactus fuiſſet, prævaluit. Qualis autem occaſio & opportunitas fuit? potus erat, convivium erat. Eo vero quod quatuor domus angulos ventus contigerit, diſce in angulis platearum hypocritas ad orandum conſiſtere: ſed & unusquisque, qui haud recta incedit via, angulis utitur: plateæ vero angulus eſt vehemens atque effuſa improbitas.

CAP. XIX.

Usquequo moleſtiam facietis animæ meæ?] Quemadmodum onera gravia animalibus impoſita laſſitudinem geſtantibus adferunt, ita graves quidam & moleſti ſermones ſunt, quos qui audit, vi verborum, quæ cum convicio & acerbitate ad calumniandum prolata ſunt, tanquam onere aliquo gravatus laſſeſſit: prout Jobus impræſentiarum ob ea, quæ a Baldado dicebantur, quaſi onus grave ſentiens, & animi viribus fractus, inquit: *Usquequò moleſtiam facietis animæ meæ*, & tanquam gravi ſarcina verbis me onerabitis? Vides ut

Sauchæo-

φαντε λογοι, ὡς ἀκυσας ὁ Ιωβ, λεγει τα προκειμενα. ὐχ ὑτως γαρ καθικνειται ψυχης ἀνθρωπυ ἀλλοτι, ὡς λογος σκληρος· πολλακις γαρ τις ὑπομεινας βασανυς σωματι προσφερομενας, λογυς ὐχ ὑπεμεινεν. ὁ μεντοιγε τελειος ἀθλητης, εἰ και καμνων, ἀλλ' ὑπομενει τυς χαλεπυς λογυς. ὑβριν γαρ ὑπομενειν, μεγαλυ ἀνδρος ἐςι. διοπερ ἐν τοις ἀνδραγαθημασιν ἑαυτυ ὁ ἀποςολος λεγει, λοιδορυμενοι εὐλογυμεν· βλασφημυμενοι παρακαλυμεν. και νυν δε ὁ Ιωβ ἐςιν ὁ των ἀθλητων γενναιοτατος, ὁ ταυτα λεγων. ὐ και το βιβλιον ὐδεν ἀλλο ἐξαιρετως περιεχει, ἡ την ἀνδρειαν αὐτυ και την ὑπομονην· ἀλλ' ὁμως αἰσθανεται των καματων ὡν κεκμηκει ἀπο τυ λογυ τυ σκληρυ των ἐληλυθοτων αὐτον ἐπισκοπησαι. και ἐπειδη ἡ τυ λογυ βαρυτης, ὡσπερ τι φορτιον ἐπιτιθεμενον τῃ ψυχῃ, καμνειν αὐτην παρασκευαζει, δια τυτο φησιν, ἀνθ' ὁτυ, ὠ φιλοι, ταις τυ σωματος ἀλγηδοσι προςιθετε τον της ψυχης πονον, μαλλον κεντυντες τοις ῥημασιν, ἡ τα παθη το σωμα;

Καταλαλειτε μυ.] Πολλακις καταλαλει τις κακως ποιων· ὁταν δε ἀπερυθριαση, εἰς προσωπον λεγει ἐκεινυ, ὐκ ἐλεγχων, ὐδε τ' ἀληθη λεγων, ἀλλ' ὀνειδιζων και ὑβριζων.

Κεκραξομαι, και ὐδαμυ κριμα.] Νυν ἐαν κραξω, ὐδαμυ το κριμα μυ ἐρχεται· ἐτι ἀθλω. ὡσει ἐλεγεν· ὡς τις ἀθλητης ἐν ςαδιῳ κεκραγα, και ὐδαμυ το κριμα μυ ἐπανιςαται· ἐτι γαρ παλαιω. ἐαν μη τελεσω το παλαισμα, ὐκ ἐρχεται το κριμα τυ ςεφανυ. και ταυτα φαμεν, ἱνα μη κατηγορωμεν τυ θευ, ὁτι τοσαυτα πασχει ὁ Ιωβ, και ὐδαμυ το κριμα, τυτεςιν ἡ ἀποφασις της ἐλευθεριας, και της των δεινων ἀπαλλαγης.

Κεφ. κ'.

Εαν αναβη εἰς ὐρανον αὐτυ τα δωρα.] Και ὁ αἱρετικος ὁταν εὐξηται, ὁταν ἡ θυσια αὐτυ ἀναβη τῃ ὑψηγορια·

Sauchæorum tyranni ſermones tyrannidem ſpirent; quibus auditis, Jobus verba, quæ ſupra allata ſunt, protulit. Nihil enim adeo uſque ad hominis animam penetrat, ac pungit, ut ſermo durus; ſæpenumero enim qui corporis cruciatus ſuſtinuit, verba non tulit. Perfectus autem athleta, fractus licet & fatigatus, verba aſperiora patienter fert: contumeliam vero tolerare magni eſt viri; unde Apoſtolus egregia ſua facinora commemorans inquit, *Conviciis affecti benedicimus, infamati precamur.* Non vero Jobus qui hæc dicit, athletarum ſtrenuiſſimus, & cujus liber fortitudinem ejus ac patientiam præcipue complectitur, labores nihilominus & moleſtias perſentit, quas ex duriore ſermone eorum, qui inviſendi cauſa ad ipſum acceſſerunt, pertulit. Et quoniam ſermonis pondus, tanquam gravi onere impoſito, animam fatigat, idcirco dicit, quamobrem, o amici, acrius me verbis veſtris pungentes, quam dolores corpus ſtimulant, animi angorem corporis doloribus ſuperadditis?

Loquimini contra me.] Sæpenumero qui mala perpetrat, alteri detrahit; & cum frontem ſemel pertricuerit, non arguendo, neque vera dicendo, ſed conviciando & calumniando in os loquitur.

Clamabo, & nusquam judicium.] Nunc licet clamem vero, nusquam tamen judicium meum venit, adhuc certo; ac ſi dixiſſet, tanquam athleta in ſtadio clamavi, judicium tamen meum nequaquam inſtat, adhuc enim luctor: Si autem luctæ finem non impoſuero, corona mihi non adjudicatur. Hæc vero dicimus, ne Deum accuſemus, quod Jobus tam gravia pateretur, & nusquam tamen judicium eſſet, id eſt libertatis & liberationis ab ærumnis ſententia.

Cap. XX.

Si aſcenderint in cœlum dona ejus.] Et hæreticus cum preces ad Deum fuderit, cum ſacrificium ejus cum

γορια· ὅταν δοκῃ κατεϛηριχθαι, τοτε εἰς τελος ἀπολειται· ἡ γαρ εὐχη αὐτȣ, λογιζεται αὐτῳ εἰς ἁμαρτιαν. οἱ δε εἰδοτες αὐτȣ τα σφαλματα ἐκκλησιαϛικοι, ἐρȣμεν, πȣ εἰσιν οἱ τοιȣτοι ἐνυπνιαζομενοι και ἀναπλαττοντες ἑαυτοις σφαλματα; ȣ̓ τῃ ἀληθειᾳ την διανοιαν ἐπερειδȣσι σφαλλομενοι· και γινονται ὡσπερ ἐνυπνιον ἐκπεταθεν, ὃ ȣ̓ μη εὑρεθῃ. τοιȣτον τι και Δαυιδ ψαλλει, οἱ δε ἐχθροι τȣ κυριȣ ἐξελιπον· ἁμα τo δοξαϑηναι αὐτοις καὶ ὑψωθηναι ἐκλειποντες ὡσει καπνος ἐξελιπον· και παλιν, ὡσει ἐνυπνιον ἐξεγειρομενων.

Πλȣτος ἀδικως συναγομενος ἐξεμεθησεται.] Οἶδα και ἀλλον πλȣτον ἀδικως συναγομενον, τον ἐν τοις λογοις των αἱρετικων, οἱ ἐχȣσι μαθηματα ἐναντια τοις δογμασι της ἀληθειας, ἐγγαϛρια αὐτων· ἁ ȣ̓κ ἐϛι γλυκεα, ἀλλα χολη ἀσπιδος, τȣτεϛι πονηρα· ὡς εἰρηται ἐν Δευτερονομιῳ ἐν ᾠδῃ Μωυσεως περι τȣ οἰνȣ της διδασκαλιας αὐτων· ἐκ γαρ ἀμπελȣ Σοδομων ἡ ἀμπελος αὐτων. ἀλλ' ὁ ἀγαθος θεος, ȣ̓κ ἐασει αὐτȣς πλȣτον ἀδικως συναγομενον ἐχειν ἀει ἐν ἑαυτοις, ἀλλα ποιησει αὐτȣς ἐξεμεσαι. ἀγγελος γαρ κατ' εὐεργεσιαν θεȣ ἐξελκυσει αὐτȣς, ἐπ' αὐτης της κακως οἰκοδομηθεισης οἰκιας· ἡτις ἐϛιν ἡ ἐκκλησια πονηρευομενων. ἐπαγει γȣν· ἐξ οἰκιας αὐτȣ, και τα ἑξης.

Ορα δε ποσον και τῳ ἑτεροδοξῳ ἀποκειται δια τα ἀσεβη δογματα. δια τȣτο προσεχωμεν ἑαυτοις, μηποτε ἐν πιθανολογιαις συληθωμεν ἀπο αἱρετικης διδασκαλιας, και ἐκπεσωμεν του μυϛηριου της ἐκκλησιας.

Μη ἰδοι ἀμελξιν νομαδων.] Και ὁ ἑτεροδοξος δε ȣ̓ βλεπει ἀμελξιν νομαδων. νομαδες δε εἰσι, ψυχαι νεμομεναι ὑπο τῳ καλῳ ποιμενι, και νομην εὑρισκȣσαι. και τα δογματα δε κατα θεȣ, ȣ̓δεν ἐχει γλυκυ, ἀλλα ϛρυφνα και πυκνα.

Πολλων

faſtu & ſuperbiloquentia altius aſcenderit, cum res ſuæ ſtabili in loco eſſe videbuntur, tunc funditus interibit; ejus enim preces illi pro peccato imputabuntur. Nos vero eccleſiaſtici, quibus ejus errores cogniti ſunt, dicemus, ubi ſunt iſti ſomniatores, qui errores ſibi ipſis comminiſcuntur? Decepti mentem veritate non ſtabiliunt, ac tanquam ſomnium, quod avolavit, & nusquam invenietur, evadunt. Huic ſimile David in pſalmis canit, *Inimici autem Domini defecerunt.* Et rurſus, *Mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes ſicut fumus defecerunt;* Et, *Tanquam ſomnium eorum, qui expergiſcuntur.*

Divitiæ inique congregatæ evomentur.] Novi etiam & aliud injuſte comparatarum divitiarum genus, quod in hæreticorum ſermonibus apparet, qui doctrinas veritatis dogmatibus contrarias in ventre ac viſceribus habent, quæ guſtui dulces non ſunt, ſed *fel aſpidis*, id eſt, vitiatæ & corruptæ; quemadmodum in Deuteronomio & cantico Moyſis de doctrinæ eorum vino dictum eſt, *etenim ex vite Sodomorum vitis eorum.* Verum benignus Deus non ſemper patietur, ut divitias per injuriam partas intus poſſideant, ſed evomere illas faciet. Angelus enim divina beneficentia e domo male exſtructa, quæ eſt improbe degentium cœtus, illos extrahet. Quare ſubjungit, *de domo ejus extrahet eum, &c.*

Vide autem, quot & quanta homini hæretico propter impia dogmata recondita ſint. Quare cavere nobis ipſis debemus, ne hæreticæ doctrinæ ſermonis probabilitate ſpoliemur, & Eccleſiæ myſterio excidamus.

Non videat mulctram pecorum.] Mulſionem vero gregum heterodoxus non videt; greges autem ſunt animæ, quæ a bono paſtore paſcuntur; & pabulum inveniunt: dogmata vero, quæ Deo adverſantur, nihil dulcedinis in ſe habent, ſed aſpera & amara ſunt.

Πολλων γαρ ἀδυνατων οἰκȣς ἐθλασεν.] Και ὁ ἑτεροδοξος σε ἐαν πȣ εὑρῃ ἀϑενη ἐν τῃ πιςει, ἀϑενη ἐν τῃ ὑγιει διδασκαλιᾳ, τȣτον ὑποσυλᾳ. και ἐςιν ἀληϑως περι τȣ διδασκαλȣ των ἑτεροδοξων εἰπειν, ὁτι πολλων ἀδυνατων οἰκȣς ἐϑλασεν, ἁρπαζει δε την διαιταν τȣ ὡς ἐξαπατητȣ, και μετα ταυτα ȣ̓χ ἱςησιν αὐτην. ȣ̓δε γαρ δυναται ςησαι το ψευδος.

Ημερα ὀργης ἐπελϑοι αὐτῳ.] Καϑ' ἡν ἡ ϑεια κατ' αὐτȣ κινειται δικη· εἰτε τȣ ἐκ περιτομης εἰς ϑεον ἀσεβησαντος, εἰτε τȣ ἑτεροδοξȣ, εἰϑ' ὁπως ποτε ἀσεβȣς, αὐτῳ μερις ἐςιν ἡ δηλȣμενη ἐν τοις προειρημενοις.

Δια τι ἀσεβεις ζωσι, πεπαλαιωνται δε και ἐν πλȣτῳ;] Το μεν τοι, πεπαλαιωνται ἐν πλȣτῳ, εἰπεν ἀντι τȣ, ȣ̓κ εἰσι νεοπλȣτοι, ἀλλ' ἐκ νεοτητος και μεχρι γηρως πλȣτȣντες διετελεσαν.

Αναλαβοντα ψαλτηριον και κιϑαραν.] Αλλη πατερων εὐδαιμονια, των παιδων ἡ εὐφροσυνη, ἡν ἀποπληρȣσιν αὐλοι και κιϑαραι και τυμπανα, ὑφ' ὡν αἱ μεν ἀκοαι καταυλȣνται, αἱ δε της ψυχης ἡδοναι διεγειρονται, και οἱ παροντες τῃ ἀκολαςῳ μελῳδιᾳ κατακηλȣνται· ἡν οἱ των ἀσεβων παιδες ἀσελγως ἐργαζονται, ταις ἐντεταμεναις νευραις τας χειρας αὐτων ἐπιβαλλοντες, και προς την φωνην των ὀργανων ἐπικροτȣντες.

Συνετελεσαν ἐν ἀγαϑοις τον βιον αὐτων.] Τȣτεςιν, ȣ̓δεν διαλειμμα της εὐπραγιας αὐτοις ἐγενετο, ἀλλ' ἐν βιῳ τελειῳ τοις σωματικοις ἀγαθοις ἐντρυφωντες διετελεσαν· και περας αὐτοις εὐδαιμονιας, το της ζωης περας ἐγενετο· παραταθεισης μεχρι τελευτης της εὐημεριας.

Και ἐν ἀναπαυσει ᾁδȣ ἐκοιμηθησαν.] Αντι τȣ, μεχρι ϑανατȣ ἀναπαυομενοι και εὐθυμȣντες, ἀβασανιςοι εἰς ᾁδην κατερχονται. ἡ, ὁτι ȣ̓δε αὐτος ὁ θανατος πικρος αὐτοις γινεται. ἀλλ' ὡσπερ ὑπνȣντες, ȣ̔τως ἀποθνησκȣσιν. ἡ, ὁτι οἱ μεν ἀλλοι ἐν τῳ ζην κακοπαϑȣσι και ταλαιπωρȣνται, ἀποϑανοντες δε ἀναπαυον-

παυον-

Multorum enim impotentum domos fregit.] Et heterodoxus quidem, ſi quem in fide infirmum, & in ſana doctrina imbecillum invenerit, illum deprædatur. Et revera de heterodoxorum magiſtro ſeu hæreſiarcha dici poteſt, quod multorum impotentum domos confregerit, & tabernaculum ejus, qui facile in fraudem inducitur, diripuerit; nec poſtea ipſum ſtatuerit, mendacium enim ſtatuere nequit.

Dies iræ ſuperveniat ei.] Qua contra ipſum ira divina concitatur, ſive ex circumciſione fuerit, qui contra Deum impie ſe geſſerit, ſive heterodoxus, ſive alia quavis ratione impius, ſors ejus & portio eſt, quæ ſupra dictis oſtenſa eſt.

Quare impii vivunt, ſenuerunt autem & in divitiis?] Illud autem, *ſenuerunt in divitiis*, id eſt, non nuper locupletes evaſerunt, ſed ab ineunte ætate ad ſenectutem usque in divitiis vitam tranſegerunt.

Sumentes pſalterium & citharam.] Alia eſt parentum felicitas, liberorum lætitia, quæ tibiis, citharis & tympanis fit; quorum ſono aures quidem titillantur, & animi voluptates excitantur, & qui adſunt laſciva melodia deliniuntur, quam impiorum filii petulanter faciunt, manus intentis fidibus admoventes, & muſicorum organorum ſono voce ſua concinentes & applaudentes.

Conſummaverunt autem in bonis vitam ſuam.] Hoc eſt, felicitatis eorum tenor non interruptus fuit, & deliciis corporeis fruentes vitam univerſam traduxerunt, extenſaque ad vitæ exitum felicitate, idem beatitudinis & vitæ terminus exſtitit.

Et in requie inferni dormierunt.] Id eſt, ad mortem usque tranquillitate utentes, & ſine ærumna ac cruciatu lætitia fruentes, ad infernum deſcendunt. Vel, quia mors ipſa iis minime acerba ſit, ſed ſicut ſomno conſopiti moriantur. Vel, quia alii quidem in vita ſua tribulationes & afflictiones patiantur, in

παυονται. ὑτοι δε περι ὡν ὁ λογος, πασαν την ζωην ἐν εὐθυμιᾳ διηνυκοτες, ὑτως εἰς την ἐν τῳ θανατῳ ἠλθον αναπαυσιν.

Κεφ. κβʹ.

Ποτερον ὐ κυριος ἐϛιν ὁ διδασκων.] Υγιες δε το δογμα τυτο, ὁτι ἀληθινος διδασκαλος ἀρετης ὐ δυναται εἰναι ἀνθρωπος. ὁ διδασκων γαρ ἀνθρωπον γνωσιν, και ἐν ψαλμοις ἀναγεγραπται, ὁτι ὐκ ἀλλος ἐϛιν ἀλλ' ἡ θεος. διδασκει δε θεος, ἐλλαμπων τῃ ψυχῃ τυ μανθανοντος ὑπ' αὐτυ, και την διανοιαν φωτιζων τῳ φωτι τῳ ἀληθινῳ τῳ ἑαυτυ λογῳ. ὐκυν κἀν ἀνδρες δικαιοι ἡμας διδασκωσι, διδασκαλικην εἰληφοτες χαριν, παλιν ὁ κυριος ἐϛιν ὁ δι' αὐτων διδασκων ἡμας. και αὐτο δε το συνιεναι και διανοιχθηναι τας καρδιας ἡμων εἰς την των θειων μαθηματων παραδοχην, κατα την θειαν γινεται χαριν.

Η λογον συ ποιυμενος ἐλεγξει σε;] Προς τυτο εἰποιμεν ἀν, ὁτι ὐ φροντιζων ὁ θεος μηποτε αὐτος τι βλαβῃ, ἐλεγχει τον ἀσεβη· ἀλλα λογον ποιυμενος τυ προνουμενυ και εὐεργετων αὐτον.

Ηνεχυραζες τυς ἀδελφυς συ διακενης.] Υπολαμβανει δε τυτο περι τυ Ιωβ ἐντευθεν ὁτι ἠδει αὐτον πλυσιον, και ὑπωπτευεν ἀπο τοιυτων τινων πορων πλυτειν αὐτον. διο φησιν· Ηνεχυραζες διακενης· τυτεϛι μηδεν ἐποφειλομενος. προσεπιτεινων δε παλιν ἀλλην αὐτυ ἁμαρτιαν φησιν.

Αμφιασιν δε γυμνων ἀφειλυ.] Εϛι ποτε λαβειν ἀμφιασματα, ὐ γυμνυ, ἀλλα πλυσιυ, ἐχοντος ἀποκειμενα ἐνδυματα πολλα. ἐαν μεντοιγε χιτωνα ἐχῃ τις ἑνα, και τυτον τον χιτωνα προφασει τυ ἀπαιτειν το ἐμον ἐκδυσω, μη ἐλεησας ἐκεινον τον γυμνον, ἀμφιασιν τυ γυμνυ ἀφειλομην. πολλα δε τοιαυτα ἐν ἡμιν γινεται ὁταν δανειζωμεν, ὁταν προσοφειλετας ἐχωμεν. πολλακις

morte vero requiem inveniant: hi autem de quibus eſt ſermo, vitam omnem indeflexo tenore in lætitia animi tranſigentes, ſic ad requiem, quæ in morte eſt, pervenerunt.

Cap. XXII.

Nonne Dominus eſt qui docet.] Sanum eſt hoc dogma, quod verus virtutis magiſter homo non eſſe poſſit; qui enim *docet hominem ſcientiam*, ut in pſalmis ſcriptum eſt, non alius eſt præter Deum. Docet autem Deus diſcipuli ſui animam illuſtrando, & vero lumine, verbo ſcilicet ſuo, mentem illuminando. Et quidem licet homines juſti, docendi gratiam conſequuti, nos erudiant; Deus tamen eſt, qui per eos nos inſtituit: immo & illud divina gratia fit, ut intelligamus, & ad divinarum doctrinarum receptionem corda aperiamus.

Aut rationem tui habens arguet te?] Ad hoc reſpondere poſſumus, hominem impium a Deo argui, non quod ſollicitus ſit, ne damnum aliquod ei inferat, ſed quia quem providentia ſua dignatur, curam ejus gerat, & beneficentia ſua complectatur.

In pignus autem accepiſti fratres tuos in vanum.] Hoc autem de Jobo ex eo ſuſpicatur, quia divitem eum fuiſſe cognoverat, & ejuſmodi aliquibus rationibus locupletem evaſiſſe ſuſpicabatur: idcirco, inquit, pignus *in vanum* accepiſti, id eſt fructum nullum inde percipiens. Improbitatem autem ejus exaggerans, aliud præterea peccatum ejus addit.

Et amictum nudorum abſtuliſti.] Fit interdum, ut indumentum capiatur, non autem nudi, ſed divitis, qui multa veſtimenta recondita habet: ſi vero quis tunicam unicam tantum habeat, & hanc ſub prætextu repetendi, quod meum eſt, nulla nudi illius miſeratione tactus, detraxero, nudi indumentum abſtuli. Talia autem multa inter nos eveniunt, cum fœnori

 pecu-

λεικις ὁ ὀφειλετης ἡμων εἰς ὑπερβολην πενεται, μη δυναμενος ἀποδȣναι· και ἡμεις τα σπλαγχνα ἡμων ἀποκλεισαντες, και μη βλεποντες ὁτι γυναικα τρεφει, και τεκνα, και μολις τρεφεται ἀπο των ποριζομενων αὐτῳ ὀλιγων ὀβολων, ἀπαιτȣμεν πικρως ἐσθ᾽ ὁτε και περισσα ἐχοντες παρ᾽ ἑαυτοις. ταυτα ȣ̓ν λεγει ἐγκαλων τῳ Ιωβ, ὁτι ἀμφιασιν γυμνων ἀφειλȣ. ἰσως δε και το μη δȣναι τῳ γυμνῳ ἱματιον, ἀφαιρεσιν ὀνομαζει. ἀποςερητης γαρ ἐςι και πλεονεκτης, και ὁ μη ἐνδυων τον γυμνον, και ὁ μη τρεφων τον ἀρτȣ δεομενον.

Εθαυμασας δε τινων προσωπα.] Αλλο και τȣτο ἁμαρτημα. ἁμαρτημα γαρ και το θαυμαζειν προσωπον. ὁ δεινα, ὁτι πλȣσιος ἐςι, θαυμαζω αὐτȣ το προσωπον· τον πενητα καταπατω, ἐπειδηπερ ἀξιωμα ȣ̓κ ἐχει.

Εςαι ȣ̓ν σοι ὁ παντοκρατωρ βοηθος.] Υγιες ἐνθαδε δογμα ὁ Ελιφαζ λεγει. οἰεται γαρ τον Ιωβ δια τα ἁμαρτηματα πασχειν, και ὁτι ὑπομεινας, καθαιρεται δι᾽ αὐτȣ τȣ πασχειν· και καθαιρομενος, ὡσπερ χρυσος ἐν χωνευτηριῳ, δοκιμος ἀποφαινεται, παν το ἀλλοτριον ἀποθεμενος, και πασης κακιας ἀμιγης γεγονως. φησιν ȣ̓ν, ὁτι ἐαν και συ ὑπομεινης τα συμβεβηκοτα σοι, ἀποδωσει σε καθαρον ὡσπερ ἀργυρον πεπυρωμενον ὁ Θεος· και καθαρος γενομενος, παῤῥησιαν ἑξεις, ὡς ἀποθεμενος τα ἁμαρτηματα, και ἱλαρως το προσωπον ἐπαρεις εἰς τον ȣ̓ρανον, ἀκαταγνωςῳ συνειδοτι τας ἱκετειας ποιȣμενος. κἀν τι εὐξῃ και ὑποσχῃ τῳ Θεῳ, αὐτος ἐνισχυσει σε προς περας ἀγαγειν τας προς αὐτον ὑποσχεσεις· αὐτος γαρ ἐςιν ὁ ἐνεργων ἐν ἡμιν και το θελειν και το ἐνεργειν, ὑπερ της εὐδοκιας. ἀντι μεντοι τȣ, δωσει

δε

pecunias exponimus, & cum debitoribus negotia habemus. Sæpenumero qui nobis debito obſtringitur, in ſumma eſt egeſtate, ita ut ſolvendo omnino non ſit; nos vero nequaquam conſiderantes, quod conjugem & liberos alendos habeat, & paucis obolis, qui illi exhibentur, difficulter vitam ſuſtineat, occluſis miſericordiæ viſceribus, cum acerbitate debitum exigimus, idque interdum cum ipſi rerum omnium abundantia circumfluamus. Hæc igitur Jobum vituperans dicit, *Amictum nudorum abſtuliſti.* Fortaſſe etiam & veſtimentum nudo non præbere, ablationem vocat. Qui enim nudum non induit, & carentem pane non alit, fraudator eſt & alieni avidus.

Et admiratus es quorumdam perſonam.] Hoc præterea aliud crimen eſt. Hominis enim perſonam in admiratione habere, peccato non caret; hujus perſonam, quia dives eſt, veneror & admiror; pauperem vero, quia nulla dignitate præditus eſt, ſub pedibus conculco.

Erit igitur tuus omnipotens adjutor.] Eliphazus hoc loco ſanum dogma profert; Jobum enim propter peccata pati adverſa arbitratur, & quod ipſa malorum toleratione ſuſtinendo purgetur, & purgatus, abjecto omni alieno, & liber ab ulla improbitatis mixtura, tanquam aurum in fornace coctum, probatus appareat. Si igitur, inquit, ea, quæ tibi acciderunt, ſuſtinueris, Deus, tanquam argentum igne purgatum, purum te reddet; & purus factus, tanquam is, qui peccata abjecit, fiduciam concipies, & conſcientia a condemnatione libera preces fundens, hilarem vultum in cœlum attolles: & ſi voto aliquo & promiſſo Deo te obſtrinxeris, ille ut promiſſa tua ad exitum perducas, vires tibi ſuppeditabit; ille enim eſt, *qui operatur in nobis, & ut velimus, & ut efficiamus, pro gratuita ſua benevolentia.* Pro illo autem, *dabit tibi reddere vota*, Theodotio interpretatus

δε σοι ἀποδȣναι τας εὐχας, Θεοδοτιων, και ὁριεις ῥημα, και ςαθησεται σοι, ἐξεδωκε· τȣτεςιν, ἁπαν ὁ ἀν συνταξῃ και τυπωσῃς, ȣ διαπεσειται. και ἁπλως ειπειν, ἁπασαν σοι την ἁρμοζȣσαν δυναιῳ παρεξει διαγωγην· και πασαι αἱ ὁδοι σȣ κατευοδωθησονται ὑπο τȣ θειȣ ὁδηγȣμεναι φωτος· ἡ και αἱ πραξεις σȣ λαμπραι και ἐπιδοξαι ἐσονται.

Οτι ἐταπεινωσεν ἑαυτον, και ἐρεις, ὑπερηφανευσατο.] Ως μεν περι ἑτερȣ δοκεῖ λεγειν. προς δε τον Ιωβ ὁ λογος. δια τȣτο, φησιν, ἐςαι ταυτα τῳ μετανοȣντι, ὁτι ἐταπεινωσεν ἑαυτον, και εἰπεν, ὁτι ἐνδικως αὐτος ὑπεςη ἁ πεπονθεν, ἐπειδη ὑπερηφανευσατο.

Και κυφοντα ὀφθαλμοις σωσει.] Τȣτεςι τον ταπεινοφρονα, τον κατω βλεποντα δια το δυσσυνειδητον και ἀπαρρησιαςον· καθαπερ ὁ ἐν τοις εὐαγγελιοις δικαιωθεις τελωνης.

Κεφ. κζ'.

Ετι δε προσθεις Ιωβ τῳ προοιμιῳ εἰπεν.] Ελαβεν ἐξȣσιαν τȣ Ιωβ ὁ διαβολος και ἡτασεν αὐτον νυκτος και ἡμερας· προτερον μεν δια των ἐκτος· ὑςερον δε, δι' αὐτȣ τȣ σωματος· μετα ταυτα και δια των φιλων. ὁτε γαρ αὐτον ἐδοκιμαζε δια της γυναικος, και οἰδεν ὁτι ȣ νενικηται ὁ Ιωβ, τρεις φιλȣς ἠνεγκεν, ȣκ ἐχθρȣς, ȣκ ἐπιβȣλα δογματα ἐχοντας· ἀλλ' ἀληθεις μεν λογȣς, ȣ καλως δε, ȣδε ἐν καιρῳ προσφερομενȣς· και ἐβȣλετο δια τȣτων ποιησαι τον δικαιον φθεγξασθαι τι κατα της προνοιας· ἀσεβησαι δια τȣς πονȣς· ἐκκακησαι δια τας ἀλγηδονας· ἀλλ' ὁ ςεῤῥος ἀδαμας ȣτος, ὁρα τι λεγει μετα τȣς λογȣς των τριων, ὁτε ἐτελεσε ὁ Ελιφαζ τρεις διαλεξεις, ὁ Βαλδαδ τρεις, ὁ Σοφαρ δυο.

Οὐ

eſt, *Definies verbum, & firmum erit tibi*, id eſt, quicquid conſtitueris & animo formaveris, non intercidet tibi & evaneſcet, ſed firmum & ratum fiet; & ut verbo dicam, dabit tibi converſationem in omnibus homine juſto dignam, & viæ tuæ omnes, divino lumine iter monſtrante, proſperabuntur, vel etiam actiones tuæ ſplendidæ & honorificæ erunt.

Quoniam humiliavit ſeipſum, & dices: elatus eſt in ſuperbiam.] Licet Jobum alloquatur, de alio videtur verba facere: Propterea, inquit, pœnitentiam agenti hæc evenient, quia ſeipſum humiliavit, & quandoquidem faſtu & arrogantia elatus erat, merito ſe ſuſtinuiſſe dixit ea, quæ paſſus eſt.

Et demiſſum oculis ſalvabit.] Hoc eſt, humiliter de ſe ſentientem, & humi oculos figentem propter animum mali ſibi conſcium ac fiduciæ expertem, quemadmodum Publicanus in Evangeliis juſtificatus.

Cap. XXVII.

Adhuc autem Job adjiciens proœmio dixit.] Diabolus, poteſtate accepta, primum quidem extrinſecus, deinde plagis corpori inflictis, ac poſtea per amicos, Jobum dies & noctes cruciatibus exploravit. Poſtquam enim per conjugem animum ejus pertentaſſet, & invictum eum permanere cognoviſſet, amicos tres ad eum adduxit, non inimicos, neque inſidioſa dogmata foventes, ſed qui ſermones veros, licet minus appoſite neque tempore opportuno prolatos uſurpaverint; ac per hos, ut juſtus contra Providentiam aliquid loqueretur; propter ærumnas & moleſtias impius evaderet, & doloris acerbitate victus animum deſponderet, enixe contendebat: verum poſt horum trium ſermones, poſtquam Eliphazus tres diſſertationes, Baldadus tres, & Sopharus duas abſolviſſet, vide quid firmus hic adamas dicat.

Οὐ γαρ συνοιδα ἐμαυτῳ ἀτοπα πραξας.] Τȣτο και Παυλος ὑςερον ἐφθεγξατο, και προσεθηκεν, ἀλλ᾽ ὐκ ἐν τȣτῳ δεδικαιωμαι. πολλη ἡ παῤῥησια τȣ δικαιȣ, και ἐπι τῳ προτερῳ βιῳ, και ἐπι τοις κατα τον καιρον της περιςασεως, ὡςε αὐτον εἰπειν, ὐδεν ἐμαυτῳ συνοιδα.

Κεφ. κθ′.

Αδροι δε ἐπαυσαντο λαλȣντες.] Η κατα την των λοιπων ἐκδοσιν, οἱ ἀρχοντες. ὐτοι παραχωρȣντες τῳ δικαιῳ τȣ λογȣ, αὐτοι αὐτȣ παροντος ἐσιγων.

Δακτυλον ἐπιθεντες ἐπι τῳ ςοματι.] Δοξει μεν ὐν και σημειον εἶναι σιωπης, το, δακτυλον ἐπιθειναι ἐπι τῳ ςοματι. ταχα δε, ἐπει ἡ χειρ ἀντι ἐργων λαμβανεται, δηλοι ὁτι το ἐργον αὐτων ἐφιμȣ αὐτοις τα χειλη, και ὁιονει δεσμος τις τῳ ςοματι ἐπεκειτο· ᾐσθηθησαν γαρ ὁτι ὐκ εἰσιν ἀξιοι τȣ λαλειν, παροντος τȣ Ιωβ, μειζονα ἐργα πεποιηκοτος, αὐτοι ὀλιγα πεπραχοτες. ὁ γαρ δακτυλος την ἐλαχιςην σημαινει πραξιν, και ἐνεργειαν.

Δικαιοσυνην δε ἐνδεδυκειν.] Καλον χιτωνα ὑφανεν ἑαυτῳ ὁ Ιωβ, ἱνα ἐνδυσηται την δικαιοσυνην ἀντι χιτωνος. ἰδε αὐτȣ και το ἱματιον· δικαιοσυνη, ὁ χιτων· κριμα ϛ ἡ διπλοϊς.

Κεφ. λβ′.

Φοβηθεις τȣ ὑμιν ἀναγγειλαι την ἐμαυτȣ ἐπιςημην.] Επαγγελλεται μεντοι ἐπιςημην ἐχειν, ἡ, κατα τȣς λοιπȣς, γνωσιν, πως ἀνθρωποι πασχȣσιν ἐν τῳ βιῳ· πως τινες ἀδικοι εὐτυχȣσιν. εἰδον ἀδικȣντας και παρανομȣντας, εὐθυνȣντας, και ἐμȣ παρα μικρον ἐσαλευθησαν οἱ ποδες, ἐαν ἐν τῳ βιῳ τȣτῳ μονῳ ἐνιδω· ἐαν δε το μελλον ἐννοησω, ἑςωτες εἰσιν οἱ ποδες μȣ.

Διο εἰπα, ἀκουσατε μȣ.] Ετερα ἀντιγραφα, μετα το, ἐρω γαρ ὑμων ἀκȣοντων, ἐχει και τȣτȣς ςιχȣς,

ἰδȣ

Nec enim conſcius ſum mihi commiſiſſe abſurda.] Hoc etiam Paulus poſtea loquutus eſt, & addidit, *Sed non per hoc juſtificatus ſum.* Magna fuit viri juſti fiducia propter vitæ anteactæ innocentiam, & ea quæ calamitatis tempore geſſerat, ita ut dixerit, nullius mihi conſcius ſum.

Cap. XXIX.

Et potentes ceſſaverunt loqui.] Vel ſecundum aliorum interpretationem, *Principes.* Hi poteſtatem loquendi juſto concedentes, præſente ipſo, ſilentium agebant.

Digitum imponentes ſuper os.] Porro autem digitus ori impoſitus ſilentii ſignum videri poteſt. Forte etiam (quandoquidem manus pro opere ſumitur) opera eorum labia iis obturaſſe, & quaſi vinculum ori injeciſſe, oſtendit; ſe enim quod exigua præſtitiſſent, indignos eſſe animadverterunt, qui coram Jobo os aperirent, qui majora facinora edidiſſet; digitus enim actionem & operationem minimam ſignificat.

Juſtitiam vero indutus ſum.] Præclaram tunicam Jobus ſibi contexuit, ut juſtitiam pro tunica indueret. Vide etiam ejus pallium. Juſtitia, tunica; judicium, diplois.

Cap. XXXII.

Timens in vobis annunciare meam ipſius ſcientiam.] Profitetur quidem *ſcientiam*, vel, juxta alios, *notitiam* ſe habere, quomodo homines in vita patiantur, & qua ratione nonnulli injuſti proſpera fortuna utantur. Vidi injuſtos & improbos felicitate fruentes, & pedes mei pene commoti ſunt, ſi vitam hanc præſentem tantum contempler; ſi vero quod futurum eſt mente cogitavero, pedes mei fixi ſtant.

Quare dixi, audite me.] Alia exemplaria, poſt illud, *dicam vobis audientibus*, hos verſus habent, *Ecce*

ἰδε ἠκεσα τες λογες ὑμων, ἠνωτισαμην ἀχρι συνεσεως ὑμων. οἱ δε ἑτεροι ἑρμηνευται ετως ἐκδεδωκασιν, ἰδε, ἐξεδεξαμην τες λογες ὑμων ἠκροασαμην ἐφ᾽ ὁσον ἐφρονειτε, ἐφ᾽ ὁσον ἐξηταζετε λογες, και μεχρι τε ἐφικεσθαι ὑμων, ἐνενοεν. κατα μεν εν ταυτην την ἐκδοσιν, και τα ἑτερα των ἀντιγραφων, ὡσπερ, φησιν, ἐγω μεθ᾽ ἡσυχιας ἠκεσα παντων ὡν εἰπατε, και ἀνεμεινα μεχρι συμπεραματος των ὑμετερων λογων· και ἑως ὁτε πασαν ἑαυτων την φρονησιν κενωσητε· και ὑμεις των ἐμων ἀκεσατε λογων. κατα δε τα παρ᾽ ἡμιν ἀντιγραφα ὁ νες ετος· ἀκεσατε με, φησιν· ἐρω γαρ εδεν ὑπερογκον, ἀλλ᾽ ἁ δυνασθε δοκιμασαι. και μεχρις ὑμων συνησω; ἀντι τε, ε κενοφωνιαις χρησομαι, ἀλλ᾽ ὡς δυνασθε συνιεναι λαλησω. ἠ ἐκεινο φησιν, ὁτι ε προτερον παυσομαι λαλων, πριν ἠ και ὑμεις τες ἐμες δοκιμασητε λογες, εἰ ἀρα καγω συνιεναι δυναμαι μεχρις ὑμων, τετεστι, μεχρι ε και ὑμεις ἐννοησητε, ἠ και ὑπερβαλλω την ὑμετεραν συνεσιν.

Πληρης γαρ εἰμι ῥηματων.] Καλως εἰπε, το, πληρης εἰμι. ὁ γαρ μη πληρης ὡν ῥηματων, και ἐρχομενος ἐπι το λαλειν, κενα λαλησει ὡς κενος, κατα το εἰρημενον, ὁ γαρ μωρος μωρα λαλησει, και ἡ καρδια αὐτε ματαια νοησει.

Ολεκει γαρ με το πνευμα της γαστρος.] Ωσπερ τις ἐγκυος γινεται, και μορφωθεντος τε γεννωμενε ἐν αὐτῃ ἐπι ὠδινας ἐρχεται, μεχρις ε ἀπογεννηση το συλληφθεν· κατα ταυτα δε και ἐπι της φιλομαθες ψυχης γινεται. συλλαμβανει γαρ τον λογον, ὁν ἀπαγγελλομενον μορφοι, και τυποι αὐτον τῃ ταξει. ὁταν δε, μετα το τυπωσαι και μορφωσαι, τετελειωμενον αὐτον παραδῳ, τοτε τικτει· και μεχρις ἀν τεκῃ, βαρυνεται ἐν ὠδινει.

Λαλησω, ἱνα ἀναπαυσωμαι ἀνοιξας τα χειλη.] Ο τυγχανων συνετε ἀκροατε, και ὡν πληρης λογων, λαλων ἀναπαυεται, την περισσοτητα οἱον κενωσας και ἀποβαλων.

Κεφ.

audivi ſermones veſtros, auſcultavi uſque ad intelligentiam veſtram. Cæteri vero interpretes ſic reddiderunt; *Ecce excepi ſermones veſtros, auſcultavi donec ſaperet's, donec exquireretis ſermones, & quoadusque vos perveniretis, conſiderabam.* Juxta hanc igitur verſionem & reliqua exemplaria, quemadmodum ego, inquit, omnia, quæ dixiſtis, audivi, & ad finem usque veſtrorum ſermonum, ac quoad omnem veſtram ſapientiam exhauriretis, tacite exſpectavi; vos etiam ſimiliter meis ſermonibus aurem præbete. Juxta autem exemplaria, quibus nos utimur, ſenſus hic eſt; auſcultate mihi, inquit, nihil enim tumidum & elatum, ſed quæ vos ipſi explorare poteritis, in medium proferam; *Et usque ad vos intelligam*, id eſt, nulla vaniloquentia utar, ſed quæ aſſequi valetis, loquar. Vel hoc dicit; non prius loquendi finem faciam, quam vos etiam ſermones meos examinaveritis, ſi & ego *ad vos usque* intelligere poſſum, id eſt, donec vos etiam intellexeritis, vel veſtram etiam intelligentiam excedam.

Plenus enim ſum verborum.] Recte dixit, *plenus ſum*; qui enim verborum minime plenus ad loquendum acceſſerit, tanquam inanis inania loquetur, juxta illud, *fatuus enim fatua loquetur, & cor ejus vana intelliget.*

Perdit enim me ſpiritus ventris.] Quemadmodum mulier gravida primum fit, & formato fœtu, donec conceptum edat, partus dolores ſentit; idem animo diſcendi cupido accidit: ſermonem enim concipit, & enunciatum fingit, & ordine decoro format; tunc autem parit (& donec pariat, gravidatur & dolores patitur) cum fictum & formatum, perfectum in lucem ediderit.

Loquar, ut requieſcam aperiens labia.] Qui verbis abundat, & intelligentem auditorem nactus fuerit, loquendo, ſuperfluitatem illam quaſi exinaniens & rejiciens, requieſcit.

CAP.

Κεφ. λέ.

Αναβλεψον εἰς τον ȣ̓ρανον.] Αναβλεπει εἰς τον ȣ̓ρανον, ἀλλ' ἐ τȣς σωματικȣς ὀφθαλμȣς ἐπαρας, και ἰδων τον ȣ̓ρανον· τȣτο γαρ το ἀναβλεπειν ἐχȣσι και οἱ κυνες και αἱ ὀνοι. ȣ̓δεις φιλοκοσμος ἀναβλεπει εἰς τον ȣ̓ρανον, ἀλλ' ὁ μη ἀγαπων τον κοσμον, μηδε τα ἐν τω κοσμω. παλιν δε ȣ̓χ ȣ̔τω τα νεφη ὑψηλα ἀφ' ἡμων ἐςιν, ὡς ἐαν ἰδω τον Μωυσεως βιον, και την ἐκεινȣ προς Θεον ἀρεσκειαν, και την ἐμαυτȣ σμικροτητα και ταπεινοτητα, ȣ̔τω βλεπω το νεφος ὑψηλον ἀπ' ἐμȣ. ἐαν ἐλθω ἐπι Ιησȣν τον τȣ Ναυη, ἐπι τȣς βιȣς των προφητων, ἐαν ἐξεταζω αὐτων τας πραξεις, τοτε ποιω το γεγραμμενον, και καταμανθανω ποσον ἐςι τα νεφη ὑψηλα ἀπ' ἐμȣ.

Εἰ ἡμαρτες, τι πραξεις;] Αρα ȣ̓ν, φησιν, οἰδας, εἰ ἡμαρτες, τι πραξεις ἐπι το λυσαι το ἡμαρτημενον; εἰ ἡμαρτες λογοις, λογοις κρειττοσιν ἰασαι· εἰ ἡμαρτες ἐν ἐργοις, ἐργοις διαφερȣσιν αὐτος ἑαυτον ἰωμενος. εἰ δε πολλαι και ἀνιατοι αἱ ἀνομιαι, δια τȣτο ἐπι τοις ἀνιατοις, οἷς ἑαυτȣς ἰασασθαι ȣ̓ δυναμεθα, ἠλθεν Ιησȣς Χριςος ἐξ ȣ̓ρανων ἱνα τα ἀνιατα ἰασηται, και γενηται, το. μακαριοι ὡν ἀφεθησαν αἱ ἁμαρτιαι.

Ο καταστασσων φυλακας νυκτερινας.] Ορα ὁτι ἐγκωμια τȣ Θεȣ και ὑμνȣς διεξερχεται ὁ Ελιȣς, λεγων περι αὐτȣ, ὁ καταστασσων φυλακας νυκτερινας. θελεις ἰδειν πως καταστασσει φυλακας νυκτερινας ὁ Θεος; ὁλος ὁ αἰων ȣ̔τος νυξ ἐςι, σκοτος ἐςι. το φως τηρειται σοι· νυν γαρ δι' ἐσωπτρȣ βλεπεις, μελλεις δε ποτε βλεπειν το φως. ȣ̓κȣν νυξ ἐςι πας ὁ αἰων, και χρεια φυλακων τεταγμενων εἰς νυκτα ταυτην· ἱνα οἱ φυλακες, οἱ ἐπι των νυκτων φρȣρωσι τȣς ἐν νυξιν ἀπο των λῃςων, ἀπο των θηριων, ἀπο των πολεμιων. τινες οἱ φυλακες; οἱ παρεμβαλλοντες ἀγγελοι.

Ο δια-

Cap. XXXV.

Aſpice in cœlum.] In cœlum ſuſpicit, non qui oculos corporeos attollit, & cœlum intuetur; hac enim ratione canes & aſini ſuſpiciunt. Nemo, qui mundum diligit, in cœlum ſuſpicit, ſed qui nec mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt, amat. Rurſus nubes non adeo ſublimes ſunt & a nobis remotæ, quin ſi Moyſis vitam & converſationem, qua Deo placuit, meamque tenuitatem & humilitatem contemplatus fuero, nubem hanc ſublimiorem & remotiorem a me viſurus ſim: ſi ad Jeſum filium Nave, & ad Prophetarum vitas devenero, illorumque res geſtas diligenter examinavero, quod ſcriptum eſt, tunc adimplebo, & nubes quanto me ſublimiores ſint, addiſcam.

Si peccaſti, quid ages?] An noſti, inquit, ſi peccaveris, quid tibi faciendum ſit, ut peccatum diluatur? Si verbis deliquiſti, verbis ſanioribus, & ſi operibus offendiſti, factis egregiis teipſum curans, tibi medere, ſi vero iniquitates multæ & incurabiles fuerint, propter delicta immedicabilia, quæ ipſi curare non poſſumus, de cœlis deſcendit Jeſus Chriſtus, ut inſanabilia ſanarentur, illudque effectum ſortiretur: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.*

Qui diſtribuit cuſtodias nocturnas.] Vide Elius laudes Dei & præconia perſequi, cum de eo dicat, *qui diſtribuit cuſtodias nocturnas.* Vis autem videre, quomodo Deus nocturnas vigilias diſtribuat? Totum hujus vitæ tempus nox eſt & tenebræ, lux in poſterum tibi reſervatur; nunc enim in ſpeculo vides, lucem autem aliquando viſurus es. Nox enimvero hoc ſæculum eſt, & vigiliis diſpoſitis in nocte hac opus eſt, ut vigiles noctibus deputati, a latronibus, a feris, & hoſtibus eos, qui in nocte ſunt, cuſtodiant. Quinam vero ſunt cuſtodes? Angeli, qui circa nos tentoria figunt, & caſtrametantur.

Ο διοριζων με ἀπο τετραποδων γης.] Κατα δε τους λοιπους, διδασκων ἡμας ὑπερ τα κτηνη της γης, και σοφιζων ὑπερ τα κατα τον ἀερα διιπταμενα πετεινα. μονος γαρ ὁ ἀνθρωπος λογῳ τετιμηται. κατα μεν ουν τον λογον της δημιουργιας, διωρισμεθα ἀπο παντων των ζωων. ἐαν δε ἡ ἁμαρτωλος, πορνος, κατωφερης, ου διωριωθης ἀπο τετραποδων γης, ἀλλα παρασυνεβληθης τοις κτηνεσι, και ἐγενου ὡς ἱππος και ἡμιονος, οἱς ουκ ἐστι συνεσις, και ἱππος θηλυμανης.

Κεφ. μ'.

Μη, ἀλλα ζωσαι ὡσπερ ἀνηρ την ὀσφυν σου.] Τα μεν τελεια των ἀγωνισματων, τοις καλως ἀθλησασι, μετα τον βιον ἀποκειται τουτον. ουδεν δε ἡττον και ἡδη ἡ χαρις του θεου ἀῤῥαβωνιζεται τους ἀθλητας. δια τουτο, ὁτε ἠγωνισατο τα μεγιστα ὁ Ιωβ· ὁτε ἀποβαλων τα ὑπαρχοντα, ἐδοξασε τον δεδωκοτα· ὁτε ἀποθεμενος τα τεκνα, εὐχαριστησε τῳ παρειφηλοτι· ὁτε νοσησας ὡς σκωληκας ἀνομβρειν ἀπο του σωματος, ου νενικηται ἀπο των πονων· προοιμια και ἀῤῥαβωνα των ἀθλων διδωσιν αὐτῳ ὁ θεος, χρηματισας αὐτῳ δια νεφους και λαιλαπος. ἀκουσας ουν των προτερων λογων, δεον ἀποκρινασθαι προς θεον, σιωπᾳ, ὡς ουκ ἐχων παῤῥησιαν. ουπω γαρ ἡδει, το, Μωσης ἐλαλει, ὁ δε θεος ἀπεκρινατο αὐτῳ φωνῃ. ὁ μεντοι θεος διδωσιν αὐτῳ παῤῥησιαν του λεγειν· και τοσαυτη ἐστιν αὐτου ἡ χρηστοτης, ὡστε ἀναλαβειν αὐτον προσωπον, ου κρινοντος, ἀλλα κρινομενου μετα του ἀνθρωπου. και ἀλλαι τουτο ἐδιδαξαν γραφαι· ὡς, το, δευτε, και διαλεχθωμεν· και, λαος μου, τι ἐποιησα σοι; ἡδη ἀθλον διδωσιν αὐτῳ ὁ θεος, ὁτι ἀνθρωπον ἐρωτᾳ, ὁτι πυνθανεται

αὐτου,

Qui ſeparat me a quadrupedibus terræ.] Secundum reliquos vero, *qui docet nos ſuper jumenta terræ, & ſapientes nos reddit ſuper volatilia, quæ per aerem volitant*: ſolus enim homo ratione ornatus eſt. Creationis igitur beneficio ab omnibus animalibus diſtincti ſumus: ſi autem peccator, & adulter evaſeris, & prono affectu ad terram propenderis, a quadrupedibus terræ ſecretus non es, ſed comparatus es jumentis, factusque es ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus, & equus quidem œſtro libidinis percitus.

Cap. XL.

Nequaquam, ſed accingere ſicut vir lumbum tuum.] Iis quidem, qui ſe ſtrenuo athletas præſtiterunt, præmia præſtantiſſima poſt hanc vitam recondita ſunt; nihilominus nunc etiam in præſenti ſæculo illis gratia Dei pro arrhabone eſt. Idcirco Jobus cum ſummum diſcrimen adiiſſet, cum bonis nudatus, largitori gloriam detuliſſet; cum liberis orbatus, gratias auferenti egiſſet; cum ægritudine laboraſſet, ita ut vermes e corpore inſtar imbris profluxerint, moleſtiis & ærumnis ſuperatus non eſt; verum Deus e nube & turbine eum alloquutus, præmiorum primordium & arrhabonem ei concedit. Quandoquidem autem auditis ſuperioribus Dei ſermonibus, cum vices reſpondendi illi incubuiſſent, fiducia loquendi deſtitutus, ſilentium egiſſet, (nondum enim illud didicerat, *Moſes loquebatur, Deus autem voce ei reſpondit*) Deus loquendi fiduciam ei impertit; tantaque ejus benignitas eſt, ut non judicis, ſed cum homine decernentis perſonam ſuſcipiat: quod aliis ſcripturæ locis oſtenditur; ut, *venite, & arguamus.* Et, *Populus meus, quid feci tibi?* Quod hominem interroget, quod loquentem audiat, & quod reſpondendi licentiam concedat, hactenus præmio eum Deus affecit. Si victor non extitiſſet, præmium non reportaſſet; ſi animi

αὐτȣ, ὁτι διδωσιν ἐξȣσιαν της ἀποκρισεως. εἰ μεν ἠν νενικηκως, ȣκ ἐλαμβανεν. εἰ μεν ἠν ὑπομεινας, ȣκ ἀν ἠκȣσε, ζωσαι ὡσπερ ἀνηρ την ὀσφυν σȣ, και μη σιωπα· ἀλλ' ἀνδριζȣ προς τας ἐρωτησεις. ὁσῳ γαρ ὀσφυς τινος ȣκ ἐζωςαι, ȣδε συνεσφιγκται, ἀλλα λελυται, ȣ δυναται εὐλογως ἀποκριναϑαι τῳ ϑεῳ. μη προτερον ȣν ἀποκριναϑω τις τῳ ϑεῳ, ἐαν μη ἀνηρ γενηται τελειος την πνευματικην ἡλικιαν και την ὀσφυν ζωσηται.

Μη ἀποποιȣ μȣ το κριμα.] Μη οἰȣ ἀλογως κεκριϑαι μοι ταυτα ἁπερ ὑπεμεινας, μηδε ἀποποιȣ μȣ το κριμα. τȣτȣ τȣ ῥητȣ, ὡς χρησιμȣ μνημονευωμεν, ὁταν ὁ ϑεος παϑειν τι ἡμας κρινῃ, τεκνον ἀποβαλειν, ἀρχην ἀπολεσαι, νοσησαι κατα το σωμα, ὁ, τι δηποτε τȣτων ὑποςηναι. ȣδεν τȣτων οἱοντε παϑειν ἡμας, μη κρινοντος τȣ ϑεȣ. ἐπει ȣν ȣδεν τȣτων γινεται χωρις κριματος τȣ ϑεȣ, λεγεται προς τον παϑοντα, μη ἀποποιȣ μȣ το κριμα· τȣτεςι, μη ἀπαρνȣ ὁπερ ἐκρινα περι σȣ, τον παροντα λεγει χρηματισμον.

Οἰει δε με ἀλλως σοι κεχρηματικεναι, ἡ ἱνα ἀναφανης δικαιος;] Απολογȣμαι σοι· δικαιος ἠς, ἀλλ' ȣκ ἠς φανερος· ὑπομονην εἰχες· ἐδει με ἀφορμην παρασχειν τȣ λαμψαι σȣ την ὑπομονην· εἰχες ἀνδρειαν· ἀλλ' ἐκρυπτετο ἐν σοι· οἱ συμβεβηκοτες πονοι ἐδειξαν σȣ την ἀνδρειαν. τȣτων μνημονευωμεν ἐν τοις των περιςασεων καιροις, και δοξωμεν τȣ ϑεȣ ἀκȣειν παροντος και λεγοντος ἡμιν, οἰει δε με ἀλλως σοι κεχρηματικεναι· τȣτεςι τον πειρασμον συγχωρησαι, ἡ ἱνα τοις ἀγνοȣσι δηλη ἡ ση δικαιοσυνη ᾐ;

Αναλαβε δη ὑψος.] Εςι δε και ȣτω νοησαι τȣς ςιχȣς· νενικηκας τον πειραςην· ἀναλαβε σȣ το ὑψος· ἀναλαβε σȣ την δυναμιν· ςεφανωσαι· ἐνδυσαι εὐπρεπειαν. ὁ ὑβριςης ἐςρατευσατο κατα σȣ· συ δε, τον ὑπερηφανον

conſtantiam non oſtendiſſet, illud utique non audiviſſet, *accinge ſicut vir lumbum tuum*, noli ſilentium agere, ſed ad reſpondendum animum virilem indue: quatenus enim lumbi alicujus minime accincti & conſtricti, ſed ſoluti ſunt, is Deo, prout conſentaneum eſt, reſpondere non poteſt. Deo igitur nemo prius reſpondeat, quam ſpirituali ſtatura vir conſummatus evaſerit, & lumbos accinxerit.

Ne repellas judicium meum.] Noli exiſtimare, me perperam & ſine ratione ea, quæ paſſus es, judicaſſe, neque judicium meum defugito. Dicti hujus utilitatem memoria recolamus, cum Deus pati nos aliquid decreverit, ſi liberorum orbitatem, dominatus amiſſionem, corporis ægritudinem, vel aliquid hujusmodi ſubire oporteat: fieri enim non poteſt, ut ſine Dei judicio quicquam horum patiamur. Cum itaque absque divino judicio nihil horum eveniat, adverſa toleranti dicitur, *ne repellas judicium meum*, id eſt, quod de te judicio ſtatui (præſens ſcilicet reſponſum meum) noli detrectare.

Putas autem me aliter tibi reſpondiſſe, quam ut appareas juſtus?] Juſtus eras, fateor, verum aliis ignotus; patientia inſtruebaris, ſed ut patientia tua eniteret, occaſionem me præbere oportuit; animo forti eras, ſed latentem in te fortitudinem ærumnæ & moleſtiæ, quæ tibi contigerunt, perſpicuam reddiderunt. Horum recordemur, cum calamitates nos premunt, & Deum præſentem, nosque alloquentem audire exiſtimemus, *putasne me aliter tibi reſpondiſſe*, id eſt, tentari te paſſum eſſe, quam ut ignorantibus juſtitia tua manifeſta fiat?

Aſſume tibi altitudinem.] Licet etiam hoc modo verſus intelligere; victus a te tentator eſt, animi tui celſitudinem & vires tuas reſume, coronam accipe, & decus indue: bellum tibi movit conviciator, tu

φανον, ἐταπεινωσας, και μακραν μετ᾽ αἰσχυνης ἀπεςρεψας μετα της αὐτȣ φαλαγγος.

Κεφ. μα᾽.

Παιξῃ δε ἐν αὐτῳ ὡσπερ ὀρνεῳ; ἡ δησεις αὐτον ὡσπερ ςρȣθιον παιδιῳ.] Μεγαλης και ἐῤῥωμενης και τελειας ψυχης διαγραφει το τελος, ὁτι γε ὁ δρακων αὐτῳ, ὡσπερ ςρȣθιον παραδεδοται παιδιῳ, μηδε βλαψαι το παιδιον δυναμενον, ὁτι και δεδεμενον αὐτο ἀγει ὁπȣ γε βȣλεται το παιδιον και περιφερει· ȣ̓τω τῃ χαριτι τȣ κυριȣ, ὡς ςρȣθιον ὑποχειριον, ὁ Σατανας δεδεμενος γεγενηται τοις νηπιοις και θηλαζȣσιν, ὡν ἐκ ςοματος κατηρτισατο αἰνον ὁ θεος.

Ενσιτȣνται δε ἐν αὐτῳ ἐθνη.] Ωσπερ των πιςων βρωμα ὁ κυριος, ȣ̓τως ὁ δρακων των ἀσεβων· ἐδωκας γαρ αὐτον βρωμα λαοις τοις Αἰτιοψι· τȣτεςι, τοις υἱοις τȣ σκοτȣς, τοις ἐν ἀγνωσιᾳ. καθ᾽ ἑκαςον γαρ λογον ὁν παραδεχομεθα, ἠτοι ἀπο τȣ δρακοντος ἐσθιομεν, ἐαν παραδεξωμεθα ἀκοην ματαιαν, ἡ ἀπο τȣ Χριςȣ, ἐαν παραδεξωμεθα λογον οἰκοδομȣντα και ὠφελȣντα.

Παν δε πλωτον συνελθον ȣ̓ μη ἐνεγκωσι βυρσαν μιαν ȣ̓ρας αὐτȣ.] Σαφεςερον δε εἰπειν, οἱ ἀνθρωποι, οἱ πλοιοις τοις σωμασι χρωμενοι, τα τελευταια τȣ δρακοντος και τα ἐσχατα νεκρωσαι αὐτοι καθ᾽ ἑαυτȣς ȣ̓ν δυνανται. θειας δε δυναμεως ἐπισκοπȣσης, και ὁλον αὐτον κομισαι και νεκρωσαι δυναμεθα. νεκρȣμεν δε ἑκαςος, το ὁσον ἐφ᾽ ἑαυτῳ τον διαβολον, κατα το, ὁ δε θεος συντριψει τον Σαταναν ὑπο τȣς ποδας ὑμων ἐν ταχει.

Εἰς πτυξιν θωρακος αὐτȣ τις ἀν εἰσελθοι;] Θωραξ και ςηθος ὀνομαζεται, ὁπȣ ἐςι το ἡγεμονικον. ȣ̓χ ἁπλȣς ἐςιν ὁ θωραξ αὐτȣ· δολιος ἐςιν, ἐπτυγμενος ἐςιν, ἁγιος δε ἐλεγχειν αὐτον δυναται, και δειξαι ὁτι ἐπτυκται· τῳ γαρ ἁγιῳ ȣ̓κ ἐπτυκται.

Πνευμα δε ȣ̓ μη διελθῃ αὐτον.] Το, ȣ̓ μη διελθῃ, ȣ̓χ ὁτι ȣ̓ διερχεται, και παρερχεται, ἀλλ᾽ ὁτι

ȣ̓δεν

vero ſuperbiam ejus domuiſti, & cum cohorte ſua procul illum cum dedecore fugaſti.

Cap. XLI.

Ludes autem in eo ſicut avi? aut ligabis eum ſicut paſſerem puero?] Magni, ſtrenui, & perfecti animi gloriam & honorem deſcribit; & quod draco illi, ut paſſer puero, traditus ſit, qui puero nocere non poteſt; puer enim eum ſibi alligatum, quocumque vult, ducit & circumfert: haud ſecus gratia divina, inſtar paſſeris, in poteſtatem infantium & lactentium, ex quorum ore Deus laudem perfecit, Satanas vinctus devenit.

Paſcuntur autem in eo gentes.] Quemadmodum Dominus fidelium, ita etiam draco impiorum cibus eſt; *dediſti* enim *eum eſcam populis Æthiopibus*, id eſt, filiis tenebrarum, qui in ignorantia verſantur. Veſcimur enim omni ſermone, quem auribus accipimus, vel a dracone, ſi vana & futilia audiverimus; vel a Chriſto, ſi verba ædificantia & utilia acceperimus.

Omne navigans conveniens non ferent pellem unam caudæ ejus.] Ut clarius dicatur, homines, qui corporibus tanquam navigiis utuntur, draconis extrema & ultima ſuo marte conficere non poſſunt; divina vero potentia nobis invigilante, totum etiam eum portare & enecare poſſumus: ſinguli autem, quantum in nobis eſt, diabolum morte mactamus, juxta illud, *Dominus Satanam ſub pedibus veſtris velociter conteret.*

In rugam pectoris ejus quis utique ingrediatur?] Pars corporis, in qua ratio ſedem habet & imperium exercet, thorax & *pectus* appellatur. Thorax ejus ſimplex non eſt, verſutus & implicatus eſt: ſanctus autem detegere eum, & involutum eſſe oſtendere poteſt; viro enim ſancto implicatum non eſt.

Spiritus autem non tranſibit eum.] Illud autem, *non tranſibit*, non quod non pertranſeat, & percurrat,

οὐδεν αὐτον λανθανει. παντας δει δι᾽ αὐτου ἐλθειν. ἑαυτους οὖν παρασκευασωμεν, του μη κατασχεθηναι ὑπ᾽ αὐτου.

Οἱ δε ὀφθαλμοι αὐτου εἰδος Εωσφορου.] Οἱ ὀφθαλμοι γουν αὐτου οὐκ εἰσιν Εωσφοροι, ἀλλ᾽ εἰδος Εωσφορου. μετασχηματιζεται γαρ εἰς ἀγγελον φωτος. προσποιειται εἶναι οὐρανιος ἀστηρ. προσποιειται συμβολον ἡμερας.

Ως λαμπαδες καιομεναι.] Οἶμαι μεν και παντας τους ἀσεβεις ἀθεων δογματων εἰσηγητας, εἶναι στομα του δρακοντος. εἴη δ᾽ ἂν τι και τροπικως νοουμενον παρα τουτο, ὅθεν οἱ λογοι ἀπολλυντες. εἴποτε ἤκουσας λογου προφασει Χριστιανισμου κατηγορουντος του δημιουργου, φερε εἰπειν, πρεσβευοντος τα Μαρκιωνος, τα Ουαλεντινου, τα Βασιλειδου· ὅταν κακως λεγωσι τον ποιητην οὐρανου και γης, ὅταν τι ὁμοιον, ὄψει ὅτι ἐκ στοματος των τοιουτων ἐξερχονται δαλοι. τηρωμεν οὖν ἑαυτους, μηποτε ἐκειναι λαμπαδες ἡμας καυσωσι. μηποτε αἱ ἐσχαραι του πυρος ἡμων ἅψωνται.

Εμπροσθεν αὐτου τρεχει ἀπωλεια.] Οἷον προδρομος τις ἐστιν αὐτου και δορυφορει αὐτον ἡ ἀπωλεια. ὁπου ἐαν ἐρχηται, προτρεχει ἡ ἀπωλεια αὐτου, εἶθ᾽ οὕτως αὐτος εἰσερχεται· ἐαν μη πρωτον παραδεξηται τις την ἀπωλειαν, οὐ παραδεχεται τον δρακοντα. ὅταν γαρ ἁμαρτῃ τις, τοτε κνηθομενος την ἀκοην, διδασκαλους ζητει ἀπολουμενος. και ζητων διδασκαλους, μετα το ἀπολεσθαι εὑρισκει τον δρακοντα, και παραδεχεται τουτον τοσουτων κακων πεπληρωμενον εἰς την ἑαυτου ψυχην.

Κεφ. μβ΄.

Εδωκε δε ὁ κυριος διπλα.] Ο μεν οὖν παντα πειρασμον ὑποστας, ἀθλα λαμβανει της ὑπομονης αὐτου παντα διπλα παρα τα προτερον. ὁ δε κυριος ἀθλα διδωσιν, οὐχι διπλασιονα μονον, ἀλλ᾽ ἑκατοντα πλασιονα· οὐκ ἂν δε διπλασια των προτερων ἐλαβεν, εἰ μη διπλασιονα την ἀρετην ἐπεδειξατο.

ſed quia nihil ipſum lateat, omneſque per ipſum tranſire oporteat, quare, quominus in poteſtate ejus detineamur, nos ipſos cum ſtudio accingamur.

Et oculi ejus ſpecies Luciferi.] Oculi igitur ejus non ſunt Luciferi, ſed *Luciferi ſpecies*; transformatur enim in Angelum lucis: ſimulat ſe eſſe ſidus cœleſte, & diei ſymbolum ementitur.

Quaſi lampades accenſæ.] Ego quidem omnes impios atheorum dogmatum authores os draconis eſſe arbitror. Verum & aliud etiam præterea per metaphoram intelligi poſſit, ſermones ſcilicet qui enecant. Si quando ſermonem, qui opificem condemnet, prætextu Chriſtianiſmi audieris, Marcionis verbi gratia, Valentini, aut Baſilidis dogmata aſſerentis, cum cœli & terræ creatorem contumeliis proſciderint, vel quid ſimile evomuerint, faces ex illorum ore erumpere animadvertes. Ne igitur aliquando lampades illæ nos adurant, aut ignis flamma attingat, nobis ipſis diligenter caveamus.

Ante eum currit perditio.] Perditio tanquam præcurſor ejus eſt, & quaſi ſatelles eum ſtipat; quocumque greſſus converterit, perditio præcurrit, atque ita poſtmodum ipſe ſubintrat. Nemo draconem ſuſcipit, qui non prius perditionem ſuſceperit. Qui enim peccatum admiſit, præceptores auribus pruriens periturus petit; ac magiſtros quærens, poſtquam perierit, draconem invenit, ipſumque tot malis refertum anima ſua excipit.

Cap. XLII.

Dedit autem Dominus dupla.] Qui igitur tentationem omnem ſubiit, pro patientiæ ſuæ præmio, reſpectu priorum dupla omnia ſortitus eſt: (Deus vero præmia non tantum duplo, ſed centuplo etiam ampliora largitur) non vero prioribus duplo majora accepiſſet, ſi animi virtutem & fortitudinem duplam non oſtendiſſet.

MONITUM
AD ORIGENIS ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ
IN PSALMOS.

Ex *epiſtola* 74 *beati Hieronymi ad ſanctum Auguſtinum diſcimus, Origenem multis voluminibus cunctorum Pſalmorum explanationem reliquiſſe.* Si obſcura, ſunt, quomodo tu auſus es poſt eos differere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifeſta, ſuperfluum eſt te differere, quod illos latere non potuit, maxime in explanatione Pſalmorum, quos apud Græcos interpretati ſunt multis voluminibus primus Origenes, Euſebius Cæſarienſis, &c. *Revera ante ſuum ex urbe Alexandria diſceſſum, id eſt ante annum* 231. *Commentarios in primos quinque & viginti pſalmos jam ediderat teſte Euſebio Hiſt. Eccleſ. lib* VI. *cap.* 24. *Philocaliæ Auctores cap.* 2. *Euſebius lib.* VI. *cap.* 25. *Pamphilus martyr in Apologia pro Origene, Methodius apud Epiphanium, & Epiphanius ipſe hæreſ.* 64. *varia e tomo in pſalmum primum exhibent fragmenta, quæ ſuo quæque loco in hac editione repræſentantur. Suum ipſe Origenes Commentarium in pſalmum ſecundum citat lib.* 4. *Comment. in Epiſtolam ad Romanos, his verbis :* Ira Dei quomodo intelligi debeat, in ſecundi a nobis pſalmi expoſitione plenius dictum eſt, & quomodo poſſit impleri, quod ſcriptum eſt, ut ſalvi efficiamur fugientes ab ira ventura, & iram quidem fugientes, ita ut non nos comprehendat, ſectantes vero juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem, & cætera his ſimilia.

Item

Item lib. 2. de Principiis cap. 4. De quibus, *inquit*, ſecundum parvitatem ſenſus noſtri, cum ſecundi pſalmi exponeremus illum verſiculum, tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos, prout potuimus, qualiter hoc intelligi deberet, oſtendimus. *E Commentario in pſalmum ſextum locus exſtat in Apologia Pamphili pro Origene, ubi & alter profertur e Commentario in pſalmum decimum quintum, nec non alius in XVIII. Viderat quoque Hieronymus Origenis in XV. pſalmum expoſitionem, cujus unum locum carpit. epiſt.* 43. *ad Cteſiphontem:* In XV. *inquit*, pſalmo, ubi ſcriptum eſt, inſuper usque ad noctem erudierunt me renes mei, aſſerit virum ſanctum, cum ad virtutum venerit ſummitatem, ne in nocte quidem ea pati, quæ hominum ſunt, nec cogitatione vitiorum aliqua titillari. *Suam in pſalmum trigeſimum primum & alios per ordinem pſalmos enarrationem memorat ipſe Origenes lib.* 4. *Comment. in Epiſtolam ad Romanos:* Propterea puto, *inquit*, & David trigeſimo pſalmo, quem ſuperſcripſit, *intellectus David*, dediſſe iſtud initium, admonens per ipſam ſuperſcriptionem, altiorem debere requiri intellectum in his, quæ dicturus erat, quia *Beati, quorum remittuntur iniquitates: de quibus, prout potuimus, diximus, cum de pſalmis per ordinem dictaremus. Expoſitio Pſalmorum XLV. & XLVII. citatur lib.* 7. *contra Celſum ſub finem num.* 31. *his verbis:* τον αὐτον τροπον και ἡμεις τα περι της ἁγιας και ἀγαθης γης, και της ἐν αὐτῆ πολεως τȣ θεȣ, ȣ̓ κατα την ἐνεςωσαν νομιζοντες εἰναι πραγματειαν σαφηνισαι, ὑπερτιθεμετα εἰς τα ἐξηγητικα των προφητων, ἀπο μερȣς, κατα το δυνατον ἡμιν, διηγησαμενοι περι πολεως θεȣ ἐν τοις πραγματευθεισιν ἡμιν εἰς τον τεσσαρακοςον πεμπτον ψαλμον, και τον τεσσαρακοςον ἑβδομον ψαλμον. Sic & nos præſentis inſtituti non ducimus eſſe terræ ſanctæ & bonæ & civitatis Dei, quæ in illa eſt, explicationem: acturi de illa tum, cum Prophetas enarrabimus: præ-

etiam cum jam ex parte in Commentariis in Pſalmos XLV. & XLVII de civitate Dei pro viribus ſermonem fecerimus. *Hieronimus lib.* I. *adverſus Rufinum ait Origenem* octogeſimum nonum pſalmum, qui ſcribitur, *Oratio M yſi hominis Dei*, & reliquos undecim, qui non habent titulos, ſecundum Huilli *Judæorum Patriarcha* expoſitionem, ejusdem Moyſi putaſſe, nec dedignatum eſſe Hebræam ſcripturam interpretantem per ſingula loca. quid Hebræis videatur inſerere. *Origenes hom. XV. in Jeſum Nave, ſuam centeſimi pſalmi expoſitionem commemorat.* Memini me, *inquit*, ſimilia dixiſſe etiam in iis locis, in quibus exponebamus verſiculum pſalmi, in quo ſcriptum eſt: in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, ut diſperdam de civitate Domini omnes, qui operantur iniquitatem. *Denique enarratio in pſalmum CXVIII. aperte citatur homilia XIII. in Leviticum his verbis*: Memini, dudum nos, cum centeſimi decimi octavi pſalmi exponeremus illum verſiculum, in quo ſcriptum eſt, *lucerna pedibus meis lex tua*, *Domine*, *& lumen ſemitis meis*, diverſitatem lucernæ & lucis pro viribus oſtendiſſe. Dicebamus enim, quod lucernam quidem pedibus, id eſt, inferioribus corporis partibus deputarit, lumen vero ſemitis dederit: quæ ſemitæ in alio loco ſemitæ æternæ nominantur. Qui ergo ſecundum quamdam myſticam rationem inferiores partes creaturæ mundus hic intelligitur, ideo lucerna legis his, qui in hoc mundo tanquam totius creaturæ partes ſunt, accenſa memoratur. Lux autem æterna erit illis ſemitis, per quas in futuro ſæculo unusquisque pro meritis incedit. Sed de his in ſuo loco ſufficienter pro noſtris viribus dictum eſt. *Nullus ergo dubitandi locus eſt, quin Origenes tomis ſeu prolixis Commentariis univerſum Pſalmorum corpus illuſtrarit, præſertim ſi ad Hieronymi epiſtolam* 18. *alias* 141. *adtendatur, ubi ait:* Beatus Pamphilus martyr centeſimi vigeſimi ſexti pſalmi Commentarium confeſſus eſt non *repertum*; non quod talis tantusque vir (Adamantium

dici-

dicimus) aliquid prætererit, ſed quod negligentia poſterorum ad noſtram usque memoriam non durarit.

Præter tomos, Enchiridion, id eſt ſcholia, ſeu ſtrictas breveſque in pſalterium adnotationes reliquerat, uti docet auctor Breviarii in Pſalter. tom. 2. oper. Hieronym. p. 121. Proxime, *inquit*, cum Origenis Pſalterium, quod Enchiridion ille vocabat, ſtrictis & neceſſariis interpretationibus adnotatum in commune legeremus, ſimul uterque deprehendimus, nonnulla eum vel perſtrinxiſſe leviter, vel intacta penitus reliquiſſe.

Homilias inſuper ipſum in pſalterium edidiſſe teſtatur idem auctor cum ait ibidem: Non quod putem a me poſſe dici, quæ ille præteriit; ſed quod ea, quæ in tomis vel homiliis ipſe diſſeruit, vel ego digna arbitror lectione, in hunc anguſtum commentariolum referam. *Nec aliud quam homilias ejus indicare videtur Baſilius libro de Spiritu ſancto cap.* 29 *his verbis:* ἤδη δὲ καὶ Ὠριγένην ἐν πολλαῖς τῶν εἰς τοὺς ψαλμοὺς διαλέξεων εὕρομεν θεῷ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὴν δόξαν ἀποδιδόντα, ἄνδρα οὐδὲ πάνυ τι ὑγιεῖς περὶ τοῦ πνεύματος τὰς ὑπολήψεις ἐν ἅπασιν ἔχοντα. πλὴν ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτὸς τῆς συνηθείας τὸ ἰσχυρὸν δυσωπούμενος, εὐσεβεῖς φωνὰς ἀφῆκε περὶ τοῦ πνεύματος. Jam vero & Origenem multis in ſermonibus ſuis, quos in pſalmos edidit, deprehendimus Deo cum ſancto Spiritu gloriam deferre, virum qui non omnino ſanas habet in omnibus de Spiritu opiniones. Nihilominus & hic reveritus conſuetudinis robur, pias voces emiſit de ſpiritu. *Trithemius de Auctor. Eccleſiaſt. num.* 30. *memorat Origenis in Pſalterium tractatus centum & quinquaginta. Tomos ejus ſeu prolixos Commentarios non fuiſſe, inde ſuſpicandi locus eſt, quod jam Hieronymi ætate centeſimi vigeſimi ſexti pſalmi Commentarius non reperiretur. Quamobrem centum hi & quinquaginta tractatus, de quibus Trithemius quaſi* αὐτόπτης *loquitur, ſi vere Origenis fuerunt, inter homilias recenſendi ſunt. Ut ut eſt, fragmentum genuinæ Origenis homiliæ ad populum, qua pſalmum octogeſimum ſecundum ex-*

ponebat, refertur ab Euſebio Hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib. VI. *c.* 38. *de hæreſi Helceſaitarum. E numero quoque Homiliarum fuiſſe videntur Pſalmorum* 21. 134. *&* 140. *explicationes, quas citat in homilia de Engaſtrimytho, & homilia* 8. *&* 18. *in Jeremiam. Denique ex interpretatione Rufini habemus hodie quinque homilias in pſalmum trigeſimum ſextum, duas in pſalmum trigeſimum ſeptimum, & item duas in pſalmum trigeſimum octavum. Origenis eas eſſe, nullus erit dubitandi locus, ſi prologus eis ab interprete Rufino præfixus conferatur cum his, quæ ab eodem ſcripta ſunt in peroratione Comment in Epiſtolam ad Romanos:* Nam illa, *inquit,* quæ in Jeſu Nave, & in Judicum librum, & in trigeſimum ſextum & in trigeſimum ſeptimum, & in trigeſimum octavum pſalmum ſcripſimus, ſimpliciter expreſſimus, ut invenimus. *Huc adde, quod patrum manuſcriptæ in hos pſalmos catenæ nonnulla ſub nomine Origenis exhibent fragmenta græca, quæ proximam habent cum nonnullis Rufinianæ interpretationis locis adfinitatem: uti videre eſt in Notis noſtris. Eraſmus ergo in cenſura ſuper his homiliis criticæ ſuæ nimium permittit, earumque auctorem, & interpretem perperam dubios facit. Vide quemadmodum confutatur ab Huetio Origenianorum lib.* 3. *ſect.* 3. *n.* 6. *De Pſalmorum illorum expoſitione ita Rufinus in prologo:* Idcirco tibi eam, Aproniane fili cariſſime, in novem oratiunculas, quas Græci homilias vocant, velut in uno corpore digeſtam in latinum tranſtuli. *Ubi eam in novem homilias digeſtam ſe tranſtuliſſe dicit, non in novem homilias digeſſiſſe; contra quam Eraſmo & Sixto Senenſi viſum eſt. Certe ex multis earum locis manifeſtum eſt, Origenem explicare, quæ ad populum lecta erant, & coram auditoribus loqui. Denique hæc expoſitio, ut ipſe adnotavit Rufinus, tota moralis eſt, cujuſmodi ſunt omnes aliæ Origenis homiliæ. Homilia prima in pſalmum* 36. *de Imperatore loquitur, qui ante triginta annos magno ſplendore regnaverat:* Vide quis imperavit ante hos triginta annos: quomodo imperium ejus effloruit; continuo autem ſicut flos fœni emarcuit. *Unde probabilis eſt conjectura, hanc homi-*

liam

liam habitam fuiſſe anno 241. *triginta annis poſt Severi interitum. Homilia prima in pſalmum* 37. *quidpiam citat ex eo, quod dixerat explicando Matthæi locum.* Memini me, *inquit*, aliquando de illo capitulo Evangelii diſputantem, in quo ſcriptum eſt: *Spiritus quidem promtus; caro autem infirma*, tale aliquid ſenſiſſe, &c. *At Commentarii in Matthæum ſcripti ſunt circa annum* 245. *Non ergo iſtæ novem homiliæ eodem anno editæ ſunt. Homilia ſexta, quæ eſt prima in pſalmum* 37. *aperte ſe inter ſenes numerat* Quod ſi, *inquit*, eruditio puerorum hujuscemodi eſt, quid ſentire debemus de nobis Senibus? *Homilia quinta in pſalmum trigeſimum ſextum loquitur de pace, qua tunc Eccleſia fruebatur.* Sed ne ſecurum, *inquit*, reddat pacis tempore iſta talis expoſitio. *Optime quadrat iſta pax cum anno* 247. *qui erat Imperii Philippi quartus & vitæ Origenis ſexageſimus ſecundus.*

Catenæ Patrum Græcorum in Pſalmos, tum manuſcriptæ, tum editæ innumera propemodum ſub Origenis nomine exhibent fragmenta, quæ nec omnia reſpuenda, nec omnia in hanc editionem admittenda eſſe cenſuimus. Illa omnia relinquenda duximus, vel quæ non unanimis Catenarum conſenſus Origeni adſcribit, vel quæ alios ſcriptores Eccleſiaſticos, Euſebium puta, Theodoretum, aut alios quoslibet, parentes habere deprehendimus; cætera vero admittenda viſa ſunt, non ut certi atque indubitati Origenis fœtus, nec ut quæ vel e tomis, vel ex Enchiridio, aut ex homiliis, ſi pauca admodum excipias, excerpta eſſe conſtet, ſed ut quæ certis argumentis Adamantio noſtro prorſus abjudicare non potuimus. Ea partim e Catenis editis a Balthaſare Corderio & Daniele Barbaro, partim e ſchedis Grabii, qui codices Anglicanos, & Combefiſii, qui codices Regios exſcripſit, partim denique e codd. mſſ. Bibliothecæ Coislinianæ, nec non ex aliis locis, quæ ſuo loco indicantur, depromta ſunt.

EK

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

Δια τȣς ἐπιγεγραμμενȣς ψαλμȣς εἰς το τελος, ἐπελεξαμεθα τȣς ὁρȣς αὐτȣ, ἐκ μεν των Αριϛοτελȣς ȣ̓τως ἐχοντας· τελος ἐϛιν ȣ̔ ἐνεκεν τα ἀλλα, αὐτο δε μηθενος ἐνεκεν· ἠ ȣ̓τως, ȣ̔ ἐνεκεν τα ἀλλα· αὐτο δε ȣ̓κ αὐτων ἐνεκα· ἠ ȣ̓τως· δι' ȣ̔ τα ἀλλα τις πραττει, αὐτο δε δια μηδεν ἀλλο. ἐκ δε των Ηροφιλȣ περι Στωϊκης ὀνοματων χρησεως, ȣ̓τως· τελος δ' εἰναι λεγȣσι κατηγορημα ȣ̔ ἐνεκεν τα λοιπα πραττομεν, αὐτο δε ȣ̓δενος ἐνεκεν. το δε συζυγȣν τȣτω, καθαπερ ἡ εὐδαιμονια τῳ εὐδαιμονειν, σκοπον· ὁ δη ἐσχατον ἐϛι των αἱρετων.

Εἰ δε και οἱ περι θεȣ ὁροι, και ὁσα σημαινεται ἐκ της θεος προσηγοριας, χρησιμον τι ἡμιν παρεξȣσιν, ἐκλεξαμενοις ἀπ' αὐτων τȣς διαφεροντας τῃ γραφῃ, και αὐτος ἐπιϛησεις. φησιν ȣ̓ν ὁ αὐτος Ηροφιλος· θεον μεν γενικωτατα λεγȣσι, ζωον ἀθανατον, λογικον, καθο πασα λογικη ψυχη θεος ἐϛιν. ἀλλως δε, ζωον ἀθανατον λογικον, καθ' αὐτο ὀν· ὡς τας ἐν ἡμιν περιεχομενας ψυχας μη εἰναι θεȣς· ἀπαλλαγεισας δε των σωματων ἐσεσθαι. κατ' ἀλλον δε τροπον θεον λεγεσθαι, ζωον ἀθανατον, λογικον, σπȣδαιον· ὡϛε πασαν ἀϛειαν ψυχην θεον ὑπαρχειν, κἀν ἐν ἀνθρωπῳ περιεχηται· ἀλλως δε λεγεσθαι θεον, το καθ' αὐτο ὀν ζωον ἀθανατον, σπȣδαιον· ὡς τας ἐν ἀνθρωποις σοφοις περιεχομενας ψυχας μη ὑπαρχειν θεȣς. και ἐτι ἀλλως λεγȣσι θεον· ζωον ἀθανατον σπȣδαιον, ἐχον τινα ἐπιϛασιαν ἐν τῳ κοσμῳ κατα την διοικησιν, ὁν τροπον ὁ ἡλιος και ἡ σεληνη. ἀλλως δε λεγει θεον, τον πρωτον

διοικη-

EX ORIGENIS
SELECTA IN PSALMOS.

Propter Pſalmos, *in finem* inſcriptos, vocis illius definitiones ſelegimus; ex Ariſtotele ſic: Finis eſt id, cujus cauſa alia, ipſum vero nullius cauſa; vel hoc modo: cujus cauſa alia, ipſum vero non eorum cauſa; ſive hoc pacto, propter quod alia quivis operatur, ipſum vero propter aliud nihil. Ex Herophilo autem, de Stoico nominum uſu, hoc modo: Finem vero dicunt eſſe cathegorema, ſeu prædicatum, cujus cauſa reliqua facimus, ipſum vero nullius cauſa. Quod autem huic (ſcilicet fini) conjungit, veluti beatitudo ei, quod eſt beatum eſſe, ſcopum appellant: quod eſt appetendorum ultimum.

An vero definitiones Dei, & variæ hujus vocis, *Deus*, ſignificationes, ex optimis ſcriptoribus ſelectæ, aliquid nobis utilitatis conferant, conſiderandum tibi propono. Ait igitur idem Herophilus: Deum quidem generaliſſime dicunt, animal immortale, rationale; ſecundum quam definitionem omnis anima rationalis eſt Deus. Alio autem modo: Animal immortale, rationale, ſecundum ſe exiſtens; ita ut animæ, dum in nobis continentur, non ſint Dii, ſed ſolutæ a corpore dii futuræ ſint. Alio autem modo Deum ait dici: Animal immortale, rationale ſtrenuum; ita ut omnis anima elegans & urbana Deus ſit, etiamſi in homine contineatur; alio item modo Deum definiri, quod ſecundum ſe eſt animal immortale, ſtrenuum; quo poſito animæ ſapientum dii non ſunt. Inſuper alio modo Deum definiunt: Animal immortale, ſtrenuum, habens aliquam præfecturam in mundo ſecundum adminiſtrationem, quemadmodum ſol & luna.

Alio

διοικητικον τȣ κοσμȣ. ἐπι πασι δε θεον λεγȣσι· ζωον ἀφθαρτον και ἀγεννητον, και πρωτον βασιλεα, ἡν ἐχει χωραν ὁ συμπας κοσμος.

Εἰς πεντε βιβλια διαιρȣσιν Εβραιοι την των ψαλμων βιβλον· ὡν το μεν πρωτον· μακαριος ἀνηρ ὁς ȣκ ἐπορευθη ἐν βȣλη ἀσεβων, ἑως των τελευταιων τȣ τεσσαρακοςȣ· το δε δευτερον· ὁν τροπον ἐπιποθει ἡ ἐλαφος, ἑως πρωτȣ ἑβδομηκοςȣ· το δε τριτον· ὡς ἀγαθος τῳ Ισραηλ ὁ θεος τοις εὐθεσι τῃ καρδιᾳ, ἑως πη. το δε τεταρτον· κυριε καταφυγη ἐγενηθης ἡμιν ἐν γενεᾳ και γενεᾳ, ἑως τȣ ρέ· το δε πεμπτον· ἐξομολογεισθε τῳ κυριῳ, ἑως των ἐσχατων.

Εγω μεν ᾠμην ἑνα εἰναι ἐν τῃ βιβλῳ των ψαλμων, ὁς ἐπεγεγραπτο· προσευχη τȣ Μωση ἀνθρωπȣ τȣ θεȣ. το ὑςερον δε ἀνακινȣμενος περι τινων λογιων θεȣ Ιȣλλῳ τῷ πατριαρχῃ, και τινι των χρηματιζοντων παρα Ιȣδαιοις σοφων, ἀκηκοα ὁτι δι' ὁλης της βιβλȣ των ψαλμων ἀπο των ά. και β'. οἱ παρ Εβραιοις ἀνεπιγραφοι, ἡ ἐπιγραφην μεν ἐχοντες, ȣχι δε το ὀνομα τȣ γραψαντος, ἐκεινȣ εἰσιν ȣ το ὀνομα φερεται ἐν τῳ προ τȣτων ἐπιγραφην ἐχοντι ψαλμῳ. και περι τȣτων λεγων, προτερον μεν ἐφασκεν, ὁτι τρισκαιδεκα εἰσιν οἱ τȣ Μωσεως. ὡς δε ἐξ ὡν ἀκηκοα και αὐτος.... την ἀνεφερον ἐπ' αὐτον, ὁτι εἰσιν ἑνδεκα· εἰτα πυθομενος τȣ παρ' αὐτοις δοκȣντος σοφȣ, ἐμανθανον ὁτι εἰεν ἑνδεκα, ὡν τȣ μέν πθ'. ἡ ἀρχη, κυριε καταφυγη ἡμιν ἐγενηθης ἐν γενεᾳ και γενεᾳ· και τȣ ἑξης παρ' ἡμιν ἐνενηκοςȣ φερομενȣ, ἡ ἀρχη ἡν· ὁ κατοικων ἐν βοηθειᾳ τȣ ὑψιςȣ· ὁν και αὐτον ἐλεγεν εἰναι Μωσεως. ἀλλα και τον ἐχοντα μεν ἐπιγραφην, ȣ μετ' ὀνοματος δε τȣ γραψαντος αὐτον· λεγω δε τον ἐνενηκοςον πρωτον ȣτως ἐπιγεγραμμενον ψαλμος ᾠδης εἰς την ἡμεραν τȣ σαββατȣ, ἐλεγεν εἰναι Μωσεως, ȣ ἡ ἀρχη, ἀγαθον το ἐξομολογεισθαι τῳ κυριῳ, και ψαλλειν τῳ ὀνοματι σȣ, ὑψιςε· ἀνεπιγραφος δε ἡν και ὁ ὡς ἐνενηκοςος δευτερος φερομενος, ȣ ἡ ἀρχη, ὁ κυριος ἐβασι-

Alio pacto, Deum dicit eſſe primum adminiſtratorem mundi. Super omnia autem Deum dicunt eſſe: Animal incorruptibile & non genitum, & primum Regem, quem habet locum univerſus mundus.

In quinque libros dividunt Hebræi Pſalmorum librum, quorum primus eſt: *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum*, usque ad finem quadrageſimi Pſalmi; ſecundus: *Quemadmodum deſiderat cerva*, usque ad ſeptuageſimum primum; tertius, *Quam bonus Iſrael Deus, rectis corde*, uſque ad octogeſimum octavum. Quartus, *Domine refugium factus es nobis in generatione, & generatione*, usque ad centeſimum quintum; quintus, *Confitemini Domino*, usque ad finem.

Ego vero arbitrabar, in libro Pſalmorum unum ſic inſcriptum eſſe, *Oratio Moyſis hominis Dei.* Sed deinde quæſtionem de quibusdam Dei oraculis movens Jullo patriarchæ, & cuidam apud Judæos ſapientis famam habenti, audivi, in univerſo Pſalmorum libro a primo & ſecundo pſalmo eos, qui apud Hebræos inſcriptione carent, vel inſcriptionem quidem habent, ſed non ſcriptoris nomen, ad eum ſcriptorem pertinere, cujus nomen fertur in præcedenti primo pſalmo, qui nomen ſcriptoris habet. His autem de rebus verba faciens, primo dicebat tredecim eſſe Moyſis pſalmos. Cum autem ex iis, quæ audieram, reponerem ipſi, undecim tantum eſſe: percontatus deinde eum, qui apud illos ſapiens audiebat, edidici, eſſe revera undecim: quorum octogeſimi quidem noni initium erat: *Domine refugium factus es nobis in generatione & generatione:* ſequentis vero, qui apud nos nonageſimus fertur, initium erat, *Qui habitat in adjutorio altiſſimi*, quem etiam dicebat eſſe Moyſis. Imo etiam eum, qui inſcriptionem quidem habet, ſed ſine ſcriptoris nomine; nempe nonageſimum primum ſic inſcriptum, *Pſalmus cantici in diem ſabbati*, Moyſis eſſe dicebat, cujus initium, *Bonum eſt confiteri Domi-*

ἐβασιλευσεν', εὐπρεπειαν ἐνεδυσατο· ὁν και αὐτον ἐλεγεν εἶναι Μωσεως· ὁμοιως δε και τον ἐνενηκοςον τριτον, ϗ ἡ ἀρχη· Θεος ἐκδικησεων κυριος, και τον ἐνενηκοςον τεταρτον, ϗ ἡ ἀρχη, δευτε ἀγαλλιασωμεθα τῳ κυριῳ. και τον ϟέ. ϗ ἡ ἀρχη· ᾀσατε τῳ κυριῳ ᾀσμα καινον, ᾀσατε τῳ κυριῳ πασα ἡ γη· και τον ἐνενηκοςον ἑκτον, ϗ ἡ ἀρχη· ὁ κυριος ἐβασιλευσεν, ἀγαλλιασεται ἡ γη. και ὁ ϟζ΄. ὁς ἐπεγεγραπτο μονον, ψαλμος. το γαρ, τῳ Δαυιδ, ὡς ἐχει ἐν τισιν. ἀντιγραφοις, ὑτε ἐν τῳ ἑβραικῳ ἦν, ὑτε ἐν ταις λοιπαις ἐκδοσεσιν. ἡ δε ἀρχη αὐτϑ ἦν, ᾀσατε τῳ τυριῳ ᾀσμα καινον, ὁτι θαυμαςα ἐποιησεν. και ὁ ϟ δε η, τϑ αὐτϑ ἐλεγετο εἶναι, ϗ ἡ ἀρχη· ὁ κυριος ἐβασιλευσεν, ὀργιζεσθωσαν λαοι. και ὁ ἐνενηκοςος ἐνναʈος, ὁς ἐπεγεγραπτο· ψαλμος εἰς ἐξομολογησιν, ϗ ἡ ἀρχη· ἀλαλαξατε τῳ κυριῳ πασα ἡ γη· μετα δε τϑτϑς τϑς ιά ἐπεγεγραπτο και ἐν τῳ ἑβραικῳ και παρα πασιν, τῳ Δαυιδ ψαλμος, και ἦν ὁ ρ΄ ὑκετι Μωσεως.

Τϑτων εἰρημενων εἰς τϑς ψαλμϑς οἱ ἀπο Εβραιων ἀναφερονται εἰς Μωσεα, ἀνθυποφοραν ὑπειδομενος ὁ Ιϑδαιος, ἐθηκεν αὐτην την φαινομενην αὐτῳ λυσιν αὐτης. ἑωρα γαρ ὁτι ἀντειπεν ἀν τις περι τϑ μη εἶναι τον ἑνα των ιά ψαλμων, τον ϟη Μωσεως, ἐκ τϑ· ὑψϑτε κυριον τον Θεον ἡμων, και προσκυνειτε τῳ ὑποποδιῳ των ποδων αὐτϑ. ἁγιος Μωσης και Ααρων ἐν τοις ἱερευσιν αὐτϑ, και Σαμϑηλ ἐν τοις ἐπικαλϑμενοις το ὀνομα αὐτϑ. ἐπεκαλϑντο τον κυριον, και αὐτος εἰσηκϑσεν αὐτων, ἐν ςυλῳ νεφελης ἐλαλει προς αὐτϑς. ὁ ἀντιλεγων εἶπεν ἀν πως το ὀνομα τϑ Σαμϑηλ, γενομενϑ πλειοσιν ὑςερον γενεαις, Μωσης ἐθηκεν ἐν τῳ ἑαυτϑ ψαλμῳ. ἐλεγεν ὑν

προς

no, & pſallere nomini tuo altiſſime. Inſcriptione autem carere eum, qui nonageſimus ſecundus fertur, cujus initium, *Dominus regnavit, decorem indutus eſt*, quem & ipſum dicebat eſſe Moyſis: ſimiliterque nonageſimum tertium, cujus initium, *Deus ultionum Dominus*; & nonageſimum quartum, cujus initium: *Venite exultemus Domino*; & nonageſimum quintum, cujus initium, *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra*; & nonageſimum ſextum, cujus initium, *Dominus regnavit, exultet terra*; & nonageſimum ſeptimum, qui inſcriptus tantum erat *Pſalmus*: nam illud, *Davidi*, quod in quibusdam exemplaribus habetur, neque in hebraico, neque in reliquis editionibus haberi: hujus autem initium eſt, *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit.* Nonageſimus item octavus ipſius pariter eſſe dicebatur, cujus initium eſt, *Dominus regnavit, iraſcantur populi*: etiamque XCIX. inſcriptus, *Pſalmus in confeſſionem*, cujus initium, *Jubilate Deo omnis terra.* Poſt hos autem undecim, inſcriptum haberi tum in hebraico, tum apud omnes, *Davidi Pſalmus*: ita ut centeſimus non ultra Moyſis eſſet.

His ita dictis circa Pſalmos, qui ab Hebræis Moyſi adſcribuntur, cum ſuſpicaretur Judæus, objectionem ſibi opponi poſſe, hanc ejus dedit ſolutionem. Proſpiciebat enim, ſibi quempiam poſſe contradicere, ac negare unum ex illis undecim pſalmis, videlicet nonageſimum octavum, Moyſis eſſe, ex his nempe verbis: *Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum ejus. Sanctus Moyſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.* Objici vero poterat, quomodo nomen Samuelis, qui multis poſt generationibus fuit, Moyſes poſuerit in pſalmo ſuo. Ad hæc reſpondebat, nihil mirum eſſe, ſi prophetice pronun-

προς τȣτο, ὁτι ȣ̓δεν θαυμαϛον προπεφητευϑαι ὑπο Μωσεως το ὀνομα Σαμȣηλ, ἀνδρος ἱερȣ, και συναριθμηθεντος ὑπο Ιερεμιȣ τῳ Μωσῃ ἐν τῳ· ȣ̓δ' ἀν ϛῃ Μωσης και Σαμȣηλ, ὁτε ἐν ταις βασιλειαις Ιωσιας προεφητευϑη· ϑυσιαϛηριον, ϑυσιαϛηριον, ταδε λεγει κυριος, ἰδȣ υἱος τικτεται τῳ Δαυιδ, Ιωσιας ὀνομα αὐτῳ.

Πολλακις ζητησας την αἰτιαν τȣ ἐπιγραφεϑαι μεταξυ των ψαλμων, διαψαλμα, ὑϛερον παρατηρησας ἐν τῳ Εβραικῳ, και συνεξεταζων αὐτῳ το ἑλληνικον, εὑρον ὁτι ὁπȣ το ἑβραιϛι, σελ, ἑλληνιϛι δε ἀει, ἠ τι τȣτῳ ἰσοδυναμȣν, ἐκει οἱ Ο. και Θεοδοτιων και Συμμαχος ἐταξαν το διαψαλμα. ȣ̓ χειρον δε παραδειγματι το λεγομενον βεβαιωσαι· οἱον ἐν τῳ οδ' ψαλμῳ, ȣ̔ ἡ ἀρχη· ἐξομολογησομεϑα σοι ὁ ϑεος, ἐξομολογησομεϑα σοι, και ἐπικαλεσομεθα το ὀνομα σȣ· μετα το, ἐγω ἐϛερεωσα τȣς ϛυλȣς αὐτης, παρα τοις Ο. και Θεοδοτιωνι και Συμμαχῳ ἐϛι, διαψαλμα. ἀντι δε τȣτȣ, παρα μεν Ακυλα· ἐγω ἐϛαθμισαμην τȣς ϛυλȣς αὐτης ἀει· ἐν δε τῃ ε, ἐγω εἰμι ὁς ἡτοιμασα τȣς ϛυλȣς αὐτης ἀει· ἐν δε τῃ ϛ'. ἐγω ἐϛερεωσα τȣς ϛυλȣς αὐτης διαπαντος. ἐκειτο δε ἐν τῳ Εβραικῳ μετα το Αμȣδα, ὁ ἐϛι, ϛυλȣς αὐτης, το σελ. παλιν τε αὖ ἐν τῳ οε, ȣ̔ ἀρχη, γνωϛος ἐν τῃ Ιȣδαιᾳ ὁ ϑεος, εὑρομεν παρα τοις Ο και Θεοδοτιωνι μετα το, ὁπλα, και ῥομφαιαν, και πολεμον, διαψαλμα. παρα δε Συμμαχῳ, μετα το, ἀσπιδα και μαχαιραν, και πολεμον, ὁμοιως διαψαλμα. ἀντι δε τȣτȣ παρα μεν Ακυλᾳ, μετα το, ϑυρεον και πολεμον και μαχαιραν, το ἀει· ἐν δε τῃ ϛ' μετα το, ὁπλον και ῥομφαιαν και πολεμον, το, εἰς τελος. ἠν δη παλιν ἐν τῳ Εβραικῳ μετα το, ȣ̓μαλαμα, ὁ ἐϛι, και πολεμον, το σελ. και ἐτι ἐν τῳ αὐτῳ ψαλμῳ μετα το, τȣ σωσαι παντας τȣς πραεις της γης, ὁ Συμμαχος ὁμοιως διαψαλμα· παρα δε τῳ Ακυλᾳ μετα το, παντας τȣς πραεις της γης, το ἀει· ȣ̔τω δε και ἐν τῃ πεμπτῃ μετα το, παντας τȣς πραεις της

γης,

ciatum fuerit a Moyſe nomen Samuelis, viri ſacri, qui a Jeremia cum Moyſe annumeratus eſt in illo: *Neque ſi ſteterit Moyſes & Samuel;* quandoquidem in libris Regnorum Joſias item prophetice enuntiatus eſt: *Altare, altare, hæc dicit Dominus, ecce filius naſcetur Davidi, Joſias nomen ejus.*

Sæpe quærens cauſas, cur in quibusdam Pſalmis interponatur diapſalma, obſervavi diligentiſſime in Hebræo, & cum Græco contuli, invenique, quia, ubi lingua Hebræa *ſela* (mſ. *ſel*) habet, Græca vero *ſemper* aut aliquid iſtius modi, ibi ſeptuaginta & Theodotion, & Symmachus tranſtulerunt *diapſalma.* Neque vero nocet exemplis affirmare, quod dicimus. In ſeptuageſimo quarto pſalmo, cujus principium eſt: *Confitebimur tibi Deus, confitebimur* (*mſſ.* tibi) *& invocabimus nomen tuum:* & poſt illud: *Ego confirmavi columnas ejus*, apud ſeptuaginta, & Theodotionem & Symmachum eſt, *diapſalma;* pro quo apud Aquilam; *ponderavi* (*mſ.* conſtitui) *columnas ejus, ſemper.* In quinta autem editione: *Ego ſum qui paravi columnas ejus, ſemper:* in ſexta vero: *Ego firmavi columnas ejus jugiter.* Porro in hebraico habet poſt, *Amuda*, quod eſt, *columnas ejus ſela* (*mſ.* ſel.) Et rurſum in ſeptuageſimo quinto cujus principium eſt: *Notus in Judæa Deus*, invenimus apud LXX. & Theodotionem poſt, *ſcutum, frameam, & bellum, diapſalma;* apud Symmachum poſt, *Clypeum & gladium & bellum*, ſimiliter *diapſalma*, pro quo apud Aquilam poſt, *Clypeum & gladium & bellum, ſemper.* In ſexta vero poſt, *ſcutum, & gladium & bellum; in finem.* Eratque rurſum in hebraico poſt, *Umalama*, quod eſt, *& bellum, ſela* (mſ. ſel.) Et in eodem pſalmo poſt illum locum, *ut ſalvos faceret omnes mites terræ, diapſalma.* Apud Symmachum ſimiliter *diapſalma:* & apud Aquilam *ſemper:* necnon & apud quintam poſt illud: *Ad ſalvandum omnes manſuetos terræ; ſemper.* In ſexta vero poſt illud, *ad*

τερυ λαυ σημαινει λεγων· και ὐκ ἠκυσεν ὁ λαος μυ της φωνης μυ, και Ισραηλ ὐ προσεσχε μοι· και ἐξαπεςειλα αὐτυς κατα τα ἐπιτηδευματα των καρδιων αὐτων. και ὁ ὀγδοηκοςος τριτος την αὐτην ἐχων προγραφην, ὁτι ὐκ ἐςιν ἑν σκηνωμα, ὐδε ἑν θυσιαςηριον ἐν Ιεροσολυμοις, ἀλλα πολλα σκηνωματα, και πολλα θυσιαςηρια παριςησι. διο και ὡς πολλων ὐσων ληνων, τυτων αὐτων των σκηνωματων, και των θυσιαςηριων, ὑπερ των ληνων προγεγραπται· λεγει δε ὐν· ὡς ἀγαπητα τα σκηνωματα συ κυριε των δυναμεων, ἐπιποθει και ἐκλειπει ἡ ψυχη μυ εἰς τας αὐλας τυ κυριυ. και ἐπιφερει· τα θυσιαςηρια συ κυριε των δυναμεων· και παλιν πληθυντικως ἐπιλεγει· ὑπερασπιςα ἡμων ἰδε ὁ θεος, και ἐπιβλεψον εἰς το προσωπον τυ Χριςυ συ, ὁτι κρεισσων ἡμερα μια ἐν ταις αὐλαις συ ὑπερ χιλιαδας. ἐνθα τηρησεις, ὡς και ὀνομαςι χριςυ μεμνηται. τυς ἐπιγεγραμμενυς ὑπερ της ὀγδοης δυο ψαλμυς ἡγυμαι την σωτηριον της ἀναςασεως ἡμεραν τυ κυριυ αἰνιττεσθαι. την προς θανατον γυν ἁμαρτιαν ἐργασαμενος ὁ Δαυιδ, ἱκετευει κατα τον ἑκτον, μη τυ θυμυ, μηδε της ὀργης τυ θευ πειρασθηναι, ἐλευς δε και ἰασεως την ψυχην αὐτυ τυχειν· τυτο δε ἐσεσθαι θεσπιζει λεγων· ἐπιςρεψον κυριε, ῥυσαι την ψυχην μυ, σωσον με ἑνεκεν τυ ἐλευς συ, ὁτι ὐκ ἐςιν ἐν τῳ θανατῳ ὁ μνημονευων συ, ἐν δε τῳ ᾁδῃ τις ἐξομολογησεται σοι; μονονυχι τον κυριον αὐτον ἐκ θανατυ ῥυσασθαι αὐτυ την ψυχην ἱκετευων. προιων δε των εὐχων τετυχηκεναι δηλοι δἰ ὡν φησιν· εἰσηκυσε κυριος της φωνης τυ κλαυθμυ μυ· εἰσηκυσε κυριος της δεησεως μυ, κυριος την προσευχην μυ προσεδεξατο. την γαρ ἀναβιωσιν αὐτυ την ἐκ τυ θανατυ μετα της τυ Χριςυ ἀναςασεως γενομενην δια τυτων ἠνιξατο. ὡσαυτως δε και ὁ ἑνδεκατος περι της ὀγδοης ἐπιγεγραπται, τυ Δαυιδ την ὁμοιαν ἱκεσιαν περιεχων φασκοντος· σωσον με κυριε, ὁτι ἐκλελοιπεν ὁσιος. εἰτα το ἑξης ὐκ ἐπικεκαλυμμενως, ἀλλα τηλαυγως ἐπιφερει λεγων· νυν ἀναςησομαι λεγει κυριος· θησομαι ἐν

σωτη-

ceps inferius reprobationem prioris populi ſignificat, dicens: *Et non audivit populus meus vocem meam, & Iſrael non intendit mihi: Et dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum.* Octogeſimus item tertius, qui eamdem habet inſcriptionem, non unum habitaculum, neque unum altare Jeroſolymis, ſed multa eſſe habitacula, multa altaria declarat. Quamobrem, ac ſi hæc habitacula, atque altaria, multa ſint torcularia, *pro torcularibus* inſcribitur. Ait itaque: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini*: atque infert, *altaria tua Domine virtutum.* Rurſumque pluraliter adjicit: *Protector noſter aſpice, Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui: quia melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia.* Ubi obſerves, illum nominatim de Chriſto mentionem feciſſe. Duos autem Pſalmos, *pro octava*, inſcriptos, arbitror ſalutarem reſurrectionis Domini diem adumbrare. Cum itaque David peccatum, quod ad mortem erat, perpetraſſet, deprecatur in ſexto pſalmo, ne furorem & iram Dei experiatur; ſed rogat, ut anima ſua miſericordiam & medelam conſequatur. Illud autem futurum eſſe vaticinatur his verbis: *Convertere, Domine, eripe animam meam, ſalvum me fac propter miſericordiam tuam: quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?* ac ſi Domino ipſi ſupplicet, ut animam ſuam eruat a morte. In ſequentibus vero, ſe vota conſecutum eſſe, declarat his verbis: *Exaudivit Dominus vocem fletus mei: exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam ſuſcepit.* Suum enim ex morte ad vitam reditum, qui poſt reſurrectionem Chriſti contigit, his ſubindicavit. Similiterque undecimus pſalmus, *pro octava*, inſcriptus eſt, paremque Davidis deprecationem continet dicentis: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit ſanctus.* Deinceps non obſcure, ſed clare ac dilucide ſubinfert dicens: *Nunc reſurgam dicit Dominus*:

σωτηριῳ. δἰ ἣν ἀναςασιν τȣ κυριȣ τῃ μετα το σαββατον ἡμερᾳ, ἡτις ἠν ὀγδοη, γενομενην, εἰς τυπον καινης ζωης, τοιαυτης οἰμαι προγραφης τον ψαλμον ἠξιωσθαι. εἰσι μεν παντες οἱ ἐπιγεγραμμενοι ὑπερ των ἀλλοιωθησομενων τον ἀριθμον τεσσαρες. τȣτων ὁ μεν πεντηκοςος ἐννατος, δοκει μοι την των ἐθνων ἀλλοιωσιν ἡν πεπονθασι μεταβαντες ἐκ της δεισιδαιμονος πλανης ἐπι την εὐσεβειαν τȣ των ὁλων θεȣ σημαινειν. λεγει δ᾽ ȣ̓ν· ὁ θεος ἐλαλησεν ἐν τῳ ἁγιῳ αὐτȣ, ἀγαλλιασομαι και διαμεριω Σικιμα, και την κοιλαδα των σκηνων διαμετρησω. ἐμος ἐςι Γαλαὰδ, και ἐμος ἐςι Μανασση. και Εφραιμ κραταιωσις της κεφαλης μȣ· Ιȣδας βασιλευς μȣ, Μωαβ λεβης της ἐλπιδος μȣ· ἐπι την Ιδȣμαιαν ἐκτενω το ὑποδημα μȣ, ἐμοι ἀλλοφυλοι ὑπεταγησαν. μετα γȣν των Ισραηλιτικων φυλων, και τον Μωαβ, και την Ιδȣμαιαν, και τȣς ἀλλοφυλȣς περιειληφεν. ὁ δε ἑξηκοςος ὀγδοος ὁμοιως ἐπιγεγραμμενος μεταβολην ἐχει και ἀλλοιωσιν τȣ δἰ ἡμας εἰς τα βαθη της νοȣμενης θαλασσης κατεληλυθοτος, και τα περι τȣ παθȣς αὐτȣ, ἁ και δηλοι δια τȣ. ἐδωκαν εἰς το βρωμα μȣ χολην, και εἰς την διψαν μȣ ἐποτισαν με ὀξος. και την των ἐπιβȣλευσαντων ἐπι τα χειρω τροπην· ἁ και αὐτος παριςησι λεγων· σκοτισθητωσαν οἱ ὀφθαλμοι αὐτων τȣ μη βλεπειν, και τον νωτον αὐτων διαπαντος συγκαμψον, και τα ἑξης. και ὁ τεσσαρακοςος τεταρτος, των υἱων Κορε τυγχανων, ὑπερ των ἀλλοιωθησομενων ἐπιγεγραμμενος, ὑπερ τε τȣ ἀγαπητȣ, ὁμοιως και αὐτος την περι τον ἀγαπητον τȣ θεȣ ἀλλοιωσιν ἐχει· ἐν αὐτῳ και την θεολογιαν αὐτȣ περιλαβων, και της ἐξ ἐθνων ἐκκλησιας την προς αὐτον ἐπιςροφην δηλων δια το· ἀκȣσον θυγατερ, και ἰδε, και κλινον το ȣ̓ς σȣ, και τα ἑξης. ὁ δε ἑβδομηκοςος ἐννατος ἐςι μεν τȣ Ασαφ, ὁμοιως δε ἐπιγεγραμμενος τȣ προτερȣ παλιν λαȣ την ἐπι τα χειρω τροπην περιεχει λεγων· ἀμπελον ἐξ Αἰγυπτȣ μετηρας, και τα ἑξης. και ἐοικεν· ἐπειδη των ἀπο της γης ἀνθεων, και κρινων το ὡραιον, και εὐωδες θαττον ἀλλοιȣται, και εἰς φθοραν μεταβαλλεται· τȣτȣ χαριν το

Εβραι-

ponam in ſalutari. Propter quam Domini reſurrectionem, quæ die Sabbatum ſubſequente, id eſt, octava, contigit, in novæ vitæ typum hujusmodi inſcriptione dignatum eſſe pſalmum exiſtimo. Sunt porro omnes pſalmi, *Pro iis qui immutabuntur*, inſcripti, numero quatuor. Ex his quinquageſimus nonus videtur mihi immutationem indicare, quam paſſæ ſunt gentes, dum ex ſuperſtitionum errore ad univerſorum Dei cultum tranſierunt. Ait ergo: *Deus loquutus eſt in ſancto ſuo, lætabor & partibor Sichimam, & convallem tabernaculorum metibor.* *Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephraim fortitudo capitis mei. Juda rex meus, Moab olla ſpei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ ſubditi ſunt.* Cum Iſraeliticis igitur tribubus Moab quoque & Idumæam ac alienigenas comprehendit. Sexageſimus octavus pſalmus ſimiliter inſcriptus, immutationem illius, qui propter nos in profunda ſpiritalis maris deſcendit, nec non ea, quæ ad paſſionem ejus pertinent, ſignificat his verbis: *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto;* ſimulque eorum, qui inſidiati ſunt in deteriora, converſionem: quæ etiam ipſe exhibet dicens: *Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurva, &c.* Et quadrageſimus quartus qui eſt filiorum Core, & inſcribitur *pro iis qui immutabuntur, & pro dilecto*, ſimiliter immutationem, quæ circa dilectum Dei accidit, divinamque de eo doctrinam continet, & Eccleſiæ ex gentibus ad eum converſionem oſtendit hoc modo: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam*, & cætera. Septuageſimus nonus qui eſt Aſaphi, & ſimiliter inſcriptus eſt, prioris rurſus populi ad deteriora converſionem continet dicens: *Vineam de Ægypto tranſtuliſti*, & cætera. Quoniam autem terreſtrium florum decor & fragrantia citius immutatur, & in corruptionem vertitur, ideo videtur hebraicum *De liliis aut de floribus* titulum habere. Quapropter loco

pro

Ἑβραικον περι των κρινων, ἢ περι των ἀνθεων περιεχειν. διοπερ ἀντι των ἀλλοιωθησομενων, ὁ μεν Ακυλας ἐπι τοις κρινοις· ὁ δε Συμμαχος περι των ἀνθεων ἡρμηνευσεν. οἱ ἐπιγεγραμμενοι ὑπερ των κρυφιων κρυφιον τινα και λανθανοντα πολεμον, και την κατα των ἀορατων και νοητων ἐχθρων νικην τȣ σωτηρος ἡμων περιεχȣσιν· ὁ γȣν ἐννατος φησιν· ἐν τῳ ἀποστραφηναι τον ἐχθρον μȣ εἰς τα ὀπισω, και ἁ ἑξης τȣτοις ἐπιφερει, σημαινει την των ἐθνων κλησιν· ψαλατε τῳ κυριῳ τῳ κατοικȣντι ἐν Σιων, ἀναγγειλατε ἐν τοις ἐθνεσι τα ἐπιτηδευματα αὐτȣ. και ὁτι ταυτα λεληθοτως κατα τον καιρον τȣ παθȣς συνετελεσθη, τα της προγραφης τȣ ψαλμȣ δηλοι· ἐπιγεγραπται γαρ ὑπερ των κρυφιων τȣ υἱȣ· ἀνθ' ȣ ὁ μεν Συμμαχος ὑπερ τȣ θανατȣ τȣ υἱȣ πεποιηκεν· ὁ δε Ακυλας, ὑπερ της νεοτητος· οἷς συμφωνει και τα περι της ἐκ θανατȣ ἀναβιωσεως αὐτȣ, δια τȣ ψαλμȣ σημαινομενα κατα το· ὁ ὑψων με ἐκ των πυλων τȣ θανατȣ· και ὁ τεσσαρακοστος πεμπτος παραπλησιως περι των κρυφιων εἰρημενος τον ἀορατον και νοητον πολεμον παριστησι λεγων· ἐταραχθησαν ἐθνη, ἐκλιναν βασιλειαι, και τα ἑξης. εἰτα ὡς παλαι καταπατȣντας των ἐθνων ἀρχοντας καθελων, ὑφ' ἑαυτον τε πεποιημενος τα ἐθνη ἑξης λεγει· ὑψωθησομαι ἐν τοις ἐθνεσιν, ὑψωθησομαι ἐν τῃ γῃ. οἱ ἐπιγεγραμμενοι εἰς στηλογραφιαν λογȣς περιεχȣσι μετριοτητος και ταπεινοφροσυνης. διοπερ ὁ μεν Ακυλας ἀντι τȣ στηλογραφιαν, ταπεινȣ τελειȣ ἡρμηνευσεν· ὁ δε Συμμαχος, ταπεινοφρονος και ἀμωμȣ. εἰτε γαρ ὁ Δαυιδ βασιλευς ὢν και ἀρχων παντος Ισραηλ μετρια και ταπεινα φρονων τοιαυτας προηκατο φωνας· εἰτε και ὁ Χριστος τȣ θεȣ τοιαυτα ἐθεσπιζε ταπεινοφρονων, ὡσπερȣν διδασκει δια τȣ· μαθετε ἀπ' ἐμȣ ὁτι πραος εἰμι και ταπεινος τη καρδιᾳ· στηλης ἀξιοι εἰεν ἀν οἱ λογοι, και της εἰς τον συμπαντα αἰωνα μνημης· ὁπερ δια της στηλογραφιας παρισταται. νοησεις δε το εἰρημενον ἀπο τȣ πεντηκοστȣ πεμπτȣ, ὁς ἐπιγεγραπται στηλογραφιας, ἢ ταπεινȣ τελειȣ, ἢ ταπεινοφρονος και ἀμωμȣ, ἐν ᾧ εἰρηται· ἐλεησον με ὁ θεος, ὁτι κατεπα-

pro iis qui immutabuntur, Aquila *pro liliis*, Symmachus *de floribus* interpretatus eſt. Qui inſcripti ſunt *pro occultis*, occultum quoddam & latens bellum, nec non de inviſibilibus & ſpiritalibus inimicis victoriam Salvatoris noſtri continent. Nonus igitur ait: *In convertendo inimicum meum retrorſum*, & cætera, quæ ſubjungit, gentium vocationem indicant: *Pſallite Domino qui habitat in Sion, annuntiate inter gentes ſtudia ejus.* Hæc autem latenter tempore paſſionis accidiſſe, ipſe titulus pſalmi oſtendit. Inſcribitur enim *pro occultis filii:* pro quo Symmachus vertit: *Pro morte filii;* Aquila vero *pro juventute:* quibus conſonant, & quæ de reſurrectione ejus a morte pſalmus indicat his verbis: *Qui exaltas me de portis mortis.* Item quadrageſimus quintus ſimiliter *pro occultis* inſcriptus inviſibile & ſpiritale bellum exhibet dicens: *Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna*, & cætera. Deinde ut qui principes gentium olim conculcatores deſtruxerat, & gentes ſibi ſubditas fecerat, continuo ait: *Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.* Qui inſcripti ſunt *in tituli inſcriptionem*, de modeſtia & humilitate loquuntur. Quapropter Aquila pro *in tituli inſcriptionem*, vertit *humilis perfecti;* Symmachus vero *humilis & inculpati.* Nam ſive David rex & princeps totius Iſrael præ modeſtia & humilitate ejuſmodi miſerit voces; ſive eas protulerit Chriſtus humiliter ſentiens, ut cum docet: *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde*; certe digni ſunt hi ſermones, qui in columna ſculpantur, & memoriæ æternæ mandentur. Quod quidem per *tituli inſcriptionem* ſignificatur, ut intelligere licet ex quinquageſimo quinto pſalmo, qui inſcriptus eſt, *in tituli inſcriptionem*, vel *humilis perfecti*, vel, *humilis & inculpati:* in quo dictum eſt: *Miſerere mei Deus, quoniam conculcavit me homo tota die*, & cætera. Quinquageſimus etiam ſextus, qui parem habet titulum, rurſus eorum, qui ipſum conculcant, memi-

τησει με ἀνθρωπος ὁλην την ἡμεραν, και τα ἑξης· και ὁ πεντηκοστος ἑκτος την ἰσην ἐχων ἐπιγραφην, παλιν των καταπατουντων αὐτον μεμνηται λεγων· ἐδωκεν εἰς ὀνειδος τους καταπατουντας με· και τους λοιπους δε των οὑτως ἐπιγεγραμμενων δηλων, της ἰσης ἐχομενους εὑρησεις διανοιας. οἱ ἐπιγεγραμμενοι εἰς ἀναμνησιν του Δαυιδ, ὑπομιμνησκειν αὐτον ἐοικασιν ἐπι της του Ουριου ἁμαρτιας· ὁ δε τριακοστος ἑβδομος οὑτως ἐπιγεγραμμενος ἐπιλεγει· οὐκ ἐστιν εἰρηνη ἐν τοις ὀστεοις μου ἀπο προσωπου των ἁμαρτιων μου, και τα ἑξης· και δι᾽ ὁλου δε του ψαλμου την ἐπι τῃ παραχθειση ἁμαρτιᾳ καταστασιν σημαινει. ὡσαυτως δε και ὁ ἑξηκοστος πεμπτος εἰς ἀναμνησιν ἐπιγεγραμμενος ἱκετευει του θεου τυχειν βοηθου. οἱ ἐπιγεγραμμενοι προσευχη, μηποτε οὐκ εἰσι ψαλμοι, οὐδε ᾠδαι, οὐδε ὑμνοι, ἀλλ᾽ αὐτο τουτο ψιλαι προσευχαι τῃ των εὐξαμενων ἁρμοττουσαι διαθεσει, τινι περι αὐτους καταστασει, και πασι τοις ἐν ἰσῃ διαθεσει τοις εἰρημενοις τυγχανουσιν. οἱ ἐπιγεγραμμενοι ψαλμοι, μη διαφθειρῃς, του Δαυιδ, ἐφεξης εἰσι τρεις· ὡν ὁ πεντηκοστος ἑκτος εἰρηται ἐν τῳ αὐτον ἀποδιδρασκειν ἀπο προσωπου Σαουλ εἰς το σπηλαιον· και μηποτε ἐπειδηπερ ἐν τῳ σπηλαιῳ κρυπταζομενου του Δαυιδ, ἐπεισηλθε Σαουλ ἀγνοων ἐνδον αὐτου ὀντος και των ἑταιρων του Δαυιδ βουλομενων ἀνελειν αὐτον, εἰπεν ὁ Δαυιδ προς τον Αβισαθ, μη διαφθειρῃς αὐτον· δηλον δ᾽ ὁτι τον Σαουλ· τουτου χαριν ὡς ἀποδεξαμενου του θεου την φωνην, ἀκροτητα ἀνεξικακιας περιεχουσαν, ἐν μνημῃ των οὑτως ἐπιγεγραμμενων ψαλμων παρεληφθη. ὁ δε πεντηκοστος ὀγδοος περιεχων το, μη διαφθειρῃς, ὁποτε ἀπεστειλε Σαουλ, και ἐφυλαξε τον οἰκον αὐτου του θανατωσαι αὐτον, ἐοικε προσταγμα περιεχειν του θεου του μη συγχωρουντος τοις ἀπεσταλμενοις ὑπερ του διαφθειραι τον Δαυιδ ὑπο του Σαουλ. ταχα δ᾽ ἀν την αὐτην ἐχει διανοιαν και ὁ ἑβδομηκοστος τεταρτος τον ὁμοιον τροπον τῳ Ασαφ ἐπιγεγραμμενος. ὁ ἐπιγεγραμμενος, του Σαββατου, ἐνενηκοστος πρωτος προτροπην ἐχει σπουδαιως ἀπανταν εἰς τας συναξεις της μελετης των θειων μαθηματων, και μετα ταυτα δοξολο-

γιαν.

meminit dicens: *Dedit in opprobrium conculcantes me*; & ſi reliquos, qui ſimiliter inſcripti ſunt, percurreris, eumdem videbis eos habere ſenſum. Qui inſcripti ſunt *in rememorationem David*, eum in peccati Uriæ memoriam videntur reducere. Triceſimus ſeptimus, qui hunc habet titulum, ait: *Non eſt pax in oſſibus meis a facie peccatorum meorum*, & cætera. Ac per totum pſalmum oſtendit, quid ob peccatum a ſe commiſſum experiretur. Sic & ſexageſimus quintus *in rememorationem* inſcriptus, auxilium Dei invocat. Qui inſcripti ſunt *oratio*, forte nec pſalmi, nec cantica, nec hymni ſunt, ſed nudæ orationes orantium convenientes affectui, & habitudini, nec non omnibus, qui in eodem ac ii, de quibus dictum eſt, mentis affectu ſunt. Qui inſcripti ſunt, *Ne diſperdas*, *Davidis*, continua ſerie tres ſunt, quorum quinquageſimus ſextus dictus eſt, cum fugeret a facie Saul in ſpeluncam. Et quoniam latente David in ſpelunca ingreſſus eſt Saul, ignorans ipſum eſſe intro, & cum amici David vellent eum interficere, dixit David ad Abiſath, *Ne diſperdas*, nempe Saul; idcirco fortaſſe ejusmodi vocis, quæ ſummam manſuetudinem oſtendebat, & quæ Deo valde accepta erat, memoria hac Pſalmorum inſcriptione conſecrata eſt. Quinquageſimus octavus, qui titulum habet: *Ne diſperdas, quando, miſit Saul & cuſtodivit domum ejus ut eum interficeret*, videtur continere præceptum Dei, qui non permiſit, ut qui a Saul miſſi erant, interficerent David. Eumdem forte ſenſum habet & ſeptuageſimus quartus, qui ſimili modo *Aſaph* inſcriptus eſt. Nonageſimus primus, qui *Sabbati* inſcriptus eſt, exhortatur ad conventus ſtudioſe frequentandos, ubi meditatio fit divinorum eloquiorum, & poſtea Dei laudes continet. Ait itaque: *Ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.* Et rurſus: *Plantati in domo Domini, in atriis Dei noſtri florebunt.* Nonageſimus nonus, qui

inſcri-

γιαν. λεγει δ' ἐν· τȣ ἀναγγειλειν το πρωι το ἐλεος σȣ, και την ἀληθειαν σȣ κατα νυκτα. και παλιν· πεφυτευμενοι ἐν τῳ οἰκῳ κυριȣ, ἐν ταις αὐλαις τȣ θεȣ ἡμων ἐξανθησȣσιν. ὁ ἐνενηκοςος ἐνατος ἐπιγεγραμμενος εἰς ἐξομολογησιν διδασκει φασκων· αὐτος ἐποιησεν ἡμας και ȣ̓χ ἡμεις· την δυναμιν της ἐξομολογησεως παριςα ὁτι μηδεν ἡμεις ἀφ' ἑαυτων κεκτημεθα, ἀλλ' ὁτι ποτε ἐςι περι ἡμας ἀγαθον, τȣτο αὐτος ἐποιησεν. ὁ τριακοςος τριτος ψαλμος ἐπιγεγραμμενος τῳ Δαυιδ ὁποτε ἠλλοιωσε το προσωπον αὐτȣ ἐναντιον Αβιμελεχ, ἐοικεται ἐν τῃ πρωτῃ των βασιλειων Αχιμελεχ ὠνομασμενον Αβιμελεχ ἀποκαλειν· των ςοιχειων παρ' Εβραϊοις· λεγω δε τȣ χαφ και τȣ βηθ, πολλην ὁμοιοτητα σωζοντων, ὡς κατα μηδεν ἀλληλων διαλλαττειν, ἡ βραχεια κεραια μονῃ. ἐχει δ' ȣ̓ν ἡ ἱςορια ȣ̓τως. και ἐρχεται Δαυιδ εἰς Νομμαν προς Αχιμελεχ τον ἱερεα, και ἐξεςη Αχιμελεχ τῃ ἀπαντησει αὐτȣ, και εἰπεν αὐτῳ· τι ὁτι συ μονος, και ȣ̓δεις μετα σȣ; και εἰπεν αὐτῳ Δαυιδ, ὁ βασιλευς ἐντεταλται μοι σημερον ῥημα, και εἰπε μοι· μη γνωτω μηδεις το ῥημα περι ȣ̔ ἐγω ἀποςελλω σε, και περι ȣ̔ ἐγω ἐντεταλμαι σοι· και τοις παιδαριοις μεμαρτυρημαι ἐν τῳ τοπῳ τῳ λεγομενῳ θεȣ πιςις Φιλμωνι Αλμωνι. και νυν εἰ εἰσιν ὑπο την χειρα σȣ πεντε ἀρτοι, δος εἰς χειρα μȣ το εὑρεθεν. και ἀπεκριθη ὁ ἀρχιερευς και εἰπεν· ȣ̓κ εἰσιν ἀρτοι βεβηλοι ὑπο την χειρα μȣ, ἀλλ' ἡ ἀρτοι ἁγιοι, εἰ ἐςι τα παιδαρια πεφυλαγμενα ἀπο γυναικος, και φαγεται. και ἀπεκριθη Δαυιδ τῳ ἀρχιερει και εἰπεν αὐτῳ· ἀλλα ἀπο γυναικος ἀπεσχημεθα χθες και τριτην ἡμεραν. ἐν τῳ ἐξελθειν με εἰς ὁδον, γεγονε παντα παιδαρια ἡγνισμενα· και αὐτη ἡ ὁδος βεβηλος, διοτι σημερον ἁγιασθησεται δια τα σκευη. και ἐδωκεν αὐτῳ Αχιμελεχ ὁ ἱερευς τȣς ἀρτȣς της προθεσεως, ὁτι ȣ̓κ ἠν ἀρτος ἐκει, ἀλλ' ἡ οἱ ἀρτοι τȣ προσωπȣ οἱ ἀφῃρημενοι ἐκ προσωπȣ κυριȣ τȣ παρατεθηναι ἀρτον θερμον, ᾗ ἡμερᾳ ἐλαβεν αὐτȣς. ταυτα μεν ἡ ἱςορια. ἀντι δε τȣ, ἐν τῳ τοπῳ τῳ λεγομενῳ θεȣ πιςις Φιλμωνι Αλμωνι, Ακυλας φησι προς τον τοπον τονδε τινα τȣδε τινος· ἡ τονδε τινα ἀδεσποτον· ὁ δε

Συμμα-

inſcribitur *in confeſſionem;* cum ait: *Ipſe fecit nos & non ipſi nos*, virtutem confeſſionis commendat, quod nihil nos a nobis habeamus, ſed quidquid in nobis eſt boni, id ipſe fecerit. Triceſimus tertius pſalmus, qui inſcriptus eſt, *Davidi, cum immutavit vultum ſuum coram Abimelech*, videtur eum, qui in primo libro Regum dicitur Achimelech, vocare Abimelech, elementis hebraicis Caph & Beth multam inter ſe ſimilitudinem ſervantibus, ut nihil a ſe invicem differant, niſi brevi admodum calami ductu. Hiſtoria ſic habet: *Et venit David in Nomman ad Achimelech ſacerdotem, & obſtupuit Achimelech ad adventum ejus, & dixit ei: quare tu ſolus, & nullus eſt tecum? Et dixit ei David: rex præcepit mihi hodie ſermonem, & dixit mihi: nemo ſciat rem, propter quam mitto te, & cujusmodi præcepta tibi dederim. Et pueris ſignificavi in loco dicto Dei fides Philmoni Almoni. Et nunc ſi ſunt ſub manu tua quinque panes, da in manum meam quod inveneris. Et reſpondit ſacerdos, & dixit: non ſunt panes prophani ſub manu mea, ſed tantum panes ſancti: ſi pueri mundi ſunt a muliere, & manducabunt. Et reſpondit David ſacerdoti & dixit ei: Equidem a muliere continuimus nos ab heri & nudius tertius. Cum exirem in viam, facti ſunt omnes pueri caſti. Sed hæc via polluta eſt; ideo hodie ſanctificabitur propter vaſa. Et dedit ei Achimelech ſacerdos panes propoſitionis, quia non erat panis ibi, niſi panes faciei, qui ſublati fuerunt a facie Domini, ut apponeretur panis calidus, in die qua accepit eos.* Atque hæc hiſtoria. Pro eo autem quod ſcriptum eſt: *In loco qui dicitur Dei fides Philmoni Almoni*, Aquila vertit: *Ad locum hunc vel illum, hujus vel alius*, aut abſolute *ad locum hunc vel illum*; Symmachus autem: *Ad quempiam locum.* Videtur ergo titulus pſalmi vel ſimulatum Davidis ſermonem ad ſacerdotem indicare his verbis: *Quando immutavit vultum ſuum coram Abimelech;* vel immutationem faciei. Quapropter Symmachus ait: *Quando transformavit*

Συμμαχος, εἰς τον δεινα τοπον. ἐοικεν ἐν ἡ τῃ ψαλμε προγραφη την ἀλλοιωσιν τε λογε Δαυιδ την προς τον ἱερεα σημαινειν δια τε φαναι· ὁποτε ἡλλοιωσε το προσωπον αὐτε ἐναντιον Αβιμελεχ· ἡ την ἀλλοιωσιν τε προσωπε· διο κατα τον Συμμαχον εἰρηται· ὁποτε μετεμορφωσε το προσωπον αὐτε ἐναντιον Αβιμελεχ· ὁ δε Ακυλας, ὁτε ἡλλοιωσε το γευμα αὐτε· διο και προϊων ἐν τῳ ψαλμῳ την ἱεραν ὡς ἐοικε τροφην αἰνιττομενος φησι· γευσαϑε και ἰδετε ὁτι χρισος ὁ κυριος. μηποτε ἐν αὐτε γευσαϑαι τε χρισε παραινων το σωμα αὐτε δια τετων ἠνιττετο, ᾡ και τε νομε ἠν συμβολον· τε της εὐχαριςιας χρισε σωματος τες της προθεσεως ἀρτες παρειληφοτος. ἐςι και ἑτερα ἀλλοιωσις τε Δαυιδ, καθ' ἡν ἡλλοιωσε το προσωπον αὐτε προς Αγχες, βασιλεα Γεθ τον ἀλλοφυλον μανιαν ὑποκρινομενος. ἀλλ' ἐκ ἐοικεν ὁ ψαλμος ταυτην ἐπι τε παροντος προσαλλοιωσιν σημαινειν. οἱ δε μηδ' ἑτερα ἐπιγεγραμμενοι των ψαλμων, λεγω δε, μητε ᾠδη, μητε ὑμνος, μητε ψαλμος, μητε μελῳδημα, μητε αἰνεσις, μητε προσευχη, μητε τι των τοιετων, ὠφελιμες τινας ἐοικασι διδασκαλιας περιεχειν, και λογες παραινετικες και προτρεπτικες εἰς εὐσεβειας αναληψιν· οἱος ἐςιν ὁ δεκατος, ἐν ᾡ εἰρηται· ἐπι τῳ κυριῳ πεποιθα, πως ἐρειτε τῃ ψυχῃ με, και τα ἑξης· και ὁ δεκατος τριτος καθ' ὁμοια λεγων· εἰπεν ἀφρων ἐν καρδιᾳ αὐτε. και οἱ λοιποι δε παραπλησιως λογες τινας διδασκαλικες και πληρεις ὠφελειας ἐπαγονται· ἐ μην ἐν ψαλμοις και ὑμνοις ἡ ἐν ᾠδαις κατελεγησαν, τῳ μη σωζειν τον ὁμοιον τοις εἰρημενοις τροπον· εἰ μη ἀρα ἐγραφησαν και αὐτοι ὡςε λεχθηναι δια ψαλτηριε, ἡ δι' ᾠδης, ἡ ὡς τις των εἰρημενων· ἐ συνεβη δε και λεχθηναι αὐτες, ὡςε ἐχειν ὁμοιαν μεν ἐν τοις ψαλμοις και ταις ᾠδαις, και ταις προσευχαις δυναμιν, μη ἐπιγεγραφθαι δε δια το μη λεχθηναι αὐτην. ἡ μηποτε τινες μεν δια την προτεραν αἰτιαν, τινες δε της δευτερας ἑνεκεν ἐκ ἠξιωθησαν προγραφης. ὁ μεν γαρ πεντηκοςος πρωτος ἐδετερα ὠν των εἰρημενων τα περι τε Δωηκ ἀπαγγελλει λεγων· τι ἐγκαυχᾳ ἐν κακιᾳ, ὁ δυ-

-νατος,

vultum ſuum coram Abimelech. Aquila vero: *Quando immutavit guſtum ſuum.* Idcirco etiam progreſſus in pſalmo ſacrum, ut videtur, cibum indicans ait: *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus.* Forte ergo ad guſtandum de Chriſto adhortans, his verbis indicabat corpus ejus, cui inerat legis ſymbolum, cum Euchariſticum Chriſti corpus panes propoſitionis comprehendat. Eſt & alia immutatio David, ſecundum quam immutavit vultum ſuum coram Anchus rege Geth alienigena dementiam ſimulans. Sed non videtur pſalmus hanc in præſenti immutationem indicare. Alii, qui nullum habent titulum, id eſt, qui neque cantici, neque hymni, neque pſalmi, neque modulationis, neque laudationis, neque orationis, neque alius cujuſpiam rei ſimilis nomine inſcribuntur, utilia quædam videntur habere præcepta, & ſermones exhortatorios & invitatorios ad pietatis cultum. Ejuſmodi eſt decimus, in quo dicitur: *in Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, &c.* & decimus tertius, qui ſimiliter ait: *Dixit inſipiens in corde ſuo.* Reliqui ſimiliter præcepta quædam utilitate plena continent, neque tamen pſalmis, hymnis aut canticis adſcripti ſunt, quod eamdem ac prædicti formam non ſervent: niſi forte ſcripti ſunt & ipſi, ut per pſalterium, vel cantici more, vel ſicut quiſpiam e prædictis canerentur, hoc autem non contigit, adeo ut eamdem quidem ac pſalmi, cantica & orationes vim habeant, inſcripti autem non ſint, quod dicti non fuerint. Vel forte quidam ob priorem cauſam, quidam vero ob ſecundam nullo gaudent titulo. Quinquageſimus enim primus, cui nihil commune eſt cum prædictis, quæ ad Doeg pertinent, narrat his verbis: *Qui gloriaris in malitia potens* & cætera, quæ quidem ob amaritudinem dici nequeant inſtar Pſalmorum aut Canticorum, ſicut nec quinquageſimus ſecundus, qui & ipſe triſtia re-

νατος, και τα ἑξης· ἁπερ δια το σκυθρωπον ὀυκ ἀν λεχθειη τῳ τροπῳ των ψαλμων, ἠ των ᾠδων· ὡς ὀυδε ὁ πεντηκοςος δευτερος και ὀυτος λυπηρα περιεχων. ὁ δε πεντηκοςος τεταρτος ὀυ ἡ ἀρχη, ἐνωτισαι ὁ θεος την προσευχην μου, τροπον περιεχει προσευχης· και ὁ εἰκοςος ἑκτος, κυριος, φωτισμος μου και σωτηρ μου, ὀυδεν διενηνοχε της εὐχης· ὁμως δ' ὀυν ὀυκ ἠξιωθησαν προγραφης. δια δε την δευτεραν, ὡς εἰκος, αἰτιαν, του ἑβδομηκοςου πρωτου ψαλμου ἐπι τελει της προφητειας περιεχοντος, ἐξελιπον οἱ ὑμνοι Δαυιδ, υἱου Ιεσσαι· ἐπειδη δε τινες ὑπελαβον τελος των του Δαυιδ ὑμνων το λογιον σημαινειν, σημειωση, ὁτι ου τουτο δηλοι ἡ του Εβραιου διανοια. ὁ γουν Ακυλας, ἀντι του· ἐξελιπον οἱ ὑμνοι Δαυιδ, ἐτελεσθησαν προσευχαι Δαυιδ, ἐκδεδωκεν· ὁ δε Συμμαχος· ἐπετελεσθησαν προσευχαι Δαυιδ και ἡ πεμπτη ἐκδοσις· ἀνεκεφαλαιωθησαν προσευχαι Δαυιδ. δι' ὡν παριςαται τοις ἐν τῳ ψαλμῳ περι του χριςου προφητευομενοις συνηφθαι τα εἰρημενα· ἐπιγεγραπται μεν γαρ ὁ ψαλμος εἰς Σαλομων, ἀναφερεται δε τα ἐν αὐτῳ εἰς τε αὐτον Σαλομωνα, και τον ἐκ σπερματος αὐτου γενησομενον υἱον αὐτου· διο εἰρηται, ὁ θεος το κριμα σου τῳ βασιλει δος, και την δικαιοσυνην σου τῳ υἱῳ του βασιλεως. εἰτα ἑξης τουτοις ἐπιφερονται λογοι τινες προφητικοι περι του υἱου βασιλεως, δηλαδη ἐκ σπερματος Σαλομωντος γενηθησομενου, οἱτινες ὀυκ ἐφ' ἑτερον ἁρμοζειν δυνανται, ἠ ἐπι μονον χριςον του θεου. το γαρ, κατακυριευσει ἀπο θαλασσης ἑως θαλασσης, και ἀπο ποταμων ἑως περατων της οἰκουμενης, και παραπλησια τουτοις ὀυτ' ἐπ' αὐτον ἀναγοιτο ἀν τον Σολομωντα, ὀυδ' ἐπι τον ἀναδεξαμενον αὐτου την ἀρχην Ροβοαμ, ὀυδ' ἐφ' ἑτερον των αὐτου διαδοχων, ἀλλ' ἐπι μονον τον ἡμετερον σωτηρα. ἐπει τοινυν κατα τον Δαυιδ, δι' εὐχης ἠν ἐπιτελεσθηναι την ἐκ σπερματος αὐτου γενεσιν του χριςου, και τα ἐπι ταυτη προφητευομενα, ἐν οἱς ἠν τα ἐν τῳ προκειμενῳ ψαλμῳ ὡς ἐπι τελει λελεκται· και ἐνευλογηθησονται ἐν αὐτῳ παντα τα ἐθνη, και πληρωθησεται της δοξης αὐτου πασα ἡ γη· εἰκοτως ἐπι-

συνηπται

fert. Quinquageſimus quartus, cujus principium eſt: *Exaudi Deus orationem meam*, formam orationis habet; & vigeſimus ſextus: *Dominus illuminatio mea, & ſervator meus*, nihil ab oratione differt; nullo tamen inſigniti ſunt titulo. Cum autem propter ſecundam, ut veriſimile eſt, cauſam ſeptuageſimus primus pſalmus in fine prophetiæ habeat: *Defecerunt hymni David filii Jeſſe*, hisque verbis quidam opinati ſint finem hymnorum David indicari, obſervabis non hunc eſſe Hebræi textus ſenſum. Aquila ergo pro: *Defecerunt hymni David*, vertit: *Completæ ſunt orationes David*; Symmachus autem: *Conſummatæ ſunt orationes David*; & quinta editio: *Recognitæ ſunt orationes David.* Quibus oſtenditur, prophetias, quas habet pſalmus de Chriſto, connexa eſſe, quæ dicta ſunt. Inſcribitur enim pſalmus *in Salomonem*, & quæ continet, referuntur tum ad Salomonem, tum ad eum, qui ex ejus ſemine generandus erat, filium. Quapropter dictum eſt: *Deus judicium tuum regi da, & juſtitiam tuam filio regis.* Deinde conſequenter ſubnectuntur ſermones quidam prophetici de filio regis, generando videlicet e ſemine Salomonis, qui quidem ſermones non in alium convenire queant, quam in ſolum Chriſtum Dei. Illud enim: *Dominabitur a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum*, & alia his ſimilia, neque ad Salomonem, neque ad imperii ejus ſucceſſorem Roboam, neque ad alium ex ejus ſucceſſoribus, ſed ad ſolum noſtrum Salvatorem referri queunt. Quoniam ergo ſecundum David per orationem conſummanda erat e ſemine ejus generatio Chriſti, & quæ circa hanc prædicta ſunt, e quorum numero ſunt, quæ in propoſito habentur pſalmo, ſicut in fine dictum eſt: *Et benedicentur in ipſo omnes gentes, & replebitur majeſtate ejus omnis terra*; merito his connexum eſt ſecundum Aquilam: *Completæ ſunt orationes David*; ſecundum

συνεστηται τουτοις κατα μεν τον Ακυλαν, ἐτελεσθησαν προσευχαι Δαυιδ, κατα δε τον Συμμαχον, ἐπετελεσθησαν προσευχαι Δαυιδ, κατα δε την πεμπτην ἐκδοσιν, ἀνεκεφαλαιωθησαν π οσευχαι Δαυιδ. ἐν τουτῳ ἀνεκεφαλαιωθησαν, ἐν τῳ παντα τα ἐθνη εὐλογηθηναι δια της του ἐκ σπερματος αὐτου γεγενημενης ἐπιφανειας του των ἐθνων ἁπαντων σωτηρος. ἐν οἱς τα διαψαλματα φερεται, ἐν τουτοις ὁ Ακυλας ἀντι του διαψαλματος, πεποιηκεν ᾀσμα· ἡ δε πεμπτη ἐκδοσις δια παντος. κατα δε τα παρ' ἡμιν ἀντιγραφα και κατα Συμμαχον, ἐοικε μουσικου τινος μελους, ἡ ῥυθμου τροπης γενομενης ἡ του διαψαλματος παρακεισθαι παρασημειωσις. πολλακις δε και διανοιας ἐναλλαγη γινεται ἐν τοις διαψαλμασιν, ἠδη δε ποτε και προσωπου μεταβολη. οἰηθειη μεν ἀν τις παντας τους ἐπιγεγραμμενους ψαλμους δια κρουσεως ὀργανου μουσικου του καλουμενου ψαλτηριου ἀποδιδοσθαι· ἀλλ' ἐπει κατα τον Ακυλαν δι' ἁπασης της βιβλου, ἐν ὁσοις ἐπιγεγραπται, κατα τους ἑβδομηκοντα ψαλμος, ἐν τουτοις μελῳδημα ἐκδιδοται· κατα δε τον Συμμαχον ᾠδη, ἡ ᾀσμα· τουτου χαριν ἀναγκαιως ἐπεσημειωσαμην ὡς ἀν μη τις νομισῃ δια του μουσικου ὀργανου παντας τους παρ' ἡμιν ψαλμους ἐπιγεγραμμενους εἰρησθαι. ουδε γαρ ἀν ἐχοι λογον, τον πεντηκοστον φερε ἐπιγεγραμμενον, εἰς το τελος ψαλμος τῳ Δαυιδ, δια ψαλτηριου εἰρησθαι· μουσικα γουν ἐν πενθει ἀκαιρος διηγησις. πως γαρ οἱον τε ἠν, λεχθεντα ἐπι δεινῳ πλημμεληματι τῳ Δαυιδ, ου της τυχουσης ἀγανακτησεως του θεου κατ' αὐτου γενομενης, και ἀπειλης δια του προφητου, ὡς ἐν εὐθυμιας καιρῳ ψαλτηριον ἀναλαβοντα, τρυφης και εὐφροσυνης συμβολα ἐπιτελειν; τι δε ψαλτηριου περιεχουσιν οἰκειον οἱ λογοι; ουχι δε ὀλοφυρμου και ἀποκλαυσεως, ους εἰκος μετα τινος πενθικου μελους, ου μην μετα του ὀργανου εἰρησθαι; ταυτον δ' ἀν εἰποις και ἐπι του τριτου, ὁς ἐπιγεγραπται ψαλμος τῳ Δαυιδ, ὁποτε ἀπεδιδρασκεν ἀπο προσωπου Αβεσσαλωμ του υἱου αὐτου. ἐπιστησεις γαρ εἰ ἐν τοιαυτῃ τυγχανων συμφορᾳ, καθ' ἡν ἐκπεπτωκει μεν της βασιλειας, ἠλαυνετο δε

προς

Symmachum: *Conſummatæ ſunt orationes David*; ſecundum quintam editionem: *Recognitæ ſunt orationes David*. In hoc recognitæ ſunt, cum omnes gentes benedictæ ſunt per ejus, qui ex ſemine illius ortus eſt, Salvatoris omnium gentium adventum. In pſalmis, qui habent diapſalmata, Aquila pro diapſalmate vertit *Canticum*, quinta autem editio *jugiter*. Porro juxta noſtra exemplaria & Symmachum, quando muſicæ cujusdam melodiæ & rythmi fit mutatio, videtur appoſita diapſalmatis nota. Sæpiſſime vero & ſenſus mutatio eſt in diapſalmatis, interdum & perſonæ. Exiſtimabit forte quispiam, eos, qui Pſalmorum nomine inſcripti ſunt, pulſatione inſtrumenti muſici, quod vocatur pſalterium, recitatos fuiſſe; ſed quoniam ſecundum Aquilam per totum librum, in quibuscumque ſecundum LXX. *pſalmus* inſcribitur, in iis *modulatio* editur; ſecundum vero Symmachum *Ode* vel *Canticum*, idcirco neceſſario hæc annotavimus, ne quis putaret, per muſicum inſtrumentum omnes, qui apud nos Pſalmorum nomine inſcribuntur, cantatos fuiſſe. Neque enim rationi conſentaneum eſſet, quinquageſimum, verbi gratia, qui inſcriptus eſt, *in finem*, *pſalmus ipſi David*, pſalterii organo recitatum fuiſſe: in luctu quippe intempeſtiva eſt muſica modulatio. Quomodo enim fieri potuit, Davidem de graviſſimo ſcelere verba facientem, cum Deus contra illum haud leviter indignatus minas per Prophetam intentaſſet; quaſi lætitiæ tempore aſſumto pſalterio, gaudii & hilaritatis ſymbola perſolviſſe? Quid autem pſalterio proprium continent ejus ſermones? An non potius ejulatus & fletus, quos par erat, cum luctuoſo cantico, non cum inſtrumento recitare? Idipſum dicas de tertio, qui inſcriptus eſt, *Pſalmus Davidi, quando fugit a facie Abeſſalom filii ſui*. Conſideres velim, num in hujusmodi calamitate conſtitutus, cum regno exactus a

προς του υἱου, μουσικοις ἐσχολαζε. λογον δ' ἀν ἐχοι, προς τον θεον και ταυτην ἀναπεμπων την ἱκεσιαν, μετα τινος μελους αὐτην προηνεγκατο καταλληλου τῳ καιρῳ· δι' ὁ μελῳδημα και ᾠδην οἱ λοιποι και ἐν τῃ τουτων προγραφῃ πεποιηκασιν. τους λοιπους δε των ὁμοιως ἐπιγεγραμμενων παραπλησιως τοις εἰρημενοις ἐπισκεψῃ. ὁσοι εἰσιν, ἐν ὑμνοις, ἐπιγεγραμμενοι, ἐπι τουτων ἀντι του ἐν ὑμνοις, ὁ μεν Ἀκυλας, ἐν ψαλμοις· ὁ δε Συμμαχος δια ψαλτηριου ἐκδεδωκεν· ὡςε κατα την αὐτων ἑρμηνειαν μονους εἰναι τουτους δια του μουσικου ὀργανου μελῳδηθεντας. και ἐχει γε λογον τον τεταρτον ψαλμον ἐν ὑμνοις ἐπιγεγραμμενον, δι' ὀργανου κεκρουσθαι. ἐπειδη γαρ ὁ τριτος εἰρητο τῳ Δαυιδ ἡνικα ἀπεδιδρασκεν ἀπο προσωπου Ἀβεσσαλωμ του υἱου αὐτου, εἰκοτως ὁ τεταρτος, τα νικητηρια περιεχων του προς τον υἱον πολεμου, ὁμου και εἰς το τελος, ὁμου και ἐν ὑμνοις ἐπιγεγραπται. διοπερ ὁ Συμμαχος ἀντι του, εἰς το τελος. ἐπινικιον, ὁ δε Ἀκυλας, τῳ νικοποιῳ, ἐκδεδωκασιν. σωζει δε την ἀποδοθεισαν θεωριαν τα ἐπιλεγομενα, ἐν οἱς φησιν· ἐν τῳ ἐπικαλεισθαι με, εἰσηκουσε μου ὁ θεος της δικαιοσυνης μου, και τα ἑξης. ἡρμοζεν οὐν ταυτα ὡς ἐν ἐπινικιοις και δια μουσικων ὀργανων ἀνακρουσθηναι. ὁ δε τριτος οὐκ ἐπιγεγραπται εἰς το τελος· οὐ γαρ ἠν πω ἐπινικιος· ἀλλ' οὐδε του πολεμου τελος εἰληφοτος εἰρητο. σκεψαι δε και ἐπι του ἑκτου, μηποτε ἐπειδη μετα τα πρωτα του ψαλμου ἐν τοις τελευταιοις ἐπιφερει λεγων· ἠκουσε κυριος της φωνης του κλαυθμου μου· εἰσηκουσε κυριος της δεησεως μου· κυριος την προσευχην μου προσεδεξατο, εἰκοτως αὐτος ἐπινικιος, και δια ψαλτηριου, παρα δε τοις ἑβδομηκοντα εἰς το τελος, και, ἐν ὑμνοις ἐπιγεγραπται. ἀλλα και ὁ πεντηκοςος τριτος προ της εἰς τον Οὐριαν ἁμαρτιας εἰρημενος τῳ Δαυιδ, ἐν τῳ ἐλθειν τους Ζιφαιους και εἰπειν τῳ Σαουλ· οὐκ ἰδου Δαυιδ κεκρυπται παρ' ἡμιν· ὡς ἀν των διαβεβληκοτων αὐτον τῳ Σαουλ μηδεν ἰσχυκοτων, ἐν ὑμνοις μεν παρ' ἡμιν· παρα δε τοις λοιποις, δια ψαλτηριου και ἐν ψαλμοις, και τῳ νικοποιῳ, και ἐπινι-

filio pelleretur, muſicis cantibus vacaſſet. Certe rationi conſonum eſt, ipſum, dum hanc ſupplicationem ad Deum emitteret, cum quadam melodia tempori accommodata eam obtuliſſe. Quamobrem *Melodia* & *Canticum* reliqui in horum inſcriptione verterunt. Similiterque de cæteris, quibus eadem inſcriptio præfigitur, cogites oportet. Quotquot hunc titulum habent, *in hymnis*, Aquila, *in pſalmis*; Symmachus vero *per pſalterium* inſcripſit; ita ut ſecundum eorum interpretationem, hi ſoli per muſicum inſtrumentum cum modulatione dicti fuerint. Et quidem e re fuiſſe videtur, ut quartus pſalmus, *in hymnis* inſcriptus, per inſtrumentum pulſatus ſit. Quandoquidem enim tertius pſalmus a Davide prolatus fuerat, quando fugit a facie Abeſſalom filii ſui; merito quartus, qui triumphos exhibet hujus, quod contra filium erat, belli, *in finem* pariter & *in hymnis* inſcriptus eſt. Ideo *Symmachus* illius loco, *in finem*, *triumphale* vertit; Aquila vero, *victori*, edidit. Hanc vero a nobis traditam rationem ſervant, quæ mox ſequuntur verba: *Cum invocarem, exaudivit me Deus juſtitiæ meæ*, & cætera. Congruens igitur erat, hæc quaſi in triumphis, & per muſica inſtrumenta cantari. Tertius vero pſalmus non, *in finem*, inſcriptus erat: nondum enim triumphus aderat, neque poſt finem belli dictus fuerat. Circa ſextum vero pſalmum perpendas velim, ne forte, quia poſt priores pſalmi verſus circa finem ſic infert: *Audivit Dominus vocem fletus mei: exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam ſuſcepit*, merito & ipſe *triumphalis* & *per pſalterium*; apud ſeptuaginta vero *in finem*, & *in hymnis* inſcriptus ſit. Imo etiam quinquageſimus tertius, ante peccatum in Uriam a Davide dictus, cum venirent Ziphæi, & dicerent Sauli: *Nonne ecce David abſconditus eſt apud nos*, quandoquidem calumniantes eum apud Saulem nihil potuerant; *in*

ἐπινικιος ἐπιγεγραπται. τον ὁμοιον δε τροπον ἐπιςησεις και τοις λοιποις, ὁσοι της ὁμοιας ἠξιωνται προγραφης. ὁμολογȣμενως οἱ πλειȣς των μετα τον πεντηκοςον ψαλμον, μακρῳ προσθεν εἰρηνται τȣ πεντηκοςȣ. και αὐτος δε ὁ πεντηκοςος εἰρηται προ τȣ χρονȣ τȣ κατα τον τριτον, ὁς ἐλεχθη τῳ Δαυιδ ἡνικα ἀπεδιδρασκεν ἀπο προσωπȣ τȣ Αβεσσαλων τȣ υἱȣ αὐτȣ. ἠν δ' ȣ̓τος χρονος ὁ μετα την τȣ πεντηκοςȣ ἐξομολογησιν· τινα ȣ̓ν ἀρα τοιαυτην περιεχει ταξιν; ὁ μεν τις εἰποι ἐχειν τινα των ἀριθμων ἑκαςον δυναμιν, κατα λογȣς ἀριθμητικȣς θεωρȣμενην· οἱον, ὡς ἐπι παραδειγματος, τετιμησθαι μεν την ἑβδομαδα ἐν τῃ θειᾳ γραφῃ δια τινας λογȣς· ἐν γαρ ἑπτα ἡμεραις το σαββατον ἠξιωται προνομιας· και ἐν ἑπτα ἑβδομασιν ἡ πεντηκοςη· ἐντε μησιν ὁ ἑβδομος μην· ἐντε ἐνιαυτοις το ἑβδομον ἐτος, και ἐν πολυπλασιασμῳ της ἐν τοις ἐνιαυτοις ἑβδομαδος ὁ Ιωβηλαιος ἐξ ἑπτα ἑβδομαδων ἐτων συμπληρȣμενος. ἐμπαλιν δε τȣτοις εἰς ἀκαθαρτον ἀριθμον ἡ δυας παρειληπται. εἰρηται γȣν τῳ Νωε. εἰσαξεις εἰς την κιβωτον των μεν καθαρων ζωων ἑπτα ἑπτα, των δε ἀκαθαρτων δυο δυο. και την μοναδα δε πολυ προτερον τηντε πρωτην αὐτην, και την ἐν δεκασιν, και την ἐν ἑκατοντασιν κατα τινας ȣ̓ τȣς τυχοντας λογȣς. ὡς αὐ παλιν την τριαδα, και την πενταδα, και την ἑβδομαδα, και τȣς λοιπȣς των ἀριθμων παραπλησιως· κατα τȣτον τοιγαρȣν τον λογον, ἑκαςῳ ἀριθμῳ οἰκειως ἐφηρμοσθαι τȣς ψαλμȣς, ὡςε τῳ πεντηκοςῳ ἀριθμῳ καταλληλον γεγονεναι την τȣ Δαυιδ ἐξομολογησιν, δια τον περι της πεντηκονταετηριδος νομον, ἐν ᾧ νενομοθετηται χρεων ἀφεσεις ποιεισθαι· ὡς δια ταυτα μη τοις χρονοις ἐξηκολȣθηκεναι την των ψαλμων ταξιν, ἀλλα τῃ των ἀριθμων δυναμει. ἑτερος δ' ἀν εἰποι μηδεν μεν τοιȣτο

περιερ-

hymnis quidem apud nos, apud reliquos vero *per pſalterium* & *in pſalmis*: itemque, *victori*, & *triumphale*, inſcriptus eſt. Pari modo de reliquis cogites, qui ſimili gaudent inſcriptione. In confeſſo eſt plerosque pſalmos poſt quinquageſimum poſitos, diu ante quinquageſimum editos fuiſſe. Imo ipſe quinquageſimus recitatus fuit ante tertium, qui dictus eſt a Davide, cum fugeret a facie Abeſſalom filii ſui: quod certe tempus poſt quinquageſimi confeſſionem locandum eſt. Quid igitur cauſæ eſt, quod talem habeant ordinem? Dixerit fortaſſe quispiam, numeros ſingulos aliquam virtutem complecti, ſecundum numericas rationes conſideratam; ut exempli cauſa, in divina ſcriptura ſeptenarius numerus in honore habetur ob quasdam rationes; nam in ſeptem diebus Sabbatum prærogativa dignatur; & in ſeptem hebdomadibus Pentecoſte; in menſibus ſeptimus menſis; in annis autem ſeptimus; & in multiplicatione ſeptenariorum per annos, Jubilæus ſeptem annorum hebdomadibus completus. Rurſumque Dyas, ſive Dualitas, pro impuro numero computatur. Dictum quippe fuit Noe, induces in arcam mundorum quidem animalium ſeptem & ſeptem, immundorum autem duo. Unitatem vero longe prius eſſe, ſive eam quæ prima eſt, ſive eam quæ in denariis, ſive eam quæ in centenariis numeris præit, ſecundum quasdam nec leves rationes: itemque triadem, pentadem, ſive quinarium, & hebdomadem ſive ſeptenarium, reliquosque numeros ſimiliter; ſecundum hanc vero rationem ſingulis numeris pſalmos accomodatos fuiſſe; ita ut quinquagenario numero proprie conveniat Davidis confeſſio, ob legem quinquageſimi anni, in quo lege ſtatutum eſt debitorum remiſſiones fieri. Quæ cauſa fuerit, ut Pſalmorum non tempora, ſed numerorum virtutem ſequatur. Alius vero dixerit, nihil hujusmodi, tam ſcilicet ſupervacaneum & af-

περιεργον περιεχειν την βιβλον, ἁπλην δε συναγωγην κατα το αὐτο, ᾠδων ὁμȣ και ψαλμων και των λοιπων σποραδην ἀναγεγραμμενων· ἠτοι Εσδρα και παυτα μετα των ἀλλων γραφων ἀπομνημονευσαντος, ἡ και των παρ᾽ Εβραιοις παλαιων σοφων κατα το προσπεσον ἑκαςȣ τῃ μνημῃ συλλεξαμενων τȣς ἐμφερομενȣς, ὡς ἐτυχε, την ἐκθεσιν αὐτων ἀπλȣςερᾳ διανοιᾳ πεποιημενων κεκαθαρμενην.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

Απο τȣ εἰς τον α΄ ψαλμον τομȣ.

1. Κεκλεισθαι και ἐσφραγισθαι τας θειας γραφας οἱ θειοι φασι λογοι, τῃ κλειδι τȣ Δαυιδ, ταχα δε και σφραγιδι, περι ἡς εἰρηται το· ἐκτυπωμα σφραγιδος ἁγιασμα κυριῳ· τȣτεςι τῃ δυναμει τȣ δεδωκοτος αὐτας θεȣ, τῃ ὑπο της σφραγιδος δηλȣμενῃ. περι μεν ȣ̓ν τȣ κεκλεισθαι και ἐσφραγισθαι, ὁ Ιωαννης ἀναδιδασκει ἐν τῃ ἀποκαλυψει λεγων· και τῳ ἀγγελῳ της ἐν Φιλαδελφειᾳ ἐκκλησιας γραψον· τα δε λεγει ὁ ἁγιος, ὁ ἀληθινος, ὁ ἐχων την κλειδα τȣ Δαυιδ, ὁ ἀνοιγων, και ȣ̓δεις κλεισει, και κλειων, και ȣ̓δεις ἀνοιξει· οἰδα σȣ τα ἐργα· ἰδȣ δεδωκα θυραν ἐνωπιον σȣ ἀνεῳγμενην, ἡν ȣ̓δεις δυναται κλεισαι αὐτην, και μετ᾽ ὀλιγα· και εἰδον ἐπι την δεξιαν τȣ καθημενȣ ἐπι τον θρονον βιβλιον γεγραμμενον ἐσωθεν, και ὀπισθεν, κατεσφραγισμενον σφραγισιν ἑπτα· και εἰδον ἀγγελον ἰσχυρον κηρυσσοντα φωνῃ μεγαλῃ· τις ἀξιος ἀνοιξαι το βιβλιον, και λυσαι σφραγιδας αὐτȣ; και ȣ̓δεις ἠδυνατο ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ, ȣ̓τε ἐπι της γης, ȣ̓τε ὑποκατω της γης ἀνοιξαι το βιβλιον, ȣ̓τε βλεπειν αὐτο. και ἐκλαιον, ὁτι ȣ̓δεις ἀξιος εὑρεθη

ἀνοιξαι

fectatum, continere librum Pſalmorum; ſed ſimplicem collectionem Canticorum, Pſalmorum, aliorumque permixtim deſcriptorum? Esdra videlicet hæc ita cum aliis ſcripturis in unum redigente; aut ſenioribus Hebræorum ſapientibus, caſu & fortuito, prout memoriæ ſeſe offerebant, colligentibus, ac ſimpliciori mente editionem eorum expurgatam parantibus.

EX ORIGENIS
COMMENTARIIS IN PSALMOS.

E tomo in Pſalmum primum.

I. Clauſas, obſignataſque ſcripturas eſſe ſacras, divina teſtantur oracula; idque Davidis clave, ac forſitan & ſigillo; de quo ſcriptum eſt: *Figura ſigilli ſanctitas Domino.* Quod de virtute Dei, qui eas largitus eſt, intelligi debet, quæ videlicet per ſigillum adumbratur. Etenim clauſas atque obſignatas eſſe ſcripturas, Joannes in Apocalypſi declarat his verbis: *Et Angelo Eccleſiæ, quæ Philadelphiæ eſt, ſcribe: Hæc dicit Sanctus, verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudet; & claudit, & nemo aperiet. Novi opera tua: poſui fores coram te apertas, quas nemo claudere poteſt.* Deinde paulopoſt: *Et vidi ad dexteram ſedentis in throno librum ſcriptum intus & a tergo, obſignatum ſignaculis ſeptem. Et vidi Angelum proclamantem voce magna: Quis eſt dignus aperire librum, & ſolvere ſignacula ejus? Et nemo poterat in cœlo, neque in terra, neque ſubter terram aperire librum, neque aſpicere illum. Et flebam, quoniam nemo dignus inventus eſt aperire librum,*

neque

ἀνοιξαι το βιβλιον, ὄυτε βλεπειν αὐτο· και εἷς ἐκ των πρεσβυτερων λεγει μοι· μη κλαιε, ἰδυ ἐνικησεν ὁ λεων ὁ ἐκ της φυλης Ιυδα, ἡ ῥιζα Δαυιδ, ἀνοιξαι το βιβλιον, και τας ἑπτα σφραγιδας αὐτυ. περι δε τυ ἐσφραγισθαι μονον ὁ Ησαϊας ὑτως· και ἐςαι ὑμιν τα ῥηματα ταυτα παντα, ὡς οἱ λογοι τυ βιβλιυ τυτυ τυ ἐσφραγισμενυ, ὁ ἐαν δωσιν αὐτο ἀνθρωπῳ ἐπιςαμενῳ γραμματα, λεγοντες· ἀναγνωθι ταυτα, και ἐρει· ὐ δυναμαι ἀναγνωναι, ἐσφραγιςαι γαρ. και δοθησεται το βιβλιον τυτο εἰς χειρας ἀνθρωπυ μη ἐπιςαμενυ γραμματα, και ἐρει, ὐκ ἐπιςαμαι γραμματα· ταυτα γαρ ὐ μονον περι της ἀποκαλυψεως Ιωαννυ, και τυ Ησαϊυ νομιςεον λεγεσθαι, ἀλλα και περι πασης θειας γραφης ὁμολογυμενως και παρα τοις μετριως ἐπαΐειν λογων θειων δυναμενοις, πεπληρωμενης αἰνιγματων, και παραβολων, σκοτεινων τε λογων, και ἀλλων ποικιλων εἰδων ἀσαφειας, δυσληπτων τη ἀνθρωπινῃ φυσει· ὁπερ διδαξαι βυλομενος και ὁ σωτηρ φησιν, ὡς της κλειδος ὐσης παρα τοις γραμματευσι, και φαρισαιοις ὐκ ἀγωνιζομενοις της ὁδον εὑρειν τυ ἀνοιξαι, το· ὐαι ὑμιν τοις νομικοις, ὁτι ἠρατε την κλειδα της γνωσεως, αὐτοι ὐκ εἰσηλθετε, και τυς εἰσερχομενυς ὐκ ἀφιετε εἰσελθειν.

2. Ταυτα δε ἡμιν ἐν προοιμιῳ λελεκται, εἰς μεγιςον ἀγωνα, και ὁμολογυμενως ὑπερ ἡμας, και την ἑξιν ἡμων, ἀναγκαζομενοις ὑπο της πολλης συ φιλομαθειας, και δυσωπυμενοις ὑπο της χρηςοτητος, και της μετριοτητος συ, ἱερε Αμβροσιε, κατελθειν· και ὁτι γε ἐπι πολυ ἀναδυομενον με, δια το εἰδεναι τον κινδυνον, ὐ μονον τυ λεγειν περι των ἁγιων, ἀλλα πολλῳ πλειον τυ γραφειν, και τοις μεθ' ἡμας καταλιπειν, παντοδαπως κατεπαδων φιλικως, και κατα προκοπην θεοτητος εἰς τυτο ἠγαγες με. μαρτυς ἐσο μοι προς θεον, μεθ' ὁλυ τυ βιυ, και περι των ὑπηγορευμενων ἐξεταζομενον, ποια τε προθεσει τυτο γεγενηται· και πη

μεν

neque aſpicere illum. Et unus de Senioribus dixit mihi: Noli flere: ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, & ſeptem ſignacula ejus. De ſola vero obſignatione ita loquitur Iſaias: *Et erunt vobis verba hæc omnia, ſicut ſermones libri hujus obſignati, quem ſi dederint homini ſcienti literas, dicentes: Lege iſta, & reſpondebit: Non poſſum legere; eſt enim obſignatus. Et dabitur liber hic in manus hominis neſcientis literas; & dicet: Neſcio literas.* Hæc enim non ad Apocalypſim ſolum Joannis, aut Iſaiæ vaticinia pertinere putandum eſt; ſed de univerſa ſcriptura ſacra penitus accipienda ſunt, quam ſane apud illos in confeſſo eſt, qui divinarum literarum notitiam mediocriter aſſecuti ſunt, ænigmatum involucris, ac parabolis, tenebroſiſque ſermonibus, ac verſis aliis obſcuritatis generibus, quæ hominis ingenio difficile comprehenduntur, repletam eſſe. Quod & Salvator oſtendere volens, clavem apud Scribas & Phariſæos eſſe dixit, qui, ut viam ad aperiendum invenirent, minime contenderent, *Væ vobis*, inquit, *Legisperitis; quoniam tuliſtis clavem ſcientiæ, neque ipſi intraſtis, & intrantes non permittitis ingredi.*

2. Hæc a nobis velut præfandi gratia propoſita ſunt, qui in maximum certamen, quodque vires noſtras ac facultatem ſine ulla dubitatione ſuperat, ab ingenti tuo, Ambroſi vir ſanctiſſime, erga literas ſtudio concitati fuimus, & ut in illud deſcenderemus, humanitate tua ac moderatione perpulſi. Quandoquidem diu me comperta periculi magnitudine recuſantem, non modo diſputare de ſacris literis; ſed & multo magis ſcribere, ac poſteris relinquere, modis omnibus, atque illecebris demulſiſti, & ad hoc quibusdam divinitatis progreſſionibus adduxiſti. Tu igitur teſtis mihi apud Deum eris, tum cum de vita mea ac ſcriptis inquiret, quonam animi conſilio ſit

iſtud

μεν ἐντυγχανομεν, πη δε ἠτοι βιαζομεθα βιαιοτερον, ἡ δοκȣμεν τι λεγειν· ἐξιχνευσαμεν δε το γεγραμμενον, ȣ̓ καταφρονȣντες τȣ· ὁτε λεγεις περι θεȣ, κρινῃ ὑπο θεȣ, καλως εἰρημενȣ· και το· περι θεȣ και ταληθη λεγειν, κινδυνος ȣ̓ μικρος. ἀξιȣμεν τοινυν, ἐπει μηδεν χωρις θεȣ καλον εἰναι δυναται, και μαλιϛα νοησις γραφων θεοπνευϛων, ὁπως τῳ πατρι των ὁλων θεῳ, δια τȣ σωτηρος ἡμων, και ἀρχιερεως γεννητȣ θεȣ προσιεναι, αἰτησεις δοθηναι ἡμιν πρωτον καλας ζητειν· ἐπικειται γαρ τοις ζητȣσιν ἐπαγγελια τȣ εὑρισκειν· ταχα ȣ̓δε την ἀρχην εἰς ζητȣντας λογιζομενων παρα θεῳ των ȣ̓χ ὁδῳ ἐπι τȣτο προϊοντων.

Και μεθ' ἑτερα.

3. Μελλοντες δε ἀρχεσθαι της ἑρμηνειας των ψαλμων, χαριεϛατην παραδοσιν ὑπο τȣ Εβραιȣ ἡμιν καθολικως περι πασης θειας γραφης παραδεδομενην προταξομεν· ἐφασκε γαρ ἐκεινος ἐοικεναι την ὁλην θεοπνευϛον γραφην δια την ἐν αὐτῃ ἀσαφειαν πολλοις οἰκοις ἐν οἰκιᾳ μιᾳ κεκλεισμενοις, ἑκαϛῳ δε οἰκῳ παρακεισθαι κλειν ȣ̓ την καταλληλον αὐτῳ· και ȣ̔τω διεσκεδασθαι τας κλεις περι τȣς οἰκȣς, ȣ̓χ ἁρμοζȣσας καθ' ἑκαϛην ἐκεινοις οἱς παρακεινται· ἐργον δε εἰναι μεγιϛον εὑρισκειν τε τας κλεις και ἐφαρμοζειν αὐτας τοις οἰκοις, ȣ̔ς ἀνοιξαι δυνανται· νοεισθαι τοινυν και τας γραφας ȣ̓σας ἀσαφεις ȣ̓κ ἀλλοθεν τας ἀφορμας τȣ νοεισθαι λαμβανȣσας, ἡ παρ' ἀλληλων ἐχȣσων ἐν αὐταις διεσπαρμενον το ἐξηγητικον. ἡγȣμαι γȣν και τον ἀποϛολον την τοιαυτην ἐφοδον τȣ συνιεναι τȣς θειȣς λογȣς ὑποβαλλοντα λεγειν· ἁ και λαλȣμεν ȣ̓κ ἐν διδακτοις ἀνθρωπινης σοφιας

iſtud a me ſuſceptum. Ac nonnunquam quidem veritatem aſſequimur; nonunquam aut violentius perrumpimus, aut dicere aliquid videmur. Porro quod ſcriptum eſt veſtigavimus, non ita ut præclare illud dictum contemneremus: *Cum de Deo dicis, a Deo judicaris*; item illud: *De Deo etiam vera dicere, non mediocre periculum eſt.* Quamobrem cum nihil ſine Deo eſſe poſſit egregium, præſertimque divinarum literarum intelligentia; abs te etiam atque etiam petimus, ut parentem omnium Deum, per Salvatorem noſtrum ac Pontificem genitum Deum obſecrare velis, idque ab eo nobis impetrare, ut imprimis recte quærere poſſimus. Quærentibus enim propoſita eſt aſſequendi promiſſio. Ac neſcio, an, qui ad illud via ac ratione minime contendunt, inter eos, qui quærunt, apud Deum non habeantur.

Et poſt alia.

3. Pſalmorum interpretationem inchoaturi, præclariſſimum documentum nobis ab Hebræo de omni divina ſcriptura traditum proponemus: dicebat enim ille ſimilem eſſe univerſam ſcripturam divinitus afflatam propter obſcuritatem, quæ in ea eſt, multis domiciliis uno ædificio concluſis; unicuique domicilio appoſitam clavim non ipſi convenientem, ſicque diſſipatas eſſe claves per domicilia, non reſpondentes ſingulas iis domiciliis, quibus appoſitæ ſunt: opus vero longe difficillimum eſſe, invenire claves, & eas cellis aptare, quas aperire poſſunt: itaque etiam ſcripturas abſtruſas quidem illas intelligi, non aliunde ſumtis quam ab ipſis invicem argumentis intelligentiæ, quæ in ſe habent diſperſam exponendi rationem. Arbitror itaque, Apoſtolum aditum hunc intelligendi divinos ſermones aperientem dicere: *Quæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis,*

λογοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοις πνευματος πνευματικοις πνευματικα συγκρινοντες.

Και μετα πολλα συγκρινων τους ἐνικως κειμενους μακαρισμους προς τους πληθυντικως εἰρημενους, φησιν·

4. Εἰ δε τα λογια κυριου λογια ἁγνα, ἀργυριον πεπυρωμενον, δοκιμιον τῃ γῃ, κεκαθαρισμενον ἑπταπλασιως, και μετα πασης ἀκριβειας ἐξητασμενως το ἁγιον πνευμα ὑποβεβληκεν αὐτα δια των ὑπηρετων του λογου, μηποτε και ὑμας διαφευγῃ ἡ ἀναλογια, καθ᾽ ἡν ἐπι πασαν ἐφθασε γραφην ἡ σοφια του θεου θεοπνευστον μεχρι του τυχοντος γραμματος· και ταχα δια τουτο ὁ σωτηρ ἐφη· ἰωτα ἐν ἡ μια κεραια ου μη παρελθῃ ἀπο του νομου, ἑως ἀν παντα γενηται. ὁν τροπον γαρ ἐπι της κοσμοποιιας ἡ θεια τεχνη ου μονον ἐν ουρανῳ και ἡλιω και σεληνῃ και ἀστροις φαινεται δι᾽ ὁλων των σωματων ἐκεινων πεφοιτηκυια, ἀλλα και ἐπι γης ἐν ὑλῃ εὐτελεστερα το αὐτο πεποιηκεν, ὡς μη ὑπερηφανησθαι ἀπο του τεχνιτου, μητε τα σωματα των ἐλαχιστων ζωων· πολλῳ δε πλεον και τας ἐνυπαρχουσας ψυχας ἐν αὐτοις, ἑκαστης ἰδιωματι λαβουσης ἐν αὐτῃ, ὡς ἐν ἀλογῳ σωτηριον· μητε τα της γης βλαστηματα, ἑκαστῳ ἐνυπαρχοντος του τεχνικου περι τας ῥιζας και τα φυλλα και τους ἐνδεχομενους καρπους, και τας διαφορας των ποιοτητων· ουτως ἡμεις ὑπολαμβανομεν περι παντων των ἐξ ἐπιπνοιας του ἁγιου πνευματος ἀναγεγραμμενων, ὡς της ἐπιδιδουσης την ὑπερ ἀνθρωπον σοφιαν ἱερας προνοιας δια των γραμματων τῳ γενει των ἀνθρωπων, λογια σωτηρια ἐνεσπαρκυιας, ὡς ἐστιν εἰπειν, ἑκαστῳ γραμματι κατα το ἐνδεχομενον ἰχνη της σοφιας. χρη μεντοιγε τον ἁπαξ παραδεξαμενον του κτισαντος τον κοσμον εἰναι ταυτας τας γραφας, πεπεισθαι ὁτι ὁσα περι της κτισεως ἀπαντα τοις ζητουσι τον περι αὐτης λογον, ταυτα και περι των γραφων· ἐστι δε γε και ἐν τῃ κτισει τινα ἀνθρωπινῃ φυσει

ſed in doctrina ſpiritus, iis, quæ ſpiritu percipiuntur, ſpiritalia comparantes.

Et interjectis non paucis comparans ſingulariter poſitas beatitates cum iis, quæ pluraliter poſitæ fuerant, ait:

4. Si autem *eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igni examinatum, probatum terra, expurgatum ſepties;* exquiſitiſſima cura & ſtudio Spiritus ſanctus per miniſtros verbi iſta ſubjecit, ne unquam nobis latere poſſet ratio, ſecundum quam divina ſapientia omnem ſcripturam divinitus datam, vel ad unam usque literulam attigit: & propterea fortaſſe ſervator, *Iota*, inquit, *unum, vel apex unus è lege non præteribit, donec omnia fiant.*[b] Quemadmodum enim in mundi opificio ars divina non ſolum in cœlo & ſole & luna & aſtris apparet, per tota illa corpora permeans; ſed etiam in terra, in materia viliore hoc ipſum effecit, ut neque ab artifice minimorum etiam animalculorum corpora neglecta ſint; multo vero magis & quæ in illis inſunt animæ, quarum ſingulæ peculiare quid in ſe acceperunt, quemadmodum in brutorum genere conſervandi ſui rationem: ſed neque terræ germina contemſit, cum unicuique inſit artificii quidpiam in radicibus, in foliis, & in iis qui proveniunt fructibus, & in qualitatum differentia: ita nos cenſemus de omnibus ex afflatu ſancti Spiritus ſcriptis, tanquam illa, quæ ſapientiam humana ſuperiorem tradit, magna providentia per divinas literas hominum generi ſalutaria documenta inſeruerit, & ſingulis, ut ita dicam, literis, quoad unaquæque capere poteſt, veſtigia ſapientiæ impreſſerit. Enimvero oportet eum, qui ſemel admiſerit, opificis mundi has eſſe ſcripturas, animum quoque inducere, quæcumque de creatione occurrunt illius rationem quærentibus, hæc

φυσει δυσευρετα ἠ και ἀνευρετα. και ȣ δια τȣτο κατηγορητεον τȣ ποιητȣ των ὁλων. φερε εἰπειν, ἐπει ȣ̓χ εὑρισκομεν αἰτιαν βασιλισκων κτισεως, και των ἀλλων ἰοβολων θηριων. ἐνθαδε γαρ ὁσιον τον αἰσθανομενον της ἀσθενειας τȣ γενȣς ἡμων, και ὁτι τεχνης θεȣ λογȣς μετα πασης ἀκριβειας τεθεωρημενȣς ἐκλαβειν ἡμιν ἀμηχανον, θεῳ ἀνατιθεναι την τȣτων γνωσιν, ὑϛερον ἡμιν ἐαν ἀξιοι κριθωμεν φανερωσοντι ταυτα περι ὡν νυν εὐσεβως ἐπεϛησαμεν· ȣ̓τω τοινυν και ἐν ταις θειαις γραφαις χρη ὁραν, ὁτι πολλα ἀποκεινται ἐν αὐτοις δυσαποδοτα ἡμιν· οἱ γȣν ἐπαγγελλομενοι μετα το ἀποϛηναι τȣ κτισαντος τον κοσμον, και ᾡ ἀνεπλασαν ὡς θεῳ προσρεχειν, λυετωσαν τας προσαγομενας ὑφ᾽ ἡμων αὐτοις ἀποριας, ἡ το ἑαυτων γε συνειδος πειθετωσαν μετα το τηλικȣτον τολμημα της ἀσεβειας ἀναπεπαυσθαι, συμφωνως ταις παρ᾽ αὐτοις ὑποθεσεσι περι των ζητȣμενων, και περι των προσαγομενων αὐτοις ἀπορηματων· εἰ γαρ κᾀκει ȣ̓δεν ἡττον τα ἀπορηματα μενει, ἀποϛαντων της θεοτητος· ποσῳ ὁσιωτερον ἠν μενοντας ἐπι της ἐννοιας της περι θεȣ, ἀπο των κτισματων τȣ γενεσιȣργȣ θεωρȣμενȣ, μηδεν ἀθεον και ἀνοσιον περι τȣ τηλικȣτȣ ἀποφαινεσθαι θεȣ;

Εκ τȣ αὐτȣ εἰς τον ά ψαλμον τομȣ.

Επει δε ἐν τῳ περι ἀριθμων τοπῳ ἑκαϛȣ ἀριθμȣ δυναμιν τινα ἐχοντος ἐν τοις ȣ̓σιν, ἡ κατεχρησατο ὁ των ὁλων δημιȣργος εἰς την συϛασιν, ὁτε μεν τȣ παντος, ὁτε δε εἰδȣς των ἐν μερει, προσεχειν δει και ἐξιχνευειν ἀπο των γραφων τα περι αὐτων, και ἑνος ἑκαϛȣ αὐτων. ȣ̓κ ἀγνοητεον ȣ̓ν ὁτι και το εἰναι τας ἐν διαθηκȣς

βιβλȣς

eadem de ſcripturis occurrere. Sunt autem in creatione quædam, quæ natura humana difficulter vel nullo modo invenire poſſit. Neque idcirco accuſandus eſt omnium effector Deus. Verbi gratia, quum non invenimus cauſam, cur creati ſint baſiliſci, & alia venenata animalia: hinc enim ſanctum eſt, conſcium imbecillitatis generis noſtri, quodque divinæ artis rationes, quantalibet maxima eas diligentia fuerimus contemplati, percipere non poſſimus, ad unum Deum horum cognitionem referre, qui nobis poſtea, ſi digni judicemur, hæc ipſa aperiet, ad quæ mentem nunc pie advertimus. Sic igitur & in divinis literis videndum eſt, multa in illis recondita eſſe, quorum nobis eſt perdifficilis explicatio. Qui ergo pollicentur, poſtquam a mundi conditore defecerunt, & ad eum, quem finxere, ut ad Deum confugerunt, ſolvant, quos ipſis nodos exhibuimus; vel ſuam ipſi conſcientiam perſuadeant, uti poſt tam inſignem audaciam ab impietate deſinant, prout congruit ipſorum inſtituto, de quæſitis & iis, quæ objecta ſunt, dubitandi cauſis. Si enim ibi nihilominus difficultates manent; poſtquam a divinitate defecerunt; quanto ſanctius erat in cogitatione ac ſenſu de Deo inhærentes, quem a creaturis parentem ac effectorem contemplamur, nihil impium & nefarium de tanto Deo affirmare?

Ex eodem in I. *Pſalmum tomo.*

Quoniam in numerorum loco ſinguli numeri vim & poteſtatem in rebus aliquam habent, qua uſus eſt opifex omnium, interdum ad conſtitutionem univerſi, interdum ad ſpeciem ſingulorum conſtituendam: animadvertenda ſunt e ſcripturis, & perveſtiganda ea, quæ ad ipſos numeros ſingillatim pertinent. Non igitur ignorandum eſt veteris Teſta-

βιβλȣς, ὡς Εβραιοι παραδιδοασι, δυο και εικοσιν, ὁσας ὁ ἀριθμος των παρ᾽ αὐτοις ϛοιχειων ἐϛιν, ȣ̓κ ἀλογον τυγχανει· ὡς γαρ τα κβʹ ϛοιχεια εἰσαγωγη δοκει εἰναι εἰς την σοφιαν και τα θεια διδαγματα τοις χαρακτηρσι τȣτοις ἐντυπȣμενα τοις ἀνθρωποις· ȣ̔τω ϛοιχειωσις ἐϛιν εἰς την σοφιαν τȣ θεȣ, και εἰσαγωγη εἰς την γνωσιν των ὀντων τα κβʹ θεοπνευϛα βιβλια,

---

Εισι δε αἱ εἰκοσι δυο βιβλοι καθ᾽ Εβραιȣς αἰδε· ἡ παρ᾽ἡμιν Γενεσις ἐπιγεγραμμενη, παρα δε Εβραιοις ἀπο της ἀρχης της βιβλȣ Βρησιθ, ὁπερ ἐϛιν, ἐν ἀρχῃ· Εξοδος, Οὐαλεσμωθ, ὁπερ ἐϛι, ταυτα τα ὀνοματα. Λευιτικον, Οὐικρα, και ἐκαλεσεν. Αριθμοι, Αμμεσφεκωδειμ. Δευτερονομιον, Ελλε ἀδδεβαριμ, ȣ̔τοι οἱ λογοι. Ιησȣς υἱος Ναυη, Ιωσȣε βεν Νȣν. Κριται, Ρȣθ, παρ᾽ αὐτοις ἐν ἑνι Σωφετιμ. Βασιλειων πρωτη, δευτερα, παρ᾽ αὐτοις ἑν, Σαμȣηλ ὁ θεοκλητος· βασιλειων τριτη, τεταρτη ἐν ἑνι Οὐαμμελεχ Δαυιδ, ὁπερ ἐϛι, βασιλεια Δαυιδ. Παραλειπομενων πρωτη, δευτερα ἐν ἑνι, Διβρη αϊαμιμ, ὁπερ ἐϛι λογοι ἡμερων· Εσδρας πρωτος και δευτερος ἐν ἑνι, Εζρα, ὁ ἐϛι βοηθος. Βιβλος ψαλμων, Σεφερ θιλλιμ. Σολομωντος παροιμιαι, Μισλωθ. Εκκλησιαϛης, Κωελεθ. ᾀσμα ᾀσματων, Σιρ ἀσσιριμ. Ησαϊας, Ιεσαϊα.

menti libros, ut Hebræi tradunt, viginti & duo, quibus æqualis eſt numerus elementorum Hebræorum, non abs re eſſe: ut enim duæ & viginti literæ introductio ad ſapientiam & divinam doctrinam his formis impreſſam hominibus eſſe videntur; ſic ad ſapientiam Dei & rerum notitiam fundamentum ſunt atque introductio libri ſcripturæ duo & viginti.

E COMMENTARIO IN PSALMUM PRIMUM.

Sunt autem viginti duo libri juxta Hebræos hi: primus qui a nobis Geneſis dicitur; ab Hebræis autem ex ipſius libri initio deſumta appellatione vocatur Breſith, quod idem eſt ac, *In principio*. Exodus deinde, Hebræis Velleſmoth, id eſt, *Hæc ſunt nomina*, Tertius Leviticus, Hebræis Vaicra, id eſt, *Et vocavit*. Quartus Numeri, Hebræis Hammiſphecodim. Quintus Deuteronomium, Hebræis Helle haddebarim, id eſt, *Hæc ſunt verba*. Sextus, Jeſus filius Nave, Hebraice Jehoſue ben Nun. Septimus, Judices & Ruth, unico volumine apud Hebræos comprehenſi, quod appellant Sophetim. Octavus, Regnorum liber primus & ſecundus: qui apud eos unicum volumen conſtituunt, quod dicitur Samuel, hoc eſt, *Vocatus a Deo*. Nonus, Regnorum liber tertius & quartus, quos ipſi etiam in unum volumen redigunt, & Vammelech David indigitant, hoc eſt, *regnum David*. Decimus, Paralipomenon liber primus & ſecundus, uno apud illos contenti volumine, quod vocant, Dibre hajamim, hoc eſt, *Verba dierum*. Undecimus, Eſdras primus & ſecundus, qui apud eos unicum conficiunt librum, quem vocant Eſra, id eſt, *Adjutor*. Duodecimus liber Pſalmorum, Hebræis Sepher tehillim. Decimus tertius Proverbia Salomonis, Hebræis Miſloth. XIV. Eccleſiaſtes, Hebræis Coheleth. XV.

σαϊα. Ιερεμιας, συν Θρηνοις, και τη επιςολη εν ενι, Ιερεμια. Δανιηλ, Δανιηλ. Ιεζεκιηλ, Ιεεζκηλ. Ιωβ, Ιωβ. Εσθηρ, Εσθηρ. εξω δε τυτων εςι τα Μακκαβαϊκα, άπερ επιγεγραπται Σαρβηθ Σαρβανε ελ.

ΨΑΛΜΟΣ α.

Μακαριος ανηρ ὁς ὑκ επορευθη εν βυλη ασεβων, κ.τ.ε.] Ποιαν εχρην ειναι ψαλμων αρχην, ἡ την τυ κατα τον σωτηρα ανθρωπυ τον μακαρισμον περιεχυσαν, και τυς επαινυς αυτυ εν αποχη μεν των χειρονων, μελετη δε πραξει των βελτιονων, και τη εξομολογησει τη προς τον μονογενη; ὁςις σοφια ὠν, ξυλον μεν ζωης εν παροιμιαις ειρηται ὑπο Σολομωντος, νυν δε ξυλον πεφυτευμενον παρα τας διεξοδυς των ὑδατων, ὀντων λογων διεξοδικων, ἡν νομῳ διαλεκτικῳ διαιρετων· ὑ ξυλυ καρποι μεν τα προηγυμενα δογματα, φυλλα δε αἱ λεξεις, και τα ῥητα.

Τυ αυτυ.] Βυλη ασεβων εςι λογισμος εμπαθης αισθητοις πραγμασι τον νυν προσδεσμων· ὐκ ειπε δε, ανθρωπος, αλλ' ανηρ, ὁτι προς αγωνας και παλας και μαχας τας ὑπερ αρετης καλει· και βυλεται και τας γυναικας, αρρενωπυς και ανδρειας ειναι. μακαριοτης δε, ψυχης απαθεια μετα γνωσεως των ὀντων αληθυς. καθεδρα λοιμων εςι λογικης ψυχης ἑξις χειριςη, καθ' ἡν και τυς αλλυς διδασκει· και νομικοι, οἱ και κληθειεν αν ασεβεις και λοιμοι, και ἁμαρτωλοι.

Και

XV. Canticum Canticorum, Hebræis Sir haſſirim. XVI. Eſaias, Hebræis Ieſaia, XVII. Hieremias cum Lamentationibus & epiſtola, in unum compactus volumen, quod ipſi vocant Irmia. XVIII. Daniel, Hebræis Daniel. XIX. Ezechiel apud Hebræos Jeezchel. XX. Job, eodem apud Hebræos nomine inſignitus. XXI. Eſther, quomodo etiam Hebræi vocant. Extra horum cenſum ſunt libri Maccabæorum, qui inſcribuntur, Sarbet Sarbaneel.

PSALMUS PRIMUS.

B*eatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, &c.*] Quodnam aliud oportebat Pſalmorum eſſe initium, quam illud, quo is, qui in Salvatore erat homo, beatus ſimul prædicatur & laudatur; quod a malis abſtinuerit, magnoque animi ſtudio egerit meliora, & ſimilis factus ſit Unigenito, qui ſapientia cum ſit, lignum quidem vitæ in Proverbiis dictus eſt Salomonis, nunc autem lignum plantatum *ſecus decurſus aquarum*, orationum nempe, quibus aliquid percurritur, quæque lege dialectica dividuntur: cujus ligni fructus ſunt præcipua dogmata; folia autem, dictiones & verba.

Ejusdem.] Conſilium impiorum eſt ratiocinatio male affecta, quæ ſenſibilibus rebus mentem illigat. Non dixit autem, *beatus homo*, ſed, *beatus vir*, quoniam ad prælia, decertationes & pugnas pro virtute ſuſcipiendas hortatur, vultque mulieres & mares eſſe & viriles. Eſt autem beatitudo apathia quædam cum vera rerum cognitione. Cathedra peſtilentiæ peſſimus quidam rationalis animæ habitus eſt, quo alios docet. Qui ſunt a lege, eos forte vocare poteris impios, peſtes & peccatores.

Και ἐν ὁδῳ ἁμαρτωλων ȣκ ἐςη, και ἐπι καθεδρᾳ λοιμων ȣκ ἐκαθισεν, κ. τ. ε.] Γενικως τρια ἐςιν· ἠτοι γαρ την ἀρχην ȣδε ἐπαγγελλεται τις ἀληθειαν, ἀλλ' ὡς ἐτυχεν, ἑαυτον ἐκδȣς τοις ματαιοις και ἀνεξεταςοις παντη διαλογισμοις της καρδιας αὐτȣ δικην ἀλογȣ βοσκηματος φερεται, ȣχ ἑςηκως, ȣδ' ἐπερειδομενος τινι, και δια τȣτο ȣ καθιζομενος ὁςις πορευεσθαι λεγεται ἐν τῃ βȣλῃ των ἀσεβων. ἐν οἱς βȣλευονται οἱ ἀσεβεις, ȣ μετα δοκȣσης σκεψεως προσερχονται, ὁσα νομιζεται τοις ἀπαιδευτοις καλα, θηρευοντες. ἡ ἐν τῃ ἀληθειᾳ δοκων ἑςαναι· ȣ κατα την ἀληθη διδασκαλιαν βιȣς, ἁμαρτωλος μετα ἁμαρτωλων ἐςιν, ζητων των νομιζομενων ἐν ἀληθειᾳ εἰναι τȣς χειρονας, και δια τȣτο ἐν ὁδῳ αὐτων ἑςηκως. ἡ κατα το τριτον των ἐν τῃ προκειμενῃ λεξει της γραφης ἐν ψευδεσι τισι δογμασι ταυτα ὑπολαμβανων εἰναι τἀληθη, φησιν ἀναπεπαυσθαι, και ȣκετι χρηζειν πορειας ἠ ςασεως σχημα τι περιεχȣσης τȣ μηδεπω ποτε πεπληροφορημενȣ περι των γραμματων. και ȣτος ἐπαναπαυομενος τῃ καθεδρᾳ των λυμαινομενων καθεζεται. καθ' ὡν δε ἡ λοιμος προσηγορια, κατα τȣτων και ἡ χλευαςης ȣκ ἀσκοπως παρα τοις ἑτεροις εἰρηται. χλευαζȣσι γαρ τȣς λοιπȣς, και μαλιςα τȣς κατα τον ὑγιη λογον πεπιςευκοτας οἱ ἐν ἑαυτοις σοφοι, και ἐνωπιον ἑαυτων ἐπιςημονες.

Αλλ' ἡ ἐν τῳ νομῳ κυριȣ το θελημα αὐτȣ, και ἐν τῳ νομῳ αὐτȣ μελετησει ἡμερας και νυκτος, κ. τ. ε.] Μελετᾳ τον νομον κυριȣ ἡμερας και νυκτος, ȣχ ὁ τας λεξεις τȣ νομȣ χωρις των κατ' αὐτας ἐργων εἰς το μνημονευσαι ἀναλαμβανων, ἀλλα και ὁ ἐπι τα καταλληλα ἐργα ἐρχομενος μελετηκως αὐτων, ἑως δια της συνεχȣς των κατα τον νομον ἐργων μελετης, γενηται εὐχερης, ἀποδιδȣς παντα τα ἐπιβαλλοντα τῳ κατα τον νομον τελειως βιȣντι. ȣτως γαρ ἐςαι δυνατον το δι' ὁλης της ἡμερας και νυκτος μελεταν τον τȣ θεȣ νομον· εἰτε γαρ ἐσθιει, εἰτε πινει, εἰτε παν ὁτιȣν πραττει κατα

το

Et in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit, &c.] Generatim tria ſunt: vel enim omnino non profitetur quis veritatem, ſed, ut fors tulit, ſeipſum vanis & inexploratis cordis ſui cogitationibus tradens, inſtar brutæ pecudis fertur, non ſtans neque re quapiam innixus, & propterea non ſedens: qui quidem in conſilio impiorum abire dicitur. Porro impii ad conſilium ne in ſpeciem quidem conſiderate accedunt, ſed quæcumque imperiti bona exiſtimant, ea ſectantur. Vel qui in veritate videtur ſtare, non autem ſecundum veram doctrinam vivit, is peccator cum peccatoribus eſt, eorum, qui in veritate eſſe putantur, deteriores quærens, & propterea in via eorum ſtans. Vel juxta tertium genus eorum, qui propoſitis ſcripturæ verbis commemorantur, qui falſa quædam dogmata vera eſſe putat, is in illis ait ſe requieſcere, nec ſibi amplius opus eſſe, ut ambulet aut ſtet ad illius fere inſtar, quem ſacrarum literarum nunquam ſatias cepit. Hic requieſcens in cathedra peſtilentium ſedet. De quibus autem vox, *peſtilentia*, prædicatur, iis non ſine conſilio altera, *deriſor*, ab aliis interpretibus tribuitur. Reliquos enim, & maxime eos, qui ſecundum ſanam doctrinam credunt, derident ii, qui in ſeipſis ſapientes ſunt, & coram ſe prudentes.

Sed in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte, &c.] Meditatur legem Domini die ac nocte, non qui verba legis ſine operibus ſuæ memoriæ mandat; ſed qui meditando pervenit ad opera ipſis conſentanea, donec per aſſiduam operum, quæ lex præcipit, meditationem promtus efficiatur ad præſtanda omnia, quæ ſecundum legem perfecte viventi incumbunt. Sic enim fieri poterit, ut quis tota die ac nocte Dei legem meditetur. Sive enim comedat, ſive bibat, ſive aliud quid faciat, juxta quod dictum eſt a divino Apoſtolo, is qui ejusmodi

eſt,

το λεγομενον παρα τω θειω ἀποςολω, παντα εἰς δοξαν Θεȣ ποιει ὁ τοιȣτος· ὡςε και ἐν τω τȣ ὑπνȣ καιρω κατα το δεον γινομενȣ της προσοχης και ἐπι τȣτον φθανȣσης, και ἐπι τας φαντασιας τας ἐν αὐτω. δια τȣτȣ λυεται και τα παρα τω ἀποςολω ἀπορȣμενα λεγοντι· ἀδιαλειπτως προσευχεσθε. πως γαρ κοιμωμενος, τις εὔξεται, και πραττων τι των εἰς ἀνθρωπȣς καθηκοντων, ἢ το ἑαυτȣ σωμα θεραπευων; ἀλλα και ἐπι τȣτȣ φαμεν· ὅτι κεκραγε προς θεον, και αἰτει αὐτον τα καλλιςα προκαλȣμενος ἐπι το παρασχειν ὁ τελειος, παντα κατα τον λογον ποιων, ὡςε πασαν αὐτȣ πραξιν εὐχην εἶναι. ὥσπερ δε ἐπι τȣ μελεταν τον νομον ȣ̓κ ἀμελητεον τȣ αὐτȣ τȣ ἰδικȣ, ȣ̔τως ȣ̓κ ἀμελητεον αὐτȣ τȣ ἰδικως εὐχεσθαι, ἐπει μελεταν ἐςι και εὐχεσθαι πραττειν ὁτιȣν κατα τον νομον κυριȣ. ἐπιςησει δε τις εἰ κατα νομȣς ἀναγωγης ἡμερα μεν δυναται λεγεσθαι ἡ ἀπεριςατος ἡμων καταςασις, νυξ δε ἡ περιςατικη, δια το σκυθρωποτερον. δει δε ἐν τω νομω πειρασθαι εἶναι, ȣ̓ μονον ὁτε τα ἐξωθεν ἡμιν ȣ̓κ ἀντιπραττει, ἀλλα και ὁτε τοις καλȣμενοις πειρασμοις περιπιπτομεν.

Και ἐςαι ὡς το ξυλον το πεφυτευμενον παρα τας διεξοδȣς των ὑδατων, ὁ τον καρπον αὐτȣ δωσει ἐν καιρω αὐτȣ· και το φυλλον αὐτȣ ȣ̓κ ἀποῤῥυησεται· και παντα ὁσα ἂν ποιη, κατευοδωθησεται, κ. τ. ε.] Μετα ταυτα παραληψωμεθα το παρα τȣ Ακυλα λεγομενον, μεταπεφυτευμενον. ποθεν γαρ το ξυλον, περι ȣ̔ ὁ λογος, μεταπεφυτευται ἐπι ταις των ὑδατων διαιρεσεσιν; ἡ γαρ ἐῤῥιζωκος ἐν τω πατρι, ἐπ᾽ εὐεργεσια πολλων μεταπεφυτευται, εἰς το και ἀλλȣς μεταλαβειν αὐτȣ της εἰκονος, της κατα το μεταπεφυτευσθαι λαμβανομενης· ȣ̓χ ὁτι ȣ̓κ ἐςιν ἐν τω πατρι, ἐςι γαρ, ἀλλ᾽ ὁτι και παρ᾽ ἑτεροις γεγενηται. ἡ καθ᾽ ἑτεραν ἐπιβολην ἡ ψυχη ἐςι τȣ σωτηρος, ἣν ἐλαβεν, ἐντευθεν μεταπεφυτευμενη ἐπι τον παραδεισον, ὁπȣ και το εὐαγγελιον φησιν αὐτον μετα το παθος γεγονεναι, διηγȣμενον αὐτον

εἰρηκε-

eſt, omnia ad gloriam Dei facit, ita ut ſomni etiam tempore, qui pro neceſſitate ſumitur, attentio & ad ipſum pertineat, & ad phantaſias, quæ in ipſo occurrunt. Hinc ſolvitur illud apoſtolicum, de quo interdum ambigitur: *Sine intermiſſione orate.* Qui fiet enim, ut dormiens, aut humanum aliquod officium præſtans, vel corpus ſuum curans quis oret? At vero perfectum etiam dicimus clamare ad Dominum, ipſumque poſtulando ad optima quæque concedenda invitare, dum omnia facit ſecundum rationem, ita ut omnis ejus actio ſit oratio. Quemadmodum autem in meditatione legis non omittenda eſt vocis iſtius proprietas, ita quoque minime negligenda eſt proprietas orationis, cum meditari ſit precari, ut aliquid faciamus ſecundum legem Domini. Advertendum vero, num juxta leges Anagoges dies quidem tranquillus, nox vero calamitoſus noſter ſtatus dici poſſit propter tetricitatem. Conandum autem, ut in lege maneamus, non tantum quando externa nobis non reluctantur, verum etiam quando in tentationes incidimus.

Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium ejus non defluet, & omnia quæcumque faciet proſperabuntur, &c.] Illud poſthac perpendamus, quod Aquila, *tranſplantatum*, dixit. Unde enim lignum, de quo ſermo eſt, in aquarum diviſionibus tranſplantatur? At vero poſtquam in patre egit radices, ad benefaciendum multis tranſplantatur, ut alii quoque illius imaginis participes fiant, imaginis, inquam, quæ in ipſa tranſplantatione accipitur: non quod non ſit in patre (ſi quidem perpetuo eſt) ſed quod apud alios quoque ſit. Quod ſi aliter interpretari volueris, lignum eſt anima a Salvatore aſſumta, quæ hinc in paradiſum translata eſt, ubi poſt paſſionem fuiſſe, & pœnitenti latroni narrat evangelium ipſum dixiſſe:

Hodie

εἰρηκεναι τῳ μετανοησαντι λῃςῃ· σημερον μετ᾽ ἐμου ἐσῃ ἐν τῳ παραδεισῳ του Θεου. μεταπεφυτευται δε ἐκει, ἱνα οἱ ἀξιοι συν Χριςῳ εἰναι, φωτιζωνται ὑπ᾽ αὐτου τῳ της γνωσεως φωτισμῳ, προκοπτοντες ἐν τῃ των ὀντων θεωρια, κατα την σοφιαν του θεου. ταυτα δε οὑτως ἐξειληφαμεν, ἐπειδη κυριως ἐπι δενδρων λεγεται το φερειν καρπον· το δε διδοναι μαλλον ἐμψυχοις ἁρμοζει, και ταυτα λογικοις. ζητητεον δε εἰ ἐςι καιρος τῳ ξυλῳ της ζωης του καρπου· λεγειν γαρ την σοφιαν καρπον ποτε μη ἐχειν, οὐχ ὁσιον· διο οὐκ εἰρηται, ὁ τον καρπον αὐτου ἐνεγκει ἐν καιρῳ αὐτου, ἀλλ᾽ ὁ τον καρπον αὐτου δωσει ἐν καιρῳ αὐτου. καιρος δε αὐτου του διδοναι, ἡ του λαμβανοντος ἐςιν ἐπιτηδειοτης. ὁσον γαρ το ἐπ᾽ αὐτῳ, ἑτοιμον ἐςιν ἀει διδοναι τον καρπον αὐτου. εἰ γαρ τους οἰκονομους ὁ λογος θελει πιςους εἰναι, και φρονιμους, οὐχι ἁπλως διδοντας το σιτομετριον τοις συνδουλοις, ἀλλ᾽ ἐν καιρῳ διδοντας, ποσῳ μαλλον ἡ σοφια πιςως ἁμα και φρονιμως τους ἰδιους οἰκονομησει καρπους; ὁ αὐτος δε καιρος ἐςι του διδοναι, ὡσπερ και τῳ λαμβανοντι του λαβειν. τι δε το φυλλον της ζωης, τουτεςι της σοφιας, οὐκ ἀπορῥευσον, κατιδειν ἀξιον· οὐκ ἀλλοθεν δε λαβειν αὐτο ἐςιν, ἡ μετριως τοις φυσικοις ἐπιδιατριψαντας. δηλον δε ὁτι δια τους καρπους τα καρποφορα δενδρα ὁ δημιουργος ἐκελευσε βλαςησαι, δι᾽ οὓς τα ἐκεινοις χρειωδη κατ᾽ ἐπακολουθησιν πεποιηκε. χρεια δε σκεπης τοις καρποις της ἀπο των φυλλων, φυλακης ἑνεκεν. ταυτα οὖν και ἐπι της περι των ὁλων σοφιας ἐςιν ἰδειν, ἐν ᾗ τα παντα ὁ των ὁλων δημιουργος πεποιηκεν. ἁ μεν γαρ προηγουμενως γινεται, ἁ δε κατ᾽ ἐπακολουθησιν, δια τα προηγουμενα. προηγουμενως μεν γαρ το λογικον ζωον, δια δε την αὐτου χρειαν κτηνη, και τα ἀπο της γης φυομενα. μηποτε οὖν οἱ μεν λογοι των προηγουμενως γεγονοτων, οἱ καρποι εἰσι του δενδρου της ζωης· των δε δια ταυτα κτισθεντων, τα φυλλα, ὧν οὐδεν ματαιον ἐςιν, οὐδε ἐξουθενεισθαι παντη ἀξιον ὡς εὐτελες, ἱνα ἐλθῃ πιπτειν, και ἀπορρειν μη φερουμενον. και ἐτι μαλλον το

ἐξης·

Hodie mecum eris in paradiſo Dei. Illuc autem tranſplantatur, ut qui digni ſunt eſſe cum Chriſto, in rerum contemplatione ſecundum ſapientiam Dei proficientes ab ipſo cognitionis luce illuſtrentur. Hæc autem ſic expoſuimus, quod *ferre fructum* proprie de arboribus dicatur, *dare* autem ad animalia rationabilia magis pertineat. Jam vero quærendum eſt, an ligno vitæ tempus ſit ferendi fructus: nam aſſerere ſapientiam aliquando fructus non habere, nefas eſt. Quare non dictum eſt, quod fructum ſuum fert in tempore ſuo, ſed *quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.* Tempus autem dandi, accipientis eſt aptitudo. Ad ipſum enim quod adtinet, ſemper dare paratum eſt. Si enim diſpenſatores Verbum vult eſſe fideles & prudentes, ita ut non ſimpliciter conſervis dent demenſum, ſed dent in tempore, quanto magis fideliter ſimul ac prudenter proprios ſapientia diſpenſabit fructus? Idem eſt illi tempus dandi, quod ei, qui accipit, accipiendi. Quid ſit autem folium ligni vitæ, id eſt ſapientiæ, quod non defluit, conſideratione dignum eſt, ſed aliunde illud non licet accipere, quam ex aliqua rerum phyſicarum peritia. Conſtat opificem ob fructus præcepiſſe, ut arbores fructuoſæ producerent fructus, quorum cauſa, quæ illis utilia erant, conſequenter fecit. Fructus ut conſerventur, indigent foliis, quibus tegantur. Hæc in ea, quæ univerſis præſidet, ſapientia videre eſt, in qua omnium opifex cuncta fecit. Alia enim præcipue fiunt, alia ſecundum conſequentiam ob præcipua. Præcipue animal rationale, ob commodum autem ejus beſtiæ & fructus terræ. Forte ergo illorum, quæ præcipue facta ſunt, rationes fructus ſunt ligni vitæ; eorum vero, quæ ob illa facta ſunt, rationes folia ſunt, quorum nullum inutile, nullum contemnendum tanquam vile, ut præ incuria cadat & defluat. Id adhuc potiore jure dici poteſt de his,

ἐξης· και παντα ὁσα ἀν ποιῃ κατευοδωθησεται. ἐϛι γαρ εἰς τινα ἀναγκαια καταχρησασθαι και πασι τοις ἐκ τȣ ἀκολȣθηματος γενομενοις. καρπος δε τȣ Χριϛȣ εἰη ἀν προηγȣμενως ἡ διδασκαλια, ἡ των τιμιωτερων τροφη, φυλλον δε ἡ των ἀλογωτερων τροφη· ὡσπερ τοις καρποις χρωνται οἱ ἀνθρωποι, φυλλοις δε τα βοσκηματα. δυνατον δε και της γραφης καρπȣς τινας λεγειν, ὡς ἐκλαμβανȣσιν οἱ λογικωτεροι· φυλλα δε οἱς τρεφονται οἱ ἁπλȣϛεροι. τȣ δε μακαριζομενȣ, και ὡμοιωμενȣ τῳ ξυλῳ της ζωης, καρπος μεν λεγοιτο τα προηγȣμενα ἐργα, οἱον εὐποιια, και περι την σοφιαν ἀσχολια· φυλλα δε τα βιωτικα αὐτȣ κινηματα, ȣ̓δε ταυτα ἀξια καταφρονεισθαι, ȣ̓δε ἀποῤῥειν τῳ μετα προσοχης και εἰς δοξαν θεȣ παντα ποιειν. ȣ̔τω γαρ παν ὁτιȣν των πραττομενων ὑπ' αὐτȣ κατευοδȣται.

Οὐχ ȣ̔τως οἱ ἀσεβεις· ἀλλ' ἡ ὡς ὁ χνȣς ὁν ἐκριπτει ἀνεμος ἀπο προσωπȣ της γης, κ. τ. ε.] Οὔτε το ἑβ αἰκον ἀνεδιπλωσε την λεξιν, ȣ̓τε των ἑρμηνευτων ȣ̓δεις.

Δια τȣτο ȣ̓κ ἀναϛησονται ἀσεβεις ἐν κρισει, κ. τ. ε.] Εντευθεν οἱ ἁπλȣϛεροι των πεπιϛευκοτων ὁρμωμενοι νομιζȣσι τȣς ἀσεβεις της ἀναϛασεως μη τευξεσθαι, τι νοȣντες την ἀναϛασιν, και ποταπην την κρισιν φαντάζομενοι, ȣ̓ πανυ σαφηνιζοντες. κἀν γαρ δοκȣσι περι τȣτων ἀποφαινεσθαι, ἡ βασανος αὐτȣς διελεγξει τα ἑξης ἀκολȣθως σωζειν μη δυναμενȣς. ἐαν ȣ̓ν πυνθανωμεθα τινος αὐτων ἡ ἀναϛασις γινεται, ἀποκρινονται, ὁτι των σωματων, ὡν νυν περικειμεθα. εἰτα προσεπερωτησαντων ἡμων ποτερον της ȣ̓σιας αὐτων ὁλης, ἡ ȣ̓χι; πριν βασανισαι λεγȣσιν, ὁτι ὁλης. ἐαν δε προσαπορησωμεν συμπεριφερομενοι τῃ ἀκεραιοτητι αὐτων, εἰ συναναϛησεται τα ἀποῤῥευσαντα ἐν φλεβοτομιαις αἱματα, και αἱ σαρκες, και αἱ τριχες αἱ πωποτε γενομεναι, ἡ μοναι αἱ προς τῃ ἐξοδῳ θλιβομεναι, εἰς το τῳ θεῳ ποιειν ἁ βȣλεται προσρεχȣσιν. οἱ δε γενναιοτεροι αὐτων, ἱνα μη ἀναγκαζωνται τα αὐτα αἱματα συναγαγειν τῳ λογῳ

quæ ſequuntur: *Et omnia, quæcumque faciet, proſperabuntur.* Licet enim ad quædam neceſſaria uti etiam omnibus, quæ ex conſequentia fiunt. Fructus Chriſti erit præcipue doctrina, quæ fortiorum cibus eſt; folia vero irrationabilium eſca. Ut fructibus utuntur homines, ſic foliis bruta. Quosdam etiam ſcripturæ fructus dicere eſt, quos accipiunt rationabiliores; folia vero, quibus nutriuntur ſimpliciores. Illius, qui beatus prædicatur, & ligno vitæ comparatur, fructus dici poſſunt præcipua ejus opera, nimirum, quicquid boni agit, & amor ſapientiæ; folia vero ſtudia, quæ ad vitæ uſum attinent, quæ ſane, nec ut contemnantur, nec ut decidant, digna ſunt, modo interim accurate atque ad Dei gloriam omnia faciat. Sic enim omnia, quæcumque faciet, proſperabuntur.

Non ſic impii, ſed tanquam pulvis, quem projicit ventus, &c.] Neque hebraicus textus geminat illud, *non ſic*, neque ullus interpretum.

Ideo non reſurgent impii in judicio, &c.] Hoc igitur loco, qui ex fidelibus ſimpliciores ſunt, maxime freti, impios negant reſurrectionis compotes futuros, neque quid per reſurrectionem intelligant, aut quale ſibi judicium fingant, ſatis explicant. Nam etſi ſuam de his ſententiam pronuntiare videantur, ex ipſa tamen inquiſitione conſtabit, minime illos, quæ conſequentia ſunt, poſſe ſervare. Quare ſi eos interrogemus, cujusnam reſurrectio futura ſit; corporum utique reſpondent, quibus modo circumdati ſumus: ſed inſtantibus nobis, totiusne ſubſtantiæ, necne eſſe debeat, antequam diligenter expendant, totius eſſe definiunt. Quod ſi nos ad illorum ſimplicitatem accomodantes iterum dubitando percontemur, num una ſanguis ille reſtituatur, qui ſecta identidem vena defuſus eſt, nec non & caro omnis, ac pili, qui unquam enati ſunt: an ii dumtaxat, qui ſub exitum

λογῳ ἁ πολλακις ἀποκριϑηναι των σωματων ἡμων συνεβη, φασι το ἐπι τελει ἡμων ἀναςησεσϑαι σωμα. προσηπορησαμεν δε δια το τρεπτην εἶναι την σωματικην φυσιν, και τοιαυτα ὥσπερ εἰς το ἡμετερον σωμα αἱ τροφαι καταταττονται, και μεταβαλλȣσι τας ὁμοιοτητας, ὑτως και τα ἡμετερα σωματα μεταβαλλονται, και ἐν τοις σαρκοβοροισ οἰωνοις, και θηριοις γιγνονται μερη των ἐκεινων σωματων. και παλιν ἐκεινα ὑπο ἀνϑρωπων, ἡ ἑτερων ζωων ἐσθιομενα ἀντιμεταβαλλει, και γινεται ἀνϑρωπων, ἡ ἑτερων ζωων σωματα. και τȣτȣ ἐπι πολυ γιγνομενȣ ἀναγκη το αὐτο σωμα πλειονων ἀνϑρωπων πολλακις γενεσϑαι μερος. τινος ὑν ἐςαι σωμα ἐν τῃ ἀναςασει; και ὑτως εἰς βυθον φλυαριας ἡμας ἀλογȣς συμβησεται ἐμπιπτειν. και μετα ταυτας τας ἀποριας, ἐπι το παντα δυνατα εἶναι τῳ Θεῳ καταφευγȣσι, και λεξεις των γραφων δυναμενας κατα την προχειρον ἐκδοχην ὑποβαλλειν το νοȣμενον αὐτοις προφερονται· οἷον την ἐν τῳ Ιεζεκιηλ· και ἐγενετο ἐπ᾽ ἐμε χειρ κυριȣ· και ἐξηγαγε με ἐν πνευματι, και ἐϑηκε με ἐν μεσῳ τȣ πεδιȣ, και τȣτο ἦν μεςον ὀςεων ἀνϑρωπων. και περιηγαγε με ἐπ᾽ αὐτα κυκλοϑεν κυκλῳ· και ἰδȣ πολλα σφοδρα ἐπι προσωπȣ τȣ πεδιȣ, και ἰδȣ αὐτα ξηρα λιαν· και εἶπε προς με· υἱε ἀνθρωπȣ, εἰ ζησεται τα ὀςεα ταυτα; και εἶπον· κυριε ὁ θεος συ ἐπιςασαι ταυτα· και εἶπε προς με· προφητευσον υἱε ἀνϑρωπȣ. και εἶπον προς αὐτα, τα ὀςεα τα ξηρα ταυτα, ἀκȣσατε λογον κυριȣ· ταδε λεγει Αδοναι κυριος τοις ὀςεοις τȣτοις· ἰδȣ ἐγω εἰσαγω εἰς ὑμας πνευμα ζωης, και δωσω εἰς ὑμας νευρα, και ἐπαξω ἐφ᾽ ὑμας σαρκας, και ἐκτενῳ ἐφ᾽ ὑμας δερμα, και δωσω το πνευμα μȣ ἐφ᾽ ὑμας,

και

noſtrum effloruerunt, eo confugiunt, ut Deo permittendum eſſe dicant, ut, quæ velit, efficiat. At qui magis inter illos ſtrenui ſunt, ne ſanguinis copiam omnem, qui ex corporibus noſtris plerumque ſecretus eſt, in unum conferre oratione ſua cogantur, ejusmodi reſurgere corpora prædicant, qualia morientibus nobis extiterint, contra quos illud inſuper objicimus, cum ſit corporum natura mutabilis, quemadmodum in corpus noſtrum alimenta digeruntur, ſimilitudinesque transmutant, ita & corpora noſtra converti, & a carnivoris avibus, ferisque depaſta corporum illorum partes effici. Quæ quidem rurſum ab hominibus, aut aliis animalibus devorata viciſſim mutantur, & hominum vel aliorum animalium corpora fiunt: qua re ſæpius repetita, neceſſe eſt idem corpus complurium hominum ſæpius eſſe partem. Cujusnam igitur in reſurrectione corpus eſſe debebit? Ita nos velut ratione deſtituti in altiſſimas quasdam nugas atque ineptias devolvimur. Cæterum poſt hæc a nobis objecta eo demum ſe referunt, ut omnia Deo poſſibilia eſſe dicant, atque ad opinionem ſuam quædam ſcripturæ teſtimonia, quæ primo obvioque ſenſu illorum confirmare dogma videntur, accommodare nituntur. Quale eſt Ezechielis illud: *Et facta eſt ſuper me manus Domini, & eduxit me in ſpiritu, & poſuit me in medio campi, & hic erat plenus oſſibus hominum, & circumduxit me ad ea per circuitum; & ecce multa valde in ſuperficie campi; & ecce ipſa arida valde, & dixit ad me: Fili hominis, ſi vivent oſſa hæc? Et dixi, Domine Deus, tu ipſa noſti, & dixit ad me: Prophetiza fili hominis. Et locutus ſum ad hæc: Oſſa arida audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus oſſibus illis: Ecce ego inducam in vos ſpiritum vitæ, & ponam in vobis nervos, & inducam in vos carnes, & extendam ſuper vos cutem, & dabo ſpiritum meum in vos, & vivetis. Et ponam vos in terra veſtra, & cognoſcetis, quia*

καὶ ζήσεσθε, καὶ θήσομαι ὑμας ἐπι την γην ὑμων, και γνώσεσθε ὅτι ἐγω εἰμι κυριος· τουτῳ μεν ουν πιθανωτερῳ χρωνται τῳ ῥητῳ. και ἀλλα δε λεγουσιν εὐαγγελικα, οἷον, ὡς το, ἐκει ἐσται ὁ κλαυθμος και ὁ βρυγμος των ὀδοντων· και, το, φοβηθητε τον δυναμενον και ψυχην, και σωμα ἀπολεσαι ἐν γεεννῃ· και το ἐν τῳ Παυλῳ, ζωοποιησει τα θνητα ὑμων σωματα, δια το ἐνοικουν αὐτου πνευμα ἐν ὑμιν. χρη δε παντα τον φιλαληθη κατ' αὐτον τουτοις τον νουν ἐπιστησαντα περι της ἀναστασεως ἀγωνισασθαι, σωσαι τε και την των ἀρχαιων παραδοσιν, και φυλαξασθαι ἐμπεσειν εἰς φλυαριαν πτωχων νοηματων, ἀδυνατων τε ἁμα, και θεου ἀναξιων. τουτο ουν εἰς τον τοπον διαληπτεον, ὁτι παν σωμα ὑπο φυσεως συνεχομενον της καταταττουσης ἐξωθεν τινα δικην τροφης, εἰς αὐτο, και ἀποκρινουσης ἀντι των ἐπεισαγομενων ἑτερα, ὡσπερ τα των φυτων, και των ζωων, το ὑλικον ὑποκειμενον ουδε ποτε ἐχει ταυτον. διοπερ ου κακως ποταμος ὠνομασται το σωμα· διοτι ὡς προς το ἀκριβες ταχα, ουδε δυο ἡμερων, το πρωτον ὑποκειμενον, ταυτον ἐστιν ἐν τῳ σωματι ἡμων· και τοιγε του οἷον ἡ Παυλου, ἡ Πετρου, ἀει του αὐτου ὀντος, ου του κατα ψυχην μονου, ἧς ἡ ουσια ουτε ῥει καθ' ἡμας, ουτ' ἐπεισαγομενον τι ἐχει ποτε, κἀν ῥευστη ἠν ἡ φυσις του σωματος, τῳ το εἰδος το χαρακτηριζον το σωμα ταυτον εἰναι· ὡς και τους τυπους μενειν τους αὐτους, εἰς την ποιοτητα Πετρου και Παυλου την σωματικην παριστανοντας· καθ' ἡν ποιοτητα και ουλαι ἐκ παιδων παραμενουσι τοις σωμασι, και ἀλλα τινα ἰδιωματα, φακοι. και ἐπι τουτοις εἰ τι ἐστιν ὁμοιον τουτο το εἰδος, καθ' ὁ εἰδοποιειται ὁ Πετρος και ὁ Παυλος, το σωματικον, ὁ ἐν τῃ ἀναστασει περιτι-

θεται

ego ſum Dominus. Hoc igitur probabilius cæteris teſtimonium eſt, quæ commemorare ſolent, præter quod nonnulla ex evangeliis expromunt: velut, *ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Item, *timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.* Tum illud ex Paulo: *Vivificabit mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem ejus ſpiritum in vobis.* Verum omnes eos neceſſe eſt, qui veritatis ſtudio ducuntur, cum ad ea animum adjecerint, adverſus iſtos de reſurrectione contendere; ut & quæ a veteribus tradita ſunt, retineantur; idque caveamus, ne in ſenſuum inaniſſimorum ineptias deſcendamus; eorum ſcilicet, quæ neque fieri poſſunt, & divina majeſtate ſunt indigna. Quocirca ſic ad eum locum ratiocinari convenit; corpus omne, quod quidem natura continetur, quæ extrinſecus aliquid ei alimenti adſciſcit, proque iis, quæ ſufficiuntur, excernit alia: cujusmodi ſunt ſtirpium corpora, & animalium pars illa cum materia concreta; nunquam unum idemque remanere. Unde non male fluvius quidam corpus eſſe dicitur: quoniam ſi accurate conſideremus, ne biduo quidem prior materia in corporibus noſtris eadem conſtansque perſeverat: cum interim Paulus exempli gratia, vel Petrus idem nihilominus perſiſtat, non modo ſi ejus animam ſpectes, cujus ſubſtantia neque fluxa eſt in nobis, neque quicquam extrinſecus invectum accipit; ſed ob id præterea, quod, tametſi velut in perpetua fluxione ſit natura corporis, eadem forma permaneat, quæ corporis noſtri quaſi nota quædam eſt propria. Non aliter atque eædem figuræ manent, quæ Petri, Paulique corporum qualitatem confirmando exhibent; per quam etiam qualitatem accidit, ut & cicatrices jam tum a pueris in corporibus permaneant, aliaque nonnulla, quæ ſingulorum propria ſunt, cujusmodi ſunt lentigines. Ad hæc licet ſimilis corporea illa forma ſit,

θηται παλιν τη ψυχῃ, ἐπι το κρειττον μεταβαλλον, ȣ̓ παντως τοδε ἐτι ἐντεταγμενον το κατα την πρωτην ὑποκειμενον. ὡσπερ δε το εἰδος ἐςι μεχρι τȣ περατος, κἀν οἱ χαρακτηρες δοκωσι πολλην ἐχειν παραλλαγην· ὑτως νοητεον και ἐπι τȣ παροντος, εἰδος ταυτον εἰναι τῳ μελλοντι, πλειςης ὁσης ἐσομενης της ἐπι καλλιον μεταβολης. ἀναγκαιον γαρ την ψυχην ἐν τοποις σωματικοις ὑπαρχȣσαν, κεχρησθαι σωμασι καταλληλοις τοις τοποις. και ὡσπερ ἐν θαλασσῃ ζην ἡμας ἐνυδρȣς γενομενȣς εἰ ἐχρην, παντως ἀν ἐδει παραπλησιαν ἐχειν και την ἀλλην ἰχθυων κατασασιν· ὑτως μελλοντας κληρονομειν βασιλειαν ȣ̓ρανων, και ἐν τοποις διαφερȣσιν ἐσεσθαι, ἀναγκαιον χρησθαι σωμασι πνευματικοις, ȣ̓χι τȣ εἰδȣς τȣ προτερȣ ἀφανιζομενȣ, κἀν ἐπι το ἐνδοξοτερον γινηται αὐτȣ ἡ τροπη· ὡσπερ ἠν το Ιησȣ εἰδος, και Μωσεως και Ηλια, ȣ̓χ ἑτερον ἐν τη μεταμορφωσει, [illegible] εἰ το πρωτον ὑποκειμενον [illegible] τοτε, ὁπȣ ὁ λογος [illegible] ὁτι ȣ̓δε νυν δυναται [illegible] το πρωτον ὑποκειμενον. ἀξιον δε [illegible] σπειρεσθαι, ἑτερον δε [illegible]. σπειρεται γαρ σωμα ψυχικον, ἐγειρεται σωμα πνευματικον. και ἐπιφερει πασιν ὁ ἀποςολος, σχεδον την γηινην ποιοτητα ἡμας διδασκων ἀποτιθεσθαι μελλειν ἡμας, τȣ εἰδȣς σωζομενȣ κατα την ἀναςασιν. τȣτο δε φημι, ἀδελφοι, ὁτι σαρξ και αἱμα βασιλειαν θεȣ κληρονομησαι ȣ̓ δυναται, ȣ̓δε ἡ φθορα την ἀφθαρσιαν. ἰσως μεν γαρ ἐςαι περι τȣ τον ἁγιον διακρατȣμενον, ὑπο τȣ ἰδιοποιȣντος ποτε την σαρκα· σαρξ δε ȣ̓κετι, ἀλλ' ὁσπερ ποτε ἐχαρακτηριζετο ἐν τη σαρκι,

τȣτο

qua Petrus Pauluſque potiſſimum conſtituitur, idque ipſum, quod in reſurrectione animæ denuo tribuitur, ſed in melius converſum: non tamen eadem eſt illa materia, quæ corpori primum inſita fuerat. Ac quemadmodum ſpecies ipſa ad ultimum uſque eadem eſt, etſi ingens propriarum formarum, notarumque videatur eſſe diverſitas: ita & in eo, de quo agimus, intelligendum eſt, præſentem corporis ſpeciem eamdem eſſe cum futura: cum eo tamen, ut incredibilis in melius ſit futura mutatio. Neceſſe eſt enim, animam corporeis in locis hærentem conſentaneis ſibi uti corporibus. Atque ut ſi in aquatilium naturam converſos vitam in mari nos degere oporteret, neceſſarium foret, nos alia corporum conſtitutione, piſciumque ſimili, eſſe præditos: ita qui cœlorum regni hereditatem adituri ſunt, ac diverſis in ſedibus habitaturi, ſpiritalia quoque corpora habeant neceſſe eſt: non quod prior extinguatur ſpecies, tametſi in illuſtrius quiddam glorioſiuſque mutetur. Quemadmodum Jeſu, ac Moyſis, & Eliæ ſpecies in transformatione non alia, quam quæ initio erat, extitit. Non te igitur offendat, ſi quis primam ſubjectam materiam non eamdem tunc futuram dixerit; cum ne biduo quidem modo eamdem illam permanere poſſe ratio ipſa declaret, ſi quis mentem velit advertere. Animadverſione præterea dignum & illud eſt: diverſum ſeminari corpus, diverſumque reſurgere: *Seminatur enim corpus animale, reſurget corpus ſpiritale.* His omnibus ejuſmodi ab Apoſtolo ſubjiciuntur, quibus nos terrenam qualitatem ſic eſſe poſituros docet, ut ipſa in reſurrectione ſpecies ſalva integraque permaneat. *Hoc autem dico, fratres, quoniam caro & ſanguis regnum Dei poſſidere nequeunt, neque corruptio incorruptionem.* Etſi enim fortaſſe eximium quiddam ſanctorum corpori tribuendum erit, ut id carnis ipſa proprietas conſervet, caro tamen amplius non erit,

τουτο χαρακτηρισθησονται ἐν τῳ πνευματικῳ σωματι. και προς τα ῥηματα δε των γραφων, ἁ παρατιθενται οἱ ἀδελφοι ἡμων, ταυτα ἐστιν εἰπειν, και πρωτον ἐκ τῳ Ιεζεκιηλ, ἐπι το ὁσον ἐφ' οἱς βουλονται οἱ ἁπλουστεροι κατα τας λεξεις ταυτας, ουδε ἀναστασις σαρκων ἐσται, ἀλλα ὀστεων μονον, και δερματων, και νευρων, ἁμα δε και ὑποδεικτεον αὐτοις, ὁτι συναρπαζονται, ὡς μη νενοηκοτες τα γεγραμμενον. ου γαρ εἰ ὀστα ὀνομαζεται, παντως τα ὀστα ταυτα νοητεον· ὡσπερ ουδε ἐν τῳ, διεσκορπισθη παντα τα ὀστα μου. και, ἰασαι με, ὁτι ἐταραχθη τα ὀστα μου, φανερου ὀντος του μη λεγεσθαι τα ὀστα κατα την κοινην ἐκδοχην, ἐπιφερεται γουν τῳ λογῳ, ἀρα γε λεγουσιν, ξηρα γεγονε τα ὀστεα ἡμων, ὁτι αὐται λεγουσιν, ὁτι ξηρα γεγονε τα ὀστα ἡμων, θελοντες ἀνεγερθαι συναχθεντα; ἀλλα τουτο ἀμηχανον. λεγοιεν δ' ἀν, ξηρα γεγονε τα ὀστεα ἡμων, ἐν αἰχμαλωσιαις γενομενοι και πασαν ζωτικην νοτιδα ἀποβεβληκοτες, ἐπιφερουσι γουν το, ἀπολωλεν ἡ ἐλπις ἡμων, διαπεφωνηκαμεν. οὐκουν ἡ ἐπαγγελια της ἀναστασεως του λαου ἐστιν ἀπο του πτωματος, και της οἱονει νεκροτητος ἡν νενεκρωνται, δια τα ἁμαρτηματα τοις ἐχθροις παραδοθεντες, και οἱ ἁμαρτωλοι δε ὑπο του σωτηρος λεγονται εἰναι ταφοι γεμοντες ὀστεων, και πασης ἀκαθαρσιας. πρεπει δε τῳ θεῳ ἀνοιγειν τα μνημεια ἑκαστου, και ἐξαγειν ἐκ των μνημειων ἡμας ἐζωοποιημενους, ὡσπερ ὁ σωτηρ τον Λαζαρον εἱλκυσεν ἐξω. το δε, ἐκει ἐσται ὁ κλαυθμος, και ὁ βρυγμος των ὀδοντων, προς αὐτους ἀποριτεον, ὁτι ὡς ἐν τουτῳ τῳ βιῳ παν μελος εἰς τινα χρειαν ὁ δημιουργος κατεσκευασεν, ουτως και τους ὀδοντας εἰς το διακοπτεσθαι την στερεαν τροφην. τις ουν χρεια τοις κολαζομενοις

ὀδον-

ſed quod in carne velut propria quædam nota erat impreſſum, hoc idem in ſpiritali corpore conſignandum erit. Quod vero ad eos ſcripturæ locos attinet, qui a fratribus noſtris objiciuntur, ita breviter occurrere poſſumus; atque imprimis ei, quem ex Ezechiele proferunt. Etenim ſi rudiorum mentem, ac ſcopum velimus attendere, quem in illis Prophetæ verbis ſibi propoſuerunt; conſequens eſt, ne ullam quidem carnis reſurrectionem videri; ſed oſſium dumtaxat, cuticularum, atque nervorum. Sed & illud demonſtrandum ipſis eſt, temere illos in errorem abripi, dum ſcripti ſententiam nequaquam percipiunt. Neque enim cum oſſa nominantur, hæc ipſa, quæ habemus, oſſa par eſt accipi; uti neque in his locis, ubi ſcriptum eſt: *Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.* Tum: *Sana me, quoniam conturbata ſunt oſſa mea*: cum ſit manifeſtum, non ſecundum vulgarem notionem oſſium nomen uſurpari. Proinde ſtatim eadem in oratione ſubjungitur: *Eo quod ipſi dicunt: quoniam arida facta ſunt oſſa noſtra.* Num hoc igitur dicunt, *arida facta ſunt oſſa noſtra*, quod eadem in unum collecta volunt reſurgere? Atqui fieri iſtud non poteſt. Quare arida ideo ſua dicunt oſſa, quod in captivitatibus diu habiti vitalem omnem humorem amiſerint. Unde & illud inferunt: *Periit ſpes noſtra: abſciſſi ſumus.* Quocirca reſurrectionis illa populo facta promiſſio ab illa ruina, ac velut enecatione, qua velut exſtincti ſunt, dum propter ſcelera in hoſtium poteſtatem traditi ſunt, quædam eſt excitatio futura. Quinetiam peccatores a Salvatore ſepulcra eſſe dicuntur, oſſibus atque omni immunditia plena. Sed illud divinæ majeſtati convenit, ut ſingulorum ſepulcra patefaciat, & nos ad vitam inſtauratos e monumentis educat, perinde ac Lazarum foras Salvator extraxit. Jam vero quod hunc locum objiciunt: *Ibi erit fletus & ſtridor dentium*, ſic adverſus illos diſputandum eſt. Cum in hac vita

ὀδοντων; ὁ γαρ εἰς την γεενναν ὀντες κατ᾽ αὐτους φαγονται. και δεικτεον ὁτι ου παντα παραλαμβανεσθαι δει κατα το κειμενον. ὀδοντας γουν ἁμαρτωλων συνετριψας· και τας μυλας των λεοντων συνεθλασεν ὁ κυριος. τις δε ουτως ἠλιθιος, ὡς ὑπολαμβανειν, ὁτι τηρων τα σωματα των ἁμαρτωλων ὁ θεος, τους ὀδοντας αὐτων συντριβει μονον; ὡσπερ ουν ει τις θελων ταυτα ουτως ἐχειν, θλιβομενος εἱλκετο ἐπ᾽ ἀλληγοριαν, ουτως ζητητεον των κολαζομενων τον βρυγμον των ὀδοντων, της ψυχης δυναμιν μαστητικην ἐχουσης, ἡτις ἐν καιρῳ του ἐλεγχου περι των ἁμαρτηματων, κατα τον συγκρουσμον των ὀδοντων, ὡς ἐφρονησε, βρυξει τους ὀδοντας. το δε, φοβηθητε τον δυναμενον και ψυχην, και το σωμα ἀπολεσαι ἐν γεεννῃ, ταχα μεν διδασκει ὁτι ἀσωματος ἡ ψυχη, ταχα δε δηλοι και ὁτι χωρις σωματος ου κολασθησεται· περι ου φυσιολογουντες τα περι του εἰδους και του πρωτου ὑποκειμενου εἰρηκαμεν. και το παρα τῳ ἀποστολῳ δε, ζωοποιησει και τα θνητα ἡμων σωματα, θνητου ὀντος του σωματος, και ου μετεχοντος της ἀληθινης ζωης, δυναται παριστανειν, ὁπου το σωματικον εἰδος, περι ου εἰρηκαμεν τῃ φυσει θνητον ὀν, ὁταν Χριστος φανερωθῃ ἡ ζωη ἡμων, και αὐτο μεταβαλλει ἀπο του εἰναι σωμα θανατου ζωοποιηθεν, δια το πνευμα το ζωοποιουν ἐκ του πνευματος γεγονεναι. και το, ἐρει δε, πως ἐγειρονται οἱ νεκροι, ποιῳ δε σωματι ἐρχονται; γυμνως παριστησιν ὁτι το πρωτον ὑποκειμενον ουκ ἀναστησεται. ει γαρ καλως ἐλαβομεν το παραδειγμα, ῥητεον ὁτι ὁ σπερματικος λογος ἐν τῳ κοκκῳ του σιτου δραξαμενος της παρακειμενης ὑλης, και δι᾽ ὁλης αὐτης χωρησας, περιδρα-

membrum omne ad uſum aliquem a ſummo illo opifice ſit conditum, tum vero dentes ſolido cibo comminuendo ſunt facti. Quid igitur dentibus opus illis eſt, qui apud inferos cruciantur? Non enim, opinor, quicquam illic manducatores eſſe dixerint. Ad hæc docendi ſunt, non omnia perinde accipienda eſſe, ac ſcripta ſunt. Quare alio loco ſcriptum eſt: *Dentes peccatorum contriviſti* Item; *Molas leonum confregit Dominus*. Nam quis adeo ſtolidus eſt, ut ſibi perſuadeat, Deum reſervatis peccatorum corporibus ſolos dentes conterere? Ut igitur, qui hæc ita ſe habere velit, in anguſtias conjectus ad allegoricum ſenſum vel invitus trahitur: ſic de ſtridore dentium in his, qui ſuppliciis afficiuntur, inquirere idem oportet: quatenus anima commandendi nonnullam vim habet, qua ultimo illo judicii tempore, cum de peccatis quæſtio habebitur, perinde ut collidi dentes ſolent, ita tum dentibus quodammodo ſtridebit. Illud vero, *Timete eum, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam*, forte id unum nos docet, expertem eſſe corporis animam; aut illud inſuper; animam ſine corpore nullas pœnas eſſe perſoluturam. De quo corpore quæ ad ſpeciem, ac primam ſubjectam materiam attinebant, paulo ante naturali ratione diſſeruimus. At vero dictum illud Apoſtoli! *Vivificabit & mortalia noſtra corpora;* cum noſtrum mortale ſit corpus, nec veræ vitæ particeps, iſtud ipſum declarare poteſt: corpoream hanc ſpeciem, de qua antea diximus, quæ natura mortalis eſt, *Cum Chriſtus apparuerit vita noſtra*, & ipſam ab eo ſtatu, quo peccati corpus erat, eſſe mutandam; poſteaquam ſcilicet ab vivifico ſpiritu ad vitam reſtituta fuerit, atque in ſpiritalem naturam tranſierit. Præterea iſtud ipſum: *Sed dicet aliquis: quomodo reſurgunt mortui, aut quali cum corpore venient?* palam illud oſtendit, primam ſubjectam materiam nullo modo reſurgere. Nam &

recte

ριδραξαμενος αὐτης τῳ αὐτȣ εἰδει, ὧν ἐχει δυναμεων ἐπιτηδειαι τῃ ποτε γῃ, και ὑδατι, και ἀερι, και πυρι, νικησας τας ἐκεινων ποιοτητας, μεταβαλλει ἐπι ταυτην ἧς ἐςιν αὐτος δημιȣργος, και ȣ̓τως συμπληρȣται ὁ ςαχυς εἰς ὑπερβολην διαφερων τȣ ἐξ ἀρχης κοκκȣ, μεγεθει και σχηματι, και ποικιλιᾳ.

Τȣ αὐτȣ.] Κρισις ἐςι δικαιων μεν ἡ ἀπο πρακτικȣ σωματος ἐπι ἀγγελικα μεταβασις· ἀσεβων δε, ἀπο πρακτικȣ σωματος ἐπι σκοτεινα και ζοφερα μεταθεσις σωματα. ἐγερθησονται γαρ οἱ ἀσεβεις ȣ̓κ ἐν τῃ προτερᾳ κρισει, ἀλλ᾽ ἐν τῃ δευτερᾳ.

Ὁτι γινωσκει ὁ κυριος ὁδον δικαιων, και ὁδος ἀσεβων ἀπολειται.] Οὐδεν ὑπο θεȣ γινωσκεται φαυλον, ἀλλ᾽ ἡ των δικαιων ὁδος. ἐγνω γαρ κυριος τȣς ὀντας αὐτȣ· ὁδος δε δικαιων, ὁ εἰπων, ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, περι ȣ̔ λελεκται, ἰδετε δε ποια ἐςιν ἡ ὁδος ἡ ἀγαθη. ὁδος δε ἀσεβων ἡν ὁδευȣσιν οἱ κακολογȣντες τον δημιȣργον. ἀγνοει δε και ȣ̓ γινωσκει τα κακα, ȣ̓ τῳ δυνασθαι αὐτον περιδρεξασθαι παντων, και περιλαβειν τῃ διανοιᾳ αὐτȣ· τȣτο γαρ ἀθεμιτον και λογιζεσθαι περι θεȣ· ἀλλα τῳ ἀναξια εἰναι της γνωσεως αὐτȣ. ταχα δια τȣτο (τολμηροτερον δε αὐτο ἐρει ὁ λογος) πυνθανεται περι ὧν ȣ̓κ οἰδεν· ὁταν γαρ ἁμαρτῃ ὁ Αδαμ, ȣ̓κ οἰδεν αὐτον, ȣ̓δε τον τοπον εἰς ὁν ἐκπεπτωκεν φευγων ἀπο θεȣ. διο φησιν, Αδαμ πȣ εἶ; ὁμοιως δε και ἐν τῳ εὐαγγελιῳ πυνθανεται περι ὧν ȣ̓κ οἰδεν, ȣ̓κ ὀντων ἀξιων της γνωσεως αὐτȣ. ἐπει γαρ ȣ̓κ οἰδε το δαιμονιον, ȣ̓δε το ὀνομα αὐτȣ, πυνθανεται τι το ὀνομα αὐτȣ, ὁτε ἐκεινο ἀποκρινεται, ὁτι λεγεων ὀνομα μοι. και πριν την ἀφεσιν την περι της σωτηριας λαβειν την αἱμορρȣσαν, πυνθανεται λεγων· τις μȣ ἡψατο; την

ὁδον

recte propoſitum ab Apoſtolo exemplum accipimus, dicendum eſt: ſeminis naturam, quæ frumenti grano inſita eſt, vicina correpta materia, totam illam pervadere, atque illius pariter correpta ſpecie, vires ſuas in id, quod ante terra, aqua, aer, ignisque fuerat, transfundere, earumque ſuperatis qualitatibus, in illam ipſam, cujus eſt artifex, convertere: atque hoc modo perfici ſpicam, quæ a priore grano mirum in modum, & magnitudine, & figura, & varietate diſſideat.

Ejusdem.] Juſtorum quidem judicium eſt tranſitus ab operoſo corpore ad angelica corpora; impiorum vero judicium eſt ab operoſo corpore in tenebroſa & obſcura corpora permutatio. Reſurgent enim impii, non in priori, ſed in ſecundo judicio.

Quoniam novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorum peribit.] Malum nullum a Deo, ſed juſtorum via cognoſcitur. *Novit* enim *Dominus, qui ſunt ejus.* Juſtorum vero via eſt ille, qui dixit: *Ego ſum via*, de quo etiam dicitur: *Videte quæ ſit via bona.* Impiorum autem via eſt illa, in qua ambulant, qui de creatore male loquuntur. Ignorat nec novit mala, non quod non poſſit omnia comprehendere, & intelligentia ſua aſſequi, (hoc enim de Deo cogitare nefas) ſed quod cognitione ejus indigna ſint. Idcirco forte (audacter enim dicendum eſt) interrogat de iis, quæ non novit. Ubi enim Adam peccavit, non novit eum, neque locum, in quem ceciderat Deum fugiens. Quapropter ait: *Adam ubi es?* Sic & in Evangelio interrogat de iis, quæ non novit, quod cognitione ſua indigna ſint. Quia enim non noverat dæmonium, neque nomen ejus, interrogat, quod nomen ejus ſit, & audit: *Legio mihi nomen eſt.* Et priusquam mulier ſanguinis profluvio laborans remiſſionem peccatorum obtineat, interrogat dicens: *Quis me tetigit?* Viam igitur iniquorum ignorat Deus, juſtorum

και ζησεσθε, και θησομαι ὑμας ἐπι την γην ὑμων, και γνωσεσθε ὀτι ἐγω εἰμι κυριος· τουτῳ μεν ουν πιθανωτερῳ χρωνται τῳ ῥητῳ. και ἀλλα δε λεγουσιν εὐαγγελικα, οἱον, ὡς το, ἐκει ἐςαι ὁ κλαυθμος και ὁ βρυγμος των ὀδοντων· και το, φοβηθητε τον δυναμενον και ψυχην, και σωμα ἀπολεσαι ἐν γεεννῃ· και το ἐν τῳ Παυλῳ, ζωοποιησει τα θνητα ὑμων σωματα, δια το ἐνοικουν αὐτου πνευμα ἐν ὑμιν. χρη δε παντα τον φιλαληθη κατ᾽ αὐτον τουτοις τον νουν ἐπιςησαντα περι της ἀναςασεως ἀγωνισασθαι, σωσαι τε και την των ἀρχαιων παραδοσιν, και φυλαξασθαι ἐμπεσειν εἰς φλυαριαν πτωχων νοηματων, ἀδυνατων τε ἁμα, και θεου ἀναξιων. τουτο ουν εἰς τον τοπον διαληπτεον, ὁτι παν σωμα ὑπο φυσεως συνεχομενον της καταταττουσης ἐξωθεν τινα δικην τροφης, εἰς αὐτο, και ἀποκρινουσης ἀντι των ἐπεισαγομενων ἑτερα, ὡσπερ τα των φυτων, και των ζωων, το ὑλικον ὑποκειμενον ουδε ποτε ἐχει ταυτον. διοπερ ου κακως ποταμος ὠνομαςαι το σωμα· διοτι ὡς προς το ἀκριβες ταχα, ουδε δυο ἡμερων, το πρωτον ὑποκειμενον, ταυτον ἐςιν ἐν τῳ σωματι ἡμων· και τοιγε του οἱον ἡ Παυλου, ἡ Πετρου, ἀει του αὐτου ὀντος, ου του κατα ψυχην μονου, ἧς ἡ ουσια ουτε ῥει καθ᾽ ἡμας, ουτ᾽ ἐπεισαγομενον τι ἐχει ποτε, κἀν ῥευςη ἡν ἡ φυσις του σωματος, τῳ το εἰδος το χαρακτηριζον το σωμα ταυτον εἶναι· ὡς και τους τυπους μενειν τους αὐτους, εἰς την ποιοτητα Πετρου και Παυλου την σωματικην παριςανοντας· καθ᾽ ἡν ποιοτητα και ουλαι ἐκ παιδων παραμενουσι τοις σωμασι, και ἀλλα τινα ἰδιωματα, φακοι. και ἐπι τουτοις εἰ τι ἐςιν ὁμοιον τουτο το εἰδος, καθ᾽ ὁ εἰδοποιειται ὁ Πετρος και ὁ Παυλος, το σωματικον, ὁ ἐν τῃ ἀναςασει περιτι-

θεται

ego ſum Dominus. Hoc igitur probabilius cæteris teſtimonium eſt, quæ commemorare ſolent, præter quod nonnulla ex evangeliis expromunt: velut, *ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Item, *timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.* Tum illud ex Paulo; *Vivificabit mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem ejus ſpiritum in vobis.* Verum omnes eos neceſſe eſt, qui veritatis ſtudio ducuntur, cum ad ea animum adjecerint, adverſus iſtos de reſurrectione contendere; ut & quæ a veteribus tradita ſunt, retineantur; idque caveamus, ne in ſenſuum inaniſſimorum ineptias deſcendamus; eorum ſcilicet, quæ neque fieri poſſunt, & divina majeſtate ſunt indigna. Quocirca ſic ad eum locum ratiocinari convenit; corpus omne, quod quidem natura continetur, quæ extrinſecus aliquid ei alimenti adſciſcit, proque iis, quæ ſufficiuntur, excernit alia: cujusmodi ſunt ſtirpium corpora, & animalium pars illa cum materia concreta; nunquam unum idemque remanere. Unde non male fluvius quidam corpus eſſe dicitur: quoniam ſi accurate conſideremus, ne biduo quidem prior materia in corporibus noſtris eadem conſtansque perſeverat: cum interim Paulus exempli gratia, vel Petrus idem nihilominus perſiſtat, non modo ſi ejus animam ſpectes, cujus ſubſtantia neque fluxa eſt in nobis, neque quicquam extrinſecus invectum accipit; ſed ob id præterea, quod, tametſi velut in perpetua fluxione ſit natura corporis, eadem forma permaneat, quæ corporis noſtri quaſi nota quædam eſt propria. Non aliter atque eædem figuræ manent, quæ Petri, Paulique corporum qualitatem confirmando exhibent; per quam etiam qualitatem accidit, ut & cicatrices jam tum a pueris in corporibus permaneant, aliaque nonnulla, quæ ſingulorum propria ſunt, cujusmodi ſunt lentigines. Ad hæc licet ſimilis corporea illa forma ſit,

ϑεται παλιν τῃ ψυχῃ, ἐπι το κρειττον μεταβαλλον, ȣ̓ παντως τοδε ἐτι ἐντεταγμενον το κατα την πρωτην ὑποκειμενον. ὡσπερ δε το εἰδος ἐςι μεχρι τȣ περατος, κἀν οἱ χαρακτηρες δοκωσι πολλην ἐχειν παραλλαγην· ȣ̈τως νοητεον και ἐπι τȣ παροντος, εἰδος ταυτον εἶναι τῳ μελλοντι, πλειςης ὁσης ἐσομενης της ἐπι καλλιον μεταβολης. ἀναγκαιον γαρ την ψυχην ἐν τοποις σωματικοις ὑπαρχȣσαν, κεχρησθαι σωμασι καταλληλοις τοις τοποις. και ὡσπερ ἐν θαλασσῃ ζην ἡμας ἐνυδρȣς γενομενȣς εἰ ἐχρην, παντως ἀν ἐδει παραπλησιαν ἐχειν και την ἀλλην ἰχθυων καταςασιν· ȣ̈τως μελλοντας κληρονομειν βασιλειαν ȣ̓ρανων, και ἐν τοποις διαφερȣσιν ἐσεσθαι, ἀναγκαιον χρησθαι σωμασι πνευματικοις, ȣ̓χι τȣ εἰδȣς τȣ προτερȣ ἀφανιζομενȣ, κἀν ἐπι το ἐνδοξοτερον γινηται αὐτȣ ἡ τροπη· ὡσπερ ἠν το Ιησȣ εἰδος, και Μωσεως, και Ηλιȣ, ȣ̓χ ἑτερον ἐν τῃ μεταμορφωσει, παρ' ὁ ἠν. μη προσκοπτε τοινυν, εἰ το πρωτον ὑποκειμενον ἀν τις λεγοι μη ἐσεσθαι ταυτον τοτε, ὁπȣ ὁ λογος τοις ἐφιςανειν δυναμενοις δεικνυσιν, ὁτι ȣ̓δε νυν δυναται δυο ἡμερων εἶναι το πρωτον ὑποκειμενον. ἀξιον δε ἐπιςησαι και το, ἑτεροιον μεν σπειρεσθαι, ἑτεροιον δε ἀνιςασθαι. σπειρεται γαρ σωμα ψυχικον, ἐγειρεται σωμα πνευματικον. και ἐπιφερει πασιν ὁ ἀποςολος, σχεδον την γηινην ποιοτητα ἡμας διδασκων ἀποτιθεσθαι μελλειν ἡμας, τȣ εἰδȣς σωζομενȣ κατα την ἀναςασιν. τȣτο δε φημι, ἀδελφοι, ὁτι σαρξ και αἱμα βασιλειαν Θεȣ κληρονομησαι ȣ̓ δυναται, ȣ̓δε ἡ φθορα την ἀφθαρσιαν. ἰσως μεν γαρ ἐςαι περι τȣ τον ἁγιον διακρατȣμενον, ὑπο τȣ ἰδιοποιȣντος ποτε την σαρκα· σαρξ δε ȣ̓κετι, ἀλλ' ὁσπερ ποτε ἐχαρακτηριζετο ἐν τῃ σαρκι,

qua Petrus Paulusque potiſſimum conſtituitur, idque ipſum, quod in reſurrectione animæ denuo tribuitur, ſed in melius converſum: non tamen eadem eſt illa materia, quæ corpori primum inſita fuerat. Ac quemadmodum ſpecies ipſa ad ultimum usque eadem eſt, etſi ingens propriarum formarum, notarumque videatur eſſe diverſitas: ita & in eo, de quo agimus, intelligendum eſt, præſentem corporis ſpeciem eamdem eſſe cum futura: cum eo tamen, ut incredibilis in melius ſit futura mutatio. Neceſſe eſt enim, animam corporeis in locis hærentem conſentaneis ſibi uti corporibus. Atque ut ſi in aquatilium naturam converſos vitam in mari nos degere oporteret, neceſſarium foret, nos alia corporum conſtitutione, piſciumque ſimili, eſſe præditos: ita qui cœlorum regni hereditatem adituri ſunt, ac diverſis in ſedibus habitaturi, ſpiritalia quoque corpora habeant neceſſe eſt: non quod prior extinguatur ſpecies, tametſi in illuſtrius quiddam glorioſiusque mutetur. Quemadmodum Jeſu, ac Moyſis, & Eliæ ſpecies in transformatione non alia, quam quæ initio erat, extitit. Non te igitur offendat, ſi quis primam ſubjectam materiam non eamdem tunc futuram dixerit; cum ne biduo quidem modo eamdem illam permanere poſſe ratio ipſa declaret, ſi quis mentem velit advertere. Animadverſione præterea dignum & illud eſt: diverſum ſeminari corpus, diverſumque reſurgere: *Seminatur enim corpus animale, reſurget corpus ſpiritale.* His omnibus ejusmodi ab Apoſtolo ſubjiciuntur, quibus nos terrenam qualitatem ſic eſſe poſituros docet, ut ipſa in reſurrectione ſpecies ſalva integraque permaneat. *Hoc autem dico, fratres, quoniam caro & ſanguis regnum Dei poſſidere nequeunt, neque corruptio incorruptionem.* Etſi enim fortaſſe eximium quiddam ſanctorum corpori tribuendum erit, ut id carnis ipſa proprietas conſervet, caro tamen amplius non erit,

τοῦτο χαρακτηρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι. καὶ πρὸς τὰ ῥήματα δὲ τῶν γραφῶν, ἃ παρατίθενται οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ταῦτά ἐστιν εἰπεῖν, καὶ πρῶτον ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ, ἐπεὶ τὸ ὅσον ἐφ' οἷς βούλονται οἱ ἁπλούστεροι κατὰ τὰς λέξεις ταύτας, οὐδὲ ἀνάστασις σαρκῶν ἔσται, ἀλλὰ ὀστέων μόνον, καὶ δερμάτων, καὶ νεύρων. ἅμα δὲ καὶ ὑποδεικτέον αὐτοῖς, ὅτι συναρπάζονται, ὡς μὴ νενοηκότες τὰ γεγραμμένον. οὐ γὰρ εἰ ὀστᾶ ὀνομάζεται, πάντως τὰ ὀστᾶ ταῦτα νοητέον· ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ, διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου, καί, ἴασαί με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου, φανεροῦ ὄντος τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ ὀστᾶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχήν, ἐπιφέρεται γοῦν τῷ λόγῳ, ἆρα γε λέγουσιν, ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν, ὅτι αὐτοὶ λέγουσιν, ὅτι ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν, θέλοντες ἀνίστασθαι συναχθέντα; ἀλλὰ τοῦτο ἀμήχανον. λέγοιεν δ' ἄν, ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν, ἐν αἰχμαλωσίαις γενόμενοι καὶ πᾶσαν ζωτικὴν νοτίδα ἀποβεβληκότες, ἐπιφέρουσι γοῦν τό, ἀπόλωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν. οὐκοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ ἐστιν ἀπὸ τοῦ πτώματος, καὶ τῆς οἱονεὶ νεκρότητος ἣν νενέκρωνται, διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῖς ἐχθροῖς παραδοθέντες, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέγονται εἶναι τάφοι γέμοντες ὀστέων, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. πρέπει δὲ τῷ θεῷ ἀνοίγειν τὰ μνημεῖα ἑκάστου, καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν μνημείων ἡμᾶς ἐζωοποιημένους, ὥσπερ ὁ σωτὴρ τὸν Λάζαρον εἵλκυσεν ἔξω. τὸ δέ, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμός, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, πρὸς αὐτοὺς ἀπορητέον, ὅτι ὡς ἐν τούτῳ τῷ βίῳ πᾶν μέλος εἴς τινα χρείαν ὁ δημιουργὸς κατεσκεύασεν, οὕτως καὶ τοὺς ὀδόντας εἰς τὸ διακόπτεσθαι τὴν στερεὰν τροφήν. τίς οὖν χρεία τοῖς κολαζομένοις

ſed quod in carne velut propria quædam nota erat impreſſum, hoc idem in ſpiritali corpore conſignandum erit. Quod vero ad eos ſcripturæ locos attinet, qui a fratribus noſtris objiciuntur, ita breviter occurrere poſſumus; atque imprimis ei, quem ex Ezechiele proferunt. Etenim ſi rudiorum mentem, ac ſcopum velimus attendere, quem in illis Prophetæ verbis ſibi propoſuerunt; conſequens eſt, ne ullam quidem carnis reſurrectionem videri; ſed oſſium dumtaxat, cuticularum, atque nervorum. Sed & illud demonſtrandum ipſis eſt, temere illos in errorem abripi, dum ſcripti ſententiam nequaquam percipiunt. Neque enim cum oſſa hominantur, hæc ipſa, quæ habemus, oſſa par eſt accipi; uti neque in his locis, ubi ſcriptum eſt: *Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.* Tum: *Sana me, quoniam conturbata ſunt oſſa mea*: cum ſit manifeſtum, non ſecundum vulgarem notionem oſſium nomen uſurpari. Proinde ſtatim eadem in oratione ſubjungitur: *Eo quod ipſi dicunt; quoniam arida facta ſunt oſſa noſtra.* Num hoc igitur dicunt, *arida facta ſunt oſſa noſtra*, quod eadem in unum collecta volunt reſurgere? Atqui fieri iſtud non poteſt. Quare arida ideo ſua dicunt oſſa, quod in captivitatibus diu habiti vitalem omnem humorem amiſerint. Unde & illud inferunt: *Periit ſpes noſtra; abſciſſi ſumus.* Quocirca reſurrectionis illa populo facta promiſſio ab illa ruina, ac velut enecatione, qua velut exſtincti ſunt, dum propter ſcelera in hoſtium poteſtatem traditi ſunt, quædam eſt excitatio futura. Quinetiam peccatores a Salvatore ſepulcra eſſe dicuntur, oſſibus atque omni immunditia plena. Sed illud divinæ majeſtati convenit, ut ſingulorum ſepulcra patefaciat, & nos ad vitam inſtauratos e monumentis educat, perinde ac Lazarum foras Salvator extraxit. Jam vero quod hunc locum objiciunt: *Ibi erit fletus & ſtridor dentium*, ſic adverſus illos diſputandum eſt. Cum in hac vita

ὀδοντων; ȣ̓ γαρ εἰς την γεενναν ὀντες κατ᾽ αὐτȣς φαγονται. και δεικτεον ὁτι ȣ̓ παντα παραλαμβανεσθαι δει κατα το κειμενον. ὀδοντας γȣν ἁμαρτωλων συνετριψας· και τας μυλας των λεοντων συνεθλασεν ὁ κυριος. τις δε ȣ̓τως ἠλιθιος, ὡς ὑπολαμβανειν, ὁτι τηρων τα σωματα των ἁμαρτωλων ὁ θεος, τȣς ὀδοντας αὐτων συντριβει μονον; ὡσπερ ȣ̓ν εἰ τις θελων ταυτα ȣ̓τως ἐχειν, θλιβομενος εἱλκετο ἐπ᾽ ἀλληγοριαν, ȣ̓τως ζητητεον των κολαζομενων τον βρυγμον των ὀδοντων, της ψυχης δυναμιν μαστικην ἐχȣσης, ἡτις ἐν καιρῳ τȣ ἐλεγχȣ περι των ἁμαρτηματων, κατα τον συγκρȣσμον των ὀδοντων, ὡς ἐφρονησε, βρυξει τȣς ὀδοντας. το δε, φοβηθητε τον δυναμενον και ψυχην, και το σωμα ἀπολεσαι ἐν γεεννῃ, ταχα μεν διδασκει ὁτι ἀσωματος ἡ ψυχη, ταχα δε δηλοι και ὁτι χωρις σωματος ȣ̓ κολασθησεται· περι ȣ̓ φυσιολογȣντες τα περι τȣ εἰδȣς και τȣ πρωτȣ ὑποκειμενȣ εἰρηκαμεν. και το παρα τῳ ἀποστολῳ δε, ζωοποιησει και τα θνητα ἡμων σωματα, θνητȣ ὀντος τȣ σωματος, και ȣ̓ μετεχοντος της ἀληθινης ζωης, δυναται παριστανειν, ὁπȣ το σωματικον εἰδος, περι ȣ̔ εἰρηκαμεν τῃ φυσει θνητον ὀν, ὁταν Χριστος φανερωθῃ ἡ ζωη ἡμων, και αὐτο μεταβαλλει ἀπο τȣ εἶναι σωμα θανατȣ ζωοποιηθεν, δια το πνευμα το ζωοποιȣν ἐκ τȣ πνευματος γεγονεναι. και το, ἐρει δε, πως ἐγειρονται οἱ νεκροι, ποιῳ δε σωματι ἐρχονται; γυμνως παριστησιν ὁτι το πρωτον ὑποκειμενον ȣ̓κ ἀναστησεται. εἰ γαρ καλως ἐλαβομεν το παραδειγμα, ῥητεον ὁτι ὁ σπερματικος λογος ἐν τῳ κοκκῳ τȣ σιτȣ δραξαμενος της παρακειμενης ὑλης, και δι᾽ ὁλης αὐτης χωρησας, πε-

membrum omne ad uſum aliquem a ſummo illo opifice ſit conditum, tum vero dentes ſolido cibo comminuendo ſunt facti. Quid igitur dentibus opus illis eſt, qui apud inferos cruciantur? Non enim, opinor, quicquam illic manducatores eſſe dixerint. Ad hæc docendi ſunt, non omnia perinde accipienda eſſe, ac ſcripta ſunt. Quare alio loco ſcriptum eſt: *Dentes peccatorum contriviſti*. Item; *Molas leonum confregit Dominus*. Nam quis adeo ſtolidus eſt, ut ſibi perſuadeat, Deum reſervatis peccatorum corporibus ſolos dentes conterere? Ut igitur, qui hæc ita ſe habere velit, in anguſtias conjectus ad allegoricum ſenſum vel invitus trahitur: ſic de ſtridore dentium in his, qui ſuppliciis afficiuntur, inquirere idem oportet: quatenus anima commandendi nonnullam vim habet, qua ultimo illo judicii tempore, cum de peccatis quæſtio habebitur, perinde ut collidi dentes ſolent, ita tum dentibus quodammodo ſtridebit. Illud vero, *Timete eum, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam*, forte id unum nos docet, expertem eſſe corporis animam; aut illud inſuper; animam ſine corpore nullas pœnas eſſe perſoluturam. De quo corpore quæ ad ſpeciem, ac primam ſubjectam materiam attinebant, paulo ante naturali ratione diſſeruimus. At vero dictum illud Apoſtoli! *Vivificabit & mortalia noſtra corpora*; cum noſtrum mortale ſit corpus, nec veræ vitæ particeps, iſtud ipſum declarare poteſt: corpoream hanc ſpeciem, de qua antea diximus, quæ natura mortalis eſt, *Cum Chriſtus apparuerit vita noſtra*, & ipſam ab eo ſtatu, quo peccati corpus erat, eſſe mutandam; poſteaquam ſcilicet ab vivifico ſpiritu ad vitam reſtituta fuerit, atque in ſpiritalem naturam tranſierit. Præterea iſtud ipſum: *Sed dicet aliquis: quomodo reſurgunt mortui, aut quali cum corpore venient?* palam illud oſtendit, primam ſubjectam materiam nullo modo reſurgere. Nam ſi

recte

ριδραξαμενος αὐτης του αὐτου εἰδους, ὡν ἐχει δυναμεων ἐπιτηδειοι τη ποτε γη, και ὑδατι, και ἀερι, και πυρι, νικησας τας ἐκεινων ποιοτητας, μεταβαλλει ἐπι ταυτην ἡς ἐστιν αὐτος δημιουργος. και οὑτως συμπληρουται ὁ σταχυς εἰς ὑπερβολην διαφερων του ἐξ ἀρχης κοκκου, μεγεθει και σχηματι, και ποικιλια.

Του αὐτου.] Κρισις ἐστι δικαιων μεν ἡ ἀπο πρακτικου σωματος ἐπι ἀγγελικα μεταβασις· ἀσεβων δε, ἀπο πρακτικου σωματος ἐπι σκοτεινα και ζοφερα μεταθεσις σωματα. ἐγερθησονται γαρ οἱ ἀσεβεις οὐκ ἐν τη προτερᾳ κρισει, ἀλλ' ἐν τη δευτερᾳ.

Ὁτι γινωσκει ὁ κυριος ὁδον δικαιων, και ὁδος ἀσεβων ἀπολειται.] Οὐδεν ὑπο θεου γινωσκεται φαυλον, ἀλλ' ἡ των δικαιων ὁδος. ἐγνω γαρ κυριος τους ὀντας αὐτου· ὁδος δε δικαιων, ὁ εἰπων, ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, περι οὗ λελεκται, ἰδετε δε ποια ἐστιν ἡ ὁδος ἡ ἀγαθη. ὁδος δε ἀσεβων ἡν ὁδευουσιν οἱ κακολογουντες τον δημιουργον. ἀγνοει δε και οὐ γινωσκει τα κακα, οὐ τω δυνασθαι αὐτον περιδραξασθαι παντων, και περιλαβειν τη διανοια αὐτου· τουτο γαρ ἀθεμιτον και λογιζεσθαι περι θεου· ἀλλα τω ἀναξια εἰναι της γνωσεως αὐτου. ταχα δια τουτο (τολμηροτερον δε αὐτο ἐρει ὁ λογος) πυνθανεται περι ὡν οὐκ οἰδεν· ὁταν γαρ ἁμαρτη ὁ Ἀδαμ, οὐκ οἰδεν αὐτον, οὐδε τον τοπον εἰς ὁν ἐκπεπτωκεν φευγων ἀπο θεου. διο φησιν, Ἀδαμ που εἶ; ὁμοιως δε και ἐν τω εὐαγγελιῳ πυνθανεται περι ὡν οὐκ οἰδεν, οὐκ ὀντων ἀξιων της γνωσεως αὐτου. ἐπει γαρ οὐκ οἰδε το δαιμονιον, οὐδε το ὀνομα αὐτου, πυνθανεται τι το ὀνομα αὐτου, ὁτε ἐκεινο ἀποκρινεται, ὁτι λεγεων ὀνομα μοι, και πριν την ἀφεσιν την περι της σωτηριας λαβειν την αἱμορρουσαν, πυνθανεται λεγων· τις μου ἡψατο; την

ὁδον

recte propoſitum ab Apoſtolo exemplum accipimus, dicendum eſt: ſeminis naturam, quæ frumenti grano inſita eſt, vicina correpta materia, totam illam pervadere, atque illius pariter correpta ſpecie, vires ſuas in id, quod ante terra, aqua, aer, ignisque fuerat, transfundere, earumque ſuperatis qualitatibus, in illam ipſam, cujus eſt artifex, convertere: atque hoc modo perfici ſpicam, quæ a priore grano mirum in modum, & magnitudine, & figura, & varietate diſſideat.

Ejusdem.] Juſtorum quidem judicium eſt tranſitus ab operoſo corpore ad angelica corpora; impiorum vero judicium eſt ab operoſo corpore in tenebroſa & obſcura corpora permutatio. Reſurgent enim impii, non in priori, ſed in ſecundo judicio.

Quoniam novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorum peribit.] Malum nullum a Deo, ſed juſtorum via cognoſcitur. *Novit* enim *Dominus, qui ſunt ejus.* Juſtorum vero via eſt ille, qui dixit: *Ego ſum via,* de quo etiam dicitur: *Videte quæ ſit via bona.* Impiorum autem via eſt illa, in qua ambulant, qui de creatore male loquuntur. Ignorat nec novit mala, non quod non poſſit omnia comprehendere, & intelligentia ſua aſſequi, (hoc enim de Deo cogitare nefas) ſed quod cognitione ejus indigna ſint. Idcirco forte (audacter enim dicendum eſt) interrogat de iis, quæ non novit. Ubi enim Adam peccavit, non novit eum, neque locum, in quem ceciderat Deum fugiens. Quapropter ait: *Adam ubi es?* Sic & in Evangelio interrogat de iis, quæ non novit, quod cognitione ſua indigna ſint. Quia enim non noverat dæmonium, neque nomen ejus, interrogat, quod nomen ejus ſit, & audit: *Legio mihi nomen eſt.* Et priusquam mulier ſanguinis profluvio laborans remiſſionem peccatorum obtineat, interrogat dicens: *Quis me tetigit?* Viam igitur iniquorum ignorat Deus, juſto-

rum

οδον ȣν των αδικων ὁ θεος αγνοει, την δε των δικαιων γινωσκει. τις δε ἡ οδος των δικαιων, ἡ ὁ ειπων· εγω ειμι ἡ οδος, ὁν γινωσκει ὁ πατηρ; ȣδεις γαρ εγνω τον υιον, ει μη ὁ πατηρ· αρμοσει δε τοις περι γνωσεως και αγνωσιας θεȣ τα συνεχως κειμενα εν ταις προφητειαις ονοματα μνημη και ληθη θεȣ. πολλακις γαρ εν ευχαις ειρηται το· μνησθητι μȣ. και, ἱνα τι επιλανθανη της πτωχειας ἡμων; αποῤῥιπτει γαρ της ἑαυτȣ μνημης τȣς ἁμαρτανοντας· ὡσπερ παλιν προσιεται τȣς μετανοȣντας, και αναλαμβανει τȣτων την μνημην.

ΨΑΛΜΟΣ β'

Ινα τι εφρυαξαν εθνη, και λαοι εμελετησαν κενα; παρεστησαν οἱ βασιλεις της γης, και οἱ αρχοντες συνηχθησαν επι το αυτο κατα τȣ κυριȣ, και κατα τȣ χριςȣ αυτȣ, κ. τ. ε.] Δυσιν εντυχοντες ἑβραικοις αντιγραφοις, εν μεν τῳ ἑτερῳ ευρομεν αρχην δευτερȣ ψαλμȣ ταυτα· εν δε τῳ ἑτερῳ συνηπτετο τῳ πρωτῳ. και εν ταις πραξεσι δε των αποςολων το, υἱος μȣ ει συ, εγω σημερον γεγεννηκα σε, ελεγετο ειναι τȣ πρωτȣ ψαλμȣ. ὡς γαρ γεγραπται, φησιν, εν πρωτῳ ψαλμῳ, υἱος μȣ ει συ, εγω σημερον γεγεννηκα σε. τα ἑλληνικα μεντοι αντιγραφα δευτερον ειναι τȣτον μηνυει. τȣτο δε ȣκ αγνοητεον, ὁτι εν τῳ ἑβραϊκῳ ȣδενι των ψαλμων αριθμος παρακειται, πρωτος ει τυχοι, ἡ δευτερος, ἡ τριτος. τι δε το λεγον αν ειη προσωπον προφητειαν περιεχον την περι χριςȣ; ἡτοι το πνευμα το ἁγιον, ἡ αυτος ὁ προφητης εςιν. απο δε τȣ διαψαλματος μεταβολη γινεται τȣ λεγοντος· εςι γαρ ὁ χριςος, ὡς και τȣτο παραςησομεν τας λεξεις εξεταζοντες. και ȣ θαυμαςον ει εν ἑνι ψαλμῳ ȣχι εν προσωπον εςι το λεγον. πολλαχȣ γαρ τȣτο εςιν ιδειν, ὡς προιοντες δειξομεν. και ταυτα μεν προ τȣ ψαλμȣ, κατανοησωμεν δε τας λεξεις.

Τȣ

rum vero novit. Quis autem via juſtorum, niſi ille, qui dixit: *Ego ſum via*, quem novit pater? *Nemo enim novit filium niſi pater.* Cæterum ad illa, quæ de cognitione & ignorantia Dei dicimus, accommodabuntur etiam ea, quæ paſſim habentur in Prophetis de memoria & oblivione Dei. Nam ſæpe inter orandum dicitur: *Memor eſto mei*, &, *quare oblitus es paupertatis noſtræ?* Ut enim a ſua memoria peccantes amovet, ſic rurſus pœnitentes recipit & eorum memoriam iterum ſumit.

PSALMUS II.

Q*uare fremuerunt gentes & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus, &c.*] Cum in exemplaria duo hebraica incidiſſemus, in uno quidem ſecundi pſalmi principium invenimus hæc eſſe, in altero vero cum priore conjuncta erant. Et in Actibus Apoſtolorum illud, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, e primo pſalmo laudatur. *Sicut ſcriptum eſt*, inquit, *in primo pſalmo, filius meus es tu, ego hodie genui te.* Verum exemplaria græca hunc ſecundum eſſe indicant. Illud autem non ignorandum eſt, in hebraicis exemplaribus nulli pſalmo numerum apponi, ſive primus, ſive ſecundus, ſive tertius ſit. Cæterum quæ hic de Chriſto perſona vaticinatur? Vel Spiritus ſanctus eſt, vel ipſe Propheta. A Diapſalmate autem fit perſonæ mutatio: Chriſtus enim eſt, ut intra oſtendetur, cum ſingulas voces expendemus. Nec mirum, ſi in uno pſalmo non una eſt perſona, quæ loquitur. Hoc enim pluribus in locis videre eſt, ut infra oſtendemus. Interim hæc pro exordio pſalmi dicta ſint, nunc ipſa verba diſcutiamus.

Τυ αὐτυ.] Τεσσαρα γενη των ἀνθρωπων φησιν ὁ λογος ἐπιβεβληκεναι Χριςῳ· ἐθνη φρυαξαντα κατ' αὐτυ, και λαυς μελετησαντας κενα, και βασιλεις της γης παραςαντας μετ' ἀρχοντων συναχθεντων ἐπι το αὐτο. και ἡγυμεθα μεν ἐθνη δηλυσθαι τυς ἀλλοτριυς της ... ιςειας ἀνθρωπυς, ὡσπερ τυς ςρατιωτας τυς φρυαξαντας κατ' αὐτυ· τυς δε λαυς τυς ἀπο των φυλων της κατατομης (ὐ γαρ κυριως λεκτεον αὐτυς τον σωτηρα μη προσιεμενυς ἐκ περιτομης) οἱτινες κενα μεμελετηκασι, τον ἐν τοις μελετωμενοις προφητικοις λογοις καταγγελλομενον Χριςον ὐ νενοηκοτες. βασιλεις δε της γης και ἀρχοντες Ηρωδης τε και Ποντιος Πιλατος, και οἱ τυ Ιυδαιων λαυ ἡγυμενοι. τυτων γαρ και ὁ θεσπεσιος Πετρος ὁ ἀποςολος ἀπεμνημονευσεν ἰδικως ἐν ταις πραξεσι των ἀποςολων την προκειμενην χρησιν παραγαγων. εἰ δε και τας ἀορατυς φησεις δυναμεις, ὐκ ἀν ἁμαρτοις. και ὁ σοφωτατος γυν ἀποςολος ὐ τοσυτον ἀνθρωποις προσηψε το ἐςαυρωκεναι τον Χριςον, ὡς δυναμεσιν ἀρχοντικαις, λεγων· σοφιαν δε λαλυμεν ἐν τοις τελειοις· σοφιαν δε ὐ τυ αἰωνος τυτυ, ὐδε των ἀρχοντων τυ αἰωνος τυτυ των καταργυμενων· ἀλλα λαλυμεν θευ σοφιαν ἐν μυςηριῳ, την ἀποκεκρυμμενην, ἡν προωρισεν ὁ θεος προ των αἰωνων εἰς δοξαν ἡμων, ἡν ὐδεις των ἀρχοντων τυ αἰωνος τυτυ ἐγνωκεν· εἰ γαρ ἐγνωσαν, ὐκ ἀν τον κυριον της δοξης ἐςαυρωσαν. ποιοι γαρ ἀρχοντες ἐςαυρωσαν τον Χριςον, τον της δοξης κυριον, οἱ μη γινωσκοντες την σοφιαν τυ θευ, και αὐτοι σοφιας τινας ἐχειν ὑπολαμβανομενοι, ἡ οἱ λεγομενοι ἐν ταις προφητειαις ἀρχων βασιλειας Περσων, και ἀρχων βασιλειας Ελληνων, και κατα το ἀκολυθον οἱ των λοιπων ἐθνων; τα ἐθνη τοινυν ἐφρυαξαν· ὁπερ ἐςιν, ὡς ὁ Ακυλας σαφεςερον ἑρμηνευσεν, ἐθορυβηθησαν. ἐςι δε ἡ λεξις ἡ, ἐφρυαξαν, ὀνοματοπεποιημενη, και ἐμφαινυσα τον ἀσημον ἠχον των θορυβυντων· τοιυτοι γαρ οἱ σεσοβημενοι κατα τυς καιρυς τυ ἐπιβυλευειν ὑπαρχυσιν κατα των ὑπ' αὐτων πολεμυμενων. και εἰ μη οἱ λοιποι ἑρμηνευται εἰρηκασι

το,

Ejusdem.] Quatuor hominum genera dicit adverſus Chriſtum inſurrexiſſe, gentes, quæ fremuerunt contra ipſum, populos, qui meditati ſunt inania, & reges terræ, qui adſtiterunt cum Principibus in unum congregatis. Et arbitramur quidem gentium nomine alienos a fide deſignari homines, quales erant milites, qui adverſus eum fremuerunt; populos vero illos ex tribubus dici, qui exſecti erant (neque enim proprie dicendum eſt, eos, qui Chriſtum non receperunt, ex circumciſione fuiſſe) qui quidem vana meditati ſunt, cum in perlectis a ſe propheticis ſermonibus annunciatum Chriſtum non intellexerunt. Reges terræ & principes erunt, Herodes & Pontius Pilatus & judaici populi præſides. Horum enim & divus Petrus Apoſtolus ſpeciatim meminit in Actibus Apoſtolorum, ubi hiſce utitur verbis. Quod ſi & inviſibiles eſſe poteſtates dixeris, non aberraveris. Certe ſapientiſſimus Apoſtolus illis multo magis, quam hominibus Chriſti crucem attribuit dicens: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos: ſapientiam vero non hujus ſæculi, neque principum hujus ſæculi, qui deſtruuntur: ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram, quam nemo principum hujus ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Quinam enim principes Chriſtum gloriæ Dominum crucifixerunt, Dei ſapientiam non agnoſcentes & ſe quoque ſapientiam quandam habere exiſtimantes, niſi illi, qui in Prophetis commemorantur, princeps regni Perſarum, & princeps regni Græcorum, & conſequenter reliquarum gentium principes? *Gentes* itaque *fremuerunt*, id eſt, ut Aquila clarius interpretatus eſt, *turbaverunt*. Dictio autem, *fremuerunt*, inconditum repræſentat tumultuantium ſtrepitum, cujusmodi ſunt ii, qui ex inſidiis concitate feruntur in hoſtes. Quod ſi reliqui interpretes non vertiſſent,

το, ἐθορυβηθησαν, και, κυκῳ, ὡς Συμμαχος, ἣν ἐκλαβειν ἀπο τȣ ἐφρυαξαν, το, ἐμεγαλαυχησαν· ὡς ἐν ἑνι των προφητων οἰομεθα τȣτο δηλȣν την λεξιν, κατα τα φρυαγματα τȣ Ιορδανȣ. και ἐπει ὁ ἀρνȣμενος τον υἱον, ȣδε τον πατερα ἐχει, και ὁ δεχομενος τον Χριϛον, δεχεται τον ἀποϛειλαντα αὐτον, δια τȣτο ὁ κατα Χριϛȣ ϛρατευομενος, εἰς τον πατερα ἀσεβει. οἱ γȣν φρυαξαντες, και κενα μελετησαντες, και παραϛαντες ἐπι το αὐτο, και συναχθεντες ἁμα, ἐνεργηθησαν μεν τῳ δοκειν κατα τȣ Χριϛȣ μονȣ, λελογιϛαι δε αὐτοις ὁ πεποιηκασι προτερον, κατα τȣ πατρος. διο λεγεται ταυτα αὐτȣς πεποιηκεναι κατα τȣ κυριȣ, και κατα τȣ Χριϛȣ αὐτȣ. ȣκ ἀγνοητεον δε περι τȣ ἐκφωνȣμενȣ παρα μεν Ελλησι τῃ κυριος προσηγοριᾳ, παρα δε Εβραιοις τῃ Αδωναϊ. δεκα γαρ ὀνομασι παρ᾽ Εβραιοις ὀνομαζεται ὁ Θεος, ὡν ἐϛιν ἐν το Αδωναι, και ἑρμηνευεται κυριος. και ἐϛιν ὁπȣ λεγεται το Αδωναι παρ᾽ Εβραιοις, και παρ᾽ Ελλησι κυριος, της λεξεως της γεγραμμενης ἐν τῃ γραφῃ τȣτο ἀπαγγελλȣσης. ἐϛι δε ὁτε το Ιαη κειται, ἐκφωνειται δε τῃ κυριος προσηγοριᾳ παρ᾽ Ελλησι, ἀλλ᾽ ȣ παρ᾽ Εβραιοις, ὡς ἐν τῳ· αἰνειτε τον κυριον ὁτι ἀγαθος ψαλμος. κυριον γαρ ἐνθαδε ἀντι τȣ Ιαη εἰρηκεν. και ἐϛιν ἡ ἀρχη τȣ ψαλμȣ παρ᾽ Εβραιοις ἀλληλȣια· ἐϛι δε τι τετραγραμματον ἀνεκφωνητον παρ᾽ αὐτοις, ὁπερ και ἐπι τȣ πεταλȣ τȣ χρυσȣ τȣ ἀρχιερεως ἀναγεγραπται, και λεγεται μεν τῃ Αδωναϊ προσηγοριᾳ, ȣχι τȣτȣ γεγραμμενȣ ἐν τῳ τετραγραμματῳ· παρα δε Ελλησι τῃ κυριος ἐκφωνειται. και ἐν τοις ἀκριβεϛεροις δε των ἀντιγραφων ἑβραιοις χαρακτηρσι κειται το ὀνομα, ἑβραικοις δε, ȣ τοις νυν, ἀλλα τοις ἀρχαιοτατοις. φασι γαρ τον Εσδραν ἐν τῃ αἰχμαλωσιᾳ ἑτερȣς αὐτοις χαρακτηρας παρα τȣς προτερȣς παραδεδωκεναι. τȣτων δε ὑπεμνηθημεν, ἐπει το τετραγραμματον ὡς κυριος κειται ἐν τῳ· ἀλλ᾽ ἡ ἐν νομῳ κυριȣ· και ἐν τῳ· ὁτι γινωσκει κυριος ὁδον δικαιων· και νυν· κατα τȣ κυριȣ και κατα τȣ Χριϛȣ αὐτȣ· τȣτο δε παρατηρητεον, ὁτι οἱ μεν ἑβ-

δομη-

turbaverunt, &, *tumultuantur*, ut Symmachus, a verbo, *fremuerunt*, dicere liceret, *ſeſe jactaverunt*, quod in uno Prophetarum putamus his indicari verbis: *Secundum ſuperbiam Jordanis.* Et quoniam, *qui negat filium, nec patrem habet*, & *qui* Chriſtum *recipit, recipit illum, qui miſit* eum, ideo, qui militat adverſus Chriſtum, erga patrem impius eſt. Qui ergo fremuerunt, & inania meditati ſunt, & adſtiterunt in unum, ac congregati ſunt ſimul, ſpecie quidem contra Chriſtum ſolum turbas moverunt, ſic autem quod fecerunt, illis computatum eſt, ac ſi patrem ipſum aggreſſi eſſent. Quapropter dicitur hæc eos egiſſe *adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus.* Operæ autem pretium eſt ſcire id, quod apud Græcos enuntiatur voce κυϱιος, id eſt, *Dominus*, apud Hebræos vero voce *Adonai.* Decem enim nominibus apud Hebræos Deus appellatur, quorum unum eſt Adonai, quod interpretatur, *Dominus.* Et quoties apud Hebræos dicitur Adonai, toties apud Græcos habetur *Dominus*, ſcripturæ dictione id ſignificante. Quando autem occurrit Jae, apud Græcos exprimitur appellatione κυϱιος *Dominus*, ſed non item apud Hebræos, ut in illo: *Laudate Dominum quoniam bonus eſt pſalmus.* Dominus enim hoc loco pro Jae dicitur, & initium pſalmi apud Hebræos eſt *Alleluia.* Eſt etiam apud illos ineffabile quoddam nomen tetragrammaton, id eſt, quatuor literis conſtans, in aurea ſummi ſacerdotis lamina inſcriptum, & voce *Adonai* enunciatur, licet hoc non ſcriptum ſit in tetragrammato, apud Græcos vero exprimitur voce *Dominus.* Ac in accuratioribus exemplaribus hoc nomen ſcriptum eſt hebraicis literis, hebraicis quidem antiquis, non autem hodiernis. Narrant enim Eſdram in captivitate alios ipſis characteres loco priorum tradidiſſe. Horum autem meminimus, quia tetragrammaton, quod eſt *Dominus*, jacet in hoc: *Sed in lege Domini;* & in hoc: *Quoniam novit Dominus viam*

δομηκοντα και ὁ Θεοδοτιων παντα εἰς τον παρεληλυθοτα χρονον, Ακυλας δε ἁ μεν εἰς τον παρεληλυθοτα, ἁ δε εἰς τον μελλοντα, Συμμαχος δε παντα εἰς τον ἐνεστηκοτα ἐταξαν· ἐθος γαρ τοις ἑβδομηκοντα πολλακις τας περι Χριστου προφητειας, ὡς ἠδη γενομενας ἀπαγγελλειν. καθαπερ ἐν τῳ· ἐδωκαν εἰς το βρωμα μου χολην, και εἰς την διψαν μου ἐποτισαν με ὀξος. διεμερισαντο τα ἱματια μου ἑαυτοις, και ἐπι τον ἱματισμον μου ἐβαλον κληρον. και, λαος ὁν ουκ ἐγνων, ἐδουλευσε μοι, εἰς ἀκοην ὠτιου ὑπηκουσε μοι. οἰομεθα δε αὐτους τῳ τον θεον εἰδεναι τα παντα πριν γενεσεως αὐτων, και τον Χριστον αὐτου, και τα ἐν τῃ ἐνανθρωπησει συμβησομενα αὐτῳ, λεγειν, τῳ λελογισθαι αὐτα ἠδη γεγονεναι τῳ ταδε και ταδε πεπονθοτι. ὁμοιως δε και εἰ το πνευμα το ἁγιον τα περι αὐτου διηγοιτο, ὡσπερ ἐπι του παροντος ἐχει. ου τουτο δε φαμεν ὡς ουδεποτε εἰς μελλοντα χρονον ἐκκλινομενων των προφητευομενων των περι αὐτου· ἰδου γαρ, φησι, συνησει ὁ παις μου, και δοξασθησεται, και ὑψωθησεται σφοδρα, και τα ἑξης.

Διαρρηξωμεν τους δεσμους αὐτων, κ. τ. ε.] Δοκει μοι τους συγκαταβαντας τῳ σωτηρι ἀγγελους ἀγανακτουντας ἐπι τῃ κατ' αὐτου ἐπιβουλῃ βασιλεων και ἀρχοντων των ἀορατων εἰρηκεναι τους τεσσαρας πρωτους στιχους, ἁμα και ἐπαπορουντας τι δηποτε ταυτα γινεται. εἰτ' ἐπειπερ αὐτοι ἠσαν οἱ τους ἀνθρωπους δησαντες, και τον ἑαυτων ἐπιθεντες αὐτοις ζυγον, ἀποκρινεται προς τους ἀγγελους ὁ υἱος του θεου, προτρεπων αὐτους ἐπι το μιμησασθαι αὐτον ῥηγνυντα τους δεσμους των ἁμαρτωλων, και ἀπορριπτουντα τον ζυγον αὐτων. διαρρηξωμεν και ἡμεις τους δεσμους οἱς ἐδεθημεν ἁμαρτανοντες, ὁτι σειραις των ἑαυτου ἁμαρτιων ἑκαστος σφιγγεται. και ταχα κρειττον το διαρρηξαι τους δεσμους, ὡς Σαμψων, του λυσαι αὐτους, ὡς λελυται της Ιερουσαλημ ἡ ἁμαρτια, ὁτι ἐδεξατο ἐκ χειρος κυριου διπλα τα ἁμαρτηματα αὐτης. ὁ δε ἀπορριψας ἀφ' ἑαυτου τον προειρημενον ζυγον, δυνα-

juſtorum; & nunc: *Adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus.* Illud autem obſervandum eſt, Septuaginta & Theodotionem omnia in præterito exprimere; Aquilam vero modo in præterito, modo in futuro; Symmachum autem omnia in præſenti proferre. Solent quippe ſeptuaginta ſæpenumero, quæ de Chriſto prædicta ſunt, ea quaſi jam contigiſſent, enunciare, ut in illo: *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Et, *Populus quem non cognovi, ſervivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Arbitramur autem eos, quia Deus novit omnia, antequam fiant, ideo, quæ ad Chriſtum pertinent, & quæ in Incarnatione ejus futura erant, dicere, quod reputarentur jam accidiſſe ei, qui hæc, vel illa paſſurus erat. Simili modo & Spiritus ſanctus, ſi quid de illo pronunciat, id tanquam in præſenti effert. Non hoc autem dicimus, quaſi nusquam in futuro tempore exprimantur, quæ de eo prædicuntur. *Ecce* enim, inquit, *intelliget puer meus, & glorificabitur, & exaltabitur valde, &c.*

Dirumpamus vincula eorum, &c.] Videntur mihi Angeli, qui una cum Salvatore deſcenderant, indignabundi ob inviſibilium regum ac principum contra Chriſtum inſidias, primos iſtos quatuor verſiculos pronuntiaſſe, & ſimul ſubdubitaſſe, ad quid iſta fierent. Deinde, quoniam ipſi erant qui homines ligabant, & ſuum ipſis jugum imponebant, ait ad Angelos ſuos Filius Dei, adhortans eos, ut ſe imitarentur vincula peccatorum diſrumpentem, & jugum ipſorum projicientem. Dirumpamus & nos vincula, quibus peccantes ligati ſumus, quoniam funibus peccatorum ſuorum quisque conſtringitur. Et forte præſtat confeſtim vincula diſrumpere ut Samſon, quam diſſolvere, ſicut peccatum Jeroſolymæ ſolutum fuit; quoniam recepit de manu Domini duplicia peccata ſua. Qui

ται χρηςον Ιησε ζυγον ἀραι, και φερειν το ἐλαφρον αὐτε φορτιον, και γινεσθαι ὑποζυγιον αὐτε, και λυσεσι τον δεσμον αὐτε οἱ μαθηται.

Τοτε λαλησει προς αὐτες ἐν ὀργη αὐτε, και ἐν τῳ θυμῳ αὐτε ταραξει αὐτες, κ. τ. ε.] Οἱ λογοι των ἀπειλων, λογοι εἰσιν ἐν ὀργῃ ἀπαγγελλομενοι. ὑπισχνειται δε ὁ θεος μετανοησειν ἀπο των κακων ὧν λαλει τε ποιησαι, ἐαν μετανοησωσιν οἱ ἀκεοντες· ἐλαλησε δε ἐν ὀργῃ αὐτε δια Ιωνα ὁ θεος τοις Νινευιταις· και ἐπει ἐν σακκῳ και σποδῳ μετενοησαν, ἐδεν πεπονθασιν ὧν ἀκηκοασι. προεγινωσκε τε ὁ θεος, πεμπων τον Ιωναν, την ἐσομενην μετανοιαν, ἐπι σωτηριᾳ δηλονοτι αὐτον ἐπεμπε τον Ιωναν. ταχα δε και ἐνθαδε ἐπι σωτηριᾳ λαλησει προς αὐτες τες ἁμαρτανοντας ἐν ὀργῃ αὐτε. ἐ γαρ εἰπε, κολασει αὐτες ἐν ὀργῃ αὐτε και μην μετανοησαντας.

Τε αὐτε.] Διαφερει δε θυμος ὀργης, ὡς φασι και οἱ περι τα ὀνοματα δεινοι, τῳ θυμον μεν εἰναι ὀργην ἀναθυμιωμενην και ἐτι ἐκκαιομενην· ὀργην δε ὀρεξιν ἀντιτιμωρησεως. οἱονει ἐν ἀτελεςερος της ὀργης ἐςιν ὁ θυμος, και ἠδη προς το ἀποτελεσμα τι ἐςιν ἡ ὀργη. ἀκεςεον δε της ἀντιτιμωρησεως νυν ὡς προς την ἡμετεραν χρησιν ἀντι της κολασεως της ἐπι τοις ἡμαρτημενοις, και της ὀρεξεως ἀντι της θελησεως. ὁτι μεν τοιγε και κατα την θειαν γραφην ἐλαττον τι ἐςιν ὁ θυμος της ὀργης, δηλον ἐκ τε λεγεσθαι ἐλεγχον μεν θυμῳ γινεσθαι, παιδευσιν δε ὀργῃ. κυριε γαρ, φησι, μη τῳ θυμῳ σε ἐλεγξῃς με, μηδε τῃ ὀργῃ σε παιδευσῃς με. ἐλεγχεται δε ὁ ἐτι ἐλπιδα ἐχων θεραπειας της χωρις βασανων δια λογε καθαπτομενε· ὁ δε μηδεν ἀπ' ἐλεγχε ὠφεληθεις χρῄζει παιδευσεως της δια μαςιγων και ῥαβδων. πασα γαρ παιδεια προς το παρον ἐ δοκει χαρας εἰναι, ἀλλα λυπης· ὑςερον δε καρπον εἰρηνικον τοις δι' αὐτης γεγυμνασμενοις ἀποδιδωσι δικαιοσυνης· λαλησει τοινυν ὁ θεος προς τες ἡμαρτηκοτας ἐς ἐκγελᾳ και μυκτηριζει ἐτι ὀντας ἐν τοις παραπτωμασι, και δι' ἀναισθησιαν

μεγα

vero prædictum jugum a ſe projicit, poteſt ſuave Jeſu jugum tollere, & leve ipſius onus ferre, & fieri ſubjugale ejus: atque diſcipuli vinculum ipſius ſolvent.

Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos, &c.] Sermones comminatorii ſunt ſermones, qui in ira pronunciantur. Mala autem, quæ dixerat Deus ſe irrogaturum, promittit ſe retractaturum, ſi pœnitentiam egerint auditores. Loquutus eſt in ira ſua Deus per Jonam Ninivitis; & quoniam in ſacco, & cinere pænitentiam egerunt, nihil paſſi ſunt eorum quæ audiverant. Præſciverat nempe Deus, cum Jonam mittebat, facturos pœnitentiam; ſi quidem Jonam iis miſit in ſalutem. Forte vero etiam hic ad ſalutem loquetur ad ipſos peccatores in ira ſua. Non enim dixit: puniet eos in ira ſua, etiamſi pœnitentiam egerint.

Ejusdem.] Cæterum furor (ut aiunt periti nominum) differt ab ira, quod furor ira ſit fumigans & adhuc accenſa, ira vero appetitio vindictæ. Ergo veluti imperfectior ira eſt furor, jam autem in perfectione quadam eſt ira. Nunc vindicta tanquam in utilitatem noſtram pro ſupplicio delictis debito, & appetitio pro voluntate accipienda eſt. Quod autem furor minor ſit ira, liquet ex ſcriptura dicente, reprehenſionem in furore, caſtigationem in ira fieri. Dicitur enim: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Arguitur is, qui adhuc ſpem habet, fore, ut ſanetur verbis absque examine; cui autem reprehenſio non profuit, is indiget correptione, quæ fit flagellis & virgis. Correptio autem ſtatim quidem non videtur jucunda & citra moleſtiam, poſtea vero pacificum juſtitiæ fructum affert iis, qui in ea exerciti fuerint. Ad peccatores igitur, quos irridet, & ſubſannat, dum adhuc in peccatis ſunt, & præ hebetudine ſenſuum de propriis malis tanquam bonis ſe ſe efferunt ac gloriantur, loquetur Deus in

μεγα φρονουντας ὡς ἐπι ἀγαθοις τοις ἰδιοις κακοις, ἐν τῃ ὀργῃ αὐτου, και ἐμφαινει το θυμουσθαι, ταραξει αὐτους. οὐ γαρ ἀθροως ἐπαγει, προτρεπτικους λογους τεθυμωμενους προς μετανοιαν αὐτοις ἐμποιησαι δυναμενους, βασανους και κολασεις πριν ἀποκτειν αὐτους την δια των φιλανθρωποτερων θεραπειαν. Θεσσαλονικευσι γουν γραφων ὁ μακαριος Παυλος περι Ιουδαιων των σταυρωσαντων τον κυριον, φησιν· ἐφθασεν ἐπ' αὐτους ἡ ὀργη εἰς τελος. ἡ οὐκ ἐφθασεν ἐπ' αὐτους δια προφητας ἡ προαναφωνηθεισα ὀργη παθοντας ὑπο Ῥωμαιων παντα δεινα, και ἀνηκεστα;

Αἰτησαι παρ' ἐμου, και δωσω σοι ἐθνη την κληρονομιαν σου· και την κατασχεσιν σου τα περατα της γης, κ. τ. λ. Γεγονε γαρ ὡς ἀνθρωπος κληρονομος παντων [illegible], ἱνα λαβοι ὡς αὐτῳ προσηκοντα τε και [illegible] κληρον τους ἐπι της γης ἀνοσιως διεσπαρμενους ὑπο τε του διαβολου, και των συν αὐτῳ δυναμεων πονηρων· ὁ και εἰς περας ἐνηνεγμενος προς τον ἑαυτου πατερα φησι περι ἡμων· οὓς δεδωκας μοι ἐκ του κοσμου, σοι ἠσαν, και ἐμοι αὐτους δεδωκας. ἀθρει δη οὖν ὁπως εἰς τον ὑπαρχοντα αὐτῳ πλουτον κατα φυσιν ἀνεισι, και μετα σαρκος. εἰ γαρ ἠσαν οἱ ἐν κοσμῳ του πατρος, κατα τινα τροπον νοηθειεν ἀν του συμβουλευοντος αὐτῳ λογου· τοιγαρ τοι και ἐφασκε· παντα τα ἐμα σα ἐστι, και τα σα ἐμα, και δεδοξασμαι ἐν αὐτοις. πως οὖν αἰτειν προςαττεται, και δεχεται μεν εἰς κληρονομιαν ἐθνη, κατασχεσιν δε ποιειται τα περατα της γης; ἀποσκιρτησαντα γαρ ἐξιτηλως τον ἀνθρωπον δουλειας της ὑπο θεου, διασωσαι θελων τουτον γενεσιουργος και πατηρ πεπομφεν εἰς τονδε τον ἐνεστηκοτα κοσμον τον μονογενη λογον, ἱνα γενομενος σαρξ, και χωρηθεις, και φυσει ἀςραφης, κηρυξῃ αἰχμαλωτοις ἀφεσιν, και τυφλοις ἀναβλεψιν. οὐκουν κἂν εἰ λεγοιτο λαβειν, και τεθεισθαι κληρονομος δια το ἀνθρωπινον, οὐκ ἀγνοησωμεν την οἰκονομιαν.

Του αὐτου.] Την κληρονομιαν λεγει την λογικην φυσιν, ἡ και αὐτη κληρονομει ὡς σοφιαν, οὑτω και γνωσιν,

και

ira ſua, & illos oſtenſo furore conturbabit. Cum enim ſermo furore plenus eis timore queat pœnitentiam indere, non repente infert ſupplicia & cruciatus prius, quam rejecerint eam, quæ lenioribus remediis proponitur, curationem. Quapropter beatus Paulus ad Theſſalonicenſes ſcribens de Judæis, qui Dominum crucifixerunt, ait: *Prævenit ſuper illos ira usque in finem.* An non prænunciata per Prophetas ira prævenit ſuper illos, qui graviſſima quæque, & acerbiſſima a Romanis perpeſſi ſunt?

Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ, &c.] Conſtitutus enim eſt, quatenus homo, heres omnium per diſpenſationem, ut deinceps, tanquam ad ſe ſpectantem & propriam ſuam hereditatem, conſervaret eos, qui in terra ſacrilege diſperſi erant a diabolo, ſociisque ejus virtutibus malignis. Quin & peracta jam diſpenſatione de nobis ad Patrem ſuum dicit: *Quos dediſti mihi de mundo, tui erant, & mihi eos dediſti.* Conſidera vero, quomodo ad divitias ſibi ſecundum carnem competentes aſcendat etiam cum carne. Si enim ii, qui in mundo erant, Patris erant, utique intelligi poſſunt etiam eſſe aliquo modo Verbi, cujus conſilio cuncta gerit; ſiquidem etiam dixit: *Omnia mea tua ſunt, & tua mea, & clarificatus ſum in eis.* Quomodo igitur poſtulare jubetur, & accipit quidem in hereditatem gentes, poſſeſſionem vero facit terminos terræ? Nempe cum hominem a divino ſervitio inaniter reſilientem ſalvari vellet, Genitor ac Pater Verbum unigenitum in mundum hunc miſit, ut caro factum, & comprehenſum, & natura non mutatum, prædicaret captivis indulgentiam, & cæcis viſum. Itaque, quamvis ob humanitatem dicatur accipere, & heres conſtitutus eſſe, non ignoremus diſpenſationem.

Ejusdem.] Per hereditatem intelligit rationis compotem naturam, quæ ipſa hereditat, ſicut ſapien-

και ἀληθειαν, και δικαιοσυνην. ἐςι δε ἡ κληρονομια της λογ.κης φυσεως θεωρια των σωματικων και των ἀσωματων και τυτων ἁπαντων αἰτιυ θευ.

Ποιμανεις αὐτυς ἐν ῥαβδῳ σιδηρᾳ· ὡς σκευη κεραμεως συντριψεις αὐτυς, κ.τ.ε.] Και παρα τῳ ἀποςολῳ ἡ ἐκπληκτικωτερα ἀγωγη, ἡς δεονται οἱ ἁμαρτανοντες και οἱ ἀσθενεςεροι των πεπιςευκεναι νομιζομενων, ῥαβδος ὀνομαζεται λεγοντι· τι θελετε; ἐν ῥαβδῳ ἐλθω προς ὑμας, ἡ ἐν ἀγαπῃ, πνευματι τε πρᾳοτητος; και ἐτι προτερον παρα τῳ προφητῃ τοις ἁμαρτανυσιν ὁ θειος λογος ἀπειλει ῥαβδον και μαςιγας, ἐπι τῳ τον ἐλεον μη ἀποςησαι ἀπο τυ πατρος αὐτων, τυτεςι τυ Χριςυ, τοιαυτης θεραπειας δεομενων. ἐπισκεψομαι γαρ, φησιν, ἐν ῥαβδῳ τας ἀνομιας αὐτων, και ἐν μαςιξι τας ἁμαρτιας αὐτων· το δε ἐλεος μυ ὐ μη διασκεδασω ἀπ' αὐτυ. δια τυτο και αὐτος ὁ Χριςος ῥαβδος εἰναι παρα τῳ Ησαιᾳ λεγεται. ἀλλ' ἐπει τινες ὐ δεονται της ἐν σκληροτητι ἀγωγης ἑαυτυς παρεχοντες ἀξιυς της χρηςοτητος των θεωρηματων τυ λογυ, και ἀνθος παρα τῳ αὐτῳ προφητῃ ὀνομαζεται· ἐξελευσεται γαρ, φησι, ῥαβδος ἐκ της ῥιζης Ιεσσαι, και ἀνθος ἐκ της ῥιζης ἀναβησεται, και ἀναπαυσεται ἐπ' αὐτον πνευμα τυ θευ, πνευμα σοφιας και συνεσεως, πνευμα βυλης και ἰσχυος, πνευμα γνωσεως και εὐσεβειας, και ἐμπλησει αὐτον πνευμα φοβυ θευ. ῥαβδυ τοινυν δεονται ποιμαινυσης οἱ κτηνωδεςεροι των τῳ θεῳ δια Χριςυ προσερχομενων. ἀναγκαιον δε ἀκολυθως σωσαι πως ὁ πατηρ τῳ υἱῳ φησιν ὁ δυς αὐτῳ κληρονομιαν τα ἐθνη, και κατασχεσιν τα περατα της γης· ὡς σκευος κεραμεως συντριψεις αὐτυς. τις γαρ διδωσι κληρονομιαν ἐπι τῳ συντριβηναι αὐτην ὑπο τυ κληρονομυντος; δεικτεον ὐν ἀπο των γραφων την συντριβην τινων κεισθαι ἐπ' ὠφελειᾳ. εὑρομεν δη ἐν τῳ πεντηκοςῳ ψαλμῳ, το, θυσια τῳ θεῳ πνευμα συντετριμμενον· καρδιαν συντετριμμενην και τεταπεινωμενην ὁ θεος ὐκ ἐξυδενωσει· και ἐν ἑτερῳ προφητῃ προςακτικως λεγομενον το, ἀπο συντριβης πνευματος ὑμων

ὀλολυ-

tiam, ita & ſcientiam, & veritatem, & juſtitiam. Eſt autem hereditas naturæ rationabilis contemplatio corporearum & incorporearum rerum, & Dei, qui omnium cauſa eſt.

Paſces eos in virga ferrea, tanquam vaſa figuli confringes eos, &c.] Sic & apud Apoſtolum ſeverior diſciplina, qua indigent peccatores & infirmiores in fide, virga nominatur, cum ait: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & ſpiritu manſuetudinis?* Et adhuc prius apud Prophetam peccatoribus divinus ſermo minatur virgam & flagella, eo quod miſericordiam non remoturus ſit ab eorum Patre, hoc eſt, Chriſto. Nam ejusmodi curatione indigent. *Viſitabo* enim, inquit, *in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo.* Quare & ipſe Chriſtus virga dicitur ab Iſaia; ſed quoniam ſunt nonnulli, qui non indigent aſperiori diſciplina, cum ſeipſos exhibeant indignos benignitate præceptorum verbi, flos etiam ab eodem Propheta nominatur. *Egredietur*, enim, inquit, *virga de radice Jeſſe, & flos de radice aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Dei.* Indigent ergo virga paſcente, quotquot ex iis, qui ad Deum per Chriſtum accedunt, pecudum more vivunt. Cæterum conſiderare opus eſt, quomodo pater, qui dedit filio gentes in hereditatem, & in poſſeſſionem terminos terræ, ei dicat: *Tanquam vas figuli confringes eos.* Quis enim dat hereditatem, ut conteratur ab herede? Oſtendendum igitur eſt e ſcripturis, quorumdam contritionem poni tanquam utilem. Invenimus quippe in quinquageſimo pſalmo illud: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Et ab alio Propheta præcipiendo dicitur illud: *Præ contritione ſpiritus veſtri ululabitis.* Spiritus

ὀλολυξετε. ȣκȣν πνευμα ἐςιν ἐν ἡμιν ὁ συντριψαι δει; ἱνα συντριβεν γενηται θυσια τῳ Θεῳ. και τι ἀν ἀλλο τȣτο ειη, ἡ το χειρον, ὁπερ ὑγιες μεν εἰναι δοκει ὁτε ἐνεργει· συντετριπται δε, ὁτε λογῳ Θεȣ τας δυναμεις αὐτȣ συνεθραυσαμεν. ἀλλα και καρδια τις ἐν ἡμιν ὑπαρχει ποτε μεγα φρονȣσιν ἐπι μοχθηροις δογμασι σεσωματοποιημενοις εἰς ἑνοτητα εἱρμȣ ἐπιβλαβȣ ὀλοκληρος νομιζομενη και μετεωρος, ἡν ἀναγκαιον συντριψαι και ταπεινωσαι, ἱν' ȣτως ἀποθεμενη το τȣ ἐξȣθενεισθαι ὑπο Θεȣ εἰναι ἀξια, γενηται ἐν προσαγωγῃ παρα τῳ ἀμειβομενῳ τȣς αἰσθομενȣς ἑαυτων, και κακιζοντας μεν την πονηραν αὐτων διαθεσιν, προσφευγοντας δε τῃ χρηςοτητι τȣ μονȣ εὐεργετησαι αυτȣς δυναμενȣ Θεȣ. σαφες δε και ἐκ των προειρημενων και το, ἀπο συντριβης πνευματος ὑμων ὀλολυξετε. ὁνπερ ȣν τροπον πνευμα συντετριμμενον θυσια προσακτεον τῳ Θεῳ, και καρδιαν συντετριμμενην και τεταπεινωμενην τῳ καλως αὐτην ἐν τȣτοις γεγονεναι ȣκ ἐξȣθενει ὁ Θεος, και ὀλολυγμον ἀπο συντριβης πνευματος ἀναπεμπομενον προσιεται· ȣτως συντριβην τινα νοησομεν ἡν ἐργαζεται ὁ χριςος πειθομενος τῳ δοντι αὐτῳ τα ἐθνη κληρονομιαν, και την κατασχεσιν τα περατα της γης, το γεωδες και ὑλικον ἀπο των παθων και των της κακιας ἰδιωματων προσγενομενον τῃ ψυχῃ συνθραυων, καθ' ὁ εἰδωλολατραι ἡσαν και πορνοι. και γαρ λεγεται ἐν ἑβδομηκοςῳ ἑβδομῳ ψαλμῳ· ὁτε ἀπεκτεινεν αὐτȣς, τοτε ἐζητȣν αὐτον, και ἐπεςρεφον και ὠρθριζον προς τον θεον, και ἐμνησθησαν ὁτι ὁ θεος βοηθος αὐτων ἐςι, και ὁ Θεος ὁ ὑψιςος λυτρωτης αὐτων ἐςιν. ȣκ ἀτοπον τοινυν το ȣτως ἀποκτιννυσθαι, ἡ ὡς σκευος κεραμεως συντριβεσθαι· και γαρ οἱ ἁμαρτωλοι, ὁσον εἰσιν ἁμαρτωλοι, ἐλογισθησαν, ὡς φησιν ὁ προφητης Ιερεμιας, εἰς ἀγγεια ὀςρακινα ἐργα χειρων κεραμεως.

Τȣ αὐτȣ.] Εἰ ποιμαινει κατ' ἐπαγγελιαν Θεȣ, ποιμην ȣν ὁ χριςος. ποιμην δε ἐςι ποιμαινων ἐν ῥαβδῳ σιδηρᾳ και ποιμην καλος.

Τȣ

ergo in nobis eſt, quem conterere oportet, ut contritus fiat ſacrificium Deo. Et quis alius iſte fuerit, quam deterior, qui ſanus quidem eſſe videtur, cum operatur; conteritur autem, cum verbo Dei vires ejus confregimus. Verum & in nobis cor quoddam eſt, quod aliquando, cum ob perverſa dogmata in unum veluti noxium corpus coagmentata efferimur, & magnifice ſentimus, integrum & ſublime exiſtimatur: Illud conterendum eſt, ut depoſito eo, propter quod a Deo deſpiciebatur, accedat ad illum, qui remunerat eos, qui ſui ſenſum habent, quique pravos ſuos improbant habitus, & confugiunt ad Dei bonitatem, qui ſolus poteſt eis benefacere. Manifeſtum eſt etiam ex prædictis illud: *Præ contritione ſpiritus veſtri ululabitis.* Quemadmodum igitur ſpiritus contritus offerendus eſt Deo in ſacrificium, & cor contritum & humiliatum, quod pulchre ſe in his geſſerit, non deſpicit Deus, & ululatum præ contritione ſpiritus emiſſum exaudit; ſic contritio quædam intelligenda erit, quam operatur Chriſtus, qui ut obediat patri, a quo accepit gentes in hereditatem, & in poſſeſſionem terminos terræ, terrenum & materiale omne, quod anima contraxerat ex affectibus, & malitiæ proprietatibus, quodque eos idololatras & fornicatores effecerat, confringit. Dicitur enim in ſeptuageſimo ſeptimo pſalmo: *Cum occideret eos, quærebant eum, & revertebantur, & diluculo veniebant ad Deum, & rememorati ſunt, quod Deus adjutor eorum eſt, & Deus excelſus redemtor eorum eſt.* Non igitur abſurdum eſt ita occidi, atque ut vas figuli conteri. Nam peccatores, quatenus peccatores, ut ait propheta Jeremias, ceu vaſa teſtacea opera manuum figuli reputati ſunt.

Ejusdem.] Si regit ſecundum promiſſionem Dei, ergo rex eſt Chriſtus. Rex autem eſt regens in virga ferrea, & paſtor bonus.

Ejus-

Τȣ αὐτȣ.] Ραβδος θεȣ ἡ ἐξȣσια, ἡ κατα των ἀπειθȣντων τιμωρια, τȣτεςιν ἐν τῳ ςαυρῳ· ἡ μεν γαρ ὑλη ξυλȣ, ἡ δε ἰσχυς σιδηρα.

Και νυν βασιλεις συνετε, παιδευθητε παντες οἱ κρινοντες την γην, κ.τ.ε.] Οὐκ ἀλλοτριον μεν της χρηςοτητος τȣ σωτηρος το τοις παραςασι βασιλευσι της γης μετα των ἀρχοντων των συναχθεντων κατ᾽ αὐτȣ λεγειν το, και νυν βασιλεις συνετε. εἰ γαρ και προτερον ἀγνοησαντες ἐπεβȣλευσατε, ἀλλα νυν συνεντες μετανοησατε. τῳ δε μη προσκεισθαι το της γης, μηποτε βασιλεις τȣς ἁγιȣς φησιν. κυριως γαρ βασιλευς ὁ ἀρχειν ἐπιςαμενος ἀνυπευθυνως. πως δε ȣ βασιλευς ὁ κληρονομων βασιλειαν ȣρανων, και ἐσομενος ἐν βασιλειᾳ τȣ θεȣ; και δει γε τον ἁγιον ἀγωνιζομενον βασιλευειν, ἀρξασθαι ἀφ᾽ αὐτȣ, και των ἰδιων κινηματων. τȣτων γαρ προτερον βασιλευσαί δει, μηκετι βασιλευομενον ὑπο της ἁμαρτιας της μεμελετηκυιας βασιλευειν ἐν τῳ θνητῳ ἡμων σωματι. δοκει δε το, ἐπιςημωθητε, ὡς Ακυλας ἐκδεδωκεν, ἐμφατικωτερον εἰναι τȣ συνετε, προςασσον ἐπιςημην ἀναλαβειν οἰκειαν ȣσαν ȣκ ἀλλῳ τῳ, ἡ τοις βασιλευσι. παιδευθητε παντες οἱ κρινοντες την γην. ὁν τροπον διχως ἐξεδεξαμεθα τȣς βασιλεις, ȣτως και τȣς κρινοντας την γην νοησαι ἡμας δυνατον. ἡ γαρ οἱ ἀρχοντες οἱ συναχθεντες ἐπι το αὐτο κατα τȣ κυριȣ και κατα τȣ χριςȣ αὐτȣ κρινοντες λεγοιντο ἀν την γην, οἰκειȣ τοις ἀρχȣσιν ἐργȣ τυγχανοντος τȣ κρινειν· ἡ κρινοντες την γην οἱ ἁγιοι ὡς δειξωμεν. το δε παιδευθητε, ἠτοι δηλοι το, τῃ παιδειᾳ και διδασκαλιᾳ ἑαυτȣς παραδοτε, ἠ τοις κολαςηριοις τοις παιδευȣσι τȣς τοιȣτων φαρμακων δεδεημενȣς. εἰκος δε, ζητησει τις εἰ κατα την ἐν κολασεσι παιδειαν προςασσεται τις παιδευθηναι. και ἑκȣσιως ἑαυτον ταυτῃ παραδȣναι. ἀποκριτεον δε προς την ζητησιν πλειονων κατα τον τοπον ἀπορȣμενων, ὁτι ταχα μεν τινες τῳ εἰναι νηπιοι, και ἀκοντες ἐπι την τοιαυτην παιδευσιν ἑλκονται, και ȣτοι γε περι ὡν ὁ προφητης φησιν· ἐαν ἐγκαταλειπωσιν οἱ υἱοι αὐτȣ τον νομον

μȣ,

Ejuſdem.] Virga Dei eſt poteſtas ejus & ſupplicium infidelium, hoc eſt, in cruce; cujus quidem materia lignea eſt, vis autem ferrea.

Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui judicatis terram, &c.] Non alienum a Salvatoris bonitate eſt, principibus & regibus terræ, qui adverſus illum adſtiterunt, dicere: *Et nunc reges intelligite.* Etſi antea imprudentes mihi inſidias paraſtis, at nunc prudentes reſipiſcite. Cæterum, quia vox iſta *terræ* alteri, *reges*, addita non eſt, forte regum nomine ſanctos intelligit. Nam proprie rex eſt qui innocenter imperare novit. Quomodo autem rex non erit, qui regnum cœlorum hereditabit, quique futurus eſt in regno Dei? Oportet autem, ut vir ſanctus, qui imperare conatur, a ſeipſo propriiſque affectibus incipiat. His enim imperare eum opus eſt, nec amplius peccato vinci, quod in noſtro mortali corpore regnare nititur. Videtur vero verbum, ἐπιστημώθητε, *ediſcite*, ut Aquila vertit, majorem emphaſim habere, quam illud, συνετε, *intelligite.* Præcipit enim, ut ſcientia regibus ſolis propria accipiatur. *Erudimini omnes, qui judicatis terram.* Quemadmodum duplici modo reges accepimus, ſic & eos, qui judicant terram, intelligere poſſumus. Vel enim principes congregati in unum adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus, dicentur ii, qui judicant terram, cum principum proprium opus ſit judicare; vel qui judicant terram, ſancti erunt, ut oſtendemus. Illud autem, *erudimini*, vel ſignificat iſtud: tradite vos correptioni & doctrinæ, vel pœnis, quæ erudiunt eos, qui ejusmodi remediis indigent. Quæret fortaſſe quiſpiam, an juxta eam, quæ in pœnis eſt, diſciplinam jubeatur quis erudiri, & libenter ſeipſum ei tradere. Reſpondendum eſt huic quæſtioni, de qua multis hæret aqua, eſſe forte quosdam, qui, quod infantes ſint, inviti ad hanc diſciplinam trahuntur. Et hi

ſunt,

και χρηςου Ιησυ ζυγον αραι, και φερειν το ελαφρον αυτυ φορτιον, και γινεσθαι υποζυγιον αυτυ, και λυσυσι τον δεσμον αυτυ οἱ μαθηται.

Τοτε λαλησει προς αυτυς εν οργη αυτυ, και εν τω θυμω αυτυ ταραξει αυτυς, κ. τ. ε.] Οἱ λογοι των απειλων, λογοι εισιν εν οργη απαγγελλομενοι. ὑπισχνειται δε ὁ θεος μετανοησειν απο των κακων ὡν λαλει τυ ποιησαι, εαν μετανοησωσιν οἱ ακυοντες· ελαλησε δε εν οργη αυτυ δια Ιωνα ὁ θεος τοις Νινευιταις· και επει εν σακκω και σποδω μετενοησαν, υδεν πεπονθασιν ὡν ακηκοασι. προεγινωσκε τε ὁ θεος, πεμπων τον Ιωναν, την εσομενην μετανοιαν, επι σωτηρια δηλονοτι αυτον επεμπε τον Ιωναν. ταχα δε και ενθαδε επι σωτηρια λαλησει προς αυτυς τυς ἁμαρτανοντας εν οργη αυτυ. υ γαρ ειπε, κολασει αυτυς εν οργη αυτυ και μην μετανοησαντας.

Τυ αυτυ.] Διαφερει δε θυμος οργης, ὡς φασι και οἱ περι τα ονοματα δεινοι, τω θυμον μεν ειναι οργην αναθυμιωμενην και ετι εκκαιομενην· οργην δε ορεξιν αντιτιμωρησεως. οιονει υν ατελεςερος της οργης εςιν ὁ θυμος, και ηδη προς το αποτελεσμα τι εςιν ἡ οργη. ακυςεον δε της αντιτιμωρησεως νυν ὡς προς την ἡμετεραν χρησιν αντι της κολασεως της επι τοις ἡμαρτημενοις, και της ορεξεως αντι της θελησεως. ὁτι μεν τοιγε και κατα την θειαν γραφην ελαττον τι εςιν ὁ θυμος της οργης, δηλον εκ τυ λεγεσθαι ελεγχον μεν θυμω γινεσθαι, παιδευσιν δε οργη. κυριε γαρ, φησι, μη τω θυμω συ ελεγξης με, μηδε τη οργη συ παιδευσης με. ελεγχεται δε ὁ ετι ελπιδα εχων θεραπειας της χωρις βασανων δια λογυ καθαπτομενυ· ὁ δε μηδεν απ' ελεγχυ ωφεληθεις χρηζει παιδευσεως της δια μαςιγων και ραβδων. πασα γαρ παιδεια προς το παρον υ δοκει χαρας ειναι, αλλα λυπης· ὑςερον δε καρπον ειρηνικον τοις δι' αυτης γεγυμνασμενοις αποδιδωσι δικαιοσυνης· λαλησει τοινυν ὁ θεος προς τυς ἡμαρτηκοτας υς εκγελα και μυκτηριζει ετι οντας εν τοις παραπτωμασι, και δι' αναισθησιαν

μεγα

vero prædictum jugum a ſe projicit, poteſt ſuave Jeſu jugum tollere, & leve ipſius onus ferre, & fieri ſubjugale ejus: atque diſcipuli vinculum ipſius ſolvent.

Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos, &c.] Sermones comminatorii ſunt ſermones, qui in ira pronunciantur. Mala autem, quæ dixerat Deus ſe irrogaturum, promittit ſe retractaturum, ſi pœnitentiam egerint auditores. Loquutus eſt in ira ſua Deus per Jonam Ninivitis; & quoniam in ſacco, & cinere pænitentiam egerunt, nihil paſſi ſunt eorum quæ audiverant. Præſciverat nempe Deus, cum Jonam mittebat, facturos pœnitentiam; ſi quidem Jonam iis miſit in ſalutem. Forte vero etiam hic ad ſalutem loquetur ad ipſos peccatores in ira ſua. Non enim dixit: puniet eos in ira ſua, etiamſi pœnitentiam egerint.

Ejuſdem.] Cæterum furor (ut aiunt periti nominum) differt ab ira, quod furor ira ſit fumigans & adhuc accenſa, ira vero appetitio vindictæ. Ergo veluti imperfectior ira eſt furor, jam autem in perfectione quadam eſt ira. Nunc vindicta tanquam in utilitatem noſtram pro ſupplicio delictis debito, & appetitio pro voluntate accipienda eſt. Quod autem furor minor ſit ira, liquet ex ſcriptura dicente, reprehenſionem in furore, caſtigationem in ira fieri. Dicitur enim: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Arguitur is, qui adhuc ſpem habet, fore, ut ſanetur verbis absque examine; cui autem reprehenſio non profuit, is indiget correptione, quæ fit flagellis & virgis. Correptio autem ſtatim quidem non videtur jucunda & citra moleſtiam, poſtea vero pacificum juſtitiæ fructum affert iis, qui in ea exerciti fuerint. Ad peccatores igitur, quos irridet, & ſubſannat, dum adhuc in peccatis ſunt, & præ hebetudine ſenſuum de propriis malis tanquam bonis ſe ſe efferunt ac gloriantur, loquetur Deus in

μέγα φρονοῦντας ὡς ἐπὶ ἀγαθοῖς τοῖς ἰδίοις κακοῖς· ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐμφανὰς τῷ θυμῷ αὐτοῦ, ταράξει αὐτούς. τὸ γὰρ ἀθρόως ἐπιφέρεσθαι, προεπιτετάχθαι λόγῳ πεπληρωμένους φοβερὰ μεταβάλλειν αὐτοὺς ἐμποιῆσαι δυναμένου βασάνους καὶ κολάσεις πρὶν ἀποστῆναι αὐτοὺς τὴν διὰ τῶν φιλανθρωποτέρων θεραπειῶν. Θεσπεσίως γοῦν γράφων ὁ μακάριος Παῦλος περὶ Ἰουδαίων τῶν σταυρωσάντων τὸν κύριον, φησίν· ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. ἡ οὖν ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς διὰ προφητείας ἡ προαναφωνηθεῖσα ὀργὴ παθόντας ὑπὸ Ῥωμαίων πάντα δεινὰ, καὶ ἀνήκεστα.

Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου· καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, κ. τ. λ.] Τέθειται γὰρ ὡς ἄνθρωπος κληρονόμος πάντων οἰκονομικῶς, ἵνα λοιπὸν ὡς αὐτῷ προσήκοντα τε καὶ ἴδιον ἀνασώσῃ κλῆρον τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀδίκως διηρπασμένους ὑπό τε τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν· ὅθεν καὶ ὡς ἀκριβῶς ἀναγέγραπται πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα φησὶ περὶ ἡμῶν· οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως εἰς τὸν ὑπάρχοντα αὐτῷ πλοῦτον κατὰ φύσιν αἰτεῖσθαι, καὶ μετὰ σαρκός. εἰ γὰρ ἦσαν οἱ ἐν κόσμῳ τοῦ πατρός, κατά τινα τρόπον νοηθεῖεν ἂν τοῦ συμβουλεύοντος αὐτῷ λόγου· τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε· πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. πῶς οὖν αἰτεῖν προστάττεται; καὶ δέχεται μὲν εἰς κληρονομίαν ἔθνη, κατάσχεσιν δὲ ποιεῖται τὰ πέρατα τῆς γῆς; ἀποσκιρτήσαντας γὰρ ἐξ ἀτελῶς τὸν ἀνθρώπου δουλείας τῆς ὑπὸ Θεοῦ, ἀνασώσασθαι θέλων τούτους ὁ γενεσιουργὸς καὶ πατὴρ πέπομφεν εἰς τόνδε τὸν ἐνεστηκότα κόσμον τὸν μονογενῆ λόγον, ἵνα γενόμενος σὰρξ, καὶ χρισθεὶς, καὶ φύσει ἄτρεπτος, κηρύξῃ αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. οὐκοῦν κἂν εἰ λέγοιτο λαβεῖν, καὶ τεθεῖσθαι κληρονόμος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, εἰς ἀγαπήσωμεν τὴν οἰκονομίαν.

Τοῦ αὐτοῦ.] Τὴν κληρονομίαν λέγει τὴν λογικὴν φύσιν, ἢ καὶ αὐτὴ κληρονομεῖ ὡς σοφίαν, οὕτω καὶ γνῶσιν,

καὶ

ira ſua, & illos oſtenſo furore conturbabit. Cum enim ſermo furore plenus eis timore queat pœnitentiam indere, non repente infert ſupplicia & cruciatus prius, quam rejecerint eam, quæ lenioribus remediis proponitur, curationem. Quapropter beatus Paulus ad Theſſalonicenſes ſcribens de Judæis, qui Dominum crucifixerunt, ait: *Prævenit ſuper illos ira usque in finem.* An non prænunciata per Prophetas ira prævenit ſuper illos, qui graviſſima quæque, & acerbiſſima a Romanis perpeſſi ſunt?

Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ, &c.] Conſtitutus enim eſt, quatenus homo, heres omnium per diſpenſationem, ut deinceps, tanquam ad ſe ſpectantem & propriam ſuam hereditatem, conſervaret eos, qui in terra ſacrilege diſperſi erant a diabolo, ſociisque ejus virtutibus malignis. Quin & peracta jam diſpenſatione de nobis ad Patrem ſuum dicit: *Quos dediſti mihi de mundo, tui erant, & mihi eos dediſti.* Conſidera vero, quomodo ad divitias ſibi ſecundum carnem competentes aſcendat etiam cum carne. Si enim ii, qui in mundo erant, Patris erant, utique intelligi poſſunt etiam eſſe aliquo modo Verbi, cujus conſilio cuncta gerit; ſiquidem etiam dixit: *Omnia mea tua ſunt, & tua mea, & clarificatus ſum in eis.* Quomodo igitur poſtulare jubetur, & accipit quidem in hereditatem gentes, poſſeſſionem vero facit terminos terræ? Nempe cum hominem a divino ſervitio inaniter reſilientem ſalvari vellet, Genitor ac Pater Verbum unigenitum in mundum hunc miſit, ut caro factum, & comprehenſum, & natura non mutatum, prædicaret captivis indulgentiam, & cæcis viſum. Itaque, quamvis ob humanitatem dicatur accipere, & heres conſtitutus eſſe, non ignoremus diſpenſationem.

Ejusdem.] Per hereditatem intelligit rationis compotem naturam, quæ ipſa hereditat, ſicut ſapien-

και ἀληθειαν, και δικαιοσυνην. ἐςι δε ἡ κληρονομια της λογ.κης φυσεως θεωρια των σωματικων και των ἀσωματων και τετων ἀπαντων αἰτιε θεε.

Ποιμανεις αὐτες ἐν ῥαβδῳ σιδηρᾳ· ὡς σκευη κεραμεως συντριψεις αὐτες, κ. τ. ε.] Και παρα τῳ ἀποςολῳ ἡ ἐκπληκτικωτερα ἀγωγη, ἡς δεονται οἱ ἁμαρτανοντες και οἱ ἀσθενεςεροι των πεπιςευκεναι νομιζομενων, ῥαβδος ὀνομαζεται λεγοντι· τι θελετε; ἐν ῥαβδῳ ἐλθω προς ὑμας, ἡ ἐν ἀγαπῃ, πνευματι τε πρᾳοτητος; και ἐτι προτερον παρα τῳ προφητῃ τοις ἁμαρτανεσιν ὁ θειος λογος ἀπειλει ῥαβδον και μαςιγας, ἐπι τῳ τον ἐλεον μη ἀποςησαι ἀπο τε πατρος αὐτων, τετεςι τε Χριςε, τοιαυτης θεραπειας δεομενων. ἐπισκεψομαι γαρ, φησιν, ἐν ῥαβδῳ τας ἀνομιας αὐτων, και ἐν μαςιξι τας ἁμαρτιας αὐτων· το δε ἐλεος με ἐ μη διασκεδασω ἀπ᾽ αὐτε. δια τετο και αὐτος ὁ Χριςος ῥαβδος εἰναι παρα τῳ Ησαιᾳ λεγεται. ἀλλ᾽ ἐπει τινες ἐ δεονται της ἐν σκληροτητι ἀγωγης ἑαυτες παρεχοντες ἀξιες της χρηςοτητος των θεωρηματων τε λογε, και ἀνθος παρα τῳ αὐτῳ προφητῃ ὀνομαζεται· ἐξελευσεται γαρ, φησι, ῥαβδος ἐκ της ῥιζης Ιεσσαι, και ἀνθος ἐκ της ῥιζης ἀναβησεται, και ἀναπαυσεται ἐπ᾽ αὐτον πνευμα τε θεε, πνευμα σοφιας και συνεσεως, πνευμα βελης και ἰσχυος, πνευμα γνωσεως και εὐσεβειας, και ἐμπλησει αὐτον πνευμα φοβε θεε. ῥαβδε τοινυν δεονται ποιμαινεσης οἱ κτηνωδεςεροι των τῳ θεῳ δια Χριςε προσερχομενων. ἀναγκαιον δε ἀκολεθως σωσαι πως ὁ πατηρ τῳ υἱῳ φησιν ὁ δες αὐτῳ κληρονομιαν τα ἐθνη, και κατασχεσιν τα περατα της γης· ὡς σκευος κεραμεως συντριψεις αὐτες. τις γαρ διδωσι κληρονομιαν ἐπι τῳ συντριβηναι αὐτην ὑπο τε κληρονομεντος; δεικτεον ἐν ἀπο των γραφων την συντριβην τινων κεισθαι ἐπ᾽ ὠφελειᾳ. εὑρομεν δη ἐν τῳ πεντηκοςῳ ψαλμῳ, το, θυσια τῳ θεῳ πνευμα συντετριμμενον· καρδιαν συντετριμμενην και τεταπεινωμενην ὁ θεος ἐκ ἐξεδενωσει· και ἐν ἑτερῳ προφητῃ προςακτικως λεγομενον το, ἀπο συντριβης πνευματος ὑμων

ὀλολυ-

tiam, ita & ſcientiam, & veritatem, & juſtitiam. Eſt autem hereditas naturæ rationabilis contemplatio corporearum & incorporearum rerum, & Dei, qui omnium cauſa eſt.

Paſces eos in virga ferrea, tanquam vaſa figuli confringes eos, &c.] Sic & apud Apoſtolum ſeverior diſciplina, qua indigent peccatores & infirmiores in fide, virga nominatur, cum ait: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & ſpiritu manſuetudinis?* Et adhuc prius apud Prophetam peccatoribus divinus ſermo minatur virgam & flagella, eo quod miſericordiam non remoturus ſit ab eorum Patre, hoc eſt, Chriſto. Nam ejusmodi curatione indigent. *Viſitabo* enim, inquit, *in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo.* Quare & ipſe Chriſtus virga dicitur ab Iſaia; ſed quoniam ſunt nonnulli, qui non indigent aſperiori diſciplina, cum ſeipſos exhibeant indignos benignitate præceptorum verbi, flos etiam ab eodem Propheta nominatur. *Egredietur*, enim, inquit, *virga de radice Jeſſe, & flos de radice aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Dei.* Indigent ergo virga paſcente, quotquot ex iis, qui ad Deum per Chriſtum accedunt, pecudum more vivunt. Cæterum conſiderare opus eſt, quomodo pater, qui dedit filio gentes in hereditatem, & in poſſeſſionem terminos terræ, ei dicat: *Tanquam vas figuli confringes eos.* Quis enim dat hereditatem, ut conteratur ab herede? Oſtendendum igitur eſt e ſcripturis, quorumdam contritionem poni tanquam utilem. Invenimus quippe in quinquageſimo pſalmo illud: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Et ab alio Propheta præcipiendo dicitur illud: *Præ contritione ſpiritus veſtri ululabitis.* Spiritus

ὀλολυξετε. ȣκȣν πνευμα ἐςιν ἐν ἡμιν ὁ συντριψαι δει; ἱνα συντριβεν γενηται θυσια τῳ Θεῳ. και τι ἀν ἀλλο τȣτο ειη, ἡ το χειρον, ὁπερ ὑγιες μεν εἰναι δοκει ὀτε ἐνεργει· συντετριπται δε, ὀτε λογῳ Θεȣ τας δυναμεις αὐτȣ συνεθραυσαμεν. ἀλλα και καρδια τις ἐν ἡμιν ὑπαρχει ποτε μεγα φρονȣσιν ἐπι μοχθηροις δογμασι σεσωματοποιημενοις εἰς ἑνοτητα εἰρμȣ ἐπιβλαβȣ ὁλοκληρος νομιζομενη και μετεωρος, ἡν ἀναγκαιον συντριψαι και ταπεινωσαι, ἱν' ȣτως ἀποθεμενη το τȣ ἐξȣθενεισθαι ὑπο Θεȣ εἰναι ἀξια, γενηται ἐν προσαγωγῃ παρα τῳ ἀμειβομενῳ τȣς αἰσθομενȣς ἑαυτων, και κακιζοντας μεν την πονηραν αὐτων διαθεσιν, προσφευγοντας δε τῃ χρηςοτητι τȣ μονȣ εὐεργετησαι αὐτȣς δυναμενȣ Θεȣ. σαφες δε και ἐκ των προειρημενων και το, ἀπο συντριβης πνευματος ὑμων ὀλολυξετε. ὀνπερ ȣν τροπον πνευμα συντετριμμενον θυσια προσακτεον τῳ Θεῳ, και καρδιαν συντετριμμενην και τεταπεινωμενην τῳ καλως αὐτην ἐν τȣτοις γεγονεναι ȣκ ἐξȣθενει ὁ Θεος, και ὀλολυγμον ἀπο συντριβης πνευματος ἀναπεμπομενον προσιεται· ȣτως συντριβην τινα νοησομεν ἡν ἐργαζεται ὁ Χριςος πειθομενος τῳ δοντι αὐτῳ τα ἐθνη κληρονομιαν, και την κατασχεσιν τα περατα της γης, το γεωδες και ὑλικον ἀπο των παθων και των της κακιας ἰδιωματων προσγενομενον τῃ ψυχῃ συνθραυων, καθ' ὁ εἰδωλολατραι ἡσαν και πορνοι. και γαρ λεγεται ἐν ἑβδομηκοςῳ ἑβδομῳ ψαλμῳ· ὀτε ἀπεκτεινεν αὐτȣς, τοτε ἐζητȣν αὐτον, και ἐπεςρεφον και ὠρθριζον προς τον θεον, και ἐμνησθησαν ὀτι ὁ θεος βοηθος αὐτων ἐςι, και ὁ Θεος ὁ ὑψιςος λυτρωτης αὐτων ἐςιν. ȣκ ἀτοπον τοινυν το ȣτως ἀποκτιννυσθαι, ἡ ὡς σκευος κεραμεως συντριβεσθαι· και γαρ οἱ ἀμαρτωλοι, ὁσον εἰσιν ἀμαρτωλοι, ἐλογισθησαν, ὡς φησιν ὁ προφητης Ιερεμιας, εἰς ἀγγεια ὀςρακινα ἐργα χειρων κεραμεως.

Τȣ αὐτȣ.] Εἰ ποιμαινει κατ' ἐπαγγελιαν Θεȣ, ποιμην ȣν ὁ Χριςος. ποιμην δε ἐςι ποιμαινων ἐν ῥαβδῳ σιδηρᾳ και ποιμην καλος.

Τȣ

ergo in nobis eſt, quem conterere oportet, ut contritus fiat ſacrificium Deo. Et quis alius iſte fuerit, quam deterior, qui ſanus quidem eſſe videtur, cum operatur; conteritur autem, cum verbo Dei vires ejus confregimus. Verum & in nobis cor quoddam eſt, quod aliquando, cum ob perverſa dogmata in unum veluti noxium corpus coagmentata efferimur, & magnifice ſentimus, integrum & ſublime exiſtimatur: Illud conterendum eſt, ut depoſito eo, propter quod a Deo deſpiciebatur, accedat ad illum, qui remunerat eos, qui ſui ſenſum habent, quique pravos ſuos improbant habitus, & confugiunt ad Dei bonitatem, qui ſolus poteſt eis benefacere. Manifeſtum eſt etiam ex prædictis illud: *Præ contritione ſpiritus veſtri ululabitis.* Quemadmodum igitur ſpiritus contritus offerendus eſt Deo in ſacrificium, & cor contritum & humiliatum, quod pulchre ſe in his geſſerit, non deſpicit Deus, & ululatum præ contritione ſpiritus emiſſum exaudit; ſic contritio quædam intelligenda erit, quam operatur Chriſtus, qui ut obediat patri, a quo accepit gentes in hereditatem, & in poſſeſſionem terminos terræ, terrenum & materiale omne, quod anima contraxerat ex affectibus, & malitiæ proprietatibus, quodque eos idololatras & fornicatores effecerat, confringit. Dicitur enim in ſeptuageſimo ſeptimo pſalmo: *Cum occideret eos, quærebant eum, & revertebantur, & diluculo veniebant ad Deum, & rememorati ſunt, quod Deus adjutor eorum eſt, & Deus excelſus redemtor eorum eſt.* Non igitur abſurdum eſt ita occidi, atque ut vas figuli conteri. Nam peccatores, quatenus peccatores, ut ait propheta Jeremias, ceu vaſa teſtacea opera manuum figuli reputati ſunt.

Ejusdem.] Si regit ſecundum promiſſionem Dei, ergo rex eſt Chriſtus. Rex autem eſt regens in virga ferrea, & paſtor bonus.

Ejus-

Του αὐτου.] Ραβδος θεου ἡ ἐξουσια, ἡ κατα των ἀπειθουντων τιμωρια, τουτεστιν ἐν τῳ ϛαυρῳ· ἡ μεν γαρ ὑλη ξυλου, ἡ δε ἰσχυς σιδηρα.

Και νυν βασιλεις συνετε, παιδευθητε παντες οἱ κρινοντες την γην, κ.τ.ε.] Οὐκ ἀλλοτριον μεν της χρηστοτητος του σωτηρος το τοις παραϛασι βασιλευσι της γης μετα των ἀρχοντων των συναχθεντων κατ᾽ αὐτου λεγειν το, και νυν βασιλεις συνετε. εἰ γαρ και προτερον ἀγνοησαντες ἐπεβουλευσατε, ἀλλα νυν συνεντες μετανοησατε. τῳ δε μη προσκεισθαι το της γης, μηποτε βασιλεις τους ἁγιους φησιν. κυριως γαρ βασιλευς ὁ ἀρχειν ἐπιϛαμενος ἀνυπευθυνως. πως δε ου βασιλευς ὁ κληρονομων βασιλειαν ουρανων, και ἐσομενος ἐν βασιλειᾳ του θεου; και δει γε τον ἁγιον ἀγωνιζομενον βασιλευειν, ἀρξασθαι ἀφ᾽ αὐτου, και των ἰδιων κινηματων. τουτων γαρ προτερον βασιλευσαι δει, μηκετι βασιλευομενον ὑπο της ἁμαρτιας της μεμελετηκυιας βασιλευειν ἐν τῳ θνητῳ ἡμων σωματι. δοκει δε το, ἐπιϛημωθητε, ὡς Ακυλας ἐκδεδωκεν, ἐμφατικωτερον εἰναι του συνετε, προσασσον ἐπιϛημην ἀναλαβειν οἰκειαν ουσαν ουκ ἀλλῳ τῳ, ἡ τοις βασιλευσι. παιδευθητε παντες οἱ κρινοντες την γην. ὁν τροπον διχως ἐξεδεξαμεθα τους βασιλεις, ουτως και τους κρινοντας την γην νοησαι ἡμας δυνατον. ἡ γαρ οἱ ἀρχοντες οἱ συναχθεντες ἐπι το αὐτο κατα του κυριου και κατα του Χριϛου αὐτου κρινοντες λεγοιντο ἀν την γην, οἰκειου τοις ἀρχουσιν ἐργου τυγχανοντος του κρινειν· ἡ κρινοντες την γην οἱ ἁγιοι ὡς δειξωμεν. το δε παιδευθητε, ἡτοι δηλοι το, τῃ παιδειᾳ και διδασκαλιᾳ ἑαυτους παραδοτε, ἡ τοις κολαϛηριοις τοις παιδευουσι τους τοιουτων φαρμακων δεδεημενους. εἰκος δε, ζητησει τις εἰ κατα την ἐν κολασεσι παιδειαν προσασσεται τις παιδευθηναι. και ἑκουσιως ἑαυτον ταυτῃ παραδουναι. ἀποκριτεον δε προς την ζητησιν πλειονων κατα τον τοπον ἀπορουμενων, ὁτι ταχα μεν τινες τῳ εἰναι νηπιοι, και ἀκοντες ἐπι την τοιαυτην παιδευσιν ἑλκονται, και ουτοι γε περι ὡν ὁ προφητης φησιν· ἐαν ἐγκαταλειπωσιν οἱ υἱοι αὐτου τον νομον

μου,

Ejuſdem.] Virga Dei eſt poteſtas ejus & ſupplicium infidelium, hoc eſt, in cruce; cujus quidem materia lignea eſt, vis autem ferrea.

Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui judicatis terram, &c.] Non alienum a Salvatoris bonitate eſt, principibus & regibus terræ, qui adverſus illum adſtiterunt, dicere: *Et nunc reges intelligite.* Etſi antea imprudentes mihi inſidias paraſtis, at nunc prudentes reſipiſcite. Cæterum, quia vox iſta *terra* alteri, *reges*, addita non eſt, forte regum nomine ſanctos intelligit. Nam proprie rex eſt qui innocenter imperare novit. Quomodo autem rex non erit, qui regnum cœlorum hereditabit, quique futurus eſt in regno Dei? Oportet autem, ut vir ſanctus, qui imperare conatur, a ſeipſo propriisque affectibus incipiat. His enim imperare eum opus eſt, nec amplius peccato vinci, quod in noſtro mortali corpore regnare nititur. Videtur vero verbum, ἐπιστημώθητε, *ediſcite*, ut Aquila vertit, majorem emphaſim habere, quam illud, συνετε, *intelligite.* Præcipit enim, ut ſcientia regibus ſolis propria accipiatur. *Erudimini omnes, qui judicatis terram.* Quemadmodum duplici modo reges accepimus, ſic & eos, qui judicant terram, intelligere poſſumus. Vel enim principes congregati in unum adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus, dicentur ii, qui judicant terram, cum principum proprium opus ſit judicare; vel qui judicant terram, ſancti erunt, ut oſtendemus. Illud autem, *erudimini*, vel ſignificat iſtud: tradite vos correptioni & doctrinæ, vel pœnis, quæ erudiunt eos, qui ejuſmodi remediis indigent. Quæret fortaſſe quiſpiam, an juxta eam, quæ in pœnis eſt, diſciplinam jubeatur quis erudiri, & libenter ſeipſum ei tradere. Reſpondendum eſt huic quæſtioni, de qua multis hæret aqua, eſſe forte quoſdam, qui, quod infantes ſint, inviti ad hanc diſciplinam trahuntur. Et hi

ſunt,

μȣ, και ἐν τοις κριμασι μȣ μη πορευθωσιν· ἐαν τα δικαιωματα μȣ βεβηλωσωσιν, και τας ἐντολας μȣ μη φυλαξωσιν, ἐπισκεψομαι ἐν ῥαβδῳ τας ἀνομιας αὐτων, και ἐν μαςιξι τας ἁμαρτιας αὐτων, το δε ἐλεος μȣ μη διασκεδασω ἀπ᾽ αὐτȣ. ταχα δε και εἰς συναισθησιν ἐλθοντες των ἰδιων πταισματων τινες παραδιδοασιν ἑαυτȣς, ὡς ἐπι θεραπεια δεομενοι τȣ την ἐπιςημην ταυτην ἐχοντος, τοις ἐπιπονωτατοις και βελτιωσαι δυναμενοις. οἰμαι δε τȣτων εἰναι τȣς παρα τῳ Ησαιᾳ λεγομενȣς, θελησȣσιν, εἰ ἐγινοντο πυρικαυςοι· και τȣς ευχομενȣς κατα τον Ιερεμιαν, και λεγοντας· παιδευσον ἡμας κυριε πλην ἐν κρισει, και μη ἐν θυμῳ, ἱνα μη ὀλιγȣς ἡμας ποιησῃς. τα γαρ ἐπιπονα και τα σφοδροτερα παραιτȣμενοι, τας κολασεις ȣ̓ παντη παραιτȣνται δι᾽ ὡν λεγȣσιν· ἐπιςησωμεν δε εἰ μη των ἑκȣσιως κολαζομενων ἐςιν ἡ λεγȣσα φωνη· ὀργην κυριȣ ὑποισω, ὁτι ἡμαρτον αὐτῳ, ἑως τȣ δικαιωσαι αὐτον την δικην μȣ. ταχα ȣ̓ν και οἱ κρινοντες την γην ȣ̓ παιδευθησονται, ἐαν μη ἑαυτȣς τῳ παιδευεσθαι παραδωσιν. ἐπειδη δε μαλλον προσετιθεμεθα τῳ βασιλεις εἰναι τȣς ἐπι την συνεσιν καλȣμενȣς ἁγιȣς, φερε παραπλησιως ἰδωμεν και τȣς κρινοντας την γην. ἰδιον δε τȣτο των ἁγιων εὑρισκομεν κρινειν δι᾽ ὡν εὐ πεποιηκασι, τȣς μη τα ὁμοια ἐζηλωκοτας. ἀνδρες γαρ Νινευιται ἀναςησονται ἐν τῃ κρισει και κατακρινȣσι τȣς ἀνθρωπȣς της γενεας ταυτης, ὁτι μετενοησαν εἰς το κηρυγμα Ιωνα, και ἰδȣ πλειον Ιωνα ὡδε, φησιν ὁ σωτηρ. ἀλλα και βασιλισσα νοτȣ ἐγερθησεται ἐν τῃ κρισει, και κατακρινει τȣς ἀνθρωπȣς της γενεας ταυτης, ὁτι ἠλθεν ἀπο των περατων της γης ἀκȣσαι της σοφιας Σολομωντος, και ἰδȣ πλειον Σολομωντος ὡδε. ȣ̓κȣν Νινευιται και ἡ βασιλισσα νοτȣ των κρινοντων εἰσι τȣς τȣ σωτηρος ἀκȣσαντας, και μη μεταβαλοντας, και τȣς καταφρονησαντας της διδασκαλιας Ιησȣ. ταχα δε ȣ̔τως και οἱ τȣ Χριςȣ ἀποςολοι κρινȣσι τας δωδεκα φυλας τȣ Ισραηλ μη πιςευȣσας εἰ τον Χριςον. και πασαν δε την γην οἱ ἐν πασῃ τῃ γῃ πεπιςευκο-

ςευκο-

ſunt, de quibus Propheta dicit: *Si dereliquerint filii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint, ſi juſtitias meas prophanaverint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo.* Forte etiam in conſcientiam propriorum lapſuum venientes quidam ſeipſos, quippe qui, ut curentur, indigent eo, qui curandi peritus eſt, tradunt aſperrimis, quæ eos meliores reddere queunt, medicamentis. Opinor autem ex hoc numero eſſe eos, de quibus apud Iſaiam dicitur: *Volent, ſi igne combuſti fuerint*, & illos, qui ſecundum Jeremiam orant, & dicunt: *Corripe nos, Domine, verumtamen in judicio, & non in furore, ut non paucos facias nos.* Licet enim vehementiam & acerbitatem nimiam pœnarum recuſent, pœnas tamen omnino non recuſant. Conſideremus autem, an non eorum, qui ſponte puniuntur, ſit hæc vox: *Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec cauſam meam judicet.* Fortaſſis igitur & qui judicant terram, non erudientur, niſi ſeipſos diſciplinæ tradiderint. Quoniam vero nobis magis placebat reges eſſe ſanctos, qui ad prudentiam invitantur, age, ſimili modo conſideremus etiam eos, qui judicant terram. Hoc autem invenimus proprium eſſe ſanctorum, ut per ſua recte facta judicent eos, qui eadem non ſunt æmulati. Nam *viri Ninivitæ ſurgent in judicio, & condemnabunt homines generationis hujus, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, & ecce plusquam Jonas hic*, inquit Salvator. Sed & *Regina auſtri ſurget in judicio, & condemnabit homines generationis hujus, quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & ecce plusquam Salomon hic.* Ninivitæ igitur & regina auſtri ex eorum numero ſunt, qui judicabunt eos, qui audito Salvatore ad meliorem frugem non ſe receperunt, ſed doctrinam Jeſu contemſerunt. Sic etiam forte Chriſti Apoſtoli judica-

ϛευκοτες κρινȣσιν ἑκαϛοι των ἐν μερει τȣς ἐκει ἀπιϛȣς. παρακαλει τοινυν ὁ λογος τȣς κρινοντας την γην ἐπι την παιδευσιν την κατα παραδοσιν ἐπιϛημης, ὡς και ὁ Σολομων ἐν ταις παροιμιαις ἐπι το αὐτο λεγων· λαβετε παιδειαν, και μη ἀργυριον, και γνωσιν ὑπερ χρυσιον δεδοκιμασμενον.

ſ

Τȣ αὐτȣ.] Η καλει αὐτȣς εἰς μετανοιαν, και βασιλεις καλει, εἰς ὁπερ εἶχον ἀξιωμα ἀνατρεχειν πειθων. συνετε ȣ̓ν, ὦ βασιλεις, δια τι μοι δεδοται τα ἐθνη κληρονομια.

Δȣλευσατε τῳ κυριῳ ἐν φοβῳ και ἀγαλλιασθε αὐτῳ ἐν τρομῳ, τ. τ. ε.] Δοξει μεν τισιν ὁ δȣλευων παντως δȣλος εἶναι, και μαλιϛα ἐνθαδε, ἐπει προσκειται το, ἐν φοβῳ, τȣ εἰληφοτος πνευμα δȣλειας ὀντος ἐν φοβῳ. και ȣ̓ ψευδως γε δοξει. δυναται δε και ὁ υἱος δȣλευειν. και ȣ̓ μονος ὁ φοβος αἰτιος τȣ δȣλευειν τυγχανει, ἀλλα και ἀγαπη. δια της ἀγαπης γȣν ὁ ἀποϛολος διδασκει δȣλευειν ἡμας ἀλληλοις· ἀλλα και αὐτος ὁ σωτηρ και κυριος ἡμων γεγονεν ἐν μεσῳ των μαθητων αὐτȣ ȣ̓χ ὡς ἀνακειμενος, ἀλλ᾽ ὡς ὁ διακονων, δȣλευων και νιπτων τȣς ποδας αὐτων. και ȣ̓δεπȣ ταυτα φοβῳ θεμιτον αὐτον πεποιηκεναι. σαφες γαρ ὁτι ἀγαπῃ τελειᾳ ταυτα αὐτῳ πεπρακται. εἰ μεν ȣ̓ν βασιλεις οἱ ἐν τοις προ τȣτων βασιλεις γης ὠνομασμενοι και νυν λεγονται, αὐτοις προϛαττεσθαι δυναται το δȣλευσαι τῳ κυριῳ ἐν φοβῳ, ὡς δȣλοις ἀρχηθεν ȣ̓ δυναμενοις χωρησαι το πνευμα της υἱοθεσιας. και τηρητεον ἐπ᾽ αὐτων το ἐν φοβῳ ὀν ὁ φοβȣμενος κολασιν ȣ̓κ ἐχει και ȣ̓ τετελειωται. και τα ἀκολȣθα δε περι τȣ ἀγαλλιασθαι αὐτῳ ἐν τρομῳ νοητεον. εἰ δε βασιλεις οἱ ἁγιοι και κρινοντες την γην οἱ κατα την διηγησιν ἑρμηνευθεντες, δυναμενων δȣλευειν και των υἱων τῳ κυριῳ, τον φοβον μεταληπτεον εἰς την παρα τισιν εὐλαβειαν ὠνομασμενην, ἡτις ȣ̓δαμως κολασιν ἐχει. ὁτι δε φοβος ὁ μη κολασιν ἐχων ὠνομαϛαι ἐν τῃ

γραφῃ

bunt duodecim tribus Iſrael, quæ non in eum crediderunt. Et in univerſa terra diſperſi per orbem univerſum fideles ſinguli in regione ſua judicabunt eos, qui illic non credunt. Eos igitur, qui terram judicant, hortatur ſermo ad diſciplinam, quæ ſcientiæ traditione conſtat, quemadmodum Salomon in Proverbiis in hunc ipſum ſenſum ait: *Accipite diſciplinam, & non argentum, & ſcientiam magis quam aurum probatum.*

Ejusdem.] Vel invitat ipſos ad pœnitentiam, & reges vocat, ſuadens, ut revertantur ad dignitatem, quam habuerunt. Intelligite igitur, o reges, ad quid mihi datæ ſint gentes in hereditatem.

Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, &c.] Videbitur quibusdam is, qui ſervit, omnino ſervus eſſe, & maxime in hoc loco, ubi etiam additur *in timore*, nam qui accepit ſpiritum ſervitutis, eſt *in timore.* Nec falſo ita videbitur. Poteſt etiam filius ſervire. Nec ſolus timor, ſed & charitas ſervitutis eſt cauſa. Dilectione igitur invicem ſervire docet Apoſtolus. Quin & ipſe Salvator & Dominus noſter fuit in medio diſcipulorum ſuorum, non ut qui recumbit, ſed ut qui miniſtrat, ſerviens, & pedes eorum lavans. Nec ſane fas eſt, eum timore hæc feciſſe, dicere. Liquet enim, hæc ab ipſo perfecta charitate facta fuiſſe. Si ergo, qui antea reges terræ appellati ſunt, nunc etiam reges dicuntur, præcipi eis poteſt, ut ſerviant Domino in timore, tanquam ſervi ab initio, qui ſpiritum adoptionis filiorum accipere non potuerunt. Atque in his obſervandum eſt illud, *in timore*, quem, qui pœnas metuit, non habet, neque perfectus eſt. Et quæ ſequuntur, nimirum, *Exultate ei cum tremore*, intelligenda ſunt. Quod ſi reges ſancti ſunt, & qui judicant terram, ii ſunt, quos ſupra eſſe docuimus, cum filii quoque ſervire Domino poſſint, timor accipiendus eſt pro ea, quæ apud quosdam appellatur reverentia, quæ nunquam pœnam ha-

γραφη τελειȣ κατορθωμα τυγχανων, σαφες ἐκ τȣ ȣκ ἐςιν ὑςερημα τοις φοβȣμενοις αὐτον. δοξομεν δε βιαζεσθαι, δια το ἐπιφερεσθαι το ἐν τρομῳ. ἀλλα μηποτε οἱ μεν τελειοι, βασιλεις τυγχανȣσιν, οἱ δε κἀν τῳ φοβῳ παιδαγωγȣμενοι, κριται γης, ἐν οἱς προςασσει ὁ σωτηρ ἀγαλλιαν μη ἀνειμενως, μηδε ἀπολελυμενως, ἱνα μη ἐκπεσωσιν εἰς χαυνωσιν και οἰησιν, ἀλλ᾽ ἐν τρομῳ και οἱονει συνεςαλμενως μετα τȣ σκοπειν το δυνασθαι πεσειν, εἰ καταλειποι ἡ ἐπισκοπη τον γενομενον ἐν τινι ἀξιῳ τȣ εὐλογως ἐπαιρεσθαι. το δε ἀγαλλιασθαι, ἀπο της συνηθειας ἐςι της γραφης· ὁπερ οἰομεθα εἰναι χαραν ἐν τῃ ἐπινοιᾳ, ἐχȣσαν την τȣ ἁγιȣ πνευματος εἰς την ψυχην κοινωνιαν συγχαιροντος τῳ ἁγιῳ.

Δραξασθε παιδειας, μη ποτε ὀργισθῃ κυριος, και ἀπολεισθε ἐξ ὁδȣ δικαιας, κ.τ.ε.] Την μεν προκοπην δια τȣ παιδευθητε παριςα, την δε τελειωσιν δια τȣ, δραξασθε παιδειας. τῳ δε ἐπιμελως παρατηρȣντι σαφες ἐςιν, ὁτι ἐνδεχεται τον ἀτελη ἐν παιδειᾳ και μη προκοπτοντα, ἐτι ὀργης κυριȣ μεταλαμβανειν, τον δε τελειον ἀδυνατον ταυτης μετεχειν. εἰ γαρ δραξασθαι τις παιδειας κελευεται ὑπερ τȣ μη ὀργισθηναι αὐτῳ τον κυριον, κἀν μετασχοι της ὀργης μη δραξαμενος της παιδειας· ἐν προκοπῃ μεντοιγε της παιδειας ὠν, τελεον ἐλευθερȣσης ἀπο των ἐκ της ὀργης ἐπερχομενων παθηματων της περιδραξεως της παιδειας, ȣχι δε της ἐπαγωγης και της ἀρχης της κατα την παιδειαν. παντως γαρ ὁ ἐτι παιδευομενος ἀτελης ἐςιν, ἀτελης δε ὠν ὀργης δυναται πειραν λαβειν θεȣ· ἀλλ᾽ ἐπει ȣτε ἐν τῳ ἑβραϊκῳ προσκειται, ȣτε ἐν ταις λοιπαις ἑρμηνειαις το δικαιας, ὑποπτευομεν μηποτε ἡ κατ᾽ οἰκονομιαν προσεθηκαν τȣτο, ἡ τα ἀντιγραφα ἡμαρτηται. κατ᾽ οἰκονομιαν μεν, ἱν᾽ ȣτως νοησωμεν· ἐαν μη δραξεσθε παιδειας, ἀπολεισθε ἐξ ὁδȣ δικαιας, και ἐκπεσεισθε αὐτης ὀργισθεντος ὑμιν τȣ κυριȣ. ἀλλ᾽ ὡς προς το ἀκριβες, εἰ παι-

δευτι-

bet. Quod autem timor, qui pœnam non habet, appellatur in ſcriptura perfecti viri facinus, liquet ex eo: *Non eſt inopia timentibus eum.* Videbimur vim ſcripturæ facere, additur enim: *Cum tremore.* Sed vide, an non perfecti reges ſint, & qui timore erudiuntur, judices terræ, quibus præcipit Salvator, ut non diſſolute neque remiſſe exultent, ne inflati cadant in ſuperbiam, ſed *cum tremore*, & veluti contracte, ſimul conſiderando, poſſibilem eſſe lapſum, ſi divina cura dereliquerit eum, qui deditus eſt rei cuipiam dignæ, quæ merito laudibus efferatur. Cæterum verbum, *exultare*, in uſu eſt ſcripturæ, quo ſignificari putamus gaudium in mente, quod in anima habet participationem Spiritus ſancti congaudentis ei, qui ſanctus eſt.

Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta, &c.] Profectum quidem per, *erudimini*, perfectionem vero proponit per, *apprehendite diſciplinam.* Diligenter autem conſideranti liquet, imperfectum in diſciplina, & non progredientem, adhuc iræ Domini eſſe obnoxium, perfectum vero eam experiri non poſſe. Si enim jubetur quis apprehendere diſciplinam, ut non iraſcatur ei Dominus, iræ erit particeps nondum apprehenſa diſciplina, in qua tamen progreſſus aliquot fecit: ab iis, qui ex ira oriuntur, affectibus perfecte liberante apprehenſione diſciplinæ, non vero diſciplinæ initio & ad illam introductione: omnino enim, qui adhuc eruditur, imperfectus eſt, imperfectus autem iram Dei experiri poteſt. Sed quoniam neque in hebraico, neque in aliis interpretationibus habetur vox, *juſta*, ſuſpicamur, ne forte vel per diſpenſationem hoc appoſuerint, vel error ſit in exemplaribus. Per diſpenſationem quidem, ut ſit ſenſus, niſi apprehenderitis diſciplinam, peribitis de via juſta, & excidetis ab ea, Domino vobis iraſcente. Verum accurate rem

δευτικη ἐςιν ἡ ὀργη τε Θεε, πως δια το ὠργισθαι κυριον, ἀπολειται τις ἐξ ὀδε δικαιας; ἐ παντως δε δια την ὀργην ἀπολεισθε ἐξ ὀδε δικαιας, ἀλλα τετο ἐψεται ὑμιν δια τα ἁμαρτηματα. ἐαν μη ἡ κειμενον το δικαιας, ἐπει οἱ μη δραξαμενοι παιδειας, παντως εἰσιν ἐν ὀδῳ ἐκ ἀγαθῃ, δυναται λεληθοτως λεγεσθαι ὁτι μη δρασσομενων ὑμων παιδειας ὀργισθησεται κυριος, ἐκ τε ἀπολεσθαι ὑμας ἐκ της ὀδε ἐν ἡ διατριβετε, ἱνα μηκετι ὑπαρχητε ἐν αὐτῃ.

Οταν ἐκκαυθῃ ἐν ταχει ὁ θυμος αὐτε, μακαριοι παντες οἱ πεποιθοτες ἐπ᾽ αὐτῳ, κ.τ.ε.] Εἰ και δευτερον λεγεται ὁ θυμος της ὀργης, ἀλλα τῳ τηρεντι την συμφρασιν της γραφης, φανερον ὁτι ἐκκαιεται πρωτον ὁ θυμος, και ὀργισθεντος τε θεε ἀπολλυται τις ἀπο της ὁδε. το δε ἐν ταχει καιεσθαι τον θυμον, ἡ μετ᾽ ὀλιγον, ἡ μετα βραχυ ἀναπαυεσθαι αὐτον, διδασκει την μετα την ἐξοδον τε βιε κολασιν.

Μακαριοι παντες οἱ πεποιθοτες ἐπ᾽ αὐτῳ, κ. τ. ε.] Κατακεςεον τε πεποιθοτες, πιςιν ἐμφαινοντος μετ᾽ ἐλπιδος ἀνυποπτε βεβαιοτατην, και ἑδραιαν, και ἀσειςον, ἐδε ἐν τοις δοκεσι χαλεπωτατοις καιροις τε πεποιθοτος ἀπογινωσκοντος την τε κυριε εἰς αὐτον παρεσιαν, ἐδενος παρελκοντος αὐτον.

ΨΑΛΜΟΣ γ΄.

Ψαλμος τῳ Δαυιδ, ὁποτε ἀπεδιδρασκεν ἀπο προσωπε Αβεσσαλωμ τε υἱε αὐτε, κ. τ. ε.] Δοκει ὁ ψαλμος εἰρησθαι τῳ Δαυιδ, ὁποτε ἀπεδιδρασκεν ἀπο προσωπε Αβεσσαλωμ τε υἱε αὐτε· ὁλα δε τα ἐν τῳ ψαλμῳ σωσαι προς την ἱςοριαν ἐ δυνατον. τι γαρ συμβαλλεται προς το προκειμενον, ἐγω ἐκοιμηθην και ὑπνωσα, ἐξηγερθην, ὁτι κυριος ἀντιληψεται με; και εἰ βελοιτο δε τις δελευειν τῃ λεξει, πλειον αὐτης μηδεν ἐπιζητων,

perpendamus, cum ira Dei corrigendi vim habeat; quomodo per hoc, quod Deus iraſcatur, pereat quis de via juſta? Utique haudquaquam omnino propter iram peribitis de via juſta, ſed hoc vobis propter peccata veſtra eveniet. Quod ſi non fuerit appoſita vox *juſta*, cum ii, qui non apprehendunt diſciplinam, omnino ſint in via non bona; poteſt latenter dici: quoniam vobis diſciplinam non apprehendentibus iraſcetur Dominus, eo quod pereatis de via, in qua verſamini, ut non amplius ſitis in ea.

Cum exarſerit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo, &c.] Quamvis ira prior dicatur, quam furor, tamen qui ſcripturæ conſenſionem animadverterit, furorem priorem accendi, & irato Deo aliquem e via perire reperiet. Quod vero furor in brevi exardet; vel poſt modicum vel poſt breve tempus ſedatur, futura poſt exitum vitæ ſupplicia exprimit.

Beati omnes qui confidunt in eo, &c.] Attendendum eſt ad illud, *Qui confidunt*, quod declarat fidem cum ſpe, quæ ſuſpicione careat, firmiſſimam & ſtabilem & inconcuſſam; cum neque difficillimis etiam temporibus is, qui confidit, Domini in ſe præſentiam deſperet, neque quiſquam illum divertat.

PSALMUS III.

Pſalmus David, quando fugiebat a facie Abſalom filii ſui, &c.] Videtur hic pſalmus a Davide dictus eſſe, quando fugiebat a facie Abſalom filii ſui. Omnia autem, quæ pſalmus continet, ad hiſtoriam referri non poſſunt. Quid enim ad propoſitum pertinet, *Ego dormivi, & ſoporatus ſum, exſurrexi, quia Dominus ſuſcipiet me?* Quod ſi quis voluerit literæ ſervire, nihilque præter eam quærere, oſtendat, quo-

ζητων, παραϛησατω πως ἀληθευει λεγων ὁ προφητης· ὀδοντας ἁμαρτωλων συνετριψας. δει δε ζητησαι τις ὁ Δαυιδ, και τις ὁ Αβεσσαλωμ, και ἡ ἐπιθεσις αὐτȣ ἡ κατα τȣ πατρος, ἡ τε φυγη τȣ βασιλεως πραως φεροντος την ἐπαναϛασιν τȣ της βασιλειας αὐτȣ ἐπιθυμησαντος υἱȣ, και ἐντελλομενȣ τοις ὑπ' αὐτον φεισασθαι τȣ παιδαριȣ Αβεσσαλωμ. πολλαχȣ της γραφης εὑρομεν Δαυιδ εἰναι τον Χριϛον, ὡσπερ ἐν τῳ ὀγδοηκοϛῳ ὀγδοῳ ψαλμῳ εὑρον Δαυιδ τον δȣλον μȣ. ἐν ἐλαιῳ ἁγιῳ ἐχρισα αὐτον, ἡ γαρ χειρ μȣ ἀντιληψεται αὐτῳ, και ὁ βραχιων μȣ ἀντισχυσει αὐτον· ȣ̓κ ὠφελησει ἐχθρος ἐν αὐτῳ, και υἱος ἀνομιας ȣ̓ προσθησει τȣ κακωσαι αὐτον. και συγκοψω ἀπο προσωπȣ αὐτȣ τȣς ἐχθρȣς αὐτȣ, και τȣς μισȣντας αὐτον τροπωσομαι. και ἡ ἀληθεια μȣ και το ἐλεος μȣ μετ' αὐτȣ· και ἐν τῳ ὀνοματι μȣ ὑψωθησεται το κερας αὐτȣ, και θησομαι ἐν θαλασσῃ χειρα αὐτȣ, και ἐν ποταμοις δεξιαν αὐτȣ· αὐτος ἐπικαλεσεται με, πατηρ μȣ εἶ συ, κἀγω πρωτοτοκον θησομαι αὐτον, ὑψηλον παρα τοις βασιλευσι της γης· εἰς τον αἰωνα φυλαξω αὐτῳ το ἐλεος μȣ, και ἡ διαθηκη μȣ πιϛη αὐτῳ. και θησομαι εἰς τον αἰωνα τȣ αἰωνος το σπερμα αὐτȣ, και τον θρονον αὐτȣ ὡς τας ἡμερας τȣ ȣ̓ρανȣ. και ἐν τῳ Ησαΐᾳ λεγοντι· και διορθωθησεται μετ' ἐλεȣς θρονος και καθιειται ἐπ' αὐτȣ μετα ἀληθειας ἐν σκηνῃ Δαυιδ κρινων και ἐκζητων κριμα και σπευδων δικαιοσυνην. πρεσβυτερος δε πολλῳ γενομενος τῳ χρονῳ Ησαιᾳ ὁ Δαυιδ ὁ ἀνθρωπος, ȣ̓χι προφητευεται κρινειν μελλων, ἀλλ' ὁ Χριϛος ᾧ ἐδωκεν ὁ πατηρ κρισιν ποιειν ὅτι υἱος ἀνθρωπȣ ἐϛι. και ἐν τῳ Ιεζεκιηλ σαφως ὁ Χριϛος Δαυιδ εἰναι λεγεται ἐν τῃ ὁρασει τῃ προς τȣς ποιμενας ȣ̓ς ψεγει ὁ λογος ἐπι τῳ μη καλως ᾠκονομηκεναι τα προβατα. ἑξης δε ἰδωμεν τις ὁ Αβεσσαλωμ ὁ υἱος τȣ Δαυιδ. και οἱ μεν οἰησονται αὐτον εἰναι εἰκονα τȣ προδοτȣ Ιȣδα, οἱ δε τȣ διαβολȣ. Μελιτων γȣν ὁ ἐν τῃ Ασιᾳ φησιν αὐτον εἰναι τυπον τȣ διαβολȣ ἐπαναϛαντος τῃ Χριϛȣ βασιλειᾳ, και τȣτȣ μονȣ μνησθεις ȣ̓κ ἐπεξειργασατο τον τοπον.

Κυριε, τι ἐπληθυνθησαν οἱ θλιβοντες με· πολλοι ἐπανιϛαν-

modo verum dicat Propheta, cum ait: *Dentes peccatorum contriviſti.* Quærendum eſt, quis David, quis Abſalom, & quinam fuerit ejus adverſus patrem impetus, & quæ fuga regis, qui benigne fert ſilii regnum ejus affectantis rebellionem, & ſubditis ſuis imperat, ut parcant filio Abſalom. Pluribus ſane ſcripturæ locis invenimus, Davidem eſſe Chriſtum, quemadmodum in octogeſimo octavo pſalmo: *Inveni David ſervum meum, oleo ſancto unxi eum, manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei, & concidam a facie ipſius inimicos ejus, & odientes eum in fugam convertam. Et veritas mea, & miſericordia mea cum ipſo: & in nomine meo exaltabitur cornu ejus, & ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus. Ipſe invocabit me: pater meus es tu, & ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ. In æternum ſervabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi. Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cœli.* Et in Iſaia dicente: *Et dirigetur cum miſericordia thronus, & ſedebit in eo cum veritate in tabernaculo David judicans & quærens judicium, & cito reddens juſtitiam.* Cum autem ætate Iſaia longe antiquior ſit David homo, non hic prædicitur judicaturus, ſed Chriſtus, cui dedit pater *judicium facere, quia filius hominis eſt.* Et in Ezechiele aperte Chriſtus David eſſe dicitur in viſione paſtorum, qui culpantur, quod non recte curarint oves. Deinceps videamus, quis ſit Abſalom filius David. Atque alii quidem ipſum exiſtimabunt eſſe figuram Judæ proditoris, alii vero diaboli. Melito Aſiaticus ait, ipſum eſſe figuram diaboli, qui adverſus Chriſti regnum rebellavit, ſed id ſolum indicat, nec fuſe perſequitur.

Domine, quid multiplicati ſunt, qui tribulant me, multi inſurgunt adverſum me. Multi dicunt animæ meæ:

νιϛανται ἐπ' ἐμε, πολλοι λεγȣσι τῃ ψυχῃ μȣ· ȣκ ἐϛι σωτηρια αὐτῳ ἐν τῳ θεῳ αὐτȣ, κ. τ. ε.] Οσον ἐπι τῃ λεξει ταυτα λεγεται ὑπο τȣ Δαυιδ ἀποδιδρασκοντος τον Αβεσσαλωμ ἐπαναϛαντα αὐτῳ· ὁτε ἐπορευθησαν μετα τȣ Αβεσσαλωμ διακοσιοι ἀνδρες ἐξ Ιερȣσαλημ κλητοι, πορευομενοι τῃ ἁπλοτητι αὐτων, οἱ ȣκ ἐγνωσαν παν ῥημα, οἱ παντες ἐθλιβον τον Δαυιδ. μαλλον δε ἐκ προσωπȣ τȣ Δαυιδ ἀπαγγελλεσθαι αὐτα ἐκδεξαμεθα, ὡς και ἐν τοις εἰς την ἐπιγραφην παρεϛησαμεν. και ὁσον μεν ἐπι τῃ ἱϛορια ἐθλιβον μεν τον Δαυιδ πληθυνομενοι οἱ προστιθεμενοι πολλοι τῳ Αβεσσαλωμ· οἱ δε ἐπιϛαμενοι αὐτῳ, Αχιτοφελ, και Σεμεει, και Θεκων, και εἰτις ἑτερος των μεγαλα δυναμενων· οἱ δε λεγοντες μη εἰναι σωτηριαν αὐτῳ ἐν τῳ θεῳ, δυνανται ἑτεροι των θλιβοντων και ἐπανιϛαμενων εἰναι, και μηδαμως ἀκολȣθησαντων τῳ Αβεσσαλωμ, ἀπεγνωκοτες τον Δαυιδ ὡς νενικημενον, ταυτα εἰρηκεναι. οἱ δε τον σωτηρα θλιβοντες σαρκινως, οἱ Ιȣδαιοι οἱ κεκραγοτες, αἰρε, αἰρε τον τοιȣτον ἀπο της γης. ἐπανεϛησαν δε αὐτῳ Ιȣδας ὁ προδοτης, και Καϊαφας. οἱ δε λεγοντες τῃ ψυχῃ αὐτȣ μη εἰναι σωτηριαν, οἱ παραπορευομενοι ἠσαν ἐν τῳ καιρῳ τȣ παθȣς, λεγοντες το, καταβατω ἀπο τȣ ϛαυρȣ και πιϛευσωμεν αὐτῳ. ὑψηλοτερον δε νοηται ἐϛιν ἀνθρωπων διαφορας, θλιβοντων και ἐπανιϛαμενων, και ἀπογινωσκοντων ἐν αὐτῳ εἰναι σωτηριαν, ȣτως· παντες μεν οἱ προϛαται και διδασκαλοι λογων ἑτερων παρα τα τȣ Χριϛȣ δογματα, εἰεν ἀν οἱ ἐπανιϛαμενοι αὐτῳ· οἱ δε συνευδοκȣντες και μαθητευομενοι τῃ τȣτων διδασκαλιᾳ, οἱ θλιβοντες αὐτον. οἱ δε ἀπιϛȣντες, ȣχι μετα τȣ διδασκειν τα ἐναντια, ȣδε μετα τȣ τοις ψευδεσιν μαθητευεσθαι, περι τȣ εἰναι την θεοτητα ἐν τῃ διδασκαλιᾳ τȣ Χριϛȣ, λεγοιντ' ἀν ἠτοι φασκειν τῃ ψυχῃ αὐτȣ μη εἰναι σωτηριαν αὐτῳ ἐν τῳ θεῳ, ἠτοι αὐτῳ κατα την ἱϛοριαν την τα τεραϛια ἀπαγγελλȣσαν περι της ἐπιδημιας αὐτȣ, ἠ ἐν τῳ λογῳ της διδασκαλιας αὐτȣ μη εἰναι καθο ἐπαγγελλεται σωτηριαν· δυνανται μεντοιγε και ἑτερως θλιβοντες εἰναι, παντες οἱ ἁμαρτανοντες. και ὡσπερ γε ȣ κατα προθεσιν

τȣ

non eſt ſalus ipſi in Deo ejus, &c.] Quantum ad literam attinet, hæc a Davide dicuntur fugiente Abſalom qui adverſus eum rebellarat: quando profecti ſunt cum Abſalom ducenti ex Jeruſalem vocati, euntes in ſimplicitate ſua, qui nihil eorum, quæ fiebant, agnoſcebant, & tamen omnes affligebant Davidem. Magis autem ex perſona Davidis hæc enuntiari accepimus, ut adnotavimus in hujus pſalmi titulum. Et ſecundum hiſtoriam quidem affligebant Davidem, qui aucti numero frequentes adhærebant Abſalomo. Qui autem inſurgebant adverſum eum, erant Achitophel & Semei & Thecon, & ſiquis alius ex potentioribus. At qui non eſſe illi ſalutem in Deo dicunt, alii præter tribulantes & inſurgentes, & Abſalom minime ſecutos, eſſe poſſunt, qui cum David victum ſenſiſſent, hæc dicebant. Verum qui Salvatorem tribularunt ſecundum carnem, Judæi fuere, qui clamarunt: *Tolle, tolle hunc e terra.* Inſurrexerunt vero in ipſum Judas proditor, & Caiphas. Qui autem dicunt animæ ejus non eſſe ſalutem, illi ſunt, qui tempore paſſionis prætereuntes dicebant: *Deſcendat de cruce, & credamus ei.* Præterea inſurgentium & tribulantium & ſalutem illi in Deo eſſe negantium diſcrimina altius perſpicere licet hoc modo: omnes præſides, & ſermonum, qui a decretis Chriſti alieni ſunt, doctores contra ipſum inſurgunt. Qui vero illis adhærent, & eorum doctrinam ſequuntur, hi ſunt, qui eum tribulant. Demum qui neque contraria docentes, neque falſis imbuti credunt, doctrinæ Chriſti nullam ineſſe divinitatem, dicunt animæ ejus nullam eſſe ipſi in Deo ſalutem; vel ipſi ſecundum hiſtoriam, quæ prodigia narrat de adventu ejus; vel in ſermone doctrinæ ejus non eſſe eam, quam pollicetur ſalutem. Verum & alio modo tribulantes eſſe poſſunt omnes peccatores. Nam quemadmodum improbus filius, etſi propoſitum non habeat moleſtia patrem afficiendi,

ipſum

τυ κακοποιειν τον πατερα θλιβει μοχθηρος υἱος τον γεγεννηκοτα, ἀλλα δια την ἐκεινυ ϛοργην ἀκολυθει το παντως θλιβεσθαι αὐτον ἐπι τοις ἁμαρτημασι τυ υἱυ· τον αὐτον δη τροπον και ἡ ἑνος ἑκαϛυ των ἁμαρτανοντων κακια, θλιβει τον υἱον τυ θευ. ὁσω δε τις ἐν πλειοσιν ἀγαθοις ἐργοις γινεται και ὑγιεσι δογμασιν, ὡς μειζων ὑπο πλειονων θλιβεται, πολλων ἐπανιϛαμενων αὐτω, ὡϛ᾽ ἀν πολλυς παλιν ἐιπειν, ὐκ ἐϛι σωτηρια αὐτω ἐν τω θεω, ἀπογνοντας τα κατ᾽ αὐτον ἐι ὑπο μηδενος των τοιυτων εἰς σωτηριαν βλαβησεται. ἀφιησι δε ὁ θεος πολλυς θλιβειν τον δικαιον, διδυς αὐτω ἀφορμην βαρυς δοξης ἀπο των ὑπερβαλλυσων θλιψεων ὑφιϛαμενης. και εἰποτε ὁ δικαιος ἐπαπορων λεγοι τω θεω, τι ἐπληθυνθησαν οἱ θλιβοντες με, ἐτι αὐτυ λαλυντος ἐρει· ἰδυ παρειμι, ἱνα βαρος δοξης ἐργασηται σοι το παραυτικα ἐλαφρον της θλιψεως καθ᾽ ὑπερβολην· διο και πολλαι αἱ θλιψεις των δικαιων. εἰ ἐϛι σωτηρια μεν, ὐκ ἐν τω θεω δε, δικαιως προσκειται το, ἐν τω θεω.

Συ δε κυριε ἀντιληπτωρ μυ εἰ, δοξα μυ και ὑψων την κεφαλην μυ, κ. τ. ε.] Εαν μεν ὁ Δαυιδ λεγη, πρεπυσα τη πιϛει τυ προφητυ ἡ φωνη, ἀσειϛως φεροντος τας τηλικαυτας περιϛασεις, και πεποιθοτος ὁτι ὐκ ἐγκαταλειφθησεται, ἀλλα προς τω βοηθεισθαι και ἐν θεω δοξασθησεται και ὑψωθησεται ἀποκαθιϛαμενος εἰς την βασιλειαν. ἐαν δε ὁ Χριϛος ὁ λεγων τυγχανη .... πεπεισθαι ὑτως και περι τυ ἀναϛησεσθαι και παλιν ὡς περι τυ ἐπιβυλευθησεσθαι ὑπο ἀνθρωπων, και περι τυ μη ἐγκαταλειφθησεσθαι, ἀντιληψομενυ αὐτον τυ πατρος και ἀποκαταϛησαντος αὐτον ἐπι την ἐξ ἀρχης δοξαν, ὑψωσαντος τε αὐτον, ἡ και ὑπερυψωσαντος καθ᾽ ἁ και ὁ ἀποϛολος φησιν. δια τυτο ὁ θεος αὐτον ὑπερυψωσεν και ἐχαρισατο αὐτω ὀνομα το ὑπερ παν ὀνομα, ἱνα ἐν τω ὀνοματι Ιησυ παν γονυ καμψη ἐπυρανιων, και ἐπιγειων, και καταχθονιων. και πασα γλωσσα ἐξομολογησεται ὁτι κυριος Ιησυς Χριϛος εἰς δοξαν θευ πατρος. ἐϛι δε διαφορος ἡ δοξα των οἰομενων ἐιναι ἐν αὐτη. και ὁ μεν τις δοξαν φησαι ἀν

ἐιναι

ipſum tamen affligit, hoc enim ex patris in filium amore ſequitur, ut ipſe peccatis filii offendatur, ita & nequitia uniuscujusque peccatorum tribulat filium Dei. At quanto quis pluribus operibus bonis deditus eſt, & ſanis dogmatibus, ut præſtantior a pluribus tribulatur, multis inſurgentibus in eum, ita ut multi rurſus dicant: *Non eſt ſalus ipſi in Deo*, deſperantes de rebus ipſius, ſi a nullo ejusmodi in ſalute conſequenda lædatur. Permittit autem Deus juſtum a pluribus affligi, ut ei ponderis gloriæ, quæ tribulationum magnitudine comparatur, occaſionem præbeat. Quod ſi juſtus interdum anceps ac hæſitans dicat Deo, *Quid multiplicati ſunt, qui tribulant me?* adhuc eo loquente dicit: ecce adſum, ut momentanea tribulatio immenſum gloriæ pondus tibi comparet. Quapropter *multæ* ſunt *tribulationes juſtorum*. Si ſalus eſt, non autem in Deo, merito additur illud, *in Deo*.

Tu autem, Domine, ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum, &c.] Si David hic loquitur, conſentanea eſt vox Prophetæ fidei, viriliter tot tribulationes perferentis, & ſe non derelictum iri, ſed præter auxilium, quod ſperat, etiam ingenti in Deo gloria ſummoque honore in regnum reſtitutum iri confidentis. Si autem Chriſtus loquitur, hæc dicit utpote qui confidat, ſe omnibus inſidiatorum conſiliis diſſipatis in vitam revocatum iri, ſuſcipiente illum patre, & in priſtinum gloriæ ſplendorem reſtituente, atque exaltante, vel etiam ſuperexaltante illum, quemadmodum ait Apoſtolus. *Propterea Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.* Cæterum in variis homines gloriam ſuam ponunt, alius in patria, alius in genere, alius in pulcritudine, alii in

εἶναι αὐτȣ την πατριδα· ὁδε τις το γενος, ἀλλος δε τις το καλλος· εἰσι δε οἱ την ῥωμην τȣ σωματος, και την ἐν τῳ ἀγωνιζεσθαι σωματικως τεχνην δοξαν ἰδιαν εἶναι νενομικασι μεγα φρονȣντες ἐπι τῳ τοσȣςδε καταπεπαλαικεναι. και τι δει καταλεγειν τα ἐφ' οἱς σεμνυνονται οἱ θεοι ἀγνοȣντες ὧν πολλαχις ἡ δοξα ἐν τῃ αἰσχυνῃ τυγχανει κατα τον ἀποςολον. τȣ δε ἁγιȣ δοξα Θεος ᾧ πεποιθε, τυγχανει. και ȣ̓χ ὡς ἐτυχε πεπιςευμενη, ἀλλα πιςει λογιζομενη εἰς δικαιοσυνην, δι' ἣν και σημεια Θεȣ παρȣσιας και της δυναμεως αὐτȣ κοινωνιας θεωρησαι δυνατον ἐςιν· οἱον δοξα Μωυσεως ὁ θεος και μεχρι προσωπȣ αὐτȣ μαρτυρων τῃ φιλιᾳ τȣ προφητȣ και ἐπι παντος τȣ Ἑβραιων λαȣ και Αἰγυπτιων ἐμφανως. δοξα δε Ηλιȣ τȣ προφητȣ ὁ Θεος ἦν, ἀνιςωντος τον της χηρας υἱον, και εὐχομενȣ περι τȣ ὑετȣ, και ἁμα τῳ αἰτειν τυχοντος ἀξιωσεως. ἀληθευει ȣ̓ν ὁ φασκων Θεος· τȣς δοξαζοντας με δοξασω. ȣ̓κ ἐλαττον δε τȣ δοξαν εἶναι ἐμφανως τον Θεον των τας τεραςιȣς δυναμεις διακονȣντων, ἐςι νοησαι και ἐπι των δι' ἀρετην δοξαζομενων· ἣν ȣ̓κ ἀλλος ἢ ὁ πατηρ ἐν ταις ψυχαις των παρεςηκοτων αὐτȣς τῃ ὑποδοχῃ αὐτȣ γεγεννηκεν.

Φωνῃ μȣ προς κυριον ἐκεκραξα. και ἐπηκȣσε μȣ ἐξ ὀρȣς ἁγιȣ αὐτȣ, κ. τ. ἑ.] Ἀξιον ζητησαι τι δηποτε μη προτετακται τα δυο ἡμιςιχια των προειρημενων. σφοδρα γαρ ἀκολȣθον το την εὐχην προτεταχθαι της ἐπι ταις εὐεργεσιαις εὐχαριςιας. λυτεον δε ȣ̔τως ἀπορρηθεν· ȣ̓χι εὐχη ἐςι το λεγομενον ἐνθαδε, ἀλλ' ἀπαγγελια περι τȣ την εὐχην γεγονεναι. ἐπει γαρ εὐχη κατα το σιωπωμενον γεγονε, και ἁμα τῳ εὐξασθαι ἐπετυχεν, λαβων ὁ ἐβȣλετο ὁ την ἐντευξιν τῳ Θεῳ προσαγαγων, καλως προτασσει ἐπιτυχων την προς Θεον εὐχαριςιαν της προς ἀνθρωπȣς διηγησεως περι τȣ τινα ηὐξατο. εἰ δε ἀναπαλιν ἐγεγονει, και ἁμα τῳ τυχειν ὧν ᾔτησεν, διηγησαμενος ἦν ὡς ηὐξατο, εἶτα μετα τȣτο εὐχαριςησας, ὑπεξελυεν ἂν την ὀφειλομενην ἐν τῃ εὐχαριςιᾳ μετα ταχȣς ἐντευξιν δια τȣ προτερον ἀπηγγελκεναι τοις ἐντευξομενοις ἡμιν ὡς ηὐξατο. βελτιον δε ȣ̔τω λυσαι το ἠπορημενον· ἡ

corporis robore, & in peritia decertandi in agone, multum elati, quod hos vel illos luctando vicerint. Et quid neceſſe eſt, recenſere ea, de quibus gloriantur dii ignorantes, *quorum* ſæpe *gloria in confuſione* eſt, ut ait Apoſtolus. Sancti autem gloria Deus eſt, cui confidit, gloria, inquam, non temere credita, ſed fide, quæ reputatur ad juſtitiam, per quam & ſigna præſentiæ Dei & communionis virtutis ejus videre eſt. Sic Moyſis gloria erat Deus, qui quantum amaret Prophetam, etiam usque ad faciei ſuæ oſtenſionem declaravit & coram omni Hebræorum populo, & coram Ægyptiis. Erat etiam Deus gloria Heliæ prophetæ, qui viduæ filium ſuſcitavit, & oravit ad obtinendam pluviam, & continuo exauditus eſt. Verax ergo Deus cum ait: *Glorificantes me glorificabo*. Non minus autem quam illorum, qui miracula edunt, manifeſte gloria eſt Deus, etiam gloria eorum intelligi poteſt, qui virtute illuſtrantur, quam non alius quam pater illis inſerit, qui ſeſe ad ipſum animis ſuſcipiendum tradiderunt.

Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte ſancto ejus, &c.] Operæ pretium eſt quærere, cur antea dictis non præpoſiti ſint hi duo ſemiverſiculi. Valde enim conſequens erat, ut ante gratiarum pro acceptis beneficiis actionem oratio poneretur. Sic autem ſolutio adhibenda eſt: non oratio eſt, quod hic dicitur, ſed declaratur, orationem factam eſſe. Quoniam enim oratio ſecreto facta erat, & ſimul atque facta eſt, exaudita eſt, voti compos factus, qui preces Deo fuderat, apprime Deo pro acceptis beneficiis gratias primum agit, tum deinde hominibus declarat, quænam oraverit. Quodſi vice verſa egiſſet, & ſimul atque obtinuit quod petierat, declaraſſet ſe precatum eſſe, ac deinde gratias egiſſet, certe gratiarum actionis, quæ cito fieri debebat, meritum infirmaſſet, eo quod prius annuntiaſſet no-

bis

ἀρχη τȣ ψαλμȣ περιέχει εὐχην. εἶτα μετα την εὐχην ἀπο τȣ διαψαλματος ἐςιν εὐχαριςια, ἐπι τῳ τετευ ε-ναι ὧν ᾔτησε. τελεσθεισης δε της εὐχαριςιας προς ἡμας ἀποςρεφει το προσωπον ὁ προφητης, και διηγειται τινα τροπον εὐξαμενος ἐπηκȣσθη. κατανοησωμεν δε προς λεξιν το, φωνῃ μȣ προς κυριον ἐκεκραξα, και το ἑξης, κατα την συνηθειαν της γραφης, και τι το πολλακις γεγονεναι τοις ἁγιοις προς τον θεον εὐχην μετα κραυγης. ἐπιςησατω δε τις κατ' αὐτο και περι τȣ ἑςωτα κεκραγεναι τον Ιησȣν, και λεγειν· ἐαν τις διψα, ἐρχεσθω προς με και πινετω. διδωσι τοινυν ἡμιν ὁ ἀποςολος ἀφορμας εἰπων το πνευμα καθολικως ἐν ταις καρδιαις των ἁγιων κραζειν, Αββα ὁ πατηρ, ὡς ἐςι νοητη κραυγη ἐπιτεταμενη, ἥτις δη ἐςι φωνη ψυχης, ἡ ταχα χρηται ἀποθεμενη το ὀργανον δι' ȣ τοιαυτα φωνει. και οἰομεθα γε την λογικην διεξοδον την ἐν τῳ ἡγεμονικῳ κατ' αὐτο γινομενην την της ψυχης εἰναι φωνην· ἡ ἐαν δε ἡ πραγματικωτερα, και περι μειζονων τινων και μη κατω κειμενων και ταπεινων διεξοδευȣσα, ἡ νοητη ἀν εἰη κραυγη· ταυτην ȣν την κραυγην οἱ κεκραγοτες προς θεον ἐπακȣονται, πλην εἰ μη κατ' οἰκονομιαν καταλειποιντο ὑπερ τȣ μειζονας ςεφανȣς ἐν μειζοσιν ἀγωσιν ἀπενεγκασθαι, ὥσπερ ἐν τῳ Αμβακȣμ εἰρηται· ἑως τινος κυριε κεκραξομαι, και ȣ μη εἰσακȣσῃ; βοησομαι προς σε ἀδικȣμενος, και ȣ σωσεις με; ἱνα τι δε μοι ἐδειξας κοπȣς και πονȣς ἐπιβλεπειν ἐπι ταλαιπωριαν και ἀσεβειαν; ταυτην δε την κραυγην ἐν μεγαλοις δογμασιν ἀει διεξοδευει και ὁ σωτηρ ȣτω δε ἑςηκεν ὁ λογος τȣ θεȣ ἀει κεκραγως, ὡς και παρα τῳ Σολομωντι ἡ σοφια ἥτις ἡ αὐτη ὑπαρχει τω λογῳ τȣ θεȣ κατα την ὑποςασιν, καλȣσα μετα ὑψηλȣ κηρυγματος ἐπι κρατηρα, λεγȣσα· ὁς ἐςιν ὑμων ἀφρων, ἐκκλινατω προς με, ἐνδεεσι δε φρενων παρακελευομαι λεγȣσα· ἐλθετε, φαγετε των ἡμων ἀρτων, και πιετε οἰνον ὁν κεκερακα ὑμιν. ἡ φωνη τοιγαρȣν τȣ κατα τον ψαλμον λεγοντος ἐπιτεταμενη προς κυριον ἐπακȣεται, ȣκ ἀλλοθεν ποθεν, ἡ ἐκ τȣ ὀρȣς τȣ ἁγιȣ,

bis legentibus ſe oraſſe. Melius vero id, de quo quæritur, ſic ſolvetur, Pſalmi principium continet precationem. Deinde poſt precationem a diapſalmate eſt gratiarum actio, quod obtinuerit, quæ petierat. Tandem abſoluta gratiarum actione, faciem ad nos convertit Propheta, & quemadmodum orans poſtulata obtinuerit, narrat. Conſideremus vero, quantum ad literam attinet, illud: *Voce mea ad Dominum clamavi*, & quod ſequitur ex conſuetudine ſcripturæ poſitum, & cur viri ſancti ſæpenumero precando ad Deum clamaverint. Attendatur etiam ad illud, quod ſcriptum eſt, ſtantem Jeſum clamaviſſe & dixiſſe: *Si quis ſitit, veniat ad me & bibat.* Nobis quidem Apoſtolus, cum ait ſpiritum univerſaliter in cordibus ſanctorum clamare, *Abba Pater*, intelligendi occaſionem præbet, ſpiritalem eſſe clamorem, qui intenditur, quique eſt animæ vox, qua utitur depoſito organo per quod talia eloquitur. Et putamus rationalem diſcurſum, qui in intellectu peragitur, animæ eſſe vocem, quæ, ſi fuerit ſolertior, & de rebus præſtantioribus, non vero abjectis & humilibus diſſerat, ſpiritalis erit clamor. Hunc qui ad Deum emittunt clamorem, exaudiuntur, niſi forte, ut præſtantiores coronas in majoribus certaminibus accipiant, divina diſpenſatione derelinquantur, quemadmodum in Habacuc ſcriptum eſt: *Usquequo Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te vim patiens, & non ſalvabis me? Cur oſtendiſti mihi moleſtias & labores, ut miſeriam & impietatem aſpicerem?* Hunc clamorem in magnis decretis ſemper etiam emittit Salvator. Sic & ſtans Dei Verbum ſemper clamat, quemadmodum & apud Salomonem ſapientia, quæ ſecundum hypoſtaſim eadem eſt ac Verbum Dei, invitans cum magno clamore ad poculum dicit: *Si quis eſt inſipiens, declinet ad me, & ſtultis præcipio dicens: Venite, comedite panes meos, & bibite vinum, quod miſcui vobis.* Ita-

τȣτέςιν ἐξ ȣ̓ρανȣ, ἐπει και ἐν ἀλλοις λεγεται. ἐπακȣσεται αὐτȣ ἐξ ȣ̓ρανȣ ἁγιȣ αὐτȣ. και ἐξ ὑψȣς ἀκȣει, ἐπει γεγραπται· ἐπακȣσεται αὐτȣ ἐξ ὑψȣς και ἐκ ναȣ ἁγιȣ αὐτȣ.

Εγω ἐκοιμηθην και ὑπνωσα· ἐξηγερθην ὁτι κυριος ἀντιληψεται μȣ, κ. τ. ἑ.] Ημεις μεν ἡγȣμεθα μηδεν ἀνθρωπινον ἐχειν τα λεγομενα ἀκολȣθον τῃ περι τον Δαυιδ, ὁτε ἐφυγεν ἀπο προσωπȣ Αββεσσαλωμ, ἱςοριᾳ, ει θελοιμεν τηρησαι δια το ῥητον το τȣ Δαυιδ προσωπον, και δια τȣτογε δυσωπησαιμεν ἀν και τȣς μη βȣλομενȣς ἀναγκαζοντες ἀναγειν την ἱςοριαν και προσιεσθαι παντως ἐκ προσωπȣ Χριςȣ εἰναι τα ἐπαγγελλομενα. ἱνα δε μη δοκωμεν προδιδοναι τον λογον τον κατα το ῥητον δυναμενον σωζεσθαι, και ταυτα λεκτεον· φαμεν τοινυν αὐτȣ κατηγορȣντα τον Δαυιδ ταυτα φασκειν ἐπι τῳ μη ἐγρηγορεναι αὐτον περι της βασιλειας, μηδε προσοχην την δεȣσαν εἰσαγαγειν, ὡςε καιρον ἐχειν ἐπιθεσθαι μεν, ταδε πεπονθεναι αὐτον δια της ἐπιθεσεως τȣ Αβεσσαλωμ. ἐμȣ γαρ κοιμωμενȣ, φησι, και ὑπνȣντος τα δε τινα συμβεβηκε μοι. ἀλλα διανεςην, ἐπει κυριος ἀντιληψεται μȣ, και διαναςας μυριαδων λαȣ ἐπιθεμενων μοι ȣ̓ φοβηθησομαι. και ἀβιαςως τα ἑξης δοξει σωζεσθαι. και ταυτα μεν ἡγȣμεθα ὡς προς την λεξιν ἑρμηνευεσθαι, προς δε ἀναγωγην ὡς προειρηκαμεν ἀπο προσωπȣ κυριȣ ταυτα ἀπαγγελλεσθαι την ἰδιαν κοιμησιν νυν διηγȣμενȣ, και ὑπνον τον κατα το παθος. ἐπισκεψωμεθα δη προτερον διαφοραν κοιμησεως και ὑπνȣ νομιζομενȣ ὡς προς την λεξιν· κοιμησιν μεν εἰναι ὡς προς την ἡσυχιαν περι ἡς και ὁ Παυλος φησι, παντες κοιμηθησομεθα, ȣ̓ παντες δε ἀλλαγησομεθα· ὑπνον δε, ἀνεσιν της ψυχης χαλωμενης ἀπο τȣ σωματος και την τασιν ὑπεκλυȣσης, τῳ μη φερειν ἀδιαλειπτον τον τονον· ἐν δε τῳ Ιωβ μαλιςα την διαφοραν παριςασθαι ὑπολαμβανομεν δια τȣτων· νυν ἀν κοιμηθεις ἡσυχασα. ὑπνωσας δε ἀν ἐπαυσαμην μετα βασιλεων βȣλευτων γης.

ἐδεηθη-

que qui in pſalmo ad Deum vocem intendit, non aliunde quam a monte ſancto, hoc eſt e cœlo, exauditur, quandoquidem alibi quoque dicitur: *Exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo.* Ex ſublimi quoque exaudit: nam ſcriptum eſt: *Exaudiet ipſum ab alto & a templo ſancto ſuo.*

Ego dormivi & ſoporatus ſum, exſurrexi quia Dominus ſuſcipiet me, &c.] Nos quidem arbitramur, nihil hæc habere humanum, quod congruat cum Davidis hiſtoria fugientis a facie Abſalom, ſi voluerimus propter literam ſervare Davidis perſonam, & propterea pudori nobis ſit cogere invitos, hanc hiſtoriam ad ſpiritalem ſenſum revocare, & omnino fateri, hæc ex perſona Chriſti dicta eſſe. Ne tamen videamur ſermonem derelinquere, qui ſecundum literam ſervari poteſt, hæc quoque dicenda ſunt: nempe ſemetipſum his verbis accuſare Davidem, eo quod regni curam non habuerit, & ita officii negligens fuerit, ut rebellandi occaſionem nactus ſit Abſalom, & inde has eis moleſtias pariendi. Mihi enim, inquit, dormienti & ſoporato hæc contigerunt. Sed erectus ſum, quia Dominus ſuſcipiet me, & erectus non timebo, etiamſi decem millia populi inſurgant adverſum me. Sic ſine ulla vi, quæ ſequuntur, videbuntur ſervari; & hæc quidem quantum ad literam attinet, arbitramur explicari, ſed ſecundum ſpiritalem ſenſum ex perſona Domini dici, qui propriam ſuam dormitionem narrat, & ſomnum quem tempore paſſionis habuit. Expendamus autem prius dormitionis diſcrimen & ſomni ſecundum literam accepti. Dormitio eſt ceu ſilentium, de quo Paulus ait: *Omnes dormiemus, ſed non omnes immutabimur;* ſomnus eſt animæ remiſſio a corpore relaxatæ, & intenſionem ſecludentis, quod indeſinentem tenorem non ferat. Hoc diſcrimen in Job putamus tradi his verbis: *Nunc utique dormiens quieſcerem, & ſomnum capiens requieſcerem cum regibus, conſiliariis terræ.* Opus autem nobis fuit diſcrimine, quod eſt inter *dormire*,

ἐδεηθημεν δε της διαφορας τε κοιμηθηναι και ὑπνωσαι ὑπερ τε συνιεναι πως ἀν ἐπι τε σωτηρος αὐτη δηλοιτο. συνηθες μεν γαρ την ἀπο τε βιε τετε ἐξοδον κοιμησιν λεγεσθαι, ἐσθ᾽ ὀτε δε και ὑπνον μεμνημεθα ὀνομαζεσθαι. ἐκοιμηθη γαρ, φησι, μετα των πατερων αὐτε· και, πολλα σωματα των κεκοιμημενων ἁγιων ἠγερθησαν εἰς την ἁγιαν πολιν, και ἐνεφανισθησαν πολλοις. και νυνι δε ἐγηγερται χριςος ἐκ νεκρων ἀπαρχη των κεκοιμημενων· και, παντες κοιμηθησομεθα· ὑπνον δε ἐπειδη ταυτον ἐςι το καθευδειν τῳ ὑπνεν· πολλοι των καθευδοντων ἐν γης χωματι ἀναςησονται. συγκριτεον δε τοις λεγομενοις κεκοιμημενων ἁγιων. σημαινει μεν τοιγε και ὁ ὑπνος χωρις της κατα την ἐξοδον τε βιε την ἀπροσεξιαν της ψυχης· της προσοχης ἐγρηγορησεως καλεμενης. φυλαττεσθαι γαρ ἡμας την ἀπροσεξιαν βελομενος ὁ θειος λογος φησι· μη δῳς ὑπνον σοις ὀμμασι, μηδε νυςαγμον σοις βλεφαροις, ἱνα σωζῃ ὡσπερ δορκας ἐκ βροχων, και ὡσπερ ὀρνεον ἐκ παγιδος. και βελομενος παραςησαι το χαυνον και ἀνειμενον των ἁμαρτωλων ὁ προφητης φησιν· ὑπνωσαν ὑπνον αὐτον, και ἐχ εὑρον ἐδεν. και το, ἐγειρε ὁ καθευδων, και ἀναςα ἐκ των νεκρων και ἐπιφαυσει σοι ὁ χριςος· ἀναλογον δε τῳ ὑπνῳ τῳ κατα την ἀπροσεξιαν ἐςι νυςαγμος ψυχης ὁν ἀπαγορευει ὁ Σολομων, ἐ μονον ὑπνον διδασκων ἡμας μη διδοναι τοις ὀμμασιν, ἀλλα και νυςαγμον, και αὐτος δε ὁ ὑμνῳδος ἐπι ψογε τασσων το τε νυςαγμε ὀνομα φησιν· ἐνυςαξαν παντες οἱ ἐπιβεβηκοτες τες ἱππες. φαμεν τοινυν τον κοινον θανατον ὁν ἀπεθανεν ὑπερ ἡμων κοιμηθηναι τον σωτηρα ἡμων Ιησεν τον χριςον, ὑπνωσαι δε, χωρισθεισης της ψυχης ἀπο τε σωματος. καθαπερ γαρ οἱ ὑπνεντες κειμενε τε σωματος ἐνεργεσι κατα ψυχην, φαντασιαις τισι προσπιπτεσαις ἑπομενοι, και πραττεσι τι κατ᾽ ἐδεν τε σωματος δεομενοι· τον αὐτον τροπον ἐκ εἰς παντα της εἰκονος ἐξομοιεμενης τετῳ ἐ ἐςιν εἰκων, ἀλλ᾽ ἱνα δηλωθῃ ἡ ἐνεργεια ἡ χωρις σωματος, της ψυχης της κεχωρισμενης αὐτε, και τετῳ ὑπνωκυιας,

λεγε-

&, *ſomnum capere*, ut intelligamus, quomodo id in Salvatore oſtendi queat. Solet enim ab hac vita exitus dormitio dici, aliquando etiam ſomnum appellari meminimus. *Dormivit* enim, inquit, *cum patribus ſuis.* Et, *multa corpora ſanctorum, qui dormierant, reſurrexerunt in ſanctam civitatem, & apparuerunt multis.* Et, *reſurrexit Chriſtus a mortuis, primitiæ dormientium.* Et, *omnes dormiemus.* Somnus etiam appellatur, quandoquidem idem eſt dormire, ac ſomnum capere. *Multi de his, qui ſomnum capiunt in terræ pulvere, evigilabunt.* Qui locus conferendus eſt cum iis, quæ dicta ſunt de ſanctis dormientibus. Præter exitum ex hac vita ſignificat etiam ſomnus torporem animæ, cum attentio vigilantia dicatur. Volens enim nos divinus ſermo a torpore arcere ait: *Ne des oculis tuis ſomnum, & palpebris tuis dormitationem, ut tanquam damula ſerveris a laqueis, & tanquam avis a rete.* Et oſtendere volens Propheta torporem & ſegnitiem peccatorum ait: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt.* Et illud, *Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus.* Huic ſomno, qui nihil aliud eſt quam torpor, analogia quadam reſpondet dormitatio animæ, quam prohibet Salomon, docens non ſomnum ſolum arcendum eſſe ab oculis, ſed etiam dormitationem. Quin & pſalmiſta in vituperium accipiens dormitationis nomen, ait: *Dormitaverunt omnes qui aſcenderunt equos.* Dicimus ergo Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, quando communem mortem pro nobis ſuſtinuit, tunc dormiiſſe, ſoporatum vero fuiſſe, cum anima ejus a corpore ſeparata eſt. Quemadmodum enim, qui ſomnum capiunt, jacente corpore operantur ſecundum mentem, imaginationibus quibusdam occurſantibus obſequuti, & agunt aliquid absque ullo corporis miniſterio, quo non indigent; ſic, licet in omnibus non ſimilis ſit imago ei, cujus eſt imago, verumtamen ut ſine corpore anima, quæ ab

λεγεται μετα το ἐκοιμηθην, το, ὑπνωσα. και τι θαυμαςον εἰ ἐπι τυ σωτηρος ὁ τοιυτος ὑπνος ὑ παντη ἐςιν ἀργια της ψυχης, ἀλλ' ἀργια ὡς προς το ὀργανῳ τῳ σωματι χρησθαι. ἰδια μεντοιγε και καθ' ἑαυτην ἐνεργει, ὁπυ και ὑπο τυ Ιωβ το αὐτο λεγομενον δηλυται. δια τι γαρ, φησιν, ἐκ γαςρος εἰς μνημα ὐκ ἀπηλλαγην; νυν ἀν κοιμηθεις ἡσυχασα, ὑπνωσας δε ἀνεπαυσαμην μετα βασιλεων βυλευτων γης, οἱ ἐγαυριωντο ἐπι ξιφεσι, και μετα ἀρχοντων ὠν πολυς ὁ χρυσος· εἰ γαρ μη ἐνοει ἐνεργειαν τινα εἶναι περι την ψυχην ἐν ᾗ ἐπαυσατο τυγχανυσα ἀγαθων τινων μετα τοιωνδε, ὐκ ἀν ἐλεγεν. ὑπνωσας ἀνεπαυσαμην μετα βασιλεων βυλευτων γης οἱ ἐγαυριωντο ἐπι ξιφεσιν· εἰεν δ' ἀν ὑτοι ἁγιοι ςρατιωται θεοσεβειας λογῳ τῳ τομωτερῳ πασης της μαχαιρας διςομυ χρωμενοι κατα παντος τυ ἐναντιυ της ἀληθειας λογυ. ἀρχοντες τε ὠν πολυς ὁ χρυσος, ἑρμηνευοιντο ἀν οἱ των πολλων διαφεροντες, και κατα τυτο ἀρχοντες χρηματιζοντες πλυτυντες ἐν διανοημασι, και τοις περι ἀληθειας θεωρημασι. ὁθεν ὐν θαυμαςον και τον σωτηρα λεγειν, ἐκοιμηθην και ὑπνωσα, πολλῳ πλεον ἐνεργησαντα περι σωτηριας ψυχων και παρα τον καιρον τυ χωρισμυ τυ ἀπο τυ σωματος κατα τα λεγομενα ἐν τῃ καθολικῃ ἐπιςολῃ παρα τῳ Πετρῳ· ἐν ᾧ και τοις ἐν φυλακῃ πνευμασι πορευθεις ἐκηρυξεν ἀπειθησασι ποτε, ὁτε ἀπεξεδεχετο ἡ τυ θευ μακροθυμια ἐν ἡμεραις Νωε κατασκευαζομενης κιβωτυ εἰς ἡν ὀλιγοι τυτεςιν ὀκτω ψυχαι διεσωθησαν δι' ὑδατος. μετα ταυτην την κοιμησιν ὁ πατηρ ἀντιλαμβανομενος ἐξηγειρεν αὐτον.

Οὐ φοβηθησομαι ἀπο μυριαδων λαυ, των κυκλῳ συνεπιτιθεμενων μοι, κ. τ. ε.] Πρεπυσα ἁγιῳ φωνη κατωρθωκοτι μεγιςην ἀρετην, την ἀφοβιαν, δια την προς θεον πεποιθησιν· ἡ ὁμοια, ἐαν παραταξηται ἐπ' ἐμε παρεμβολη, ὐ φοβηθησεται ἡ καρδια μυ· και ὁ σωτηρ ἐν πνευματι γινωσκων τας αἰτυμενας αὐτον ςαυρωθηναι μυρια-

ab ipſo ſeparata eſt, & ſomnum capit, oſtendatur operari, poſtquam dictum eſt, *Ego dormivi*, additur, *& ſoporatus ſum.* Et quid mirum ſi ejusmodi ſomnus in Salvatore non omnino animæ otium fuit, ſed ceſſatio quædam ab uſu corporei inſtrumenti. Ipſa etenim per ſe ſua munera obit, quandoquidem idem a Jobo dictum oſtenditur. *Quare* enim, inquit, *non ex utero in monumentum abii? Nunc utique dormiens quieſcerem, ſomnum autem capiens requieſcerem cum regibus, conſiliariis terræ, qui gloriabantur in gladiis, aut cum principibus, quibus multum fuit aurum.* Niſi enim aliquam animæ operationem intelligeret, in qua bonorum quorumdam particeps effecta, cum hiſce requieſceret, non utique diceret: *Somnum capiens requieſcerem cum regibus, conſiliariis terræ, qui gloriabantur in gladiis.* Hi autem ſancti fuerint pietatis milites, qui verbo omni gladio ancipiti acutiore utuntur contra omnem veritatis adverſarium. Principes, quibus multum eſt aurum, ii erunt, qui multis præcellunt, & ideo principes vocati, in contemplationibus & ſpeculationibus veritatis divites ſunt. Nihil ergo mirum Salvatorem dicere. *Dormivi & ſoporatus ſum*, quippe qui ad animarum ſalutem plura egerit eo tempore, quo a corpore ſeparatus eſt, quemadmodum in catholica ſua epiſtola Petrus ait: *In quo & his, qui in carcere erant, ſpiritibus adveniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando exſpectabat Dei patientia in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id eſt octo animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam.* Poſt hanc dormitionem pater ipſum ſuſcipiens excitavit.

Non timebo millia populi circumdantis me, &c.] Vox plane ſanctum decens, qui ad maximam virtutem, nimirum ſecuritatem, pervenit ob fiduciam in Deum. Huic ſimilis eſt iſta: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum.* Et Salvator in ſpiritu cognoſcens millia populi circumciſionis, quæ poſtulatura

μυριαδας λαȣ της κατατομης, και ὁρων το ἀταραχον ἀυτȣ (κατα σαρκα δε ταυτα φημι) λεγοι ἀν ταυτα. ἐαν δε τις κατανοηση το πληθος των ὑπο των ἐχθρων βαλλομενων· ἐπιτιθεμενων τη ψυχη και ταρασσοντων και κυμαινοντων αὐτην, ἐν καιρῳ ἀν φθεγγοιτο ἐπι τον θεον καταφευγων, το, ȣ̉ φοβηθησομαι ἀπο μυριαδων λαȣ, των κυκλῳ συνεπιτιθεμενων μοι.

Αναςα κυριε, σωσον με ὁ θεος μȣ, ὁτι συ ἐπαταξας παντας τȣς ἐχθραινοντας μοι ματαιως, ὀδοντας ἁμαρτωλων συνετριψας, κ. τ. ε.] Τῳ ἑβραικῳ ἐντυχοντες, το ματαιως, ȣ̉δαμως εὑρομεν δυναμενον δηλȣσθαι. τι γαρ κοινον της λεξεως της ματαιως προς την σιαγονα; και οἱ λοιποι δε ὡς το ἑβραικον τεθεικασιν. εἰκος ȣ̉ν, ὡς τινες Εβραιων λεγȣσι, τα ἀρχαια ἀντιγραφα ἑτερως ἐσχηκεναι, ἡ το εὐτελες περιισαμενȣς τȣς ἑβδομηκοντα της λεξεως, τετολμηκεναι ἀντι τȣ σιαγονα, ποιησαι ματαιως. νοησωμεν τοινυν το ῥητον κατα τȣς ἑβδομηκοντα· διεξελθωμεν πως δει λαμβανειν τα ἀνθρωπικωτερον εἰρημενα ὑπο τȣ θεȣ, ἐξ ὡν εὐχερες ἐςιν ἰδειν πως λεγεται· ἀναςα κυριε, σωσον με ὁ θεος μȣ. οἱονει γαρ κοιμωμενον ἡμιν, ὁτε ἡμας παρεδωκε πειρας ἑνεκεν ταις ἀντικειμεναις ἐνεργειαις, διανιςησιν αὐτον· ταχα δε και ὁτε τον σωτηρα ὑπερ ἡμων παντων παρεδωκεν, ἐκοιματο αὐτῳ ὁ πατηρ. ἀνιςαται δε σωζων αὐτον και πατασσων τȣς ἐχθρȣς αὐτȣ, εἰτε τȣς ἐκ περιτομης, εἰτε τας ἀορατȣς ἐχθρȣς της ἀληθειας δυναμεις. ἐχθρȣ δε κατ' ȣ̉δεν ἐςι λογος· μετα γαρ των μισȣντων την εἰρηνην ὁ ἁγιος ἐςιν εἰρηνικος, ἀγαπων τȣς ἐχθρȣς. δοξαι δ' ἀν τινος ἐχθραινειν τις ȣ̉ ματαιως, ἠτοι ἀνθρωπικωτερον τον ἐχθρον ἡμων ἐξεταζοντων, ἡ και εὐσεβεςερον. ἀνθρωπικωτερον μεν, ἐπαν τον προκαταρξαμενον τι κακοποιειν ἀποςραφεις, ἀμυνεσθαι βȣληται· ȣ̉τως γαρ ἀν ὑποληφθειη μη ματαιως ἐχθραινειν τῳ προηδικηκοτι· εὐσεβεςερον δε, εἰτις ἐχθρος γενοιτο δια το ἀληθες, ὡς ὁ ἀποςολος φησιν. ἐχθρος ὑμιν γεγονα ἀληθευων ὑμιν· και το, ȣ̉χι τȣς μισȣντας σε κυ-

ριε

erant, ut crucifigeretur, & cernens animum ſuum intrepidum (ſecundum carnem autem hæc aio) dicere etiam iſta poſſit. Si quis autem perſpexerit multitudinem eorum, qui ab hoſtibus proſternuntur, animam obſidentibus, perturbantibus atque exagitantibus, tempeſtive ad Deum confugiens merito dixerit, *Non timebo millia populi circumdantis me.*

Exſurge, Domine, ſalvum me fac Deus meus, quoniam tu percuſſiſti adverſantes mihi ſine cauſa: dentes peccatorum contriviſti, &c.] Hebraicum exemplar conſulentes, illud, *ſine cauſa*, nequaquam oſtendi poſſe reperimus. Quid enim commune habet *ſine cauſa* cum maxilla? Quin etiam reliqui poſuerunt ſicut textus hebræus. Veroſimile igitur eſt, quod Hebræi nonnulli aiunt, antiqua exemplaria aliter habuiſſe, vel ſeptuaginta dictionis iſtius vilitatem devitantes, pro *maxilla* auſos fuiſſe ponere *ſine cauſa*. Expendentes ergo hunc verſum ſecundum ſeptuaginta, diſſeramus, quomodo accipienda ſint, quæ humano more a Deo dicta ſunt, ex quibus facile eſt videre, quo pacto dicatur: *Exſurge, Domine, ſalvum me fac Deus meus.* Nobis enim ceu dormientem, quando tentationis cauſa nos tradidit adverſariis poteſtatibus, excitat illum. Forte etiam cum Salvatorem pro nobis omnibus tradidit, dormiebat ei pater. Exſurgit autem, cum ſalvum ipſum facit, & percutit inimicos ejus, vel eos, qui ex circumciſione ſunt, vel veritati repugnantes poteſtates inviſibiles. Porro nulla inimici ratio habetur, cum vir ſanctus cum iis, qui oderunt pacem, ſit pacificus, & inimicos diligat. Videri autem poſſit quiſpiam non *ſine cauſa* cum aliquo inimicitiam ſuſcipere, ſi vel humanius vel religioſius inimicus ſpectetur. Humanius quidem, cum lædere incipientem averſatus ulciſci voluerit: ſic enim non *ſine cauſa* eum, qui prior læſit, odiſſe videri queat; religioſius vero, ſi quis inimicus fiat ob ve-

ριε ἐμισησα; και ζητητεον εἰ εἰσι τινες μισȣντες τον θεον· ȣδεις γαρ ἀν τȣτο ὁμολογησειεν ȣδε των τελεως ἀδικων και ἀθεων· τινες ȣν εἰσιν οἱ μισȣντες τον κυριον; τινες ὁμολογȣμενως μισȣσι τον Ιησȣν, και καταναθεματιζȣσιν αὐτον; τα δε γινομενα εἰς αὐτον, παντως εἰς τον πατερα ἀναφερεται. και πας δε ἁμαρτανον μισει τον Θεον, ἠ την σοφιαν ἐξευτελιζων, τȣτεςι τον Χριςον, ἠ την δικαιοσυνην μισων και ἐργαζομενος την ἀνομιαν. και ἐπει δικαιοσυνη ἐςιν ὁ Χριςος, ὁ μισων τον Χριςον την δικαιοσυνην, μισει τον Θεον. φανερȣ δε γενομενȣ τις ὁ μισων τον θεον, ἐαν μη ἀκριβωσωμεν τι ἐςι το, ȣχι τȣς μισȣντας σε κυριε ἐμισησα, παντας ἀνθρωπȣς μισησομεν παρεξ ὀλιγων· σφοδρα σπανιων ὀντων των δια των ἐργων χαρακτηριζομενων ἀγαπαν τον θεον. τȣτȣ δε τι ἀλλο εἰη ἀτοπωτερον τȣ ἀπεςρεφθαι παντας, και εἰ δει ȣτως εἰπειν, και ἑαυτον; εὐγνωμονως γαρ ἐταζων τα περι αὐτȣ ἑκαςος, εὑρεθησεται μισων τον Θεον. μηποτε ȣν ȣτω νομιςεον εἰναι τα μισȣντα τον Θεον, ἀλλα τα τοις λογικοις κακα συμβεβηκοτα. οἱον ἀδικια μισει τον Θεον, και ὁ ἀδικος μισει τον θεον, καθο ἀδικος ἐςι, της ἐν αὐτῳ ἀδικιας τȣτο δρωσης. Χρη ȣν ἡμας μισησαι τα τοιαδε συμβεβηκοτα και πρωτως ἐχθρα ἡμων τυγχανοντα, τελειῳ μισει, τȣτεςιν, ἀπο τελειοτητος ἐρχομενῳ. ὡσπερ γαρ ἀπο τελειοτητος ἐρχεται δικαιοσυνη και σωφροσυνη, ȣτως και το τοιονδε μισος. ταυτα δε ἡμιν εἰρηται ἐξεταζȣσι το, ἐπαταξας τȣς ἐχθραινοντας μοι ματαιως· παντων των ἐχθραινοντων τινι, ματαιως ἐχθραινοντων. τοιȣτον το, ἐμισησαν με δωρεαν. ὁποιοι δε οἱ συντριβομενοι ὀδοντες των ἁμαρτωλων, τοιȣτοι και περι ὡν εἰρηται. ἐκει ἐςαι ὁ κλαυθμος,

και

ritatem, quemadmodum Apoſtolus ait: *Inimicus factus ſum vobis verum dicens.* Et illud: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam?* Et quærendum eſt, an ſint aliqui, qui oderint Deum. Nullus enim vel eorum, qui omnino injuſti ſunt & athei, iſtud fatebitur. Quinam ergo ſunt, qui oderunt Deum? Quosnam in confeſſo eſt odiſſe Jeſum & anathematizare? Quæ contra illum fiunt, omnino ad patrem referuntur. Et omnis, qui peccat, odit Deum, vel ſapientiam contemnens, hoc eſt, Chriſtum, vel juſtitiam odio habens, & operans iniquitatem. Et quoniam juſtitia eſt Chriſtus, qui odit Chriſtum, juſtitiam odit & Deum. Cum autem liqueat, quis oderit Deum, niſi diligenter expendamus, quid ſit illud: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam,* omnes homines, paucis exceptis, odio habebimus, cum valde pauci ſint, qui operibus probent, ſe amare Deum. Quid vero abſurdius ſit, quam averſari cunctos, imo, &, ſi dicere opus eſt, ſeipſum? Si quis enim ſui ipſius ſincerus & candidus æſtimator fuerit, ſibi odio eſſe Deum deprehendet. Nequaquam igitur ſic putandum eſt, quæ oderunt Deum, ſed quæ ratione præditis accidunt mala. Verbi gratia injuſtitia odit Deum, & injuſtus, quatenus injuſtus eſt, odit Deum, injuſtitia, quæ in ipſo eſt, hoc faciente. Oportet igitur nos hujusmodi accidentia mala, & quæ nobis imprimis inimica ſunt, perfecto odio, hoc eſt, quod a perfectione proficiſcitur, odiſſe. Nam quemadmodum a perfectione juſtitia atque prudentia manant, ſic & hujusmodi odium. Hæc autem a nobis dicta ſunt, expendentibus illud, *Percuſſiſti omnes adverſantes mihi ſine cauſa,* cum omnes, qui alicui adverſantur, ſine cauſa adverſentur. Ejusmodi eſt illud: *Odio habuerunt me gratis.* Quales autem ſunt peccatorum dentes, qui conteruntur, tales & ii, de quibus dictum eſt: *Ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Peccatorum

και ὁ βρυγμος των ὀδοντων. ὀδοντες ἁμαρτωλων εἰσι λογισμοι ἀλογοι, παρα φυσιν ἡμιν ἐπισυμβαινοντες, οἱς ὀδȣσι χρωμενοι πολλακις οἱ ἀντικειμενοι, προσεγγιζȣσιν ἡμιν τȣ φαγειν τας σαρκας ἡμων, τȣτεςι τα ἐκ της σαρκος φυομενα· φανερα δε ἐςι τα ἐργα της σαρκος, φησιν ὁ θειος ἀποςολος.

Τȣ κυριȣ ἡ σωτηρια, και ἐπι τον λαον σȣ ἡ εὐλογια σȣ, κ. τ. ε.] Ο πειθομενος ὁτι τȣ κυριȣ ἐςιν ἡ σωτηρια, διο και ὁ θεος ἡμων θεος ἐςι τȣ σωζειν· τȣ γαρ κυριȣ αἱ διεξοδοι τȣ θανατȣ· οἰδε και το τι πεποιθεναι ἐπι υἱȣς ἀνθρωπων, οἱς ȣκ ἐςι σωτηρια. ἐςι δε και ἐπι τον λαον αὐτȣ ἡ εὐλογια αὐτȣ ȣσα πνευματικη ἐν τοις ἐπȣρανιοις ἐν χριςῳ.

ΨΑΛΜΟΣ δ'.

Εἰς το τελος ἐν ψαλμοις ᾠδη τῳ Δαυιδ, κ. τ. ε.] Πολλων ψαλμων κατα μεν τȣς ἑβδομηκοντα ἐχοντων ἐπιγραφην εἰς το τελος, κατα δε τȣς λοιπȣς τα καταλληλα τῳ εἰς το τελος ἐνθαδε ἀποδιδομενα, ἀξιον, ὁση δυναμις, ἐξιχνευσαι τον δηλȣμενον ὑπο της λεξεως νȣν. ἰςεον δε ὁτι ὡσπερ πασης τεχνης και ἐπιςημης ἐςι το τελος, ἐφ' ὁ σπευδει ὁ γνησιως την τεχνην ἡ την ἐπιςημην μετιων, ȣτω και της λογικης φυσεως δει τελος τυγχανειν· τȣτο δε ἐςι το ἐν χριςῳ ζωοποιηθηναι κατα τον ἀποςολον. νομιζομεν τοινυν τȣς εἰς το τελος ἐπιγεγραμμενȣς ψαλμȣς τȣ τελȣς τινα ἐπιγραφειν νȣν, και ἐπ' ἐκεινο τȣς συνιεντας τα λεγομενα παρακαλειν. παντι δε ἀγωνιζομενῳ τελος ἡ νικη τυγχανει. ἐπει ȣν, ὡς προαπεδειξαμεν, Δαυιδ ὁ χριςος λεγεται, οἱ ἐπιγεγραμμενοι εἰς το τελος τῳ Δαυιδ, το τελος και την νικην ἀπαγγελλȣσι τȣ χριςȣ, νικοποιȣ λεχθησομενȣ ἀν κατα τον Ακυλαν, παντι νενικημενῳ νικην περιπεποιηκοτος, ἐπει ὁ ὑπο χριςȣ νικωμενος την συμβεβηκυιαν αὐτῳ κακιαν νενικηκε, και ἐξαφανιζει αὐτην,

χριςῳ

dentes ſunt a ratione alienæ cogitationes nobis præter naturam advenientes, quibus hoſtes noſtri tanquam dentibus ſæpenumero utentes accedunt ad devorandum carnes noſtras, hoc eſt, ea quæ ex carne pullulant: *Manifeſta autem ſunt opera carnis*, ut ait divus Apoſtolus.

Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua, &c.] Qui credit Domini eſſe ſalutem, & Deum noſtrum eſſe Deum ſalvos faciendi, Domini enim ſunt exitus mortis, is novit etiam, quid ſit confidere in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. Quin eſt ſuper populum ejus benedictio ejus, quæ ſpiritalis eſt in cœleſtibus in Chriſto.

PSALMUS IV.

In *finem in pſalmis canticum David, &c.*] Cum multi pſalmi ſecundum ſeptuaginta inſcribantur *in finem*, ſecundum alios autem titulum habeant huic *in finem* inſcriptioni conſentaneum, operæ pretium eſt, pro viribus inveſtigare hujus dictionis ſenſum. Sciendum eſt, ut artis cujuslibet atque ſcientiæ quidam finis eſt, quem intendit is, qui artem vel ſcientiam ſerio exercet, ſic etiam naturæ rationalis finem aliquem eſſe oportere. Hic autem eſt vivificari in Chriſto ſecundum Apoſtolum. Exiſtimamus itaque, pſalmos, qui *in finem* inſcribuntur, ſenſum quemdam finis præ ſe ferre, & ad illum finem eos, qui, quæ dicuntur, intelligunt, cohortari. Omni autem certanti finis eſt victoria. Quare, cum, ut antea oſtendimus, David dicatur Chriſtus, pſalmi, qui *in finem* David inſcripti ſunt, finem & victoriam annunciant Chriſti, quem juxta Aquilam dicere liceat victorem. Omni enim victo victoriam tribuit, quandoquidem quisquis a Chriſto vincitur, accidentem ſibi malitiam vin-

cit,

χρισῳ ὑποτεταγμενος. ȣδενα γαρ ἀκοντα νικᾳ ὁ χρι-
ςος, ἀλλα πειθων τῳ λογος εἶναι θεȣ. εἰς τȣτο δη το
νικος ἐπιγραφεσθαι φησι Θεοδοτιων ὑμνȣς ἡ ψαλμȣς τȣς
παρα τοις ἑβδομηκοντα εἰς το τελος ἐπιγεγραμμενȣς· ὁ
δε Συμμαχος ἐπινικιȣς τȣ χριςȣ λεγοι ἀν εἶναι τȣτȣς
τȣς ψαλμȣς ἡ ᾠδας. ἐαν δε μη μονον τῳ Δαυιδ και εἰς
τελος λεγωνται, ἀλλα και τῳ Ασαφ, ἠτοι τοις υἱοις
Κορε, ȣκ ἀτοπον το, παντας τȣς ἁγιȣς την τȣ χριςȣ
εἰκονα ἀναδεδεγμενȣς το ἐνθαδε εἰρημενον και ἐπ' ἐκει-
νων νοειν ἡμας. το δε ἐν ψαλμοις παρα τοις ἑβδομηκον-
τα και Ακυλα εἰρημενον, οἶμαι σαφεςερον ἀπαγγελλε-
σθαι δια τȣ Συμμαχȣ δια ψαλτηριων, διδασκοντων
ἡμας των τριων προς τα ὀργανα καλȣμενα ψαλτηρια εἰ-
ρησθαι την ᾠδην ταυτην, ἡ το μελῳδημα. πλειονα γαρ
ὀργανα ζητητεον δι' ὧν ᾀδεται το εἰς το τελος, ἡ ὁ ἐπι-
νικιος ἡ τῳ νικοποιῳ. δυναται δε και το ὑπο Θεοδοτιω-
νος εἰρημενον εἰς το νικος ἐν ὑμνοις τȣτο δηλȣν. αὑτη τοι-
νυν ἡ ᾠδη, ἡ το μελῳδημα, ἡ ὁ ψαλμος την εἰρημενην
ὑποθεσιν ἐχων, τα προδιηγηθεντα ἡμιν ἐπαγγελλεται,
κοινοτερον μεν τῳ προφητῃ Δαυιδ, μυςικωτερον δε τῳ
χριςῳ το προσωπον των ἁγιων ἀναλαμβανοντι, και
ὁτε μεν τας θλιψεις αὐτων ὡς ἰδιας ἡγȣμενῳ, και τȣς
ἐν ταυταις αὐτων πλατυσμȣς, ἐπει ἁγιων ἐςι φω-
νη, το, ἐν παντι θλιβομενοι, ἀλλ' ȣ ςενοχωρȣμενοι,
ὁτε δε ἐπιςρεφοντι τȣς βαρυκαρδιȣς και τȣς τα μα-
ταια ἀγαπωντας. ȣ πανυ δε ζητησεως ἐχεται ἡ δια-
φορα των λεξεων ᾠδης και μελῳδηματος. δια μεν γαρ
της ᾠδης ἐκκλισις της φωνης δηλȣται τȣ λεγοντος,
δια δε τȣ μελῳδηματος ταχα και το τεχνικον τȣ μυ-
ςικȣ μελȣς ᾀδομενȣ ἐν ῥυθμῳ. κατα δε τȣς της ἀνα-
γωγης νομȣς ἡ εὐρυθμος και κατα λογον ἐξεταςικη
πολιτεια εἰς δοξαν θεȣ γινομενη μετα δογματων ὑ-
γιων και λογων και ἑτεροις ὠφελιμων εἰη ἀν το με-
λῳδημα.

cit, & de medio tollit, utpote Chriſto ſubjectus. Neminem enim invitum vincit Chriſtus, ſed ſuaſione, cum ſit Verbum Dei. In hanc ergo victoriam hymnos ſeu pſalmos inſcribi, quibus ſeptuaginta *in finem* titulum fecerunt, Theodotio auctor eſt: at Symmachus *triumphales* Chriſti dixerit ejusmodi pſalmos ſeu cantica. Verumtamen, cum non tantum ipſi David, ſed Aſaph quoque & filiis Core *in finem* dicantur, non abſurdum fuerit, nos de omnibus ſanctis, qui Chriſti imaginem ſuſcepere, quod hic dictum eſt, intelligere. Quod vero apud ſeptuaginta & Aquilam dictum eſt *in pſalmis*, id apertius puto edidiſſe Symmachum, *in pſalteriis*, cum tres nos doceant in organis, quæ pſalteria dicuntur, hujusmodi canticum ſeu modulationem fuiſſe perſolutam: Nam plurima quærenda ſunt organa, quibus illud *in finem* canitur, vel *pro parta victoria*, vel *victori*. Poteſt autem &, quod Theodotio edidit, *in victoriam in hymnis*, hoc ipſum ſignificare. Hoc igitur canticum, vel melodia, ſive pſalmus memoratum habens argumentum, quæ antea a nobis explicata ſunt, pollicetur ex vulgariore ſententia Prophetæ Davidi, ſecundum arcanam vero ſignificationem Chriſto ſanctorum perſonam aſſumenti, ipſorumque ærumnas quaſi proprias & dilatationes modo ſibi adſcribenti (ſanctorum enim illa vox eſt: *In omnibus tribulationem patientes, ſed non anguſtiati:*) modo autem eos convertenti, qui gravi corde ſunt, & vanitatem diligunt. Cæterum non longa inquiſitione indiget diſcrimen vocum cantici & melodiæ. Per canticum vox dicentis inclinata, per melodiam artificium carminis rythmice cantati deſignatur. Secundum autem ſenſus anagogici leges bene compoſitum & ad rationis normam exactum vitæ inſtitutum ad Dei gloriam cum doctrina ſana verbisque ad aliorum utilitatem concinnatis, erit melodia.

Cum

Εν τῳ ἐπικαλεισθαι με, εἰσηκȣσε μȣ ὁ Θεος της δικαιοσυνης μȣ, κ. τ. ε.] Το λεγον προσωπον ἠτοι ὁ προφητης ἐςιν, ἡ ὁ Χριςος κατα την οἰκονομιαν ἡν ὑπερ ἡμων ἀνεδεξατο. δηλοι δε τα ῥητα το εἰσακȣεσθαι ȣ̓χι μετα το ἐπικεκληθαι, ἀλλ' ἐν τῳ ἐπικαλεισθαι. τοις γαρ ἁγιοις και παντι ἀκȣȣσι των θειων προςαγματων ἐπαγγελια κεκηρυκται κατα τον προφητην Ησαιαν, το· ἐτι λαλȣντος σȣ, ἐρω· ἰδȣ παρειμι. ἀξιον δε ἰδειν, και τι το ἐπικαλεισθαι, των μη ἐξηταкοτων την γραφην οἰομενων παντος ȣ̓τινοσȣν ῥεποντος ἐπι το εὐξασθαι εἰναι ἐργον· τȣ δε προφητȣ σαφεςατα παριςαντος ὁτι ἁγιων ἐςι και σωθησομενων παντως το ἐπικαλεισθαι. πας γαρ, φησιν, ὁς ἀν ἐπικαλεσηται το ὀνομα κυριȣ, σωθησεται. εἰ γαρ πας ὁς ἀν ἐπικαλεσηται το ὀνομα κυριȣ, σωθησεται, ὁ μη σωζομενος ȣ̓κ ἐπεκαλεσατο το ὀνομα κυριȣ, εἰ και πολλακις ἐδοξε τȣτο πεποιηκεναι. ȣ̓ γαρ ἐν φωνῃ κρινεται το ἐπικαλεισθαι το ὀνομα κυριȣ, ἀλλ' ἐν διαθεσει τȣ λεγοντος και πιςει βεβαιᾳ. ȣ̓τω γȣν ἐν τῳ ςῃ. ψαλμῳ ȣ̓ τοις τυχȣσιν ἀποδεδοται το ἐπικαλεισθαι κυριον, ἀλλα τῳ Σαμȣηλ, ὁς τοσȣτον παρα θεῳ τετιμητο, ὡςε Μωυσει αὐτον συναριθμεισθαι τῳ φιλῳ, ὡς Ιερεμιας φησιν· ȣ̓δ' ἀν ςῃ Μωυσης και Σαμȣηλ προ προσωπȣ μȣ, περι των δε τινων των ἀσεβων εὐχομενοι, ȣ̓δε τȣτων εἰσακȣσομαι, λεγει κυριος. γεγραπται τοινυν περι αὐτȣ. Μωσης και Ααρων ἐν τοις ἱερευσιν αὐτȣ, και Σαμȣηλ ἐν τοις ἐπικαλȣμενοις το ὀνομα αὐτȣ. ἐπεκαλȣντο τον κυριον, και αὐτος εἰσηκȣσεν αὐτων· ἐν ςυλῳ νεφελης ἐλαλει προς αὐτȣς. ἐφυλασσον τα μαρτυρια αὐτȣ, και τα προςαγματα ἁ ἐδωκεν αὐτοις. κυριε ὁ Θεος ἡμων συ ἐπηκȣες αὐτων. ὁ Θεος εὐιλατος ἐγενȣ αὐτοις. ἐπει γαρ ἐφυλασσον τα μαρτυρια αὐτȣ και τα προςαγματα ἁ ἐδωκεν αὐτοις, ὁτε ηὐχοντο, εἰς ἐπικαλȣμενȣς ἐλογιζοντο. και ἐν τῳ ἑκατοςῳ τεσσαρακοςῳ τεταρτῳ ψαλμῳ ἀκριβεςερον διδασκομεθα τις ὁ ἐπικαλȣμενος ȣ̓τος· ἐγγυς κυριος τοις ἐπικαλȣμενοις αὐτον ἐν ἀληθειᾳ, ὡς τινων ȣ̓κ ἐπικαλȣμενων αὐτον

ἐν

Cum invocarem, exaudivit me Deus juſtitiæ meæ, &c.] Quæ hic loquitur, perſona vel Propheta, vel Chriſtus eſt ſecundum humanam naturam, quam noſtri cauſa ſuſcepit. Declarant autem hæc verba, ipſum exaudiri, non poſtquam invocavit, ſed cum invocaret. Sanctis enim & omnino audientibus præcepta divina hæc apud Iſaiam prophetam promiſſio annunciatur: *Adhuc te loquente dicam: ecce adſum.* Operæ autem pretium eſt, conſiderare, quid ſit invocare, cum ii, qui ſcripturam non ſcrutati ſunt, arbitrentur, cujuslibet, qui ad orandum propenderit, hoc eſſe opus, Propheta vero apertiſſime declaret ad ſanctos & eos, qui ſalvandi ſunt, pertinere invocationis munus: nam, inquit, *omnis, qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.* Si enim *omnis, qui invocaverit nomen Domini ſalvus erit*, qui non ſalvatur, is non invocavit nomen Domini, licet hoc ipſum ſæpius feciſſe viſus fuerit. Si quidem invocatio non in voce, ſed in recto loquentis affectu, & fidei firmitate poſita eſt. Ita & in pſalmo nonageſimo octavo non cuilibet Dominum paſſim invocare tributum eſt, ſed Samueli, qui tanti a Deo habitus eſt, ut cum Moyſe dilecto annumeraretur, quemadmodum Jeremias ait: *Neque ſi ſteterint Moyſes & Samuel coram me, & oraverint pro his quibusdam impiis, exaudiam eos, dicit Dominus.* Scriptum eſt igitur de eo: *Moyſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos. Cuſtodiebant teſtimonia ejus & præcepta, quæ dedit illis. Domine Deus noſter tu exaudiebas eos: Deus propitius fuiſti eis.* Quia enim cuſtodiebant teſtimonia ejus & præcepta, quæ dedit eis, quando orabant, inter invocantes reputabantur. Et in centeſimo quadrageſimo quarto pſalmo accuratius ediſcimus, quis ſit ille, qui invocat: *Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum in veritate,*

ἐν ἀληθεια· ὐ γαρ ὁ λεγων μοι, κυριε, κυριε, εἰσελευσεται ἐς την βασιλειαν των ὐρανων· ἀλλ᾽ ὁ ποιων το θελημα τυ πατρος μυ τυ ἐν ὐρανοις. τελειως γαρ ἐςι λεγειν κυριε, ὁτε και τα ἐργα φθεγγεται και λεγεται, κυριε, κυριε. σαφες γυν ἐνταυθα ὁτι ὁ ἐπικαλυμενος κυριον, δικαιοσυνην ἐχει, και δικαιοσυνην ἀληθη. εἰ δε Χριςος δικαιοσυνη, ὁ δικαιος δικαιοσυνης μετεχει, τυτεςι Χριςυ. ἱνα δε μη ἡ ἐπι καυχηματος το, ὁ θεος της δικαιοσυνης μυ, δυναμεθα προσχρησασθαι τῳ· ὁς ἐγενηθη ἀπο θευ σοφια ἡμιν και δικαιοσυνη, και ἀπολυτρωσις, και ἰσον ἐςαι τῳ, ὁ θεος τυ κυριυ μυ.

Εν θλιψει ἐπλατυνας μοι· οἰκτειρησον με, και εἰσακυσον της προσευχης μυ, κ. τ. ε.] Εοικεν ἡ θεια γραφη ἰδιως την προαιρεσιν ὐ περιεργαζομενη ἀνθρωπυ, θλιψιν ὀνομαζειν το περιςατικον, και γυμνασιυ ἑνεκεν συμβαινον τῳ ἁγιῳ· το γαρ τῳ ἁμαρτωλῳ γινομενον, μαςιγα καλει· πολλαι γαρ, φησιν, αἱ θλιψεις των δικαιων· και πολλαι αἱ μαςιγες τυ ἁμαρτωλυ. και παραδειγματος ἑνεκεν ἐρυμεν, ἁ μεν πεπονθεν Ιωβ, θλιψεις εἰναι, και ἁ Ιωσηφ ἐν Αἰγυπτῳ· ἁ δε Δαυιδ δια την τυ Οὐριυ, και δια το ἠριθμηκεναι τον λαον, μαςιγας. παρατηρητεον μεντοιγε μη τι λανθανη ἡμας ἐν τη γραφη ὁτι θλιψις ἐςιν ἐπι ἁμαρτωλων τεταγμενη, και μαςιξ ἐπι των ἠδη δικαιων· ὁτι δε θλιψις ὁ τοις ἁγιοις διδομενος πειρασμος ἀθλυσιν καλειται ἀπο πολλων ῥητων κινυμεθα και ἑτερων παρα τα προειρημενα. ὐ θαυμαςον γαρ εἰ μαςιξ ἁπτεται υἱων ἡμαρτηκοτων, ὡς φησιν ὁ Σολομων, μαςιγοι δε παντα υἱον, ὁν παραδεχεται. και παλιν ἐπιςατειν ἐχρη μαςιγας καλειν τα τοις Αἰγυπτιοις δια τον Ισραηλ συμβεβηκοτα· ἐπει υἱων ἐςιν το μαςιγυσθαι. και γαρ ἐν τῳ ὀγδοηκοςῳ ὀγδοῳ ψαλμῳ εἰρηται, ἐαν καταλειπωσιν υἱοι αὐτυ τον νομον μυ, και ἐν τοις κριμασι μυ μη πορευθωσιν, ἐαν τα δικαιωματα μυ βεβηλωσωσιν, και τας ἐντολας μυ μη φυλαξωσιν, ἐπισκεψομαι ἐν ῥαβδῳ τας ἀνομιας αὐτων.

quod nempe ſint quidam, qui non invocant in veritate: *Non enim qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt.* Nam perfecte dicere eſt *Domine*, quando opera ipſa clamant & dicunt, *Domine, Domine.* Hinc ergo liquet, eum, qui invocat Dominum, juſtitiam habere & juſtitiam veram. Cum autem Chriſtus ſit juſtitia, juſtus particeps eſt juſtitiæ, id eſt, Chriſti. Ne vero illud: *Deus juſtitiæ meæ*, ſuperbiam pariat, poſſumus hoc inſuper uti: *Qui factus eſt nobis a Deo ſapientia, & juſtitia, & redemtio*, & perinde erit, ac ſi diceres: Deus Domini mei.

In tribulatione dilataſti mihi, miſerere mei, & exaudi orationem meam, &c.] Videtur divina ſcriptura, nulla habita propoſiti humani ratione, ſpeciatim tribulationem vocare id, quod ſancto viro adverſum evenit, licet ad ejus exercitium inferatur. Quod enim ejusmodi peccatori accidit, flagellum vocat. Nam *multa*, inquit, *tribulationes juſtorum*, Et, *multa flagella peccatoris.* Exempli cauſa, quæ pertulit Job, & quæ paſſus eſt Joſeph in Ægypto, tribulationes dicemus; quæ autem propter uxorem Uriæ & populi cenſum perpeſſus eſt David, flagella appellabimus. Cæterum ne quid in ſcripturis nos lateat, obſervandum eſt, tribulationem etiam peccatoribus, & flagellum hominibus jam juſtis tribui. Quod vero tentatio, quæ ſanctis viris certantibus immittitur, tribulationis nomine vocetur, ex multis præter ea, quæ diximus, verbis, ut credamus, adducimur. Non enim mirum eſt, ſi flagellum delinquentes filios corripit, ut ait Salomon: *Flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Et rurſus animadvertendum eſt, flagella dici, quæ Ægyptiis propter Iſrael contigerunt. Filiorum enim proprium eſt, flagello vapulare. Quare in pſalmo octogeſimo octavo dicitur: *Si dereliquerint filii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint, ſi juſtitias*

των. τυτων δε ειρημενων, το μεν θλιβεσθαι, ουκ αν ειη των εφ' ημιν· το δε δυσαρετεισθαι και ενδιδοναι, των εφ' ημιν ψεκτων· όπερ ςενοχωρεισθαι ονομαζυσιν αι γραφαι το δε προς τω μη ενδιδοναι, και ευφραινεσθαι εν αυταις, ως ουσαις προφασεσι μειζονων αθλων, και επαγγελιων, αγιων εργον, καθα φησιν ο αποςολος· εν παντι θλιβομενοι, αλλ' ου ςενοχωρυμενοι και αιτιωμενος Κορινθιυς φησιν αυτοις προσειναι ςενοχωριαν, ουτω λεγων· ου ςενοχωρεισθε εν ημιν, ςενοχωρεισθε δε εν τοις σπλαγχνοις υμων. ειτα παρακαλων αυτυς δια την τυ αγιυ καταςασιν, φησιν· πλατυνθητε και υμεις. και ωδε τοινυν ευχαριςει τω θεω ο προφητης βοηθησαντι αυτω και ευρυχωριαν δωρησαμενω τη πραιρεσει αυτυ εν καιρω θλιψεως. πλατυνει γαρ ο θεος ου παυων τυς κακυς, αλλα μεγαλοψυχιαν διδυς.

Υιοι ανθρωπων, εως ποτε βαρυκαρδιοι; ινα τι αγαπατε ματαιοτητα, και ζητειτε ψευδος, κ. τ. ε.] Το, υιοι ανθρωπων, ο μεν τις οιησεται περιφραςικως ειρησθαι, ως και ελλησιν εθος· υιες αχαιων. ετεροι δε απο τυ σωτηρος αρξαμενοι πολλαχυ χρηματιζοντος υιυ ανθρωπυ την αιτιαν βυλευσονται εξιχνευσαι και περι των ανθρωπων ουχ απλως λεγομενων, πολλακις υιων ανθρωπων χρηματιζοντων. ουδεπυ γαρ και περι τυ σωτηρος περιφρασις αν ειη το υιον ανθρωπυ αυτον ονομαζεσθαι, επει λεγεται· εξυσιαν εδωκεν αυτω κρισιν ποιειν, οτι υιος ανθρωπυ εςι. χρη τοινυν καθολυ τυτο γινωσκειν, οτι η ανθρωπος προσηγορια, οτε οι αγιοι θεοι προσαγορευονται, επι ψογυ λαμβανεται. οτε δε κτηνη και θηρια οι αμαρτωλοι, επι επαινυ καλυ τασσεται. και τυ μεν προτερυ παραδειγμα· εγω ειπα· θεοι εςε, και υιοι υψιςυ παντες· υμεις δε ως ανθρωποι αποθνησκετε, και ως εις των αρχοντων πιπτετε. και, οπυ γαρ εν υμιν ζηλος και ερις, ουχι σαρκικοι εςε, και κατα ανθρωπον περιπατειτε; τυ δε δευτερυ· ανθρωπυς και

κτηνη

meas prophanaverint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum. Hæc cum dicta ſint, tribulari non eſt in nobis; moleſte autem ferre & cedere nobis eſt liberum ſimulque vituperabile; quod ſcripturæ vocant anguſtiari. Non ſolum autem non cedere, ſed in ipſis lætari, utpote quæ majora præmia conſequendi occaſionem præbeant, ſanctorum virorum opus eſt, quemadmodum ait Apoſtolus: *In omnibus tribulationem patientes, ſed non anguſtiati.* Et carpens Corinthios ait, anguſtias ipſis ineſſe, dicens: *Non anguſtiamini in nobis, anguſtiamini autem in viſceribus veſtris.* Mox eos per ſanctitatis ſtatum exhortans dicit: *Dilatamini & vos.* Sic igitur Propheta gratias agit Deo, qui auxilium ei attulit, & dilatationem dedit voluntati ejus in tempore tribulationis. Dilatat enim Deus, non malos cohibendo, ſed animi magnitudinem impertiendo.

Filii hominum usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? &c.] Iſtud, *filii hominum*, nonnulli arbitrabuntur per circumlocutionem dictum eſſe, quemadmodum apud Græcos, filii Achivorum. Alii vero a Salvatore incipientes, qui plerumque filius hominis appellatur, cauſam quærere volent, cur quidam non ſimpliciter homines, ſæpius filii hominum appellentur. Quod enim Salvator vocetur filius hominis, neutiquam periphraſis eſſe poſſit, ſi quidem dicitur: *Dedit ei poteſtatem judicium facere, quia filius hominis eſt.* Hoc igitur generatim ſciendum eſt, hominis appellationem additam, cum viri ſancti nominantur dii, in vituperium ſumi: cum vero peccatores feræ & pecora dicuntur, in laudem deputari. Prioris intelligentiæ exemplum eſt: *Ego dixi, dii eſtis, & filii excelſi omnes, vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut unus de principibus cadetis.* Et illud: *Cum enim ſit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* Poſterioris vero: *Homines*

κτηνη σωσεις κυριε. πρωτον γαρ υἱον ἀνθρωπȣ, προσὠπον ὡρισμενον ἐν γραφῃ ὀνομαζομενον θεον, ἐπι τῃ παρȣσῃ μνημῃ τον Δανιηλ εὑρισκομεν, και μετα τȣτον τον Ιεζεκιηλ προφητας ἐν τῃ αἰχμαλωσιᾳ γενομενȣς. ȣδενα δε προ της αἰχμαλωσιας, ὁσον ἐφ' οἱς ἱςορȣμεν κατα τα ἀναντιρρητα των ἀναφερομενων βιβλιων θεοπνευςων, ταυτῃ τῃ προσηγοριᾳ καλȣμενον. τι δε δει λεγειν περι τȣ σωτηρος, των εὐαγγελιων πεπληρωμενων ταυτης της φωνης; και οἰομεθα δια το ἁμαρτωλȣς γεγονεναι τȣς ἐν τῃ αἰχμαλωσιᾳ, εἰς ὀνειδισμον ἐκεινων τον Δανιηλ μονον σωσαντα το ἀξιωμα της τȣ ἀνθρωπȣ και κατ' εἰκονα και ὁμοιωσιν γενομενης φυσεως, ἀκȣειν το, υἱε ἀνθρωπȣ. το δ' αὐτο λεκτεον και περι τȣ Ιεζεκιηλ. ἀνθρωπος γαρ πρωτος ὠνομασθη ὁ κατ' εἰκονα και ὁμοιωσιν πεποιημενος ὑπο τȣ θεȣ, και ȣτως ἀν εἰη κυριως ἀνθρωπος. ἐπισκεπτεον δε και ἐπι τȣ σωτηρος, εἰ το ἀνθρωπινον αὐτȣ υἱος ἀνθρωπȣ, ἀνθρωπȣ πατρος ὀντος τῳ ἀνθρωπινῳ της εἰκονος τȣ θεȣ τȣ ἀορατȣ. και το εἰρημενον δε, οἱτε γηγενεις και υἱοι των ἀνθρωπων, ὑπεροχην δηλοι των υἱων των ἀνθρωπων παρα τȣς γηγενεις. ἀλλα προς την λεξιν, ἐπει ἐπιπληττονται ἐνθαδε ἀκȣοντες το, ἑως ποτε βαρυκαρδιοι, και το ἑξης, ȣ καλως δοξȣσιν ἀντιρρησεις περι υἱων ἀνθρωπων παρατεθεισθαι, εἰ μη ἀρα διττον τον ἀνθρωπον δει λαμβανειν, καθα ὑπελαβεν ὁ ἀποςολος λεγων. ὁ πρωτος ἀνθρωπος ἐκ γης χοικος· ὁ δευτερος ἀνθρωπος, ὁ κυριος ἐξ ȣρανȣ. οἱος ὁ χοικος, τοιȣτοι και οἱ χοικοι· και οἱος ὁ ἐπȣρανιος, τοιȣτοι και οἱ ἐπȣρανιοι. παλιν δε και ȣτως δια το προςασσεσθαι γνωναι ὁτι κυριος ἐθαυμαςωσεν τον ὁσιον αὐτȣ, τȣς υἱȣς των ἀνθρωπων, ζητηθησεται πως οἱ κατα το χειρον υἱοι των ἀνθρωπων προςαττονται ἐργον των ἁγιωτατων ποιησαι. το γαρ γνωναι ὁτι ἐθαυμαςωσεν ὁ κυριος τον ὁσιον αὐτȣ, ἁγιωτατων ἐςι καθορθωμα. εὐχερες δε λυσαι τȣτο, ἐπει δυναται ὁ αὐτος μεν ἐν χειροσιν ὠν υἱος ἀνθρωπȣ εἰναι κατα τον ἀνθρωπον τον χοικον· μεταβαλων δε, ὁπερ ȣκ ἐςιν

ἀδυνα-

& pecora ſalvabis Domine. Cæterum filium hominis, definitam in ſcriptura perſonam, quæ vocatur Deus, (quatenus modo memoria teneo,) Danielem primum, & poſtea Ezechielem prophetam, cum eſſent in captivitate, nuncupatos invenimus, neminem vero ante captivitatem (quatenus memoriæ prodiderunt libri, qui ſine controverſia ut divinitus inſpirati circumferuntur,) hac appellatione nuncupatum. Et quid opus eſt dicere de Salvatore, cum Evangelia ejusmodi voce plena ſint? Quoniam qui erant in captivitate, peccatores erant, exiſtimamus Danielem ſolum, quod ſervaret dignitatem hominis, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditus eſt; ad eorum opprobrium audire iſtud: *Fili hominis.* Hoc ipſum de Ezechiele dicendum eſt. Homo enim, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt, primus hac appellatione nominatus eſt, & hic proprie homo eſſe poterit. In Salvatore quoque conſiderandum eſt, an humanitas ejus filius hominis dicatur, & patrem hominem habeat humanitas imaginis Dei inviſibilis. Quod autem dictum eſt: *Quique terrigenæ & filii hominum*, excellentiam oſtendit filiorum hominum præ terrigenis. Sed quod ad literam attinet, quoniam corripiuntur hic illi, quibus dicitur: *Usquequo gravi corde, &c.* non bene videbuntur hæc, quæ invicem ſibi opponuntur, de filiis hominum adferri, niſi forte duplex homo ſit intelligendus, quemadmodum accepit Apoſtolus dicens: *Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo, Dominus de cœlo. Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes.* Rurſum vero & ſic, quoniam filiis hominum præcipitur, ut cognoſcant, *quia mirificavit Dominus ſanctum ſuum*, quæretur, quomodo, qui ſecundum deteriorem acceptionem ſunt filii hominum, jubeantur opus ſanctiſſimorum virorum peragere. Cognoſcere enim, quia mirificavit Dominus ſanctum ſuum, ſanctiſſimorum virorum opus eſt. At

ἀδυνατον, γινεσθαι υἱος ἀνθρωπυ κατα τον ἀνθρωπον τον ἐπυρανιον. ὑτοι δε οἱ υἱοι των ἀνθρωπων οἱ κατα το δευτερον ἀτε υἱοι τυγχανοντες τυ ἐκ γης χοικυ, και βαρυκαρδιοι εὐλογως λεγοιντο, και ἀγαπαν ματαιοτητα, ζητειν τε ψευδος. τυς γαρ σαρκος ἐν αὐτοις και ἀγαπη σωματικη, και ζητησις τυ της ἀληθειας ἐχθρυ, τυτεςι τυ ψευδυς. βαρυκαρδιοι γαρ οἱ την καθεζομενην ἐπι ταλαντον μολιβδυ ἀνομιαν ἐχοντες ἐν τη καρδια, ἡτις ὡς κατωφερης δυσεται συν Αἰγυπτιοις ὡσει μολιβδος ἐν ὑδατι σφοδρῳ των κυματων τυ βιυ. ἐναντιοι δε τοις βαρυκαρδιοις οἱ ὑπο τον ζυγον Ιησυ ἐλαφρον τυγχανοντες. ταχα δε ἐπει και οἱ μεμαθητευμενοι, υἱοι εἰσι τυ μαθητευσαντος· οἱ δε διδασκοντες, αὐτοι κατ' εἰκονα και ὁμοιωσιν τυ θευ, οἱ μαθητευθεντες μεν, ὐκ ἀξιοι δε των διδαξαντων γεγενημενοι, ὀνειδιζοιντο ἀν ὡς υἱοι ἀνθρωπυ βαρυκαρδιοι, ταις δοθεισαις ἀφορμαις εἰς το καθαραν γενεσθαι την καρδιαν ὐ κατηκολυθηκοτες. και γαρ ἐθος τυς διδασκομενυς, και μη παρακολυθυντας τοις λεγομενοις, βαρυκαρδιυς καλεισθαι ὑπο των διδασκοντων δια το παχυ της καρδιας. δια τυτο δε και ζητυσι το ψευδος ὡς μη ὁρωντες το ἀληθες. εἰ δε βαθυτερον, ἐπει ἀληθεια ἐςιν ὁ σωτηρ, δηλον ὁτι ἐχθρος ἀν εἰη τυτῳ λογος ψευδης το ἀληθες ἐπαγγελλομενος, ὁν ἀντιχριςον ὁ Ιωαννης πολλακις φησιν. ἐαν δε κατα περιφρασιν λαμβανῃ τις το, υἱοι ἀνθρωπων, ἀντι τυ, ἀνθρωποι, το ὡς ἐπι το πλειςον ἐν ἀνθρωποις ὀν το βαρυκαρδιον αἰτιαται, ἱνα το ὐτως εἰπω βαρυηκοον αὐτυ ἀποβαλοντες κατασκευασωσιν ἀγχινοιαν, και ἱνα την τυ ζητειν την δυναμιν ἐν τη ψυχῃ ἀποςησαντες ὡν ὐ χρη ἁ τινα ψευδη παντα ἐςιν, ἐφ' ἁ δει μεταγαγωσιν, και ζητησωσι την ἀληθειαν.

Κυριος

hoc ſolvere facile eſt. Nam qui in deterioribus eſt, filius hominis eſſe poteſt ſecundum terrenum hominem; ſi autem converſus fuerit, quod non eſt impoſſibile, fieri poteſt filius hominis ſecundum hominem cœleſtem. Hujusmodi filii hominum poſteriore acceptione cum filii ſint ejus, qui de terra terrenus eſt, etiam gravi corde eſſe dici poſſunt, diligereque vanitatem, ac quærere mendacium. Intellectus enim carnis in ipſis eſt, & corporeus amor, & mendacii, quod veritati contrarium eſt, inquiſitio. Gravi quippe corde ſunt, qui ſedentem in plumbeo talento iniquitatem in corde habent, quæ ad infima quæque delata cum Ægyptiis in aquis vehementibus fluctuum hujus vitæ tanquam plumbum demergetur. His autem, qui gravi corde ſunt, contrarii ſunt ii, qui ſuave Jeſu Chriſti jugum ſubiere. Forte etiam, quia diſcipuli filii ſunt præceptoris, & præceptores imaginem & ſimilitudinem Dei gerunt, idcirco qui docentur quidem, ſed præceptoribus digni non ſunt, ii tanquam filii hominum & gravi corde objurgari poſſunt, quod oblatas ſibi ad cor emundandum occaſiones minime ſequuti ſint. Mos enim inolevit, ut, qui inſtituuntur & præcepta ſibi tradita non ſequuntur, ob cordis craſſitiem a præceptoribus gravi corde diſcipuli nuncupentur. Idcirco quærunt etiam mendacium, quippe qui non videant veritatem. Quod ſi reconditior ſenſus adducendus eſt, quoniam veritas eſt Salvator, liquet ei inimicum eſſe ſermonem mendacem, qui veritatem pollicetur, quem ſæpe Joannes nominat Antichriſtum. Si vero quis ex periphraſi dictum eſſe velit, *filii hominum*, pro, *homines*, id, quod plerumque in hominibus eſt, cor grave reprehenditur, ut abjecta (ſic dicam) ejus ſurditate intelligentiam aſſequantur, & ſuam ſolertiam ſeu quærendi vim a rebus minime neceſſariis, quæque omnes fallaces ſunt, avertentes, ad ea, quæ neceſſaria ſunt, adhibeant, & veritatem inquirant.

Κυριος εισακυσεται μυ εν τω κεκραγεναι με προς αυτον, κ. τ. ε.] Μεγαλη φωνη ή φθανυσα προς θεον, ύχ ή παρα τοις ανθρωποις εςι γεγωνυια και επιτεταμενη κατα την μειζονα πληγην τυ αερος, αλλ' ή τυ ήγεμονικυ καθαρα και αθολωτος διεξοδος των προς θεον αναπεμπομενων λογων. ιςεον γαρ ότι εςι τις και τυ κρυπτυ της καρδιας ανθρωπυ φωνη μη συγχρωμενη τω σωματι, ήν εσθ' ότε εις αυτον συναχθεις, και εισελθων εις το ταμιειον συ, και την θυραν των αισθητηριων αποκλεισας, και πας γενομενος εξω σωματος αναπεμπει προς τον μονον ακυοντα τοιαυτης φωνης. δια τυτο τοι μηδεμιας αισθητης φωνης ύπο τυ Μωυσεως αναγεγραμμενης γεγονεναι φησι προς αυτον ώς απο της ε. οδυ μεμαθηκαμεν; τι βοας προς με; βραχεια δε πασα φωνη ή περι των επιγειων και μικρων, και ταπεινων διεξοδος, και αιτησις απο θευ· ήν απαγορευων ό σωτηρ προσφερειν τω πατρι φησιν· αιτειτε τα μεγαλα και τα μικρα ύμιν προςεθησεται, αιτειτε τα επυρανια και τα επιγεια προςεθησεται ύμιν.

Οργιζεσθε και μη άμαρτανετε, κ. τ. ε.] Η οργιζεσθε φωνη σημαινει το προςακτικον κατηγορημα· σημαινει δε και το οριςικον ύπο τινων καλυμενον διαβεβαιωτικον, οιον· οργιζομεθα, οργιζεσθε, οργιζονται. παλιν κατα αλλον τροπον ή οργη προσηγορια, αφ' ής εσχηματιςαι το, οργιζεσθε, σημαινει τι προαιρετικον, ήν ώρισαντο τινες ορεξιν αντιμωρησασθαι τυς ήδικηκεναι δοκυντας. δηλοι δε και απροαιρετον, ό καλυσι τινες προπαθειαν γινομενην, επι τισι δε ερεθισμοις έλκυσαν εφ' ήν προωρισαμεθα οργην. το έτερον τοινυν το, οργιζεσθε, εαν λαμβανωμεν, λεγω δε το απροαιρετον το κατα την προπαθειαν γινομενον, ύκ εςιν άμαρτημα αποπτωτικον ειναι τυ καλυ. και κατα τυτο γε ύ το προςακτικον νοησωμεν ειρησθαι το οργιζεσθε· πως γαρ αν δυναιμεθα προςαττεσθαι το απροαιρετον; αλλα το οριςικον, ιν' ή όλον το λεγομενον τοιυτον· όσον οργιζεσθε και συμβαινει τυτο ύμιν ύκ εχυσι προς τυτο λογισμυς, αλλα

το

Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum, &c.] Magna vox, quæ pervenit ad Deum; non eſt illa, quæ inter homines multum ſonat, & majori aeris pulſu intenditur, ſed eſt purus & mundus internorum mentis verborum excurſus, quæ ad Deum usque pertingunt. Sciendum enim eſt, eſſe quandam in intimis præcordiis hominis vocem, quæ corporis organo non profertur, ſed quam homo in ſe collectus, & in cubiculum ingreſſus, occluſaque ſenſuum porta, totusque extra corpus poſitus emittit ad eum, qui ſolus ejusmodi vocem audire poteſt. Quamobrem etſi non legamus ullam Moyſen ſenſilem vocem emiſiſſe, ei tamen dicitur a Deo in Exodo: *Quid clamas ad me?* Exilis omnis vox eſt, quæ de terrenis & fluxis rebus obtinendis ad Deum emittitur. Hanc Salvator ad patrem proferendam negat, cum ait: *Quærite magna, & parva vobis adjicientur, quærite cæleſtia, & terrena adjicientur vobis.*

Iraſcimini, & nolite peccare, &c.] Vox hæc, *iraſcimini*, deſignat imperativum modum, deſignat etiam definitivum, qui a quibusdam quoque vocatur affirmativus, ut cum dicimus: iraſcimur, iraſcimini, iraſcuntur. Rurſus alio modo iræ appellatio, a qua deductum eſt illud, *iraſcimini*, ſignificat voluntarium quidpiam, quod nonnulli definierunt, eos, qui læſiſſe videntur, ulciſcendi appetentiam. Significat etiam involuntarium, quod a nonnullis vocatur prima commotio, quæ certis quibusdam irritationibus trahit ad eam, quam prius definivimus iram. Quod ſi in hunc poſteriorem ſenſum accipimus illud *iraſcimini*, non eſt peccatum, poſſe a virtute decidere, ac juxta hunc ſenſum in imperativo modo non erit intelligendum illud *iraſcimini*, (quopacto enim imperari poteſt, quod non eſt liberum?) ſed in indicativo modo, ut ſenſus ſit: Cum iraſcimini & id vobis incogitantibus accidit, nihil a vobis addatis, nihilque vituperio dignum ſequatur

quatur

το παρ᾽ αὐτων μη προσθητε· ἀλλα τῳ συμβαινοντι ὀ ψεκτῳ ψεκτον τι μη ἀκολυθησατω· ὁπερ δηλοι ἐν τῳ· και μη ἁμαρτανετε. οἰδεν ὀν και ἐνθαδε ὁ λογος τινα ὀργην ὀκ ὀσαν ἁμαρτιαν, και ὀδεπω ἀπο τυ ἐφ᾽ ἡμιν ἐρχομενην παθητικην και κακοποιητικην. μαρτυρει δε τῃ ἐκδοχῃ τῃ εἰρημενῃ περι τυ, ὀργιζεσθε, ὁ Ακυλας το κυριον ἑρμηνευσαι βυληθεις τυ ἑβραικυ· το γαρ ἀπροαιρετον, ὁ προειρηκαμεν ὀνομαζεσθαι προπαθειαν παρα τισιν, κλονον και σεισμον της ψυχης νομισας εἶναι φησι· κλονεισθε και μη ἁμαρτανετε· ὁπερ κλονεισθε ὀκ ἐςι προςακτικον· ἀτοπον γαρ τον προφητην προςασσειν κλονεισθαι· ἀλλ᾽ ὡς ἐπι τυ ὀργιζεσθε εἰρηκαμεν, ὁριςικον, οἱον εἰ συμβαινει ὑμιν κλονεισθαι, μη ἁμαρτανετε.

Α λεγετε ἐν ταις καρδιαις ὑμων, ἐπι ταις κοιταις ὑμων κατανυγητε, κ.τ.ε.] Δια τυτων ἐοικε διδασκειν δειν ἑκαςον ἐπι την κοιτην ἰοντα ἀπολογισμον ἑαυτον ἀπαιτειν των μεθ᾽ ἡμεραν πεπραγμενων, και ἐπι τοις παρα τον ὀρθον λογον γεγενημενοις αὐτον κακιζειν μεμφομενον και τῳ λογῳ κεντυντα. τυτο γαρ συνεχεςερον ἐπιτελυμενον ἀποςησει ἡμας τυ ἀποπιπτειν των δεοντων· ἁ λεγετε, φησιν. ταυτα ὑμας κατανυξατω ἐν τῳ καιρῳ τυ ταις κοιταις αὐτυς ἐπιδιδοναι. ἀπο μερυς δε των ἁμαρτανομενων παντα τα ἁμαρτανομενα· μερος ἁμαρτανομενων το δια λογων· και ταχα και της ἀλλης πρακτικης ἁμαρτιας προαγει λογος. τῳ μεντοι κατανυγητε ἰδιως πολλακις ἐχρησατο· ταχα ὀτε παρα τοις φιλοκαλοις των Ελληνων κειμενῳ, ὀτε ἐν τῃ συνηθειᾳ των τῃ Ελλαδι φωνῃ χρωμενων· και ἀναγραφυσι γε την λεξιν ταυτην ἐπι των δακνομενων των ἡμαρτημενων ἑνεκεν, ἡ ὡν δηποτε ἑτερων· ὡς ἐν τῃ τριτῃ των βασιλειων περι τυ Αχααβ βασιλεως Ισραηλ διηγυμενη ἡ γραφη, τινα τροπον ἐλεγχθεις ὑπο τυ προφητυ Ηλιυ ἐπι τῳ ἐπιτεθυμηκεναι τυ ἀγρυ Ναβυθαι τυ Ιεζραηλιτυ μετανοει, φησι ταυτα· πλην ματαιως Αχααβ ὁς ἐπραθη ποιησαι το πονηρον ἐνωπιον κυριυ, ὡς μετεθηκεν

αὐτον

quatur id, quod vituperio dignum non eſt. Quod innuit his verbis: *& nolite peccare.* Docet igitur hoc loco ſcriptura, eſſe iram aliquam, quæ non ſit peccatum, quæque nondum a libera voluntate orta nos urgeat, & aliis noceat. Huic explanationi vocis *iraſcimini* ſuffragatur Aquila, qui hebraicum proprie interpretari voluit. Involuntarium enim, quod antea diximus, a nonnullis vocari primam commotionem, turbationem & commotionem animi eſſe arbitratus, ait: *Turbamini, & nolite peccare.* Quod quidem, *turbamini*, non eſt in imperativo modo, (abſurdum enim eſt prophetam præcipere turbationem) ſed in indicativo modo, ut diximus de voce *iraſcimini*; perinde ac ſi diceret: Si vobis contingat, ut turbemini, nolite peccare.

Quæ dicitis in cordibus veſtris, in cubilibus veſtris compungimini, &c.] His videtur docere, quemlibet cubitum euntem debere a ſeipſo eorum, quæ interdiu egerit, rationem repetere, & ob ea, quæ contra rectam rationem fecerit, ſeipſum improbare, arguere, & verbis compungere. Nam ſi hoc accurate ac ſedulo fiat, ab honeſtis nec abducemur, nec delabemur. Quæ dicitis, inquit, ea vos compungant, quo tempore ad dormiendum decumbitis. Parte utitur, ut omnia peccata indicet. Pars peccatorum ea ſunt, quæ verbis committuntur. Ea forte hoc loco præmittuntur aliis peccatis, quæ operando fiunt. Cæterum hoc verbum: *κατανύγητε*, *compungimini*, quod forte neque apud eruditos ſcriptores Græcos invenitur, neque in uſu eſt apud eos, qui græca lingua utuntur, ſæpius tamen proprie ab interpretibus uſurpatur, cum ſermo eſt de iis, qui delictorum vel rei cujuslibet alterius cauſa mordentur. Sic in tertio libro Regum narrans ſcriptura, quomodo Achab rex Iſrael ob concupitum Naboth Jezrahelitæ agrum reprehenſus pœnitentiam egerit, ait: *Verumtamen fruſtra Achab, qui*

αὐτον Ιεζαβελ ἡ γυνη αὐτȣ. και ἐβδελυχθη σφοδρα πορευεσθαι ὀπισω των βδελυγματων κατα παντα ἁ ἐποιησεν ὁ Αμοῤῥαιος, ὃν ἐξωλοθρευσε κυριος ἀπο προσωπȣ των υἱων Ισραηλ. και ὑπερ τȣ λογȣ ὡς κατενυγη Αχααβ ἀπο προσωπȣ τȣ κυριȣ και ἐπορευετο κλαιων, και διεῤῥηξε τον χιτωνα αὐτȣ, και ἐζωσατο σακκον ἐπι το σωμα αὐτȣ, και ἐνηςευσε, και περιεβαλετο σακκον ἐν τῃ ἡμερᾳ ᾗ ἐπαταξε Ναβȣθαι τον Ιεζραηλιτην, και ἐπορευθη. και ἐγενετο ῥημα κυριȣ ἐν χειρι δȣλȣ αὐτȣ Ηλιȣ περι Αχααβ, και εἰπε κυριος· ἑωρακας ὡς κατενυγη Αχααβ ἀπο προσωπȣ μȣ; ȣ̓κ ἐπαξω την κακιαν ἐν ταις ἡμεραις αὐτȣ. και ἐν τῳ δε πεντηκοςῳ ἐννατῳ ψαλμῳ· συνεσεισας, φησι, την γην, και συνεταραξας αὐτην. ἰασαι τα συντριμματα αὐτης ὁτι ἐσαλευθη· ἐδειξας τῳ λαῳ σȣ σκληρα· ἐποτισας ἡμας οἰνον κατανυξεως· ἐδωκας τοις φοβȣμενοις σε σημειωσιν, τȣ φυγειν ἀπο προσωπȣ τοξȣ. πεποτισθαι γαρ ὁμολογει τῳ οἰνῳ της κατανυξεως ὁ προφητης, και ἐπει ἰν' ȣ̓τως εἰπω ἐπειψε τȣς λογȣς τȣς ἐλεγκτικȣς και πεπονθεν ἀπ' αὐτων τον κατανυγμον, δια τȣτο εἰληφεναι ὁμολογει μετα των φοβȣμενων το θειον σημειωσιν εἰς το φυγειν τα βελη τα ἀπο τȣ τοξȣ πεμπομενα τȣ θεȣ ἐπι τȣς ἀσεβεις και παραμειναντας ἐποι τοις ἁμαρτημασι και μη μετανοησαντας. και ἐν τῃ Γενεσει· εἰπε δε Ησαυ προς τον πατερα αὐτȣ· μη εὐλογια μια σοι ἐςι πατερ; κατανυχθεντος δε Ισαακ, ἀνεβοησε φωνῃ Ησαυ, και ἐκλαυσεν. ἀντι μεν τοι τȣ, κατανυγητε, σιωπησατε Ακυλας και Θεοδοτιων ἐκδεδωκασιν· ὁπερ ὁ Συμμαχος ἡσυχασατε ἑρμηνευσε σαφεςερον ἐκτιθεμενος το ἀπο των ῥητων δηλȣμενον· ὁπερ τοιȣτον ἐχει νȣν· ἐπι της κοιτης ὑμων ἐν ἑαυτοις κατα το κρυπτον διαλεχθητε· δηλον δ' ὁτι τα μεθ' ἡμεραν πεπραγμενα και τα περι αὐτȣς ἐπισκεψαμενοι ȣ̓τως ἡσυχασατε.

Θυσατε θυσιαν δικαιοσυνης, και ἐλπισατε ἐπι κυριον, κ. τ. ε.] Ο ἐξ ἀδικων πορων προσφερων ȣ̓ δικαιοσυνης θυει θυσιαν, και ὁ μη κατ' ἀξιαν ὡν κεκτηται μη-

ριζε

venumdatus eſt facere malum in conſpectu Domini: ſicut evertit eum Jezabel uxor ejus. Et factus eſt abominabilis valde, eundo poſt abominationes ſecundum omnia, quæ fecerat Amorræus, quem exterminavit Dominus a facie filiorum Iſrael. Et pro verbo, quomodo compunctus eſt Achab a facie Domini, & ibat plorans, & conſcidit tunicam ſuam, & accinxit ſaccum ſuper corpus ſuum, & jejunavit, & indutus eſt ſaccum in die, qua percuſſit Nabuthai Jezraelitem: & ivit. Et factum eſt verbum Domini in manu ſervi ſui Eliu de Achab: & dixit Dominus: Vidiſti, quemadmodum compunctus eſt Achab a facie mea? non inducam malum in diebus ejus. Et in quinquageſimo nono Pſalmo, *Commoviſti*, inquit, *terram, & conturbaſti eam. Sana contritiones ejus, quia commota eſt. Oſtendiſti populo tuo dura, potaſti nos vino compunctionis. Dediſti timentibus te ſignificationem, ut fugiant a facie arcus.* Fatetur enim Propheta potatum ſe vino compunctionis. Et quoniam verba, quibus reprehenſus fuerat, ut ita dicam, concoxerat, & ab illis paſſus erat compunctionem, idcirco fatetur, ſe una cum metuentibus Deum accepiſſe ſignificationem, ut fugeret ſagittas, quæ ab arcu Dei contra impios, & perſiſtentes in peccatis, nec pœnitentiam agentes immittuntur. Et in Geneſi ſcriptum eſt: *Dixit autem Eſau ad patrem ſuum: Numquid benedictio una tibi eſt pater? compuncto autem Iſaac, exclamavit voce Eſau, & flevit.* Cæterum pro *compungimini*, Aquila & Theodotio, *tacete*, reddiderunt, quod Symmachus magis apertam verborum notionem proferens, *quieſcite*, interpretatus eſt. Senſus eſt: in cubilibus veſtris ſecreto intra vos reputate, nimirum quæ a vobis per diem geſta ſunt, & cum facta veſtra expenderitis, ſic demum quieſcite.

Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino, &c.] Non qui ex injuſtis lucris donat, nec qui ex parte bonis, ut par eſt, pauperibus non diſtri-

buit,

ριζων τοις δεομενοις και ὁ ἐκ λυπης και ἐξ ἀναγκης διδȣς· σαφεςατα δε διδασκει, ὁτι ȣ περι των θυσιων ὡν ἐξειληφασιν οἱ ἐγτυγχανοντες τοις βιβλιοις, περι τȣτων ἐνετειλατο ὁ θειος λογος· ἐφη γαρ ἐν τεσσαρακοςῳ ψαλμῳ· ὁ θεος, Θεος εἰμι ἐγω· ȣκ ἐπι ταις θυσιαις σȣ ἐλεγξω σε· τα δε ὁλοκαυτωματα σȣ ἐνωπιον μȣ ἐςι δια παντος. ȣ δεξομαι ἐκ τȣ οἰκȣ σȣ μοσχȣς, ȣδ᾽ ἐκ των ποιμνιων σȣ χειμαῤῥȣς· ἐμα γαρ ἐςι παντα τα θηρια τȣ ἀγρȣ, κτηνη ἐν τοις ὀρεσι και βοες· ἐγνωκα παντα τα πετεινα τȣ ȣρανȣ, και ὡραιοτης ἀγρȣ μετ᾽ ἐμȣ ἐςιν· ἐαν πεινασω, μη σοι εἰπω· ἐμη γαρ ἐςιν ἡ οἰκȣμενη και το πληρωμα αὐτης. μη φαγομαι κρεα ταυρων, ἡ αιμα τραγων πιομαι; Θυσον τῳ θεῳ Θυσιαν αἰνεσεως, και ἀποδος τῳ ὑψιςῳ τας εὐχας σȣ· και ἐπικαλεσαι με ἐν ἡμερᾳ θλιψεως, και ἐξελȣμαι σε και δοξασεις με. και ἐν τῳ πεντηκοςῳ, ὁτι εἰ ἠθελησας θυσιαν, ἐδωκα ἀν, ὁλοκαυτωματα ȣκ εὐδοκησεις. θυσια τῳ Θεῳ πνευμα συντετριμμενον· καρδιαν συντετριμμενην και τεταπεινωμενην ὁ Θεος ȣκ ἐξȣδενωσει. και ἐν ἀλλοις, τα ὁλοκαυτωματα ὑμων και αἱ Θυσιαι ȣχ ἡδυναν μοι. ἐτι δε και ἐν τῳ Ιερεμιᾳ· ȣ ταυτα, φησιν, ἐνετειλαμην τοις πατρασιν ὑμων, ἡ ἡμερᾳ ἀνηγαγον αὐτȣς ἐκ γης Αἰγυπτȣ, περι ὁλοκαυτωματων και Θυσιας. ἀλλ᾽ ἡ το ῥημα τȣτο ἐνετειλαμην αὐτοις λεγων· ἑκαςος κατα τȣ πλησιον ἐν τῃ καρδιᾳ κακιαν μη μνησικακειτω, και ὁρκον ψευδη μη ἀγαπατε, διοτι ταυτα παντα ἐμισησα, λεγει κυριος παντοκρατωρ. σαφως γȣν δια τȣτων παντων διδασκει ἐξεταζειν τις ὁ περι των Θυσιων τοπος· και ὑποβαλλειγε ἀφορμας τα λογια λεγοντα· τῳ θεῳ θυσια πνευμα συντετριμμενον· ὡσπερ και ἐνθαδε, θυσατε θυσιαν δικαιοσυνης και ἐλπισατε ἐπι κυριον. και αὐτος δε ὁ σωτηρ και κυριος ἡμων ἐπιςρεφει τȣς μη νοȣντας τα προφητικα, και δια τȣτο περι τας σωματικας Θυσιας ἐπτοημενȣς λεγων· εἰ δε ἐγνωκειτε τι ἐςιν ἐλεος θελω και ȣ θυσιαν, ȣκ ἀν κατεδικασατε τȣς ἀναιτιȣς. κειται δε ἡ λεξις ἐν ἑνι των δωδεκα ȣτως ἐχȣσα· διοτι ἐλεος

θελω

buit, nec qui dolens ac coactus dat, is ſacrificat ſacrificium juſtitiæ. Evidentiſſime autem docet non de ſacrificiis, quæ ſacrorum librorum lectores expoſuerunt, præcepiſſe Deum. Nam in quadrageſimo Pſalmo ait: *Deus, Deus tuus ego ſum. Non in ſacrificiis tuis arguam te: holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: meæ enim ſunt omnes feræ agri, jumenta in montibus & boves. Cognovi omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ & plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.* Et in quinquageſimo: *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique, holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Cor contritum & humilitatum Deus non deſpiciet* Et alibi: *Holocauſta veſtra & ſacrificia non lætificaverunt me.* In Jeremia quoque: *Non hæc*, inquit, *mandavi patribus veſtris, qua die eduxi eos de terra Ægypti, de holocauſtis & ſacrificio. An non hoc illis potius imperavi dicens: Unusquisque adverſus proximum ſuum malitiam reſcindat de corde ſuo: nec jusjurandum falſum diligatis: Nam hæc omnia odi, ait Dominus omnipotens.* Manifeſte igitur his omnibus docet inquirere, quænam ſit ſacrificiorum ratio, quibus intelligendis conducunt oracula divina, quæ dicunt: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*, quemadmodum & hic: *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino.* Ipſe quoque Salvator & Dominus noſter eos, qui prophetias non intelligebant, & propterea corporeorum ſacrificiorum impotenti amore ad ſtuporem usque flagrabant, ad ſaniorem mentem reducit dicens: *Si autem ſciretis, quid eſt: miſericordiam volo, & non ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes.* Porro locus apud unum de

θελω καὶ ȣ θυσιαν, ἐπιγνωσιν Θεȣ, ἡ ὁλοκαυτωματα. ὁτι δὲ ταυτα νομοθεσια ἐςι περιθυσιων ἐδιδαξεν ὁ Παυλος εἰπων τὸ, οἵτινες ὑποδειγματι και σκιᾳ λατρευȣσι των ἐπȣρανιων. ἀγωνιςεον τοινυν τῳ ἐγτυγχανοντι τοις περι θυσιων νομοις ἑκατερως αὐτȣς διηγησασθαι κατα τε το συμβολικον, καὶ κατα το ἀπορρητοτερον και μυςικον ἐξεταζοντι. ταυτα ἐν ἐπιτομῃ ἡμιν σεσημειωσθω βȣλομενοις διηγησασθαι το, θυσατε θυσιαν δικαιοσυνης· καὶ ἀκολȣθως τὸ, ἐλπισατε ἐπι κυριον. ȣ γαρ ἐςιν εὐλογως ἐλπισαι πριν δικαιοποιησαι. τῳ δικαιοπραγȣντι δε πεποιθοτως ἐςιν ἐλπισαι, και τα τȣ κυριȣ ἀγαθα προσδοκησαι. ἐλπις γαρ ἐςι προσδοκια ἀγαθων. ἐπει δ' ἐζητηται παρα πολλοις, εἰ ὁ καλος και ἀγαθος ἐλπισει τι, ὡς τȣ τελειȣ ἀπεχοντος τα ἀγαθα, και ἐν ȣδενι ἐλλειποντος, και δια τȣτο ȣδεν ἐλπιζοντος, ἀποντων γαρ ἐςιν ἡ ἐλπις, ἑτερȣ δε τȣ εἶναι χρηςας ἐλπιδας, ἀει τοις καλοις καὶ ἀγαθοις ἀγαθωντα ἀγαθα αὐτων συνεχεςατα δια δεχομενων, φερε και ἡμεις ὀλιγα κατα το βȣλημα των γραφων περι τȣ προβληματος διαλαβωμεν. σαφεςατα δη προτρεπȣσιν ἡμας ἐλπιζειν ἐπι κυριον τα ἱερα λογια. ἐλπισατω γαρ, φησιν, Ισραηλ ἐπι τον κυριον· και, οἶκος Ισραηλ ἤλπισεν ἐπι τον κυριον· βοηθος αὐτων και ὑπερασπιςης αὐτων ἐςι. τῳ δε τελειῳ ἐν τῳ ἐννενηκοςῳ ψαλμῳ μετα των ἀλλων ἐπαγγελιων λεγεται το, ἐν τοις μεταφρενοις αὐτȣ ἐπισκιασει σοι, και ὑπο τας πτερυγας αὐτȣ ἐλπιεις. ὁπλῳ κυκλωσει σε ἡ ἀληθεια αὐτȣ. ὁ δε Παυλος ἐν ᾧ κρεμαται ὁ νομος και οἱ προφηται, βȣλομενος παραςησαι ὁποιος ἐςι, λεγω δε την ἀγαπην, φησιν· ἡ ἀγαπη παντα πιςευει, παντα ἐλπιζει, παντα ὑπομενει· ἡ ἀγαπη ȣδεποτε ἐκ πιπτει. εἰ δε το μηδεποτε ἐκπιπτειν, τελειȣ ἐςιν ἐργον, ἀγαπης ὑπαρχον, και το παντα ὑπομενειν δια την ἀγαπην ὑπερανω γινομενȣ παντος ἐπιπονȣ, και το παντα πιςευειν, δηλον δ' ὁτι τα ὀντα και τα ἀληθη· ȣ γαρ ἐν τοις πασι τα ψευδη ἀριθμητεον, την ἀργην ȣδε ὀντα· ὁ γαρ την ἀγαπην

κατορ-

duodecim Prophetis in hunc modum poſitus eſt: *Quia miſericordiam volo, & non ſacrificium: ſcientiam Dei pluſquam holocauſta.* Hæc autem de ſacrificiis legem eſſe docet Paulus dicens: *Qui exemplari & umbra deſerviunt cœleſtium.* Ei ergo, qui leges de ſacrificiis legit, enixe laborandum eſt, ut eas utroque modo explicet, & eas tum juxta figuralem, tum juxta reconditiorem & myſticum ſenſum expendat. Hæc compendio a nobis obſervata ſunt, explanantibus illud: *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ*, & conſequenter iſtud: *Sperate in Domino.* Neque enim conſentaneum eſt, ut quis ſperet, antequam juſte agat: ei autem, qui juſte agit, licet confidenter ſperare, & Domini bona exſpectare. Spes enim eſt bonorum exſpectatio. Quoniam vero a multis quæri ſolet, num vir probus aliquid ſperet, cum vir perfectus virtutis præmia jam receperit, nec ulla re indigeat, ac propterea nihil ſperet, eorum enim, quæ deſunt, eſt ſpes, cumque alterius ſit bene ſperare, nam probis ſemper bona alia ex aliis continua ſerie ſuccedunt, age nos quoque juxta ſcripturarum ſententiam de hac quæſtione pauca perſtringamus. Clariſſime ſane, ut ſperemus in Domino, ſacra nos eloquia adhortantur. *Speret* enim, inquiunt, *Iſrael in Domino:* Et, *Domus Iſrael ſperavit in Domino, adjutor eorum & protector eorum eſt.* In nonageſimo autem Pſalmo una cum aliis promiſſionibus perfecto viro dicitur illud: *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis ejus ſperabis: Scuto circumdabit te veritas ejus.* Paulus autem, in quo pendet lex & Prophetæ, volens oſtendere, qualis ſit (charitatem dico,) ait: *Charitas omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Charitas nunquam excidit.* Quod ſi nunquam excidere perfecti viri eſt opus, quod a charitate proficiſcitur, illius etiam, qui re qualibet laborioſa ſuperior eſt, erit omnia propter charitatem ſuſtinere, & omnia credere, nimirum quæ ſunt,

κατορθωσας, τελειος και βεβαιος ἐν τῃ σωτηριῳ πιϛει τῃ περι ἑνος ἑκαϛȣ των πιϛευθαι ἀναγκαιων, ἐϛιν· δηλον ὁτι και τα παντα ἐλπιζειν, και μηδεν δυναμενων ἀγιω ἀποκειθαι ἀπογινωσκειν, ȣδενος ἀλλȣ ἡ τȣ τελειᾳ ἀγαπῃ κεκοσμημενȣ ἐργον ἀν ὑγιως λεγοιτο· ὡς ει καταχερματιζοντες το παντα ἐλπιζειν, βȣλομεθα διηγησασθαι, ἐγȣμεν ὁτι κληρονομησαι βασιλειαν ȣρανων και παρακληθηναι, και υἱοι Θεȣ κληθηναι, και θεον ὀψεσθαι, και χορτασθησεσθαι ἡς πεινᾳ και διψᾳ δικαιοσυνης και τȣ τελειȣ ἐλεȣ μεταληψεσθαι, και ἁπαξαπλως ἐν πασιν ἐσεσθαι οἱς ἐπηγγειλατο ὁ ἀψευδης Θεος, και σωτηρ ὁ κυριος ἡμων Ιησȣς Χριϛος. ὀφθαλμος γαρ ȣκ οιδε και ȣς ȣκ ἠκȣσε, και ἐπι καρδιαν ἀνθρωπȣ ȣκ ἀνεβη ἁ ἡτοιμασεν ὁ θεος τοις ἀγαπωσιν αὐτον.

Πολλοι λεγȣσι· τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα; κ. τ. ε.] Οἱ μεν ἁπλȣϛεροι ὑποληψονται λεγεσθαι ἐνταυθα, ὁτι των ἀποκειμενων ἐν ἀπαγγελιᾳ κηρυσσομενων οἱ πολλοι λεγȣσιν, ὁτι τις ταυτα ἡμιν δειξει, και ἐν αὐτοις γενεσθαι ποιησει; δηλον ὁτι πληχθεντες μεν ὡς περι ἀληθων, και ὀρεχθεντες αὐτων, δια δε την ἀσθενειαν την ἀνθρωπινην κατα πολλα των ἁμαρτανομενων ȣ πανυ τι αὐτοις δεδωκοτες το ὀψεσθαι αὐτα και ἐν αὐτοις ζησεσθαι. ἑτεροι δε ȣτω διηγησονται το λεγομενον, ὁτι τα ἐν ἐπαγγελιᾳ ἀναγεγραμμενα τοις ἐκλεκτοις δοθησεσθαι, ȣ πανυ τι ἐϛι σαφως και τρανως συνιεναι μη ȣχι σοφȣς γεγεννημενȣς· οἱον τις ἡ γη ἡν κληρονομησȣσιν οἱ πραεις· και τι το κληρονομησαι αὐτην νοητεον, ἡ τι το δια την καθαροτητα της καρδιας ὀψεσθαι θεον ἀορατον τυγχανοντα ὁν ȣδεις ἑωρακε πωποτε· τινος δε γινομενȣ και ποταπων συμβαινοντων οἱ ἐπι τȣ παροντος πενθȣντες ὑϛερον παρακληθησονται· τις δε και ποταπη ἡ βασιλεια των ȣρανων. πολλοι ȣν ἀκȣοντες τα ἀναγεγραμμενα ἀγαθα βȣλομενοι αὐτα τῃ διανοιᾳ θεασασθαι

& vera ſunt. Neque enim inter omnia cenſenda ſunt falſa, quippe quæ ne omnino quidem ſunt. Nam qui charitate præditus eſt, perfectus & ſtabilis eſt in ſalutari fide, quæ eſt de quaque re ad credendum neceſſaria, manifeſtum eſt, omnia ſperare, nihilque eorum, quæ ſanctis reſervari poſſunt, deſperare, nullius alterius opus ſane dici poſſe, quam ejus, qui perfecta charitate præditus eſt: ita ut ſi minutim enucleare volumus, quid ſit omnia ſperare, dicturi ſimus, nihil aliud eſſe, quam regni cœlorum hæreditatem adire, conſolationem accipere, filii Dei vocari, Deum videre, juſtitia, quam eſurit & ſitit, exſatiari, perfecta frui miſericordia, &, ut ſimul omnia breviter abſolvam, in omnibus eſſe, quæ verax Deus, & Salvator Dominus noſter Jeſus Chriſtus promiſit. *Oculus* enim *non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

Multi dicunt: quis oſtendet nobis bona? &c.] Simpliciores exiſtimabunt, hujus loci ſenſum eſſe, multos, cum promiſſa annunciantur bona, dicere, quis hæc nobis oſtendet, & nos in illis conſtituet? eorum videlicet tanquam verorum admiratione perculſos, & ea peroptantes, ſed propter humanam imbecillitatem, quæ ex peccatorum multitudine oritur, ſibi non fidentes, fore, ut ea videant, & in illis vivant. Alii vero, quod dicitur, ſic explicabunt, non omnino poſſe niſi a ſapientibus clare & aperte intelligi, quid ſint illa bona, quæ per repromiſſionem ſcriptum eſt electis datum iri: verbi gratia, quænam ſit terra, quam hereditabunt mites, quid hereditatis nomine intelligendum ſit, quid ſit propter cordis puritatem videre Deum inviſibilem, quem nemo vidit unquam: cujus rei cauſa, quibusve factis, qui nunc lugent, poſtea ſint conſolationem accepturi: quod item, & quale ſit regnum cœlorum. Multi ergo audientes, quæ in ſcripturis promiſſa ſunt bona,

αὐτον Ιεζαβελ ἡ γυνη αὐτȣ. και ἐβδελυχθη σφοδρα πορευεσθαι ὀπισω των βδελυγματων κατα παντα ἁ ἐποιησεν ὁ Αμοῤῥαιος, ὁν ἐξωλοθρευσε κυριος ἀπο προσωπȣ των υἱων Ισραηλ. και ὑπερ τȣ λογȣ ὡς κατενυγη Αχααβ ἀπο προσωπȣ τȣ κυριȣ και ἐπορευετο κλαιων, και διεῤῥηξε τον χιτωνα αὐτȣ, και ἐζωσατο σακκον ἐπι το σωμα αὐτȣ, και ἐνηϛευσε, και περιεβαλετο σακκον ἐν τη ἡμερα ἡ ἐπαταξε Ναβȣθαι τον Ιεζραηλιτην, και ἐπορευθη. και ἐγενετο ῥημα κυριȣ ἐν χειρι δȣλȣ αὐτȣ Ηλιȣ περι Αχααβ, και εἰπε κυριος· ἑωρακας ὡς κατενυγη Αχααβ ἀπο προσωπȣ μȣ; ȣ̓κ ἐπαξω την κακιαν ἐν ταις ἡμεραις αὐτȣ. και ἐν τῳ δε πεντηκοϛῳ ἐννατῳ ψαλμῳ· συνεσεισας, φησι, την γην, και συνεταραξας αὐτην. ἰασαι τα συντριμματα αὐτης ὁτι ἐσαλευθη· ἐδειξας τῳ λαῳ σȣ σκληρα· ἐποτισας ἡμας οἰνον κατανυξεως· ἐδωκας τοις φοβȣμενοις σε σημειωσιν, τȣ φυγειν ἀπο προσωπȣ τοξȣ. πεποτισθαι γαρ ὁμολογει τῳ οἰνῳ της κατανυξεως ὁ προφητης, και ἐπει ἱν' ȣ̓τως εἰπω ἐπιεψε τȣς λογȣς τȣς ἐλεγκτικȣς και πεπονθεν ἀπ' αὐτων τον κατανυγμον, δια τȣτο εἰληφεναι ὁμολογει μετα των φοβȣμενων το θειον σημειωσιν εἰς το φυγειν τα βελη τα ἀπο τȣ τοξȣ πεμπομενα τȣ θεȣ ἐπι τȣς ἀσεβεις και παραμειναντας ἐποι τοις ἁμαρτημασι και μη μετανοησαντας. και ἐν τη Γενεσει· εἰπε δε Ησαυ προς τον πατερα αὐτȣ· μη εὐλογια μια σοι ἐϛι πατερ; κατανυχθεντος δε Ισαακ, ἀνεβοησε φωνῃ Ησαυ, και ἐκλαυσεν. ἀντι μεν τοι τȣ, κατανυγητε, σιωπησατε Ακυλας και Θεοδοτιων ἐκδεδωκασιν· ὁπερ ὁ Συμμαχος ἡσυχασατε ἑρμηνευσε σαφεϛερον ἐκτιθεμενος το ἀπο των ῥητων δηλȣμενον· ὁπερ τοιȣτον ἐχει νȣν· ἐπι της κοιτης ὑμων ἐν ἑαυτοις κατα το κρυπτον διαλεχθητε· δηλον δ' ὁτι τα μεθ' ἡμεραν πεπραγμενα και τα περι αὐτȣς ἐπισκεψαμενοι ȣ̓τως ἡσυχασατε.

Θυσατε θυσιαν δικαιοσυνης, και ἐλπισατε ἐπι κυριον, κ. τ. ε.] Ο ἐξ ἀδικων πορων προσφερων ȣ̓ δικαιοσυνης θυει θυσιαν, και ὁ μη κατ' ἀξιαν ὡν κεκτηται με-

venumdatus eſt facere malum in conſpectu Domini: ſicut evertit eum Jezabel uxor ejus. Et factus eſt abominabilis valde, eundo poſt abominationes ſecundum omnia, quæ fecerat Amorræus, quem exterminavit Dominus a facie filiorum Iſrael. Et pro verbo, quomodo compunctus eſt Achab a facie Domini, & ibat plorans, & conſcidit tunicam ſuam, & accinxit ſaccum ſuper corpus ſuum, & jejunavit, & indutus eſt ſaccum in die, qua percuſſit Nabuthai Jezraelitem: & ivit. Et factum eſt verbum Domini in manu ſervi ſui Eliu de Achab: & dixit Dominus: Vidiſti, quemadmodum compunctus eſt Achab a facie mea? non inducam malum in diebus ejus. Et in quinquageſimo nono Pſalmo, *Commoviſti*, inquit, *terram, & conturbaſti eam. Sana contritiones ejus, quia commota eſt. Oſtendiſti populo tuo dura, potaſti nos vino compunctionis. Dediſti timentibus te ſignificationem, ut fugiant a facie arcus.* Fatetur enim Propheta potatum ſe vino compunctionis. Et quoniam verba, quibus reprehenſus fuerat, ut ita dicam, concoxerat, & ab illis paſſus erat compunctionem, idcirco fatetur, ſe una cum metuentibus Deum accepiſſe ſignificationem, ut fugeret ſagittas, quæ ab arcu Dei contra impios, & perſiſtentes in peccatis, nec pœnitentiam agentes immittuntur. Et in Geneſi ſcriptum eſt: *Dixit autem Eſau ad patrem ſuum: Numquid benedictio una tibi eſt pater? compuncto autem Iſaac, exclamavit voce Eſau, & flevit.* Cæterum pro *compungimini*, Aquila & Theodotio, *tacete*, reddiderunt, quod Symmachus magis apertam verborum notionem proferens, *quieſcite*, interpretatus eſt. Senſus eſt: in cubilibus veſtris ſecreto intra vos reputate, nimirum quæ a vobis per diem geſta ſunt, & cum facta veſtra expenderitis, ſic demum quieſcite.

Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino, &c.] Non qui ex injuſtis lucris donat, nec qui ex partis bonis, ut par eſt, pauperibus non diſtribuit,

ριζων τοις δεομενοις και ὁ ἐκ λυπης και ἐξ αναγκης διδȣς· σαφεςατα δε διδασκει, ὁτι ȣ περι των θυσιων ὡν ἐξειληφασιν οἱ ἐντυγχανοντες τοις βιβλιοις, περι τȣτων ἐνετειλατο ὁ θειος λογος· ἐφη γαρ ἐν τεσσαρακοςῳ ψαλμῳ· ὁ θεος, Θεος εἰμι ἐγω· ȣκ ἐπι ταις θυσιαις σȣ ἐλεγξω σε· τα δε ὁλοκαυτωματα σȣ ἐνωπιον μȣ ἐςι δια παντος. ȣ δεξομαι ἐκ τȣ οἰκȣ σȣ μοσχȣς, ȣδ᾽ ἐκ των ποιμνιων σȣ χειμαῤῥȣς· ἐμα γαρ ἐςι παντα τα θηρια τȣ ἀγρȣ, κτηνη ἐν τοις ὀρεσι και βοες· ἐγνωκα παντα τα πετεινα τȣ ȣρανȣ, και ὡραιοτης ἀγρȣ μετ᾽ ἐμȣ ἐςιν· ἐαν πεινασω, μη σοι εἰπω· ἐμη γαρ ἐςιν ἡ οἰκȣμενη και το πληρωμα αὐτης. μη φαγομαι κρεα ταυρων, ἡ αἱμα τραγων πιομαι; Θυσον τῳ θεῳ Θυσιαν αἰνεσεως, και ἀποδος τῳ ὑψιςῳ τας εὐχας σȣ· και ἐπικαλεσαι με ἐν ἡμερᾳ θλιψεως, και ἐξελȣμαι σε και δοξασεις με. και ἐν τῳ πεντηκοςῳ, ὁτι εἰ ἠθελησας θυσιαν, ἐδωκα ἀν, ὁλοκαυτωματα ȣκ εὐδοκησεις. θυσια τῳ Θεῳ πνευμα συντετριμμενον· καρδιαν συντετριμμενην και τεταπεινωμενην ὁ Θεος ȣκ ἐξȣδενωσει. και ἐν ἀλλοις, τα ὁλοκαυτωματα ὑμων και αἱ Θυσιαι ȣχ ἡδυναν μοι. ἐτι δε και ἐν τῳ Ιερεμιᾳ· ȣ ταυτα, φησιν, ἐνετειλαμην τοις πατρασιν ὑμων, ᾗ ἡμερᾳ ἀνηγαγον αὐτȣς ἐκ γης Αἰγυπτȣ, περι ὁλοκαυτωματων και Θυσιας. ἀλλ᾽ ἠ το ῥημα τȣτο ἐνετειλαμην αὐτοις λεγων· ἑκαςος κατα τȣ πλησιον ἐν τῃ καρδιᾳ κακιαν μη μνησικακειτω, και ὁρκον ψευδη μη ἀγαπατε, διοτι ταυτα παντα ἐμισησα, λεγει κυριος παντοκρατωρ. σαφως γȣν δια τȣτων παντων διδασκει ἐξεταζειν τις ὁ περι των Θυσιων τοπος· και ὑποβαλλειν γε ἀφορμας τα λογια λεγοντα· τῳ θεῳ θυσια πνευμα συντετριμμενον· ὡσπερ και ἐνθαδε, θυσατε θυσιαν δικαιοσυνης και ἐλπισατε ἐπι κυριον. και αὐτος δε ὁ σωτηρ και κυριος ἡμων ἐπιςρεφει τȣς μη νοȣντας τα προφητικα, και δια τȣτο περι τας σωματικας Θυσιας ἐπτοημενȣς λεγων· εἰ δε ἐγνωκειτε τι ἐςιν ἐλεος θελω και ȣ θυσιαν, ȣκ ἀν κατεδικασατε τȣς ἀναιτιȣς. κειται δε ἡ λεξις ἐν ἑνι των δωδεκα ȣτως ἐχȣσα· διοτι ἐλεος

Θελω

buit, nec qui dolens ac coactus dat, is ſacrificat ſacrificium juſtitiæ. Evidentiſſime autem docet non de ſacrificiis, quæ ſacrorum librorum lectores expoſuerunt, præcepiſſe Deum. Nam in quadrageſimo Pſalmo ait: *Deus, Deus tuus ego ſum. Non in ſacrificiis tuis arguam te: holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: meæ enim ſunt omnes feræ agri, jumenta in montibus & boves. Cognovi omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ & plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.* Et in quinquageſimo: *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique, holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Cor contritum & humilitatum Deus non deſpiciet* Et alibi: *Holocauſta veſtra & ſacrificia non lætificaverunt me.* In Jeremia quoque: *Non hæc*, inquit, *mandavi patribus veſtris, qua die eduxi eos de terra Ægypti, de holocauſtis & ſacrificio. An non hoc illis potius imperavi dicens: Unusquisque adverſus proximum ſuum malitiam reſcindat de corde ſuo: nec jusjurandum falſum diligatis: Nam hæc omnia odi, ait Dominus omnipotens.* Manifeſte igitur his omnibus docet inquirere, quænam ſit ſacrificiorum ratio, quibus intelligendis conducunt oracula divina, quæ dicunt: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*, quemadmodum & hic: *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino.* Ipſe quoque Salvator & Dominus noſter eos, qui prophetias non intelligebant, & propterea corporeorum ſacrificiorum impotenti amore ad ſtuporem usque flagrabant, ad ſaniorem mentem reducit dicens: *Si autem ſciretis, quid eſt: miſericordiam volo, & non ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes.* Porro locus apud unum de

θελω και ου θυσιαν, ἐπιγνωσιν θεου, ἡ ὁλοκαυτωμα-
τα. ὁτι δε ταυτα νομοθεσια ἐστι περι θυσιων ἐδιδαξεν ὁ
Παυλος εἰπων το, οἱτινες ὑποδειγματι και σκιᾳ λα-
τρευουσι των ἐπουρανιων. ἀγωνιστεον τοινυν τῳ ἐντυγχα-
νοντι τοις περι θυσιων νομοις ἑκατερως αὐτους διηγησα-
σθαι κατα τε το συμβολικον, και κατα το ἀπορρητοτε-
ρον και μυστικον ἐξεταζοντι. ταυτα ἐν ἐπιτομῃ ἡμιν σε-
σημειωστο βουλομενοις διηγησασθαι το, θυσατε θυσιαν
δικαιοσυνης· και ἀκολουθως το, ἐλπισατε ἐπι κυριον. οὐ
γαρ ἐστιν εὐλογως ἐλπισαι πριν δικαιοποιησαι. τῳ δι-
καιοπραγουντι δε πεποιθοτως ἐστιν ἐλπισαι, και τα του
κυριου ἀγαθα προσδοκησαι. ἐλπις γαρ ἐστι προσδοκια
ἀγαθων. ἐπει δ' ἐζητηται παρα πολλοις, εἰ ὁ καλος
και ἀγαθος ἐλπισει τι, ὡς του τελειου ἀπεχοντος τα
ἀγαθα, και ἐν οὐδενι ἐλλειποντος, και δια τουτο οὐδεν
ἐλπιζοντος, ἀποντων γαρ ἐστιν ἡ ἐλπις, ἑτερου δε του
εἰναι χρηστας ἐλπιδας, ἀει τοις καλοις και ἀγαθοις ἀγα-
θων τα ἀγαθα αὐτων συνεχεστατα διαδεχομενων, φερε
και ἡμεις ὀλιγα κατα το βουλημα των γραφων περι του
προβληματος διαλαβωμεν. σαφεστατα δη προτρεπουσιν
ἡμας ἐλπιζειν ἐπι κυριον τα ἱερα λογια. ἐλπισατω γαρ,
φησιν, Ἰσραηλ ἐπι τον κυριον· και, οἰκος Ἰσραηλ ἠλπι-
σεν ἐπι τον κυριον· βοηθος αὐτων και ὑπερασπιστης αὐ-
των ἐστι. τῳ δε τελειῳ ἐν τῳ ἐννενηκοστῳ ψαλμῳ μετα
των ἀλλων ἐπαγγελιων λεγεται το, ἐν τοις μεταφρενοις
αὐτου ἐπισκιασει σοι, και ὑπο τας πτερυγας αὐτου ἐλ-
πιεις. ὁπλῳ κυκλωσει σε ἡ ἀληθεια αὐτου. ὁ δε Παυ-
λος ἐν ᾡ κρεμαται ὁ νομος και οἱ προφηται, βουλομενος
παραστησαι ὁποιος ἐστι, λεγω δε την ἀγαπην, φησιν· ἡ
ἀγαπη παντα πιστευει, παντα ἐλπιζει, παντα ὑπο-
μενει· ἡ ἀγαπη οὐδεποτε ἐκπιπτει. εἰ δε το μηδεποτε ἐκ-
πιπτειν, τελειου ἐστιν ἐργον, ἀγαπης ὑπαρχον, και το
παντα ὑπομενειν δια την ἀγαπην ὑπερανω γινομενου
παντος ἐπιπονου, και το παντα πιστευειν, δηλον δ' ὁτι
τα ὀντα και τα ἀληθη· οὐ γαρ ἐν τοις πασι τα ψευδη
ἀριθμητεον, την ἀργην οὐδε ὀντα· ὁ γαρ την ἀγαπην
κατορ-

duodecim Prophetis in hunc modum poſitus eſt: *Quia miſericordiam volo, & non ſacrificium: ſcientiam Dei pluſquam holocauſta.* Hæc autem de ſacrificiis legem eſſe docet Paulus dicens: *Qui exemplari & umbræ deſerviunt cœleſtium.* Ei ergo, qui leges de ſacrificiis legit, enixe laborandum eſt, ut eas utroque modo explicet, & eas tum juxta figuralem, tum juxta reconditiorem & myſticum ſenſum expendat. Hæc compendio a nobis obſervata ſunt, explanantibus illud: *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ*, & conſequenter iſtud: *Sperate in Domino.* Neque enim conſentaneum eſt, ut quis ſperet, antequam juſte agat: ei autem, qui juſte agit, licet confidenter ſperare, & Domini bona exſpectare. Spes enim eſt bonorum exſpectatio. Quoniam vero a multis quæri ſolet, num vir probus aliquid ſperet, cum vir perfectus virtutis præmia jam receperit, nec ulla re indigeat, ac propterea nihil ſperet, eorum enim, quæ deſunt, eſt ſpes, cumque alterius ſit bene ſperare, nam probis ſemper bona alia ex aliis continua ſerie ſuccedunt, age nos quoque juxta ſcripturarum ſententiam de hac quæſtione pauca perſtringamus. Clariſſime ſane, ut ſperemus in Domino, ſacra nos eloquia adhortantur. *Speret* enim, inquiunt, *Iſrael in Domino:* Et, *Domus Iſrael ſperavit in Domino, adjutor eorum & protector eorum eſt.* In nonageſimo autem Pſalmo una cum aliis promiſſionibus perfecto viro dicitur illud: *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis ejus ſperabis: Scuto circumdabit te veritas ejus.* Paulus autem, in quo pendet lex & Prophetæ, volens oſtendere, qualis ſit (charitatem dico,) ait: *Charitas omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Charitas nunquam excidit.* Quod ſi nunquam excidere perfecti viri eſt opus, quod a charitate proficiſcitur, illius etiam, qui re qualibet laborioſa ſuperior eſt, erit omnia propter charitatem ſuſtinere, & omnia credere, nimirum quæ ſunt,

κατορθωσας, τελειος και βεβαιος ἐν τῃ σωτηριῳ πιϛει τῃ περι ἑνος ἑκαϛȣ των πιϛεȣσθαι ἀναγκαιων, ἐϛιν· δηλον ὁτι και τα παντα ἐλπιζειν, και μηδεν δυναμενων ἁγιω ἀποκεισθαι ἀπογινωσκειν, ȣ̓δενος ἀλλȣ ἠ τȣ τελειᾳ ἀγαπῃ κεκοσμημενȣ ἐργον ἀν ὑγιως λεγοιτο· ὡς εἰ καταϰερματιζοντες το παντα ἐλπιζειν, βȣλομεθα διηγησασθαι, ἐγȣμεν ὁτι κληρονομησαι βασιλειαν ȣ̓ρανων και παρακληθηναι, και υἱοι θεȣ κληθηναι, και θεον ὀψεσθαι, και χορτασθησεσθαι ἡς πεινᾳ και διψᾳ δικαιοσυνης και τȣ τελειȣ ἐλεȣς μεταληψεσθαι, και ἁπαξαπλως ἐν πασιν ἐσεσθαι οἱς ἐπηγγειλατο ὁ ἀψευδης θεος, και σωτηρ ὁ κυριος ἡμων Ιησȣς Χριϛος. ὀφθαλμος γαρ ȣ̓κ οἰδε και ȣ̓ς ȣ̓κ ἠκȣσε, και ἐπι καρδιαν ἀνθρωπȣ ȣ̓κ ἀνεβη ἁ ἡτοιμασεν ὁ θεος τοις ἀγαπωσιν αὐτον.

Πολλοι λεγȣσι· τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα; κ. τ. ε.] Οἱ μεν ἀπλȣϛεροι ὑποληψονται λεγεσθαι ἐνταυθα, ὁτι των ἀποκειμενων ἐν ἀπαγγελιᾳ κηρυσσομενων οἱ πολλοι λεγȣσιν, ὁτι τις ταυτα ἡμιν δειξει, και ἐν αὐτοις γενεσθαι ποιησει; δηλον ὁτι πληχθεντες μεν ὡς περι ἀληθων, και ὀρεχθεντες αὐτων, δια δε την ἀσθενειαν την ἀνθρωπινην κατα πολλα των ἁμαρτανομενων ȣ̓ πανυ τι αὐτοις δεδωκοτες το ὀψεσθαι αὐτα και ἐν αὐτοις ζησεσθαι. ἑτεροι δε ȣ̓τω διηγησονται το λεγομενον, ὁτι τα ἐν ἐπαγγελιᾳ ἀναγεγραμμενα τοις ἐκλεκτοις δοθησεσθαι, ȣ̓ πανυ τι ἐϛι σαφως και τρανως συνιεναι μη ȣ̓χι σοφȣς γεγεννημενȣς· οἱον τις ἡ γη ἡν κληρονομησȣσιν οἱ πρᾳεις· και τι το κληρονομησαι αὐτην νοητεον, ἠ τι το δια την καθαροτητα της καρδιας ὀψεσθαι θεον ἀορατον τυγχανοντα ὁν ȣ̓δεις ἑωρακε ποποτε· τινος δε γινομενȣ και ποταπων συμβαινοντων οἱ ἐπι τȣ παροντος πενθȣντες ὑϛερον παρακληθησονται· τις δε και ποταπη ἡ βασιλεια των ȣ̓ρανων. πολλοι ȣ̓ν ἀκȣοντες τα ἀναγεγραμμενα ἀγαθα βȣλομενοι αὐτα τῃ διανοιᾳ θεα-

σασθαι

& vera ſunt. Neque enim inter omnia cenſenda ſunt falſa, quippe quæ nè omnino quidem ſunt. Nam qui charitate præditus eſt, perfectus & ſtabilis eſt in ſalutari fide, quæ eſt de quaque re ad credendum neceſſaria, manifeſtum eſt, omnia ſperare, nihilque eorum, quæ ſanctis reſervari poſſunt, deſperare, nullius alterius opus ſane dici poſſe, quam ejus, qui perfecta charitate præditus eſt: ita ut ſi minutim enucleare volumus, quid ſit omnia ſperare, dicturi ſimus, nihil aliud eſſe, quam regni cœlorum hæreditatem adire, conſolationem accipere, filii Dei vocari, Deum videre, juſtitia, quam eſurit & ſitit, exſatiari, perfecta frui miſericordia, &, ut ſimul omnia breviter abſolvam, in omnibus eſſe, quæ verax Deus, & Salvator Dominus noſter Jeſus Chriſtus promiſit. *Oculus* enim *non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

Multi dicunt: quis oſtendet nobis bona? &c.] Simpliciores exiſtimabunt, hujus loci ſenſum eſſe, multos, cum promiſſa annunciantur bona, dicere, quis hæc nobis oſtendet, & nos in illis conſtituet? eorum videlicet tanquam verorum admiratione perculſos, & ea peroptantes, ſed propter humanam imbecillitatem, quæ ex peccatorum multitudine oritur, ſibi non fidentes, fore, ut ea videant, & in illis vivant. Alii vero, quod dicitur, ſic explicabunt, non omnino poſſe niſi a ſapientibus clare & aperte intelligi, quid ſint illa bona, quæ per repromiſſionem ſcriptum eſt electis datum iri: verbi gratia, quænam ſit terra, quam hereditabunt mites, quid hereditatis nomine intelligendum ſit, quid ſit propter cordis puritatem videre Deum inviſibilem, quem nemo vidit unquam: cujus rei cauſa, quibusve factis, qui nunc lugent, poſtea ſint conſolationem accepturi: quod item, & quale ſit regnum cœlorum. Multi ergo audientes, quæ in ſcripturis promiſſa ſunt bona,

σασθαι και συνειναι, λεγουσι το, τις ἐσται ὁ δειξων ἡμιν ἀγαθα; σπανιος γαρ ἀληθως ὁ δυναμενος δεικνυναι ὡς διηγησαμεθα τα ἀγαθα, ὁποιος ὁ Παυλος ἠν δυναμενος αὐτα λογῳ παραστησαι, ὡς φησι που το, ἡμεις δε νουν Χριστου ἐχομεν, ἱνα ἰδωμεν τα ἀπο του θεου χαρισθεντα ἡμιν, ἁ και λαλουμεν οὐκ ἐν διδακτοις ἀνθρωπινης σοφιας λογοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοις πνευματος, πνευματικα πνευματικοις συγκρινοντες. τετηρηκαμεν πολλακις το, τίς, ἐν τῃ γραφῃ ἐπι του σπανιου τεταγμενον, ὡσπερ ἐν τῳ· τις πιστος και φρονιμος οἰκονομος; και, τις σοφος και συνησει ταυτα; και, κυριε, τις κατασκηνωσει ἐν ὀρει ἁγιῳ σου; οὑτως και ἐνθαδε λεγεται το, τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα;

Ἐκ του τομου των εἰς τον δ΄. ψαλμον εἰς το, πολλοι λεγουσι· τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα;

Πολλης παρα τοις ἀνθρωποις ζητησεως τυγχανουσης περι του, τινα τα ἀγαθα, και τινα τα κακα, και τινων μεν ἀπροαιρετα εἰναι λεγοντων τα ἀγαθα, και τα κακα· ὡσπερει την ἡδονην ἀγαθον ἀποφαινομενον, κακον δε το πονηρον· ἑτερων δε ἐν μονοις προαιρετικοις κατακλειοντων τα ἀγαθα και τα κακα, και τας μεν ἀρετας, και τας κατ᾽ αὐτας πραξεις μονας ἀγαθα λεγοντων· τας δε κακιας και τας κατα κακιαν ἐνεργειας κακα· τριτων δε ὀντων των μιγνυντων, και ἁμα ἐν προαιρετικοις ἠ ἀπροαιρετοις λεγοντων εἰναι τα ἀγαθα, και τα κακα· εἰκοτως ὑπερ των πιθανοτητων περιελκομενοι οἱ πολλοι των πιστευοντων φιλομαθουντες, εἰς τον περι ἀγαθωντοπον λεγοιεν ἀν το· τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα; ὁτι μεν οὐν ἐν προαιρετικοις ἐστιν ἡ των ἀγαθων φυσις, πας ὁστισουν ἀποδεχομενος τον περι κρισεως λογον, ἀδιδακτως ὁμολογησαι ἀν· ἀγαθον γαρ φησιν εἰναι, ἐφ᾽ ᾡ ἀκουσεται τις το· εὐγε ἀγαθε δουλε και πιστε, ἐπι ὀλιγα ἠς πιστος, ἐπι πολλων σε καταστησω· εἰσελθε εἰς την χαραν του κυριου σου· ἀγαθον δε το ἀπο του ἀγαθου ἀνθρω-

& optantes ea intelligentia & mente percipere dicunt: *Quis oſtendet nobis bona?* Pauci enim ſunt, qui, ut diximus, poſſint oſtendere bona, ad inſtar Pauli, qui ea verbo repræſentare poterat, ut alicubi dicit: *Nos autem ſenſum Chriſti habemus, ut ſciamus, quæ a Deo donata ſunt nobis, quæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes.* Sæpe autem obſervavimus illud, *quis*, in rerum raritate uſurpari, ut cum dicitur: *Quis fidelis & prudens diſpenſator?* Et, *Quis ſapiens & intelliget hæc?* Et, *Domine, quis requieſcet in monte ſancto tuo?* Sic & hic dicitur: *Quis oſtendet nobis bona?*

Ex tomo in quartum Pſalmum, ad illa verba: Multi dicunt, quis oſtendet nobis bona?

Cum in magna controverſia & contentione verſetur, quænam bona, & quænam mala ſint; & nonnulli affirment, nec bona, nec mala, arbitraria eſſe; utpote qui voluptatem bonum, malum vero id, quod moleſtum eſt, pronuncient; alii vero in iis ſolis, quæ libere ſuſcipiuntur, bona & mala includant; & virtutes quidem earumque actiones ſolas bona vocent, vitia autem & vitioſas actiones mala: tertium autem ſit genus eorum, qui hæc permiſcent, & ſimul inter arbitraria & non arbitraria eſſe bona & mala dicunt, probabilitate inducti plerique fidelium diſcendi cupidi, ad locum de bonis merito dixerint: *Quis oſtendet nobis bona?* Naturam igitur bonorum eam eſſe, ut libere ſuſcipi aut omitti poſſint, nemo, qui judicii rationem admittat, audeat dubitare; bonum quippe ait eſſe, ubi aliquis audiet: *Euge ſerve bone & fidelis, ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: ingredere in gaudium Domini tui.* Et bonum eſt, quod a viro bono ex corde, ut Servator ait, profertur;

ἀνθρωπου ἐκ της καρδιας αὐτου προφερομενον, ὡς ὁ σωτηρ φησιν· ὁ ἀγαθος ἀνθρωπος ἐκ του ἀγαθου θησαυρου της καρδιας αὐτου προφερει τα ἀγαθα· και ἁπαξαπλως πας καρπος δενδρου ἀγαθου προαιρετικος ὠν, ἀγαθον ἐστιν· ὡς ἀγαπη, και εἰρηνη, και χαρα, και μακροθυμια; χρηστοτης τε και ἀγαθωσυνη, πιστις, και πραοτης, και ἐγκρατεια· τα τε ἐναντια τουτοις, κακα· εἰ δε και μετα την του Χριστου διδασκαλιαν ἐστι τι ἀγαθον, και κακον, και ἐν ἀπροαιρετοις ζητητεον· κἀν ᾖ δε τι κακον ἢ ἀγαθον ἐν ἀπροαιρετοις, ὡς ὑστερον ἐξετασαντες ταχα δειξομεν· ἀλλ᾽ οὐτι γε τα ἀπο των μεγγυωντων τοις προαιρετικοις τα ἀπροαιρετα λεγομενα, ἀγαθα ἀν εἰη και κακα· ἐκεινοι γαρ οἰονται των ἀγαθων τα μεν εἰναι περι ψυχην, τα δε περι σωμα, τα δε ἐκτος· ὁμοιως δε και των κακων· και περι ψυχην μεν, ἀρετην, και τας κατ᾽ ἀρετην πραξεις· ἢ κακιαν, και τας κατα κακιαν πραξεις· περι σωμα δε, ὑγειαν, και εὐεξιαν, και καλλος· ἢ νοσον, και καχεξιαν, και αἰσχος· περι τα ἐκτος δε, πλουτον και πενιαν, δοξαν και ἀδοξιαν, εὐγενειαν, και δυσγενειαν. οἰησονται δε τινες και κατα τας γραφας ὁμοιως τρια γενη εἰναι των ἀγαθων, και τρια των κακων· τας γαρ ἀρετας και τας κακιας προσιεμενοι εἰναι ἀγαθα και κακα μετα τα ὁμολογουμενα και ὑφ᾽ ἡμων ἐν ἀρετῃ, και κακιᾳ, και ταις κατ᾽ αὐτας πραξεσι, χρησονται ῥητοις, και τα σωματικα, και τα ἐκτος δηθεν ἀποφαινομενοις ἀγαθα, ἢ κακα τυγχανειν· και περι μεν ἀρετων και κακων τι δει λεγειν, των ἠθικων πραγματων διδασκοντων δειν ἡμας μεν αἱρεισθαι δικαιοσυνην, και φρονησιν, και σωφροσυνην, και ἀνδριαν, και τας κατ᾽ αὐτας πραξεις· ἐκκλινειν δε τα τουτοις ἐναντια; διοπερ ου χρεια παραδειγματων εἰς τα παρα των προαιρετικων ἀγαθα· σωματικα δε και ἐκτος ἀγαθα, ἐκ της κατα το ῥητον ἐκδοχης πολλαχοθεν δειξουσι· πλην ἐπι του παροντος ἀρκει παραθεσθαι τινα ἐκ των ἐν Ἐξοδῳ, και Λευιτικῷ, και Δευτερονομιῳ κειμενων· ὡς ἐν ἐπαγγελιᾳ προς τους τηρουντας τας ἐντολας· και ὡς ἐν ἀπειλῃ και καταραις προς τους παραβαινοντας αὐτας· οἰνοϊ ὁτι ἡ ὑγεια

ἀγαθον

Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui profert bona. Atque ut ſemel dicam, omnis fructus arboris bonæ, qui libere ſuſcipi poteſt, bonum eſt; ut charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas & bonitas, fides, manſuetudo, continentia; his vero contraria, mala. An vero etiam ex Chriſti doctrina aliquid bonum ſit, & malum in iis, quæ libera non ſunt, diſceptandum eſt; & an bonum aliquid, aut malum ſit in iis, quæ non libera ſunt, ut poſtea expenſis & examinatis illis, oſtendemus. Nec vero, quæ ab iis afferuntur, qui arbitrariis non arbitraria miſcent, bona & mala fuerint: illi enim exiſtimant, bonorum alia in anima, alia in corpore, alia externa eſſe, quemadmodum & mala. In anima, eſſe virtutem & actiones a virtute profectas, vel vitium & actiones vitioſas. In corpore ſanitatem, robur, pulchritudinem; vel contra, morbum, malam corporis habitudinem, & deformitatem. Externa denique, divitias, paupertatem, gloriam, ignominiam, nobilitatem, ignobilitatem. Tria item bonorum genera, & totidem malorum in ſcripturis reperiri quidam exiſtimant. Virtutes enim & vitia fatentes bona & mala eſſe, præter ea, quæ apud nos in confeſſo ſunt, in virtute ac vitio, & in actionibus, quæ inde proficiſcuntur, ſcripturæ teſtimoniis utentur, quæ res corporis, & externas, bona vel mala eſſe declarant: & de virtutibus quidem ac vitiis quid verbis opus eſt, cum diſciplina morum doceat, amplectendam nobis juſtitiam, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & ad earum normam exactas rationes; vitanda eſſe his contraria? quare non opus eſt exemplis ad ea, quæ ab arbitrariis proficiſcuntur, bona. Corporis autem & externa bona ex hujus expoſitione dicti multifariam demonſtrabunt: ſed impræſentiarum ſufficit, quædam apponere ex iis, quæ in Exodo, Levitico, & Deuteronomio habentur: ut promiſſiones iis factæ,

ἀγαθον ἐςι, και ἡ νοσος κακον, ἀπο της Ἐξοδου δειξει ταυτα προλεγεσθαι· ἐαν τηρησης τας ἐντολας μου και τα προςαγματα μου, πασαν νοσον ἡν ἐπηγαγον τοις Αἰγυπτιοις, οὐκ ἐπαξω ἐπι σε· ἐγω γαρ εἰμι κυριος ὁ ἰωμενος σε. και το ἀπο του Δευτερονομιου δε προς τους ἁμαρτανοντας λεγομενον ὑπονοηθειη ἀν κακον μεν παριςανειν τας σωματικας πληγας και τας νοσους, ἀγαθον δε δηλονοτι, και την ὑγιειαν, και την του σωματος ῥωσιν· ἐχει δε οὑτως ἡ λεξις· ἐαν μη ἀκουσητε ποιειν παντα τα ῥηματα του νομου τουτου τα γεγραμμενα ἐν τῳ βιβλιῳ τουτῳ, φοβεισθαι το ὀνομα το ἐντιμον, και το θαυμαςον τουτο, κυριον τον θεον, και παραδοξασει κυριος τας πληγας σου, και τας πληγας του σπερματος σου, πληγας μεγαλας και θαυμαςας, και νοσους πονηρας και πλειςας. και ἐπιςρεψει ἐπι σε πασαν την πληγην Αἰγυπτου την πονηραν, ἡν διηυλαβου ἀπο προσωπων αὐτων· και κολληθησεται σοι, και πασαν μαλακιαν, και πασαν πληγην την μη γεγραμμενην ἐν τῳ βιβλιῳ του νομου τουτου ἐπαξει κυριος ἐπι σε, ἑως ἀν ἐξολοθρευσῃ σε· και παλιν τοις παραβαινουσι τας ἐντολας λεγεται το· ἐπιπεμψω ὑμιν πυρετον, και ἰκτερον, και σφακελιζοντας τους ὀφθαλμους ὑμων, και την ψυχην ὑμων ἐκτηκουσαν· προς τουτοις και ἐν τῳ Δευτερονομιῳ τοις ἀφιςαμενοις της θεοσεβειας ἀπειλει ὁ λογος ὀπισθοτονον ἀνιατον. τα δε ἐκτος ἀγαθα οἱ βουλομενοι κατα τον θειον ἐπαγγελλεσθαι λογον, τοις μεν ἀπο του Λευιτικου, τουτοις χρησονται· ἐαν ἐν τοις προςαγμασι μου πορευησθε, και τας ἐντολας μου φυλασσησθε, και ποιητε αὐτας, δωσω τον ὑετον ὑμιν ἐν καιρῳ αὐτου, και ἡ γη δωσει τα γεννηματα αὐτης, και τα ξυλα των πεδιων δωσει τον καρπον αὐτων. και καταληψεται ὑμιν ὁ ἀλοητος τον τρυγητον, και ὁ τρυγητος καταληψεται τον σπορον· και φαγεσθε τον ἀρτον ὑμων εἰς πλησμονην· και κατοικησετε μετα ἀσφαλειας ἐπι της γης ὑμων, και τα ἑξης. ἐκ δε του Δευτερονομιου τουτοις χρησονται· και ἐςαι ὡς ἀν διαβητε τον Ἰορδανην εἰς την γην ἡν κυριος ὁ θεος διδωσιν ὑμιν, και φυλασσεσθε ποιειν πασας

qui mandata ſervant; atque ut minæ & execrationes in eos, qui transgrediuntur ipſa: verbi gratia, quod ſanitas bonum ſit, & morbus malum, in Exodo denunciari oſtendet: *Si cuſtodieris mandata mea & præcepta mea, morbum omnem, quem immiſi Ægyptiis, non inducam in te: ego enim ſum Dominus ſanans te.* Quodque in Deuteronomio ad peccantes dicitur, videtur corporis plagas & morbos in malis reponere, in bonis vero ſanitatem & robur corporis. Verba hæc ſunt: *Si non obedieritis, ut faciatis omnia verba legis hujus ſcripta in libro hoc, ut timeatis nomen hoc honorandum & admirabile, Dominum Deum, incredibiles faciet Dominus plagas tuas, & plagas ſeminis tui, plagas magnas & admirabiles, morbos malos & plurimos: & convertet in te omnem plagam Ægypti malam, quam devitaſti a conſpectu ipſorum, & conglutinabitur tibi, & omnem mollitiem, & omnem plagam non ſcriptam in libro legis hujus, adducet Dominus ſuper te, donec exterminaverit te.* Et rurſus perfringentibus mandata dicitur: *Immittam vobis febrim & arquatum morbum, & tabeſcentes oculos veſtros, & animam veſtram liqueſcentem.* Præterea in Deuteronomio pietatis & religionis deſertoribus rigorem cervicis inſanabilem minatur. Bona vero externa qui volunt ex divinis literis polliceri, his utentur Levitici verbis: *Si in mandatis meis ambuletis, & præcepta mea ſervetis, & impleatis ipſa, dabo vobis pluviam in tempore ſuo, & terra dabit germina ſua, & ligna camporum dabunt fructum ſuum. Et excipiet vobis tritura vindemiam, & vindemia excipiet ſationem, & comedetis panem veſtrum in ſatietatem, & cum ſecuritate habitabitis in terra veſtra,* &c. Ex Deuteronomio hæc afferent: *Et erit ubi Jordanem tranſieritis in terram, quam Dominus Deus dat vobis, & cavebitis, ut omnia mandata ejus, quæ ego vobis hodie præſcribo, impleatis: & dabit te Dominus Deus tuus, eſſe ſuper omnes, &*

τας ἐντολας αὐτȣ, ἁς ἐγω ἐντελλομαι σοι σημερον· και δωσει σε κυριος ὁ θεος σȣ ὑπερανω παντων, και ἥξȣσιν ἐπι σε πασαι αἱ εὐλογιαι αὐται, και εὑρησȣσι σε ἐαν ἀκȣσης της φωνης κυριȣ τȣ θεȣ σȣ. εὐλογημενος συ ἐν πολει, και εὐλογημενος συ ἐν ἀγρῳ, εὐλογημενα τα ἐγγονα της κοιλιας σȣ, και τα γεννηματα της γης σȣ, και τα βȣκολια των βοων σȣ, και τα ποιμνια των προβατων σȣ· εὐλογημεναι αἱ ἀποθηκαι σȣ, και τα ἐγκαταλειμματα σȣ, και τα ἑξης. ὡς παλιν ἐκ των ἐναντιων τοις ἀσεβȣσι λεγεται το· ἐπικαταρατος συ ἐν πολει, και ἐπικαταρατος συ ἐν ἀγρῳ· ἐπικαταρατοι αἱ ἀποθηκαι σȣ, και τα ἐγκαταλειμματα σȣ ἐπικαταρατα τα τεκνα της κοιλιας σȣ, και τα γεννηματα της γης σȣ ἐπικαταρατα τα βȣκολια των βοων σȣ, και τα ποιμνια των προβατων σȣ· και ἀλλα δε δυσεξαριθμητα οἰσȣσιν οἱ βȣλομενοι ἐν σωματικοις και τοις ἐκτος εἰναι ἀγαθα και κακα· ἐφαψονται τε και των εὐαγγελιων λεγοντες τον σωτηρα ἐληλυθοτα, και ὡς κακα ἀφῃρηκεναι ἀπο των ἀνθρωπων την τυφλοτητα την σωματικην, και την κωφοτητα, και την παρεσιν των μελων, και πασαν νοσον, και πασαν μαλακιαν τεθεραπευκεναι, ἀγαθα ἀντι των προειληφοτων κακων δωρȣμενον, το, τε διορατικον σωματικον και το ἀκȣςικον, και την ἀλλην ὑγειαν και ῥωσιν· και δυσωπησȣσι σε φασκοντες, εἰ μη και ἡμεις ὁμολογησομεν κακον εἰναι το δαιμονιᾳν και το σεληνιαζεσθαι· ὡς παλιν ἐκ τȣ ἐναντιȣ ἀγαθον το τȣτων ἀπηλλαχθαι. ἀλλα και οἱ ἀποςολοι χαρισματα ἰαματων, και ἐνεργηματα δυναμεων ἐπιτελȣντες, κατ᾽ αὐτο το ἐνεργειν ἀγαθα ἐποιȣν τοις ἀνθρωποις, και κακων αὐτȣς ἀπηλλαττον· διαβησονται δε οἱ ταυτα λεγοντες και ἐπι τον μελλοντα αἰωνα, φασκοντες το, κακον εἰναι τον πονον, ἠτοι το τȣς ἁμαρτωλȣς ἐν πυρι αἰωνιῳ παραδιδοσθαι· εἰ δε κακον ὁ πονος, ἀναγκη την ἡδονην ἀγαθον εἰναι· σαφη μεν ȣ̓ν ἐκ των εἰρημενων τα δυναμενα ἐπι πλειον δυσωπησαι τȣς ȣ̓χ οἱ̃ς τε λυσαι τα προσαγομενα, περι τȣ τρια γενη των ἀγαθων εἰναι, και τρια των κακων κατα τον λογον των γραφων. ταυτην τοινυν την

ἀπατην

venient ſuper te omnes benedictiones hæ, & invenient te, ſi audieris vocem Domini Dei tui. Benedictus tu in urbe, & benedictus tu in agro, benedicti fœtus ventris tui & germina terræ tuæ, & armenta boum tuorum, & greges pecudum tuarum: benedictæ apothecæ tuæ, & reliquiæ tuæ, & cætera. Ut ex contrario impiis dicitur: *Execrabilis tu in civitate, & execrabilis tu in agro: execrata horrea tua, & reliquiæ tuæ, execrabiles filii ventris tui, & germina terræ tuæ: execrata armenta boum tuorum, & greges pecudum tuarum*: & alia innumera proferre poſſunt, qui in rebus corporis & externis bona & mala eſſe volunt. Evangelium quoque attingent, & dicent, Servatorem, cum venit, tanquam mala, hominibus abſtuliſſe corporis cæcitatem, ſurditatem, & membrorum reſolutionem, & morbum omnem, & omnem infirmitatem ſanaviſſe, dediſſeque bona pro malis prioribus, & perſpicacitatem corporis, & auditum, & aliam ſanitatem, & robur: & verecundabere, cum ex te quærent, an non malum quoque eſſe arbitremur, a dæmone vexari & lunaticum eſſe; ut contra ab iis liberari, bonum. Sed & Apoſtoli, qui dona ſanandi & opera virtutum perficiebant, in eo ipſo bonis homines afficiebant, & malis ipſos liberabant. Ad futurum denique ſæculum tranſgredientur, qui hæc ſentiunt, & dicent malum eſſe dolorem, ſive peccatores æterno igni adjudicari. Si vero malum eſt dolor, voluptatem bonum eſſe neceſſe eſt. Ex his manifeſta ſunt ea, quibus maxime commoveri poſſunt, qui argumenta illa, quæ ex ſcripturarum ſententia tria eſſe bonorum & malorum genera oſtendunt, diſſolvere non poſſunt. Hoc igitur errore non ſolum, qui nudam & ſimplicem fidem habent, circumventi ſunt, ſed & eorum nonnulli, qui ſapientiam in Chriſto profitentur; eas eſſe opificis promiſſiones, & præ-

ter

ἀπατην ȣ̓ μονον οἱ ὁμολογȣμενως ἀκεραιοι των πεπιϛευκοτων ἠπατηνται, ἀλλα και τινες των ἐπαγγελλομενων σοφιαν την κατα Χριϛον, οἰομενοι τȣ δημιȣργȣ τοιας δε τινας εἰναι ἐπαγγελιας, και περα των ἀπο της λεξεως δηλȣμενων μηδεν σημαινεσθαι κατα τας ἀπειλας· προς παντας τοινυν τȣς τα τοιαυτα ἐκ των γραφων ὑπολαμβανοντας ἐπαπορητεον εἰ τετηρηκασι τον νομον οἱ προφηται ὠν ἁμαρτηματα ȣ̓ κατηγορειται· οἱον Ηλιας ὁ ἀκτημονεϛατος, ὡς μηδε ἀρτον ἐχειν παρ᾽ ἑαυτῳ φαγειν, και δια τȣτο πεμπεσθαι προς γυναικα ἐν Σαρεφθα της Σιδωνιας· και Ελισσαιος ὁς παρα τῃ Σȣναμιτιδι βραχυτα την ἐλαβε καταλυσιν, και σκιμποδιον, και λυχνιαν εὐτελη, ὁς και ἀῤῥωϛησας ἐτελευτησε· και Ησαΐας ὁ πορευθεις γυμνος και ἀνυποδετος τρισιν ἐτεσι· και Ιερεμιας ὁ ἐμβληθεις εἰς λακκον βορβορȣ, και ἀει μυκτηρισθεις, ὡϛε και ἐρημιαν οἰκησαι εὐξασθαι· και ὁ Ιωαννης ὁ ἐν ταις ἐρημιαις διατριβων, και πλην ἀκριδων και μελιτος ἀγριȣ μηδενος μεταλαμβανων, δερματι περιεζωσμενος την ὀσφυν, και ἀπο τριχων καμηλȣ ἠμφιεσμενος· ὁμολογησȣσι γαρ αὐτȣς τετηρηκεναι τον νομον. και ἀπαιτησομεν εἰ ἁ νοȣσιν ἀγαθα τοις τετηρηκοσι τȣτοις ὑπηρκται· ȣ̓κ ἐχοντες δε δειξαι, περικλεισθησονται εἰς το, ἠτοι ψευδεις εἰναι τας ἐπαγγελιας τας λεγομενας διδοσθαι τοις θεοσεβεσιν, ἡ ἀληθεις τυγχανȣσας ἀναγωγης δεισθαι· εἰ δ᾽ ἐπ᾽ ἀλληγοριαν ἀναγκασθεντες ἐλθωσιν, ἀθετηθησεται αὐτων ἡ ὑποληψις ὑπερ τȣ τον νομον ἀπειλειν νοσον σωματικην, και τα ἐκτος νομιζομενα κακα τοις ἠσεβηκοσιν· ἡ ἐπαγγελλεσθαι ὑγιαινοντα εἰναι τα σωματα, και περιȣσιαν ἐσεσθαι τοις τῳ θεῳ κατηκολȣθηκοσι· πως δε ȣ̓κ ἠλιθιον ἐπι τοις κακοις μεγα φρονειν και αὐχειν τȣς ὀντας ἐν αὐτοις; εἰ γαρ κακαι αἱ θλιψεις, φησι δε ὁ ἀποϛολος καυχασθαι ἐν κακοις· τȣτο δε ἠλιθιον, και ὁ ἀποϛολος ȣ̓κ ἠλιθιος· ȣ̓κ ἀρα κακα τα τοιαδε γυμνασματα τȣ ἁγιȣ· ὁϛις ἐν παντι θλιβομενος, ȣ̓ ϛενοχωρειται· ἀπορȣμενος, ȣ̓κ ἐγκαταλειπεται· πειραζομενος, ȣ̓ θανατȣται· νομιζομενος εἰναι πτωχος, πολλȣς πλȣτιζει· και ὑπο-

λαμβα-

ter ſonum dictionum nihil minis illis ſignificari opinantes. Ab iis igitur omnibus, qui iſta e ſcripturis confici exiſtimant, quærendum eſt, legemne ſervaverint Prophetæ, quorum peccata non reprehenduntur: ut Elias pauperrimus, qui ne panem quidem, quem ederet, habebat; ideoque miſſus ad mulierem in Sarephtha Sidoniæ: & Eliſæus, qui apud Sunamitidem anguſtiſſimum accepit domicilium, & ſcamnum, & vilem lychnulum, qui & ægritudine obiit: & Eſaias, qui nudus & excalceatus triennium ambulavit: & Hieremias, qui & in foveam cœni conjectus eſt, & ſemper ludibrio habitus, ut etiam ſolitudinem optaret: & Joannes, qui in ſolitudinibus habitabat, & præter locuſtas & mel agreſte cibi nihil ſumebat, pelle ſuccinctus lumbos, & villis cameli amictus. Hos enim legem ſervaſſe fatebuntur. Quæremus ergo, an quæ bona exiſtimant, iis adfuerint, qui legem ſervaverunt: quod cum demonſtrare non poſſint, eo redigentur, ut dicant falſas eſſe promiſſiones, quæ piis & religioſis fieri dicuntur; vel ſi veræ ſint, altiori ſenſu interpretandas eſſe: ſi ad reconditum ſenſum coacti venerint, deſtruetur eorum opinio, quod morbum corporis, & quæ externa putantur mala, impiis lex minitetur, vel ſanitatem corporis polliceatur, & opes iis, qui Deo adhæſerint. Quomodo vero ſtultum non ſit, in malis gloriari & lætari, qui iis tenentur? Si enim malæ ſunt anguſtiæ, & ait Apoſtolus ſe in malis gloriari, id vero ſtultum eſt, nec ſtultus eſt Apoſtolus: certe mala non ſunt illa, quibus vir ſanctus exercetur, qui penitus afflictus non coarctatur; inops non derelinquitur; tentatus in mortem non infertur; & cum mendicus cenſeatur, multos ditat; cum nihil poſſidere credatur, omnia poſſidet: fidelis enim eſt totus mundus divitiarum; infidelis ne obolus quidem. Præterea ex eorum opinione, qui tria bonorum genera

&

λαμβανομενος μηδεν κεκτησθαι, παντα κατεχει· τȣ γαρ πιςȣ ὁλος ὁ κοσμος των χρηματων· τȣ δε ἀπιςȣ, ȣ̓δε ὀβολος. ἐτι δε ἑπεται τοις ὑπολαμβανȣσι κατα την γραφην τρια γενη των ἀγαθων εἰναι, δηλον δε ὁτι και των κακων, τȣς δικαιȣς ἀει ἐν πολλοις κακοις εἰναι· ἀληθευȣσης της λεγȣσης προφητειας· πολλαι αἱ θλιψεις των δικαιων. ȣ̓κ ἀρα δε και των τῳ Ιωβ συμβεβηκοτων ὑπομνησαι τȣς οἰομενȣς ταδε τινα κακα εἰναι· ὡς ὁ χρηματισμος μετα το ἐνεγκειν γενναιοτατα τȣς περιςαντας ἀγωνας, φησιν· οἰει δε με ἀλλως σοι κεχρηματικεναι, ἡ ἱνα ἀναφανης δικαιος; εἰ γαρ ȣ̓κ ἀλλως ἀναφαινεται ὁ Ιωβ δικαιος ἡ ἐκ τȣ ταδε τινα, και τȣ ταδε αὐτῳ κακα λεγοιμεν ὑπαρχειν, τα αἰτια τȣ ἀναφηναι αὐτȣ την δικαιοσυνην; ἑπομενα δ' ἀν τȣτοις εἰη, μηδε τον διαβολον τῳ ἁγιῳ κακον τυγχανειν· τῳ δ' ȣ̓ν Ιωβ ὁ διαβολος κακον ȣ̓κ ἠν· ἐπει τοις ἀγαπωσι τον θεον παντα συνεργει εἰς ἀγαθον ὁ θεος, τοις κατα προθεσιν κλητοις ȣ̓σιν. ἐτι δε προς τȣτοις παρα το ἐναργες εἰναι φαμεν το τον δικαιον ἐν ταις κατα το ῥητον εὐλογιαις ἐσεσθαι των ἐν ταις γραφαις ἐγκειμενων νομιζομενων ἀγαθων· πολλη γαρ ἱςορια ἡ περι τȣ ἁγιȣ ἐξεταζομενη ἐναντιȣται ταις τοιαυταις ἐκδοχαις· και ἀνοητον ἐςι το ὑπολαμβανειν δανειςην τον ἁγιον ἐσεσθαι πολλων ἐθνων τραπεζας κατα πολιν ἀνοιγοντα, και περισπωμενον περι τας δοσεις, και ληψεις, και ποιȣντα πραγματα ἀπηγορευμενα· το ἀργυριον γαρ αὐτȣ ȣ̓κ ἐδωκεν ἐπι τοκῳ, και δωρα ἐπ' ἀθῳοις ȣ̓κ ἐλαβε, και ὁ ποιων ταυτα ȣ̓ σαλευθησεται εἰς τον αἰωνα. και κατα τον Ιεζεκιηλ· ὁ ἁγιος ἐπι τοκῳ και πλεονασμῳ ȣ̓κ ἐδωκε το ἀργυριον· το δε και πυρετον νομιζειν δια τας ἁμαρτιας γινεσθαι, ἀπαιδευτων εἰς ὑπερβολην ἐςι δογμα, πολλακις των αἰτιων της τοιασδενοσȣ προδηλων ὀντων· ἡ γαρ δια το περιεχον, ἡ δια τοιαδε ὑδατα, ἡ δια τοιασδε τροφας· και εἰ ἀθλα τοις δικαιοις ὑγεια και πλȣτος, ἐχρην μηδενα των ἀσεβων ὑγιαινειν, μηδε πλȣτειν. ὑγειαν δε την τοιαν δε καταςασιν της ψυχης ζητητεον, και πλȣτον τον κατα τον Σολομων τα λυτρον τυγχανοντα της ψυχης, λεγοντα·

λυτρον

& totidem malorum in ſcripturis reperiri poſſe affirmant, conſequens eſt, juſtos in plurimis ſemper malis eſſe, cum vera ſit prophetia hæc, quæ dicit: *Multæ anguſtiæ juſtorum.* Neque vero intempeſtivum fuerit ea, quæ Job acciderunt, in eorum revocare memoriam, qui ea mala eſſe putant: ut poſtquam fortiſſime perfunctus eſt iis, quæ circumſtabant certaminibus, de ipſo liber ait: *An putas aliam ob cauſam me tecum eſſe collocutum, niſi ut juſtus appareres?* Si enim non aliter Job apparet juſtus, quam quod hi & ille eum caſus circumvenerint, quomodo nunc vocaverimus, quæ cauſæ fuerunt, cur juſtitia ipſius eluceceret? Ex his etiam colligere licet, neque diabolum viro ſancto malum eſſe. Job igitur diabolus malum non erat: *Quia diligentibus Deum omnia in bonum Deus adminiſtrat, iis, qui juxta propoſitum vocati ſunt.* Præterea dicemus, non ſatis apparere, juſtum earum fore benedictionum participem, quæ in ſcripturis poſitæ bona exiſtimantur: multæ quippe de viro illo ſancto hiſtoriæ, ſi expendantur, iſtam interpretationem refellunt. Quis enim, fœneratorem ſanctum eſſe, ſanus exiſtimet, qui multis gentibus menſas in civitate aperiat, & in dando & accipiendo occupetur, & res vetitas faciat? *Pecuniam enim ſuam non dedit fœnori, & munera ſuper innocentes non accepit: & qui facit hæc, non commovebitur in æternum.* Et in Ezechiele: *Sanctus fœnori & lucro pecuniam non occupavit.* Sed & febrim propter peccata accidere, nemo niſi admodum rudis & ignarus exiſtimaverit, cum hujus morbi cauſæ ſæpe manifeſtæ ſint: aut enim propter continentem aerem, vel propter tales aquas; vel propter talia alimenta: &, ſi juſtis ſanitas & divitiæ præmia proponuntur, neminem improbum ſanum aut divitem eſſe oportebat. Sed ſanitas recta animi conſtitutio quærenda eſt: divitiæ vero, quæ Salomonis ſententia pretium animæ viri ſunt: *Pretium*, inquit, *animæ viri divitiæ*

λυτρον ἀνδρος ψυχης ὁ ἰδιος πλουτος· φευκτεον δε πενιαν
καθ' ἡν ἀναγεγραπται· πτωχος δε οὐχ ὑφισαται ἀπειλην·
ἐτι δε τραυματα, και μωλωπας, και νοσους ἐκληπτεον,
τα γινομενα δια της κακιαν ταις ἀπροσεκτουσαις ψυχαις.
περι ὧν και ὁ προφητης μεμφεται τους ἐν τοις τοιουτοις τυ-
γχανοντας, λεγων· ἀπο ποδων ἑως κεφαλης οὐτε τραυμα,
οὐτε μωλωψ, οὐτε πληγη φλεγμαινουσα· οὐκ ἐσι μαλαγμα
ἐπιθειναι, οὐτε ἐλαιον, οὐτε καταδεσμους. ταυτα μεν οὖν αὐ-
ταρκη τοις μη πανυ ἀμελεσι, προς το ἀπο τουτων ἑαυ-
τοις ἀναλεξαμενοις τα περισπωντα ῥητα των γραφων,
ἐπιβαλλειν τη ἀξια νοησει της ἐνεργειας του ἁγιου πνευ-
ματος· ἐτι δε ὑπερ του σιωπησαι τους οἰομενους ταδε εἶναι
τα ἀγαθα τα τοις ἁγιοις δοθησομενα, και ταδε τα κα-
κα τοις ἁμαρτωλοις, και ταυτα προσθετεον· ὁτι παν το
δια τι, ἐλαττον ἐσι του δι' ὁ ἐσιν· οἱον τομαι, και καυ-
σηρες, και ἐμπλασροι δι' ὑγειαν παραλαμβανομενα,
ἐλαττονα τυγχανει της ὑγειας· κἀν ὡς ἐν ἰατρικοις δε
βοηθημασι, ταυτα λεγοιτο ἀγαθα, χρη ἐκλαμβανειν
ὁτι οὐκ ἐσι τελικα ἰατρικης ἀγαθα, ἀλλα ποιητικα. τε-
λικον δε κατα την ἰατρικην ἀγαθον, ἡ του σωματος ὑ-
γεια. οὑτω τοινυν και εἰ τασδε τας ἐντολας τηρητεον ὑ-
περ του τωνδε των ἀγαθων τυχειν· τα δε ἀθλα τα σω-
ματικα ἐσι, και τα ἐκτος, αἱ ἀγαθαι πραξεις ἐσονται
οὐκ ἀγαθαι ὡς τελικαι, ἀλλ' ἡ ἀρα ὡς ποιητικαι ἀγα-
θων· και ἐσαι διαφερων ὁ πλουτος ὃν οἰονται ἐπαγγελλε-
σθαι την γραφην, και ἡ του σωματος ὑγεια, της δικαιο-
συνης, και αὐτης δε της ὁσιοτητος, και της εὐσεβειας,
και της θεοσεβειας των τηλικουτων ἀνδραγαθηματων
ἅπερ παραδεξασθαι, ἀνθρωπων ἐσι το ἀξιωμα της ἀρε-
της μη γινωσκοντων, ἀλλα τα ὑλικα αὐτης προτιμων-
των. παντων γαρ ἐσιν ἀτοπωτατον των ἀνδραγαθη-
ματων λεγειν διαφερειν το πλουτειν, και το ὑγιαινειν σω-
ματικως· δια τα μοχθηρα δη ταυτα δογματα ἀκολουθως
τινες προσηκαντο, και μετα την ἀνασασιν ἐν ταις πρω-
ταις ἐπαγγελιαις ἐσθιειν ἡμας μελλειν τα τοιαδε βρωμα-
τα, και πινειν· τινες δε και τεκνοποιειν. ταυτα δε

φθασαν-

ipſius. Paupertas vero fugienda eſt, de qua ſcriptum eſt: *Pauper autem non ſubit minas:* vulnera autem & vibices & morbi accipiendi ſunt, quæ propter vitium diſſolutis mentibus eveniunt: unde & Propheta eos, qui in iis ſunt, reprehendit: *A pedibus*, inquit, *usque ad caput, neque vulnus, neque vibex, neque plaga inflammata: non eſt medicamentum cur imponatur, neque oleum, neque alligatura.* Hæc itaque vel iis, qui plane non negligant, ſufficiunt, unde collectis ſibi ſcripturæ dictis, quæ repugnare videntur, actione ſancti Spiritus dignam intelligentiam aſſequi ſtudeant. Præterea ut iis os occludatur, qui bona eſſe, quæ ſanctis danda ſunt, arbitrantur: mala, quæ malis, hæc videntur adjicienda: omne, quod eſt propter aliquid, minus eſt eo, propter quod eſt: quemadmodum ſectiones, uſtiones, & emplaſtra, quæ propter ſanitatem ſumuntur, minora ſunt ſanitate. Etſi hæc, ut in medicinæ auxiliis, bona dicantur, ita eſt accipiendum, ut non ſint bona finis, ſive ultima medicinæ, ſed efficienta. Bonum autem finis in medicina corporis ſanitas eſt. Sic igitur, ſi mandata hæc ſervanda ſunt, ut bona hæc conſequamur; præmia autem bona corporis & externa ſunt, bonæ actiones bonæ non erunt, ut ultimæ ac perficientes, ſed ut efficientes bona: & divitiæ, quas polliceri ſcripturam putant, & corporis ſanitas, potiores erunt juſtitia, & ipſa ſanctimonia, & pietate, & religionis tantis & tam præclaris facinoribus: quæ quidem admittere hominum eſt, qui virtutis dignitatem ignorant, ſed res craſſas & humiles ipſi anteponunt. Omnium enim eſt abſurdiſſimum dicere, præclaris facinoribus præſtare divitias, & corporis ſanitatem: cui nefariæ doctrinæ affixi nonnulli crediderunt, fore, ut excitatis corporibus, in vitam reduces juxta primas illas promiſſiones, edamus hos & illos cibos, & bibamus; aliqui, ut liberos etiam quæramus. Hæc ſi ad ethnicos per-

φθασαντα και εἰς τους ἀπο των ἐθνων, μεγαλης εὐηθειας
δοξαν ἀπενεγκασθαι ποιησει τον χριςιανισμον πολλῳ
βελτιονα δογματα ἐχοντων τινων ἀλλοτριων της πιςεως·
ἡμεις δε ἠδη το φαινομενον ἡμιν ἀπο της ἐξετασεως των
ἱερων λογιων παραςησομεθα· ἐφασκομεν γαρ ἀρεσκεσθαι
μεν τῳ λεγειν ἐν προαιρετικοις, και ἐν ἀπροαιρετοις εἰναι
τα ἀγαθα και τα κακα. ου μην ἠριθμουμεν εἰς τα ἀπροαι-
ρετα των ἀγαθων την ὑγειαν, και το καλλος, και την
εὐγενειαν, και την εὐδοξιαν, και τον πλουτον· και κατα
το δυνατον ἐπειρασθημεν τα περισπωντα ὡς ἐν ἐπιτομη
διαλυσασθαι. τινα τοινυν ἐςι τα ἀπροαιρετα ἀγαθα
ἠδη λεκτεον· ἐπει ἀληθες το· ἐαν μη κυριος οἰκοδομηση
οἰκον, εἰς ματην ἐκοπιασαν οἱ οἰκοδομουντες αὐτον· και·
ἐαν μη κυριος φυλαξη πολιν, εἰς ματην ἠγρυπνησεν ὁ φυ-
λασσων. οἰκοδομει δε οἰκον, πας ὁ προκοπτων. και φυ-
λασσει πολιν, πας ὁ τελειος. ματαιον δε το ἐργον του οἰ-
κοδομουντος, και ματαια ἡ φυλακη του τηρουντος, ἐαν μη
κυριος οἰκοδομηση, και κυριος φυλαξη· ἐκ τος ἀν εἰη της
προαιρεσεως ἡμων ἀγαθον, ἡ ἀντιλαμβανομενη του κυ-
ριου δυναμις της οἰκοδομης του οἰκοδομουντος, και συνοικο-
δομουσα τῳ μη δυναμενῳ καθ᾽ αὑτον ἀπαρτισαι το οἰκο-
δομουμενον· τα δε αὐτα και ἐπι της φυλασσομενης πο-
λεως νοητεον. και ὡσπερ ἐαν εἰποιμι το γεωργικον ἀγα-
θον, το ποιητικον του καρπου, μικτον εἰναι ἐκ προαιρε-
τικου του κατα την τεχνην του γεωργου, και ἀπροαιρετου
του παρα της προνοιας κατα την των ἀερων εὐκρασιαν,
και φοραν αὐταρκους ὑετου· ουτω το του λογικου ἀγαθον
μικτον ἐςιν, ἐκ τε της προαιρεσεως αὐτου, και της συμ-
πνεουσης θειας δυναμεως τῳ τα καλλιςα προελομενῳ.
ου μονον τοινυν εἰς το καλον και ἀγαθον γενεσθαι, χρεια
και της προαιρεσεως της ἡμετερας και της θειας συμ-
πνοιας, ἡτις ἐςιν ὡς προς ἡμας ἀπροαιρετος· ἀλλα και
εἰς το γενομενον καλον και ἀγαθον διαμειναι ἐν τη ἀρε-
τη· μεταπεσουμενου και του τελειωθεντος, εἰ ὑπερεπαρ-
θειη ἐπι τῳ καλῳ, και ἑαυτον ἐπιγραφοι τουτου αἰτιον,
ουχι δε την δεουσαν δοξαν ἀναφερων τῳ το πολλῳ πλειον

δωρησα-

venerint, magnum ſtoliditatis & ſtultitiæ probrum Chriſtianiſmo affigent, cum meliora ſentiant a fide alieni: nos vero, quod ex ſacrorum librorum accurata lectione perſpicere potuimus, jam apponemus. Dicebamus enim placere nobis, in arbitrariis & non arbitrariis bona & mala eſſe. Verum inter non arbitraria bona non enumerabamus valetudinem, ſanitatem, formam, gloriam, divitias; & quantum eniti potuimus, dubitationem omnem breviter ſolvere conati ſumus. Quænam ergo bona ſint, quæ libere non ſuſcipiuntur, nunc dicendum eſt, quoniam verum eſt id: *Niſi Dominus ædificaverit domum, fruſtra laboraverunt, qui ædificant eam.* &, *Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.* Ædificat domum, quicumque proficit: cuſtodit civitatem, quicumque perfectus: vanum autem opus ædificantis, & vana cuſtodia ſervantis, niſi Dominus ædificaverit, & Dominus cuſtodierit. Extra liberam voluntatem noſtram fuerit bonum, virtus Domini; quæ ædificantis ædificationem adjuvat, & ei opitulatur, unaque cum eo ædificat, qui ædificationem per ſe conſummare non poteſt: idem de cuſtodita civitate ſentiendum eſt. Et quemadmodum ſi dicerem, bonum agriculturæ, quod fructum efficit, mixtum eſſe ex libertate, quæ in arte eſt agricolæ, & non arbitrario, quod a providentia eſt, propter aeris temperiem & imbris ſufficientem copiam: ſic bonum rationabilis creaturæ mixtum eſt ex voluntate ipſius, & conſpirante divina virtute in eo, qui honeſtiſſima ſuſcipit. Non ſolum igitur ad id, ut honeſtus & bonus fiat aliquis, opus eſt voluntate noſtra & divina ope conſpirante, quæ, quantum ad nos, arbitraria non eſt; ſed ad id etiam, ut, qui honeſtus & bonus evaſit, in virtute perſeveret: quod nimirum in ruinam delapſurus ſit etiam perfectus, ſi in honeſtate fuerit elatus, & ſibi hujus cauſam ar-

δωρησαμενῳ εἰς την κτησιν και την συνοχην την ἀρετης. τοιȣτον δε τι αἰτιον και τȣ κατα τον Ιεζεκιηλ εἰρημενȣ ἀμωμȣ περιπεπατηκεναι ἐν πασαις ταις ὁδοις αὐτȣ, ἑως εὑρεθη ἀνομια ἐν αὐτῳ, ἡγȣμεθα τυγχανειν τȣ αὐτον κατα τον Ησαϊαν ἐκπεπτωκεναι τȣ ȣρανȣ, ἑωσφορον ποτε γενομενον, πρωι ἀνατελλοντα, ὑςερον συντετριμμενον ἐπι την γην· ȣ μονον γαρ ἐπι τοις υἱοις των ἀνθρωπων ἑαντις τελειος ᾐ, της ἀπο θεον σοφιας ἀπȣσης, ἀληθες το εἰς ȣδεν αὐτον λογισθηναι· ἀλλα και ἐπι της ἀγγελικης ταξεως, και ἀρχικης, και πασης της, ὁσον θεος παρεςιν αὐτῃ, θειας τυγχανȣσης. ταχα γȣν ὁρων ὁ ἱερος ἀποςολος πολυ ἐλαττον το ἡμετερον προαιρετικον της τȣ θεȣ δυναμεως προς την κτησιν των ἀγαθων, φησι το τελος ȣ τȣ θελοντος εἰναι, ȣδε τȣ τρεχοντος, ἀλλα τȣ ἐλεȣντος θεȣ· ȣχ ὡς χωρις τȣ θελειν, και τȣ τρεχειν ἐλεȣντος θεȣ, ἀλλ᾽ ὡς ȣδενος ὀντος τȣ θελειν, και τȣ τρεχειν, συγκρισει τȣ ἐλεȣς τȣ θεȣ, και δια τȣτο την ἐπιγραφην τȣ καλȣ δεοντος μαλλον ἀνατεθεναι τῳ ἐλεῳ τȣ θεȣ, ἠπερ τῳ ἀνθρωπινῳ θελειν και τρεχειν. ταυτα δε ἐπι πολυ παρεκβεβηκεναι δοκȣντες, ἐξητασαμεν, πειθομενοι ἀναγκαια αὐτα εἰναι, προς το· πολλοι λεγȣσι, τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα; κατα το δυνατον γαρ ὁ λογος τοις λεγȣσι πολλοις· τις δειξει ἡμιν τα ἀγαθα; παρεςησε και ἐδειξε τινα τα ἀγαθα. δηλον δε ὁτι και τινα τα κακα· ἱνα δια τε ἀσκησεων και εὐχων κτησωμεθα τα ἀγαθα, και ἀνατρεψωμεν τα κακα ἀπο των ψυχων ἡμων. ἀλλ᾽ ἐπειπερ ἐςιν ἐν τῳ φραζειν ὁτε μεν κυριολεκτειν, ὁτε δε πȣ και κατα χρησθαι, ȣ θαυμαςον εἰποτε εὑρησομεν την των ἀγαθων και κακων προσηγοριαν κειμενην ἐπι των σωματικων και των ἐκτος λεγομενων παρα τοις ȣχ ὑγιη δογματα ἐχȣσιν. οἱον ἐν τῳ Ιωβ· εἰ τα ἀγαθα ἐδεξαμεθα ἐκ χειρος κυριȣ, τα κακα ȣχ ὑποισομεν; και ἐν τῳ Ιερεμιᾳ· κατεβη κακα παρα κυριȣ ἐπι πυλας Ιερȣσαλημ. ἀντι γαρ τȣ εἰπειν, εἰ τα τοιαδε χρηςα τινα, και ἡδεα τυγχανοντα ἐδεξαμεθα παρα της προνοιας εἰς ἡμας ἐφθακοτα,

roget, nec debitam gloriam referat ei, qui multo plus ad acquirendam & retinendam contulit. Talem autem quandam cauſam fuiſſe arbitramur, cur, qui ab Ezechiele dicitur inculpatus ambulaſſe in omnibus viis ſuis, donec inventa fuerit in eo iniquitas; is ipſe ſecundum Eſaiam cœlo exciderit, qui prius fuerat lucifer mane oriens, poſtea contritus, & afflictus in terram. Non ſolum enim in filiis hominum, ſi quis perfectus ſit, ſi abſit ea, quæ ex Deo eſt, ſapientia, verum eſt, eum nihili eſſe factum; ſed & in Angelorum ordine, ac principali, & in omni ordine, qui, quantum Deus ipſi adeſt, divinus eſt. Forte igitur ſacroſanctus Apoſtolus, qui ſciret, multo minus conferre ad comparanda bona voluntatem noſtram, quam divinam virtutem, demum ait, finem *non eſſe volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis*: non quaſi Deus non volentes, aut non currentes adjuvet; ſed quaſi nihil ſit velle & currere præ Dei miſericordia: atque idcirco par eſſe, Dei miſericordiæ, quam humanæ voluntati aut curſui, bonum potius adſcribi. Atque hæc prolixius diſputata ſunt, quæ neceſſaria eſſe putabamus ad id illuſtrandum: *Multi dicunt, quis oſtendet nobis bona?* quoad enim fieri potuit, diſputatio noſtra multis quærentibus, *Quis oſtendet nobis bona?* quænam bona ſint, oſtendit & demonſtravit; imo etiam, quænam ſint mala: ut laborioſis exercitationibus & precibus acquiramus bona, & a noſtris mentibus mala avertamus. Sed quoniam interdum proprie, interdum improprie loqui licet, non mirabimur, ſi bonorum & malorum nomen corporeis, & iis, quæ externa vocantur, ab iis, qui non recte ſentiunt, attributum reperiemus, velut in Job: *Si bona ſuſcepimus e manu Domini, mala non ſuſtinebimus?* & apud Hieremiam: *Deſcenderunt mala a Domino ſuper portas Hieruſalem.* Pro eo enim, quod eſt, ſi quæpiam utilia & jucunda ſuſcepimus, quæ a providentia

κοτα, πικρα και ἐπιπονα οὐχι προθυμως ἐνεγκουμεν; λεγεται το· εἰ τα ἀγαθα ἐδεξαμεθα ἐκ χειρος κυριου, τα κακα οὐχ ὑποισομεν; και ἀντι του φαναι, κατα προνοιαν ταδε τινα τῃ Ἰερουσαλημ ὑπερ του παιδευθηναι τους ἐνοικουντας ἐν αὐτῃ γεγενηται, γεγραπται το· κατεβη κακα παρα κυριου ἐπι πυλας Ἰερουσαλημ. δεησει τοινυν τα πραγματα συνιεντας, μη γλισχρους εἰναι περι τα ὀνοματα, ἀλλα καταλαμβανειν ποτε κυριως των πραγματων ταυτα τετακται, και ποτε δια την στενοχωριαν των ὀνοματων ἐν καταχρησει. εἰ δε ὁ σωτηρ ταδε τινα ἰασατο, και ἐδωρησατο ὑγειαν, και ὀψεις, και ἀκοας ἀνθρωποις προηγουμενως μεν την ἀναγωγην αὐτων ζητητεον, του λογου τα της ψυχης παθη θεραπευειν δια τουτων των ἱστορικων δηλουμενου. οὐκ ἀτοπον δε ἐπι τοις τοιουτοις και κατα την ἱστοριαν ἀπαγγελλομενα νοειν γεγονεναι ὑπερ καταπληξεως των τοτε ἀνθρωπων· ἱνα οἱ μη πειθομενοι λογοις ἀποδεικτικοις και διδασκαλικοις, δυσωπηθεντες τας τερατιας δυναμεις, συγκαταθωνται τῳ διδασκοντι.

Εσημειωθη ἐφ' ἡμας το φως του προσωπου σου κυριε, κ. τ. ε.] Οτι φως ἐστιν ὁ θεος, Ιωαννης φησιν ἐν τῃ καθολικῃ ἐπιστολῃ· ὁ θεος φως ἐστι, και σκοτια ἐν αὐτῳ ἐστιν οὐδεμια. κἀν πυρ δε λεγηται, ὡς ὁ Παυλος ἐν τῃ προς Εβραιους φησι· και γαρ ὁ θεος ἡμων πυρ καταναλισκον ἐστι· δεικνυς αὐτον εἰναι θεον νομου, και εὐαγγελιου, τουτεστι τον πατερα του κυριου ἡμων Ιησου Χριστου, και δια τουτο θεον ἡμων· οὐκ ἀλλο τι νοητεον εἰναι του φωτος τῃ ἐπινοιᾳ διαφερον του πυρος του καταναλισκοντος του παρα το φως. ὡσπερ και ἐπι τῳ σωματικῳ συνετυχεν ἡ μεν αὐτη οὐσια καθ' ὁ μεν φωτιζει, φως ἐστι, καθ' ὁ δε ἐπικρατει των τοιωνδε ὑλων, καυστικη και καταναλωτικη τυγχανουσα αὐτων, πυρ ἐστι καταναλισκον· οὑτω τοιγαρουν και ὁ θεος των μεν χειρονων ἀφανιστικος ἐστι, και της κακιας ἐξαναλωτικος, τοις δε ἐπιτηδειοις και κεκαθαρμενοις την καρδιαν φως τυγχανει. ὁν τροπον δε ἐπι του σωματικου φωτος συντετευχεν το συνεργειν αὐτο τοις ὑγιαινοντας ἐχουσιν ὀφθαλμους προς τε την αὐτου θεαν και την

των

ad nos pervenerunt, quidni dura & moleſta libenter feremus? dicitur: *Si bona ſuſcepimus ex manu Domini, mala non ſuſtinebimus?* Et cum dici potuiſſet, hæc Hieruſalem ad erudiendos ejus cives divina providentia evenerunt, ſcriptum eſt: *Deſcenderunt mala a Domino in portas Hieruſalem.* Oportebit ergo nos, rebus intellectis, nominum non ita tenaces & parcos eſſe, ſed videre, ubi proprie rebus imponantur, & ubi propter inopiam improprie. Si autem Servator quædam medicatus eſt, & ſanitatem dedit, & viſum & auditum hominibus, altior eorum ſenſus in primis quærendus eſt, cum Verbum perturbationes animi curare his hiſtoriis ſignificetur. Neque abſurdum ibi fuerit, etiam, quæ hiſtoria narrat, facta intelligere ad eorum, qui tunc erant hominum admirationem & ſtuporem, ut, qui ſermonibus demonſtrationis & doctrinæ non crederent, virtutes prodigiorum reveriti doctori adhærerent.

Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine &c.] Deum lumen eſſe, ait Joannes in Catholica epiſtola: *Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ.* Et quamvis ignis quoque dicatur, quemadmodum Paulus in epiſtola ad Hebræos ait: *Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt*, oſtendens, ipſum eſſe Deum legis & evangelii, hoc eſt, Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, & propterea Deum noſtrum, nihil aliud quidquam eſſe, exiſtimandum eſt, quam lumen, quod quidem cogitatione ſola differt ab igne conſumente. Quemadmodum autem in re corporea uſu venit, ut eadem ſubſtantia, quatenus illuminat, lumen ſit, quatenus vero has vel illas materias comburendo abſumit ac devorat, ignis conſumens exiſtat: ſic utique etiam Deus ea quidem, quæ prava ſunt, abolet, & malitiam abſumit, iis autem, qui apti ſunt, & corde puro, lumen eſt. Quemadmodum vero ſimul accidit, ut corporea lux iis, qui ſanos habent oculos,

των αἰσθητων· τον αὐτον τροπον ὁ Θεος δυναμει τινι φθανων ἐπι τον ἑκαςων νϐν, ἐαν μηδαμοθεν ϗτος ἐφ' ὃν φθανει συγκεκαλυμμενος ᾖ, μηδε ἀπο παθων τι κωλυτικον πεπονθως της ἰδιας ὀξυδερκιας, αἰτιος γινεται, τϐ τε αὐτον νοεισθαι και ἐπι τα ἀλλα νοητα φθανειν τον φωτιζομενον ὑπ' αὐτϐ νϐν. ϗ θαυμαςον δε ει τινες διορατικοι ἐν τεχναις ἢ ἐπιςημαις τισι τυγχανοντες, ἢ ὀξυτατοι περι κατανοησιν ἠθικων τινων και λογικων προβληματων ἀγνουσι Θεον. ὁμοιουμεν γαρ αὐτων το διανοητικον ὀφθαλμω ἐνατενιζοντι παντι μαλλον ἢ τῳ ἡλιῳ, και μηδεποτε ἐπαιρομενῳ προς το κατανοησαι τας τϐτϐ αὐγας. ὥσπερ μεντοιγε φθανει ἡ ἡλιακη ἀκτις ἐπι το προσωπον τϐ ἐνορωντος αὐτῳ, και ϗχ οἱον τε ἀμοιρειν ἡλιϐ τον προς αὐτῳ τυγχανοντα· ϗτως νοητεον παντως μετεχειν θεϐ τον κατανοϐντα τον νομον τϐ Θειϐ λογϐ, ἐπιδοντα τον νϐν ἑαυτϐ προς το συνιεναι Θεον· ὅπερ οἰμαι δηλϐντα τον προφητην ἐνθαδε λεγειν το, ἐσημειωθη ἐφ' ἡμας το φως τϐ προσωπϐ σϐ κυριε. σημειον γαρ, φησι, τϐ φωτος τϐ ἐν τῃ προσοψει σϐ, φθασαν εἰς ἡμας, ἐντετυπωται ἡμιν, και αὐτο το φως της προσοψεως σϐ ἐγκεχαρακται, ὥςε τον εἰδοτα ὁραν σημειον τϐ φωτος σεσημειωμενον Θεϐ τηνικαυθα νοειν τϐτο γινομενον ἐν ἡμιν. οἰμαι δε και το ἀπορρητον τϐτο δηλϐσθαι ἐν τῃ ἐξοδῳ ὁτι Μωυσεως ἐπι πλειον ὁμιλϐντος τῳ θεῳ και συνοντος αὐτῳ δεδοξασαι προσωπον, ὥςε μη δυνασθαι τϐς υἱϐς Ισραηλ ἀτενισαι εἰς την δοξαν αὐτϐ, και δια τϐτο καλυμμα λαβοντα τον θεραποντα ὁμιλειν τῳ λαῳ. πασα δε ψυχη ἀνακειμενη θεῳ, και εἰς το ἀληθες αὐτϐ και τοις πολλοις ἀθεωρητον εἰσελθϐσα, μεταλαβϐσα τε της θειοτητος, ϗ χωρητη τοις πολλοις γινεται, ὥςε αὐτην ἐγκεκαλυμμενην οἰκονομειν τϐς ὑποδεεςερϐς διαλεγομενην τα καταλληλα αὐτοις. ὁτι δε το ὀνομαζομενον προσωπον τϐ Θεϐ, φωτιζον το δυναμενον αὐτϐ χωρησαι τας αὐγας ἡγεμονικον, αἰτιον γνωσεως γινεται, δια τϐ ἑξηκοςϐ ἑκτϐ ψαλμϐ παριςαται ϗτως ἐχοντος· ὁ Θεος οἰκτειρησαι ἡμας,

και

tum ſui ipſius, tum cæterorum, quæ ſub ſenſus cadunt, viſum præbeat: ſic Deus virtute quadam ad ſingulorum mentem perveniens, modo ſit nullatenus cooperta, neque ab affectibus impedimentum aliquod patiatur, quominus acute cernat, efficit, ut & ipſe intelligatur, & ad alia quoque, quæ ſub intelligentiam cadunt, intelligenda perveniat is, cujus mentem illuſtraverit. Nihil mirum autem, ſi nonnulli in artibus aut ſcientiis quibusdam perſpicaces, vel ad percipiendas quasdam morales & dialecticas quæſtiones acutiſſimi ignorant Deum. Horum enim intellectum ſimilem eſſe dicimus oculo, qui quidlibet magis intuetur quam ſolem, & nunquam ad radios ejus percipiendos attolitur. Quemadmodum enim ſolaris radius ejus vultum attingit, qui ipſum reſpicit, nec poſſibile eſt, ſolis eſſe expertem, qui ad ipſum ſtat, ita cogitandum, Dei omnino éſſe participem, qui divini verbi legem meditatus fuerit, & mentem ſuam ad Deum cognoſcendum tradiderit. Quod, opinor, hoc loco ſignificat Propheta, cum ait: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Signum enim, inquit, luminis, quod in vultu tuo reſplendet, ad nos perveniens, nobis impreſſum eſt, & ipſummet lumen vultus tui ſic expreſſum eſt, ut, qui videre poteſt ſignum divini luminis, quod ſignatum eſt, hoc ipſum ſtatim intelligat in nobis factum eſſe. Arbitror vero, etiam hoc arcanum in Exodo declarari, cum Moyſis cum Deo familiariter colloquentis facies ita glorificata eſt, ut non poſſent filii Iſrael intendere in gloriam ejus, & idcirco aſſumpto velamine ſervus Dei ſermonem ad populum habuerit. Sic omnis anima, quæ tota Deo addicta eſt, & ad veritatem ejus plurimis ignotam acceſſit, divinitatisque ejus f[illegible] eſt particeps, multorum captum excedit, ita [illegible] lamine aſſumpto dirigat inferiores, ea, quæ [illegible] tum illorum ſunt, proferendo. Dei aute[illegible]

και ευλογησαι ἡμας, ἐπιφαναι το προσωπον ἐφ' ἡμας, του γνωναι ἐν τη γη της ὁδον σου, ἐν πασιν ἐθνεσι το σωτηριον σου, και τα ἑξης. οἱ μετεχοντες ουτω του φωτος και δυναμενοι ἐργῳ ειπειν, ἐσημειωθη ἐφ' ἡμας το φως του προσωπου σου κυριε, αἰτιον ὀν του μηδεν παθειν ἐν τῳ καιρῳ του κολαζεσθαι τους τοιουτων φαρμακων δεομενους, ἐχουσι το φως ᾡ κεκοινωνηκασιν· οἰμαι δε τουτο δηλουσθαι ἐν τοις ψαλμοις και ἐν τῳ Ιεζεκιηλ· ἐν μεν τοις ψαλμοις τουτον τροπον, ἐδωκας τοις φοβουμενοις σε σημειωσιν, του φυγειν ἀπο προσωπου τοξου, ὁπως ἀν ῥυσθωσιν οἱ ἀγαπητοι σου· ἐν δε τῳ Ιεζεκιηλ, και δοξα θεου Ισραηλ ἀνεβη ἀπο των Χερουβειμ ἡ ουσα ἐπ' αὐτων, εἰς το αἰθριον του οἰκου. και ἐκαλεσε τον ἀνδρα τον ἐνδεδυκοτα τον ποδηρη, ὀς εἰχεν ἐπι της ὀσφυος αὐτου την ζωνην. και εἰπε προς αὐτον, διελθε μεσην Ιερουσαλημ, και δος σημειον ἐπι τα μετωπα των ἀνδρων των καταστεναζοντων και κατοδυνωμενων ἐπι πασαις ταις ἀνομιαις ταις γινομεναις ἐν μεσῳ αὐτης. και τουτοις εἰπεν ἀκουοντος μου· πορευεσθε ὀπισω αὐτου εἰς την πολιν, και κοπτετε, και μη φειδεσθε τοις ὀφθαλμοις ὑμων και μη ἐλεησητε. πρεσβυτερον και νεανισκον και παρθενον και νηπια και γυναικας ἀποκτεινατε εἰς ἐξαλειψιν, ἐπι δε παντας ἐφ' ους ἐστι το σημειον, μη ἐγγισητε, και ἀπο των ἁγιων μου ἀρξασθε. τις γαρ ἡ δεδομενη ἀπο του θεου σημειωσις τοις εὐλαβεσιν; ἡ τι το σημειον το ἐπι τα μετωπα διδομενον των της ἀληθειας ζηλωτων και στεναζοντων ἐπι ταις παραβασεσι ταις γινομεναις ἐν τῳ λαῳ, ἡ ἡ κοινωνια της θειοτητος εἰς τους ὑγιως αὐτην νοουντας φθανουσα;

Εδωκας εὐφροσυνην εἰς την καρδιαν μου, κ. τ. ε.] Συναδει τῃ στιχου ὁ νους οἱς εἰς τον προ τουτου εἰρηκαμεν. ἐν γαρ τῳ σημειουσθαι ἐπι τους ἁγιους το φως του προσωπου κυριου, τι ἀλλο ἐστιν, ἡ εὐφραινομενη καρδια; ὁπερ λαμβανομεν ἀντι του νοητικου, ᾡ διδοται ἡ εὐφροσυνη θεωρουντι θεον και μετεχοντι της θειοτητος αὐτου. ου

ταυτον

de qua dictum eſt, & quæ illuminat intellectum, qui ejus radios recipere poteſt, eſſe cognitionis cauſam, liquet ex his Pſalmi ſexageſimi ſexti verbis: *Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis, illuminet vultum ſuum ſuper nos, ut cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus ſalutare tuum*, & quæ ſequuntur, Qui hoc modo luminis ſunt participes, & re ipſa dicere poſſunt: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, quo fit, ut nihil in tempore pœnarum patiantur, qui iſtiusmodi remediis indigent, habent lumen, cui communicarunt. Hoc autem arbitror in Pſalmis & apud Ezechielem ſignificari; in Pſalmis quidem hoc modo: *Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui*: Apud Ezechielem vero: *Et gloria Dei Iſrael aſcendit de cherubim, quæ erat ſuper ipſa, in ſubdio domus. Et vocavit virum indutum podere, qui habebat ſuper lumbum ſuum zonam. Et dixit ad eum: tranſi mediam Jeruſalem: & da ſignum ſuper frontes virorum gementium, & dolentium ſuper cunctis iniquitatibus, quæ fiunt in medio ipſorum. Et illis dixit audiente me: ite poſt eum in civitatem, & percutite: & non parcite oculis veſtris, & non miſeremini. Senem, & adoleſcentem, & virginem, & parvulos, & mulieres interficite ad internecionem: ſuper omnes autem, ſuper quos eſt ſignum, ne appropinquetis, & a ſanctis meis incipite.* Quænam eſt enim ſignificatio a Deo data piis? vel quodnam ſignum frontibus eorum impreſſum eſt, qui veritatem diligunt, & propter populi transgreſſiones lugent, niſi communicatio divinitatis, quam recipiunt ii, qui ſane illam intelligunt?

Dediſti lætitiam in corde meo, &c.] Hujus verſiculi ſenſus conſentit cum iis, quæ in præcedenti diximus. Nam quid aliud eſt lumen vultus Domini ſignatum ſuper ſanctos, quam cor lætitiæ plenum? Quod accipimus pro intellectu, cui tribuitur lætitia, dum Deum contemplatur, & divinitatis ejus particeps

effici-

ταυτον δε ἐςί τῳ εὐφραινεσθαι καρδιαν το εὐφραινεσθαι σαρκα. ἐν μεν γαρ θεωρια καρδια εὐφραινεται· ἐν δε τοις ὑλικοις βρωμασι τε και πομασι και μιξεσι σαρξ εὐφραινεται, της καρδιας πεπαχυμμενης και προς το ἰδιον ἀγαθον ἐμποδιζομενης. ἐπαν ἐν λεγηται ἐν αὐτοις τοις ψαλμοις· οἰνος εὐφαινει καρδιαν ἀνθρωπε, και ἀρτος καρδιαν ἀνθρωπε ςηριζει, τον ἀληθινον ἀρτον νοητεον τροφιμωτατον ὀντα τῃ διανοιᾳ και το γεννημα της ἀληθινης ἀμπελε μεθυσκον ὡς κρατιςον.

Απο καρπε σιτε, οἰνε, και ἐλαιε αὐτων ἐπληθυνθησαν, κ. τ. ε.] Εν τῳ ἐβραϊκῳ, ἀπο καιρε, εἰχε. και οἱ ἑβδομηκοντα δε ὑτω τεθεικασιν, ὡς της ὁλης λεξεως εἰναι τον νεν τοιετον· ἐν τῳ καιρῳ των θεριζομενων σπερματων σιτε, και κριθης, και των ὀσπριων παντων τετων, ἐπληθυνθησαν. οἱ ἐν τῳ καιρῳ το σιτομετριον λαβοντες, ἀπο καιρε σιτε ἐπληθυνθησαν, δια το εὐκαιρον εἰς πληθυσμον ὠφελεμενοι. ὁμοιως δε και περι οἰνε τε εὐφραινοντος καρδιαν ἀνθρωπε διαλεκτεον.

Εν εἰρηνῃ ἐπι το αὐτο κοιμηθησομαι, και ὑπνωσω· ὁτι συ κυριε κατα μονας ἐπ᾽ ἐλπιδι κατῳκισας με, κ. τ. ε.] Εαν μεν ἐκ προσωπε τε χριςε ὁ ψαλμος ἀπαγγελληται κατα την διδομενην αὐτῳ μεγαλειοτητα ἀπο τε πατρος ἀπαραβλητον ἐσαν ὡςε μηδενα δυνασθαι τε παντος τε μεγεθες αὐτε μεταλαβειν, ἀκολεθ ς φησι το, κατα μονας κατῳκισας με· εἰ δε ἐκ προσωπε τε προφητε, οἰμαι δηλεσθαι το σπανιον τε ἁγιασμε και μαλιςα ἐν γενεαις ἁμαρτωλων, ὁποιον ἠν το ἐν ταις ἡμεραις Ηλιε λεγοντος· κυριε τες προφητας σε ἀπεκτειναν· τα θυσιαςηρια σε κατεσκαψαν, και ἐγω ὑπελειφθην μονος. ταχα δε και ὁ λαμβανων το βραβειον, και ὑπερ τες κατα την ἑαυτε γενεαν γενομενος, ἐρει την λεξιν ταυτην τε ψαλμε. το δε, ἐπ᾽ ἐλπιδι, ἐαν μεν ὁ σωτηρ λεγῃ κατα την οἰκονομιαν, ἐ θαυμασον ἐλπιζοντα αὐτον την ἰδιαν ἀποκαταςασιν λεγειν ἐπ᾽ ἐλπιδι κατῳκισθαι ὑπο τε θεε, κατα το, δοξασον με πατερ

τῃ

efficitur. Differt autem lætitia cordis a lætitia carnis. In contemplatione enim lætatur cor, in terrenis vero cibis & potibus, ac coïtibus lætatur caro, corde incraſſato, & ad proprium bonum impedito. Cum igitur in iisdem Pſalmis dicitur: *Vinum lætificat cor hominis, & panis cor hominis confirmat*, verum panem, quo mens alitur, & fructum vitis veræ, inebriantem ut fortiſſimum, intelligere oportet.

A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt, &c.] In Hebræo, *a tempore*, habetur. Verum ſeptuaginta hoc modo tranſtulerunt, ut totius ſententiæ ſenſus hic ſit: in tempore, quo frumenti, hordei, & leguminum omnium meſſis eſt, multiplicati ſunt. Qui in tempore menſuram tritici accipiebant, a tempore tritici multiplicati ſunt, eo quod opportunitas temporis eis ad multiplicationem conduceret. Hoc idem de vino cor hominis lætificante dicendum eſt.

In pace in idipſum dormiam & requieſcam: quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me, &c.] Si ex perſona Chriſti Pſalmus dicitur, ſecundum magnificentiam, quæ illi a Patre incomparabilis tradita eſt, ita ut nemo poſſit omnem ejus magnitudinem comprehendere, conſequenter ait: *Singulariter conſtituiſti me*; verum ſi ex Prophetæ perſona, exiſtimo ſignificari raritatem ſanctitatis, & maxime in generationibus peccatorum, quemadmodum temporibus Eliæ accidit, qui dicebat: *Domine Prophetas tuos interfecerunt, altaria tua deſtruxerunt, & ego relictus ſum ſolus*. Forte vero, qui bravium accipit, atque omnibus ſuis coætaneis ſuperior exiſtit, hunc Pſalmi verſiculum pronuntiabit. Illud autem, *in ſpe*, ſi ſalvator dicat ſecundum aſſumptam humanitatem, nihil mirum, eum ſperantem, fore, ut in proprium ſtatum reſtituatur, dicere, ſe a Deo *in ſpe* conſtitutum eſſe, juxta illud: *Clarifica me, pater, claritate, quam habui, priusquam*

τῃ δοξᾳ ἡ εἶχον προ τȣ κοσμον εἶναι παρα σοι. δυναται μεντοιγε κατα μονας λεγεσθαι ὑπο σωτηρος δια τον καιρον ὁν παντες ἐσκανδαλισθησαν οἱ μαθηται αὐτȣ καταλιποντες αὐτον. σαφες δε, κἀν ὁ προφητης λεγῃ τις, το, ἐπ᾽ ἐλπιδι, παντος ἁγιȣ δια την ἀγαπην παντα ἐλπιζοντος.

ΨΑΛΜΟΣ έ.

Τα ῥηματα μȣ ἐνωτισαι κυριε, συνες της κραυγης μȣ. προσχες τῃ φωνῃ της δεησεως μȣ, ὁ βασιλευς μȣ και ὁ Θεος μȣ, κ.τ.ε.] Χρη ἡμας ἐννοειν ὁποιον μεγεθος νοητης φωνης ἐχειν δει, ἐφ᾽ ᾡ καλεσωμεν την συνεσιν τȣ θεȣ· και τοιαυτα ῥηματα ἁρμοζοντα ὡς τῳ κυριῳ, και φωνην δεησεως θαῤῥȣσαν και ἐπι τῃ προσοχῃ τȣ δεσποτȣ. ȣ̓δεις δε ὑπο ἁμαρτιας βασιλευομενος, ἐρει τῳ θεῳ· ὁ βασιλευς μȣ· και ὡν Θεος ἡ κοιλια, ȣ̓κ ἐρȣσι, Θεος μȣ, τῳ θεῳ.

Το πρωϊ εἰσακȣσῃ της φωνης μȣ, κ.τ.ε.] Ο ἀποθεμενος τα ἐργα τȣ σκοτȣς, και ἐνδυσαμενος τα ὁπλα τȣ φωτος, ταυτα λεγετω τα ῥηματα.

Το πρωϊ παραςησομαι σοι και ἐποψομαι, ὁτι ȣ̓χι θεος θελων ἀνομιαν συ εἰ, ȣ̓δε παροικησει σοι πονηρευομενος, ȣ̓δε διαμενȣσι παρανομοι κατεναντι των ὀφθαλμων σȣ, κ.τ.ε.] Αμα τῳ ἀνατειλαι τον ἡλιον, παραςησομαι σοι και ἐν θεωριᾳ ἐσομαι· τȣ μη εἶναι σε θελοντα ἀνομιαν θεον, μηδε παροικησει σοι πονηρος, ȣ̓δε διαμενȣσι παρανομοι κατεναντι των ὀφθαλμων σȣ. ὡς γαρ ȣ̓δε διαμενει νοσων ἐν ὀφθαλμοις τȣ δυναμενȣ θεραπευσαι αὐτον ἰατρȣ, ȣ̓τως ȣ̓δε διαμενȣσι παρανομοι ἐναντιον των ὀφθαλμων τȣ θεȣ.

Εμισησας παντας τȣς ἐργαζομενȣς την ἀνομιαν. ἀπολεις παντας τȣς λαλȣντας το ψευδος, κ.τ.ε.] Τȣς μεν ἐν τῃ πολιτειᾳ πταιοντας ἐργαζομενȣς την ἀνομιαν ὠνομασεν. τȣτȣς δε μισει ὁ Θεος, τȣς δε ἀποπεσοντας της

ἀληθειας

mundus eſſet apud te. Poteſt etiam a Salvatore dici iſtud *ſingulariter* ob tempus, quo omnes ejus diſcipuli ſcandalizati ſunt, & ipſum deſeruerunt. Nec minus illud manifeſtum eſt, etiamſi a Propheta dicatur, *in ſpe*, cum omnis ſanctus propter charitatem omnia ſperet.

PSALMUS V.

V*erba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ, rex meus & Deus meus, &c.*] Conſiderandum nobis eſt, qualem habere neceſſe ſit ſpiritalis vocis magnitudinem, qua Dei intelligentiam provocemus: item hujusmodi verba, quæ Domino conveniant, & vocem deprecationis in Domini attentione confidentem. Nemo autem, qui a peccato regitur, dicet Deo: *Rex meus;* & quorum Deus venter eſt, haud dicent Deo: *Deus meus.*

Mane exaudies vocem meam, &c.] Qui abjecit opera tenebrarum, & induit arma lucis, hæc verba proferat.

Mane adſtabo tibi, & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injuſti ante oculos tuos, &c.] Simul cum oriente ſole adſtabo tibi, & in contemplatione verſabor, *quia non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injuſti ante oculos tuos.* Quemadmodum enim, qui ægrotat, non manet ante oculos medici, qui illum ſanare poſſit, ſic neque permanebunt injuſti ante oculos Dei.

Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium, &c.] Eos, qui in vitæ inſtitutione aberrant, operantes iniquitatem nominavit. Hos autem odit Deus. At eos, qui a veritate deſciverunt, & opinionum varietate a fide

των αἰσθητων· τον αὐτον τροπον ὁ θεος δυναμει τινι φθανων ἐπι τον ἑκαστων νουν, ἐαν μηδαμοθεν ουτος ἐφ᾽ ὁν φθανει συγκεκαλυμμενος ῃ, μηδε ἀπο παθων τι κωλυτικον πεπονθως της ἰδιας ὀξυδερκιας, αἰτιος γινεται, του τε αὐτον νοεισθαι και ἐπι τα ἀλλα νοητα φθανειν τον φωτιζομενον ὑπ᾽ αὐτου νουν. ου θαυμαστον δε εἰ τινες διορατικοι ἐν τεχναις ἡ ἐπιστημαις τισι τυγχανοντες, ἡ ὀξυτατοι περι κατανοησιν ἠθικων τινων και λογικων προβληματων ἀγνουσι θεον. ὁμοιουμεν γαρ αὐτων το διανοητικον ὀφθαλμω ἐνατενιζοντι παντι μαλλον ἡ τω ἡλιω, και μηδεποτε ἐπαιρομενω προς το κατανοησαι τας τουτου αὐγας. ὡσπερ μεντοιγε φθανει ἡ ἡλιακη ἀκτις ἐπι το προσωπον του ἐνορωντος αὐτω, και ουχ οἱον τε ἀμοιρειν ἡλιου τον προς αὐτω τυγχανοντα· ουτως νοητεον παντως μετεχειν θεου τον κατανοουντα τον νομον του θειου λογου, ἐπιδοντα τον νουν ἑαυτου προς το συνιεναι θεον· ὁπερ οἰμαι δηλουντα τον προφητην ἐνθαδε λεγειν το, ἐσημειωθη ἐφ᾽ ἡμας το φως του προσωπου σου κυριε. σημειον γαρ, φησι, του φωτος του ἐν τη προσοψει σου, φθασαν εἰς ἡμας, ἐντετυπωται ἡμιν, και αὐτο το φως της προσοψεως σου ἐγκεχαρακται, ὡστε τον εἰδοτα ὁραν σημειον του φωτος σεσημειωμενον θεου τηνικαυθα νοειν τουτο γενομενον ἐν ἡμιν. οἰμαι δε και το ἀπορρητον τουτο δηλουσθαι ἐν τη ἐξοδω ὁτι Μωυσεως ἐπι πλεον ὁμιλουντος τω θεω και συνοντος αὐτω δεδοξασται προσωπον, ὡστε μη δυνασθαι τους υἱους Ισραηλ ἀτενισαι εἰς την δοξαν αὐτου, και δια τουτο καλυμμα λαβοντα τον θεραποντα ὁμιλειν τω λαω. πασα δε ψυχη ἀνακειμενη θεω, και εἰς το ἀληθες αὐτου και τοις πολλοις ἀθεωρητον εἰσελθουσα, μεταλαβουσα τε της θειοτητος, ου χωρητη τοις πολλοις γινεται, ὡστε αὐτην ἐγκεκαλυμμενην οἰκονομειν τους ὑποδεεστερους διαλεγομενην τα καταλληλα αὐτοις. ὁτι δε το ὀνομαζομενον προσωπον του θεου, φωτιζον το δυναμενον αὐτου χωρησαι τας αὐγας ἡγεμονικον, αἰτιον γνωσεως γινεται, δια του ἑξηκοστου ἑκτου ψαλμου παρισταται ουτως ἐχοντος· ὁ θεος οἰκτειρησαι ἡμας,

και

tum ſui ipſius, tum cæterorum, quæ ſub ſenſus cadunt, viſum præbeat: ſic Deus virtute quadam ad ſingulorum mentem perveniens, modo ſit nullatenus cooperta, neque ab affectibus impedimentum aliquod patiatur, quominus acute cernat, efficit, ut & ipſe intelligatur, & ad alia quoque, quæ ſub intelligentiam cadunt, intelligenda perveniat is, cujus mentem illuſtraverit. Nihil mirum autem, ſi nonnulli in artibus aut ſcientiis quibusdam perſpicaces, vel ad percipiendas quasdam morales & dialecticas quæſtiones acutiſſimi ignorant Deum. Horum enim intellectum ſimilem eſſe dicimus oculo, qui quidlibet magis intuetur quam ſolem, & nunquam ad radios ejus percipiendos attolitur. Quemadmodum enim ſolaris radius ejus vultum attingit, qui ipſum reſpicit, nec poſſibile eſt, ſolis eſſe expertem, qui ad ipſum ſtat, ita cogitandum, Dei omnino eſſe participem, qui divini verbi legem meditatus fuerit, & mentem ſuam ad Deum cognoſcendum tradiderit. Quod, opinor, hoc loco ſignificat Propheta, cum ait: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Signum enim, inquit, luminis, quod in vultu tuo reſplendet, ad nos perveniens, nobis impreſſum eſt, & ipſummet lumen vultus tui ſic expreſſum eſt, ut, qui videre poteſt ſignum divini luminis, quod ſignatum eſt, hoc ipſum ſtatim intelligat in nobis factum eſſe. Arbitror vero, etiam hoc arcanum in Exodo declarari, cum Moyſis cum Deo familiariter colloquentis facies ita glorificata eſt, ut non poſſent filii Iſrael intendere in gloriam ejus, & idcirco aſſumpto velamine ſervus Dei ſermonem ad populum habuerit. Sic omnis anima, quæ tota Deo addicta eſt, & ad veritatem ejus plurimis ignotam acceſſit, divinitatisque ejus facta eſt particeps, multorum captum excedit, ita ut velamine aſſumpto dirigat inferiores, ea, quæ ad captum illorum ſunt, proferendo. Dei autem faciem,

de

και εὐλογησαι ἡμας, ἐπιφαναι το προσωπον ἐφ' ἡμας, τȣ γνωναι ἐν τῃ γῃ της ὁδον σȣ, ἐν πασιν ἐθνεσι το σωτηριον σȣ, και τα ἑξης. οἱ μετεχοντες ὄντως τȣ φωτος και δυναμενοι ἐργῳ εἰπειν, ἐσημειωθη ἐφ' ἡμας το φως τȣ προσωπȣ σȣ κυριε, αἰτιον ὀν τȣ μηδεν παθειν ἐν τῳ καιρῳ τȣ κολαζεσθαι τȣς τοιȣτων φαρμακων δεομενȣς, ἐχȣσι το φως ᾧ κεκοινωνηκασιν· οἰμαι δε τȣτο δηλȣσθαι ἐν τοις ψαλμοις και ἐν τῳ Ιεζεκιηλ· ἐν μεν τοις ψαλμοις τȣτον τροπον, ἐδωκας τοις φοβȣμενοις σε σημειωσιν, τȣ φυγειν ἀπο προσωπȣ τοξȣ, ὁπως ἀν ῥυσθωσιν οἱ ἀγαπητοι σȣ· ἐν δε τῳ Ιεζεκιηλ, και δοξα θεȣ Ισραηλ ἀνεβη ἀπο των χερȣβειμ ἡ ȣσα ἐπ' αὐτων, εἰς το αἰθριον τȣ οἰκȣ. και ἐκαλεσε τον ἀνδρα τον ἐνδεδυκοτα τον ποδηρη, ὃς εἰχεν ἐπι της ὀσφυος αὐτȣ την ζωνην. και εἰπε προς αὐτον, διελθε μεσην Ιερȣσαλημ, και δος σημειον ἐπι τα μετωπα των ἀνδρων των καταςεναζοντων και κατοδυνωμενων ἐπι πασαις ταις ἀνομιαις ταις γινομεναις ἐν μεσῳ αὐτης. και τȣτοις εἰπεν ἀκȣοντος μȣ· πορευεσθε ὀπισω αὐτȣ εἰς την πολιν, και κοπτετε, και μη φειδεσθε τοις ὀφθαλμοις ὑμων και μη ἐλεησητε. πρεσβυτερον και νεανισκον και παρθενον και νηπια και γυναικας ἀποκτεινατε εἰς ἐξαλειψιν, ἐπι δε παντας ἐφ' ȣς ἐςι το σημειον, μη ἐγγισητε, και ἀπο των ἁγιων μȣ ἀρξασθε. τις γαρ ἡ δεδομενη ἀπο τȣ θεȣ σημειωσις τοις εὐλαβεσιν; ἡ τι το σημειον το ἐπι τα μετωπα διδομενον των της ἀληθειας ζηλωτων και ςεναζοντων ἐπι ταις παραβασεσι ταις γινομεναις ἐν τῳ λαῳ, ἡ ἡ κοινωνια της θειοτητος εἰς τȣς ὑγιως αὐτην νοȣντας φθανȣσα;

Εδωκας εὐφροσυνην εἰς την καρδιαν μȣ, κ. τ. ε.] Συναδει τα ςιχȣ ὁ νȣς οἱς εἰς τον προ τȣτȣ εἰρηκαμεν. ἐν γαρ τῳ σημειȣσθαι ἐπι τȣς ἁγιȣς το φως τȣ προσωπȣ κυριȣ, τι ἀλλο ἐςιν, ἡ εὐφραινομενη καρδια; ὁπερ λαμβανομεν ἀντι τȣ νοητικȣ, ᾧ διδοται ἡ εὐφροσυνη θεωρȣντι θεον και μετεχοντι της θειοτητος αὐτȣ. ȣ

de qua dictum eſt, & quæ illuminat intellectum, qui ejus radios recipere poteſt, eſſe cognitionis cauſam, liquet ex his Pſalmi ſexageſimi ſexti verbis: *Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis, illuminet vultum ſuum ſuper nos, ut cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus ſalutare tuum*, & quæ ſequuntur. Qui hoc modo luminis ſunt participes, & re ipſa dicere poſſunt: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, quo fit, ut nihil in tempore pœnarum patiantur, qui iſtiusmodi remediis indigent, habent lumen, cui communicarunt. Hoc autem arbitror in Pſalmis & apud Ezechielem ſignificari; in Pſalmis quidem hoc modo: *Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui*: Apud Ezechielem vero: *Et gloria Dei Iſrael aſcendit de cherubim, quæ erat ſuper ipſa, in ſubdio domus. Et vocavit virum indutum podere, qui habebat ſuper lumbum ſuum zonam. Et dixit ad eum: tranſi mediam Jeruſalem: & da ſignum ſuper frontes virorum gementium, & dolentium ſuper cunctis iniquitatibus, quæ fiunt in medio ipſorum. Et illis dixit audiente me: ite poſt eum in civitatem, & percutite: & non parcite oculis veſtris, & non miſeremini. Senem, & adoleſcentem, & virginem, & parvulos, & mulieres interficite ad internecionem: ſuper omnes autem, ſuper quos eſt ſignum, ne appropinquetis, & a ſanctis meis incipite.* Quænam eſt enim ſignificatio a Deo data piis? vel quodnam ſignum frontibus eorum impreſſum eſt, qui veritatem diligunt, & propter populi transgreſſiones lugent, niſi communicatio divinitatis, quam recipiunt ii, qui ſane illam intelligunt?

Dediſti lætitiam in corde meo, &c.] Hujus verſiculi ſenſus conſentit cum iis, quæ in præcedenti diximus. Nam quid aliud eſt lumen vultus Domini ſignatum ſuper ſanctos, quam cor lætitiæ plenum? Quod accipimus pro intellectu, cui tribuitur lætitia, dum Deum contemplatur, & divinitatis ejus particeps

effici-

ταυτον δε ἐςὶ τῳ εὐφραινεσθαι καρδιαν το εὐφραινεσθαι σαρκα. ἐν μεν γαρ θεωριᾳ καρδια εὐφραινεται· ἐν δε τοις ὑλικοις βρωμασι τε και πομασι και μιξεσι σαρξ εὐφραινεται, της καρδιας πεπαχυμμενης και προς το ἰδιον ἀγαθον ἐμποδιζομενης. ἐπαν ȣ̓ν λεγηται ἐν αὐτοις τοις ψαλμοις· οἰνος εὐφραινει καρδιαν ἀνθρωπȣ, και ἀρτος καρδιαν ἀνθρωπȣ ςηριζει, τον ἀληθινον ἀρτον νοητεον τροφιμωτατον ὀντα τῃ διανοιᾳ και το γεννημα της ἀληθινης ἀμπελȣ μεθυσκον ὡς κρατιςον.

Απο καρπȣ σιτȣ, οἰνȣ, και ἐλαιȣ αὐτων ἐπληθυνθησαν, κ. τ. ε.] Εν τῳ ἑβραϊκῳ, ἀπο καιρȣ, εἶχε. και οἱ ἑβδομηκοντα δε ȣ̓τω τεθεικασιν, ὡς της ὁλης λεξεως εἶναι τον νȣν τοιȣτον· ἐν τῳ καιρῳ των θεριζομενων σπερματων σιτȣ, και κριθης, και των ὀσπριων παντων τȣτων, ἐπληθυνθησαν. οἱ ἐν τῳ καιρῳ το σιτομετριον λαβανοντες, ἀπο καιρȣ σιτȣ ἐπληθυνθησαν, δια το εὐκαιρον εἰς πληθυσμον ὠφελȣμενοι. ὁμοιως δε και περι οἰνȣ τȣ εὐφραινοντος καρδιαν ἀνθρωπȣ διαλεκτεον.

Εν εἰρηνῃ ἐπι το αὐτο κοιμηθησομαι, και ὑπνωσω· ὁτι συ κυριε κατα μονας ἐπ' ἐλπιδι κατῳκισας με, κ. τ. ε.] Εαν μεν ἐκ προσωπȣ τȣ χριςȣ ὁ ψαλμος ἀπαγγελληται κατα την διδομενην αὐτῳ μεγαλειοτητα ἀπο τȣ πατρος ἀπαραβλητον ȣ̓σαν ὡςε μηδενα δυνασθαι τȣ παντος τȣ μεγεθȣς αὐτȣ μεταλαβειν, ἀκολȣθως φησι το, κατα μονας κατῳκισας με· εἰ δε ἐκ προσωπȣ τȣ προφητȣ, οἰμαι δηλȣσθαι το σπανιον τȣ ἁγιασμȣ και μαλιςα ἐν γενεαις ἁμαρτωλων, ὁποιον ἠν το ἐν ταις ἡμεραις Ηλιȣ λεγοντος· κυριε τȣς προφητας σȣ ἀπεκτειναν· τα θυσιαςηρια σȣ κατεσκαψαν, και ἐγω ὑπεληφθην μονος. ταχα δε και ὁ λαμβανων το βραβειον, και ὑπερ τȣς κατα την ἑαυτȣ γενεαν γενομενος, ἐρει την λεξιν ταυτην τȣ ψαλμȣ. το δε, ἐπ' ἐλπιδι, ἐαν μεν ὁ σωτηρ λεγῃ κατα την οἰκονομιαν, ȣ̓ θαυμασον ἐλπιζοντα αὐτον την ἰδιαν ἀποκαταςασιν λεγειν ἐπ' ἐλπιδι κατῳκισθαι ὑπο τȣ θεȣ, κατα το, δοξασον με πατερ

τῃ

efficitur. Differt autem lætitia cordis a lætitia carnis. In contemplatione enim lætatur cor, in terrenis vero cibis & potibus, ac coitibus lætatur caro, corde incraſſato, & ad proprium bonum impedito. Cum igitur in iisdem Pſalmis dicitur: *Vinum lætificat cor hominis, & panis cor hominis confirmat*, verum panem, quo mens alitur, & fructum vitis veræ, inebriantem ut fortiſſimum, intelligere oportet.

A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt, &c.] In Hebræo, *a tempore*, habetur. Verum ſeptuaginta hoc modo tranſtulerunt, ut totius ſententiæ ſenſus hic ſit: in tempore, quo frumenti, hordei, & leguminum omnium meſſis eſt, multiplicati ſunt. Qui in tempore menſuram tritici accipiebant, a tempore tritici multiplicati ſunt, eo quod opportunitas temporis eis ad multiplicationem conduceret. Hoc idem de vino cor hominis lætificante dicendum eſt.

In pace in idipſum dormiam & requieſcam: quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me, &c.] Si ex perſona Chriſti Pſalmus dicitur, ſecundum magnificentiam, quæ illi a Patre incomparabilis tradita eſt, ita ut nemo poſſit omnem ejus magnitudinem comprehendere, conſequenter ait: *Singulariter conſtituiſti me*; verum ſi ex Prophetæ perſona, exiſtimo ſignificari raritatem ſanctitatis, & maxime in generationibus peccatorum, quemadmodum temporibus Eliæ accidit, qui dicebat: *Domine Prophetas tuos interfecerunt, altaria tua deſtruxerunt, & ego relictus ſum ſolus.* Forte vero, qui bravium accipit, atque omnibus ſuis coætaneis ſuperior exiſtit, hunc Pſalmi verſiculum pronuntiabit. Illud autem, *in ſpe*, ſi ſalvator dicat ſecundum aſſumptam humanitatem, nihil mirum, eum ſperantem, fore, ut in proprium ſtatum reſtituatur, dicere, ſe a Deo *in ſpe* conſtitutum eſſe, juxta illud: *Clarifica me, pater, claritate, quam habui, priusquam*

τῃ δοξῃ ᾗ εἶχον προ τȣ κοσμον εἶναι παρα σοὶ. δυναται μεντοιγε κατα μονας λεγεσθαι ὑπο σωτηρος δια τον καιρον ὃν παντες ἐσκανδαλισθησαν οἱ μαθηται αὐτȣ καταλιποντες αὐτον. σαφες δε, κἀν ὁ προφητης λεγῃ τις, το, ἐπ' ἐλπιδι, παντος ἁγιȣ δια την ἀγαπην παντα ἐλπιζοντος.

ΨΑΛΜΟΣ έ.

Τα ῥηματα μȣ ἐνωτισαι κυριε, συνες της κραυγης μȣ. προσχες τῃ φωνῃ της δεησεως μȣ, ὁ βασιλευς μȣ και ὁ Θεος μȣ, κ.τ.ε.] Χρη ἡμας ἐννοειν ὁποιον μεγεθος νοητης φωνης ἐχειν δει, ἐφ' ᾧ καλεσωμεν την συνεσιν τȣ θεȣ· και τοιαυτα ῥηματα ἁρμοζοντα ὡς τῳ κυριῳ, και φωνην δεησεως θαρρȣσαν και ἐπι τῃ προσοχῃ τȣ δεσποτȣ. ȣδεις δε ὑπο ἁμαρτιας βασιλευομενος, ἐρει τῳ θεῳ· ὁ βασιλευς μȣ· και ὧν Θεος ἡ κοιλια, ȣκ ἐρȣσι, Θεος μȣ, τῳ θεῳ.

Το πρωϊ εἰσακȣσῃ της φωνης μȣ, κ.τ.ε.] Ὁ ἀποθεμενος τα ἐργα τȣ σκοτȣς, και ἐνδυσαμενος τα ὁπλα τȣ φωτος, ταυτα λεγετω τα ῥηματα.

Το πρωϊ παραςησομαι σοι και ἐποψομαι, ὁτι ȣχι θεος θελων ἀνομιαν συ εἶ, ȣδε παροικησει σοι πονηρευομενος, ȣδε διαμενȣσι παρανομοι κατεναντι των ὀφθαλμων σȣ, κ.τ.ε.] Ἁμα τῳ ἀνατειλαι τον ἡλιον, παραςησομαι σοι και ἐν θεωριᾳ ἐσομαι· τȣ μη εἶναι σε θελοντα ἀνομιαν θεον, μηδε παροικησει σοι πονηρος, ȣδε διαμενȣσι παρανομοι κατεναντι των ὀφθαλμων σȣ. ὡς γαρ ȣδε διαμενει νοσων ἐν ὀφθαλμοις τȣ δυναμενȣ θεραπευσαι αὐτον ἰατρȣ, ȣτως ȣδε διαμενȣσι παρανομοι ἐναντιον των ὀφθαλμων τȣ θεȣ.

Εμισησας παντας τȣς ἐργαζομενȣς την ἀνομιαν. ἀπολεις παντας τȣς λαλȣντας το ψευδος, κ.τ.ε.] Τȣς μεν ἐν τῃ πολιτειᾳ πταιοντας ἐργαζομενȣς την ἀνομιαν ὠνομασεν. τȣτȣς δε μισει ὁ Θεος. τȣς δε ἀποπεσοντας της

ἀληθειας

mundus eſſet apud te. Poteſt etiam a Salvatore dici iſtud *ſingulariter* ob tempus, quo omnes ejus diſcipuli ſcandalizati ſunt, & ipſum deſeruerunt. Nec minus illud manifeſtum eſt, etiamſi a Propheta dicatur, *in ſpe*, cum omnis ſanctus propter charitatem omnia ſperet.

PSALMUS V.

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ, rex meus & Deus meus, &c.] Conſiderandum nobis eſt, qualem habere neceſſe ſit ſpiritalis vocis magnitudinem, qua Dei intelligentiam provocemus: item hujusmodi verba, quæ Domino conveniant, & vocem deprecationis in Domini attentione confidentem. Nemo autem, qui a peccato regitur, dicet Deo: *Rex meus*; & quorum Deus venter eſt, haud dicent Deo: *Deus meus.*

Mane exaudies vocem meam, &c.] Qui abjecit opera tenebrarum, & induit arma lucis, hæc verba proferat.

Mane adſtabo tibi, & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injuſti ante oculos tuos, &c.] Simul cum oriente ſole adſtabo tibi, & in contemplatione verſabor, *quia non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injuſti ante oculos tuos.* Quemadmodum enim, qui ægrotat, non manet ante oculos medici, qui illum ſanare poſſit, ſic neque permanebunt injuſti ante oculos Dei.

Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium, &c.] Eos, qui in vitæ inſtitutione aberrant, operantes iniquitatem nominavit. Hos autem odit Deus. At eos, qui a veritate deſciverunt, & opinionum varietate a fide

ἀληθειας ἑτεροδοξȣς λαλȣντας το ψευδος εἰπεν, ὡς ἀπολει ὁ Θεος. και τηρει διαφοραν τȣ ἐμισησας και ἀπολεις· πρωτον μεν εἰ χειρον τȣ ἀπολεις το ἐμισησας· δευτερον δὲ, δια τι το μεν εἰς τον παρεληλυθοτα ἐνεκλινε χρονον, το δε εἰς τον μελλοντα· ἀπολεις παντας τȣς λαλȣντας το ψευδος, ȣ̓τȣς λαλησαντας, ἀλλα τȣς λαλȣντας το ψευδος. εἰ δε τȣτȣς ἀπολλυσι κυριος, πας δε ἀνθρωπος ψευϛης, παντας ἀπολλυσιν ὁ Θεος, ἱνα το εἰναι ἀνθρωποι ἀποθεμενοι, γινωνται Θεοι, ἐπει και Θεοι γεγονοτες, και υἱοι ὑψιϛȣ παντες, γεγονασιν ἀνθρωποι. τȣς ἑτεροδοξȣς ȣ̓ν ἀπολει ὁ Θεος ἐν τῳ μελλοντι αἰωνι.

Ανδρα αἱματων και δολιον βδελυσσεται κυριος, κ.τ.ε.] Ανηρ αἱματων ὁ ἐξ αἱματων γεγεννημενος, ἡ ὁ φονικος.

Εγω δε ἐν τῳ πληθει τȣ ἐλεȣς σȣ εἰσελευσομαι εἰς τον οἰκον σȣ· προσκυνησω προς ναον ἁγιον σȣ ἐν φοβῳ σȣ, κ. τ. ε.] Των πονηρευομενων και παρανομων ȣ̓ παροικȣντων σοι, ȣ̓δε διαμενοντων ὑπο την Θεωριαν σȣ, ἐγω ἐλεῳ τῳ σῳ εἰσελευσομαι εἰς τον οἰκον σȣ. ȣ̔τω γαρ και εἰπειν δυνησομαι, το πρωϊ παραϛησομαι σοι, και ἐποψει με. και ἐπει ȣ̓κ ἀλλως ἡ ἐλεῳ τῳ σῳ εἰσελευσομαι εἰς τον οἰκον σȣ, συν εὐλαβειᾳ πολλῃ ὀνομαζομενῃ φοβῳ σȣ, προσκυνησω σοι πνευματι και ἀληθειᾳ, ἐλθων προς τον ἁγιον σȣ ναον· ναος δε και οἰκος Θεȣ, ἡ ἁγια και ἐναρετος καταϛασις, ἡν οἱ ἐχοντες μετα παρρησιας φασιν. Χριϛος δε ὡς υἱος ἐπι τον οἰκον αὐτȣ, ȣ̔ οἰκος ἐσμεν ἡμεις. ἀλλα και προσφωνȣσιν ἑτεροις πιϛοις γραφοντες· ναος ἁγιος ἐϛε, και τα σωματα ὑμων ναος τȣ ἁγιȣ πνευματος ἐϛιν, ȣ̔ ἐχετε ὑπο Θεȣ. πως γαρ ȣ̓κ οἰκος και ναος Θεȣ, ὁ τηρων τον Ιησȣ λογον, προς ὁν ὁ υἱος και ὁ πατηρ μονην ποιȣνται; δυνατον και την ἐκκλησιαϛικην γνωμην και διδασκαλιαν, οἰκον κυριȣ φαναι και ναον αὐτȣ. δηλȣται τȣτο ἐκ των γραφομενων Τιμοθεῳ· ἱνα εἰδῃς πως δει σε ἐν οἰκῳ κυριȣ ἀναϛρεφεσθαι, ἡτις ἐϛιν ἐκκλησια

aliena ſentiunt, loquentes mendacium appellavit, quos perdet Deus. Obſerva autem verborum, *odiſti*, & *perdes*, diſcrimen: primum quidem an deterius ſit, *perdes*, quam *odiſti*; deinde cur illud in præterito, hoc in futuro poſuerit. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, non eos, qui loquuti ſunt, ſed qui loquuntur mendacium. Quod ſi hos perdit Deus, & omnis homo mendax eſt, omnes perdit Deus, ut homines eſſe deſinentes fiant dii, quandoquidem &, qui dii facti ſunt & filii excelſi omnes, hi fuerunt homines. Cæterum in futuro ſæculo Deus perdet omnes, qui aliena a fide ſentiunt.

Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus, &c.] Vir ſanguinum aut is, qui ex ſanguinibus natus eſt, aut is, qui homicida eſt.

Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domum tuam: adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo, &c.] Cum maligni & iniqui non habitent juxta te, neque ſub aſpectum tuum permaneant, ego miſericordia tua introibo in domum tuam. Sic enim etiam dicere potero: *Mane adſtabo tibi, & videbis me* Et quoniam non aliter, quam tua miſericordia introibo in domum tuam, cum pietate multa, quæ dicitur timor tuus, adorabo te in ſpiritu & veritate ingreſſus in templum ſanctum tuum. Templum autem & domus Dei eſt affectio ſancta & virtute prædita, quam qui habent, loquuntur cum confidentia. Chriſtus vero tanquam filius venit in domum ſuam, cujus nos domus ſumus. Quin & alii fideles per epiſtolam ſic compellantur: *Templum ſanctum eſtis, & corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, quem habetis a Deo.* Quomodo enim non ſit domus & templum Dei, qui ſervat Jeſu ſermonem, & apud quem filius & Pater manſionem faciunt? Poſſet etiam eccleſiaſtica norma & doctrina domus Domini & templum ejus appellari. Id patet ex iis, quæ ſcripta ſunt Timotheo: *Ut ſcias, quo-*

σια Θεου ζωντος. κατ' ἀμφοτερας θεωριας εἰσερχεται τις εἰς τον οἰκον και προσκυνει προς ναον τον ἁγιον κυριου ἐλεῳ Θεου μαλλον ἢ οἰκειᾳ πολιτειᾳ και φρονησει.

Κρινον αὐτους ὁ θεος· ἀποπεσατωσαν ἀπο των διαβουλιων αὐτων. κατα το πληθος των ἀσεβειων αὐτων ἐξωσον αὐτους, ὁτι παρεπικραναν σε κυριε, κ. τ. ε.] Τῳ ἁμαρτανοντι λυσιτελει μαλλον ὑπο Θεου κριθηναι, ἢ ἐξω εἰναι της κρισεως. και το ἀπο μοχθηρων διαβουλιων ἀποπεσειν ου κακον τῳ ἀποπιπτοντι, ουκ ἐρχομενῳ ἐπι το μοχθηρον αὐτων τελος· ὡς ου καλον των κρειττονων μη ἐπι τελος ἐλθειν. πανυ δε χαριεν, πως ουκ εἰρηκε ποθεν ἐξωσιν, ἱνα μη τοις πολλοις σαφες ᾖ. οἰμαι δε ὁτι ἀπο των ἀσεβειων αὐτων, κατα το πληθος αὐτων. ου γαρ ἀφ' ἑαυτου ἐξωθει ὁ θεος τινας. οἱ γαρ μακρυνοντες, φησιν, ἑαυτους ἀπο σου, ἀπολουνται.

Κυριε ὁδηγησον με ἐν τῃ δικαιοσυνῃ σου ἑνεκα των ἐχθρων μου, κατευθυνον ἐνωπιον σου την ὁδον μου, κ. τ. ε.] Ὁ προτιθεμενος ὀρθως φρονειν και πραττειν, πολλους ἐναντιους ἐχει. εἰσι γαρ και ἀνθρωποι και δαιμονες φθονεροι, λυπουμενοι ἐπι τοις ἀγαθοις των κατορθουντων. τουτο δε θεωρησας, και ὁ προκειμενος ου τῃ ἑαυτου δυναμει δεδωκε το ἀπομαχεσθαι τοις ἐπικειμενοις κατ' αὐτου, ἀλλα παρεκαλεσε τον θεον χειρα αὐτῳ ὀρεξαι σκεπαζουσαν αὐτον ἀβλαβη ἀπο των τοσουτων και τηλικουτων πολεμιων φασκων· αὐτος ὠ δεσποτα ὁδηγησον με ἐν τῃ δικαιοσυνῃ σου. ουτω γαρ κατορθωθειη το την ὁδον μου ἐνωπιον σου κατευθυνθηναι.

Ὁτι ουκ ἐστιν ἐν τῳ στοματι αὐτων ἀληθεια, ἡ καρδια αὐτων ματαια. ταφος ἀνεῳγμενος ὁ λαρυγξ αὐτων· ταις γλωσσαις αὐτων ἐδολιουσαν, κ. τ. ε.] Ἐχθρων ἐμποδιζοντων την ὁδον σου φανερωθηναι ἐν ὀφθαλμοις μου, συ κατευθυνον αὐτην ἐνωπιον μου. οἰδα γαρ αὐτους ἐν οἱς περι ὁδου ἐπαγγελλονται, μη ἀληθευοντας, τῳ μη εἰναι ἐν τῳ στοματι αὐτων ἀληθειαν, και ματαιαν εἰναι αὐτων

την

modo te oporteat in domo Domini converſari, quæ eſt eccleſia Dei vivi. Juxtra utramque conſiderationem ingreditur quis in domum Domini, & adorat ad templum ſanctum ejus, magis divina miſericordia quam propria vivendi ratione & conſilio fretus.

Judica illos Deus: decidant a cogitationibus ſuis. Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te Domine, &c.] Peccanti magis expedit a Deo judicari, quam eſſe extra ejus judicium. Decidere autem a pravis cogitationibus, minime malum eſt decidenti, qui ad malum illarum finem non pervenit, ſicut nec bonum eſt, ad finem meliorum non pertingere. Eſt vero ſcitu jucundum, cur non dixerit, unde expelleret, ne id multis perſpicuum foret. Exiſtimo, eos ab ipſo expulſos fuiſſe ab impietatibus ſuis ſecundum multitudinem earum. Neque enim Deus a ſe quemquam repellit. Nam, inquit, *qui elongant ſe a te, peribunt.*

Domine deduc me in juſtitia tua propter inimicos tuos, dirige in conſpectu tuo viam meam, &c.] Qui ſibi proponit recte ſentire & facere, multos adverſarios habet. Sunt enim & homines & dæmones invidia pleni, quos bona recte agentium contriſtant. Id cum perſpiceret Propheta, non propriæ ſuæ virtuti tribuit pugnare contra eos, qui in ſe inſurgerent, ſed invocavit Deum, ut manum ipſi porrigeret, qua incolumis evaderet a tot tantisque hoſtibus, dicens: ipſe Domine deduc me in juſtitia tua: ſic enim fiet, ut in conſpectu tuo dirigatur via mea.

Quoniam non eſt in ore eorum veritas: cor eorum vanum eſt. Sepulcrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, &c.] Cum inimici impediant, quominus via tua perſpicua ſit oculis meis, tu dirige eam in conſpectu meo. Novi enim illos in iis, quæ de via pollicentur, vera non dicere, eo quod non ſit in ore eorum veritas, & vanum ſit cor eorum. Omnia

την καρδιαν. παντα δε τα εκφαινομενα εν τω λαρυγγι αὐτων, νεκρα ἐςι τω ειναι αὐτον ταφον ἀνεωγοτα. ἀλλα και λελογισμενοι σοφισμα τινες εισιν οἱ λογοι αὐτων.

Εἰς αἰωνα ἀγαλλιασονται, και κατασκηνωσεις ἐν αὐτοις, κ. τ. ε.] Αἰων ἐςι συςημα φυσικον, ἐκ σωματων ποικιλων λογικας διαφορας περιεχον της τε θεε γνωσεως ἑνεκεν. εἰς αἰωνα, φησιν, ἀγαλλιασονται, ὁτι και αἰωνιος ἑαυτοις κατασκηνωσις.

Και καυχησονται ἐπι σοι παντες οἱ ἀγαπωντες το ὀνομα σε· ὁτι συ εὐλογησεις δικαιον, κυριε, κ. τ. ε.] Εἰ κρειττες οἱ ἀγαπωντες των φοβεμενων, το καυχασθαι μαλλον των ἀγαπωντων ἐςιν. εἰ δε ἐςι τις εὐλογος καυχησις και ἐν φοβω κυριε, ἐλαττων ἐςιν αὐτη τε, καυχησονται ἐν σοι. εὐλογει δε Νωε τον Σημ, και τον Ιαφεθ, εὐλογει Μελχισεδεκ τον Αβρααμ, και ὁ Ισαακ τον Ιακωβ, και ὁ Ιακωβ τες δωδεκα, και ὁ Μωσης τας φυλας, ἀλλα ὑπερ παντα ταυτα και μετα ταυτα αὐτος ὁ κυριος εὐλογησει τον δικαιον, ἀναλογον τω, αὐτος ὁ λαλων παρειμι, και τω, μη αὐτος συμπορευση.

Ως ὁπλω εὐδοκιας ἐςεφανωσας ἡμας, κ. τ. ε.] Ταυτον ἐςι των δικαιων ὁπλον και ςεφανος· ὡς τον ὁπλισαμενον ἐςεφανεσθαι, και τον ςεφανεμενον ὡπλισθαι. ἐχει δε τετο τι ὁμοιον τω, ςεφανω δε τρυφης ὑπερασπισει σε. ἡ γνωσις ἡ τε θεε, εἰ μεν ἀμυνεται τες πολεμιες, ὁπλον ἐςιν εὐδοκιας· εἰ δε βασιλευειν ποιει τινα των παθων, ςεφανος ὀνομαζεται. τεμνεται δε ἡ τε θεε γνωσις εἰς δυο, εἰς πραξιν και θεωριαν. και της μεν πραξεως ὁπλον της εὐδοκιας ἐςι, της δε θεωριας ὁ ςεφανος. τετηρηται δε και ἡ ταξις. προ γαρ τε ςεφανε το ὁπλον, ἐπειδη και προ της θεωριας ἡ πραξις.

autem, quæ pronuntiat guttur eorum, mortua ſunt, quod ipſum ſepulcrum patens ſit. Quin & ſophiſmatis pleni ſunt ſermones eorum.

In æternum exſultabunt, & habitabis in eis, &c.] Αἰὼν ſæculum, eſt ſyſtema phyſicum, ex variis corporibus differentias continens rationales propter Dei cognitionem. In æternum, inquit, exſultabunt, quoniam æterna ipſis eſt habitatio.

Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices juſto, Domine, &c.] Si meliores ſunt, qui diligunt, quam qui timent, gloriatio magis convenit diligentibus. Si quæ autem etiam in timore Dei laudabilis eſt gloriatio, utique minor eſt ea, qua gloriabuntur in te. Benedicit Noe Semo & Japheto; benedicit Melchiſedech Abrahamo, & Iſaac Jacobo, & Jacob duodecim, & Moyſes tribubus; ſed ſuper hæc omnia & poſt hæc, ipſemet Dominus benedicet juſto, juxta illud: *Ipſe, qui loquebar, adſum*, & iſtud: *Non ipſe ibis.*

Ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos, &c.] Idem eſt juſtorum ſcutum & corona, ita, ut qui hoc ſcuto armatus eſt, coronetur; & qui coronatus eſt, hoc ſcuto armetur. Innuit autem hoc quid ſimile iſti: *corona autem deliciarum proteget te.* Scientia itaque Dei, dum quidem arcet hoſtes, ſcutum eſt bonæ voluntatis, dum vero aliquem regem facit affectuum, corona nominatur. Porro Dei ſcientia bifariam dividitur, in actionem & contemplationem; atque actionis quidem ſcutum eſt bonæ voluntatis, corona vero contemplationis. Cæterum hic etiam ſervatus eſt ordo. Scutum enim eſt ante coronam, quoniam etiam actio eſt ante contemplationem.

ΨΑΛΜΟΣ ϛ'.

Εἰς το τελος, ἐν ὑμνοις ὑπερ της ὀγδοης, ψαλμος τῳ Δαυιδ, κ. τ. ἑ.] Ὑπερ της ὀγδοης και ὁ ἑνδεκατος. διαφερυσι δε αἱ ἐπιγραφαι τυτυ και τυ ἑνδεκατυ, ὁτι ὑτος μεν ἐϛιν, εἰς το τελος ἐν ὑμνοις ὑπερ της ὀγδοης ψαλμος τῳ Δαυιδ, ἐκεινος δε, εἰς το τελος ὑπερ της ὀγδοης ψαλμος τῳ Δαυιδ. τῃ δε ὀγδοῃ, οἰμαι, θυμος ἐλεγχει και οργη παιδευει.

Κυριε μυ τῳ θυμῳ συ ἐλεγξῃς με, μηδε τῃ ὀργῃ συ παιδευσῃς με, κ. τ. ἑ.] Θυμος ἐϛιν ὁρμη ἐπιθυμιας ἡμερυ ψυχης κατ' ἐξοχην ἀμυνης. λεγει ὑν· εἰ και ὀξυτερον ὁ θυμος ἐλεγχει, και ὀργη ταχιον παιδευει, ἐγω δια την ἀσθενειαν μυ δεομαι τυ ἐλευς συ, δι' ἀλλης ἐλεγχθηναι και παιδευθηναι θεραπειας ὑτηλικυτον προσαγυσης τον πονον.

Ιασαι με κυριε, ὁτι ἐταραχθη τα ὀϛα μυ και ἡ ψυχη μυ ἐταραχθη σφοδρα, κ. τ. ἑ.] Νοσυντα με την ψυχην ἰασαι· και γαρ τεταραγμεναι εἰσι των ὀϛων αὐτης αἱ ἁρμονιαι, και αὐτη δε σφοδρα τεταρακται.

Και συ κυριε ἑως ποτε; κ. τ. ἑ.] Τυτο ἐλλειπτικως εἰρηται, ἀντι τυ, ἑως ποτε ὑ ῥυῃ την ψυχην μυ, ὑδε σωζεις με κατα τον ἐλεον συ, ὑδε ἐπιϛρεφεις με; ὁ μηθαῤῥων δε ἐπι ἐργοις σωθηναι ἐρει, σωσον με ἑνεκεν τυ ἐλευς συ. μετα το ἀκυσαι ὁτι κυριος ἀφειλε το ἁμαρτημα αὐτυ, πειρασμοις και θλιψεσι παλαιων ὁ Δαυιδ και φαρμακων.... γενομενος περι της των φαρμακων ἀπαλλαγης παρακαλει τον ἰατρον.

Επιϛρεψον κυριε, ῥυσαι την ψυχην μυ· σωσον με ἑνεκεν τυ ἐλευς συ, κ. τ. ἑ.] Δυο τιθησιν ἐνταυθα το ἐπιϛρεψαι, και ῥυσασθαι την ψυχην αὐτυ. το γαρ μαλιϛα τοις δικαιοις ἠν περισπυδαϛον. ἐπιϛρεψον, οἱον, εἰς την οἰκειοτητα ἀποκαταϛησον. ἀλλα και ῥυσαι ἐν πο-

λεμιοις

PSALMUS VI.

In finem in carminibus pſalmus David pro octava, &c.] Pro octava etiam undecimus inſcribitur. Hujus autem differt inſcriptio a titulo undecimi, quod hic inſcribatur: *in finem in carminibus pro octava pſalmus David*; undecimus vero, *in finem pro octava pſalmus David.* Octava autem, opinor, furor arguit & ira corripit.

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, &c] Furor eſt impetus concupiſcentiæ animi manſueti per exceſſum vindictæ. Ait igitur: Etſi acerbius furor arguat, & ira citius corripiat; ego tamen propter infirmitatem meam deprecor miſericordiam tuam, ut alia curandi ratione arguar & corripiar, quæ non tantam adferat moleſtiam.

Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea, & anima mea turbata eſt valde, &c.] Infirmum me anima ſana; nam conturbatæ ſunt omnes oſſium ejus compagines, & ipſa turbata eſt valde.

Sed tu Domine uſquequo? &c.] Hoc per omiſſionem dictum eſt pro eo: usquequo non liberas animam meam, & non ſervas me ſecundum miſericordiam tuam, neque convertis me? Qui autem non confidit in operibus ſuis ſe ſalvandum, dicet: *Salvum me fac propter miſericordiam tuam.* Poſtquam audivit, Dominum abſtuliſſe peccatum ejus, tentationibus & tribulationibus colluctans David, & remediis guſtatis amaris medicum rogat, ut ejusmodi remedia auferat.

Convertere Domine & eripe animam meam: Salvum me fac propter miſericordiam tuam, &c.] Duo hic ponit, Dei converſionem, & liberationem animæ ſuæ. Hoc enim juſtis maxime erat expetendum. *Convertere*, quaſi dicat, inter propria repone. Sed & libera eam

λειμιοις αὐτην ὑσαν. ἀπεςραφης δια τας ἁμαρτιας μυ, ἐπιςρεψον δια την φιλανθρωπιαν συ, και προς παιδευσιν ἐνδυς με τοις πειρασμοις.

Οτι ὑκ ἐςιν ἐν τῳ θανατῳ ὁ μνημονευων συ, ἐν δε τῳ ᾀδῃ τις ἐξομολογησεται σοι; κ. τ. ε.] Ο μνημονευων θευ τυ λεγοντος· ἐγω εἰμι ἡ ζωη, ὑκ ἐςιν ἐν τῳ θανατῳ. ὑκ ἐσιν ἐν τῳ θανατῳ τῳ ἐσχατῳ ἐχθρῳ θευ τυγχανοντι μεμνησθαι συ. διο ῥυσαι με ἀπ᾽ αὐτυ, ἱνα παλιν μνημονευω συ. δια τυτο δε και οἱ προ θανατυ ἁμαρτανοντες ὑ μεμνηνται τυ θευ. ἠτοι ἐν ᾀδῃ ὑδεις ἐξομολογησεται, ἠ πανυ ὀλιγοι. τυτο γαρ ἐμφαινει ἀπο ταυτης, και μηποτε δια το, ἐλθετω δη θανατος ἐπ᾽ αὐτυς και καταβητωσαν εἰς ᾀδυ ζωντες. οἱ ζωντες εἰς ᾀδυ καταβαινοντες μεμνησθαι δυνανται τυ θευ ὡς ὑκ ὀντες ἐν τῳ θανατῳ, και ἐξομολογεισθαι αὐτῳ.

Εκοπιασα ἐν τῳ ςεναγμῳ μυ, κ. τ. ε.] Τοιυτον ςεναγμον οἱ ὑιοι Ισραηλ ςεναξαντες ἐν Αἰγυπτῳ, εἰσηκυσθησαν. και Παυλος δε λεγων, οἱ ὀντες ἐν τῳ σκηνει ςεναζομεν, το ὁμοιον ποιει. τοιυτον ἐςι και το, ὠρυομην ἀπο ςεναγμυ της καρδιας μυ. και ὑκ ἀρκει ςεναξαι, ἀλλ᾽ ὡςε κοπιασαι δει. χαριεντως δε εἰς προτροπην ἁγνειας χρησομεθα τῳ λογῳ τυτῳ· λυσω καθ᾽ ἑκαςην νυκτα την κλινην μυ, ὑπο μονων των ἀει καθαρευοντων ἀπο μιξεως φασκοντες καλως λεγεσθαι το, λυσω καθ᾽ ἑκαςην νυκτα την κλινην μυ· ὑτοι δε και χολαζοντες τῃ προσευχῃ, ἐν δακρυσι βρεχυσιν ἑαυτων ἐπι τοις ἡμαρτημενοις παλαι την ςρωμνην. δια δυτο εἰπε, μακαριοι οἱ κλαιοντες νυν.

Ετα-

inter hoſtes verſantem. Averſus es propter peccata mea, convertere propter benignitatem tuam, & ad correptionem tradas me tentationibus.

Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi? &c.] Qui meminerit Dei dicentis: *Ego ſum vita*, is non eſt in morte. In morte, quæ eſt ultimus Dei hoſtis, nulla tui memoria haberi poteſt. Idcirco libera me ab illa, ut iterum tui memor ſim. Propterea & qui ante mortem peccant, non ſunt memores Dei. Aut in inferno nullus confitebitur, aut valde pauci. Hoc enim ex eo declarat, & fortaſſe ob illud: *Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viventes.* Qui viventes in infernum deſcendunt, Dei meminiſſe poſſunt, ipſique confiteri, quippe non ſint in morte.

Laboravi in gemitu meo, &c.] Talem gemitum filii Iſrael edentes in Ægypto, exauditi ſunt. Quin & Paulus eodem modo facit, cum ait: *Qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus.* Tale & illud: *Rugiebam a gemitu cordis mei.* Neque ſatis eſt gemere, ſed oportet quodammodo laborare. Pulchre autem ad ſuadendam caſtitatem utemur his verbis: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum*, aſſerentes ab iis ſolis, qui a commixtione ſunt mundi, recte dici: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum.* Hi autem etiam orationi vacantes ob ea, quæ olim peccaverunt, ſtratum ſuum lacrymis rigant. Ideo dixit: *Beati, qui nunc fletis.*

Turbatus eſt a furore oculus meus: inveteravi inter omnes inimicos meos, &c.] Nihil æque mentem obtenebrat, ac animus perturbatus. Propter hanc oculi perturbationem haud pure ſed confuſe cernit

Εταραχθη ἀπο θυμυ ὁ ὀφθαλμος μυ, ἐπαλαιωθην ἐν πασι τοις ἐχθροις μυ, κ. τ. ε.] Οὐδεν ὑτω τυφλοι ποιει ὡς θυμος ταρασσομενος. δια ταυτην την τυ ὀφθαλμυ ταραχην ὐ καθαρως, ἀλλα συγκεχυμενως ὁρᾳ και ὁ βλεπειν τα νοητα δοκων. το δε, ἐπαλαιωθην, οἱον παλαιος και παλυχρονιος γεγονα, ἐν αὐτοις διατριβων ἐν τῳ ἰβιῳ ὁπυ εἰσι· και τον παλαιον παρ᾽ αὐτοις ἀνελαβον ἀνθρωπον, ὃν ταις πραξεσιν αὐτυ, τον φθειρομενον κατα τας ἐπιθυμιας της ἀπατης.

Αποςήτε ἀπ᾽ ἐμυ παντες οἱ ἐργαζομενοι την ἀνομιαν, κ. τ. ε.] Δαιμονων το δια παντος την ἀνομιαν ἐργαζεσθαι· ἀνθρωπων το μη δια παντος· ἀγγελων το μηδεποτε.

Οτι εἰσηκυσε κυριος της φωνης τυ κλαυθμυ μυ. εἰσηκυσε κυριος της δεησεως μυ, κυριος την προσευχην μυ προσεδεξατο, κ. τ. ε.] Ο των κλαιοντων μακαρισμον συνιεις, και κλαιων, ταυτα ἐρει πασι τοις παρυσιν αὐτῳ ἐργαζομενοις την ἀνομιαν, ὁρατοις, ἀορατοις. πρωτον δε ὁ θεος φωνης και κλαυθμυ ἀκυει, εἰτα δεησεως, εἰτα την προσευχην προσδεχεται.

Αἰσχυνθειησαν και ταραχθειησαν σφοδρα παντες οἱ ἐχθροι μυ, κ. τ. ε..] Η αἰσχυνη εἰς συναισθησιν ἀγει τον ἁμαρτανοντα. παυσασθε, φησιν, ἐμοι τα ὀνειδη προσφεροντες· τα οἰκεια δε κακα λογιζομενοι, αἰσχυνης και ταραχης ἀναπλησθητε. δικαιον γαρ και φοβερον το θειον κριτηριον.

Επιςρα-

nit is, qui ſpiritalia intueri videtur. Cæterum iſtud, *inveteravi*, idem eſt, ac ſi dicat, ſenior & multorum annorum factus ſum, dum inter ipſos commoratus ſum in hac vita, ubi exiſtunt. Vel, inter eos veterem cum actibus ejus hominem aſſumſi, *qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris.*

Diſcedite a me omnes, qui operamini iniquitatem, &c.] Dæmones ſemper iniquitatem operantur; homines non ſemper; angeli nunquam.

Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam ſuſcepit, &c.] Qui flentium beatitudinem intelligit, & flet, hæc dicet omnibus ipſi adſtantibus, operantibus iniquitatem, tam viſibilibus quam inviſibilibus. Primum autem Deus vocem & fletum audit, deinde deprecationem, denique ſuſcipit orationem.

Erubeſcant & conturbentur vehementer omnes inimici mei, &c.] Pudor peccantem ad ſui ipſius ſenſum revocat. Deſinite, inquit, mihi convicia ingerere, & propria mala reputantes, pudore & perturbatione repleamini. Juſtum enim & tremendum eſt Dei judicium.

Convertantur & erubeſcant valde velociter, &c.] Si victores evadimus, ea, quæ contra nos pugnant, pudore confunduntur, præſertim cum homo quispiam his melior invenitur, & confundens ea perturbat ſapientia ſua. Forte etiam accidit, ut ea pudefacta convertat. Quin & ſanctus cito hoc præſtat.

Ejus-

Επιϛραφειησαν και αἰσχυνθειησαν σφοδρα δια ταχυς, κ. τ. ε.] Εαν νικησωμεν, τα ἀντιπαλαιοντα καταισχυνονται; μαλιϛα ὁτε τις ὁ ἀνθρωπος τυτων κρειττων εὑρισκεται, και συγχεων ταρασσει αὐτα τῃ ἑαυτυ σοφιᾳ. ταχα δε και ἐπιϛρεφει αὐτα αἰσχυνθεντα, και ταχεως ὁ ἁγιος τυτο ποιει.

Τυ αὐτυ.] Νοησεις ταυτα λεγεσθαι και προς τυς την κατασκευην αὐτῳ κατεργασαμενυς ἀορατυς ἐχθρυς διαφθονυμενυς τῃ κατα θεον αὐτυ προκοπῃ, και μετα την ἁμαρτιαν ἐπιβαινοντας, ἐν οἱς ἐλεγον· υκ ἐϛι σωτηρια αὐτῳ ἐν τῳ θεῳ αὐτυ.

Ejuſdem.] Hæc etiam dici putabis adverſus inviſibiles hoſtes, qui divinum ejus progreſſum invidentes inſidias ei ſtruxerunt, & poſt ejus peccatum inſultabant, dicentes: *Non eſt ſalus ipſi in Deo ejus.*

EX COMMENTARIIS ORIGENIS IN PSALMUM VI.

Poſſibile eſt conſiderare ex his maxime doloribus, quos in hoc corpore poſiti ſentimus, qui, quamvis magni ſint, brevis certe ſunt temporis, pro eo, quod ſi paulo vehementiores extiterint, continuo etiam vitæ celerem inferunt finem. Denique multi, ſi res popoſcerit, pro pietatis confeſſione in ipſis tormentis animam reddunt: alii vero in ipſo jam coronæ aditu poſiti denegant fidem, quam usque ad mortem propoſuerant confiteri. Et hoc non utique diminutione propoſiti patiuntur, ſed vi doloris nimia & intolerabili ſuperati. Si ergo in hac præſenti vita tam intolerabiles ſunt pœnarum dolores, quid putandum eſt, cum non jam craſſiori anima utetur indumento, ſed cum id ſpiritale effectum ex reſurrectione recipiet, & eo vehementius utique, quo ſubtilius eſt, ſentiet vim doloris? Puto enim, quod quanta differentia eſt in præſenti ſæculo nudum verberari, quam veſtitum, ad perſentiendum ſcilicet cruciatum, eo quod vehementius nudum corpus crucient verbera, quam veſtitum: tantum puto futuram differentiam doloris, cum corpus humanum craſſitudinis hujus indumento depoſito velut nudum corpus cœperit ſuſtinere tormenta.

ΨΑΛΜΟΣ ζ.

Κυριε ὁ θεος μȣ ἐπι σοι ἠλπισα, σωσον με ἐκ παντων των διωκοντων με, και ῥυσαι με, μηποτε ἁρπαση ὡς λεων την ψυχην μȣ, κ. τ. ε.] Καθ' ἑκαςον των ἐπι ἁμαρτιᾳ ἐρεθισμων διωκομεθα ὑπο τȣ ἐνεργȣντος το ἐρεθιζον. διοπερ ἐκ τȣτȣ νοει ὁσοι διωκȣσι τον ἀνθρωπον, ἐξ ὡν ὁ προφητης ῥυσθηναι εὐχεται, εἰ μη ῥυσθειη, της ψυχης αὐτȣ ὡς ὑπο λεοντος ἁρπασθησομενης.

Κυριε ὁ θεος μȣ, εἰ ἐποιησα τȣτο, εἰ ἐςιν ἀδικια ἐν χερσι μȣ, κ. τ. ε.] Προς ἀμνησικακιαν χρησιμον το ῥητον. εἰ ἐποιησα, φησι, τȣτο ὁ πασχω, εἰ ἐπανεςην τῳ πατρι, ἠ παρενομησα. προβαλλεται γαρ το ἀμνησικακον, τον τȣ θεȣ ἐλεον ἐκκαλȣμενος.

Εἰ ἀνταπεδωκα τοις ἀνταποδιδȣσι μοι κακα, ἀποπεσοιμι ἀρα ἀπο των ἐχθρων μȣ κενος, κ. τ. ε.] Εἰ ὁ παιδαγωγος νομος συγχωρει ἀνταποδιδοναι κακα, ὡς νηπιοις τοις παιδαγωγȣμενοις ἐτι, ȣ̓τος ȣ̓κ ἐτι νηπιος ἠν ἐν χριςῳ, ἀλλ' ἐκτοτε εὐαγγελικος τις. ἀποπεσοιμι ἀρα. ὁ μεν δικαιος νικησας, πληρης ἀπο των ἐχθρων ἐξερχεται· ὁ δε φαυλος ὡς νικηθεις ἀποπιπτει αὐτων κενος, και ȣ̓δεν ἐχων πληρωματος.

Τȣ αὐτȣ.] Κενος ἐςιν ὁ μη λεγων, και ἐκ τȣ πληρωματος αὐτȣ ἡμεις παντες ἐλαβομεν. οἱ δε τοιȣτοι και καλαμοι λεγονται τρεφοντες ἐν ἑαυτοις θηρια, περι ὡν εἰρηται· ἐπιτιμησον τοις θηριοις καλαμȣ. και ὁ διαβολος δε παρα παπυρον κοιμαται, φησιν ὁ Ιωβ, και βȣτομον, και καλαμον. αὐτος γαρ ἐςι βασιλευς των ἐν τοις ὑδασι.

Καταδιωξαι ἀρα ὁ ἐχθρος την ψυχην μȣ, και καταλαβοι, και καταπατησαι εἰς γην την ζωην μȣ, και την δοξαν μȣ εἰς χȣν κατασκηνωσαι, κ. τ. ε.] Η ζωη τȣ ἐτι την εἰκονα τȣ χοικȣ φορȣντος, καταπεπατηται ὑπο τȣ ἐχθρȣ εἰς γην· ȣ̓τος δε κἀν δοξαζεσθαι ποτε δοκῃ,

κατεσ-

PSALMUS VII.

D*omine Deus meus in te ſperavi, ſalvum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me, ne quando rapiat ut leo animam meam, &c.*] Quoties ad peccatum incitamur, toties urgemur ab eo, qui efficit incitamentum. Quapropter hinc intellige, quot perſequutores habeat homo, ex quibus liberari ſe orat Propheta, cujus anima, ni liberata fuerit, veluti ab leone devoranda ſit.

Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, &c.] Ad injuriarum oblivionem utile eſt hoc dictum. Si feci, inquit, quod patior: ſi inſurrexi adverſus patrem, aut inique egi. Proponit enim injuriarum oblivionem, divinam invocans miſericordiam.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis, &c.] Lex tanquam pædagogus ut parvulis, qui adhuc erudiuntur, reddere mala permittit, at hic non amplius erat parvulus in Chriſto, ſed jam vir quidam evangelicus. *Decidam merito.* Juſtus victor plenus ab inimicis egreditur, malus vero victus decidit ab illis inanis, nec ullam habet plenitudinem.

Ejusdem.] Inanis eſt, qui non dicit: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Qui vero ejusmodi ſunt, arundines etiam vocantur, quæ in ſe enutriunt feras, de quibus dictum eſt: *Increpa feras arundinis.* Et *Diabolus*, inquit Job, *dormit juxta papyrum, & calamum, & carectum.* Ipſe enim rex eſt eorum, quæ ſunt in aquis.

Perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat, &c.] Vita ejus, qui adhuc terreni imaginem portat, in terram conculcatur ab inimico. Ejus gloria, etſi celebrari aliquando videa-

κατεσκηνωσεν αὐτȣ ἡ δοξα εἰς χȣν, ὡς των ποιȣντων τι δια δοξαν και τον παρα πολλων ἐπαινον, ἠν την παρ᾽ αὐτων ἀποδοχην.

Αναςηθι κυριε ἐν ὀργῃ σȣ, ὑψωθητι ἐν τοις περασι των ἐχθρων μȣ, κ. τ. ε.] Οὐ ςωματικως νοητεον το ἀναςηναι, ἀλλα το τιμωρητικον, και ἀναλωτικον.

Τȣ αὐτȣ.] Εἰ ἡ ὀργη τȣ θεȣ παιδευει τȣς μη λογῳ παιδευθηναι θελησαντας αὐτȣ, ὁ ταυτα λεγων, παιδευθηναι τινας εὐχεται. ὁταν δε τελος και περας λαβῃ ἡ ἐχθρα, των ἐχθρων τȣ χριςȣ καταργȣμενων, ὑψȣται ἐν αὐτοις τοις περασι των ἐχθρων ὁ κυριος, και καθ᾽ ἑκαςον των δια κακιας ἐχθρων χριςȣ ὑψȣται ὁ κυριος, περας λαβȣσης της ἐχθρας, και ἀρχην ἐχȣσης της καταλλαγης και φιλιας. το δε ὁμοιον ἐρεις και περι των ἐχθρων τȣ δικαιȣ.

Εξεγερθητι κυριε ὁ θεος μȣ ἐν προςαγματι ᾧ ἐνετειλω, και συναγωγη λαων κυκλωσει σε, κ. τ. ε.] Αντι των, μεθ᾽ ȣ̔ ἐνετειλω προςαγματος ἐξεγερθητι, προςασσων αὐτο δυναμεσι συνεργȣσαις τῃ κυκλȣσῃ σε συναγωγῃ λαων.

Και ὑπερ ταυτης εἰς ὑψος ἐπιςρεψον. κυριος κρινει λαȣς, κ. τ. ε.] Εἰς το ὑψος ὁθεν καταβεβηκας, ἐπιςρεψον μετα την ἀναςασιν.

Τȣ αὐτȣ.] Οταν ὑψωθω, φησι, παντας ἑλκυσω προς ἐμαυτον.

Συντελεσθητω δη πονηρια ἁμαρτωλων, κ. τ. ε.] Οταν ȣ̓κετι ἁμαρτανῃ τις, συντελειται αὐτȣ ἡ πονηρια· ἡ πονηρια των ἁμαρτωλων ὁ διαβολος ἐςι.

Εαν μη ἐπιςραφητε, ἑως τȣ, καταβησεται, κ. τ. ε.] Μηποτε παρασεσιωπημενως ταυτα περι τȣ διαβολȣ εἰρηται. ȣ̔τος γαρ προ τȣτοις και ὠδινησεν ἀδικιαν και τα ἑξης, ὀργη τυγχανων. ὁ πατηρ δε τȣ εἰποντος· ἐγω εἰμι ἡ ζωη, ȣ̓χ ἑτοιμαζει ἐν τῳ τοξῳ αὐτȣ σκευη θανατȣ· τιθησι γȣν το τοξον αὐτȣ ἐν τῃ νεφελῃ, ἱνα μη ἐπαγαγῃ ὑδωρ κατακλυσμȣ ἐπι την γην. διο περι τȣ διαβο-

tur, in pulverem tamen deducta eſt; non ſecus, ac eorum gloria, qui quidpiam faciunt, ut gloriam & laudem vulgi captent, & ab illis approbentur.

Exſurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum, &c.] Iſtud *exſurge* non corporeo, ſed eo accipiendnm eſt ſenſu, qui vindictam & internecionem ſignificet.

Ejuſdem] Si ira Dei corripit eos, qui ejus verbo corripi noluerunt, is, qui hæc dicit, nonnullos corripi rogat. Quando vero finem ac terminum acceperit inimicitia, inimicis Chriſti jam deletis, in ipſis inimicorum finibus Dominus exaltatur, & in quolibet eorum, qui propter malitiam Chriſto inimici erant, Dominus extollitur, inimicitia finem capiente, atque reconciliatione amicitiaque exordiente. Simile quid dices & de inimicis juſti.

Exſurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandaſti, & ſynagoga populorum circumdabit te, &c.] Quaſi dicat, cum præcepto, quod mandaſti, exſurge, declarans illud poteſtatibus, quæ populorum ſynagogæ te circumdanti adjutrices ſunt.

Et propter hanc in altum regredere. Dominus judicat populos, &c.] In altum, unde deſcendiſti, regredere poſt reſurrectionem.

Ejuſdem.] *Cum exaltatus fuero*, inquit, *omnia traham ad me ipſum.*

Conſummetur nequitia peccatorum, &c.] Quando aliquis jam amplius non peccat, tunc ejus iniquitas conſummatur; vel etiam iniquitas peccatorum diabolus eſt.

Niſi converſi fueritis, uſque ad illud *deſcendet, &c.*] Forte hæc tacite de diabolo dicta ſunt. Hic enim, cum ipſa ira ſit, parturiit injuſtitiam, & cætera, quæ ſequuntur. Pater autem illius, qui dixit: *Ego ſum vita*, non parat in arcu ſuo vaſa mortis, ſed ponit arcum ſuum in nube, ut non inducat aquam diluvii

διαβολȣ ταυτα λεγεσθαι νομιςεον. και πεπυρωμενα τȣ πονηρȣ ἐςιν, ἁ ἐξειργασατο τοις καιομενοις και πυρȣμενοις ὑπο παθων.

Τȣ αὐτȣ εἰς το, και ἐν αὐτῳ ἡτοιμασε σκευη θανατȣ, κ. τ. ε.] Σκευη θανατȣ εἰσιν ἀκαθαρτα λογικα, ἠ αἱ τον θανατον ἐχȣσαι ψυχαι· ὡς σκευη ζωης αἱ την ζωην ἐχȣσαι ψυχαι· ὑτω γαρ και Παυλον σκευος ἐκλογης ὠνομασεν ὁ κυριος.

Ιδȣ ὠδινησεν ἀδικιαν, συνελαβε πονον, και ἐτεκεν ἀνομιαν, κ. τ. ε.] Ο μη φιλοθεος, ἀλλα φιληδονος ἀναλογον αἱς δȣλευει ἡδοναις συλλαμβανει πονον ἑνα συνημμενον, και μη ἐχοντα μεταξυ διαλειμμα, και ὠδινει ἀδικιαν, και τικτει ἀνομιαν. ἐκ δε των ἐναντιων, ὁ μη φιληδονος, ἀλλα φιλοθεος, ἀναλογον οἱς ἀναδεχεται δι' ἀρετην πονοις, συλλαμβανει εὐπαθειαν, την χαραν, μιαν συνημμενην, και μη ἐχȣσαν μεταξυ διαλειμμα, και ὠδινει δικαιοσυνην, και τικτει εὐνομιαν· και ὑτως τεκνον γινεται εὐνομιας, ἀνομιαν ἑκαςην μισων.

Τȣ αὐτȣ εἰς το αυτο.] Ετεκεν ἀνομιαν, ἐπειδη συνελαβε πονον, και ὠδινησεν ἀδικιαν. αὑτη γαρ ἐςιν ἀκολȣθια φυσεως. ὠδινησεν Αχιτοφελ την πονηραν εἰσηγησαμενος γνωμην.

Λακκον ὠρυξε και ἀνεσκαψεν αὐτον, και ἐμπεσειται εἰς βοθρον ὁν εἰργασατο. ἐπιςρεψει ὁ πονος αὐτȣ εἰς κεφαλην αὐτȣ, και ἐπι κορυφην αὐτȣ ἡ ἀδικια αὐτȣ καταβησεται, κ. τ. ε.] Μηποτε ὁ λακκος χωριον κολασεως ἐςιν, εἰς ὁν προνοιᾳ Θεȣ αὐτος ὀρυξας ἐμπεσειται. ἰσοπεδος δε ἐςιν αὐτȣ ἡ κορυφη τῳ λοιπῳ σωματι. ὐδεν γαρ αὐτȣ ἀνω. διο και δρακων πȣ λεγεται. εἰκοτως ὑν ἡ ἐπαρθεισα και ὑψωθεισα κατα της γνωσεως τȣ Θεȣ ἀδικια αὐτȣ καθαιρȣμενη ἐπι την κορυφην αὐτȣ καταβησεται.

ΨΑΛ-

in terram. Quapropter hæc de diabolo dici, exiſtimandum eſt. Ignita ſunt maligni jacula, quæ præparavit iis, quos affectus urunt & incendunt.

Ejusdem in illud: *Et in eo paravit vaſa mortis, &c.*] Vaſa mortis appellat impuras animas, quod mortem contineant, quemadmodum vaſa vitæ ſunt animæ, quæ vitam habent. Sic enim & Paulum vas electionis vocavit Dominus.

Ecce parturiit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem, &c. Qui non Deum, ſed voluptates amat, id ex iis, quibus ſervit, voluptatibus aſſequitur, ut concipiat laborem una connexum, nec ullo intervallo disjunctum, ſimulque parturiat injuſtitiam, ac pariat iniquitatem. Econtrario, qui non voluptates, ſed Deum amat, id ex iis, quos propter virtutem ſuſcipit, laboribus aſſequitur, ut concipiat animi tranquillitatem, gaudium una connexum, nec ullo intervallo disjunctum, ſimulque parturiat juſtitiam, & pariat æquitatem. Et ſic filius evadit æquitatis, odio habens quamlibet iniquitatem.

Ejusdem.] Peperit iniquitatem, quoniam concepit dolorem, & parturiit injuſtitiam. Hæc enim eſt naturæ conſequentia. Parturit Achitophel malignæ auctor ſententiæ.

Lacum aperuit, & effodit illum, & incidet in foveam, quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus, & in verticem ipſius iniquitas ejus deſcendet, &c.] Forte lacus ſupplicii locus eſt, in quem providentia Dei incidet, qui eum effoderit. Exæquatur autem cacumen ejus reliquo corpori. Nihil eſt enim ſupra. Quamobrem & draco alicubi dicitur. Merito ergo, quæ attollitur & exaltatur contra Dei cognitionem injuſtitia ejus, deſtruetur, & in verticem ipſius deſcendet.

ΨΑΛΜΟΣ ή.

Εἰς το τελος, ὑπερ των ληνων, ψαλμος τῳ Δαυιδ, κ. τ. ε.] Και ἐν τῳ π'. και πγ'. ψαλμῳ την, ὑπερ των ληνων, εὑρησεις ἐπιγραφην. προς δε ταυτα λαβωμεντα περι Νωε φυτευοντος ἀμπελον, τηντε περι τȣ Ιȣδα παρα Ιακωβ εὐλογιαν, δεσμευων προς ἀμπελον τον πωλον αὐτȣ· και την Ισσαχαρ, ὁς ἰδων την αναπαυσιν ὁτι καλη, και την γην ὁτι πιων, ὑπεθηκε τον ὠμον εἰς το πονειν, και ἐγεννηθη ἀνηρ γεωργος, και μην Οζιας γεωργος ἠν, ἀμπελȣργȣς ἐχων ἐν τῃ ὀρεινῃ. και ἡ γυνη δε παντος δικαιȣ ὡς ἀμπελος ἐςιν εὐθηνȣσα ἐν τοις κλιτεσι της οἰκιας αὐτȣ, ῳ γινεται οἰνος εὐφραινων καρδιαν ἀνθρωπȣ. και ὁ ἐκκλησιαςης ἐφυτευσεν ἀμπελωνας, ὠρυξε ληνον. και ὁ Σολομων φυσιν· οἰνῳ δε αἱ ληνοι σȣ ἐκβλυζωσιν.

Τȣ αὐτȣ.] Ληνοι εἰσι φυσεις λογικαι, τȣς ἐκ της πνευματικης ἀμπελȣ καρπȣς ὑποδεξαμεναι.

Εκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον, κ. τ. ε.] Εν τῳ κατα Ματθαιον, προτερον μεν οἱ προαγοντες τον σωτηρα, ἀλλα και οἱ ἀκολȣθȣντες αὐτῳ ἐκραζον λεγοντες· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαυιδ, εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριȣ, ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις. ὀλιγον δε ὑςερον γεγραπται, ὁτι ἰδοντες οἱ ἀρχιερεις και οἱ γραμματεις τα θαυμασια ἁ ἐποιησε, και τȣς παιδας κραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ και λεγοντας, ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαυιδ, ἠγανακτησαν και εἰπον αὐτῳ· ἀκȣεις τι ȣτοι λεγȣσιν; ὁ δε Ιησȣς λεγει αὐτοις, ναι. ȣδε ποτε ἀνεγνωτε ὁτι ἐκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων, και τα λοιπα. ἐοικεν ȣν ὁ Ματθαιος τȣς αὐτȣς ὀχλȣς λεγειν παιδας, και ὁ σωτηρ ȣχ ἁπλως παιδας, ἀλλα και νηπιȣς και θηλαζοντας, διδασκων ἡμας δι' ὡν ἐξεθετο ῥητων τȣ ψαλμȣ μετα ἀλληγοριας, ἀλληγορειν και τον ψαλμον. ζητησεις δε ποτερον ταυτον ἐςιν οἰκος Δαυιδ, και υἱος Δαυιδ. και εἰ μη ταυτον

ἐςιν,

PSALMUS VIII.

In *finem pro torcularibus pſalmus David, &c.*] Et in octogeſimo ac octogeſimo tertio pſalmo inſcriptionem, *pro torcularibus*, invenies. Ad hæc quoque accipere poſſumus, quod ſcriptum eſt de Noe vineam plantante, & benedictionem Jacob de Juda, *ligans ad vitem pullum ſuum*; & de Iſſachar, qui videns requiem, quod eſſet bona, & terram, quod pinguis eſſet, ſuppoſuit humerum ad laborandum, & factus eſt vir agricola. Ozias quoque agricola erat, vineæ cultores habens in montanis. Quin & uxor omnis juſti eſt *tanquam vitis abundans in lateribus domus ſuæ*, ex qua vinum fit, quod lætificat cor hominis. Et Eccleſiaſtes plantavit vineas, fodit torcular. Et Salomon ait: *Vino torcularia tua redundabunt.*

Ejusdem.] Torcularia ſunt naturæ rationales, quæ ex ſpiritali vinea fructus ſuſcipiunt.

Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem, &c.] In Evangelio ſecundum Matthæum primum quidem, qui præcedebant ſalvatorem, & qui ſequebantur, *clamabant dicenses*: *Hoſanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, hoſanna in altiſſimis.* Paulo poſt autem ſcriptum eſt, videntes principes ſacerdotum & ſcribas mirabilia, quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, *Hoſauna filio David*, indignatos eſſe, & dixiſſe ei: *Audis, quid iſti dicunt? Jeſus autem dixit eis*: *utique. Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium*, & reliqua. Videtur igitur Matthæus easdem turbas pueros vocare, & ſalvator non ſimpliciter pueros, ſed & infantes & lactentes, verbis pſalmi, quæ allegorice expoſuit, docens nos, & allegorico ſenſu eſſe totum pſalmum accipiendum. Quæres autem, an idem ſit domus David, & filius David. Quod ſi idem non eſt, error amanuenſis in-

ἐϛιν, ἡμαρτηται το κατα Ματθαιον γραφικως, ὀφειλον ἐχειν ἠτοι δις τῳ οἰκῳ Δαυιδ, ἠτοι τῳ υἱῳ Δαυιδ.

Ενεκα των ἐχθρων σȣ, τȣ καταλυσαι ἐχθρον και ἐκδικητην, κ. τ. ε.] Εχθρον και ἐκδικητην, τον ἀληθινον νοει Ναβȣχοδονοσορ. τον διαβολον κατελυσεν ὁ Χριϛος δι' ἁλιεων και ἀγραμματων και τῃ κακιᾳ νηπιαζοντων.

Οτι ὀψομαι τȣς ȣ̓ρανȣς ἐργα των δακτυλων σȣ, σεληνην και ἀϛερας, ἁ συ ἐθεμελιωσας, κ. τ. ε.] Οτι ὀψομαι τȣς ȣ̓ρανȣς. τȣτο το πραγμα σαφως ἐπιϛαμεθα, ὁτε και τον λογον αὐτȣ, και την αἰτιαν γινωσκομεν. ἐργα των δακτυλων σȣ. ζητησεις, εἰ ἑτερα ἐϛι τα ἐργα των δακτυλων τȣ θεȣ, προς τα ἐργα των ὁλων χειρων αὐτȣ, εἰ ἐν μερει ἐϛι τα προτερα των δευτερων. σεληνην και ἀϛερας ἁ συ ἐθεμελιωσας. δια τι ἡλιον ȣ̓κ ὠνομασεν; μηποτε ὁτε μεν εἰσαγεται τις, πρωτα συνιησι τα της νυκτος, ὑϛερον δεποτε τα της ἡμερας.

Τι ἐϛιν ἀνθρωπος, ὁτι μιμνησκῃ αὐτȣ; ἡ υἱος ἀνθρωπȣ, ὁτι ἐπισκεπτῃ αὐτον; κ. τ. ε.] Εἰ θαυμαζων ὁτι μιμνεσκεται κυριος τȣ ἀνθρωπȣ, και ὁτι ἐπισκεπτεται υἱον ἀνθρωπȣ, ταυτα φησι, δηλον ὁτι εὐεργετων ἐπισκεπτεται. τȣτο δε σημειωσῃ δια το. ἐπισκεψομαι ἐν ῥαβδῳ τας ἀνομιας αὐτων, και ἐν μαϛιξι τας ἀδικιας αὐτων, και δια το. ȣ̓κ ἐπισκεψομαι ἐπι τας θυγατερας ὑμων, ὁταν πορνευωσι, και ἐπι τας νυμφας ὑμων, ὁταν μοιχευωσι, και τα ὁμοια.

Ηλαττωσας αὐτον βραχυ τι παρ' ἀγγελȣς, κ. τ. ε.] Και αὐτος γαρ σȣ γνωσιν ἐχειν πεφυκως, ȣ̓κ ἀπολειπεται λιαν. ὁμοιȣται γαρ σοι κατα το δυνατον, ἁγιοτητος και ἀρετης ἀναληψει και δια την εἰκονα και την ὁμοιωσιν, την των θνητων αὐτῳ ζωων προϛασιαν ἀπενειμας. ταυτας εἰρησθαι περι Χριϛȣ τας λεξεις ὁ Παυλος Εβραιοις φησι. λεγει γαρ. τον δε βραχυ τι παρ' ἀγγελȣς ἠλαττωμενον βλεπομεν Ιησȣν, δια το παθημα τȣ θανατȣ, δοξῃ και τιμῃ ἐϛεφανωμενον.

Δοξῃ και τιμῃ ἐϛεφανωσας αὐτον· και κατεϛησας αὐτον ἐπι τα ἐργα των χειρων σȣ, κ. τ. ε.] Και ὁ ἀποϛολος

ſpſit in Evangelium ſecundum Matthæum, ubi ſcri-
i debuit bis vel domui David, vel filio David.

Propter inimicos tuos, ut deſtruas inimicum & ultorem, &c.] Inimicum & ultorem, verum intellige Nabu-
iodonoſor. Diabolum deſtruxit Chriſtus per piſca-
ores & illiteratos & malitia pueros.

Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti, &c.] *Quoniam videbo cœlos.* Rem illam plane ſcimus, quando & rationem
us & cauſam cognoſcimus. *Opera digitorum tuorum.*
uæres, an alia ſint opera digitorum Dei ab operibus
anuum integrarum, & quæ priora ſunt, in poſterio-
im parte collocentur. *Lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti.* Cur ſolem non nominavit? Forte quia, cum
itroducitur quiſpiam, is primum, quæ noctis ſunt,
itelligit, deinde, quæ ad diem pertinent.

Quid eſt homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam viſitas eum? &c.] Quod ſi miratus Dominum
ominis meminiſſe, & viſitare filium hominis, hæc
icit, clarum eſt, eum benefaciendo viſitare. Hoc
utem obſervabis propter illud: *Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum,* & propter
lud: *Non viſitabo ſuper filias veſtras, cum fornicatæ fuerint, & ſuper uxores veſtras, cum adulteraverint,* & ſi-
ilia.

Minuiſti eum paulo minus ab Angelis, &c.] Etenim, cum
ſe natura aptus ſit ad tui notitiam conſequendam, non
dmodum ab illis diſtat. Aſſimilatur enim tibi, quoad fie-
i poteſt, cum ſanctitatem & virtutem ſibi comparavit.
Et propter imaginem ac ſimilitudinem, imperium ipſi
iortalium animalium tradidiſti. Verba hæc de Chriſto
ici, Paulus in epiſtola ad Hebræos adfirmat. Ait enim:
Eum autem, qui modico, quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum.

Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, &c.] Hinc etiam Apoſtolus

ϛολος ἐντευθεν ὀνομασι τον ἀμαραντον της δοξης ϛεφανον. και ἰδε, ὅτι τιμη ἐϛεφανωμενος τις ȣ συνηκεν, ὡς ἐν τῳ· ἀνθρωπος ἐν τιμη ὠν, ȣ συνηκεν. ȣκ ἐπι τα ἐργα σȣ δε εἰπεν, ἁπερ οἰμαι εἰναι τα μη βλεπομενα. πρωτοι μεν ȣν ἐν ἐργοις ἰσμεν χειρων θεȣ, τȣτεϛι τοις μη βλεπομενοις. ταυτα δε και μετα την ἐνανθρωπησιν νοειται τȣ θεȣ και σωτηρος ἡμων· δοξη γαρ και τιμη ὁ ἀνθρωπος ἐϛεφανωται· συνηγειρε γαρ ἡμας, και συνεκαθισεν ἐν τοις ἐπȣρανιοις, καθως φησιν ὁ ἀποϛολος.

Παντα ὑπεταξας ὑποκατω των ποδων αὐτȣ, προβατα και βοας πασας, ἐτι δε και τα κτηνη τȣ πεδιȣ, τα πετεινα τȣ ȣρανȣ και τȣς ἰχθυας της θαλασσης, κ. τ. ε.] Οπȣ μεν καθαρα προβατα και βοες, παντα προσεθηκεν. ἐνθα δε ἐνδεχεται και ἀκαθαρτα, ὡς ἐπι των κτηνων τȣ πεδιȣ, ȣκ εἰρηται παντα. ὁμοιως και ἐπι των πετεινων τȣ ȣρανȣ, και ἰχθυων της θαλασσης.

ΨΑΛΜΟΣ θ'.

Εἰς το τελος ὑπερ των κρυφιων τȣ υἱȣ ψαλμος τῳ Δαυιδ, κ. τ. ε.] Κρυφια ἐϛι γνωσις ἀποῤῥητος των περι Χριϛȣ των ἀληθινȣ θεȣ μυϛηριων.

Εξομολογησομαι σοι κυριε ἐν ὁλη καρδιᾳ μȣ. διηγησομαι παντα τα θαυμασια σȣ. εὐφρανθησομαι και ἀγαλλιασομαι ἐν σοι, ψαλω τῳ ὀνοματι σȣ, ὑψιϛε, κ. τ. ε.] Ο ἐξ ὁλης καρδιας ἀγαπων δυναται ἐξ ὁλης καρδιας ἐξομολογεισθαι. διηγησομαι παντα τα θαυμασια σȣ, και τα ἑξης. ὁταν ἀναγεγραμμενα τερασια θαυμαϛα τυγχανοντα παραϛησαι δυναμενος, ᾡ λογῳ γεγονε και τινος ἐϛι συμβολα, πεποιηκε τα εἰρημενα. τȣτο δε μονȣ τȣ σωτηρος ἐργον ἐϛιν ἰδειν. εἰδε και ἡ κτισις και παντα, ὁσα ἐποιησεν ὁ θεος, θαυμασια αὐτȣ ἐϛι, πολλῳ πλεον φανειται ὁτι τȣ σωτηρος ἐϛιν ἡ εὐχη. τις δε ἀρα διηγησεται παντα τα θαμασια τȣ πατρος, εἰ μη ὁ κυριος τοις νοησαι δυναμενοις τα τηλικαυτα θαυ-

ματα

immarceſcibilem gloriæ coronam nominavit. Fit etiam aliquando, ut quis ſe gloria coronatum non intelligat, juxta illud: *Homo, cum in honore eſſet, non intellexit.* Non dixit autem, ſuper opera tua, quæ exiſtimo, eſſe ea, quæ non videntur. Nos igitur primi ſumus in operibus manuum Dei, id eſt iis, quæ non videntur. Hæc etiam poſt Incarnationem Dei & Salvatoris noſtri locum habere intelliguntur, nam gloria & honore coronatus eſt homo: *Conreſuſcitavit* enim nos, *& conſedere fecit in cœleſtibus*, ut ait Apoſtolus.

Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, oves & boves univerſas, inſuper & pecora campi, volucres cœli & piſces maris, &c.] Quandoquidem mundæ ſunt oves & boves, addidit *univerſas*: ubi vero immunda eſſe animalia poſſunt, ut in pecudibus campi, non dicit omnia. Ita & in volucribus cœli & piſcibus maris.

PSALMUS IX.

In finem pro occultis filii pſalmus David, &c.] Occulta eſt ineffabilis myſteriorum Chriſti veri Dei cognitio.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. Lætabor & exultabor in te, pſallam nomini tuo altiſſime, &c.] Qui ex toto corde diligit, is poteſt ex toto corde confiteri. *Narrabo omnia mirabilia tua*, & quæ ſequuntur. Quando quis ſcripta prodigia, quæ mirabilia ſunt, aperire poteſt, qua ratione facta ſint, & cujus rei ſint ſymbola, tunc fecit, quæ hic dicuntur. Hoc autem ſolius eſſe Salvatoris opus, palam eſt. Quod ſi & creatura & omnia, quæ fecit Deus, mirabilia ejus ſunt, multo magis perſpicuum erit, Salvatoris eſſe orationem. Quis enimvero narrabit omnia mirabilia patris, niſi Dominus, idque perfectis, qui intelligere ejusmodi prodigia poſſunt, & de quibus

notiſ-

ματα τελειοις, περι ὧν μαλλον λεχθησεται· σοφιαν δε μαλλον λαλȣμεν ἐν τοις τελειοις; εὐφρανθησομαι και ἀγαλλιασομαι πυνθανομενος των ἐπι τισιν εὐφραινομενων, εἰ ἐν θεῳ εὐφραινονται, ἱνα ἡ ἐπιμενωσι τῃ εὐφροσυνῃ, ἡ ἀποςωσιν. ὁ δε ἐπ᾽ ὀρος ἀναβας ὑψηλον το Σιων και ὑψων την φωνην αὐτȣ, ψαλλει τῳ ὀνοματι τȣ ὑψιςȣ.

Εν τῳ ἀποςραφηναι τον ἐχθρον μȣ εἰς τα ὀπισω, ἀσθενησȣσι και ἀπολȣνται ἀπο προσωπȣ σȣ, κ. τ. ε.] Τινες ἀσθενησȣσι και ἀπολȣνται ἀπο προσωπȣ τȣ Θεȣ (ἐπει προσωπον κυριȣ ἐπι ποιȣντας κακα) ȣ προσηκον ἡμιν καταλελοιπεν ἐννοειν. ὁταν καταργηθῃ ὁ ἐχθρος τῃ κακιᾳ προϊων, και ἀναποδισῃ ὀπισω ἐκ τȣ ἐμποδιζεσθαι, τοτε οἱ τῃ κακιᾳ ἰσχυροι ἀσθενησȣσιν· εἰτα καθ᾽ ὁ ἁμαρτανȣσιν, ἀπολȣνται, τȣτο ἐργαζομενȣ αὐτοις τȣ προσωπȣ τȣ Θεȣ. νοηθεν γαρ ἀφανιζει τα γηϊνα.

Εκαθισας ἐπι θρονȣ ὁ κρινων δικαιοσυνην, κ. τ. ε.] Θρονος μεν θεȣ, ὁ Χριςος, θρονος δε Χριςȣ ἡ ἀσωματος φυσις.

Επετιμησας ἐθνεσι, και ἀπωλετο ὁ ἀσεβης. το ὀνομα αὐτων ἐξηλειψας, κ. τ. ε.] Το, ἐπετιμησας, διορθωσιν σημαινει, ὁπερ δηλον ἐκ τȣ· ἐλεγξον, παρακαλεσον, ἐπιτιμησον. το ὀνομα αὐτȣ ἐξηλειψας. ἐξηλειψε δε ὁ θεος τȣ Αβραμ το ὀνομα ποιησας αὐτον Αβρααμ, και της Σαρας καλων αὐτην Σαῤῥαν, και τȣ Σιμωνος ὀνομασας αὐτον Πετρον. ȣτω τε ἀκολȣθον ἐςι το ὀνομα ἐξαλειφεσθαι τȣτων οἱς ἐπετιμησε· και μαλιςα ἐπει ἐπιφερεται το· ἀναγγειλατε ἐν τοις ἐθνεσι τα ἐπιτηδευματα αὐτȣ, ὁτι ἐκζητων τα αἱματα αὐτων ἐμνησθη. προσεχες και ὁτι ȣκ εἰρηται· το ὀνομα αὐτων ἐξηλειψας ἐκ βιβλȣ ζωντων (ȣ γαρ ἐν βιβλῳ ζωντων ἠν ἐγγεγραμμενα τα ἐθνη) ἀλλ᾽ ἀκολȣθως τοις κατ᾽ αὐτων χειρογραφοις ἐν βιβλῳ ὀφειλοντων, ἡ βιβλῳ νεκρων, παρα τῳ της ἀδικιας οἰκονομῳ, ὡς εἰκος, ἀναγραφοντι νεκρȣς, και ἀναγραφοντι εἰς γην. ὁ γαρ σωτηρ ἀναγραφει ἐν ȣρανοις τα ὀνοματα των μαθητων.

potiſſimum dicetur: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos? Lætabor, & exultabo*: ſciſcitans ab iis, qui in quibusdam lætantur, num in Deo lætentur, ut vel in lætitia ſua permaneant, vel ab ea diſcedant. Qui vero aſcendit in excelſum montem Sion, & extollit vocem ſuam, pſallit nomini altiſſimi.

In convertendo inimicum meum retrorſum: infirmabuntur, & peribunt a facie tua, &c.] Quinam infirmandi ſint, & perituri a facie Dei, (*vultus* enim *Domini ſuper facientes mala*,) cum non prædixerit, nobis reliquit conſiderandum. Quando deletus fuerit inimicus in malitia procedens, & retrorſum reſilierit, ex eo, quod fuerit impeditus, tunc hi, qui malitia potentes erant, infirmabuntur. Deinde ſecundum quod peccant, pereunt, faciente hoc ipſis facie Dei. Hæc enim cognita abolet terrena.

Sediſti ſuper thronum, qui judicas juſtitiam, &c.] Thronus quidem Dei Chriſtus; Chriſti vero thronus eſt ſpiritalis natura.

Increpaſti gentes, & periit impius: nomen eorum deleſti, &c.] Verbum, *increpaſti*, correctionem ſignificat, ut patet ex his: *Argue, obſecra, increpa. Nomen ejus deleſti.* Delevit Deus nomen *Abram*, faciens ipſum *Abraham*, uti & *Saræ*, vocans ipſam *Sarran*, ſic & *Simonis*, nominans ipſum *Petrum*. Atque ita conſequens eſt, horum quoque nomen deleri, quos increpavit: præſertim quia ſubinfertur: *Annuntiate inter gentes ſtudia ejus, quoniam requirens ſanguinem eorum recordatus eſt.* Obſerva autem, non dictum eſſe: nomen eorum deleſti de libro viventium, (non enim in libro viventium gentes erant ſcriptæ) ſed a cautionibus, quas ſcripſerant, in libro debitorum, vel libro mortuorum apud iniquitatis œconomum, qui, ut veriſimile eſt, mortuos ſcribit, & in terra ſcribit. Salvator enim in cœlis deſcribit nomina diſcipulorum.

Ejus-

Τȣ αὐτȣ.] Εἰ το ὀνομα ἐνταυθα την κακην σημαινει καταςασιν, ἐξηλειψε δε το τȣ ἁμαρτωλȣ ὀνομα, ἐξηλειψεν ἀρα την χειριςην αὐτȣ καταςασιν.

Και ἐλπισατωσαν ἐπι σε οἱ γινωσκοντες το ὀνομα σȣ, ὁτι ȣ̓κ ἐγκατελιπες τȣς ἐκζητȣντας σε κυριε, κ. τ. ε.] Οἱ ἐκζητȣντες τον κυριον, και ȣ̓χ οἱ ἐγκαταλειφθεντες ὑπ' αὐτȣ, ἐγνωσαν το ὀνομα αὐτȣ.

Ψαλατε τῳ κυριῳ τῳ κατοικȣντι ἐν Σιων, κ. τ. ε.] Εκεινος ψαλλει ὁ ἐχων ἐν ἑαυτῳ τον χριςον. τȣτο κατα την παλαιαν των Ιȣδαιων δοξαν εἰπεν ὁ προφητης. ὁμως ἐςι και νοητη και ἐπȣρανιος Σιων. και ἐν παση δε ψυχῃ ἐςι Σιων, ἡτις ἑρμηνευεται σκοπευτηριον, τα θεια διηνεκως σκοπȣσα και φανταζομενη, οἰκει ὁ θεος. ἐκζητει και τα αἱματα των ἐθνων ἀπο των ἀποκτειναντων αὐτα, και μιμνησκεται αὐτων, ἀνιςας αὐτα. ἐκεινȣ το, ἀπωλετο το μνημοσυνον αὐτȣ μετ' ἠχȣ, ἐπι τας ῥομφαιας μετενεχθησεται. ἐκεινων δε μεμνηται ὡν ἐγενετο καταφυγη.

Αναγγειλατε ἐν τοις ἐθνεσι τα ἐπιτηδευματα αὐτȣ, κ. τ. ε.] Ποια ἐπιτηδευματα; παντα ἁ χριςος τοις μαθηταις Ιωαννȣ τȣ Βαπτιςȣ ἐλεγε· πορευθεντες εἰπατε ἁ ἰδετε. τυφλοι ἀναβλεπȣσι, χωλοι περιπατȣσι, λεπροι καθαριζονται, νεκροι ἀνιςανται. ταυτα ȣ̓ν τα θεοπρεπη ἐπιτηδευματα· και οἱ ἀποςολοι τοις ἐθνεσιν ἀνηγγειλαν· και ὁτι δια θανατȣ ἀθανασια, δια ςαυρȣ σωτηρια, και δια ταφης ἀναςασις, και νεκρωσις τȣ νεκρωσαντος ἡμας διαβολȣ.

Ο ὑψων με ἐκ των πυλων τȣ θανατȣ, ὁπως ἀν ἐξαγγειλω πασας τας αἰνεσεις σȣ ἐν ταις πυλαις της θυγατρος Σιων, κ. τ. ε.] Πυλαι θανατȣ, αἱ προς θανατον ἁμαρτιαι, ἀφ' ὡν ὑψȣται ὁ μηδε λογισαμενος αὐτας ἁμαρτειν, ὁς και μονος δυναται ἐξαγγελλειν πασας τας αἰνεσεις κυριȣ ἐν ταις πυλαις της θυγατρος Σιων, ταις ἀρεταις.

Ενεπαγησαν ἐθνη ἐν διαφθορᾳ, ᾗ ἐποιησαν. ἐν παγιδι ταυτῃ ᾗ ἐκρυψαν συνεληφθη ὁ πȣς αὐτων· γινωσκεται κυριος κριματα ποιων, κ. τ. ε.] Ενεπαγησαν ἐθνη, δι

λαθ

Ejuſdem.] Si nomen hoc loco malum ſignificat ha-itum, & delevit peccatoris nomen, utique delevit eſſimum ejus habitum.

Et ſperent in te, qui noverunt nomen tuum: quoniam m dereliquiſti quærentes te Domine, &c] Qui exqui-int Dominum, non vero hi, qui ab ipſo derelicti int, noverunt nomen ejus.

Pſallite Domino, qui habitat in Sion, &c.] Pſallit is, ii in ſe habet Chriſtum. Hoc ſecundum veterem Ju-eorum opinionem dixit Propheta. Nihilominus eſt iritalis & cœleſtis Sion. Et in omni anima, quæ eſt on, quæ interpretatur ſpecula, id eſt, quæ divina mper ſpeculatur & cogitat, Deus habitat. Exqui-t etiam ſanguinem gentium ab his, qui eas occide-int, & memor eſt earum, dum eas reſuſcitat. Itaque tud, *Periit memoria ejus cum ſonitu*, ad frameas redu-endum eſt. Illorum autem meminit, quorum refu-um factus eſt.

Annuntiate inter gentes ſtudia ejus, &c.] Quænam udia? ea omnia, quæ Chriſtus Joannis baptiſtæ diſ-pulis dicebat: *Euntes renunciate, quæ vidiſtis: cæci dent, claudi ambulant, leproſi mundantur, mortui re-rgunt.* Hæc igitur Deo digna ſunt ſtudia, & illa poſtoli gentibus annuntiarunt, ſimulque per mor-m eſſe immortalitatem, per crucem ſalutem, per ſe-ılcrum reſurrectionem, & mortem diaboli, qui nos orte affecerat.

Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes udationes tuas in portis filiæ Sion, &c.] Portæ mortis nt peccata mortalia, a quibus exaltatur, qui ne co-tat quidem illa perpetrare; qui etiam ſolus annun-are poteſt omnes laudationes Domini in portis filiæ on, hoc eſt, virtutibus.

Infixæ ſunt gentes in interitu, quem fecerunt. In la-teo iſto, quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum. gnoſcetur Dominus judicia faciens, &c.] Infixæ ſunt gen-

λαδη ὡς ἐν πηλῳ, τῳ σωματι, δι' ἣν ἐποιησαν διαφθοραν· και συνεληφθη ὁ πους αὐτων, ὁ νοητος δηλονοτι· και γινωσκεται κυριος, ἐπει, ὁταν αὐτοις το κριμα γενηθησεται, γνωσονται τον κρινοντα ἐν δικαιοσυνῃ.

Αποστραφητωσαν οἱ ἁμαρτωλοι εἰς τον ᾁδην, κ. τ. ε.] Ωσπερ ὁ παραδεισος των δικαιων ἐστιν οἰκητηριον· ὀυτως ᾁδης των ἁμαρτωλων κολαστηριον. ἀποκλεισθητωσαν, φησιν, ὁπως μη ἰδωσιν Ιησου ψυχην καταβαινουσαν, και ἀναβαινουσαν, ἐνδον ἀπεστραμμενοι. οἱ γαρ προσδοκησαντες αὐτην ὡσπερει ἐξω ἐβλεπον καθειργμενοι ἐν ᾁδη. πρωτον μεν οἱ προφηται, ἐπειτα οἱ λοιποι παντες δικαιοι· ἡ πρωτον μεν οἱ ἐν ἡμιν ἁμαρτωλοι, εἶτα τα ἐθνη.

Η ὑπομονη των πενητων ὀυκ ἀπολειται εἰς τον αἰωνα, κ. τ. ε.] Ωσπερ το πνευμα ὀυ σβεννυται, ὀυτως ἡ ὑπομονη ὀυκ ἀπολλυται. ὁ γαρ κυριος το πνευμα ἐστι. και, ἡ ὑπομονη μου κυριος. ὀυτω και ἐν Γαλαταις μορφωται Χριστος ἀμορφος ὠν. ἐνταυθα λεγεται και κοιμασθαι. ἐξεγερθητι, ἱνα τι ὑπνοις;

Αναστηθι κυριε, μη κραταιουσθω ἀνθρωπος, κ. τ. ε.] Τω ὀυν λεγοντι κραταιωμα μου, ἐρεις συ ὁτι ὁ θεος ἐστιν ἠδη ὁ κραταιουμενος ἁγιον, των ἀνθρωπινων αὐτου λογισμων και κινηματων ἀναιρεθεντων.

ΨΑΛΜΟΣ ί.

ΚΑΤΑ ΕΒΡ.

Ινα τι κυριε ἀφεστηκας μακροθεν, κ. τ. ε.] Αποκρινεται ἀντις προς τον ἐπαπορησαντα το, ἰδου οἱ μακρυνοντες ἑαυτους ἀπο σου, ἀπολουνται· και το, θεος ἐγγιζων ἐγω εἰμι, και ὀυ θεος πορρωθεν, λεγει κυριος ἐν τοις προφηταις. μη βοηθων τοις ἀδικουμενοις, δοκεις μη παρειναι τοις γινομενοις, ἀλλα πορρωθεν ἑσταναι και μη ὁραν;

gentes, ſcilicet tanquam in luto, corpori per interitum, quem fecerunt, & comprehenſus eſt pes eorum, nempe ſpiritalis. Et cognoſcetur Dominus, quoniam cum judicabuntur, cognoſcent eum, qui judicat in juſtitia.

Convertantur peccatores in infernum, &c.] Sicut paradiſus juſtorum eſt habitaculum, ſic infernus peccatorum eſt ad ferenda ſupplicia domicilium. Concludantur, inquit, ne intus converſi videant animam Jeſu deſcendentem & aſcendentem. Qui enim illam expectârunt, in inferno detenti, tanquam extra viderunt, primum quidem Prophetæ, deinde reliqui omnes juſti: aut primum quidem, qui inter nos erant peccatores, poſtea gentes.

Patientia pauperum non peribit in finem, &c.] Quemadmodum ſpiritus non extinguitur, ſic patientia non perit. *Dominus* enim *ſpiritus eſt:* &, patientia mea Dominus. Sic & in Galatis formatur Chriſtus, qui omni caret figura. Hic autem dicitur dormire: *Exſurge, quid dormis?*

Exſurge Domine, non confortetur homo, &c.] Dicenti igitur robur meum, repones tu Deum eſſe, qui confirmat juſtum, deletis ejus humanis cogitationibus, & animi motibus.

PSALMUS X.

SECUNDUM HEBRÆOS.

UT *quid Domine receſſiſti longe? &c.*] Interroganti reſpondere aliquis poterit illud: *Ecce, qui elongant ſe a te, peribunt;* & illud: *Deus approximans ego ſum, & non Deus de longe*, dicit Dominus in Prophetis. Auxilium non ferens his, qui injuria afficiuntur, videris non adeſſe his, quæ fiunt, ſed ſtare procul, & non

ὀργην· ὁπερ τοις μεν πονηροις αὐξει την πονηριαν, τοις δε ςοι παντα ἐμπυριζει, και ἀθυμιαις ἐμβαλλει.

Οτι ἐπαινειται ὁ ἁμαρτωλος ἐν ταις ἐπιθυμιαις της ψυχης αὐτε, κ. τ. ε.] Πολλακις ἁμαρτανοντες τινες εὐθηνεσιν ἐν τω κοσμω· τετο γαρ ἐφη και ὁ ἀποςολος, πονηροι ἀνθρωποι και γοητες προκοψεσιν ἐπι το χειρον πλανωντες και πλανωμενοι. και ἐν ἑτερω ψαλμω φησι· ἰδε ἁμαρτωλοι και εὐθηνεντες εἰς τον αἰωνα κατεσχον πλετε. ἐπαινενται ἐν ὑπο τε ἑαυτων ἁμαρτωλοι και ἀδικοι, και παρα των κολακων και παρασιτων αὐτων, και εὐλογεμενοι πλεον κινενται εἰς ἁμαρτιαν.

Κατα το πληθος της ὀργης αὐτε ἐκ ἐκζητησει, κ. τ. ε.] Τις; ποτερον ὁ κυριος, ἡ ἁμαρτωλος; και μηποτε ὁ ἁμαρτωλος. ἐ γαρ ἐκζητει περι ὀργης τε θεε, ἐδ' ὁτι πληθος ἁμαρτιων ἐχει· διο και κατα πληθος ἁμαρτανει.

Βεβηλενται αἱ ὁδοι αὐτε ἐν παντι καιρω, κ. τ. ε.] Ὁ μεν δικαιος εὐλογει τον κυριον ἐν παντι καιρω· ὁ δε ἁμαρτωλος βεβηλοι τας ὁδες αὐτε ἐν παντι καιρω· βεβηλενται δε, ἀντι τε, τη κακια βυθιζονται.

Παντων των ἐχθρων αὐτε κατα κυριευσει, κ. τ. ε.] Των πειρασμων οἱ μεν τω σωματι προαγονται, οἱ δε ψυχη, οἱ δε ταις ἐκτος· και οἱ μεν εἰσι πληγων και ςρεβλωσεων και διωγμων, και φυλακων αἰτιοι· οἱ δε εἰσιν ἀκαθαρτοι λογισμοι γενωντες ἁμαρτιαν και δογματα ψευδη· οἱ δε ζημιας ἐχεσι χρηματων, ἀποβολας τεκνων, και γυναικων ἀφαιρεσεις· και δηλον ἐκ τετων, ὁτι ἐκυριευσε παντος δικαιε ὁ Σατανας. εἰ γαρ παντων των ἐχθρων αὐτε κατακυριευσει ὁ Σατανας, και δικαιοι παντες αὐτε ἐχθροι εἰσι, παντων ἀρα κατακυριευσει. ἐ μεν παντι δε δηλονοτι πραγματι κυριευσει, ἀλλ' ἐν τισι· μονος γαρ ὁ Χριςος ἁμαρτιαν ἐκ ἐποιησεν, ἐδε εὑρεθη δολος ἐν τω ςοματι αὐτε. ἡ ταχα το βελημα αὐτε τιθησιν ἡ θεια γραφη, ὁπερ ἐςι εἰς περας ἀγαγειν το ἐκ ἐνδεχομενον· εἰγε διελογισαντο βελας αἷς ἐ μη δυνανται ςησαι. και γαρ ἐν τω Ιωβ ψευδομενος ὁ διαβολος

videre. Quæ res malis improbitatem auget, tuum vero pauperem incendit, & in deſperationem mittit.

Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, &c.] Sæpe uſuvenit, ut peccantes in mundo feliciter agant. Hoc enim & Apoſtolus dicit: *Mali homines, & ſeductores proficient in pejus, errantes, & in errorem mittentes.* Et in alio pſalmo canitur: *Ipſi peccatores & abundantes in ſæculo, obtinuerunt divitias.* Peccantes igitur & injuſti, tum a ſeipſis, tum ab adulatoribus, & paraſitis ſuis laudantur, & cum benedicuntur, magis ad peccatum incitantur.

Secundum multitudinem iræ ſuæ non quæret, &c.] Quis? an Dominus, an peccator? forte peccator. Neque enim de ira Dei ſollicitus eſt, nec curat, ſe multitudine peccatorum prægravari. Quare & plurimum peccat.

Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore, &c.] Juſtus benedicit Dominum in omni tempore, peccator autem inquinat vias ſuas in omni tempore. *Inquinatæ ſunt*, quaſi dicat: in malitia demerſæ ſunt.

Omnium inimicorum ſuorum dominabitur, &c.] Tentationum aliæ corpori, aliæ animæ, aliæ rebus externis inferuntur, & aliæ in cauſa ſunt plagarum, tormentorum, perſequutionum, carcerum. Aliæ vero impuræ ſunt cogitationes, quæ peccata & falſa dogmata generant. Quædam damna rerum habent, liberorum amiſſionem, uxorum jacturam. Atque hinc palam eſt, omni juſto dominari Satanam. Si enim omnium inimicorum ſuorum dominabitur Satanas, & juſti omnes ejus inimici ſunt, omnibus ergo Satanas dominabitur. At non in omni re dominabitur, ſed in quadam. Solus enim Chriſtus peccatum non fecit, nec eſt inventus in ore ejus dolus. Vel fortaſſe divina ſcriptura ad ejus reſpexit voluntatem, quæ eſt ad finem ducere, quod non poteſt, ſi quidem *cogitaverunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire.* Nam & in Job deceptor

περιελθων την γην και ἐμπεριπατησας την ὑπ' ὀρανον παρειμι, και τοι μηδεν πονηρον τῳ Ιωβ ἀτοπον πραχεναι.

Τῳ αὐτῳ.] Εἰ οἱ προκοπτοντες, κατα μονωσιν κακιας προκοπτωσι, δικαιοι λεγονται οἱ τελειαν ἐξιν της δικαιοσυνης κτησαμενοι, και οἱ ἀνεμποδιςως προκοπτοντες. δικαιος γαρ, φησιν, ἑαυτω κατηγορος ἐν πρωτολογιᾳ. και εἰ δικαιὸς, πως κατηγορος; και εἰ κατηγορος, παντως ἐ δικαιος τελειος. και γνωριζε δικαιῳ, και προσθησει τω δεχεσθαι. καλως ἐν λεγεται ὁ διαβολος παντων των ἐχθρων αὐτω κατακυριευειν, ἐ των τελειων μονον, ἀλλα των σπευδοντων ἐπι την τελειοτητα. εἰ γαρ μη ἠν μισος προς τον Σαταναν και ἀτελες και τελειον, ἐν ἀν ἐλεγεν ὁ Δαυιδ· τελειον μισος ἐμισων αὐτως, εἰς ἐχθρως ἐγενοντο μοι.

Οὑ ἀρας το ςομα αὐτω γεμει και πικριας και δολω κ. τ. ε.] Τω πονηρω το ςομα ἐδεν προσφερει εὐχρηςον, ἀλλ' ὁσα πονον και κοπον ἐμποιει τοις δεχομενοις, και τα των ἑτερων ςοματα γεμει ἀρας των κακολογεντων τον δημιεργον, λοιδοριας των λοιδορων, πικριας των θυμικων, και δολω των δολιων.

Τω αὐτω.] Ο της ἁγιοτητος ἐκπεσων, της ἀληθειας και εὐλογιας πορρω ἑαυτον ἀπαγων, το ςομα πεπληρωμενον ἀρας ἐχει, δι' ὧν λεγει πειρωμενος ὑπο κολασιν και ἀραν ποιειν τως ἀπατωμενως. ἐχει δε αὐτω ὁ λογος συν τῳ δολερῳ πολλην δεινοτητα· διο συν τῃ ἀρᾳ και πικριας και δολω ὁ λογος αὐτω πεπληρωται.

Εγκαθηται ἐνεδρᾳ μετα πλεσιων ἐν ἀποκρυφοις, κ. τ. ε.] Εν μεν τοις ἐχεσι πλετον ἀγνωσιας και ἀδικιας ὁ διαβολος ἐγκαθεζεται· ἐν δε τοις κεκτημενοις γνωσιν και ἀρετην αἱ ἁγιαι δυναμεις ἐπαναπαυονται, ὧν συμβολα ἐςι τα πετεινα τω ἐρανω κατασκηνεντα ἐν τοις κλαδοις σιναπεως· ὁ σημαινει την ἐνυπαρχεσαν ἡμιν κατα δυναμιν βασιλειαν ἐρανων.

Εν-

diabolus ait: *Circuivi terram, & inambulans totam, quæ ſub cœlo eſt, adſum.* Atqui efficere non potuit, ut Job quicquam peccaret.

Ejuſdem.] Si qui proficiunt, per decrementum malitiæ proficiunt, juſti dicuntur, qui perfectum habitum juſtitiæ poſſident, & qui absque ullo impedimento proficiunt. *Juſtus* enim, inquit, *in principio ſermonis accuſator eſt ſui.* Et ſi juſtus, quomodo accuſator? Si autem accuſator, non plane perfectus eſt juſtus. *Doce juſtum, & feſtinabit accipere.* Recte igitur diabolus dicitur omnium inimicorum ſuorum dominari, non perfectorum videlicet, ſed eorum, qui ad perfectionem tendunt. Nam ſi non eſſet adverſus Satanam odium, & imperfectum & perfectum, non utique dixiſſet David: *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi.*

Cujus maledictione os plenum eſt, & amaritudine & dolo, &c.] Ex ore perverſi nihil boni prodit, ſed quæcumque dolorem & laborem percipientibus pariunt. Aliorum quoque, eorum nempe, qui de creatore male loquuntur, maledictione; eorum, qui convitiantur, convitiis; iracundorum amaritudine, & doloſorum os dolo plenum eſt.

Ejuſdem.] Qui a ſanctitate excidit, & a veritate ac benedictione ſemetipſum abduxit, is os plenum hanum habet maledictione, per ea, quæ dicit, tentans ſupplicio ac maledictioni deceptos ſubjicere. Habet autem ſermo ejus una cum fallacia magnam acrimoniam, ideoque ſermo ejus ultra maledictionem amaritudine & dolo plenus eſt.

Sedet in inſidiis cum divitibus in occultis, &c.] In his, qui ſumma ignorantia & injuſtitia abundant, inſidet diabolus: in his vero, qui ſcientiam & virtutem ſibi compararunt, ſanctæ poteſtates requieſcunt, quorum ſymbola ſunt volucres cœli in ramis ſinapi habitantes. Quo ſignificatur regnum cœlorum, quod virtute in nobis eſt.

Ενεδρευει τȣ ἁρπασαι πτωχον, ἁρπασαι πτωχον ἐν τῳ ἑλκυσαι αὐτον, κ. τ. ε.] Τȣτῳ τῳ ῥητῳ χρηςεον προς τȣς πλȣσιȣς.

Βλεπεις, ὁτι συ πονον και θυμον κατανοεις, τȣ παραδȣναι αὐτȣς εἰς χειρας σȣ, κ. τ. ε.] Πονȣς και θυμȣς ὁ Σατανας ἐργαζομενος, παραδιδωσι τας ψυχας εἰς κολασιν τῳ κριτῃ. σοι ἐγκαταλελειπται ὁ πτωχος· ἀπο των εἰς τȣς κληρȣς ἐρχομενων. διο τα μωρα τȣ κοσμȣ ἐκλεγεται ὁ θεος. ὀρφανῳ συ ἠσθα βοηθος. ὀρφανος ἐςιν ὁ ἀποβαλων τον πονηρον πατερα· ὑμεις γαρ, φησιν ὁ σωτηρ, ἐκ τȣ πατρος τȣ διαβολȣ ἐςε.

Συντριψον τον βραχιονα τȣ ἁμαρτωλȣ και πονηρȣ, κ. τ. ε.] Εἰ ἡ συντριβη τȣ βραχιονος ἀφανιζει τας ἁμαρτιας, το δε ἀπαλλαγηναι ἁμαρτιων, εὐεργεσια, ȣ̓τως ἐγω πειθομαι κολαζειν θεον. βραχιονα δε λεγει την πονηρα κατεργασαμενην ψυχην. ζητηθησεται ἡ ἁμαρτια αὐτȣ, και ȣ̓ μη εὑρεθῃ. ἠτοι ζητȣμενης της ἁμαρτιας τȣ ἁμαρτωλȣ και πονηρȣ αὐτος ȣ̓χ εὑρεθησεται, ὁλος γενομενος ἁμαρτια και πονηρια· ἡ ἐςαι ὁτε ζητηθησεται αὐτȣ ἡ ἁμαρτια, και ȣ̓χ εὑρεθησεται, τῳ κεκαθαρθαι αὐτον.

Βασιλευσει κυριος εἰς τον αἰωνα, και εἰς τον αἰωνα τȣ αἰωνος, κ. τ. ε.] Δει γαρ τον κυριον βασιλευειν δια των αἰωνων, ἀχρις ἀν θῃ παντας τȣς ἐχθρȣς αὐτȣ ὑπο τȣς ποδας αὐτȣ. ἡ γαρ βασιλεια αὐτȣ ἐςιν ἡ θεωρια παντων των γεγονοτων και γενησομενων αἰωνων, δἰ ἡς θεωριας και οἱ ἐχθροι φιλοι γινονται. ὁ μεν φησι. ζητηθησεται ἡ ἁμαρτια αὐτȣ και ȣ̓χ εὑρεθησεται: βασιλευει δε εἰς τον αἰωνα ὁ κυριος· ἰδιον δε βασιλεων το προνοειν των ὑπο την χειρα. ἀπολεισθε ἐθνη ἐκ της γης αὐτȣ. γη κυριȣ, ἡ θεωρια παντων των γεγονοτων, ἡν και βασιλειαν ȣ̓ρανων εἰναι φαμεν. ἐθνη τα μη δεξαμενα το σωτηριον κηρυγμα, ἀλλ᾽ εἰς παντας κατατεμνομενα. ἀπολεισθε ἐθνη, καθο ἐθνη ἐςε. ἑν γαρ ἐθνος πασα ἡ γη, ἐαν ὁμονοῃ.

Την ἐπιθυμιαν των πενητων εἰσηκȣσε κυριος, κ. τ. ε.] Τηνικαυτα εἰσακȣει της ἐπιθυμιας ὁ κυριος, ὁπηνικα ἀν το ἐπιθυμητον παρασχῃ τῃ ἐπιθυμȣσῃ ψυχῃ. ἐπιθυ-

[illegible]

Inſidiatur, ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum, &c.] Hoc dicto utendum eſt adverſus divites.

Vides, quoniam tu laborem & dolorem conſideras, ut tradas eos in manus tuas, &c.] Cum labores & dolores operatur Satanas, animas puniendas tradit judici. *Tibi derelictus eſt pauper*, ab his, qui ad ſortes veniunt: nam ſtulta mundi eligit Deus. *Orphano tu eras adjutor.* Orphanus eſt, qui malignum patrem abjecit. *Vos* enim, inquit Salvator, ex patre diabolo eſtis.

Contere brachium peccatoris & maligni, &c.] Si contritio brachii delet peccata, liberari vero a peccatis beneficentia eſt, ita mihi perſuaſum eſt Deum punire. Brachium autem dicit animam, quæ mala operata eſt. *Quæretur peccatum illius, & non invenietur.* Vel cum quæretur peccatum peccatoris & maligni, non invenietur ipſe, quippe, qui totus factus ſit peccatum & iniquitas; vel, quando quæretur illius peccatum, non invenietur, eo quod ipſe mundatus ſit.

Dominus regnabit in æternum, & in ſæculum ſæculi, &c] *Oportet* enim *Dominum* in æternum *regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ejus.* Nam regnum ipſius contemplatio eſt omnium præteritorum & futurorum ſæculorum, per quam contemplationem etiam inimici fiunt amici. Hoc enim eſt, quod dicit illud: *Quæretur peccatum illius, & non invenietur.* Regnat in æternum Dominus, proprium autem regum eſt, ſubjectis ſuis proſpicere. *Peribitis gentes de terra illius.* Terra Domini eſt contemplatio omnium præteritorum, quam & regnum cœlorum eſſe dicimus. Gentes ſunt, quæ ſalutis præconium non admiſere, ſed in omnes diviſæ ſunt. Peribitis gentes, quatenus gentes eſtis. Una enim gens eſt univerſa terra, ſi in unum conſenſerit.

Deſiderium pauperum exaudivit Dominus, &c.] Deſiderium tunc exaudit Dominus, cum deſideranti animæ cupita largitur. Deſiderant enim, ut brachium

μουσι γαρ συντριβηναι του ἁμαρτωλου τον βραχιονα, και της αὐτου τυραννιδος ἐλευθερωθηναι. ὃ και γεγονεν. ἐπιθυμια γαρ διανοιας ἀγαθης ἐνεργης ἐστι προσευχη, ἣν ἰδων ὁ καρδιογνωστης ἐπληρωσε. οὐ πασας ἐπιθυμιας χρη νομιζειν ἀκουεσθαι, ἀλλα τας ἀστειας. τη ἑτοιμασια της καρδιας αὐτων προσεσχε το οὖς σου. ἑτοιμοτητι καρδιας μακαριζομενων παντων, προσεχει το οὖς του κυριου, οὐ προσεχει δε τοις ἀνετοιμοις. τουτου, φησιν, ἑκαστος ἐφιεται των ἀδικουμενων. εἰ γαρ ἐν τῳ παροντι γενηται παρα του Θεου ἐκδικησις των ἀπεριστατων και ταπεινων, οὐδεις ἐτι μεγαλαυχησει, ἀλλα και οἱ ἀδικουντες παυσονται του κακως δρᾳν, καὶ οἱ ἀδικουμενοι του πασχειν.

ΨΑΛΜΟΣ Ι.

Ὅτι ἰδου οἱ ἁμαρτωλοι ἐνετειναν τοξον, ἡτοιμασαν βελη εἰς φαρετραν, του κατατοξευσαι ἐν σκοτομηνη τους εὐθεις τη καρδια, κ.τ.ε.] Μη ἀρκουμενοι, φησι, τη ἑαυτων ἀπωλεια οἱ ἁμαρτωλοι, ἀλλ' ἐπισπωμενοι τας ἁμαρτιας ὡς σχοινιῳ μακρῳ, τοις του Θεου πολεμουσιν ἀνθρωποις, και κατατοξευειν αὐτους πειρωνται τοις της αὐτων κακιας ἰοις, και τῳ βασκαινειν αὐτων τη τοσαυτη του ἡγεμονικου καθαροτητι, το σκοτος προβαλλονται κατ' αὐτων, ὡς αἱ σηπιαι το μελαν. και ταυτα δρωσι, τας φυσικας και κατα φυσιν ὀρθας καθελοντες ἐννοιας ἐξ ἑαυτων, ἃς δη Θεος κατηρτισατο.

Του αὐτου.] Τοξον ἐστιν ἀκαθαρτος νους· ἐγω, φησιν, ἐπι τῳ κυριῳ πεποιθα. οἱ πολεμουντες ἁμαρτωλοι. τις ἂν οὖν δειση και φυγη θεον ἐχων βοηθον, και πολεμιους ἁμαρτωλους; ἡτοιμασαν βελη εἰς φαρετραν. βελος ἐστιν ἐμπαθης λογισμος, φαρετρα δε ἑξις χειριστη λογισμων ἀκαθαρτων πεπληρωμενη. ταυτα ἐπι δαιμονων πολεμουντων λαμβανονται νοητως. νοηθειη δ' ἂν και αἰσθητως ἐπι αἰσθητων ἐχθρων. ἐν σκοτομηνη. σκοτομηνη ἐστιν

ἀγνοια

eccatoris conteratur, & ab ejus tyrannide liberentur.)uod & factum eſt. Deſiderium enim bonæ mentis ſt efficax oratio, quam videns is, qui corda novit, dimplet. Non autem omnia deſideria audiri arbirandum eſt, ſed quæ honeſta ſunt. *Præparationem coris eorum audivit auris tua.* Præparationem cordis beanorum pauperum audit auris Domini, non attendit utem his, qui præparati non ſnnt. Hoc, inquit, ppetit quilibet eorum, qui injuriiis afficiuntur. Nam modo Deus pauperes & deſtitutos vindicaret, nemo mplius gloriaretur, ſed & qui injurias inferunt, ma- agere, & ii, quibus injuriæ inferuntur, male pati eſiſterent.

PSALMUS X.

Q*uoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt ſagittas ſuas in pharetra, ut ſagittent in obſcuro rectos orde, &c.]* Non contenti, inquit, peccatores ſeipos eſſe perditos, ſed peccata quaſi fune longo attraientes, Dei homines infeſtant, eosque venenatis maitiæ ſuæ jaculis perfodere nituntur, & eorum eximiæ uritati invidentes, tenebras ipſis offundunt, non feus ac ſepiæ atramentum. Atque hoc faciunt, natuales & ſecundum naturam rectas, quas Deus inſerueat, cogitationes ex ſeipſis abolendo.

Ejuſdem] Arcus peccatorum eſt impura mens. Ego, inquit, in Domino confido. Qui pugnant, pecatores ſunt. Quis autem timebit & fugiet, qui opiulantem Deum, & pugnantes habeat peccatores? *Paraverunt ſagittas in pharetra.* Sagitta eſt animi affetibus perturbata cogitatio; pharetra malus habitus ſt, impuris cogitationibus plenus. Hæc ſpiritualiter le dæmonibus pugnantibus intelliguntur. Verum ſi d ſenſum referantur, ſenſiles hoſtes innuent. *In ob-*

ἀγνοια ψυχης λογικης. ἐν ἀσεληνῳ νυκτι φησιν αὐτους ἐνεδρευειν, δηλων το λαθραιον της ἐπιβουλης. εὐθεις δε τη καρδια, ἑαυτον λεγει και τους μετ' αὐτου, ου κομπαζων, ἀλλ' ἐμφαινων την ἑαυτου ἐννοιαν, και μηδεν ἐργασασθαι εἰς βλαβην του Σαουλ.

Κυριος ἐν ναῳ ἁγιῳ αὐτου, κυριος ἐν οὐρανῳ ὁ θρονος αὐτου. οἱ ὀφθαλμοι αὐτου εἰς τον πενητα ἀποβλεπουσι, τα βλεφαρα αὐτου ἐξεταζει τους υἱους των ἀνθρωπων, κ. τ. ε.] Οἰκει θεος ἐν ἁγια και οὐρανιῳ νοησει, οὐρανιως βασιλευων και θειως. αἱ δε ἐποπτικαι αὐτου δυναμεις φρουρουσι τον πενητα. ὡς ἀγαθος δε βλεφαροις ἐξεταζει τα καθ' ἡμας, ἀλλ' οὐκ ὀφθαλμοις, ὡς ἀν μη παρατηρουμενος αὐτων παντα τα ἁμαρτηματα· τουτο γαρ ἀνθρωποις ἀφορητον. ὀφθαλμοις δε βλεπει τον πενητα, δαψιλη την εὐεργεσιαν ποιουμενος, κἀν εἰς ὁ πενης ὑπαρχη· των δε πολλων τας κολασεις συστελλων, αἱ και πολυ το κεκρυμμενον ἐχουσιν. ἐν δε τη θειᾳ ἐξετασει παρρησια των ἀγαθων γινομενων πολλη. τῳ βηματι γαρ αὐτου φανερωθηναι παντας δει, ἱνα κομισηται ἑκαστος τα ἰδια του σωματος, ἁ ἐπραξεν, εἰτε ἀγαθον, εἰτε κακον.

Του αὐτου.] Γενωμεθα πενητες, ἱνα βλεπωσιν ἡμας οἱ του κυριου ὀφθαλμοι. εἰ δε οἱ πλουσιοι οὐκ εἰσι πενητες, οὐκ ἐπιβλεπει τους πλουσιους ὁ κυριος. τοις ὀφθαλμοις βλεπει τον πενητα, δαψιλη την εὐεργεσιαν ποιουμενος, κἀν εἰς ὁ πενομενος τυγχανει.

Κυριος ἐξεταζει τον δικαιον, και τον ἀσεβη, ὁ δε ἀγαπων ἀδικιαν μισει την ἑαυτου ψυχην, κ. τ. ε.] Διο πας ὁ ἁμαρτανων ὡς ἀν τις μισων ἐπιβουλευει τη ἰδια ψυχη. ὡσπερ οὐν ὁ πραττων το δικαιον αὐτον ἀγαπα, ἑαυτον τε, και τον πλησιον εὐεργετων, τῳ εἰς ἀρετην αὐτον ἀγειν δι' ἑαυτου. ἀσεβη δε νυν λεγει τον δια το ἁμαρτανειν καταφρονουντα θεου, ὁς και κρινεται μετα του δικαιου, ὡς πολλαχοθεν δηλον, και ἐκ του ἐν γενεσει· και ἐσται δικαιος ὡς ὁ ἀσεβης. ὁ γαρ παντη ἀθεος οὐκ ἀναστησεται ἐν κρισει.

Του

ſcuro. Obſcuritas eſt ignorantia rationalis animæ. In illuni nocte ait eos inſidiari, ſignificans latentes inſidias. Rectos corde dicit, & ſe, & eos, qui ſecum erant, neque id arroganter dicit, ſed ut mentem ſuam oſtendat, quod nihil unquam in damnum Saul paraverit.

Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cœlo ſedes ejus. Oculi ejus in pauperem reſpiciunt: palpebræ ejus interrogant filios hominum, &c.] Habitat Deus in ſancta & cœleſti cogitatione, cœleſti ac divino modo regnans. Inſpectrices ejus vires defendunt pauperem. At vero ut bonus, palpebris, non oculis examinat res noſtras, quippe qui non omnia earum delicta obſervet: hoc enim hominibus intolerabile foret. Oculis pauperem reſpicit, uberem beneficentiam exhibens, quantumvis unicus is pauper fuerit; plurimorum autem ſupplicia cohibens, quæ etiam valde occulta ſunt. Cæterum in divino examine magna erit bonorum ſecuritas. *Omnes* enim *manifeſtari oportet ante tribunal ejus, ut referat unusquisque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum.*

Ejusdem.] Fiamus pauperes, ut nos oculi Domini reſpiciant. Si divites non ſunt pauperes, non reſpicit divites Dominus. Oculis pauperem reſpicit, uberem beneficentiam exhibens, quamvis unicus ſit pauper.

Dominus interrogat juſtum & impium, qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam, &c.] Quapropter omnis, qui peccat, non ſecus, ac ſi oderit, inſidiatur propriæ animæ: quemadmodum & qui juſte agit, ſeipſum diligit, dum & de ſeipſo & de proximo bene meretur, utrumque ſimul ad virtutem adducendo. Impium autem dicit eum, qui peccando Deum contemnit, qui & cum juſto judicatur, ut patet ex pluribus locis, tum præſertim ex illo Geneſeos: *Et erit juſtus ſicut impius.* Nam qui prorſus ſine Deo eſt, non reſurget in judicio.

Τȣ αὐτȣ.] Κἀν μη λεγῃ τις, ὁτι μισει την ἑαυτȣ ψυχην, ἐλεγχεται δια τȣ ἀδικιαν ἀγαπᾳν μισων αὐτην. ὁμοιως δε και ὁ ἀκολασιαν ἀγαπων, ἠ δειλιαν, ἠ ἀφροσυνην.

Επιβρεξει ἐπι ἁμαρτωλȣς παγιδας, κ. τ. ε.] Ινα ὑπο τας ἑαυτȣ παγιδας ποιησας αὐτȣς, και λαβων ὑποχειριȣς οἰκονομηση ὡς ἰδιȣς.

Οτι δικαιος κυριος και δικαιοσυνας ἠγαπησεν, κ. τ. ε.] Δικαιοσυνας, τȣς δικαιȣς λεγει ἀπο της πραξεως αὐτȣ ὀνομασας. τοιȣτον και ἡ ἀγαπη ȣ περισσευεται, ἀντι τȣ, ὁ ἐχων την ἀγαπην.

ΨΑΛΜΟΣ ιά.

Σωσον με κυριε, ὁτι ἐκλελοιπεν ὁσιος, κ. τ. ε.] Εκλελοιποντος ὁσιȣ σωτηριας δειται ὡς χαλεπωτερον περιγινομενος. ὁτι ὠλιγωθησαν αἱ ἀληθειαι ἀπο των υἱων των ἀνθρωπων. εἰ οἱ μεν ὁσιοι ἐκλελοιπασιν, αἱ δε ἀληθειαι ὠλιγωθησαν, ȣκ ἐν μονοις τοις ὁσιοις αἱ ἀληθειαι, και ȣκ ἐν τοις ἀληθεσιν ὁσιοτης. και ἐπειδη οἱ ὁσιοι ἐκλελοιπασι, δια τȣτο ὠλιγωθησαν αἱ ἀληθειαι. και ταχα ἡ σπανις των ὁσιων αἰτια γεγονε των πολλων τȣτων αἱρεσιων. μετα δολȣ ἀλληλοις προσδιαλεγονται, δια πονηρων χειλεων εἰς την ἀλληλων καρδιαν τα ψευδη παραπεμποντες. ὁτε δε περι γνωσιν ȣκ ἀσχολȣμεθα, ὀλιγȣνται αἱ ἀληθειαι.

Ματαια ἐλαλησεν ἑκαςος προς τον πλησιον αὐτȣ, κ. τ. ε.] Δια τȣτο μητε λογον ἀργον εἰκη, μητε βλασφημον, ἠ ὁλως ἐπιληπτον προσαγωμεν τοις πλησιον. χειλη δολια ἐν καρδιᾳ και ἐν καρδιᾳ ἐλαλησαν. ἐπειδη δολια ἐννενοηκασιν, δια τȣτο ἐλαλησαν ματαιοτητας.

Εξολοθρευσαι κυριος παντα τα χειλη τα δολια, και γλωσσαν μεγαλορρημονα, κ. τ. ε.] Ο γαρ κυριος ἐξαφανιζων τα χειρονα, ἐξολοθρευει αὐτα, ἱνα ἀνακυψη, ἀφανισθεντων των ἐπισυμβεβηκοτων, το πρωτον κτισμα τȣ Θεȣ, ᾧ ἐπισυμβεβηκε τα χειρονα.

Τα

Ejusdem.] Tametſi quis dicat, ſe non odiſſe animam ſuam, evincitur tamen ipſam odiſſe, eo quod iniquitatem diligat: ſimiliter etiam is, qui incontinentiam diligit, vel ignaviam, vel vecordiam.

Pluet ſuper peccatores laqueos, &c.] Ut eos laqueis ſuis irretiens, & ſubjectos accipiens, diſponat tanquam filios.

Quoniam juſtus Dominus, & juſtitias dilexit, &c.] Juſtitias, id eſt, juſtos, quos ab actione ſic appellat. Hujusmodi eſt illud: *Charitas non agit perperam*, id eſt, qui habet charitatem.

PSALMUS XI.

Salvum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus, &c.] Deficiente ſancto, ſalutem precatur, ut qui difficilius evaſurus ſit. *Quoniam diminutæ ſunt veritates a filiis hominum.* Si ſancti defecerunt, & veritates diminutæ ſunt, non utique in ſolis ſanctis veritates, nec in veris ſanctitas. At quoniam ſancti defecerunt, propterea veritates diminutæ ſunt. Et fortaſſe ſanctorum paucitas cauſa fuit harum multarum hæreſum. Doloſe mutuo colloquuntur, & per maligna labia in ſua invicem corda immittunt falſa: cum autem ſcientiæ non ſtudemus, tunc veritates imminuuntur.

Vana loquuti ſunt unusquisque ad proximum ſuum, &c.] Propterea neque temere otioſum ſermonem, neque blaſphemum, neque omnino, qui carpi poſſit, proximo ingeramus. *Labia doloſa in corde & corde locuti ſunt.* Quoniam doloſa cogitaverunt, propterea vana loquuti ſunt.

Diſperdat Dominus univerſa labia doloſa, & linguam magniloquam, &c.] Dum enim, quæ deteriora ſunt, Dominus delet, ipſa diſperdit, ut iis, quæ ſuperveniunt, deletis, prima Dei creatura, cui deteriora ſupervenerant, altiora ſuſcipiat. La-

Τα χειλη ἡμων παρ' ἡμιν ἐςι, τις ἡμων κυριος ἐςι; κ. τ. ε.] Καί ὁ Φαραω φησιν· ὐκ οἰδα τον κυριον, ὁμοιως τῳ φασκοντι, τις ἡμων κυριος ἐςι;

Απο της ταλαιπωριας των πτωχων, και ἀπο τυ ςεναγμυ των πενητων, νυν αναςησομαι λεγει κυριος, κ. τ. ε.] Ως ὁ Παυλος φησι και το, ταλαιπωρος ἐγω ἀνθρωπος· και το, ὡς πτωχοι, πολλυς δε πλυτιζοντες· και το, ἀχρι της ἀρτι ὡρας και πεινωμεν και τα ἑξης· και το, οἱ ὀντες ἐν τῳ σκηνει ςεναζομεν.

Τυ αὐτυ.] Και ἀλλως δε των ἀλαζονευοντων ςεναζυσιν οἱ πτωχοι την τυραννιδα μη φεροντες. διο φησιν ὁ κυριος· ἀναςησομαι, ὡς ἀν θω μυ την βυλην ἐν σωτηριῳ· παῤῥησιασομαι ἐν αὐτῳ κατα των ὑπερηφανων, και της ταλαιπωριας ἀπαλλαξω τυς πενητας, κατα τον της ἐπιδημιας καιρον ἀνας ας καιπερ ὡς ἡμας ἀφικομενος, ὡς φανερωθηναι σωτηριαν των ἐξω ταλαιπωριας και τυ ςεναζειν γεγενημενων. τοιγαρυν ὁ Παυλος εἰπων, ταλαιπωρος ἐγω ἀνθρωπος, τις με ῥυσεται ἐκ τυ σωματος τυ θανατυ τυτυ; ἐπαγει, εὐχαριςω τῳ θεῳ δια Ιησυ Χριςυ. ἐδηλωσε γαρ ὁτι κυριος ὁ ῥυσομενος τον ταλαιπωρυντα. διο εἰχε σωμα θανατυ, ὁ και νυν λεγων· νυν ἀναςησομαι. φασι δε πτωχοντον ἐκπεσοντα πλυτυ· πενητα δε τον ἐκ πονυντα προς τον βιον περιποιυμενον. λεγει δε ἡ γραφη· πλυσιοι ἐπτωχευσαν, και το· ἐπτωχευσαμεν σφοδρα. και περι τυ σωτηρος· ὁς ἐπτωχευσεν δι' ἡμας πλυσιος ὠν, ἱνα ἡμεις πλυτησωμεν τῃ αὐτυ πτωχειᾳ. λεγει δε περι τυ ςεναγμυ των πενητων ὡς ἀει ςεναζοντων ἐπι τῳ πονῳ. το δε, θησομαι ἐν σωτηριῳ, δηλοι το, ὁρισω και ποιησω· ὡς και το· ὁν ἐθηκε κληρονομον παντων. ὁποιον και το, ἐθετο ὁ θεος ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ πρωτον ἀποςολυς, και τα ἑξης. και προς τυς πρεσβυτερυς της ἐκκλησιας· ὑμας ἐθετο το πνευμα το ἁγιον ἐπισκοπυς ποιμαινειν την ἐκκλησιαν, ὡριςθαι και πεποιηςθαι σημαινον.

Θησομαι ἐν σωτηριῳ, παῤῥησιασομαι ἐν αὐτῳ, κ. τ. ε.] Ο θησαυριζων ἐν ὐρανῳ, τεθεις ἐν σωτηριῳ, ταυτα φησι...

Labia noſtra a nobis ſunt, quis noſter Dominus eſt? &c.] Pharao quoque dicit: *Non novi Dominum*, perinde ac is, qui ait: *Quis noſter Dominus eſt?*

Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exſurgam, dicit Dominus, &c.] Quemadmodum & Paulus dicit: *Infelix ego homo.* Et illud: *Sicut egentes, multos autem locupletantes.* Itemque: *Uſque in hanc horam & eſurimus*, & reliqua. Et illud: *Nam &, qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus.*

Ejusdem.] Ingemiſcunt inopes, ſuperborum tyrannidem non ferentes. Quapropter Dominus ait: *Exſurgam*, ut *ponam conſilium meum in ſalutari. Fiducialiter agam in eo* contra ſuperbos, inopes vero ab omni calamitate liberabo. Id præſtitit, cum ipſe exſurgens venit ad nos, ut eorum ſalus manifeſta ſit, qui extra miſeriam & gemitum collocati ſunt. Paulus ergo cum dixiſſet: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ſubjunxit: *Gratias ago Deo per Jeſum Chriſtum.* Nam his verbis Dominum eſſe indicat, qui miſerum liberat. Quapropter mortis corpus habuit, qui & hoc loco dicit: *Nunc exſurgam.* Vocant nonnulli eum inopem, qui a divitiis excidit, pauperem vero, qui labore victum quæritat. Ait autem ſcriptura: *Divites eguerunt*, & illud: *Pauperes facti ſumus nimis.* Et de Salvatore, qui propter nos *egenus factus eſt, cum eſſet dives, ut illius inopia* nos *divites* eſſemus. Loquitur autem de gemitu pauperum, ut qui ſemper in labore ingemiſcunt. Illud vero: *Ponam in ſalutari*, idem eſt, ac ſi diceret: Conſtituam & faciam: quemadmodum ibi: *Quem conſtituit hæredem univerſorum.* Cujusmodi eſt & illud: *Poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos*, & reliqua. Et quod presbyteris eccleſiæ dictum eſt: *Vos poſuit ſpiritus ſanctus epiſcopos regere eccleſiam*, id ſignificat, conſtitutos & factos eſſe.

Ponam in ſalutari, fiducialiter agam in eo, &c.] Qui theſaurizat in cœlo, cum poſitus ſit in ſalutari;

hæc

φησι· παῤῥησιασομαι ἐν αὐτῳ· ἡ γαρ συνειδησις αὐτȣ ȣ καταγινωσκει.

Τα λογια κυριȣ, λογια ἁγνα. ἀργυριον πεπυρωμενον, δοκιμιον τῃ γῃ, κεκαθαρισμενον ἑπταπλασιως, κ. τ. ε.] Κἀν καλα δε λογια παρα τοις ȣκ ἐκ της μεριδος τȣ Χριςȣ, ȣκ ἐςιν ἁγνα, ἁτε ψευδεσι μυριοις συμπεφυρμενα. τα δε τȣ κυριȣ μονα ἁγνα ἐςιν, οἱς ȣδεν ψευδος ἀναμεμικται, και ȣτως ἁγνα ὡς δεδοκιμασμενον και δια χωνειας κεκαθαρμενον ἀργυριον· ὁθεν ȣδε ἀμφιβαλλειν χρη προς τα παρ᾽ αὐτων σημαινομενα.

ΨΑΛΜΟΣ ιβ΄.

Εως ποτε, κυριε, ἐπιλησῃ μȣ εἰς τελος; κ. τ. ε.] Μηποτε ὡς προς το τελος λεγει ἐπιλελησθαι αὐτȣ τον θεον, και ȣχ ἁπλως ἐπιλελησθαι. και ἐν ἀλλῳ ψαλμῳ ἐπιλελησμενη ὠνομαςαι. ἑως ποτε ἀποςρεψεις το προσωπον σȣ ἀπ᾽ ἐμȣ; τȣτο το προσωπον οἱ ἀγγελοι βλεπȣσι δια παντος. ὁταν γαρ ἑαυτον ἐμφανιζῃ τῳ χωρητικῳ της θεας τȣ προσωπȣ αὐτȣ ὁ θεος, παυσεται ἀποςρεφων ἀπ᾽ αὐτȣ, και κρυπτων το προσωπον ἑαυτȣ. ὁπερ ἐποιει ποτε και ἐπι Μωυσεως, φειδομενος αὐτȣ, ἑως ἀνθρωπος ἠν. ἀποςρεφει ὁ θεος το προσωπον αὐτȣ κηδεμονικως, ὁταν ἀναξια των ἐντολων αὐτȣ πραττωμεν. ποιει δε τȣτο ἱνα ἡμας ἐπισπασηται. ἡ ἐπει προσωπον τȣ πατρος υἱος, αἰτει ταχυτερον αὐτȣ γενεσθαι την σαρκωσιν, το τοιȣτο ῥητον τεθεικεν.

Εως τινος θησομαι βȣλας ἐν ψυχῃ μȣ; κ. τ. ε.] Βȣλας τιθεται τις πρωτον πλειονας ἐν τῃ ψυχῃ αὐτȣ, εἰτα ἐπι τελει την ἐπι πασι μεγαλην βȣλην την τȣ θεȣ, ἡς το πνευμα ἐπανεπαυσα το ἐπι την ἐξ Ιεσσαι ῥαβδον.

Φωτισον τȣς ὀφθαλμȣς μȣ, μηποτε ὑπνωσω εἰς θανατον, κ. τ. ε.] φωτισατε ἑαυτοις φως γνωσεως. ὡς ἐν σκοτει ταις συμφοραις περιεχομαι, και εἰ μη μȣ το της

ἀθυμιας

hæc dicit, *Fiducialiter agam in eo*, nam conſcientia eum non arguit.

Eloquia Domini eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum, &c.] Quamvis ſpecioſa ſunt eloquia eorum, qui non ſtant a Chriſto, attamen non ſunt caſta, quippe mendaciis innumeris aſperſa; ſola vero Domini eloquia caſta ſunt, quibus nullum mendacium admixtum eſt, & perinde caſta ſunt, atque probatum & fornace purgatum argentum. Unde quicquid iis declaratur, id nequaquam eſt in dubium revocandum.

PSALMUS XII.

Uſquequo Domine oblivisceris me in finem, &c.] Forte non ſimpliciter dicit oblivisci, ſed in finem oblivisci. Et in alio pſalmo nominatur oblivioni tradita. *Uſquequo avertes faciem tuam a me?* Hanc faciem ſemper angeli intuentur. Quando enim capaci animæ adſpectum faciei ſuæ oſtendit Deus, tunc ab ea ceſſat avertere & abſcondere faciem ſuam. Quod & erga Moyſem aliquando faciebat, non ſinens faciem ſuam ab eo videri, quamdiu homo erat. Avertit Deus faciem œconomia quadam, quando indigna ejus præceptis committimus. Hoc autem facit, ut nos ad te revocet. Vel, quoniam facies patris filius eſt, & petit quam celerrime ipſum carnem ſumere, ideo hæc verba poſuit.

Quamdiu ponam conſilia in anima mea? &c.] Conſilia multa primum in anima ſua quisquam ponit, deinde in fine magnum in omnibus Dei conſilium, cujus ſpiritus in virga Jeſſe requievit.

Illumina oculos meos, ne quando obdormiam in morte, &c.] *Accendite in vobis lumen ſcientiæ.* In tenebris tot calamitatibus premor, ut ſi auxilium tuum diſtuleris, & deſperationis meæ tenebras non abegeris, in mortem

ἀθυμιας ἀπελασης σκοτος, ἀλλ' ὑπερθη την βοηθειαν, εἰς θανατον ὁ ὑπνος μεταβληθησεται, της λυπης παντελως τȣ λογισμȣ κρατησασης.

Μηποτε εἰποι ὁ ἐχθρος μȣ, ἰσχυσα προς αὐτον. ὁσακις ἁμαρτανομεν, τοσαυτακις λεγει τȣτο ὁ ἐχθρος· ἰσχυσα προς αὐτον. οἱ θλιβοντες με ἀγαλλιασονται, ἐαν σαλευθω. οἱ ἀγγελοι χαιρȣσιν ἐπι τοις μετανοȣσιν, οἱ δαιμονες ἐπι τοις ἁμαρτανȣσιν ἀγαλλονται. οἱ μεν γαρ τε εἰσιν ἀρετης, οἱ δε κακιας ἐρασαι. ἐν ἀγαλλιασει ἐσονται και εὐφροσυνῃ, ἐαν μονον ἰδωσι με της εἰς σε ἐλπιδος ἐκπεπτωκοτα, και ἀπελπισαντα.

Τȣ αὐτȣ.] Κἀν μη παντελως πεσω, μονον δε σαλευθω, οἱ θλιβοντες με ἀγαλλιασονται, φησιν ὁ προφητης. και ὡς προφητης φησιν ἐν τῳ ἑβδομηκοςῳ δευτερῳ ψαλμῳ· ἐμȣ δε παρα μικρον ἐσαλευθησαν οἱ ποδες.

Τȣ αὐτȣ.] Επιχαιρȣσι γαρ πιπτȣσι, λυπεισθαι δεον. ὁπερ ȣ πεισομαι ἐλεει τῳ σῳ. προσδοκω γαρ σȣ το σωτηριον, ἐφ' ᾧ τις εὐφραινεται πειραν θεȣ σωτηριας ἐχων. δυναται δε και προφητεια εἰναι περι Χριςȣ· ἐλθων γαρ ἐπι σωτηριαν κοσμȣ ἐφωτισε τε και καθειλε τον ὑπερηφανως ἐπιχαιροντα τοις κλονȣμενοις. ἐπιβλεψας γαρ ἐπεδημησεν. ὁ δε εὐπαθων ἐπινικιον ὑμνον προσαγει λεγων· ᾀσω τῳ κυριῳ τῳ εὐεργετησαντι με, και ψαλω τῳ ὀνοματι κυριȣ τȣ ὑψιςȣ. πραγματικως μαθων το προς τȣς εὐχομενȣς καλως ὑπο τȣ κυριȣ λεγομενον· ἐτι σȣ λαλȣντος ἐρω· ἰδȣ παρειμι. λεγει τοις συνȣσιν ὡς ὧν ἠθελεν ἐτυχε, διο και ὑμνει. ȣτω δει και ἡμας καθ' ἑκαςην ᾀδειν εὐεργεσιαν τῃ θεωριᾳ, και τῳ ψαλλειν πραξιν ἐπαγοντας.

Εγω δε ἐπι τῳ ἐλεει σȣ ἠλπισα, ἀγαλλιασεται ἡ καρδια μȣ ἐν τῳ σωτηριῳ σȣ, κ. τ. ε.] Εκεινοι μεν ἐπιχαιροντες τῃ πτωσει μȣ προσδοκωσιν ἀγαλλιασθηναι. ἐγω δε ἐπι σοι και τῳ ἐλεει τῳ σῳ ἠλπισα.

Ασω τῳ κυριῳ τῳ εὐεργετησαντι με, και ψαλω τῳ ὀνοματι κυριȣ τȣ ὑψιςȣ, κ. τ. ε.] Ο εὐεργετηθεις.

vertendus ſit ſomnus, cum triſtitia prorſus animam meam occupaverit.

Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum.] Quoties peccamus, toties dicit inimicus: *Prævalui adverſus eum. Qui tribulant me, exſultabunt, ſi motus fuero.* Angeli gaudent ſuper pœnitentibus, dæmones ſuper peccantibus exſultant. Illi enim virtutis, hi malitiæ amatores ſunt. In exultatione & lætitia erunt, ſi modo viderint me ab ea, quæ in te eſt, ſpe lapſum, & deſperantem.

Ejuſdem] Licet non omnino cadam, modo tamen motus fuero, exſultabunt, qui tribulant me, inquit Propheta. Et ut Propheta dicit in ſeptuageſimo ſecundo pſalmo: *Mei autem pene moti ſunt pedes.*

Ejuſdem] Magnam eis lætitiam adfert aliorum lapſus, qui triſtitiam potius parere deberet. Quod quidem tua fretus miſericordia non patiar. Nam ſalutare tuum exſpecto, in quo lætatur, qui ſalutem a Deo expertus eſt. Cæterum prophetia de Chriſto id eſſe poteſt, quoniam, cum ad mundi ſalutem veniſſet, illuminavit, & deſtruxit eum, qui ſuperbe de aliorum calamitatibus gaudebat. Reſpiciens enim advenit. Unde Propheta beneficio affectus victoriæ canticum canit, dicens: *Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & pſallam nomini Domini altiſſimi.* Reipſa enim didicerat, & expertus erat, quod a Domino recte precantibus dictum eſt: *Adhuc te loquente dicam, ecce adſum.* Amicis narrat, ſe voti compotem eſſe, quare & hymnum canit. Ita nos quoque decet, ſingula Dei beneficia recolendo mente canere, & opera præſtando pſallere.

Ego autem in miſericordia tua ſperavi, exſultabit cor meum in ſalutari tuo, &c.] Illi quidem de lapſu meo gaudentes exſpectant, fore, ut exſultent, ego vero in te & in miſericordia tua ſperavi.

Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & pſallam nomini Domini altiſſimi, &c.] Qui beneficio affectus eſt,

θεις ᾀδετω, και ὁ ἐυθυμων ψαλλετω. φησι γαρ· ἐυθυμει τις ἐν ἡμιν, ψαλλετω. ἐξω και εἰς τον ἐξης χρονον ἀνεπιληςον ἐν τῃ ψυχῃ της ἐυεργεσιας το μεγεθος.

ΨΑΛΜΟΣ ιγ΄.

Ειπεν ἀφρων ἐν καρδιᾳ αὐτȣ, ȣ̓κ ἐςι θεος· διεφθαρησαν και ἐβδελυχθησαν ἐν ἐπιτηδευμασι, κ. τ. ε.] Εἰ ἐν τοις ἐπιτηδευμασι διαφθειρονται, ȣ̓χ ἡ φαυλη ἐννοια διαφθειρει τινα, ἀλλα το ταυτης ἀποτελεσμα ἡ κακια. ἀπο διαθεσεως καρδιακης ἐιποντες μη ἐιναι θεον, ἀκολȣθως λοιπον ὡς ἀθεοι ἐβιωσαν, και τον βιον ἐσχον διεφθαρμενον και πασης ἀκαθαρσιας ἀναπλεον.

Παντες ἐξεκλιναν, ἁμα ἠχρειωθησαν, κ. τ. ε.] Οἱ λεγοντες· δȣλοι ἀχρειοι ἐσμεν, δυναμει λεγȣσιν, ἠχρειωθημεν.

Τις δωσει ἐκ Σιων το σωτηριον τȣ Ισραηλ; κ. τ. ε.] Ηξει ἐκ Σιων ὁ ῥυομενος, και ἀποςρεψει ἀσεβειας ἀπο Ιακωβ. εἰ δε ἐκ Σιων ἐρχεται ὁ σωτηρ, αὐτος δε ἐκ τȣ πατρος ἐξηλθε και ἡκει, ἡ Σιων νυν συμβολον ἐςι τȣ πατρος. ȣ̓ την γενομενην σωτηριαν τοις ἐπι Εζεκιȣ μονον προσαγορευει, ἀλλα και την πολλοις ὑςερον χρονοις γενομενην ἐκειθεν τȣ σωτηρος ἡμων σωτηριον ἐπιφανειαν. παντων γαρ ἐκκλιναντων, ἀναγκαιως ἐδει λοιπον παρειναι τον δυναμενον ἀφειναι ἁμαρτιας και σωσαι. ἐκ Σιων δε, ὁτι ἐκ σπερματος Ισραηλ, και ὁτι ἐκ Σιων ἡξει ὁ ἐρχομενος ὡς γεγραπται· ἐν τω ἐπιςρεψαι κυριον την αἰχμαλωσιαν τȣ λαȣ αὐτȣ. αἰχμαλωσια ἐςιν ἡ ἀπο γνωσεως και ἀρετης ἐπι ἀγνωσιαν και κακιαν ἀκȣσιος μεταβασις. ἀγαλλιασεται Ιακωβ, και εὐφρανθησεται Ισραηλ. ἀγαλλιασεται μεν ὁ πρακτικην ἀπαθειαν κτησαμος, εὐφραινεται δε ὁ γνωςικης θεωριας καταξιωθεις.

Τȣ αὐτȣ.] Μυριων ἐπι της οἰκȣμενης κυριευοντων κακων, τȣ μονȣ την βοηθειαν ἐνεγκειν δυναμενȣ συναισθο-

μενον

canat, & qui æquo animo eſt, pſallat. Ait enim: *Æquo quis animo eſt? pſallat.* Manebit & in poſterum tempus in anima mea beneficentiæ tuæ magnitudo, quam nulla unquam delebit oblivio.

PSALMUS XIII.

D*ixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis, &c.*] Si in ſtudiis corrumpuntur, non utique mala cogitatio corrumpit quempiam, ſed ejus effectus malitia. Cum ex cordis affectu dixiſſent, non eſſe Deum, conſequenter ut athei vixerunt, & vitam egerunt corruptam, & omni immunditia plenam.

Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, &c.] Qui dicunt, *ſervi inutiles ſumus*, virtute dicunt, inutiles facti ſumus.

Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? &c.] *Veniet ex Sion, qui liberat, & avertet impietates a Jacob.* Si ex Sion venit Salvator, ipſe vero ex patre exiit & venit, Sion hoc in loco patris ſymbolum eſt. Annuntiat autem ſalutem non iis ſolum, qui tempore Ezechiæ erant, ſed & poſt multa tempora inde futurum multis ſalutarem Salvatoris noſtri adventum. Nam cum omnes declinaſſent, neceſſe erat, ut adeſſet, qui peccata dimitteret & liberaret. Dicitur autem, *ex Sion*, quia ex ſemine Iſrael, & quia ex Sion veniet, qui venturus eſt, ut ſcriptum eſt. *Cum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ.* Captivitas eſt voluntarius a ſcientia & virtute ad ignorantiam & malitiam tranſitus. *Exſultabit Jacob, & lætabitur Iſrael.* Exſultabit, qui actricem affectionum carentiam poſſidet, lætatur autem, qui ad cognitionem & contemplationem pervenit.

Ejusdem.] Infinitis toto orbe dominantibus malis, Spiritus ſanctus conſcius ejus, qui ſolus auxilium ferre

μενον το πνευμα το ἁγιον φησι· τις δωσει ἐκ Σιων το σωτηριον τε Ισραηλ; ἐ γαρ Μωυσης, ἐχ Ηλιας, ἐχ Ησαιας, ἐχ οἱ λοιποι των προφητων ἐδυνηθησαν· ἀλλα τα τε νομε τα ἐργα προς τοιετον τι ἠν ἀδυνατα. ἀνθρωπινε δε ὀντος τε ἰατρε, τε τα παντα ἰασθαι δυναμενε ἐ τυχη, και ἐκ ἐργω, ἀλλα τη τε λογε δυναμει. τετον ἐλθειν προσευχεται το πνευμα το ἁγιον.

Τε αὐτε.] Εν τοις της παλαιας το σωτηριον καλεισθαι τον κυριον ἡμων Ιησεν Χριςον διδασκομεθα, και κυριως τε σωτηριε τω ὀνοματι δι᾽ ἐπαγγελιας τοις ἐθνεσιν ἀπηγγελται. φησι γαρ ὁ Ησαιας· και ἀποκαλυψει κυριος τον βραχιονα τον ἁγιον αὐτε ἐνωπιον παντων των ἐθνων· και ὀψονται παντα ἀκρα της γης την σωτηριαν την παρα τε θεε ἡμων. και παλιν ἐν ψαλμοις εἰρηται· ἐγνωρισε κυριος το σωτηριον αὐτε, ἐναντιον των ἐθνων ἀπεκαλυψε την δικαιοσυνην αὐτε. και παλιν· δειξον ἡμιν κυριε το ἐλεος σε, και το σωτηριον σε δωης ἡμιν.

ΨΑΛΜΟΣ ιδ´.

Κυριε τις παροικησει ἐν τῳ σκηνωματι σε; και τις κατασκηνωσει ἐν τῳ ὀρει τῳ ἁγιῳ σε; κ. τ. ἑ.] Πολλα παρῳκησεν ἡ ψυχη με, ἀλλαχε λεγει διδασκων, ὁτι πολλα τις παροικει, ἑως ἐ ἐλθη εἰς το ἁγιον ὀρος τε θεε.

Τε αὐτε.] Ορος ἁγιον ἐςιν ἡ γνωσις τε Χριςε, ἡτις ἐςι θεωρια των γεγονοτων. ὀρος ἁγιον την Ιερεσαλημ φησιν. ἐτω δε και πυθομενος δεχεται την ἀποκρισιν.

Πορευομενος ἀμωμος και ἐργαζομενος δικαιοσυνην, λαλων ἀληθειαν ἐν καρδια αὐτε, κ. τ. ἑ.] Το, πορευομενος ἀμωμος, ζηλωσεις νοησας το περι Αβρααμ, καθαπερ ἐλαλησεν αὐτῳ κυριος. και ἡμιν γαρ τα ἐν ταις γραφαις ἐλαλησεν ἁγιαις, και ἐαν νοησαντες ποιησωμεν, ἠκεσαμεν θεε, και ἐπορευθημεν, καθαπερ ἐλαλησεν ἡμιν. και ἐργαζομενος δικαιοσυνην. περικειμενος τετῳ ἐγενε· ἐργαζομενος σωφροσυνην, ὁμοιως ἀνδρειαν, ὁμοιως

φρονη-

poſſet, ait: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?* Neque enim Moyſes, nec Elias, nec Iſaias dederant, nec reliqui Prophetæ: omnia legis opera ad quidpiam ejusmodi infirma erant. Opus erat medico, qui cuncta ſanare poſſet, non arte, non opere, ſed ſermonis virtute. Hujus adventum poſtulat Spiritus ſanctus.

Ejusdem.] In veteris teſtamenti libris, *ſalutare* vocari Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, edocemur, & proprie *ſalutaris* nomine per promiſſionem gentibus annuntiatus eſt. Ait enim Iſaias: *Et revelabit Dominus brachium ſanctum ſuum coram omnibus gentibus, & videbunt omnia excelſa terræ ſalutare Dei noſtri.* Et rurſum in pſalmis dictum eſt: *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam.* Et rurſum: *oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis.*

PSALMUS XIV.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte ſancto tuo? &c.] *Multum incola fuit anima mea*, alibi dicit, docens multum incolam eſſe quempiam, donec veniat in montem ſanctum Dei.

Ejusdem.] Mons ſanctus eſt cognitio Chriſti, quæ eſt rerum, quæ acciderunt, ſpeculatio. Montem ſanctum Jeruſalem vocat. Sic autem, poſtquam interrogavit, reſponſum accipit.

Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam, qui loquitur veritatem in corde ſuo, &c.] Illud, *qui ingreditur ſine macula*, imitaberis, ſi intellexeris, quid Abrahamo locutus ſit Dominus. Eadem enim etiam nobis in ſcripturis locutus eſt, atque ſi ea intellexerimus & fecerimus, Deum audivimus & ambulavimus, ſicut locutus eſt nobis. *Et operatur juſtitiam.* Ad hunc modum etiam dices: Qui operatur temperantiam, ſic &

Τα χειλη ἡμων παρ᾽ ἡμιν ἐςι, τις ἡμων κυριος ἐςι; κ. τ. ε.] Καί ὁ Φαραω φησιν· ἐκ οἶδα τον κυριον, ὁμοιως τῳ φασκοντι, τις ἡμων κυριος ἐςι;

Απο της ταλαιπωριας των πτωχων, και ἀπο τε ςεναγμε των πενητων, νυν αναςησομαι λεγει κυριος, κ. τ. ε.] Ως ὁ Παυλος φησι και το, ταλαιπωρος ἐγω ἀνθρωπος· και το, ὡς πτωχοι, πολλες δε πλετιζοντες· και το, ἀχρι της ἀρτι ὡρας και πεινωμεν και τα ἑξης· και το, οἱ ὀντες ἐν τῳ σκηνει ςεναζομεν.

Τε αὐτε.] Και ἀλλως δε των ἀλαζονευοντων ςεναζεσιν οἱ πτωχοι την τυραννιδα μη φεροντες. διο φησιν ὁ κυριος· ἀναςησομαι, ὡς ἀν θω με την βελην ἐν σωτηριῳ· παῤῥησιασομαι ἐν αὐτῳ κατα των ὑπερηφανων, και της ταλαιπωριας ἀπαλλαξω τες πενητας, κατα τον της ἐπιδημιας καιρον ἀναςας και προς ἡμας ἀφικομενος, ὡς φανερωθηναι σωτηριαν των ἐξω ταλαιπωριας και τε ςεναζειν γεγενημενων. τοιγαρεν ὁ Παυλος εἰπων, ταλαιπωρος ἐγω ἀνθρωπος, τις με ῥυσεται ἐκ τε σωματος τε θανατε τετε; ἐπαγει, εὐχαριςω τῳ θεῳ δια Ιησε Χριςε. ἐδηλωσε γαρ ὁτι κυριος ὁ ῥυσομενος τον ταλαιπωρεντα. διο εἰχε σωμα θανατε, ὁ και νυν λεγων· νυν ἀναςησομαι. φασι δε πτωχοντον ἐκπεσοντα πλετε· πενητα δε τον ἐκ πονετα προς τον βιον περιποιεμενον. λεγει δε ἡ γραφη· πλεσιοι ἐπτωχευσαν, και το· ἐπτωχευσαμεν σφοδρα. και περι τε σωτηρος· ὁς ἐπτωχευσεν δι᾽ ἡμας πλεσιος ὠν, ἱνα ἡμεις πλετησωμεν τῃ αὐτε πτωχειᾳ. λεγει δε περι τε ςεναγμε των πενητων ὡς ἀει ςεναζοντων ἐπι τῳ πονῳ. το δε, θησομαι ἐν σωτηριῳ, δηλοι το, ὁρισω και ποιησω· ὡς και το· ὁν ἐθηκε κληρονομον παντων. ὁποιον και το, ἐθετο ὁ θεος ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ πρωτον ἀποςολες, και τα ἑξης. και προς τες πρεσβυτερες της ἐκκλησιας· ὑμας ἐθετο το πνευμα το ἁγιον ἐπισκοπες ποιμαινειν την ἐκκλησιαν, ὡριθαι και πεποιηθαι σημαινον.

Θησομαι ἐν σωτηριῳ, παῤῥησιασομαι ἐν αὐτῳ, κ. τ. ε.] Ο θησαυριζων ἐν ἐρανῳ, τεθεις ἐν σωτηριῳ, ταυτα

φησι·

Labia noſtra a nobis ſunt, quis noſter Dominus eſt? &c.] Pharao quoque dicit: *Non novi Dominum*, perinde ac is, qui ait: *Quis noſter Dominus eſt?*

Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exſurgam, dicit Dominus, &c.] Quemadmodum & Paulus dicit: *Infelix ego homo.* Et illud: *Sicut egentes, multos autem locupletantes.* Itemque: *Uſque in hanc horam & eſurimus*, & reliqua. Et illud: *Nam &, qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus.*

Ejusdem.] Ingemiſcunt inopes, ſuperborum tyrannidem non ferentes. Quapropter Dominus ait: *Exſurgam*, ut *ponam conſilium meum in ſalutari. Fiducialiter agam in eo* contra ſuperbos, inopes vero ab omni calamitate liberabo. Id præſtitit, cum ipſe exſurgens venit ad nos, ut eorum ſalus manifeſta ſit, qui extra miſeriam & gemitum collocati ſunt. Paulus ergo cum dixiſſet: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ſubjunxit: *Gratias ago Deo per Jeſum Chriſtum.* Nam his verbis Dominum eſſe indicat, qui miſerum liberat. Quapropter mortis corpus habuit, qui & hoc loco dicit: *Nunc exſurgam.* Vocant nonnulli eum inopem, qui a divitiis excidit, pauperem vero, qui labore victum quæritat. Ait autem ſcriptura: *Divites eguerunt*, & illud: *Pauperes facti ſumus nimis.* Et de Salvatore, qui propter nos *egenus factus eſt, cum eſſet dives, ut illius inopia* nos *divites* eſſemus. Loquitur autem de gemitu pauperum, ut qui ſemper in labore ingemiſcunt. Illud vero: *Ponam in ſalutari*, idem eſt, ac ſi diceret: Conſtituam & faciam: quemadmodum ibi: *Quem conſtituit hæredem univerſorum.* Cujusmodi eſt & illud: *Poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos*, & reliqua. Et quod presbyteris eccleſiæ dictum eſt: *Vos poſuit ſpiritus ſanctus epiſcopos regere eccleſiam*, id ſignificat, conſtitutos & factos eſſe.

Ponam in ſalutari, fiducialiter agam in eo, &c.] Qui theſaurizat in cœlo, cum poſitus ſit in ſalutari,

φησι· παῤῥησιασομαι ἐν αὐτῳ. ὁ γαρ συνειδησις αὐτȣ ȣ καταγινωσκει.

Τα λογια κυριȣ, λογια ἁγνα. ἀργυριον πεπυρωμενον, δοκιμιον τῃ γῃ, κεκαθαρισμενον ἑπταπλασιως, κ. τ. ε.] Κἀν καλα δε λογια παρα τοις ȣκ ἐκ της μεριδος τȣ Χριςȣ, ȣκ ἐςιν ἁγνα, ἁτε ψευδεσι μυριοις συμπεφυρμενα. τα δε τȣ κυριȣ μονα ἁγνα ἐςιν, οἱς ȣδεν ψευδος ἀναμεμικται, και ȣτως ἁγνα ὡς δεδοκιμασμενον και δια χωνειας κεκαθαρμενον ἀργυριον· ὁθεν ȣδε ἀμφιβαλλειν χρη προς τα παρ᾽ αὐτων σημαινομενα.

ΨΑΛΜΟΣ ιβ.

Ἑως ποτε, κυριε, ἐπιλησῃ μȣ εἰς τελος; κ. τ. ε.] Μηποτε εἰς τον προ το τελος λεγει ἐπιλελησθαι αὐτȣ τον θεον, και ȣχ ἁπλως ἐπιλελησθαι. και ἐν ἀλλῳ ψαλμῳ ἐπιλελησμενη ὠνομαςαι. ἑως ποτε ἀποςρεψεις το προσωπον σȣ ἀπ᾽ ἐμȣ; τȣτο το προσωπον οἱ ἀγγελοι βλεπȣσι δια παντος. ὁταν γαρ ἑαυτον ἐμφανιζῃ τῳ χωρητικῳ της θεας τȣ προσωπȣ αὐτȣ ὁ θεος, παυσεται ἀποςρεφων ἀπ᾽ αὐτȣ, και κρυπτων το προσωπον ἑαυτȣ. ὁπερ ἐποιει ποτε και ἐπι Μωυσεως, φειδομενος αὐτȣ, ἑως ἀνθρωπος ἠν. ἀποςρεφει ὁ θεος το προσωπον αὐτȣ κηδεμονικως, ὁταν ἀναξια των ἐντολων αὐτȣ πραττωμεν. ποιει δε τȣτο ἱνα ἡμας ἐπισπασηται. ἢ ἐπει προσωπον τȣ πατρος υἱος, αἰτει ταχυτερον αὐτȣ γενεσθαι την σαρκωσιν, το τοιȣτο ῥητον τεθεικεν.

Ἑως τινος θησομαι βȣλας ἐν ψυχῃ μȣ; κ. τ. ε.] Βȣλας τιθεται τις πρωτον πλειονας ἐν τῃ ψυχῃ αὐτȣ, εἰτα ἐπι τελει την ἐπι πασι μεγαλην βȣλην την τȣ θεȣ, ἡς το πνευμα ἐπανεπαυσατο ἐπι την ἐξ Ιεσσαι ῥαβδον.

Φωτισον τȣς ὀφθαλμȣς μȣ, μηποτε ὑπνωσω εἰς θανατον, κ. τ. ε.] φωτισατε ἑαυτοις φως γνωσεως. ὡς ἐν σκοτει ταις συμφοραις περιεχομαι, και εἰ μη μȣ το της

ἀθυμιας

hæc dicit, *Fiducialiter agam in eo*, nam conſcientia eum non arguit.

Eloquia Domini eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum, &c.] Quamvis ſpecioſa ſunt eloquia eorum, qui non ſtant a Chriſto, attamen non ſunt caſta, quippe mendaciis innumeris aſperſa; ſola vero Domini eloquia caſta ſunt, quibus nullum mendacium admixtum eſt, & perinde caſta ſunt, atque probatum & fornace purgatum argentum. Unde quicquid iis declaratur, id nequaquam eſt in dubium revocandum.

PSALMUS XII.

Uſquequo Domine oblivіſceris me in finem, &c.] Forte non ſimpliciter dicit oblivіſci, ſed in finem oblivіſci. Et in alio pſalmo nominatur oblivioni tradita. *Uſquequo avertes faciem tuam a me?* Hanc faciem ſemper angeli intuentur. Quando enim capaci animæ adſpectum faciei ſuæ oſtendit Deus, tunc ab ea ceſſat avertere & abſcondere faciem ſuam. Quod & erga Moyſem aliquando faciebat, non ſinens faciem ſuam ab eo videri, quamdiu homo erat. Avertit Deus faciem œconomia quadam, quando indigna ejus præceptis committimus. Hoc autem facit, ut nos ad ſe revocet. Vel, quoniam facies patris filius eſt, & petit quam celerrime ipſum carnem ſumere, ideo hæc verba poſuit.

Quamdiu ponam conſilia in anima mea? &c.] Conſilia multa primum in anima ſua quisquam ponit, deinde in fine magnum in omnibus Dei conſilium, cujus ſpiritus in virga Jeſſe requievit.

Illumina oculos meos, ne quando obdormiam in morte, &c.] *Accendite in vobis lumen ſcientiæ.* In tenebris tot calamitatibus premor, ut ſi auxilium tuum diſtuleris, & deſperationis meæ tenebras non abegeris, in mortem

ἀθυμιας ἀπελασης σκοτος, ἀλλ᾽ ὑπερθη την βοηθειαν, εἰς θανατον ὁ ὑπνος μεταβληθησεται, της λυπης παντελως τȣ λογισμȣ κρατησασης.

Μηποτε εἰποι ὁ ἐχθρος μȣ, ἰσχυσα προς αὐτον. ὁσακις ἁμαρτανομεν, τοσαυτακις λεγει τȣτο ὁ ἐχθρος· ἰσχυσα προς αὐτον. οἱ θλιβοντες με ἀγαλλιασονται, ἐαν σαλευθω. οἱ ἀγγελοι χαιρȣσιν ἐπι τοις μετανοȣσιν, οἱ δαιμονες ἐπι τοις ἁμαρτανȣσιν ἀγαλλονται. οἱ μεν γαρ τε εἰσιν ἀρετης, οἱ δε κακιας ἐραϛαι. ἐν ἀγαλλιασει ἐσονται και εὐφροσυνῃ, ἐαν μονον ἰδωσι με της εἰς σε ἐλπιδος ἐκπεπτωκοτα, και ἀπελπισαντα.

Τȣ αὐτȣ.] Κἀν μη παντελως πεσω, μονον δε σαλευθω, οἱ θλιβοντες με ἀγαλλιασονται, φησιν ὁ προφητης. και ὡς προφητης φησιν ἐν τῳ ἑβδομηκοϛῳ δευτερῳ ψαλμῳ· ἐμȣ δε παρα μικρον ἐσαλευθησαν οἱ ποδες.

Τȣ αὐτȣ.] Επιχαιρȣσι γαρ πιπτȣσι, λυπεισθαι δεον. ὁπερ ȣ̓ πεισομαι ἐλεει τῳ σῳ. προσδοκω γαρ σȣ το σωτηριον, ἐφ᾽ ᾡ τις εὐφραινεται πειραν θεȣ σωτηριας ἐχων. δυναται δε και προφητεια εἰναι περι Χριϛȣ· ἐλθων γαρ ἐπι σωτηριαν κοσμȣ ἐφωτισε τε και καθειλε τον ὑπερηφανως ἐπιχαιροντα τοις κλονȣμενοις. ἐπιβλεψας γαρ ἐπεδημησεν. ὁ δε εὐπαθων ἐπινικιον ὑμνον προσαγει λεγων· ᾀσω τῳ κυριῳ τῳ εὐεργετησαντι με, και ψαλω τῳ ὀνοματι κυριȣ τȣ ὑψιϛȣ. πραγματικως μαθων το προς τȣς εὐχομενȣς καλως ὑπο τȣ κυριȣ λεγομενον· ἐτι σȣ λαλȣντος ἐρω· ἰδȣ παρειμι. λεγει τοις συνȣσιν ὡς ὡν ἠθελεν ἐτυχε, διο και ὑμνει. ȣ̔τω δει και ἡμας καθ᾽ ἑκαϛην ᾀδειν εὐεργεσιαν τῃ θεωριᾳ, και τῳ ψαλλειν πραξιν ἐπαγοντας.

Εγω δε ἐπι τῳ ἐλεει σȣ ἠλπισα, ἀγαλλιασεται ἡ καρδια μȣ ἐν τῳ σωτηριῳ σȣ, κ. τ. ε.] Εκεινοι μεν ἐπιχαιροντες τῃ πτωσει μȣ προσδοκωσιν ἀγαλλιαθηναι. ἐγω δε ἐπι σοι και τῳ ἐλεει τῳ σῳ ἠλπισα.

Ασω τῳ κυριῳ τῳ εὐεργετησαντι με, και ψαλω τῳ ὀνοματι κυριȣ τȣ ὑψιϛȣ, κ. τ. ε.] Ο εὐεργετηθεις

vertendus ſit ſomnus, cum triſtitia prorſus animam meam occupaverit.

Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum.] Quoties peccamus, toties dicit inimicus: *Prævalui adverſus eum. Qui tribulant me, exſultabunt, ſi motus fuero.* Angeli gaudent ſuper pœnitentibus, dæmones ſuper peccantibus exſultant. Illi enim virtutis, hi malitiæ amatores ſunt. In exultatione & lætitia erunt, ſi modo viderint me ab ea, quæ in te eſt, ſpe lapſum, & deſperantem.

Ejusdem] Licet non omnino cadam, modo tamen motus fuero, exſultabunt, qui tribulant me, inquit Propheta. Et ut Propheta dicit in ſeptuageſimo ſecundo pſalmo: *Mei autem pene moti ſunt pedes.*

Ejusdem] Magnam eis lætitiam adfert aliorum lapſus, qui triſtitiam potius parere deberet. Quod quidem tua fretus miſericordia non patiar. Nam ſalutare tuum exſpecto, in quo lætatur, qui ſalutem a Deo expertus eſt. Cæterum prophetia de Chriſto id eſſe poteſt, quoniam, cum ad mundi ſalutem veniſſet, illuminavit, & deſtruxit eum, qui ſuperbe de aliorum calamitatibus gaudebat. Reſpiciens enim advenit. Unde Propheta beneficio affectus victoriæ canticum canit, dicens: *Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & pſallam nomini Domini altiſſimi.* Reipſa enim didicerat, & expertus erat, quod a Domino recte precantibus dictum eſt: *Adhuc te loquente dicam, ecce adſum.* Amicis narrat, ſe voti compotem eſſe, quare & hymnum canit. Ita nos quoque decet, ſingula Dei beneficia recolendo mente canere, & opera præſtando pſallere.

Ego autem in miſericordia tua ſperavi, exſultabit cor meum in ſalutari tuo, &c.] Illi quidem de lapſu meo gaudentes exſpectant, fore, ut exſultent, ego vero in te & in miſericordia tua ſperavi.

Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & pſallam nomini Domini altiſſimi, &c.] Qui beneficio affectus eſt,

Θεῳ ᾀδετω, και ὁ εὐθυμων ψαλλετω. φησι γαρ· εὐθυμει τις ἐν ἡμιν, ψαλλετω. ἐξω και εἰς τον ἑξης χρονον ἀνεπιληςον ἐν τῃ ψυχῃ της εὐεργεσιας το μεγεθος.

ΨΑΛΜΟΣ ιγ´.

Ειπεν ἀφρων ἐν καρδιᾳ αὐτȣ, ὐκ ἐςι θεος· διεφθαρησαν και ἐβδελυχθησαν ἐν ἐπιτηδευμασι, κ. τ. ε.] Εἰ ἐν τοις ἐπιτηδευμασι διαφθειρονται, ὐχ ἡ φαυλη ἐννοια διαφθειρει τινα, ἀλλα το ταυτης ἀποτελεσμα ἡ κακια. ἀπο διαθεσεως καρδιακης εἰποντες μη ἐιναι θεον, ἀκολȣθως λοιπον ὡς ἀθεοι ἐβιωσαν, και τον βιον ἐσχον διεφθαρμενον και πασης ἀκαθαρσιας ἀναπλεον.

Παντες ἐξεκλιναν, ἁμα ἠχρειωθησαν, κ. τ. ε.] Οἱ λεγοντες· δȣλοι ἀχρειοι ἐσμεν, δυναμει λεγȣσιν, ἠχρειωθημεν.

Τις δωσει ἐκ Σιων το σωτηριον τȣ Ισραηλ; κ. τ. ε.] Ηξει ἐκ Σιων ὁ ῥυομενος, και ἀποςρεψει ἀσεβειας ἀπο Ιακωβ. εἰ δε ἐκ Σιων ἐρχεται ὁ σωτηρ, αὐτος δε ἐκ τȣ πατρος ἐξηλθε και ἡκεν, ἡ Σιων νυν συμβολον ἐςι τȣ πατρος. ȣ την γενομενην σωτηριαν τοις ἐπι Εζεκιȣ μονον προσαγορευει, ἀλλα και την πολλοις ὑςερον χρονοις γενομενην ἐκειθεν τȣ σωτηρος ἡμων σωτηριον ἐπιφανειαν. παντων γαρ ἐκκλιναντων, ἀναγκαιως ἐδει λοιπον παρειναι τον δυναμενον ἀφειναι ἁμαρτιας και σωσαι. ἐκ Σιων δε, ὁτι ἐκ σπερματος Ισραηλ, και ὁτι ἐκ Σιων ἡξει ὁ ἐρχομενος ὡς γεγραπται· ἐν τῳ ἐπιςρεψαι κυριον την αἰχμαλωσιαν τȣ λαȣ αὐτȣ. αἰχμαλωσια ἐςιν ἡ ἀπο γνωσεως και ἀρετης ἐπι ἀγνωσιαν και κακιαν ἀκȣσιος μεταβασις. ἀγαλλιασεται Ιακωβ, και εὐφρανθησεται Ισραηλ. ἀγαλλιασεται μεν ὁ πρακτικην ἀπαθειαν κτησαμος, εὐφραινεται δε ὁ γνωςικης θεωριας καταξιωθεις.

Τȣ αὐτȣ.] Μυριων ἐπι της οἰκȣμενης κυριευοντων κακων, τȣ μονȣ την βοηθειαν ἐνεγκειν δυναμενȣ συναισθομενον

canat, & qui æquo animo eſt, pſallat. Ait enim: *Æquo quis animo eſt? pſallat.* Manebit & in poſterum tempus in anima mea beneficentiæ tuæ magnitudo, quam nulla unquam delebit oblivio.

PSALMUS XIII.

Dixit *inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis, &c.*] Si in ſtudiis corrumpuntur, non utique mala cogitatio corrumpit quempiam, ſed ejus effectus malitia. Cum ex cordis affectu dixiſſent, non eſſe Deum, conſequenter ut athei vixerunt, & vitam egerunt corruptam, & omni immunditia plenam.

Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, &c.] Qui dicunt, *ſervi inutiles ſumus*, virtute dicunt, inutiles facti ſumus.

Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? &c.] *Veniet ex Sion, qui liberat, & avertet impietates a Jacob.* Si ex Sion venit Salvator, ipſe vero ex patre exiit & venit, Sion hoc in loco patris ſymbolum eſt. Annuntiat autem ſalutem non iis ſolum, qui tempore Ezechiæ erant, ſed & poſt multa tempora inde futurum multis ſalutarem Salvatoris noſtri adventum. Nam cum omnes declinaſſent, neceſſe erat, ut adeſſet, qui peccata dimitteret & liberaret. Dicitur autem, *ex Sion*, quia ex ſemine Iſrael, & quia ex Sion veniet, qui venturus eſt, ut ſcriptum eſt. *Cum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ.* Captivitas eſt voluntarius a ſcientia & virtute ad ignorantiam & malitiam tranſitus. *Exſultabit Jacob, & lætabitur Iſrael.* Exſultabit, qui actricem affectionum carentiam poſſidet, lætatur autem, qui ad cognitionem & contemplationem pervenit.

Ejuſdem.] Infinitis toto orbe dominantibus malis, Spiritus ſanctus conſcius ejus, qui ſolus auxilium ferre

μενον το πνευμα το ἁγιον φησι· τις δωσει ἐκ Σιων το σωτηριον τε Ισραηλ; ὀ γαρ Μωυσης, ἐχ Ηλιας, ἐχ Ησαιας, ἐχ οἱ λοιποι των προφητων ἐδεδωκεισαν. παντα τε νομε τα ἐργα προς τοιετον τι ἠν ἀσθενη. ἀναγκαιε δε ὀντος τε ἰατρε, τε τα παντα ἰασθαι δυναμενε ὀ τεχνη, και ἐκ ἐργῳ, ἀλλα τῃ τε λογε δυναμει. τετον ἐλθειν προσευχεται το πνευμα το ἁγιον.

Τε αὐτε.] Εν τοις της παλαιας το σωτηριον καλεισθαι τον κυριον ἡμων Ιησεν χριςον διδασκομεθα, και κυριως τε σωτηριε τῳ ὀνοματι δἰ ἐπαγγελιας τοις ἐθνεσιν ἀπηγγελται. φησι γαρ ὁ Ησαιας· και ἀποκαλυψει κυριος τον βραχιονα τον ἁγιον αὐτε ἐνωπιον παντων των ἐθνων, και ὀψονται παντα ἀκρα της γης την σωτηριαν την παρα τε θεε ἡμων. και παλιν ἐν ψαλμοις εἰρηται· ἐγνωρισε κυριος το σωτηριον αὐτε, ἐναντιον των ἐθνων ἀπεκαλυψε την δικαιοσυνην αὐτε. και παλιν· δειξον ἡμιν κυριε το ἐλεος σε, και το σωτηριον σε δωης ἡμιν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ. ιδ'.

Κυριε τις παροικησει ἐν τῳ σκηνωματι σε; και τις κατασκηνωσει ἐν τῳ ὀρει τῳ ἁγιῳ σε; κ. τ. ε.] Πολλα παρῳκησεν ἡ ψυχη με, ἀλλαχε λεγει διδασκων, ὁτι πολλα τις παροικει, ἑως ὀ ἐλθῃ εἰς το ἁγιον ὀρος τε θεε.

Τε αὐτε.] Ορος ἁγιον ἐςιν ἡ γνωσις τε χριςε, ἡτις ἐςι θεωρια των γεγονοτων. ὀρος ἁγιον την Ιερεσαλημ φησιν. ὀτω δε και πυθομενος δεχεται την ἀποκρισιν.

Πορευομενος ἀμωμος και ἐργαζομενος δικαιοσυνην, λαλων ἀληθειαν ἐν καρδιᾳ αὐτε, κ. τ. ε.] Το, πορευομενος ἀμωμος, ζηλωσεις νοησας το περι Αβρααμ, καθαπερ ἐλαλησεν αὐτῳ κυριος. και ἡμιν γαρ τα ἐν ταις γραφαις ἐλαλησεν ἁγιαις, και ἐαν νοησαντες ποιησωμεν, ἠκεσαμεν θεε, και ἐπορευθημεν, καθαπερ ἐλαλησεν ἡμιν. και ἐργαζομενος δικαιοσυνην. περικειμενος τετῳ ἐγεις· ἐργαζομενος σωφροσυνην, ὁμοιως ἀνδρειαν, ὁμοιως

φρονη-

poſſet, ait: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?* Neque enim Moyſes, nec Elias, nec Iſaias dederant, nec reliqui Prophetæ: omnia legis opera ad quidpiam ejusmodi infirma erant. Opus erat medico, qui cuncta ſanare poſſet, non arte, non opere, ſed ſermonis virtute. Hujus adventum poſtulat Spiritus ſanctus.

Ejusdem.] In veteris teſtamenti libris, *ſalutare* vocari Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, edocemur, & proprie *ſalutaris* nomine per promiſſionem gentibus annuntiatus eſt. Ait enim Iſaias: *Et revelabit Dominus brachium ſanctum ſuum coram omnibus gentibus, & videbunt omnia excelſa terræ ſalutare Dei noſtri.* Et rurſum in pſalmis dictum eſt: *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam.* Et rurſum: *oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis.*

PSALMUS XIV.

D*omine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte ſancto tuo? &c.*] *Multum incola fuit anima mea*, alibi dicit, docens multum incolam eſſe quempiam, donec veniat in montem ſanctum Dei.

Ejusdem.] Mons ſanctus eſt cognitio Chriſti, quæ eſt rerum, quæ acciderunt, ſpeculatio. Montem ſanctum Jeruſalem vocat. Sic autem, poſtquam interrogavit, reſponſum accipit.

Qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam, qui loquitur veritatem in corde ſuo, &c.] Illud, *qui ingreditur ſine macula*, imitaberis, ſi intellexeris, quid Abrahamo locutus ſit Dominus. Eadem enim etiam nobis in ſcripturis locutus eſt, atque ſi ea intellexerimus & fecerimus, Deum audivimus & ambulavimus, ſicut locutus eſt nobis. *Et operatur juſtitiam.* Ad hunc modum etiam dices: Qui operatur temperantiam, ſic & forti

fortitudinem, prudentiam, pietatem, ſapientiam, cæteraſque virtutes. Hoc autem eſt operari etiam terram ſuam, ut panibus ſaturetur. Cain vero nedum operetur juſtitiam, vel aliquam ex virtutibus, vel terram ſuam, operabatur terram non ſuam.

Ejuſdem.] Qui, inquit, & ſecundum interiorem hominem & ſecundum exteriorem ab omni malitia & labe alienus eſt, & omnem virtutem aſſecutus, is eſt, qui ingreditur ſine macula, & operatur juſtitiam.

Qui non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum, &c.] Sicut faciunt miniſtri Satanæ, quando transformantur in miniſtros juſtitiæ. *Nec fecit proximo ſuo malum.* Niſi omnes homines ſint proximi, non vetat hoc loco malum iis fieri, qui non ſunt proximi. Idem dicendum & de his: *Qui jurat proximo ſuo, & non decipit. Et opprobrium non accepit adverſus proximos ſuos.* Qui inculpate vivit, opprobria non accipit adverſus proximos ſuos. Qui in proximi calamitate non exaſperat, nec lætatur de alieno lapſu, ſed condolet. Vel, qui non exprobrat proximo, quemadmodoum exprobravit Phariſæus publicano: vel qui ob proximum non accepit opprobrium, quemadmodum Heli ob filios ſuos: vel etiam ſimpliciter, qui inculpate vixit.

PSALMUS XV.

Conſerva me Domine, quoniam ſperavi in te. Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges, &c.] Tanquam inimicis inſtantibus ait: *Conſerva me.* Jeſus autem apud Prophetam dicit: Qui in Domino, nec in ullo alio ſperat, cuſtoditur ab illo. At nullus peccator vere hanc vocem pronuntiare poteſt. Cum enim ſervus ſit ejus, quod facit, peccati, non poteſt Deo ſervire. Is autem, qui practicæ & contemplativæ vitæ columnam erexit, clamat: *Dixi Do-*

σων δοματων προσαγω σοι δωρα, ὐχ ὡς ἐνδεει. ὐδεις γαρ των αἱρετικων τυτο λεγων ἀληθευσει. ὐ μονον δε ἐπι των αἰσθητως προσαγομενων, ἀλλα και πνευματικως προσενεγκτεα ἡ φωνη. κἀν γαρ ἀρετας ἱερυργωμεν, κἀν τα ἑαυτων σωματα δια παντελυς σωφροσυνης, ἰσμεν, ὁτι δεχεται τυτο ὁ θεος, ὐκ εἰς ἰδιαν ὠφελειαν, ἀλλ᾽ ὁπως ἡμιν δῳ τα ἐξ ὐρανυ ἀγαθα αἰτυσιν αὐτα.

Τυ αὐτυ.] Εἰ ἀγαθα πασαι ἀρεται, χρηζει δε ἡ γνωσις των ἀρετων, παντων ἀρα χρηζει των ἀγαθων ἡ γνωσις. και μηποτε ἀγαθα εἰρηται τα μεσα, ὠν ἡ δικαια χρησις ἡμας ἀγαθυς και ὐ τον θεον ἐργαζεται. εἰ γαρ τα ἀγαθα, φησιν Ιωβ, ἐδεξαμεθα ἐκ χειρος κυριυ, τα κακα ὐχ ὑποισομεν; ἐνταυθα γαρ ἀγαθα τα ὑπαρχοντα ὠνομασεν, ἁπερ παρα την χρησιν την καλην γινεται ἀγαθα.

Τοις ἀγιοις τοις ἐν τῃ γῃ αὐτυ ἐθαυμαςωσε παντα τα θελληματα αὐτυ ἐν αὐτοις. ἐπληθυνθησαν αἱ ἀθενειαι αὐτων, μετα ταυτα ἐταχυναν, κ. τ. ε.] Ο ἀμαρτωλος ἐξω της γης ἐςι τυ θευ, ᾡ ὐκ ἐδειξεν τα θαυμασια. ὁ Χριςος δε περι των κατ᾽ αὐτον μεμορφωμενων τελειων ἐρει· παντα τα θεληματα μυ ἐν αὐτοις. και ἐπληθυνθησαν μεν αἱ ἀθενειαι των ἀπο των ἐθνων· ἐταχυναν δε τῃ μετανοιᾳ μεταβαλλοντες. ζητησεις δε, εἰ ὐτοι κατα τινα ἐκδοχην ἁγιοι ποτε ἠσαν ἐν τῃ γῃ τυ θευ οἰκυντες, πριν πληθυνθηναι τας ἀνομιας αὐτων· ἡ τινες αὐτων ὁ Ισραηλ εἰσιν, ἐν οἱς ἠν ποτε τα θεληματα τυ θευ· ἡ ὐτως ἐν ὐρανῳ οἱ ἁγιοι το πολιτευμα ἐχοντες ἐπι της γης αὐτυ δια τριβυσιν, κἀν ἐτι ὠσιν ἐν ταυτῃ τῃ γῃ. θεληματα δε θευ αἱ κατ᾽ εἰδος ἀρεται ὡς ἐν τῳ· εὑρον Δαυιδ τον τυ Ιεσσαι ἀνδρα κατα την καρδιαν μυ, ὁς ποιησει παντα τα θεληματα μυ· ταυτα θαυμαςοι ὁ θεος ἐν τοις ἁγιοις αὐτυ των λοιπων ἀνθρωπων ἀμεινον ἀσκυσι τας ἀρετας· ἀσυγκριτως γαρ ὑπερεσχον κατα μεν ἀνδρειαν ἀποςολοι τε, προφηται και μαρτυρες, κατα δε σωφροσυνην Ιωσηφ και Σωσαννα,

και

mino, Deus meus es tu: & de donis tuis munera tibi offero, non tanquam indigenti. Nemo enim hæreticorum hoc dicens, verum proferet. Non ſolum autem hoc de ſenſibilibus, ſed etiam de ſpiritalibus oblationibus pronuntiandum eſt. Nam licet ſacrificium virtutum obtulerimus, licet corpora noſtra per omnimodam continentiam ſacrificaverimus, ſcimus id, non propter ſuam utilitatem Deum accipere, ſed ut nobis petentibus cœleſtia bona conferat.

Ejusdem.] Si inter bona ſunt omnes virtutes, & ſcientia indiget virtutibus, omnibus certe bonis indiget ſcientia. Et vide, ne certe hic dicta ſint bona media, quorum juſta poſſeſſio nos juſtos, & non Deum juſtum reddit. *Si* enim *bona*, inquit Job, *ſuſcepimus de manu Domini, mala non ſuſtinebimus?* ubi bonorum nomine vocavit facultates, quæ ex bono uſu fiunt bonæ.

Sanctis, qui ſunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates ſuas in eis. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea acceleraverunt, &c.] Peccator eſt extra terram Dei, ut cui non oſtendit mirabilia. Chriſtus autem de viris perfectis, qui ſe ipſi conformarunt, dicet: Omnes voluntates meæ in eis ſunt. Et multiplicatæ quidem ſunt infirmitates eorum, qui ex gentibus erant, ſed acceleraverunt. per pœnitentiam reſipiſcentes. Quæres vero, an hi juxta aliquem ſenſum ſancti aliquando fuerint in terra habitantes, priusquam multiplicatæ ſint iniquitates eorum; vel quidam eorum Iſrael ſint, in quibus erant aliquando voluntates Dei; vel ſic ſancti, qui in cœlo converſationem habent, in terra ejus verſentur, licet adhuc ſint in hac terra. Voluntates Dei ſingulœ ſunt virtutes, ut liquet ex his: *Inveni David filium Jeſſe, virum ſecundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Has mirificat Deus in ſanctis ſuis, qui melius, quam reliqui homines, virtutes exercent. Incomparabiliter enim fortitudine præcellebant apoſtoli, prophetæ, & martyres, continentia vero Joſeph & Su-

ſan-

και κατα τας ἑτερας ὁμοιως. ὑτω δε τις θαυμαςωθεις αἰσχυνεται της ἰδιας ἀσθενειας, πολυ της θειας ἰσχυος ἀπολειπομενος. αἱ δε ἀσθενειαι μεχρι τυ ἐννοησαι μονον αὐτας παραμενυσαι, ταχεως ἀπιασι, δια το ἐνδυναμυσθαι τυς ἁγιυς ὑπο Χριςυ λεγοντας· ἐν τῳ θεῳ ποιησομεν δυναμιν.

Οὐ μη συναγαγω τας συναγωγας αὐτων ἐξ αἱματων, ὑδε μη μνησθω των ὀνοματων αὐτων δια χειλεων μυ, κ. τ. ε.] Αντικρυς μειζονος παρα τυς πολλυς αἱ φωναι, και ὑκ ἀλλυ, ἡ Χριςυ. ὑτος γαρ συναγων ὑ συναγει αἱματων συναγωγας, ὑδε μεμνηται ὀνοματων ἐτι ἐξ αἱματων: ἡ ὑτως· ὑχ ὡς Ελληνες και οἱ Ιυδαιοι, κἀγω σπεισω τας σπονδας ἐξ αἱματων. ὑτω γαρ ἑτερος ἡρμηνευσεν· ὑ σπεισω τας σπονδαις αὐτων ἐξ αἱματων, ἀλλα παραδωσω καινα μυςηρια πασι, και θυσιαν ἀναιμακτον· ἀλλ' ὑδε μνησθησομαι των παλαιων ὀνοματων αὐτων· ἐλεγοντο γαρ βεβηλοι, και εἰδωλοθυται· ἀλλα δωσω αὐτοις ἀκυειν οἱ εὐσεβεις και ἁγιοι. ἡ και ὑτως· ὑ καθαπαξ λεγει μη συναξειν τας συναγωγας αὐτων, ἀλλ' ἐξ αἱματων, ὑδε μη μνησθηναι των ὀνοματων αὐτων ἀπολελυμενως, ἀλλ' ἡ δια χειλεων. μηποτ' ὑν ἐπει εἰσι τινες συναγοντες συναγωγας ἐξ αἱματων ἐκχεοντες αὐτα, δια τυ βλαπτειν τυς συναγομενυς, αὐτος ὠφελων, μαλλον δε ζωοποιων τυς προκαλυμενυς, ὑκ ἐξ αἱματων, ἀλλ' ἐκ της ἀθανασιας συναγει αὐτυς, των προσηγοριων αὐτων μεμνημενος, ὑκ ἐξ ἐπιπολης, ἀλλ' ἐκ διαθεσεως βαθος ἐχυσης, και ὑ προφορα, ἀλλα βαθεια νοησει. ἡ εἰ και πολλοι ἀπεκτανθησαν ἁγιοι, ἀλλα ὑκ ἐν τυτων τοις αἱμασιν αἱ συναγωγαι, ἀλλα τῳ ἑνι Χριςυ τυ ἀμνυ.

Κυριος μερις της κληρονομιας μυ, και τυ ποτηριυ μυ. συ εἱ ὁ ἀποκαθιςων την κληρονομιαν μυ ἐμοι, κ. τ. ε.] Κληρονομια φυσεως λογικης ἐςιν ἡ θεωρια των γεγονοτων, και των γενησομενων αἰωνων. κληρονομια δε Χριςυ, ἡ γνωσις τυ θευ. ὡς ἀρχιερευς ταυτα φησιν ὁ Χρι-

ςος,

ſanna, cæteriſque virtutibus ſimiliter. Sic autem quis mirificatus, propriam erubeſcit infirmitatem, quippe qui multum a Dei fortitudine abeſſe ſe ſentiat. Verum ejuſmodi infirmitates in ipſis, donec eas agnoverint, manentes cito abeunt, propterea quod viri ſancti a Chriſto confortentur, dicentes: *In Deo faciemus virtutem.*

Non congregabo conventicula eorum de ſanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea, &c.] Manifeſte hæc dicit præſtantior multis, nec alius, quam Chriſtus, qui cum congregat, non congregat conventicula de ſanguinibus, nec memor eſt nominum adhuc ex ſanguinibus. Vel ſic: Non quemadmodum Græci & Judæi, ita ego libabo libamina de ſanguinibus. Sic enim alius interpres habet: *Non libabo libamina eorum de ſanguinibus*, ſed nova tradam myſteria omnibus & ſacrificium incruentum, neque vetera illorum nomina memorabo. Dicebantur enim prophani & idolothytæ, ſed efficiam, ut audiant pii ac ſancti. Vel ſic: Non abſolute dicit, ſe non congregaturum conventicula eorum, ſed *de ſanguinibus*, neque abſolute ait, ſe nominum eorum non memorem fore, ſed *per labia*. Forte igitur, quia ſunt nonnulli, qui congregant conventicula de ſanguine, quem effundunt, vulnerando eos, quos congregant, ipſe juvando, aut potius vivificando convocatos, non ex ſanguinibus, ſed ex immortalitate illos congregat, memor nominum eorum non ſuperficie tenus, ſed intimo affectu, neque prolatione, ſed profundo intellectu. Vel ſic: Licet multi interfecti fuerint ſancti, verumtamen non in horum ſanguinibus, ſed uno Chriſti agni ſanguine cœtus congregantur.

Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: Tu es, qui reſtitues hæreditatem meam mihi, &c.] Hæreditas naturæ ratione utentis eſt præteritorum & futurorum ſæculorum contemplatio, hæreditas vero Chriſti eſt cognitio Dei. Hoc dicit Chriſtus ut ſummus ſacerdos,

cu-

ϛος, ἐ μερις κυριος. εἰ μερις ποτηριε κυριος, ἡ ἐ τινος ὁ κυριος, χριϛε μερις μεν της κληρονομιας ὁ πατηρ, ἡ μειναισα αὐτῳ· λοιπον δε της κληρονομιας ὁ ἀποκαθιϛαμενος αὐτῳ λαος ἀπο τε θεε. δυναται δε περι τε πατρος ἀμφοτερα λεγεσθαι, και το εἰναι αὐτον ἀποκαθιϛαντα κληρονομιαν ἑαυτῳ μετα την κενωσιν. ἡ, ὑπερβας διαθεσει τον κοσμον, τινα σχῃς μεριδα πλην τε κυριε; τε γαρ πασιν ἀποτασσομενε το λεγειν· μερις με ὁ θεος εἰς τον αἰωνα. γινεται δε και ἀρτος ὁ κυριος, παρεχων διδασκαλιαν και ϛηριζων τε ἐσθιοντος την καρδιαν· ποτηριον δε κατα θεωριαν της ἀληθειας, παρεχον εὐφροσυνην της γνωσεως τῳ δια συγκαταθεσεως πινοντι. χορηγει δε τετο ἀμπελος ἡ ἀληθινη, ὡς τον πιοντα λεγειν χαριϛηριως· ἐδωκας εὐφροσυνην εἰς την καρδιαν με.

Σχοινια ἐπεπεσαν μοι ἐν τοις καλλιϛοις, και γαρ ἡ κληρονομια με καλλιϛη μοι ἐϛιν, κ. τ. ε.] Εἰ το σχοινιον μετρον ἐϛι, πως γεγραπται ἐν τῳ κατα Ιωαννην εὐαγγελιῳ· ἐ γαρ ἐκ μετρε διδωσιν ὁ θεος το πνευμα. και το· ἐκχεω ἀπο τε πνευματος με. ἡ ταχα το μετρον ἐ προς αὐτην την γνωσιν ὀνομαζεται, ἀλλ᾽ παρα τον ὑποδεχομενον, τῳ μη εἰναι αὐτον μειζονος δεκτικον. και γαρ ὁ ὑετος αὐτος μεν ἀμετρος ἐϛι, μετρειται δε ἐν τοις ὑποδεχομενοις αὐτον ἀγγειοις. ἐκληροδοτηθη δε μοι, φησιν, ὡσπερ ἐκ μετρε γη, ἡ και ἀρκεμαι, και δια των καλλιϛων με, τετε Ιησε, και τε Χαλεβ.

Τε αὐτε.] Οὑτως ἐγενηθη σχοινισμα κληρονομιας αὐτε Ισραηλ. εὐδοκων δε τῃ ἰδιᾳ κληρονομια, ὡς κρατιϛῃ, ταυτα φησι.

Εὐλογησω τον κυριον τον συνετισαντα με, ἐτι δε και ἑως νυκτος ἐπαιδευσαν με οἱ νεφροι με, κ. τ. ε.] Εὐλογει τις τον κυριον φαντασιας ἐγγενομενης τῳ νῳ. απο προσωπε γαρ αὐτε γνωσις και συνεσις. ἐτω τον τας ἐντολας τηρεντα συνετιζει ὁ κυριος. περινεφρων δε λεγει, των συν τῃ καρδιᾳ ὀνομαζομενων ἐν τῳ· ἐταζων καρδιας και νεφρες ὁ θεος. ἐτοι τελειωθεντες δια νοησεως

παι-

cujus pars Dominus eſt. Si pars calicis eſt Dominus, vel is, cujus eſt Dominus, hæreditatis quidem Chriſti pars, quæ ab ipſo non divellitur, eſt pater: reſidua autem hæreditatis pars eſt populus, qui ei a patre reſtituitur. Poteſt autem de patre utrumque dici, ipſumque eſſe, qui ſibi reſtituit hæreditatem, poſtquam illa ſpoliatus eſt. Vel ſic: Cum te ſupra mundum affectu extuleris, quamnam habebis partem, niſi Dominum? ejus enim, qui omnibus nuntium remiſit, eſt dicere: *Pars mea Deus in æternum.* Fit autem etiam panis Dominus, exhibens doctrinam, & confirmans cor manducantis; calix vero ſecundum contemplationem veritatis præbens lætitiam ſcientiæ illi, qui ex affectu bibit. Calicem hunc propinat vitis vera, ut, qui bibit, cum gratiarum actione dicat: *Dediſti lætitiam in corde meo.*

Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara eſt mihi, &c.] Si funis menſura eſt, quomodo ſcriptum eſt in evangelio ſecundum Joannem: *Non enim ex menſura dat Deus ſpiritum.* Et illud: *Effundam de ſpiritu meo.* Vel forte menſura non propter ipſam ſcientiam nominatur, ſed propter eum, qui illam ſuſcipit, quod nempe majoris non ſit capax. Etenim ipſa pluvia menſuram excedit, metiuntur tamen eam vaſa, in quibus recipitur. Mihi autem, inquit, ceu in menſura hæreditas terræ, qua contentus ſum, data eſt per præclaros meos Jeſum & Chaleb.

Ejuſdem] Sic factus eſt funiculus hæreditatis ejus Iſrael. Sibi autem complacens in propria hæreditate ut præclara, hæc ait.

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum: inſuper & uſque ad noctem increpuerunt me renes mei, &c.] Benedicit aliquis Dominum, cum ejus menti ſpecies ingeritur. A facie enim ipſius ſcientia & intellectus. Sic ei, qui cuſtodit mandata ejus, intellectum tribuit Deus. De renibus autem loquitur, qui una cum corde nominantur his verbis: *Scrutans corda & renes Deus.*

Hi,

παιδευȣσι τον ἐφιςανοντα, φως παρεχοντες γνωσεως, μεχρι λυθῃ της ἀγνοιας ἡ νυξ. εἰ δε δηλοι και τα βαθυτερα των νοηματων ἡ νυξ, καθο λογος εἰρηται σκοτεινος ὁ μυςικος, φανερον, ὁτι ἑως ταυτης παιδευȣσι της νυκτος οἱ νεφροι, τα ἀποκρυφα, και αἰνιγματω δη σαφηνιζοντες. μετειληπται δε ἀπο των νεφρων ἐν οἱς γοναι και σπερματικαι δυναμεις συνιςανται, τοις γεννητικοις χορηγȣσαι πoροις. κἀν τῃ ψυχῃ τοινυν ἐςι νοηματα τινα τοις σπερμασιν ἀναλογα, κατα τα ἐνδον γεννηματα ἐν ἀγαθαις πραξεσι και θεωριαις ἀληθιναις. και οἱ αἰσθητοι δε νεφροι παιδευȣσι τον ἀκραν ἐχοντα σωφροσυνην, ἑως και της νυκτος ἐπεχομενοι σωφρονος λογισμȣ τας σωματικας ἐκρειν γονας.

Δια τȣτο εὐφρανθη ἡ καρδια μȣ, και ἠγαλλιασατο ἡ γλοσσα μȣ, κ.τ.ε.] Αντι τȣ, ὁ νȣς μȣ. ἐθος γαρ τῃ θειᾳ γραφῃ ἀντι τȣ νȣ την καρδιαν λαμβανειν, κατα το· καρδιᾳ πιςευεται εἰς δικαιοσυνην, ςοματι δε ὁμολογειται εἰς σωτηριαν. νȣς δε ἐςιν ὁ πιςευων, ὁςις και ῥηματα διακρινει κατα τον Ιωβ. γλωσσαν δε νυν το χαρισμα τȣ ἁγιȣ πνευματος λεγει· δοξα γαρ μȣ, φησι, και ὑψων την κεφαλην μȣ προς τον κυριον. ὁ δε κυριος το πνευμα ἐςι κατα τον ἀποςολον. εὐφρανθην, φησι, τῃ ἐλπιδι της μετα τριτην ἡμεραν ἀναςασεως. ἀγαλλεται γαρ ἡ γλωσσα ὡς ἐμψυχος και χαιρεται λεγȣσα, και ἑτερȣς ποιει ἀγαλλεσθαι. ἐτι δε και ἡ σαρξ μȣ κατασκηνωσει ἐπ᾽ ἐλπιδι. ἡ σαρξ μȣ, ἀντι τȣ· ἡ ἐμψυχωσις μȣ. ȣ̔τω και Ιωβ φησι· σαρκα με και κρεας ἐνεδυσας.

Οὐδε

Hi, cum perfecti fuerint intelligentia, erudiunt attendentem, & lumen ſcientiæ præbent, donec ignorantiæ nox diſſolvatur. Quod ſi per noctem etiam profundiores cogitationes deſignantur, qua ſignificatione myſticus ſermo vocatur obſcurus, liquet ad hanc uſque noctem renes erudire, cum occulta & abdita declarant. Metaphora autem ducta eſt a renibus, quibus ſemina & ſeminales vires inſunt, quæ vaſis generationi aptis inſerviunt. Sunt igitur etiam in anima ſenſus quidam, qui ſeminibus quadam ratione comparantur, & quorum fœtus in interiore homine ſunt rectæ actiones, & contemplationes veræ. Senſiles etiam renes erudiunt eum, qui ad ſummam pervenit temperantiam, & uſque ad noctem prohibent, ne e caſta cogitatione corporea effluant ſemina.

Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exſultavit lingua mea, &c.] Cor pro mente poſuit. Sumit enim ſcriptura ſæpe cor pro mente, juxta illud: *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Mens eſt, quæ credit, quæ & verba dijudicat ſecundum Job. Linguam hoc loco ſpiritus ſancti gratiam dicit. *Gloria* enim *mea*, inquit, *& exaltans caput meum* ad Dominum. *Dominus autem ſpiritus eſt* juxta apoſtolum. Lætatus ſum, inquit, propter ſpem exſurgendi tertia die. Exſultat enim lingua tanquam animata, & lætatur loquendo, & alios exſultare facit. *Inſuper & caro mea requieſcet in ſpe.* Caro mea pro vita mea. Sic & Job ait: *Pelle & carne veſtiſti me.*

Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem, &c] Ad Chriſtum refert hoc Petrus in actibus apoſtolorum. φθορὰν Chriſtus recepit ipſo corpore, quemadmodum pſalmiſta ait, φθορὰν mortis recipiens. A διαφθορᾷ, id eſt, corruptione ſervaſti corpus tuum, quod διαφθορᾶς & καταφθορᾶς expers fuit. φθορὰ fit,

Οὐδε δωσεις τον ὁσιον σου ἰδειν διαφθοραν, κ.τ.ε.] Τουτο Πετρος ἐν ταις πραξεσι των ἀποςολων εἰς Χριςον λαμβανει. φθοραν ὁ Χριςος τῳ σωματι κατεδεξατο, καθως και ὁ μελῳδος φησι· φθοραν θανατου καταδεξαμενος. διαφθορας ἐτηρησας το σωμα σου ἀγευςον. οὐ μην διαφθοραν ἢ καταφθοραν ὑπεςη. ἐςι δε φθορα μεν, πληγαι και τρωσεις· διαφθορα δε, το δησαι κατ' αὐτον το σωμα διαῤῥυηναι τε και εἰς ἑκαςον των ςοιχειων, ἐξ ὧν ἐςι, ἀποσπερμισθηναι. καταφθορα δε, το παθειν φυσιν ὑπο φυσεως, [illegible] ἐριον ὑπο σητος, σαρκα[illegible] σιτον και ξυλον ὑπο σκω[illegible]

cum plagæ & vulnera inferuntur, διαφθορα vero, cum corpus per ſe diſſolvitur, & in elementa, quibus conſtat abit; καταφθορα autem, cum natura a natura læditur, ut lana a tineis, caro, frumentum & lignum a vermibus.

EX COMMENTARIIS ORIGENIS IN PSALMUM XV.

In ſuper & caro mea requieſcet in ſpe.] Dominus Jeſus Chriſtus hæc dicit, cujus primo caro requievit in ſpe. Crucifixus enim primogenitus ex mortuis factus, & poſt reſurrectionem aſſumtus in cœlum, ſecum terrenum corpus evexit, ita ut terrerentur & obſtupeſcerent virtutes cœleſtes, videntes carnem aſcendentem in cœlum. De Elia enim ſcriptum eſt, quia quaſi in cœlum aſſumtus eſt: & de Enoch, quia translatus eſt: non tamen dictum eſt, quia aſcendit in cœlum. Offendatur, qui vult, ex noſtro ſermone: ego autem cum omni fiducia aſſevero, quia ſicut primogenitus ex mortuis eſt Chriſtus, ita primus carnem evexit ad cœlum. Denique novitate ipſa perterrentur cœleſtes virtutes, quia, quod nunquam viderant ante, nunc tandem videbant, carnem aſcendiſſe in cœlum: & propterea dicunt, *Quis eſt iſte, qui venit de Edom*, id eſt, a terrigenis? *Rubor veſtimentorum ejus ex Boſor.* Videbant enim veſtigia vulnerum in corpore ejus ex Boſor, id eſt, in carne ſuſcepta. *Et poſt pauca.* Hæc propter illud, quod dictum eſt, quoniam *caro mea requieſcet in ſpe.* In qua ſpe? Non ſolum, quia ex mortuis reſurgit (parum enim hoc eſt) ſed in ea ſpe requieſcit, quod aſſumta eſt in cœlum.

ΨΑΛΜΟΣ ις'.

Εἰσακουσον, κυριε, της δικαιοσυνης μου, προσχες τῃ δεησει μου, ἐνωτισαι την προσευχην μου ουκ ἐν χειλεσι δολιοις, κ. τ. ε.] Πας ὁ δικαιος δουλος δικαιοσυνης ἐςιν· ὁ δε Θεος μονος δικαιος δεσποτης δικαιοσυνης. ὁ Δαυιδ ουν συνειδως ἑαυτον καθαρευειν ἀπο παντος δολου, μετα της προς Θεον παῤῥησιας ταυτα λεγει εὐχομενος.

Εκ προσωπου σου το κριμα μου ἐξελθοι, κ. τ. ε.] Εἰ πασαν την κρισιν δεδωκεν ὁ πατηρ τῳ υἱῳ, ἐκ προσωπου δε αὐτου το κριμα ἐξερχεται, ἐκ του υἱου ἀρα· εἰκων γαρ ἐςι του πατρος ὁ Χριςος.

Του αὐτου.] Επειπερ ὁ πιςευων εἰς ἐμε, φησιν ὁ κυριος, ου κρινεται, του πιςευοντος το κριμα ἐξερχεται ἐκ προσωπου του Θεου.

Οἱ ὀφθαλμοι μου ἰδετωσαν εὐθυτητας, κ. τ. ε.] Περι της ἀποκαταςασεως του παντος εὐχεται, ἱνα μηκετι ἡ σκολιοτης, πλαγιως τοις ἁμαρτανουσι πορευομενου του Θεου.

Εδοκιμασας την καρδιαν μου, ἐπεσκεψω νυκτος, ἐπυρωσας με, και ουχ εὑρεθη ἐν ἐμοι ἀδικια. ὁπως ἀν μη λαληση το ςομα μου τα ἐργα των ἀνθρωπων· δια τους λογους των χειλεων σου ἐγω ἐφυλαξα ὁδους σκληρας, σ. τ. ε.] Σημειωτεον το, ἐπεσκεψω, ουκ ἐπι κολασεων κειμενον. παλιν ἰςεον, ὁτι ἐναντιως ὁ διαβολος πυροι τῳ Θεῳ. θεος δε πυρων, ἡτοι την προυπαρχουσαν εὑρισκει ἀδικιαν, ἡ, ἐπει ου προυπαρχει, ουχ εὑρισκει. τα ἐργα των ἀνθρωπων ἀντι του περι των ἐργων των ἀνθρωπων· ἡ ἐργα των ἀνθρωπων εἰσιν οἱ μη θειοι λογοι, ους ἀνθρωποι ταις ἰδιαις ἐπινοιαις εἰργασαντο.

Του αὐτου.] Νυκτα την θλιψιν λεγει, ἐν ᾑ σκοτιζεται ἡ ψυχη. δοκιμαζεται τις γενναιως ὑπομενων τα δυσχερη. νυκτα δε ὠνομασε τα δυσχερη δια το ἐξ αθυμιας σκοτος. ἡ νυκτος ἐμνησθη, ἐπειδη ἐν νυκτι καθευδοντα ἑλων ὑποχειριον τον Σαουλ περιεσωσεν, ου

μονον

PSALMUS XVI.

E*xaudi Domine juſtitiam meam, intende deprecationem meam. Auribus percipe orationem meam non in labiis doloſis, &c.*] Omnis juſtus ſervus eſt juſtitiæ: Deus autem ſolus juſtus, Dominus eſt juſtitiæ. David itaque, cum ſe omnis doli expertem ſentiret, cum fiducia ad Deum hæc dicit precando.

De vultu tuo judicium meum prodeat, &c.] Si Pater omne judicium dedit filio, de vultu ejus judicium prodit, videlicet ex filio. Imago enim patris Chriſtus eſt.

Ejusdem.] *Quoniam, qui credit in me*, ait Dominus, *non judicatur*, credentis judicium exit de vultu Dei.

Oculi mei videant æquitates, &c.] De reſtitutione univerſorum precatur, ut nulla amplius ſit obliquitas. Deus enim oblique cum peccatoribus agit.

Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas. Ut non loquatur os meum opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras, &c.] Notandum eſt hoc verbum, *viſitaſti*, non de ſuppliciis dictum eſſe. Rurſus ſciendum eſt, diabolum contrario prorſus modo igne examinare. Cum enim Deus igne examinat, utique reperit præexiſtentem malitiam, vel quia non præexiſtit, non reperit. Dixit autem *opera hominum*, pro, *de operibus hominum.* Vel opera hominum ſunt ſermones minime divini, quos homines propriis cogitationibus commenti ſunt.

Ejusdem.] Noctem tribulationem dicit, in qua obtenebratur anima. Probatur quis, cum forti animo fert dura. Noctis autem nomine appellavit dura propter tenebras, quas deſperatio offundit. Vel noctem memoravit, quia Saulem, quem in nocte dormientem ceperat, incolumem ſervavit, cum non

μονον αὐτος ἐκ ἀνελων, ἀλλα και τες ἀνελειν βελομενες κωλυσας.

Τε αὐτε.] Εισελθετε δια της ςενης πυλης και τεθλιμμενης ὁδε, τετεςι της πραττικης, ἥτις εἰ και νυν ὀδυνης, και ἐ χαρας, ἀλλ᾽ ὑςερον καρπων δικαιοσυνης γινεται προξενος, τοις δἰ αὐτης γεγυμνασμενοις.

Εγω ἐκεκραξα, ὁτι ἐπηκεσας με ὁ Θεος· κλινον το ἐς σε ἐμοι, και εἰσακεσον των ῥηματων με. θαυμαςωσον τα ἐλεη σε, ὁ σωζων τες ἐλπιζοντας ἐπι σε, κ. τ. ε.] Ωσπερ ἐπακεσθεντες, πριν εὐξασθαι, εὐχομενοι κεκραγαμεν. ἡ εἰ καλον το κεκραγεναι, μη μικρα και εὐκαταφρονητα λεγειν, ἀλλα μεγαλα εὐξαμενοι και ἐπιτυχοντες κεκραγαμεν, ὁτε ἐτω κεκραγαμεν. πολλοι δε ἐλεοι γινονται Θεε, δια το ἀκολεθια τινι ἀνθρωπινῃ συμβαινειν ἐ θαυμαςεμενοι ὑπο τε ποιεντος αὐτες. ὀλιγοι δε εἰσιν οἱ θαυμαςεμενοι, ὁτε ἐκ τε παραδοξε και τερατιως γινονται. ἰον ἐσωσαν οἱ πυρετων και λεπρας ἐλευθερεμενοι. ἐτοι δε εἰ μεν ὁδῳ ἰατρικης θεραπευοιντο, ἐλεηθησαν μεν ὑπο Θεε, ἐ μεν θαυμαςεντος τες ἐλεες ἑαυτε αὐτοις. εἰ δε μεθ᾽ ἀφης Ιησε ἐπιτιμωντος τῳ πυρετῳ (ὡς παραχρημα δυνασθαι ἀποδιδοναι ὑγιαινοντων και εὐεκτεντων ἐνεργειας) ἡ ἁπτομενε και λεγοντος· Θελω, καθαρισθητι, ἀπαλλαττοιντο της λεπρας, ὡς θαυμαςεντος τε Θεε τες ἑαυτε ἐλεες ἐπι τες τοιετες.

Εκ των ἀνθεςηκοτων τῃ δεξιᾳ σε φυλαξον με ὡς κορην ὀφθαλμε, κ. τ. ε.] Ο ἀνθεςηκως Χριςῳ, ἀνθεςηκε τῃ δεξιᾳ τε Θεε. εἰ δε ἐςι καλως ἀριςερα ἀνθεςηκεναι ζητησεις. ὁ δε διορατικωτατος ὡς κορη ὠν ὀφθαλμε τε ἐν τῳ ὁλῳ Χριςε σωματι τετο ἐρει· ἐ ἁπτεσθαι ἐςι της κορης τε ὀφθαλμε ἁπτεσθαι. ὁρων δε τις το πληθος των ἀνθεςηκοτων τῳ της ψυχης ὀφθαλμῳ προςρεχεται τῳ θεῳ, ἐκ των πεμπομενων οἱονει βελων καθαπερ ὁπλῳ τῃ θειᾳ σκεπῃ ῥυσθηναι δεομεος, ἱνα μη ταλαιπωρον αὐτον ἀπεργασωνται. ἐπει δε δεξια κυριε ὁ μονογενης

υἱος

ſolum ipſe non occidit, ſed alios, qui eum occidere volebant, prohibuit.

Ejusdem.] *Intrate per anguſtam portam & arctam viam*, hoc eſt, actricem, quæ etſi nunc doloris & non lætitiæ plena eſt, at poſtea juſtitiæ fructus feret iis, qui in ea exercitati fuerint.

Ego clamavi, quoniam exaudiſti me Deus. Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea. Mirifica miſericordias tuas, qui ſalvos facis ſperantes in te, &c.] Tanquam exauditi, priusquam oraremus, precando clamavimus. Vel ſi bonum eſt clamare, non parva neque vilia, ſed magna poſtulantes & obtinentes clamavimus, quando ſic clamavimus. Fiunt autem plurimæ miſericordiæ Dei, quæ, quia humana quadam conſequentia contingunt, non mirificantur ab eo, qui illas facit. Paucæ ſunt, quæ mirificantur, quando eæ mirabili quodam ac prodigioſo modo accidunt: exemplo ſint ii, qui miſericorditer a febribus vel lepra liberati ſunt. Si medicinæ via curati fuerint, a Deo quidem miſericordiam conſecuti ſunt, non tamen ipſius miſericordia in eis mirificata eſt; ſi vero tactu Jeſu febrim increpantis (ut qui ſtatim robur ac valetudinem reſtituere valeat) vel tangente ipſo ac dicente: *Volo, mundare*, liberati fuerint a lepra, tum Deus quodammodo miſericordias ſuas in illis mirificat.

A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me ut pupillam oculi, &c.] Qui reſiſtit Chriſto, reſiſtit dexteræ Dei. Quæres, an liceat ejus ſiniſtræ reſiſtere. Qui vero perſpicaciſſimus eſt, is, tanquam pupilla oculi, qui in toto Chriſti corpore eſt, hoc dicet. Hunc tangere, eſt tangere pupillam oculi. Videns autem quis multitudinem reſiſtentium animæ oculo, confugiat ad Deum, poſtuletque ab immiſſis jaculis ſcuto divinæ ejus protectionis muniri, ne ipſum miſerum conficiant. Quoniam vero dextera Domini eſt

 unige-

υἱος τȣ Θεȣ, ἀνθιςανται δε ταυτῃ ἐχθροι νοητοι τε και ἀορατοι, ἀφ' ὡν ἀβλαβη διαμενειν αἰτει τον ἰδιον νȣν, ἀνδρος δε ἡ φωνη πεφωτισμενȣ τȣς της ψυχης ὀφθαλμȣς.

Εν σκεπη των πτερυγων σȣ σκεπασεις με, ἀπο προσωπȣ ἀσεβων των ταλαιπωρησαντων με, κ. τ. ε.] Ο δικαιος ἀπο των ἀσεβων ταλαιπωριζεται και ταλανιζεται, ἐσθ' ὀτε και ὡς ἀνοητος ἐλεȣμενος· ἀλλα τοτε ἐν τῃ σκεπῃ των πτερυγων τȣ Θεȣ ὁ ἀξιος σκεπαζεται, ἱνα μη σεισθῃ ἀπο τȣ ταλανιζεσθαι.

Οἱ ἐχθροι μȣ την ψυχην μȣ περιεσχον. το ςεαρ αὐτων συνεκλεισαν, το ςομα αὐτων ἐλαλησεν ὑπερηφανιαν, κ. τ. ε.] Οταν αἰσθανωμεθα διαλογισμων χειρονων περιεχοντων την ψυχην ἡμων, τοτε λεγομεν· οἱ ἐχθροι μȣ την ψυχην μȣ περιεσχον· ἐαν δε παχυνωσιν ἡμων το διανοητικον, το ςεαρ αὐτων συνεκλεισαν. πολιορκιαν δε ἐμφαινει και των ἐχθρων την ὠμοτητα, συγκλεισαντων το ςεαρ αὐτων δια την προς την ὑλην προσπαθειαν· ὁλοι γαρ δι' ὁλȣ σαρκινοι τυγχανȣσι.

Τȣ αὐτȣ.] Στεαρ μεν νοητον, ἡ ἐκ της κακιας ἐπισυμβαινȣσα τῳ ἡγεμονικῳ παχυτης. ςεαρ δοκει μοι λεγειν την εὐνοιαν και φιλαδελφιαν· και φησιν, ὀτι πασαν φυσικην ἀπεκλεισαν εὐσπλαγχνιαν, ȣδεμιαν χωραν της φιλαδελφιας λογισμοις δεδωκοτες. τινες μεντοι το ςεαρ εὐημεριαν και εὐεξιαν ὠνομασαν.

Εκβαλοντες με νυνι περιεκυκλωσαν με, τȣς ὀφθαλμȣς αὐτων ἐθεντο ἐκκλιναι ἐν τῃ γῃ, κ. τ. ε.] Ενδον ὀντας ȣ περικυκλȣσιν οἱ ἐχθροι, ȣ γαρ δυνανται, ἀλλ' ὁταν ἐξωθεν ἐκβαλωσιν. και ἐθεντο, φησιν, ἑαυτων τȣς ὀφθαλμȣς εἰς το ἐμε ἐκκλιναι ἀπ' ȣρανȣ ἐν τῃ γῃ, τȣτεςιν, ἐν τῃ ὑλῃ. ἐπιβλαβῃ δε περικυκλȣσιν ἀπολεσαι οἱ ζητȣντες το προς γην ὁραν και σκοπειν μονα τα προσκαιρα, ἐκκλινȣσι δε παρανομȣντες την εὐθειαν ὁδον και μη βȣλομενοι.

Τȣ

unigenitus filius Dei, & ei reſiſtunt hoſtes ſpiritales & inviſibiles, a quibus rogat, ne vulneretur mente, hæc vox viri eſt, qui illuminatos habet animæ oculos.

Sub umbra alarum tuarum proteges me, a facie impiorum, qui me afflixerunt, &c.] Juſtus ab impiis miſer & miſerabilis habetur, aliquando etiam ceu inſipiens miſeratione dignus putatur, verum tunc ſub umbra alarum Dei protegitur, ut a miſeria non proſternatur.

Inimici mei animam meam circumdederunt. Adipem ſuum concluſerunt: os eorum locutum eſt ſuperbiam, &c.] Cum in nobis experimur cogitationes perverſas, quæ circumdant animam noſtram, tunc dicimus: *Inimici mei animam meam circumdederunt:* cum autem ab eis incraſſatus eſt intellectus noſter, tunc *adipem ſuum concluſerunt.* Id quod oſtendit obſidionem & hoſtium crudelitatem, qui ſuo erga materiam affectu adipem ſuum concluſerunt. Omnino enim & toti carnei ſunt.

Ejusdem.] Adeps ſpiritalis ea eſt, quæ ex malitia intellectui obvenit, craſſitudo. Adipem mihi videtur dicere benevolentiam & humanitatem; ait ergo, eos omnem depoſuiſſe commiſerationem, & nullum humanitati locum in cogitationibus ſuis reliquiſſe. Nonnulli ſunt, qui adipis nomine felicitatem & proſperam valetudinem vocant.

Projicientes me nunc circumdederunt me, oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram, &c.] Eos, qui intus ſunt, non circumdant inimici, non enim poſſunt, ſed quando extra ejiciunt. Et ſtatuerunt, inquit, oculos ſuos in me declinare a cœlo in terram, hoc eſt in materiam. Ad nocendum autem & perdendum circumdant, qui nihil niſi terrena & temporanea videre quærunt, declinant vero, qui rectam viam pervertunt, etiam imprudentes.

Τȣ αὐτȣ.] Τȣτον κυκλȣσιν οἱ δαιμονες, ὁν ἐκβαλλȣσι της ἀρετης· δια καλως λεγεται το· ἐαν πνευμα τȣ ἐξȣσιαζοντος ἀναβη ἐπι σε, τοπον σȣ μη ἀφης. και το· μη δωτε τοπον τῳ πονηρῳ· ὡσει ἐλεγεν· ἐαν πνευμα πορνειας ἀναβη ἐπι σε, σωφροσυνην σȣ μη ἀφης· και πνευμα μισȣς ἀναβη ἐπι σε, ἀγαπην σȣ μη ἀφης. πλην προσεκτεον, ποτερον ὁ ἀπο πασων των ἀρετων ἐκπεσων κυκλȣται, ἡ ἀπο πολλων, ἡ ἀπο μιας. και ἐαν μεν ἀντακολȣθȣσιν ἀλληλαις αἱ κακιαι ὡσπερ και ἀρεται, ὁ ἀπο μιας ἐκπεσων ἀρετης κυκλȣται. ἐαν δε μη ἀντακολȣθȣσιν ἀλληλαις αἱ κακιαι, ȣ̓χ ὁ ἀπο μιας ἐκβληθεις ἀρετης κυκλȣται, ἀλλ᾽ ὁ ἀπο πασων. ἡ ταχα, ἡς τινος τις ἀρετης ἐκπιπτει, ὑπο της ἀντικειμενης ταυτῃ κακιας κυκλȣται.

Ὑπελαβον με ὡσει λεων ἑτοιμος εἰς θηραν, και ὡσει σκυμνος οἰκων ἐν ἀποκρυφοις, κ.τ.ε.] Ἐν ἀποκρυφοις γαρ και ἀπροορατοις ἡμιν ποιȣνται τας καθ᾽ ἡμων ἐνεδρας ὡς σκυμνος οἱ ἐχθροι.

Τȣ αὐτȣ.] Δια τȣ ἀκαθαρτȣ λογισμȣ ὑπολαμβανει τον νȣν ἡμων ὁ ἀντικειμενος ἡμιν λεων. το λογικον της φυσεως ἀπορριψαντες θηρια μιμȣνται τροφης ἐφιεμενα, και ταυτην περισκοπȣντα και ἐξαπινης ὁρμωντα.

Αναςηθι κυριε, προφθασον αὐτȣς, και ὑποσκελισον αὐτȣς, ῥυσαι την ψυχην μȣ ἀπο ἀσεβȣς, ῥομφαιαν σȣ ἀπο ἐχθρων της χειρος σȣ, κ.τ.ε.] Την ῥομφαιαν τȣ θεȣ ἐσθ᾽ ὁτε οἱ ἐχθροι της χειρος αὐτȣ ἀναλαμβανȣσι καθ᾽ ἡμων. ταυτην ȣ̓ν ῥυσθηναι και ἀρθηναι ἀπο των ἐχθρων εὐχεται τῳ θεῳ.

Τȣ αὐτȣ.] Ωσπερ Ιωβ την πληξασαν αὐτον δυναμιν χειρα λεγει θεȣ. μη με ςροβειτω γαρ, φησιν, ἡ χειρ σȣ· ȣ̓τω και τȣς ἐχθρȣς της εὐεργετικης χειρος τȣ θεȣ, ῥομφαιαν ὁ Δαυιδ καλει τȣ θεȣ. εὐεργετικη δε χειρ οἱ ἁγιοι ἀγγελοι, δἰ ὡν ὁ θεος προνοειται τȣ κοσμȣ, οἱς ἀντικεινται δαιμονες, οἱ μη βȣλομενοι παντα ἀνθρωπον εἰς ἐπιγνωσιν ἀληθειας ἐλθειν. χειρ θεȣ ὁ

μονο-

Ejuſdem.] Hunc circumdant dæmones, quem e virtute dejiciunt. Quamobrem pulcre dicitur: *Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit in te, locum tuum ne deſeras.* Et illud: *Nolite dare locum maligno.* Quaſi diceret: Si ſpiritus fornicationis aſcenderit in te, continentiam tuam ne deſeras. Et ſi ſpiritus odii aſcenderit in te, charitatem tuam ne deſeras. Cæterum conſiderandum eſt, an qui ab omnibus virtutibus decidit, circumdetur, an qui a multis, an qui ab una. Si ſeſe invicem ſequuntur malitiæ quemadmodum & virtutes, qui ab una virtute excidit, circumdatur. Si autem ſeſe invicem non ſequuntur, non, qui ab una virtute excidit, circumdatur, ſed qui ab omnibus. Vel forte e quacumque virtute quis excidit, ab ea, quæ illi adverſatur, malitia circumdatur.

Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam: & ſicut catulus leonis habitans in abditis, &c.] In obſcuris enim & nobis inopinantibus inſidiantur inimici ſicut catulus leonis.

Ejuſdem.] Per immundas cogitationes ſuſcipit mentem noſtram adverſarius noſter leo. Abjecta naturali ratione feras imitantur, quæ alimenta ita appetunt, ut in ea ſemel conſpecta ſubito impetu ferantur.

Exſurge Domine præveni eos & ſupplanta eos, eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ, &c.] Dei frameam aliquando inimici manus ejus aſſumunt adverſum nos. A Deo igitur petit hanc ab inimicis eripi & auferri.

Ejuſdem.] Quemadmodum Job vim ipſum flagellantem Dei manum appellat; *Non me*, inquit, *torqueat manus tua;* ſic & inimicos beneficæ manus Dei, frameam Dei vocat David. Benefica autem manus Dei ſancti Angeli ſunt, per quos Deus mundo providet, & quibus dæmones adverſantur, qui nolunt omnes homines ad veritatis notitiam accedere. Ma-

μονογενης υἱος· ῥομφαια δὲ ἡ ἰσχυς, ἡ δυναμις, ἡ ἐξυσια. ἑκαςη ψυχὴ δικαια ἑλκυσα τυς ἁμαρτωλυς ἐξ ἀσεβειας εἰς θεοσεβειαν, ῥομφαια ἐςι θευ ἠκονημενη κατα των πνευματων της πονηριας. ταυτην ὐν την ῥομφαιαν συ ῥυσαι ἀπο ἐχθρων συ των ἀνθιςαμενων τῃ εἰς τον μονογενη πιςει.

Κυριε *ἀπο ὀλιγων ἀπο γης διαμερισον αὐτυς ἐν τῃ ζωῃ αὐτων, και των κεκρυμμενων συ ἐπληθη ἡ γαςηρ αὐτων, κ. τ. ε.*] Διαμερισον, *ἱνα μη ὁμονοωσι. και των κεκρυμμενων συ ἐπληθη ἡ γαςηρ αὐτων. ὁταν οἱ ἐχθροι τυ εὐαγγελιυ φιλοσοφυντες μεγαλα και ἐπιτετευγμενα λεγωσι δογματα ποτε, ἐρεις τῳ θεῳ· των κεκρυμμενων συ ἐπληθη ἡ γαςηρ αὐτων, ἁτινα ταχα ἀναφερυσιν, ἐπει ἠδεισαν αὐτα· και τυς τυπυς αὐτων ἀμαυρυς ἐχοντες, ταις ἀσκησεσι και ζητησεσιν ἐλαμπρυναν. ἑτερος δε φησιν· ἡ μερις αὐτων ἐν τοις ζωσιν. ἡ γαρ πασα κληρονομια των ἐχθρων τυ θευ ἐν τῃ παρυσῃ ζωῃ, ἐν ᾗ και ἐπληθησαν πασης τρυφης.*

Εχορτασθησαν *υἱων, και ἀφηκαν τα καταλοιπα τοις νηπιοις αὐτων, κ. τ. ε.*] Των *ἰδιων γεννηματων ἐχορτασθησαν, ὡν λειψανα τοις ἑαυτων νηπιοις καταλελοιπασι. τυτο γαρ και ἐν ἀραις Λευιτικυ προσκειται· φαγεσθε τας σαρκας των υἱων ὑμων.*

Τυ *αὐτυ.*] Υιων *ἀντι τυ, ἀκαθαρσιας· ὐ μονον δε αὐτοι γεγονασιν ἀκαθαρτοι, ἀλλα και τοις τεκνοις αὐτων της ἀκαθαρσιας μετεδωκαν· ὐ γαρ τελειων το ἀκαθαρτα των καθαρων προκρινειν.*

Εγω *δε ἐν δικαιοσυνῃ ὀφθησομαι τῳ προσωπῳ συ, χορτασθησομαι ἐν τῳ ὀφθηναι την δοξαν συ, κ. τ. ε.*] Εν *δικαιοσυνῃ και πασῃ ἀρετῃ ὀφθησεται ὁ ἁγιος τῳ προσωπῳ τυ θευ, ὐδεις δε ἀδικος ὀφθησεται. ὁ δε μακαριζομενος χορτασμος ἐςαι ἐν τῳ ὀφθηναι και τρανωθηναι την δοξαν τυ θευ. αὑτη γαρ ἐςιν ἡ παν το ἐλεον της ψυχης ἀναπληρυσα τροφη, ἧς ὁ πεινων, και ὑγιεινως ὀρεγομενος χορτασθησεται πληρυμενος αὐτης.*

ΨΑΛ-

nus Dei, unigenitus filius eſt; framea, virtus, vis & poteſtas. Quælibet anima juſta, quæ peccatores trahit ab impietate ad pietatem, framea Dei eſt acuta contra ſpiritus malitiæ. Hanc igitur frameam tuam eripe ab inimicis tuis, qui fidei in Unigenitum adverſantur.'

Domine a paucis de terra divide eos in vita eorum, & de abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum, &c.] Divide, ne conſentiant. *Et de abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum.* Si quando hoſtes Evangelii philoſophos videris magna & excogitata proferre dogmata, dices Deo: *De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum*, quæ quidem forte proferunt, quia noverunt illa, & cum obſcuram illorum notitiam haberent, poſtea exercitationibus & diſquiſitionibus ſuis illuſtrarunt. Alius ait: *Pars eorum in viventibus.* Omnis enim inimicorum Dei hereditas ſita eſt in præſenti vita, in qua omni voluptate repleti ſunt.

Saturati ſunt filiis, & dimiſerunt reliquias ſuas parvulis ſuis, &c.] Propriis fœtibus ſaturati ſunt, quorum reliquias parvulis ſuis reliquerunt. Hoc enim etiam in maledictionibus Levitici ponitur: *Comedetis carnes filiorum veſtrorum.*

Ejusdem.] Saturati ſunt filiis, id eſt immunditia; nec ſolum ipſi immundi facti ſunt, ſed & filios ſuos immunditiæ ſuæ participes fecerunt. Non enim perfectorum eſt immunda mundis præferre.

Ego autem in juſtitia apparebo conſpectui tuo, ſatiabor, cum apparuerit gloria tua, &c.] In juſtitia atque omni virtute apparebit ſanctus ante faciem Dei, nullus autem iniquus ibi comparebit. Beata ſatietas erit in apparitione & clara viſione gloriæ Dei. Hæc enim eſt cibus, qui totam animæ menſam replet, quem qui eſurit, & ſalubriter appetit, ipſo repletus ſatiabitur.

PSAL-

ΨΑΛΜΟΣ ιζ'.

Αγαπησω σε, κυριε, ἰσχυς μυ. κυριος στερεωμα μυ και καταφυγη μυ και ρυστης μυ· ὁ θεος μυ βοηθος μυ, ἐλπιω ἐπ' αὐτον. ὑπερασπιστης μυ και κερας σωτηριας μυ και ἀντιληπτωρ μυ, κ. τ. ε.] Η αὐτοισχυς και αὐτοστερεωμα των ἁγιων ὁ κυριος ἐστιν. ὐδεις ὐν ἰσχυρος ἠ στεριος των ἐκ ἐν κυριῳ. ὐ ταυτον δε το στερεον τῳ σκληρῳ, ὐδε το ἰσχυρον τονοις φρενιτικοις.

Τυ αὐτυ.] Δια τυ ὁμοιυ το ὁμοιον ἐπιγινωσκομεν, και δια της ἀγαπης την ἀγαπην, και δια τυ δικαιυ την δικαιοσυνην. αὑτη γαρ ἡ ἐντολη μεγαλη και πρωτη. ὁ ἀγαπων δε και θεραπευει τον ἀγαπωμενον. ἰσχυν ἑαυτυ καλει τον θεον, ὡς δι' αὐτυ ρυσθεις ἐκ παντων αὐτυ των ἐχθρων, αἰσθητων και νοητων.

Τυ αὐτυ.] Στερεωμα εἰπε τον θεον ὡς ὑπ' αὐτυ κατα των πολεμιων ρυσθεις· καταφυγην δε, ὡς τειχος αὐτῳ γενομενον, ρυστην, ὡς ὑπ' αὐτῳ λυτρωθεις.

Τυ αὐτυ.] Βοηθον εἰπε τον θεον, ὡς ἐπικυρησαντα.

Τυ αὐτυ.] Υπερασπιστην ἐφη τον θεον, ὡς προμαχον· κερας σωτηριας, ὡς δι' αὐτυ τυς ἐχθρυς τροπον τινα κερατισας, και τῃ τυτυ προμηθειᾳ διασωθεις. κερας σωτηριον και ὁ Χριστος κατα τον Ζαχαριαν λεγοντα· και ἠγειρε κερας σωτηριας ἡμιν. κερας και ἡ βασιλεια, ὡς το· ὑψωσει κερας Χριστυ αὐτυ.

Αἰνων ἐπικαλεσομαι κυριον, και ἐκ των ἐχθρων μυ σωθησομαι, κ. τ. ε.] Ο μετα τυ ὑμνειν εὐχομενος, αἰνων ἐπικαλειται τον κυριον· ὐδεις δε ὑτως εὐχεται τοις συμβαινυσι δυσαρεστυμενος. και των ἐχθρων ὐν περιεστηκοτων ὑτως εὐκτεον.

Περιεσχον

PSALMUS XVII.

Diligam te Domine fortitudo mea. Dominus firmamentum meum & refugium meum, & liberator meus: Deus meus adjutor meus, & ſperabo in eum. Protector meus & cornu ſalutis meæ, & ſuſceptor meus, &c.] Ipſa per ſe fortitudo & ipſum per ſe firmamentum ſanctorum, Dominus eſt. Nemo igitur eorum, qui extra Dominum ſunt, fortis eſt aut firmus. Non autem idem eſt firmum, quod durum, neque forte idem eſt, ac robur inſanientium.

Ejusdem.] A ſimili ſimile dignoſcimus, dilectione dilectionem, juſto juſtitiam. Hoc enim eſt magnum ac præcipuum mandatum. Qui autem diligit, dilectum quoque colit. Fortitudinem ſuam Deum vocat, quippe cujus ope ab omnibus inimicis ſuis tam viſibilibus quam ſpiritalibus liberatus eſt.

Ejusdem.] Firmamentum dixit Deum, utpote ab ipſo contra hoſtes protectus; refugium, ut qui murus ei fuerit; liberatorem, ut ab ipſo redemtus.

Ejusdem.] Adjutorem dixit Deum, utpote a quo auxilium acceperit.

Ejusdem.] Protectorem dixit Deum, ac ſi diceret propugnatorem; cornu ſalutis, ut cujus ope inimicos quodammodo cornu proſtraverit, & ejus providentia liberatus fuerit. Cornu ſalutis eſt & ipſe Chriſtus juxta Zachariam dicentem: *Et erexit cornu ſalutis nobis.* Cornu eſt etiam regnum juxta illud: *Sublimabit cornu Chriſti ſui.*

Laudans invocabo Dominum & ab inimicis meis ſalvus ero, &c.] Qui cum hymnis precatur, laudans invocat Dominum. Nullus autem, qui ea, quæ accidunt, ægre fert, ſic precatur. Cum ergo circumdant inimici, ita precandum eſt.

Circum-

Περιεσχον με ὠδινες θανατου, και χειμαῤῥοι ἀνομιας ἐξεταραξαν με. ὠδινες ᾀδου περιεκυκλωσαν με, προεφθασαν με παγιδες θανατου, κ.τ.ε.] Ο χριστος, καθως ἀνθρωπος, φησι ταυτα. τουτῳ γαρ ὁ θανατος ὠδινας ἐτεκε, και οἱ ἀνομιας χειμαῤῥοι ἐξεταραξαν αὐτον, ὁτε εἰπεν· ἡ ψυχη μου τεταρακται, ου μην κατεσχον τουτον. και ὠδινες ᾀδου περιεκυκλωσαν, οἰηθεντες αὐτον καταλαβειν· ου μην υἱος ᾀδου ἐγενετο ποτε. προεφθανον δε αὐτον, ἠγουν προηγον, και αἱ προς θανατον ἁμαρτιαι, τουτεστι παγιδες· ἀλλ' αὐτον οὐχ ἑαλωσαν· οὐκουν χειμαῤῥους ἀνομιας ἐρεις τα ῥευματα της κακιας, και θανατου παγιδας, τας πρακτικας ἁμαρτιας.

Του αὐτου.] Ωδινες θανατου, ἠτοι αἱ τον θανατον τικτουσαι, ἡ αἱ συνειλημμεναι ἐκ του θανατου, ὁστις ἐσχατος ἐχθρος καταργηθησομενος ὑπο Παυλου κεκηρυκται.

Του αὐτου.] Χειμαῤῥοι ἀνομιας οἱ παρανομοι λογισμοι, οἱτινες ὠδινες καλουνται χρονιζοντες ἐν ἡμιν, και παλιν παγιδες θανατουντες ἡμας δια της κατ' ἐνεργειαν ἁμαρτιας.

Και ἐν τῳ θλιβεσθαι με ἐπεκαλεσαμην τον κυριον, και προς τον θεον μου ἐκεκραξα· ἠκουσεν ἐκ ναου ἁγιου αὐτου της φωνης μου, και ἡ κραυγη μου ἐνωπιον αὐτου εἰσελευσεται εἰς τα ὠτα αὐτου, κ.τ.ε.] Εν μεσαις ταις θλιψεσι και ἀκμαζουσαις αὐταις ἐπικλητεον τον κυριον, και κρακτεον προς θεον. οὑτω γαρ ἡμων ἐπακουσεται ἐκ του ναου αὐτου λογων, και ἀπο τοιαυτης διαθεσεως ἡμων ἡ εὐχη μετα παῤῥησιας εἰσελευσεται ὡς εἰς οἰκειον τοπων τα λεγομενα ὠτα αὐτου. μηποτε δε και ὁπλιζομεθα κατα των ἐχθρων ἐν αὐτῳ τῳ αἰνειν, και ἐπικαλεισθαι κυριον.

Του αὐτου.] Ναος θεου ὁ χριστος, χριστου δε αἱ νοεραι και ἁγιαι δυναμεις. διο και ὁ χριστος νυν λεγεται καθεζεσθαι ἐπι θρονου Δαυιδ του πατρος αὐτου.

Και ἐσαλευθη, και ἐντρομος ἐγενηθη ἡ γη, και τα θεμελια των ὀρεων ἐταραχθησαν, και ἐσαλευθησαν· ὁτι ὠργισθη αὐτοις ὁ θεος. ἀνεβη καπνος ἐν ὀργῃ αὐτου, και

πυρ

Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Dolores inferni circumdederunt me: praeoccupaverunt me laquei mortis, &c.] Chriſtus quatenus homo eſt, hæc dicit. Huic enim mors dolores peperit, & torrentes iniquitatis ipſum conturbaverunt, quando dixit: *Anima mea turbata eſt*, ſed ipſum non comprehenderunt. Et dolores inferni ipſum circumdederunt, putantes ipſum apprehendere, verum nunquam filius inferni exſtitit. Præoccupaverunt, ſive prævenerunt etiam ipſum peccata, quæ ducunt ad mortem, id eſt laquei; ſed eum non ceperunt. Itaque torrentes iniquitatis recte dixeris fluenta malitiæ; & mortis laqueos practica peccata.

Ejusdem.] Dolores inferni ſunt, vel qui mortem pariunt, vel qui concepti ſunt ex morte ultimo, qui deſtruetur, inimico, ut ait Paulus.

Ejusdem.] Torrentes iniquitatis ſunt perverſæ ratiocinationes, quæ vocantur dolores in nobis diu permanentes, item laquei, qui mortem nobis inferunt per peccatum actu commiſſum.

In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus in conſpectu ejus introibit in aures ejus, &c.] In mediis tribulationibus iisque ferventibus invocandus eſt Dominus, & clamandum eſt ad Deum. Sic enim exaudiet verba noſtra de templo ſuo, & ab ejusmodi affectu profecta oratio noſtra cum fiducia ingredietur velut in locum proprium in aures ejus. Forte etiam contra inimicos armamur, cum Dominum laudamus & invocamus.

Ejusdem.] Templum Dei Chriſtus, Chriſti vero ſpiritales & ſanctæ poteſtates. Quare & nunc dicitur Chriſtus ſedere ſuper thronum David Patris ſui.

Commota eſt & contremuit terra, fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quoniam iratus eſt eis Deus. Aſcendit fumus in ira ejus, & ignis a facie

αὐτȣ ἡ σκηνη αὐτȣ, δια τȣτο το σκοτεινον ὑδωρ ἐν νεφελαις ἀερων, τȣτεςι, το ἐν τοις προφηταις. ἐντελȣμαι γαρ, φησι, ταις νεφελαις τȣ μη βρεξαι ἐπ᾽ αὐτȣς ὑετον, και ἐςαι λιμος, ȣ λιμος ἀρτȣ, ἀλλα λιμος τȣ ἀκȣσαι λογον κυριȣ. εἰ ὁ Θεος ἡμων φως ἐςι, πως καλυπτεται σκοτει; οἰμαι δε, ὁτι αὐτον ȣτω καλυπτει σκοτος, ὡς και τη ἀγνοια το γινωσκομενον ἀνακαλυπτεται, ἡτις ὡς προς τον γινωσκοντα, και ȣ προς το γινωσκομενον λεγεται. σκηνην δε αὐτȣ την σαρκα ὠνομασεν, ἐν ἡ Χριςος ἐκαθεζετο· ἐτι δε και το φαναι σκηνην δια το προσκαιρον της σαρκωσεως. εἰ γαρ ἐγνωκαμεν, φησι, Χριςον κατα σαρκα, ἀλλα νυν ȣκετι γινωσκομεν. ἡ ταχα σκηνην το σωμα ὠνομασε, δια την ἀμπελον, ἡν ἐξ Αἰγυπτȣ μετηρεν, ἱνα φυλαξη αὐτην ἀχρις ȣ πεπανθη ὁ βοτρυς και μη λυμαινηται αὐτην ὑς ἐκ δρυμȣ· δυναται δε σκηνην λεγειν και την σωματικην φυσιν, ἐν ἡ Θεος δια τȣ λογȣ ὁραται· εἰγε ἐκ καλλονης κτισματων ὁ γενεσιȣργος θεωρειται, και δια των ποιηματων νοȣμενος καθοραται.

Και ἐξαπεςειλε βελη και ἐσκορπισεν αὐτȣς, και ἀςραπας ἐπληθυνε και συνεταραξεν αὐτȣς. και ὠφθησαν αἱ πηγαι των ὑδατων, και ἀνεκαλυφθη τα θεμελια της οἰκȣμενης· ἀπο ἐπιτιμησεως σȣ κυριε, ἀπο ἐμπνευσεως πνευματος ὀργης σȣ, κ.τ.ε.] Ολα ἐκεινα τα σκυθρωπα δια τȣτο το χρηςον. ἐπιτιμα ȣν και ἐμπνει πνευμα ὀργης, ἱνα ὀφθωσιν αἱ πηγαι των ὑδατων, και ἀνακαλυφθωσι τα θεμελια της οἰκȣμενης. εἰ ἀγαθον το ὀφθηναι και φανερωθηναι τας πηγας των ὑδατων ὡν ἡγειται ὁ εἰπων· ἐμε ἐγκατελιπετε πηγην ὑδατος ζωντος· ἀγαθον δε και το ἀποκαλυφθηναι τα θεμελια της οἰκȣμενης, ἱνα θεωρηθη ἡ ἁγια τριας, ἡτις ἀρχεται των κτισματων· πως τα τȣτων ποιητικα, κἀν σκυθρωπα εἰναι δοκη, εὐλογως τις αἰτιασεται; την χαλαζαν, και τȣς ἀνθρακας πυρος, και τα βελη, και τας ἀςραπας, και

ἐπιτι-

cuitu ejus tabernaculum ejus eſt, propterea tenebroſa aqua in nubibus aeris, hoc eſt in Prophetis. *Mandabo enim*, inquit, *nubibus, ut non pluant ſuper illos pluviam, & erit fames, non fames panis, ſed fames audiendi verbum Domini.* Si Deus noſter lux eſt, quomodo tenebris occultatur? Exiſtimo illum tenebris occultari, quemadmodum id, quod cognoſcitur, occultatur ignorantia, quæ ad cognoſcentem, non ad id, quod cognoſcitur, pertinet. Tabernaculi nomine carnem vocavit, in qua Chriſtus ſedebat. Præterea tabernaculum dicitur propter temporariam ejus in carne diſpenſationem. *Etſi* enim, inquit, *cognovimus Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc jam non novimus.* Vel forte tabernaculum corpus appellavit, ob vineam, quam de Ægypto tranſtulit, ut cuſtodiret illam, donec ad maturitatem perveniret racemus, & ne exterminaret eam aper de ſilva. Poteſt quoque tabernaculum dicere corpoream naturam, in qua Deus per verbum conſpicitur, ſiquidem ex creaturarum pulcritudine creator agnoſcitur, & per ea, quæ facta ſunt, intellectus conſpicitur.

Et miſit ſagittas ſuas, & diſſipavit eos: fulgura multiplicavit, & conturbavit eos. Et apparuerunt fontes aquarum, & revelata ſunt fundamenta orbis terrarum: ab increpatione tua Domine, ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ, &c] Omnia iſta terribilia ſunt ob hocce bonum. Increpat igitur, & inſpirat iræ ſpiritum, ut appareant fontes aquarum, & revelentur fundamenta orbis terrarum. Si bonum eſt apparere & revelari fontes aquarum, quibus præſidet is, qui dixit: *Me dereliquiſtis fontem aquæ vivæ*, utique etiam bonum eſt revelari fundamenta orbis terrarum, ut ſancta Trinitas conſpiciatur, quæ imperat creaturis. Quomodo illa, quæ hæc faciunt, tametſi horribilia videantur, accuſare juſte quis poſſit? grandinem, inquam, & carbones ignis, & ſagittas & fulgura, & increpatio-

ἀορατοι, και ἀνθρωποι, οἱ δια ψευδωνυμȣ γνωσεως την ἀπατην ἐργαζομενοι.

Τȣ αὐτȣ.] Εντευθεν γινωσκομεν, ὁτι προ της ἐπιδημιας τȣ σωτηρος ἰσχυροτεροι ἡμων ἠσαν οἱ δαιμονες, νυν δε τȣτων ἡμεις ἐπικρατεςεροι, οἱς ἐδωκεν ὁ Χριςος πατειν ἐπανω ὀφεων και σκορπιων, και ἐπι πασαν την δυναμιν τȣ ἐχθρȣ.

Προεφθασαν με ἐν ἡμερᾳ κακωσεως μȣ, και ἐγενετο κυριος ἀντιςηριγμα μȣ. και ἐξηγαγε με εἰς πλατυσμον, ῥυσεται με, ὁτι ἠθελησε με, κ. τ. ε.] Οἱ θλιβομενοι και μη ςενοχωρȣμενοι, ἰςωσαν ἐξαχθησομενοι ἀπο της θλιψεως και εἰς ἁγιον τȣ θεȣ πλατυσμον ἀχθησεσθαι. ἐν γαρ ἡμερᾳ κακωσεως τον προς αὐτον καταφευγοντα ἀντιςηριζει θεος, ὡς ἀν μη κλονηθεις καταπεσῃ· και ἀντιςηριζων ἐκφερει εἰς πλατος τον ςενȣμενον ταις θλιψεσι, κατα το· ἐν θλιψει ἐπλατυνας με· ὁπερ γινεται, ȣ̓ παντως ἀπαλλαττομενȣ, γενναιως δε φεροντος.

Και ἀνταποδωσει μοι κυριος κατα την δικαιοσυνην μȣ, και κατα την καθαριοτητα των χειρων μȣ ἀνταποδωσει μοι, ὁτι ἐφυλαξα τας ὁδȣς κυριȣ, κ. τ. ε.] Ο ἐπαιρων ὁσιȣς χειρας, και θαῤῥων εἰπειν· ἐπαρσις των χειρων μȣ θυσια ἑσπερινη, και καθαροτητα χειρων ὁμολογησει ἐχειν. θεωρȣντος δε ὡς ἑκαςον κρισει γινεται, λογος. ἐςι δε τινα κριματα τȣ θεȣ περι ἑκαςȣ των ἁμαρτανομενων. ἐπαν ȣ̓ν τα περι παντων των ἁμαρτηματων κριματα παντα προ ὀφθαλμων τις ἐχῃ, ἐρει· παντα τα κριματα αὐτȣ ἐνωπιον μȣ. και ἀλλως ȣ̓δεν ὁ ταυτα λεγων ἑαυτȣ καταγινωσκει. ὁθεν και ἐπι τον σωτηρα αὐτα δει ἀναφερεσθαι, τον πεπειρασμενον κατα παντα καθ' ὁμοιοτητα χωρις ἁμαρτιας.

Τȣ αὐτȣ.] Καθαρειοτης ψυχης ἐςιν ἀπαθεια ἐκ χαριτος θεȣ, προσγινομενης και σπȣδης τȣ ἀνθρωπȣ. καθαρειοτητα χειρων τας προφητικας φησιν ἐνεργειας ἀμολυντȣς ȣ̓σας ἀπο της βελτιςης ἑξεως.

Και

tum homines, qui per falſo cognominatam ſcientiam deceptionem operantur.

Ejusdem] Ex his cognoſcimus, dæmones ante Salvatoris adventum nobis, nunc autem nos illis fortiores eſſe, quibus dedit Chriſtus *poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpione, & ſuper omnem virtutem inimici.*

Prævenerunt me in die afflictionis meæ, & factus eſt Dominus protector meus. Et eduxit me in latitudinem, ſalvum me faciet, quoniam voluit me, &c.] Qui tribulationem patiuntur, & non anguſtiantur, ſciant, ſe a tribulatione liberandos, & ad ſanctam Dei latitudinem adducendos eſſe: illum enim, qui in die afflictionis ad ipſum confugit, confirmat Deus, ne malis concuſſus ſuccumbat: & in tribulationibus gementem, ad latitudinem educit, juxta illud: *In tribulatione dilataſti mihi.* Quod fit etiam, dum non omnino liberatur, ſed generoſe ſuſtinet.

Et retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quoniam cuſtodivi vias Domini, &c.] Qui attollit ſanctas manus, audetque dicere: *Elevatio manuum mearum, ſacrificium veſpertinum*, puritatem quoque manuum ſe habere, profitebitur. Hic ſermo eſt ejus, qui perſpicit, unumquodque cum judicio fieri. Sunt autem quædam Dei judicia circa quodlibet peccatum. Quando igitur quis omnia de peccatis omnibus judicia ante oculos habet, dicet: *Omnia judicia ejus in conſpectu meo.* Cæterum, qui hæc dicit, in nulla re ſeipſum condemnat. Unde hæc etiam ad Salvatorem referenda ſunt, quippe *tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato.*

Ejusdem.] Puritas mentis eſt affectuum carentia ex gratia Dei, addito etiam hominis ſtudio. Puritatem manuum, Prophetarum vocat actiones, quæ ab optimo habitu mundæ & incoinquinatæ erant.

Και ἐσομαι ἀμωμος μετ᾽ αὐτȣ, και φυλαξομαι ἀπο της ἀνομιας μȣ, κ. τ. ε.] Χωρις θεȣ ȣ̓κ ἐϛιν εἰναι ἀμωμον· μετ᾽ ὀλιγα ȣ̓ν φησι. και ἐθετο ἀμωμον την ὁδον μȣ. ȣ̓κ ἐϛι δε κατα τον λεγοντα το· ἀνταποδωσει μοι κυριος κατα την δικαιοσυνην μȣ, και το ἑξης, ἐχειν ἀνομιαν. και το. φυλαξομαι ἀπο της ἀνομιας μȣ, δυναται ἀναφερεσθαι ἐπι το λεγομενον το ἐν ἡμιν σκοτος, κατα το· εἰ ȣ̓ν το φως το ἐν σοι σκοτος ἐϛι, το σκοτος ποσον;

Τȣ αὐτȣ.] Αμωμος ἐϛιν ὁ ἐχων ἐν ἑαυτῳ την ὁδον τȣ θεȣ, τον Χριϛον. ἐγω γαρ, φησιν, εἰμι ἡ ὁδος. ἀμωμον δε ταυτην την ὁδον και αὐτος ὁ Δαυιδ ἐφη, λεγων· ὁ θεος μȣ, ἀμωμος ἡ ὁδος σȣ.

Και ἀνταποδωσει μοι κυριος κατα την δικαιοσυνην μȣ, κ. τ. ε.] Εν ᾧ μετρῳ μετρειτε, ἀντιμετρηθησεται ὑμιν: ἁγιων δε αὐτη ἡ φωνη των δια πολλην παῤῥησιαν δυναμενων λεγειν· ἀνταποδος τῳ δȣλῳ σȣ. δικαιοσυνην λεγει την ἐκ πιϛεως Ιησȣ Χριϛȣ, ἡτις πεφανερωται εἰς παντας τȣς πιϛευοντας· τοις γαρ ὀρθως πιϛευȣσιν ἡ πιϛις εἰς δικαιοσυνην λογιζεται.

Μετα ὁσιȣ ὁσιωθησῃ, και μετα ἀνδρος ἀθωȣ ἀθωος ἐσῃ, και μετα ἐκλεκτȣ ἐκλεκτος ἐσῃ, και μετα ϛρεβλȣ διαϛρεψεις, κ. τ. ε.] Ως ἐσομαι ἀμωμος μετ᾽ αὐτȣ τȣ θεȣ, ȣ̔τως ὁ θεος μετα ὁσιȣ ὁσιωθησεται, και μετα ἀθωȣ ἀθωος ἐϛαι, και μετα ἐκλεκτȣ ἐκλεκτος ἐϛαι αὐτος. μετα ϛρεβλȣ δε ȣ̓χι ϛρεβλος ἐϛαι, ȣ̓δε γαρ θεμιτον, ἀλλα διαϛρεψεις, ὡς μετα Φαραω.

Τȣ αὐτȣ.] Εν μεν τοις ὁσιοις ὁσιος ἐϛιν ὁ θεος, ἐν δε τοις ἀθωοις ἀθωος, ἐν δε τοις ἐκλεκτοις ἐκλεκτος, ἐν δε τοις ϛρεβλοις, ȣ̓ ϛρεβλος, ἀλλα συϛρεβλȣμενος αὐτοις δια το εὐφημον. ϛρεβλον γαρ τον θεον εἰπειν ἐφυλαξατο. τȣτȣς της ϛιχȣς οἱ ἀπλȣϛεροι ἐπι των ἀνθρωπων πολλακις λαμβανȣσιν· ȣ̔τω δε συϛρεβλȣται θεος, ὡς ἐν τῳ Δευτερονομιῳ λεγει· ἐαν εἰσελευσησθε προς με πλαγιοι, εἰσελευσομαι καʹγω προς ὑμας ἐν θυμῳ πλαγιῳ.

Τȣ

Et ero immaculatus cum eo, & obſervabo me ab iniquitate mea, &c.] Absque Deo nemo poteſt eſſe immaculatus. Quare paulopoſt ait: *Et poſuit immaculatam viam meam.* Non convenit autem illi, qui ait: *Retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam, &c.* ut ullam habeat iniquitatem. Et illud: *Obſervabo me ab iniquitate mea*, referri poteſt ad illud, quod in nobis vocatur tenebræ, juxta illud: *Si ergo lumen, quod in te eſt, tenebræ ſint, ipſæ tenebræ quantæ erunt?*

Ejusdem] Immaculatus eſt ille, quia viam Dei in ſe habet, Chriſtum ſcilicet. *Ego* enim, inquit, *ſum via.* Immaculatem hanc viam & ipſe David appellat dicens: *Deus meus, immaculata via tua.*

Et retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam, &c.] *Qua menſura menſi fueritis, remetietur & vobis.* Sanctorum autem hæc vox eſt, qui præ ingenti fiducia dicere poſſunt: *Retribue ſervo tuo.* Juſtitiam vero eam dicit, quæ eſt ex fide Jeſu Chriſti, quæ manifeſtata eſt in omnes credentes: nam iis, qui recte credunt, fides ad juſtitiam reputatur.

Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: & cum electo electus eris, & cum perverſo perverteris, &c.] Quemadmodum immaculatus ero cum ipſo Deo; ſic etiam Deus cum ſancto ſanctificabitur, & cum innocente innocens erit, ac cum electo electus. Verum cum perverſo nequaquam perverſus erit (hoc enim nefas) ſed perverteris, ut cum Pharaone.

Ejusdem.] In ſanctis ſanctus eſt Deus, in innocentibus innocens, in electis electus, in perverſis non perverſus, ſed ſimul mutatus, idque reverentiæ cauſa dicitur. Perverſum enim Deum ne diceret, cavit. Hos verſus ſimpliciores de hominibus ſæpe accipiunt. Deus autem convertitur, quemadmodum in Deuteronomio dicit: *Si ingreſſi fueritis ad me perverſi, ingrediar & ego ad vos in ira perverſa.*

Ejus-

Τȣ αὐτȣ.] Προς τας γνωμας των ἀνθρωπων ἁρμοττεις τας ἀντιδοσεις, ὠ δεσποτα. παρεχεις γαρ τοις ὁσιοις τα ὁσιοτητος ἀξια, τοις ἀνευθυνοις και δικαιοις τα προσφορα, και τοις ἐκλεκτοις και τελειοις τα τελεια· τοις δε ἐκτραπεισι και την ἐναντιαν ὁδευȣσι, καταλληλον παρασκευαζεις της ὁδȣ το τελος. και τινα τροπον; ὁτι συ λαον ταπεινον σωσεις.

Οτι συ φωτιεις λυχνον μȣ, κυριε, ὁ Θεος μȣ φωτιεις το σκοτος μȣ, κ. τ. ἑ.] Ο λυχνος τȣ σωματος ἐςιν ὁ ὀφθαλμος. τȣτον φωτιει ὁ κυριος. ἐχομεν δε τι και ἐν τῃ ἀνθρωπινῃ κατασκευῃ σκοτος· τȣτο ȣν τȣ δικαιȣ φωτιει ὁ κυριος. ἡ λυχνος ψυχης, ὁ νȣς, ὡς δη φωτος δεκτικος. σκοτος δε ταυτης, τοτε θυμικον και ἐπιθυμητικον, ἁ δη φωτιζεται ὑπο τȣ νȣ δεξαμενȣ τας θειας αὐγας. ταχα δε και οἱ περιλαμφθεντες τῃ ἀληθειᾳ ὑπο κυριȣ, λυχνον ἐχȣσιν ἀνημμενον, τας δε πραξεις κατ' ὀρθρον ἀγοντες λογῳ, ἐκ τȣ τον νȣν πεφωτισθαι και σκοτος αὐτων ἐχȣσι φωτιζομενον.

Οτι ἐν σοι ῥυσθησομαι ἀπο πειρατηριȣ, και ἐν τῳ θεῳ μȣ ὑπερβησομαι τειχος, κ. τ. ἑ.] Πειρα τις, οἰμαι, ὁ βιος ἐν τῳ Ιωβ. περιςασεως δε ȣκ ἐνι ῥυσθηναι πικρων ἡ τον ἐν θεῳ γεγονοτα. γινεται δε τις ἐν θεῳ, μετεχων αὐτȣ, ὡς και των ἀγνοηματων ῥυεται τις ἐν ἐπιςημῃ γενομενος, ὁςις εἰς πειρασμον ȣκ εἰσερχεται, ȣ τῳ μη πειρασθηναι, ἀλλα τῳ μη ἁλωναι ταις παγισι τȣ πειρασμȣ. ὑπερβαινει ȣν ȣτος το τειχος της ἁμαρτιας, ὀπισω ταυτας ποιȣμενος.

Ο θεος μȣ, ἀμωμος ἡ ὁδος αὐτȣ· τα λογια κυριȣ πεπυρωμενα, ὑπερασπιςης ἐςι παντων των ἐλπιζοντων ἐπ' αὐτον, κ. τ. ἑ.] Αμωμος ὁδος, ὁ χριςος ἐςιν, ὁ εἰπων. ἐγω εἰμι ἡ ὁδος. ἐπει δε τα λογια κυριȣ πεπυρωμενα ἐςιν, οἱ ἀκȣοντες αὐτων λεγȣσιν· ȣχι ἡ καρδια ἡμων καιομενη ἠν ἐν ἡμιν; και πνευματι δε ζεȣσι, και ἀλλοτριον θεȣ ȣ παραδεχονται πυρ, ὁπερ ἐςιν ἐν

τοις

Ejusdem.] Pro mentis affectu hominibus vices rependis, o Domine. Nam ſanctis, quæ ſanctitatem decent, innocentibus & juſtis convenientia, electis & perfectis perfecta tribuis; iis autem, qui declinant a via, & contrarium iter ambulant, congruum vitæ finem accommodas. Sed qua ratione? *Quoniam tu populum humilem ſalvum facies.*

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas, &c.] Lucerna corporis eſt oculus. Hunc illuminabit Dominus. Habemus nonnullas etiam in humana ſtructura tenebras. Has igitur, quæ in juſto ſunt, illuminabit Dominus. Vel lucerna animæ mens eſt, quippe quæ lumen recipere queat. Tenebræ vero animæ ſunt iracundia & concupiſcentia, quæ illuminantur ab eo, qui divinum ſplendorem ſuſcepit. Forte etiam, qui veritatis lumine a Deo illuſtrati fuerint, ii lucernam habent accenſam; & actiones ſuas ad diluculum ratione adducentes, etiam tenebras ſuas illuminatas habent, eo quod mens illuminata fuerit.

Quoniam in te eripiar a tentatione, & in Deo meo transgrediar murum, &c.] Tentatio, opinor, quædam eſt vita in Job. A circumſtantibus autem amaritudinibus non liberatur, niſi qui fuerit in Deo. In Deo is eſt, qui ejus eſt particeps, quemadmodum & ab ignorantiis liberatur, qui ſcientiam adeptus eſt; qui quidem in tentationem non ingreditur, non quod non tentetur, ſed quod tentationis laqueis non capiatur. Transgreditur itaque hic murum peccati, quod a tergo relinquit.

Deus meus impolluta via ejus: eloquia Domini igne examinata, protector eſt omnium ſperantium in ſe, &c.] Via impolluta Chriſtus eſt, qui dixit: *Ego ſum via.* Quoniam vero eloquia Domini igne ſunt examinata, qui ipſa audiunt, dicunt: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis?* Quin & *ſpiritu ferventes* ſunt, & alienum a

Deo

τοις βελεσι τȣ πονηρȣ. ἀλλ᾽ ὁ εἰπων, πυρ ἠλθον βαλειν ἐπι την γην, πεπυρωμενα εἰχε λογια. διο φησι. και τι θελω εἰ ἠδη ἀνηφθη. ταχα δε ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι βαπτιζει Ιησȣς, ἀλλα το πυρ κατακαιει ξυλα, χορτον, καλαμην.

Οτι τις θεος πλην τȣ κυριȣ; και τις θεος πλην τȣ θεȣ ἡμων; ὁ θεος ὁ περιζωννυων με δυναμιν, και ἐθετο ἀμωμον την ὁδον μȣ· ὁ καταρτιζομενος τȣς ποδας μȣ ὡσει ἐλαφȣ, και ἐπι τα ὑψηλα ἱϛων με, κ. τ. ε.] Κατα τȣτο το σημαινομενον, μονος θεος ἐϛιν ἀληθινος ὁ θεος και πατηρ, εἰ μη ἀρα το, τις, ἐπι τȣ σπανιȣ πολλακις κειμενον, ἐπι τον μονογενη ἀνοισομεν. και νυν μεν ἡ ζωνη δυναμις, παρα δε Παυλῳ ἀληθεια. καταρτιζονται δε οἱ ποδες ὡς ἐλαφων, τȣ τρεχοντος καλως, και τον δρομον πληρȣντος. και ἐπι τα ὑψηλα ἱϛων με. ἰδια τινα ὑψη ἐϛιν ἑκαϛȣ, ἀφ᾽ ὡν κατεπεσεν, ἡ καταβεβηκε.

Τȣ αὐτȣ.] Καταρτιζονται τινος οἱ ποδες ὡσει ἐλαφȣ δια της πραττικης, ὑψȣνται δε δια της θεωριας. διοτι ἡ ἐλαφος ἀναιρει τȣς ὀφεις.

Διδασκων χειρας μȣ εἰς πολεμον· και ἐθȣ τοξον χαλκȣν τȣς βραχιονας μȣ, κ. τ. ε.] Ο χαλκος συμβολον ἐϛι πραττικης· διεφθειρε γαρ τον χαλκον σȣ, φησιν Ιεζεχιηλ προς την Ιερȣσαλημ. ἐπειδη ȣν οἱ ἡμετεροι βραχιονες πεμπȣσι τα βελη, φησιν· ὁτι παρεσκευασας τȣς βραχιονας μȣ τοξον, και προςιθησι χαλκȣν, ἐμφαινων το εὐτονον, και ἀθραυϛον, καλεγων· ὁτι ἀηττητον με πεποιηκας ἐν τοις κατα των ἐχθρων ἀγωσι.

Και ἐδωκας μοι ὑπερασπισμον σωτηριας μȣ· και ἡ δεξια σȣ ἀντελαβετο μȣ, και ἡ παιδεια σȣ ἀνωρθωσε με εἰς τελος, και ἡ παιδεια σȣ αὐτη με διδαξει, κ. τ. ε.] Ο ἐν δεξιᾳ καθημενος τȣ πατρος, ȣτος καλειται δεξια. και δια μεν της προτερας παιδειας ἡμας ἀνορθοι, δια δε της δευτερας διδασκει. πολιτεια γαρ ὀρθη ἀνιϛησι ψυχην, γνωσις δε ἀληθης πλατυνει αὐτην. δεξια ὁτα παντα δημιȣρ-

Deo ignem non admittunt, qui in ſagittis maligni eſt. Sed Dominus, qui dixit, *Ignem veni mittere in terram*, eloquia habuit ignita: quare ait: *Et quid volo, niſi ut accendatur?* Forte etiam in Spiritu ſancto & igne baptizat Jeſus, ſed ignis urit ligna, fœnum, ſtipulam.

Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum? Deus, qui præcinxit me virtute, & poſuit immaculatam viam meam: qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, & ſuper excelſa ſtatuens me, &c.] Secundum hoc ſignificatum ſolùs verus Deus eſt Deus pater, niſi relativum, *quis*, quod ſæpe raritatem ſignificat, ad unigenitum referamus. Et hoc quidem loco zona virtus eſt, apud Paulum autem veritas. Ejus autem, qui pulcre currit, & curſum perficit, perficiuntur pedes tanquam cervorum. *Et ſuper excelſa ſtatuens me.* Unusquisque propria quædam excelſa habet, a quibus decidit, vel deſcendit.

Ejusdem.] Eſt, cujus perficiuntur pedes tanquam cervi per actionem, eriguntur autem per contemplationem. Quamobrem cervus enecat ſerpentes.

Qui docet manus meas ad prælium, & poſuiſti ut arcum æreum brachia mea, &c.] Actionis ſymbolum eſt æs. *Corrupit* enim *æs tuum*, dicit Ezechiel ad Jeruſalem. Quoniam igitur noſtra brachia mittunt ſagittas, ait: Præparaſti brachia mea ſicut arcum, & addit *æreum*, oſtendens illum intentum & infractum eſſe, ac dicens: In præliis adverſus hoſtes inſuperabilem me feciſti.

Et dediſti mihi protectionem ſalutis meæ, & dextera tua ſuſcepit me, & diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit, &c.] Qui in dextera Patris ſedet, hic vocatur dextera. Et priori quidem diſciplina nos corrigit, ſecunda vero nos docet. Nam recta inſtitutio animam erigit, cognitio autem vera in amplitudinem ducit. Dextera eſt omnium

opifex

μυργησας υἱος, περι ᾗ και ἀλλαχᾳ εἰρηται· δεξια κυριᾳ ἐποιησε δυναμιν, δεξια κυριᾳ ὑψωσε με.

Επλατυνας τα διαβηματα μᾳ ὑποκατω μᾳ, και ᾳκ ἠσθενησαν τα ἰχνη μᾳ, κ. τ. ε.] Εὐφορως ὑπομενοντος θλιψεις ἡ φωνη δια τον ἐμποιᾳντα λογον και ἐν τοις τοιᾳτοις την εὐρυχωριαν, ὡς μηδε την τυχᾳσαν ἀσθενειαν ἐν τοις ἰχνεσιν ἐμφαινεσθαι.

Καταδιωξω τᾳς ἐχθρᾳς μᾳ, και καταληψομαι αὐτᾳς, και ᾳκ ἀποςραφησομαι, ἑως ἀν ἐκλειπωσιν· ἐκθλιψω αὐτᾳς και ᾳ μη δυνωνται ςηναι, πεσᾳνται ὑπο τᾳς ποδας μᾳ, κ. τ. ε.] Ο ἱκανωθεις ὑπο θεᾳ διακονος εἰναι διαθηκης καινης ὡς παν ἐπαγομενον ὑψωμα κατα της γνωσεως τᾳ θεᾳ καθαιρειν, καταδιωξας τᾳς ἐχθρᾳς τῃ ἀπο θεᾳ σωτηριᾳ λογᾳς, καταδιωξεται αὐτᾳς, και ᾳ προτερον τᾳ ἐκλιπειν αὐτᾳς, ἀποςραφησεται πολεμων αὐτοι. ςηναι δε ἐνωπιον τᾳ ἱκανωθεντος ὑπο θεᾳ, ᾳ δυνησονται ἐκθλιβομενοι οἱ ἐχθροι της ἀληθειας λογοι.

Τᾳ αὐτᾳ.] Οὑτος καταδιωκει τᾳς ἐχθρᾳς, ὁ μη ἐων ἐμπαθεις ἐν ἑαυτῳ γινεσθαι λογισμᾳς· ἀπο γαρ τᾳτων ἐπισυμβαινᾳσιν ἡμιν αἱ ἁμαρτιαι.

Τᾳ αὐτᾳ.] Εκλειψιν ἐχθρων ἀπαθεια κατεργαζεται.

Τᾳ αὐτᾳ.] Οἱ πεσοντες ἀπο της ἐν φαυλῳ ςασεως, εὐεργετᾳνται· ἀλλ᾽ ᾳδε οἱ της ἀληθειας ἐχθροι λογοι δυνησονται ςηναι ἐνωπιον τᾳ ἱκανᾳ χειρι, ὁπερ ὁ Δαυιδ ἑρμηνευεται.

Και τᾳς ἐχθρᾳς μᾳ ἐδωκας μοι νωτον, και τᾳν μισᾳντας με ἐξωλοθρευσας, κ. τ. ε.] Νωτον διδοασιν οἱ ἐχθροι, μηκετι λογισμᾳς ἐμπαθεις ἐμβαλειν δυναμενοι τῃ ψυχῃ.

Τᾳ αὐτᾳ.] Εδωκας τᾳς ἐχθᾳς μᾳ μεταβαλοντας ἀκολᾳθειν μοι ἀχωριςως μᾳ, ὡςε αυτᾳς γενεσθαι μοι νωτα, ἡ φευγοντας.

Ρυσαι με ἐξ ἀντιλογιων λαᾳ, καταςησεις με εἰς κεφαλην ἐθνων, κ. τ. ε.] Ο εἰς σημειον ἀντιλεγομενον γενο-

μενος

opifex filius, de quo & alibi dictum eſt: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me.*

Dilataſti greſſus meos ſubtus me, & non ſunt infirmata veſtigia mea, &c.] Hæc vox illius eſt, cui tribulationes toleratu faciles ſunt propter eam, quam a verbo accepit, dilatationem, qua fit, ut ne ulla quidem in ejus veſtigiis imbecillitas appareat.

Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant. Confringam illos, nec poterunt ſtare: cadent ſubtus pedes meos, &c.] Quem Deus idoneum effecit, ut eſſet miniſter novi Teſtamenti, & omnem altitudinem adverſus ſcientiam Dei ſeſe extollentem deleret, is inimicos ſaluti, quæ a Deo eſt, ſermones perſequutus, illos eo usque perſequetur, donec penitus defecerint. Stare autem in conſpectu ejus, quem Deus ſic idoneum effecit, non poterunt ad anguſtias redacti adverſarii veritatis ſermones.

Ejusdem.] Hic perſequitur inimicos, qui perturbatis cogitationibus nullum in ſe locum dat. Ab iis enim in nos veniunt peccata.

Ejusdem.] Affectuum carentia defectum hoſtium parit.

Ejusdem.] Qui a malo ſtatu cadunt, beneficium conſequuntur. Sed neque veritati adverſantes ſermones ſtare poterunt in conſpectu potentis manu, quod interpretatur David.

Et inimicos meos dediſti mihi dorſum, & odientes me diſperdidiſti, &c.] Tergum dant hoſtes, cum non amplius poſſunt affectibus plenas & perturbatas cogitationes menti indere.

Ejusdem.] Effeciſti, ut inimici mei converſi inſeparabiliter me ſequerentur, ita, ut fierent mihi dorſum, vel fugerent.

Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium, &c.] In ſignum, cui contradicitur,

μενος ταυτα φησι χριϛος, ὁν ὁ θεος κατεϛησεν εἰς κεφαλην ἐθνων. κεφαλη γαρ της ἐκκλησιας ὁ χριϛος.

Λαος, ὁν ὀυκ ἐγνων, ἐδȣλευσε μοι, εἰς ἀκοην ὠτιȣ ὑπηκȣσε μοι, κ. τ. ε.] Το, ȣκ ἐγνων, ἰδιως αἱ γραφαι ὀνομαζȣσιν ἐπι των χειρονων· νυν μεν γαρ ὁ χριϛος το, ȣκ ἐγνων, ἐπι τȣ λαȣ τȣ ἀπο των ἐθνων ἐταξεν. ἠν γαρ, ὁτε ȣκ ἐγινωσκετο. εὑρησεις δε τοιαυτα και τον θεον λεγοντα.

Τȣ αὐτȣ.] Αρνȣντες ἠγνοȣντο, και ἐγνωκοτες ἐπεγνωσθησαν.

Υιοι ἀλλοτριοι ἐπαλαιωθησαν, και ἐχωλαναν ἀπο των τριβων αὐτων, κ. τ. ε.] Η μεν ἀρετη ἀνακαινοι, ἡ δε κακια παλαιοι· παλαιȣμενων δε το χωλαινειν.

Τȣ αὐτȣ.] Εως ποτε ὑμεις χωλανειτε ἐπ' ἀμφοραις ταις ἰγνυαις ὑμων; τριβοι δε ἀνθρωπων πραξις και θεωρια.

Ο θεος ὁ διδȣς ἐκδικησεις ἐμοι, και ὑποταξας λαȣς ὑπ' ἐμε, κ. τ. ε.] Λαβων ἀπο θεȣ ἐκδικησεις, χριϛος φησιν· ἐμοι ἐκδικησεις, ἐγω ἀνταποδωσω.

Τȣ αὐτȣ.] Ιδȣ, δεδωκα ὑμιν την ἐξȣσιαν πατειν ἐπανω ὀφεων και σκορπιων, και τα ἑξης. ὁ τῳ ἀγνοȣμενῳ παλαι λαῳ παρεχων το ὑπ' αὐτον τεταχθαι. ὁ ῥυϛης μȣ ἐξ ἐχθρων ὀργιλων. ἐν οἱς θυμος ἐπικρατει, ἐν τȣτοις και ὀργιλοτης. εἰ δε οἱ ἐχθροι μȣ ὀργιλοι, ἀρα και θυμωδεις εἰσι. θυμος γαρ, φησιν, αὐτοις κατα την ὁμοιωσιν τȣ ὀφεως·

ΨΑΛΜΟΣ ιη.

Οἱ ȣρανοι διηγȣνται δοξαν θεȣ, ποιησιν δε χειρων αὐτȣ ἀναγγελλει το ϛερεωμα, κ. τ. ε.] Εἰ οἱ ȣρανοι διηγȣνται δοξαν θεȣ, οἱ δε ȣρανοι ἀπολȣνται· (οἱ ȣρανοι γαρ, φησιν, ἀπολȣνται, συ δε διαμενεις) οἱ διηγȣμενοι ἀρα την δοξαν τȣ θεȣ ἀπολȣνται; ἀλλα μην ȣδεις διηγȣμενος την δοξαν τȣ θεȣ ἀπολειται. τȣς γαρ δοξαζοντας με, φησιν ὁ θεος, δοξασω. ȣκ ἀρα οἱ ȣρανοι ἀπο-

poſitus dicit hæc Chriſtus, quem Deus conſtituit in caput gentium. Caput enim eccleſiæ Chriſtus eſt.

Populus, quem non cognovi, ſervivit mihi, in audita auris obedivit mihi, &c.] Iſtud, *Non cognovi*, proprie in ſcripturis uſurpatur de malis, hoc loco autem Chriſtus illud dicit de populo, qui eſt ex gentibus. Fuit enim tempus, cum ab ipſo non cognoſcebatur. Invenies autem & ſimilia a Deo dici.

Ejusdem.] Ignorantes ignorati ſunt, & cognoſcentes cogniti ſunt.

Filii alieni inveterati ſunt, & claudicaverunt a ſemitis ſuis, &c.] Virtus renovat, malitia inveterat. Qui autem inveterati ſunt, claudicant.

Ejusdem.] *Quousque claudicabitis vos utroque poplite?* Semitæ hominum ſunt actio & contemplatio.

Deus, qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub me, &c.] Vindictas a Deo accipiens Chriſtus ait: *Mihi vindictæ, ego retribuam.*

Ejusdem.] *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones*, & quæ ſequuntur. Qui ignorato priori populo præbet, ut ſub ipſo ordinetur. *Liberator meus de inimicis iracundis.* Quibus furor, iis & iracundia dominatur. Si autem inimici mei iracundi, certe & furentes ſunt. *Furor* enim, inquit, *illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis.*

PSALMUS XVIII.

Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum, &c.] Si cœli enarrant gloriam Dei, ac cœli peribunt. (*Ipſi* enim, inquit, *peribunt, tu autem permanes*), an qui enarrant gloriam Dei, peribunt? Atqui nemo enarrans gloriam Dei peribit: Nam *glorificantes me*, inquit Deus, *glorificabo.* Non ergo cœli peribunt. Porro cœli, qui enarrant

λυνται· ἀλλ' οἱ μεν διηγυμενοι ὐρανοι την δοξαν τυ θευ, της νοερας εἰσι φυσεως, ὐρανοι λεγομενοι δια το ἐχειν ἐν ἑαυτοις τον δικαιοσυνης ἡλιον· οἱ δε ἀπολλυμενοι ὐρανοι της σωματικης εἰσιν ὐσιας.

Τυ αὐτυ.] Οὐτε γαρ γη, ὐτε ὁ ἐκ γης χοϊκος διηγησασθαι δυναται δοξαν Θευ. ὁ γαρ ὠν ἐκ της γης, ἐκ της γης λαλει. ταχα δε ὐρανοι εἰσιν, οἱ τυ ὐρανιυ την εἰκονα φορυντες. οἱτινες διηγυνται δοξαν Θευ. εἰσι δε και ὐρανοι ποιημα χειρων Θευ. τηρει δε διαφοραν, το μεν διηγεισθαι ἐπι των ὐρανων κειμενον, το δε ἀναγγελλειν ἐπι τυ ϛερεωματος εἰρημενον.

Ημερα τῃ ἡμερᾳ ἐρευγεται ῥημα, και νυξ νυκτι ἀναγγελλει γνωσιν, κ. τ. ε.] Αλλα και οἱ τον θεωρητον ἀσπαζομενοι βιον θησαυριζυσιν ἐν ὐρανῳ, κἀκει την καρδιαν ἐχοντες, ὐρανοι εἰσι διηγυμενοι την προειρημενην Θευ δοξαν, δια θεωριας της περι νοητων πραγματων. οἱ πρακτικοι δε ϛερεωμα εἰσιν, ἑδραιοι τυγχανοντες, και ἀπαγγελλυσι την ποιησιν των τυ Θευ χειρων, ἐργαζομενοι τα τυ Θευ, και τυτυ τυγχανοντες ἐργα. και ἡ φωτεινη δε νοησις ἡμερας ὐσα, ἑτερᾳ φωτεινῃ νοησει συμφωνος ὐσα, ἐρευγεται ῥημα· ὡς ἡ παλαια γραφη των πνευματικων πληρωθεισα τροφων, ἀπο τυ πληρωματος ἐρευγομενη, προσφερεται ῥηματα τῃ καινῃ διαθηκῃ. ἡ δε νυξ, ἡ βαθυτατη των μυϛικων πραγματων διαληψις προς ἑτεραν ἡμας ἀσαφειαν ὁδηγει, ἡνπερ διαληψιν διδωσι το τυ θευ πνευμα τοις ἐχυσιν αὐτο· το και τα βαθη ἐρευνων τυ Θευ. ἡ λαλια δε προποιειται τοις λογοις, οἱ δε λογοι την ἐπιϛημην ἐπαγυσι, τας ἀποδειξεις παρεχοντες. ἀμφοτερα δε δια τυτο παρα Θευ λελεκται, ὁπως ἀν ἀκυσθωσι· διο και τοις

ἀπει-

gloriam Dei, intellectualis ſunt naturæ, & cœli dicuntur propterea, quod in ſe juſtitiæ ſolem habent; cœli autem, qui pereunt, corpoream habent ſubſtantiam.

Ejusdem.] Neque enim terra, neque de terra terrenus enarrare poteſt gloriam Dei. Nam *qui ex terra eſt, de terra loquitur.* Forte vero cœli ſunt, qui gerunt imaginem cœleſtis. Hi enarrant gloriam Dei. Sunt autem etiam cœli opus manuum Dei. Obſerva diſcrimen: cœli dicuntur quidem enarrare, firmamentum vero annunciare.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam, &c.] Sed & hi, qui contemplatricem vitam amplectuntur, in cœlo theſaurizant, & cum ibi cor habeant, cæli ſunt, qui prædictam Dei gloriam enarrant per ſpiritalium rerum contemplationem. Qui autem actricem vitam agunt, ii ob ſoliditatem ſunt firmamentum, & annunciant opera manuum Dei, dum opera Dei exercent, & ipſi ejus opera exiſtunt. Diei cognitio cum ſit lucida, & alteri lucidæ cognitioni congrua, eructat verbum: quemadmodum ſcriptura vetus ſpiritalibus referta cibis, de plenitudine ſua eructans, præbet verba novo Teſtamento. Nox vero, quæ eſt profundiſſima rerum arcanarum comprehenſio, ad aliam nos obſcuritatem adducit. Hanc comprehenſionem Dei ſpiritus tribuit iis, qui ipſum habent. Hic etiam profunda Dei ſcrutatur. Cæterum loquela ſermonibus præmittitur, ſermones autem ſcientiam adducunt, dum exhibent demonſtrationes. Utrumque autem a Deo dictum eſt, ut audiantur. Quapropter nulla ſupereſt incredulis excuſatio. Sonum capiunt, quicumque ſunt terra ſemini apta, id eſt, literali ſcripturæ ſenſui. Qui vero his ſuperiores ſunt, & fines appellantur, aperte ii eruditi ſuſcipiunt verba: neque enim ſonum ſolum auribus percepit Petrus, cum dixit: *Verba vitæ æternæ habes.* Et Salvator ait: *Verba, quæ locutus ſum vobis, ſpiritus ſunt.* Dicebat enim hoc Apoſtolis, qui erant fines orbis terrarum.

Τȣ αὐτȣ.] Προς τας γνωμας των ἀνθρωπων ἁρμοττεις τας ἀντιδοσεις, ὦ δεσποτα. παρεχεις γαρ τοις ὁσιοις τα ὁσιοτητος ἀξια, τοις ἀνευθυνοις και δικαιοις τα προσφορα, και τοις ἐκλεκτοις και τελειοις τα τελεια· τοις δε ἐκτραπεισι και την ἐναντιαν ὁδευȣσι, καταλληλον παρασκευαζεις της ὁδȣ το τελος. και τινα τροπον; ὁτι συ λαον ταπεινον σωσεις.

Οτι συ φωτιεις λυχνον μȣ, κυριε, ὁ θεος μȣ φωτιεις το σκοτος μȣ, κ. τ. ε.] Ο λυχνος τȣ σωματος ἐςιν ὁ ὀφθαλμος. τȣτον φωτιει ὁ κυριος. ἐχομεν δε τι και ἐν τῃ ἀνθρωπινῃ κατασκευῃ σκοτος· τȣτο ἐν τῳ δικαιῳ φωτιει ὁ κυριος. ἡ λυχνος ψυχης, ὁ νȣς, ὡς δη φωτος δεκτικος. σκοτος δε ταυτης, τοτε θυμικον και ἐπιθυμητικον, ἁ δη φωτιζεται ὑπο τȣ νȣ δεξαμενȣ τας θειας αὐγας. ταχα δε και οἱ περιλαμφθεντες τῃ ἀληθειᾳ ὑπο κυριȣ, λυχνον ἐχȣσιν ἀνημμενον, τας δε πραξεις κατ' ὀρθρον ἀγοντες λογῳ, ἐκ τȣ τον νȣν πεφωτισθαι και σκοτος αὐτων ἐχȣσι φωτιζομενον.

Οτι ἐν σοι ῥυσθησομαι ἀπο πειρατηριȣ, και ἐν τῳ θεῳ μȣ ὑπερβησομαι τειχος, κ. τ. ε.] Πειρα τις, οἰμαι, ὁ βιος ἐν τῳ Ιωβ. περιςασεως δε ȣκ ἐνι ῥυσθηναι πικρων ἡ τον ἐν θεῳ γεγονοτα. γινεται δε τις ἐν θεῳ, μετεχων αὐτȣ, ὡς και των ἀγνοηματων ῥυεται τις ἐν ἐπιςημῃ γενομενος, ὁςις εἰς πειρασμον ȣκ εἰσερχεται, ȣ τῳ μη πειρασθηναι, ἀλλα τῳ μη ἁλωναι ταις παγισι τȣ πειρασμȣ. ὑπερβαινει ȣν ȣτος το τειχος της ἁμαρτιας, ὀπισω ταυτας ποιȣμενος.

Ο θεος μȣ, ἀμωμος ἡ ὁδος αὐτȣ· τα λογια κυριȣ πεπυρωμενα, ὑπερασπιςης ἐςι παντων των ἐλπιζοντων ἐπ' αὐτον, κ. τ. ε.] Αμωμος ὁδος, ὁ χριςος ἐςιν, ὁ εἰπων. ἐγω εἰμι ἡ ὁδος. ἐπει δε τα λογια κυριȣ πεπυρωμενα ἐςιν, οἱ ἀκȣοντες αὐτων λεγȣσιν· ȣχι ἡ καρδια ἡμων καιομενη ἠν ἐν ἡμιν; και πνευματι δε ζεȣσι, και ἀλλοτριον θεȣ ȣ παραδεχονται πυρ, ὁπερ ἐςιν ἐν

τοις

Ejuſdem.] Pro mentis affectu hominibus vices rependis, o Domine. Nam ſanctis, quæ ſanctitatem decent, innocentibus & juſtis convenientia, electis & perfectis perfecta tribuis; iis autem, qui declinant a via, & contrarium iter ambulant, congruum vitæ finem accommodas. Sed qua ratione? *Quoniam tu populum humilem ſalvum facies.*

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas, &c.] Lucerna corporis eſt oculus. Hunc illuminabit Dominus. Habemus nonnullas etiam in humana ſtructura tenebras. Has igitur, quæ in juſto ſunt, illuminabit Dominus. Vel lucerna animæ mens eſt, quippe quæ lumen recipere queat. Tenebræ vero animæ ſunt iracundia & concupiſcentia, quæ illuminantur ab eo, qui divinum ſplendorem ſuſcepit. Forte etiam, qui veritatis lumine a Deo illuſtrati fuerint, ii lucernam habent accenſam; & actiones ſuas ad diluculum ratione adducentes, etiam tenebras ſuas illuminatas habent, eo quod mens illuminata fuerit.

Quoniam in te eripiar a tentatione, & in Deo meo transgrediar murum, &c.] Tentatio, opinor, quædam eſt vita in Job. A circumſtantibus autem amaritudinibus non liberatur, niſi qui fuerit in Deo. In Deo is eſt, qui ejus eſt particeps, quemadmodum & ab ignorantiis liberatur, qui ſcientiam adeptus eſt; qui quidem in tentationem non ingreditur, non quod non tentetur, ſed quod tentationis laqueis non capiatur. Transgreditur itaque hic murum peccati, quod a tergo relinquit.

Deus meus impolluta via ejus: eloquia Domini igne examinata, protector eſt omnium ſperantium in ſe, &c.] Via impolluta Chriſtus eſt, qui dixit: *Ego ſum via.* Quoniam vero eloquia Domini igne ſunt examinata, qui ipſa audiunt, dicunt: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis?* Quin & *ſpiritu ferventes* ſunt, & alienum a

Deo

τοις βελεσι τυ πονηρυ. ἀλλ' ὁ εἰπων, πυρ ἐλθον βαλειν ἐπι την γην, πεπυρωμενα εἰχε λογια. διο φησι. και τι θελω εἰ ἠδη ἀνηφθη. ταχα δε ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι βαπτιζει Ιησυς, ἀλλα το πυρ κατακαιει ξυλα, χορτον, καλαμην.

Οτι τις Θεος πλην τυ κυριυ; και τις θεος πλην τυ θευ ἡμων; ὁ θεος ὁ περιζωννυων με δυναμιν, και ἐθετο ἀμωμον την ὁδον μυ· ὁ καταρτιζομενος τυς ποδας μυ ὡσει ἐλαφυ, και ἐπι τα ὑψηλα ἱςων με, κ. τ. ε.] Κατα τυτο το σημαινομενον, μονος Θεος ἐςιν ἀληθινος ὁ θεος και πατηρ, εἰ μη ἀρα το, τις, ἐπι τυ σπανιυ πολλακις κειμενον, ἐπι τον μονογενη ἀνοισομεν. και νυν μεν ἡ ζωνη δυναμις, παρα δε Παυλῳ ἀληθεια. καταρτιζονται δε οἱ ποδες ὡς ἐλαφων, τυ τρεχοντος καλως, και τον δρομον πληρυντος. και ἐπι τα ὑψηλα ἱςων με. ἰδια τινα ὑψη ἐςιν ἑκαςυ, ἀφ' ὡν κατεπεσεν, ἡ καταβεβηκε.

Τυ αὐτυ.] Καταρτιζονται τινος οἱ ποδες ὡσει ἐλαφυ δια της πρακτικης, ὑψυνται δε δια της Θεωριας. διοτι ἡ ἐλαφος ἀναιρει τυς ὀφεις.

Διδασκων χειρας μυ εἰς πολεμον· και ἐθυ τοξον χαλκυν τυς βραχιονας μυ, κ. τ. ε.] Ο χαλκος συμβολον ἐςι πρακτικης· διεφθειρε γαρ τον χαλκον συ, φησιν Ιεζεχιηλ προς την Ιερυσαλημ. ἐπειδη ὐν οἱ ἡμετεροι βραχιονες πεμπυσι τα βελη, φησιν· ὁτι παρεσκευασας τυς βραχιονας μυ τοξον, και προςιθησι χαλκυν, ἐμφαινων το εὐτονον, και ἀθραυςον, καλεγων· ὁτι ἀηττητον με πεποιηκας ἐν τοις κατα των ἐχθρων ἀγωσι.

Και ἐδωκας μοι ὑπερασπισμον σωτηριας μυ· και ἡ δεξια συ ἀντελαβετο μυ, και ἡ παιδεια συ ἀνωρθωσε με εἰς τελος, και ἡ παιδεια συ αὐτη με διδαξει, κ. τ. ε.] Ο ἐν δεξιᾳ καθημενος τυ πατρος, ὑτος καλειται δεξια. και δια μεν της προτερας παιδειας ἡμας ἀνορθοι, δια δε της δευτερας διδασκει. πολιτεια γαρ ὀρθη ἀνιςησι ψυχην, γνωσις δε ἀληθης πλατυνει αὐτην. δεξια ὁτα παντα δημιυρ-

Deo ignem non admittunt, qui in ſagittis maligni eſt. Sed Dominus, qui dixit, *Ignem veni mittere in terram*, eloquia habuit ignita: quare ait: *Et quid volo, niſi ut accendatur?* Forte etiam in Spiritu ſancto & igne baptizat Jeſus, ſed ignis urit ligna, fœnum, ſtipulam.

Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum? Deus, qui præcinxit me virtute, & poſuit immaculatam viam meam: qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, & ſuper excelſa ſtatuens me, &c.] Secundum hoc ſignificatum ſolus verus Deus eſt Deus pater, niſi relativum, *quis*, quod ſæpe raritatem ſignificat, ad unigenitum referamus. Et hoc quidem loco zona virtus eſt, apud Paulum autem veritas. Ejus autem, qui pulcre currit, & curſum perficit, perficiuntur pedes tanquam cervorum. *Et ſuper excelſa ſtatuens me.* Unusquisque propria quædam excelſa habet, a quibus decidit, vel deſcendit.

Ejusdem.] Eſt, cujus perficiuntur pedes tanquam cervi per actionem, eriguntur autem per contemplationem. Quamobrem cervus enecat ſerpentes.

Qui docet manus meas ad prælium, & poſuiſti ut arcum æreum brachia mea, &c.] Actionis ſymbolum eſt æs. *Corrupit* enim *æs tuum*, dicit Ezechiel ad Jeruſalem. Quoniam igitur noſtra brachia mittunt ſagittas, ait: Præparaſti brachia mea ſicut arcum, & addit *æreum*, oſtendens illum intentum & infractum eſſe, ac dicens: In præliis adverſus hoſtes inſuperabilem me feciſti.

Et dediſti mihi protectionem ſalutis meæ, & dextera tua ſuſcepit me, & diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit, &c.] Qui in dextera Patris ſedet, hic vocatur dextera. Et priori quidem diſciplina nos corrigit, ſecunda vero nos docet. Nam recta inſtitutio animam erigit, cognitio autem vera in amplitudinem ducit. Dextera eſt omnium

opifex

ωιυργησας υἱος, περι ὑ και ἀλλαχυ εἰρηται· δεξια κυριυ ἐποιησε δυναμιν, δεξια κυριυ ὑψωσε με.

Επλατυνας τα διαβηματα μυ ὑποκατω μυ, και ὐκ ἠθενησαν τα ἰχνη μυ, κ. τ. ε.] Εὐφορως ὑπομενοντος θλιψεις ἡ φωνη δια τον ἐμποιυντα λογον και ἐν τοις τοιυτοις την εὐρυχωριαν, ὡς μηδε την τυχυσαν ἀθενειαν ἐν τοις ἰχνεσιν ἐμφαινεσθαι.

Καταδιωξω τυς ἐχθρυς μυ, και καταληψομαι αὐτυς, και ὐκ ἀποςραφησομαι, ἑως ἀν ἐκλειπωσιν· εκθλιψω αὐτυς και ὑ μη δυνωνται ςηναι, πεσυνται ὑπο τυς ποδας μυ, κ. τ. ε.] Ο ἱκανωθεις ὑπο θευ διακονος εἰναι διαθηκης καινης ὡς παν ἐπαγομενον ὑψωμα κατα της γνωσεως τυ θευ καθαιρειν, καταδιωξας τυς ἐχθρυς τη ἀπο θευ σωτηρια λογυς, καταδιωξεται αὐτυς, και ὑ προτερον τυ ἐκλιπειν αὐτυς, ἀποςραφησεται πολεμων αὐτοι. ςηναι δε ἐνωπιον τυ ἱκανωθεντος υπο θευ, ὑ δυνησονται ἐκθλιβομενοι οἱ ἐχθροι της ἀληθειας λογοι.

Τυ αὐτυ.] Οὑτος καταδιωκει τυς ἐχθρυς, ὁ μη ἐων ἐμπαθεις ἐν ἑαυτω γινεσθαι λογισμυς· ἀπο γαρ τυτων ἐπισυμβαινυσιν ἡμιν αἱ ἁμαρτιαι.

Τυ αὐτυ.] Εκλειψιν ἐχθρων ἀπαθεια κατεργαζεται.

Τυ αὐτυ.] Οἱ πεσοντες ἀπο της ἐν φαυλω ςασεως, εὐεργετυνται· ἀλλ' ὐδε οἱ της ἀληθειας ἐχθροι λογοι δυνησονται ςηναι ἐνωπιον τυ ἱκανυ χειρι, ὁπερ ὁ Δαυιδ ἑρμηνευεται.

Και τυς ἐχθρυς μυ ἐδωκας μοι νωτον, και τυν μισυντας με ἐξωλοθρευσας, κ. τ. ε.] Νωτον διδοασιν οἱ ἐχθροι, μηκετι λογισμυς ἐμπαθεις ἐμβαλειν δυναμενοι τη ψυχη.

Τυ αὐτυ.] Εδωκας τυς ἐχθυς μυ μεταβαλοντας ἀκολυθειν μοι ἀχωριςως μυ, ὡςε αυτυς γενεσθαι μοι νωτα, ἠ φευγοντας.

Ρυσαι με ἐξ ἀντιλογιων λαυ, καταςησεις με εἰς κεφαλην ἐθνων, κ. τ. ε.] Ο εἰς σημειον ἀντιλεγομενον γενομενος

opifex filius, de quo & alibi dictum eſt: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me.*

Dilataſti greſſus meos ſubtus me, & non ſunt infirmata veſtigia mea, &c.] Hæc vox illius eſt, cui tribulationes toleratu faciles ſunt propter eam, quam a verbo accepit, dilatationem, qua fit, ut ne ulla quidem in ejus veſtigiis imbecillitas appareat.

Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant. Confringam illos, nec poterunt ſtare: cadent ſubtus pedes meos, &c.] Quem Deus idoneum effecit, ut eſſet miniſter novi Teſtamenti, & omnem altitudinem adverſus ſcientiam Dei ſeſe extollentem deleret, is inimicos ſaluti, quæ a Deo eſt, ſermones perſequutus, illos eo usque perſequetur, donec penitus defecerint. Stare autem in conſpectu ejus, quem Deus ſic idoneum effecit, non poterunt ad anguſtias redacti adverſarii veritatis ſermones.

Ejusdem.] Hic perſequitur inimicos, qui perturbatis cogitationibus nullum in ſe locum dat. Ab iis enim in nos veniunt peccata.

Ejusdem.] Affectuum carentia defectum hoſtium parit.

Ejusdem.] Qui a malo ſtatu cadunt, beneficium conſequuntur. Sed neque veritati adverſantes ſermones ſtare poterunt in conſpectu potentis manu, quod interpretatur David.

Et inimicos meos dediſti mihi dorſum, & odientes me diſperdidiſti, &c.] Tergum dant hoſtes, cum non amplius poſſunt affectibus plenas & perturbatas cogitationes menti indere.

Ejusdem.] Effeciſti, ut inimici mei converſi inſeparabiliter me ſequerentur, ita, ut fierent mihi dorſum, vel fugerent.

Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium, &c.] In ſignum, cui contradicitur,

μενος ταυτα φησι Χριστος, ὃν ὁ θεος κατεστησεν εἰς κεφαλην ἐθνων. κεφαλη γαρ της ἐκκλησιας ὁ Χριστος.

Λαος, ὃν οὐκ ἐγνων, ἐδουλευσε μοι, εἰς ἀκοην ὠτιου ὑπηκουσε μοι, κ. τ. ε.] Το, οὐκ ἐγνων, ἰδιως αἱ γραφαι ὀνομαζουσιν ἐπι των χειρονων· νυν μεν γαρ ὁ Χριστος το, οὐκ ἐγνων, ἐπι του λαου του ἀπο των ἐθνων ἐταξεν. ἠν γαρ, ὁτε οὐκ ἐγινωσκετο. εὑρησεις δε τοιαυτα και τον θεον λεγοντα.

Του αὐτου.] Αγνοουντες ἠγνοουντο, και ἐγνωκοτες ἐπεγνωσθησαν.

Υἱοι ἀλλοτριοι ἐπαλαιωθησαν, και ἐχωλαναν ἀπο των τριβων αὐτων, κ. τ. ε.] Η μεν ἀρετη ἀνακαινοι, ἡ δε κακια παλαιοι· παλαιουμενων δε το χωλαινειν.

Του αὐτου.] Εως ποτε ὑμεις χωλανειτε ἐπ' ἀμφοραις ταις ἰγνυαις ὑμων; τριβοι δε ἀνθρωπων πραξις και θεωρια.

Ο θεος ὁ διδους ἐκδικησεις ἐμοι, και ὑποταξας λαους ὑπ' ἐμε, κ. τ. ε.] Λαβων ἀπο θεου ἐκδικησεις, Χριστος φησιν· ἐμοι ἐκδικησεις, ἐγω ἀνταποδωσω.

Του αὐτου.] Ιδου, δεδωκα ὑμιν την ἐξουσιαν πατειν ἐπανω ὀφεων και σκορπιων, και τα ἑξης. ὁ τῳ ἀγνοουμενῳ παλαι λαῳ παρεχων το ὑπ' αὐτον τεταχθαι. ὁ ῥυστης μου ἐξ ἐχθρων ὀργιλων. ἐν οἱς θυμος ἐπικρατει, ἐν τουτοις και ὀργιλοτης. εἰ δε οἱ ἐχθροι μου ὀργιλοι, ἀρα και θυμωδεις εἰσι. θυμος γαρ, φησιν, αὐτοις κατα την ὁμοιωσιν του ὀφεως·

ΨΑΛΜΟΣ ιη'.

Οἱ οὐρανοι διηγουνται δοξαν θεου, ποιησιν δε χειρων αὐτου ἀναγγελλει το στερεωμα, κ. τ. ε.] Εἰ οἱ οὐρανοι διηγουνται δοξαν θεου, οἱ δε οὐρανοι ἀπολουνται· (οἱ οὐρανοι γαρ, φησιν, ἀπολουνται, συ δε διαμενεις) οἱ διηγουμενοι ἀρα την δοξαν του θεου ἀπολουνται; ἀλλα μην οὐδεις διηγουμενος την δοξαν του θεου ἀπολειται. τους γαρ δοξαζοντας με, φησιν ὁ θεος, δοξασω. οὐκ ἀρα οἱ οὐρανοι ἀπολουνται.

poſitus dicit hæc Chriſtus, quem Deus conſtituit in caput gentium. Caput enim eccleſiæ Chriſtus eſt.

Populus, quem non cognovi, ſervivit mihi, in audita auris obedivit mihi, &c.] Iſtud, *Non cognovi*, proprie in ſcripturis uſurpatur de malis, hoc loco autem Chriſtus illud dicit de populo, qui eſt ex gentibus. Fuit enim tempus, cum ab ipſo non cognoſcebatur. Invenies autem & ſimilia a Deo dici.

Ejusdem.] Ignorantes ignorati ſunt, & congnoſcentes cogniti ſunt.

Filii alieni inveterati ſunt, & claudicaverunt a ſemitis ſuis, &c.] Virtus renovat, malitia inveterat. Qui autem inveterati ſunt, claudicant.

Ejusdem.] *Quousque claudicabitis vos utroque poplite?* Semitæ hominum ſunt actio & contemplatio.

Deus, qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub me, &c.] Vindictas a Deo accipiens Chriſtus ait: *Mihi vindictæ, ego retribuam.*

Ejusdem.] *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones*, & quæ ſequuntur. Qui ignorato priori populo præbet, ut ſub ipſo ordinetur. *Liberator meus de inimicis iracundis.* Quibus furor, iis & iracundia dominatur. Si autem inimici mei iracundi, certe & furentes ſunt. *Furor* enim, inquit, *illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis.*

PSALMUS XVIII.

Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum, &c.] Si cœli enarrant gloriam Dei, ac cœli peribunt. (*Ipſi* enim, inquit, *peribunt, tu autem permanes*), an qui enarrant gloriam Dei, peribunt? Atqui nemo enarrans gloriam Dei peribit: Nam *glorificantes me*, inquit Deus, *glorificabo.* Non [illegible] cœli peribunt. Porro cœli, qui enarrant

λȣνται· ἀλλ᾽ οἱ μεν διηγȣμενοι ȣ̓ρανοι την δοξαν τȣ θεȣ, της νοερας εἰσι φυσεως, ȣ̓ρανοι λεγομενοι δια το ἐχειν ἐν ἑαυτοις τον δικαιοσυνης ἡλιον· οἱ δε ἀπολλυμενοι ȣ̓ρανοι της σωματικης εἰσιν ȣ̓σιας.

Τȣ αὐτȣ.] Οὐτε γαρ γη, ȣ̓τε ὁ ἐκ γης χοϊκος διηγησασθαι δυναται δοξαν Θεȣ. ὁ γαρ ὠν ἐκ της γης, ἐκ της γης λαλει. ταχα δε ȣ̓ρανοι εἰσιν, οἱ τȣ ȣ̓ρανιȣ την εἰκονα φορȣντες. οἱτινες διηγȣνται δοξαν Θεȣ. εἰσι δε και ȣ̓ρανοι ποιημα χειρων Θεȣ. τηρει δε διαφοραν, το μεν διηγεισθαι ἐπι των ȣ̓ρανων κειμενον, το δε ἀναγγελλειν ἐπι τȣ ςερεωματος εἰρημενον.

Ημερα τῃ ἡμερᾳ ἐρευγεται ῥημα, και νυξ νυκτι ἀναγγελλει γνωσιν, κ. τ. ε.] Αλλα και οἱ τον θεωρητον ἀσπαζομενοι βιον θησαυριζȣσιν ἐν ȣ̓ρανῳ, κἀκει την καρδιαν ἐχοντες, ȣ̓ρανοι εἰσι διηγȣμενοι την προειρημενην Θεȣ δοξαν, δια θεωριας της περι νοητων πραγματων. οἱ πρακτικοι δε ςερεωμα εἰσιν, ἑδραιοι τυγχανοντες, και ἀπαγγελλȣσι την ποιησιν των τȣ Θεȣ χειρων, ἐργαζομενοι τα τȣ Θεȣ, και τȣτȣ τυγχανοντες ἐργα. και ἡ φωτεινη δε νοησις ἡμερας ȣ̓σα, ἑτερᾳ φωτεινῃ νοησει συμφωνος ȣ̓σα, ἐρευγεται ῥημα· ὡς ἡ παλαια γραφη των πνευματικων πληρωθεισα τροφων, ἀπο τȣ πληρωματος ἐρευγομενη, προσφερεται ῥηματα τῃ καινῃ διαθηκῃ. ἡ δε νυξ, ἡ βαθυτατη των μυςικων πραγματων διαληψις προς ἑτεραν ἡμας ἀσαφειαν ὁδηγει, ἡνπερ διαληψιν διδωσι το τȣ θεȣ πνευμα τοις ἐχȣσιν αὐτο· το και τα βαθη ἐρευνων τȣ Θεȣ. ἡ λαλια δε προποιειται τοις λογοις, οἱ δε λογοι την ἐπιςημην ἐπαγȣσι, τας ἀποδειξεις παρεχοντες. ἀμφοτερα δε δια τȣτο παρα Θεȣ λελεκται, ὁπως ἀν ἀκȣσθωσι· διο και τοις

ἀπει-

gloriam Dei, intellectualis ſunt naturæ, & cœli dicuntur propterea, quod in ſe juſtitiæ ſolem habent; cœli autem, qui pereunt, corpoream habent ſubſtantiam.

Ejuſdem.] Neque enim terra, neque de terra terrenus enarrare poteſt gloriam Dei. Nam *qui ex terra eſt, de terra loquitur.* Forte vero cœli ſunt, qui gerunt imaginem cœleſtis. Hi enarrant gloriam Dei. Sunt autem etiam cœli opus manuum Dei. Obſerva diſcrimen: cœli dicuntur quidem enarrare, firmamentum vero annunciare.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam, &c.] Sed & hi, qui contemplatricem vitam amplectuntur, in cœlo theſaurizant, & cum ibi cor habeant, cæli ſunt, qui prædictam Dei gloriam enarrant per ſpiritalium rerum contemplationem. Qui autem actricem vitam agunt, ii ob ſoliditatem ſunt firmamentum, & annunciant opera manuum Dei, dum opera Dei exercent, & ipſi ejus opera exiſtunt. Diei cognitio cum ſit lucida, & alteri lucidæ cognitioni congrua, eructat verbum: quemadmodum ſcriptura vetus ſpiritalibus referta cibis, de plenitudine ſua eructans, præbet verba novo Teſtamento. Nox vero, quæ eſt profundiſſima rerum arcanarum comprehenſio, ad aliam nos obſcuritatem adducit. Hanc comprehenſionem Dei ſpiritus tribuit iis, qui ipſum habent. Hic etiam profunda Dei ſcrutatur. Cæterum loquela ſermonibus præmittitur, ſermones autem ſcientiam adducunt, dum exhibent demonſtrationes. Utrumque autem a Deo dictum eſt, ut audiantur. Quapropter nulla ſupereſt incredulis excuſatio. Sonum capiunt, quicumque ſunt terra ſemini apta, id eſt, literali ſcripturæ ſenſui. Qui vero his ſuperiores ſunt, & fines appellantur, aperte ii eruditi ſuſcipiunt verba: neque enim ſonum ſolum auribus percepit Petrus, cum dixit: *Verba vitæ æternæ habes.* Et Salvator ait: *Verba, quæ locutus ſum vobis, ſpiritus ſunt.* Dicebat enim hoc Apoſtolis, qui erant fines [illegible] terrarum.

ἀπειθουσιν οὐκ ἐςιν ἀπολογια. χωρουσι δε τον φθογγον ὁσοι τυγχανουσι γη προς σπορον ἐπιτηδεια, την λεξιν την κατα το αἰσθητον της γραφης. οἱ δε τουτους ὑπερβεβηκοτες, και περατα χρηματιζοντες, δεχονται τα ῥηματα σαφως παιδευομενοι. οὐ φθογγου γαρ ἀκουων ὁ πετρος ἐλεγε· ῥηματα ζωης αἰωνιου ἐχεις. και ὁ σωτηρ ἐφη· τα ῥηματα ἁ ἐλαληκα ὑμιν, πνευμα ἐςιν· ἀποςολοις γαρ ἐλεγε, περατα τυγχανουσιν οἰκουμενης.

Οὐκ εἰσι λαλιαι οὐδε λογοι, ὡν οὐχι ἀκουονται αἱ φωναι αὐτων, κ.τ.ε.] Οὐ ταυτον λαλια και λογος, ἐπει οὐδε ταυτον ὁ λαλος τῳ λογιῳ· ἡ ταχα λαλιων μεν ὁ φθογγος, λογων δε τα ῥηματα.

Εν τῳ ἡλιῳ ἐθετο το σκηνωμα αὐτου, κ.τ.ε.] Ὁ κυριος ἡμων ὁ ἡλιος της δικαιοσυνης ἐςιν, ἐν αὐτῳ δε κατασκηνοι ὁ πατηρ, κατα το· ἐγω ἐν τῳ πατρι και ὁ πατηρ ἐν ἐμοι. και παλιν· ὁ πατηρ ἐν ἐμοι μενων αὐτος ποιει τα ἐργα. και ὁ ἀποςολος· θεος ἠν ἐν τῳ χριςῳ κοσμον καταλλασσων ἑαυτῳ.

Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum, &c.] Non idem eſt loquela atque ſermo, quoniam non idem eſt loquax ac diſertus. Vel forte ſonus ad loquelas, verba ad ſermones pertinent.

In ſole poſuit tabernaculum ſuum, &c.] Dominus noſter juſtitiæ ſol eſt, in quo pater habitat, juxta illud: *Ego in Patre, & pater in me.* Et rurſus: *Pater in me manens ipſe facit opera.* Et Apoſtolus: *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.*

In ſole poſuit tabernaculum ſuum.] Quid eſt, quod dixit, *In ſole poſuit tabernaculum ſuum?* Quidam quidem dicebant, quod Salvator noſter aſcendens e terris ad cœlum, & corpus ſuum aſſumens, pervenit usque ad eum circulum, qui ſolis zona nominatur, & ibi, aiunt, poſuit tabernaculum corporis ſui: non enim ultra erat poſſibile id progredi. Sed hæc illi ita ſentiut pro eo quod allegoriam nolunt in ſcriptura divina recipere, & ideo puræ hiſtoriæ deſervientes, hujusmodi fabulas & figmenta componunt. Nos vero deprecamur omnipotentiam Dei, ut nos dignetur audire, & ſecreta nobis ſpiritalis intelligentiæ dignetur aperire. Quod ergo a nobis in hoc loco ſentitur, hoc eſt, *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Quæro, quid ſit tabernaculum Chriſti, & quæ ſit habitatio, in qua tabernaculum Chriſti collocatur. Habitatio tabernaculi Chriſti ſol eſſe dicitur. Tabernaculum vero Chriſti Eccleſiam intelligo. Solem autem, quem alium ſentire debeo; niſi illud lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Ipſum video ſolem, de quo dictum eſt, quia *timentibus nomen Domini orietur ſol juſtitiæ, & ſanitas in alis ejus.* In ſole ergo poſuit tabernaculum ſuum, id eſt, in ſole juſtitiæ Eccleſiam ſuam collocavit. In illo enim ſole Eccleſia collocata eſt, qui diem æternum facit, ſicut dictum eſt: *Erit tibi Dominus lux æterna, & Deus gloria tua.*

Και αὐτος ὡς νυμφιος ἐκπορευομενος ἐκ παςυ αὐτυ, κ. τ. ε.] Ως νυμφιος ἐςιν ὁ Χριςος· ὁ γαρ ἐχων, φησι, την νυμφην, νυμφιος ἐςι. κατα το καλλος μιμειται νυμφιον ἐκ παςαδος μετα πολλης εὐπρεπειας.

Ο νομος τυ κυριυ ἀμωμος ἐπιςρεφων ψυχας, ἡ μαρτυρια κυριυ πιςη σοφιζυσα νηπια. τα δικαιωματα κυριυ εὐθεα, εὐφραινοντα καρδιαν, ἡ ἐντολη κυριυ τηλαυγης, φωτιζυσα ὀφθαλμυς. ὁ φοβος κυριυ ἁγνος, κ. τ. ε.] Ο πνευματικος νομος τοις πνευματικοις καθαρσιος ἐπιςρεφει ψυχην. ἡ μαρτυρια κυριυ δυναται τυ Χριςυ ἐν τῳ ςαυρῳ μαρτυριον εἰναι, ἡ πιςη τυ κυριυ μαρτυρια τυς νηπιυς σοφιζυσα. τα δικαιωματα κυριυ, ἁ περιεχει δικαιοσυνην της προς ἑκαςον κατ᾽ ἀξιαν ἀποδωσεως, τυ κυριυ ἐν τῳ νομῳ αὐτυ ἐςι δικαιωματα, ἡ τα περι την προς ἑκαςον αὐτυ οἰκονομιαν. ταυτα γαρ νοηθεντα εὐφραινει καρδιαν. ἡ ἐντολη κυριυ ἐν εἰδει γενικυ νομυ ἐςιν ἐντολη· ὐ κεκρυμμενως δε αὐτη ἀλλα τηλαυγως λεγεται, και φυλαχθεισα φωτιζει τυς της ψυχης ὀφθαλμυς. ὁ φοβος κυριυ ἁγνος. των δοκυντων φοβεισθαι της ψυχης τον κυριον, οἱ μεν εἰδοτες περι ὡν φοβεισθαι δει, ἐκκλινυσι των κακων. τῳ γαρ φοβῳ κυριυ ἐκκλινει πας ἀπο κακυ· οἱ δε ὐκ ἐχυσι τον ἀληθως φοβον κυριυ. ἁγνος γαρ ὑτος, και οἱ καρποι αὐτυ διαμενυσιν εἰς αἰωνα αἰωνος.

Τυ αὐτυ.] Ο νομος κυριυ ἀμωμος ἐπιςρεφων ψυχας.] Ποτερον ἀπο κακιας ἐπιςρεφων προς την ἀρετην, ἡ ἀπο των αἰσθητων ἐπι τα νοητα; και ταχα τυτο. το γαρ προτερον ἡ ἐντολη πεφυκε ποιειν. ὁ τυ Μωυσεως νομος διαφορως ὀνομαζεται. λεγεται γαρ νομος, ὡς την πολιτειαν ῥυθμιζων· μαρτυρια, ὁτι διαμαρτυρεται τα της παραβασεως, τιμωριαν δεικνυς· δικαιωματα, ὁτι προς το καλον προτρεπων ἀπαγορευει το ἀδικον. ἐντολη, ὡς το πρακτεον δεσποτικως κελευων και εἰσηγυμενος· κριματα, ὁτι δεικνυσι τινων ὁ φυλασσων ἀγαθων

τευζε-

Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, &c.] Tanquam ſponſus eſt Chriſtus. *Qui* enim *habet*, inquit, *ſponſam*, *ſponſus eſt*. Secundum pulcritudinem imitatur ſponſum de thalamo procedentem cum multo decore.

Lex Domini immaculata convertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis: juſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini caſtus, &c.] Lex ſpiritalis, quæ viris ſpiritualibus expiationi eſt, convertit animam. Teſtimonium Domini poteſt eſſe Chriſti in cruce martyrium, quod Domini teſtimonium, cum fidele ſit, ſapientiam præſtat parvulis. Juſtitiæ Domini, quæ continent juſtitiam, ſuum cuilibet pro dignitate retribuendo, ſunt Domini in lege ejus juſtificationes, vel illæ, quæ ad ejus erga quemlibet gubernationem ſpectant: hæ enim intellectæ cor lætificant. Præceptum Domini in ſpecie eſt præceptum legis generalis. Hoc autem non occulte, ſed palam ac clare promulgatur, & cuſtoditum animi oculos illuminat. *Timor Domini caſtus.* Ex iis, qui videntur timere animæ Dominum, alii quidem ſcientes, de quibus timendum ſit, declinant a malis: nam timore Domini omnis declinat a malo; alii vero non habent verum Domini timorem. Caſtus enim eſt, & fructus ejus manent in ſæculum ſæculi.

Ejuſdem.] *Lex Domini immaculata convertens animas.*] Numquid a vitio ad virtutem, vel a ſenſibilibus ad intellectualia convertit? Et hoc forte verum eſt. Prius enim a mandato ſolet effici. Moyſis lex diverſimode nominatur. Et vocatur quidem lex tanquam reipublicæ ſtatum ordinans; teſtimonium veluti prævaricationem teſtificans & transgreſſionis vindictam oſtendens; juſtitiæ, quod ad honeſtum provocet, & injuſtum prohibeat; præceptum, eo quod, quid agendum ſit, præcipit, atque Domini more im-

 perat;

τευξεται, και τισι τιμωριαις ὁ παραβαινων παραδοθησεται. ὁ νομος ἐν, φησι, τȣ κυριȣ ἀμωμος ὢν ἐπιστρεφει τας των ἀνθρωπων ψυχας.

Τȣ αὐτȣ.] Ο φοβος κυριȣ ἁγνος διαμενων εἰς αἰωνα αἰωνος.] Αγνεια ἐστι ἁμαρτηματων ἀποχη, και ὁ φοβος ἁγνος, ὡς ἁγνȣς ποιων· τῳ γαρ φοβῳ κυριȣ ἐκκλινει πας ἀπο κακȣ. αἰωνιος δε ὢν ὁ φοβος, και αἰωνιȣς οἷς ἂν γενηται ποιει. εὐλαβεια και ὁ τȣ Θεȣ φοβος των αἰωνιων ἀγαθων προξενει την ἀπολαυσιν. εἰκοτως δε ὁ τȣ Θεȣ φοβος ἁγνος· ὁ γαρ ἀνθρωπινος ψεγεται και δειλιας ἐχει προσηγοριαν.

Και γαρ ὁ δȣλος σȣ φυλασσει αὐτα, κ. τ. ε.] Εἰ ὁ δȣλος φυλασσει, ὁ μη φυλασσων ȣ̓ δȣλος. φυλασσει δε τα ἐπιθυμητα τȣ Θεȣ, ὁ ἐπιθυμων ȣ̓κ ἀλλο τι, ἢ αὐτα. διο ἐχει ἀνταποδοσιν τυχειν των ἐπιθυμȣμενων. τα φανερα δε κατορθωσας, περι των κρυφιων εὔχεται.

Εάν μη μȣ κατακυριευσωσι, τοτε ἀμωμος ἐσομαι, κ. τ. ε.] Εαν οἱ ἀλλοτριοι μη κατακυριευσωσιν ἡμων, τοτε ἀμωμοι ἐσομεθα, ȣ̓ προτερον τοιȣτοι ὀντες. ἀμωμοι δε ἐσομεθα καθαιρομενοι και ἀπο μεγιστης ἁμαρτιας. και τȣ μεν μηδεν ἁγνον προφερομενȣ ἐκ τȣ ἰδιȣ στοματος, τα λογια ἐσονται εἰς εὐδοκιαν, ἀτε ἀνοιγοντος το στομα μονῳ λογῳ Θεȣ. τȣ δε τοιȣτȣ ἡ μελετη της καρδιας δια την παῤῥησιαν ἐνωπιον ἐστι τȣ Θεȣ. ȣ̓ ποτε μεν, ποτε δε ȣ̓, ἀλλα δια παντος· ȣ̓δενος δε ἀνιεντος την μελετην της ἑαυτȣ καρδιας, και δια τȣτο μολυνομενȣ διαλογισμοις πονηροις, δυναται μελετη της καρδιας εἶναι δια παντος ἐνωπιον τȣ Θεȣ.

ΨΑΛΜΟΣ ιθʹ.

ΕΠακȣσαι σȣ κυριος ἐν ἡμερᾳ θλιψεως, ὑπερασπισαι σȣ το ὀνομα τȣ Θεȣ Ιακωβ. ἐξαποστειλαι σοι βοηθειαν ἐξ ἁγιȣ, και ἐκ Σιων ἀντιλαβοιτο σȣ, κ. τ. ε.]

perat; judicia autem, quod oſtendat, quibus bonis perfruetur, qui eam cuſtodit, quibusque ſuppliciis plectetur, qui transgreditur. Lex igitur Domini immaculata cum ſit, convertit hominum animas.

Ejusdem] *Timor Domini caſtus permanens in ſæculum ſæculi*] Caſtitas eſt abſtinentia a peccatis, & timor caſtus quippe, qui caſtos facit: nam Domini timore quilibet a malo declinat. Æternus autem cum ſit timor, æternos quoque ipſum habentes efficit. Reverentia & Dei timor bonorum æternorum fructum parit. Merito autem Dei timor caſtus eſt, humanus enim damnatur, & timiditatis vocabulo nominatur.

Etenim ſervus tuus cuſtodit ea, *&c.*] Si ſervus cuſtodit, qui non cuſtodit, non eſt ſervus. Cuſtodit autem deſiderabilia Dei, qui nihil aliud deſiderat præter ipſa. Idcirco pro remuneratione obtinet ea, quæ deſideravit. Qui autem ea, quæ aperta ſunt, recte geſſit, pro occultis deprecatur.

Si mei non fuerint dominati tunc immaculatus ero, *&c.*] Si alieni non fuerint nobis dominati, tunc immaculati erimus, cum prius tales non eſſemus. Immaculati autem erimus & a maximo peccato expiati. Atque ejus quidem, qui nihil niſi caſtum ex ore ſuo profert, eloquia erunt, ut complaceant, quippe qui non aperiat os niſi ſoli verbo Dei. Hujus autem meditatio cordis in conſpectu Dei eſt ſemper. Nullius autem, qui remiſerit meditationem cordis ſui, & propterea perverſis cogitationibus inquinatus fuerit, poteſt meditatio cordis in conſpectu Dei eſſe ſemper.

PSALMUS XIX.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Jacob: mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion tueatur te, *&c.*] Qui in anguſta & arcta via eſt,

Ὁ ἐν στενῃ και τεθλιμμενῃ τυγχανων ὁδῳ, ἐπαγȣσῃ ἐπι την ζωην, παντως ἡ ἐν παντι θλιβεται, και ἐν ἡμερᾳ ἐςι θλιψεως· διο τυγχανει της ἐν τῳ ἐπακȣσθαι εὐλογιας ἡς ἀποτυγχανει ὁ ἐν πλατειᾳ ὢν· διο μαλλον ἐν ἡμερᾳ θλιψεως εἰναι θελησωμεν. ὑπερασπισει γαρ ἡμων το ὀνομα τȣ Θεȣ Ιακωβ, οἱ ἐνδυσαμενοι την πανοπλιαν αὐτȣ ςαιημεν προς τας μεθοδειας τȣ διαβολȣ. εὐχωμεθα ἐν παντως ἐν ἡμερᾳ θλιψεως, ἱνα ἐπακȣσθωμεν, ἀγγελικης ἡ τινος τοιαυτης ἐξαποςελλομενης ἡμιν της βοηθειας, ἡ βοηθειας τȣ Χριςȣ.

Τȣ αὐτȣ.] Ο την ςενην και τεθλιμμενην ὁδευων ὁδον, ἀει ἐςιν ἐν θλιψεσι, και εὐχομενος εἰσακȣεται· ὁ πλατειαν, ȣ̓τε θλιβεται, ȣ̓τε ἀκȣεται. εὐχωμεθα ȣ̓ν ἐν θλιψεσιν, ἱνα εἰσακȣσωμεθα. και Εζεκιας γαρ την ἐπιςολην λαβων Σενναχηρειμ, και ἐν τῳ ναῳ ταυτην τῳ Θεῳ ἐπιδειξας, τȣ λαȣ ὑπερ αὐτȣ εὐχομενȣ εἰσηκȣσθη.

Μνησθειη πασης θυσιας σȣ, και το ὁλοκαυτωμα σȣ πιανατω, κ. τ. ε.] Τα μεν ἀλογα ζωα πιαινομενα θυεται και ὁλοκαυτȣται, τα δε λογικα μετα το ὁλοκαυτωθηναι πιαινεται, εἰγε μετα την ἁγιȣ πυρος καθαρσιν καταξιȣται γνωσεως ὁλοκληρον καθαγιαζομενον πυρι. πιαινει ὁ Θεος ὁλοκαυτωματα τινος, ἱνα ἡ πιοτης τρεφῃ το ἐπι τȣ θυσιαςηριȣ πυρ. μηδε ποτε ἀψυχων μεν ἡ θυσια, ἐμψυχων δε τα ὁλοκαυτωματα.

Τȣ αὐτȣ.] Το, πασης, ἐμφαινει πληθος, ὡς ȣ̓ μεμνημενȣ ὀλιγης.

Δῳη σοι κυριος κατα την καρδιαν σȣ, κ. τ. ε.] Α πρεπει θεῳ δȣναι και αἰνȣντι λαβειν, ὡς εἰδοτι τι προσευξασθαι δει, και καθ' ὁ δει. ἡ δῳη σοι κυριος εἰς ὁ χωρει ἡ καρδια, την βȣλην σȣ, ὡς ἀγαθην.

Αγαλλιασομεθα ἐν τῳ σωτηριῳ σȣ, κ. τ. ε.] Οἱ μεν ἀνθρωποι ἐν πλȣτῳ ἀγαλλιωσιν, ἡ ἐν δοξῃ, ἡ ἐν εὐγενειᾳ, ὁ δε ἁγιος ἐν τῳ σωτηριῳ τȣ Θεȣ. σωτηριον τȣ πατρος ἐν τῳ κοσμῳ ὁ υἱος. σωτηριον τȣ υἱȣ ἐν τῳ κοσ-

μῳ

eſt, quæ ducit ad vitam, omino aut in omnibus tribulatur, & eſt in die tribulationis: quapropter obtinet exauditionis benedictionem, qua fruſtratur is, qui in lata via eſt. Quam ob rem potius velimus eſſe in die tribulationis: proteget enim nos nomen Dei Jacob, ſi induti armaturam ejus, artibus diaboli reſiſtamus. Omnimodo igitur in die tribulationis oremus, ut exaudiamur, & angelicum vel aliud ejusmodi auxilium nobis mittatur, vel auxilium Chriſti.

Ejusdem.] Qui per anguſtam & arctam ambulat viam, ſemper eſt in tribulationibus, & cum precatur, exauditur; qui autem latam tenet viam, neque tribulatur, neque exauditur. Oremus ergo in tribulationibus, ut exaudiamur. Ezechias cum epiſtolam a Sennacherib accepiſſet, & eam Deo in templo oſtendiſſet, populo pro eo orante exauditus eſt.

Memor ſit omnis ſacrificii tui, & holocauſtum tuum pingue fiat, &c.] Animalia quidem irrationabilia obeſa ſacrificantur, & integra incenduntur; rationabilia vero poſt holocauſta pinguia fiunt, ſiquidem poſt ignis ſancti expurgationem cognitione dignum fit, quod totum igne ſanctificatum eſt. Pingui Deus alicujus holocauſta facit, ut pinguedo nutrit ignem in altari. Porro inanimatorum nunquam eſt ſacrificium, animatorum autem ſunt holocauſtomata.

Ejusdem.] Iſtud, *omnis*, ſignificat multitudinem, ac ſi paucitatis non meminerit.

Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, &c.] Quæ, Deum decet dare, & petentem accipere, utpote ſcientem, quid orare oporteat, & quomodo oporteat. Vel tribuat tibi Dominus id, ad quod tendit cor, conſilium tuum tanquam bonum.

Lætabimur in ſalutari tuo, &c.] Homines aut in divitiis aut in gloria, aut in generis nobilitate lætantur, ſanctus vero in Dei ſalutari. Patris autem ſalutare in mundo Filius: ſalutare filii in mundo eſt

crux;

μαφ ὁ σωτηριον περι ὑ ειρηται· ὁτι ἐτεχθη ἡμιν σημερον σωτηρ κυριος, περι ὑ ειπε Συμεων· ὁτι ειδον οἱ ὀφθαλμοι μυ το σωτηριον συ.

Τυ αὐτυ.] Σωτηριον ἐςι θευ, το ἐν αὐτῳ σωζεσθαι· ἐν υἱοις δε ἀνθρωπων ὐκ ἐςιν αὐτη ἡ σωτηρια. πληρυται δε τα αἰτηματα τυ αἰτυντος μεγαλα και ἐπυρανια.

Πληρωσαι κυριος παντα τα αἰτηματα συ, κ.τ.ε.] Αλλ' ὐ τα κακα αἰτηματα. ἐφ' τας θυσιας προσηνεγκας, πληρωσαι, ὁσα κατα διανοιαν ἠτησας, ὁτι μηδε ἀλλοτρια αὐτυ τα της σης βυλης.

Επαναυσεται αὐτυ ἐξ ὐρανυ ἁγιυ αὐτυ, κ.τ.ε.] Επακυει γαρ κυριος παντος βασιλεως, βασιλευομενυ ὑπο τυ βασιλεως των βασιλευοντων.

Αὐτοι συνεποδισθησαν και ἐπεσαν, κ.τ.ε.] Οἱ μεν ἀντικειμενοι μετα της κακιας ἡμιν ἐφορμωσιν· ἡμεις δε μετα της Χριςυ γνωσεως αὐτοις ἀπαντωμεν· πιπτυσι γαρ αἱ ἀντικειμεναι δυναμεις, ἡνικα το ῥηθεν ἐπιφανειται σωτηριον.

ΨΑΛΜΟΣ κ'.

Κυριε ἐν τη δυναμει συ εὐφρανθησεται ὁ βασιλευς, και ἐπι τῳ σωτηριῳ συ ἀγαλλιασεται σφοδρα, κ.τ.ε.] Εἰ χριςος θευ δυναμις, μηποτε ἐπ' ἐκεινῃ εὐφρανθησεται. ὡς δε δυναμις και σοφια, ὑτω και σωτηρια.

Την ἐπιθυμιαν της καρδιας αὐτυ ἐδωκας αὐτῳ, και την θελησιν των χειλεων αὐτυ ὐκ ἐςερησας αὐτον, κ.τ.ε.] Επιθυμια μεν καρδιας ἐν νοητοις, και θεωρια ὀφθαλμων ἐν ὁρατοις και θεαμασι, θελησις δε χειλεων ἐν τη περι των νενοημενων και τεθεωρημενων ἐπαγγελια.

Εθηκας ἐπι την κεφαλην αὐτυ ςεφανον ἐκ λιθυ τιμιυ, κ.τ.ε.] Στεφανος μεν χριςυ, ὁ θεος, χριςος δε της λογικης φυσεως. λιθοι τιμιοι, οἱ μαργαριται λογοι, περι ὧν εἰρηται· μη ῥιψητε τυς μαργαριτας ὑμων ἐμπροσθεν

προσθεν

crux; ſalutare de quo dictum eſt, quia *natus eſt* nobis *hodie Salvator Dominus*, de quo dixit Simeon, *quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.*

Ejusdem.] Salutare Dei eſt, in ipſo ſalvari: In filiis autem hominum hæc non eſt ſalus. Implentur vero petitiones ejus, qui petit magna & cœleſtia.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas, &c.] At non malas petitiones. Cui ſacrificia obtuliſti, is impleat, quæcumque mente petiiſti, quoniam ab ipſo alienum non eſt conſilium tuum.

Exaudiet illum de cælo ſancto ſuo, &c.] Exaudit enim Dominus omnem regem, qui a rege regum regitur.

Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt, &c.] Adverſarii quidem cum malitia in nos impetum faciunt, nos vero cum Chriſti notitia illis occurrimus: cadent enim adverſariæ poteſtates, cum prædictum ſalutare mundo illuxerit.

PSALMUS XX.

D*omine in virtute tua lætabitur rex, & ſuper ſalutare tuum exſultabit vehementer, &c.*] Si Chriſtus Dei virtus eſt, utique in illa lætabitur. Sicut autem virtus eſt & ſapientia, ita & ſalus.

Deſiderium cordis ejus tribuiſti ei, & voluntate labiorum ejus non fraudaſti eum, &c.] Deſiderium cordis in ſpiritalibus eſt, & viſio oculorum in viſibilibus & ſpectaculis, voluntas vero labiorum in eorum, quæ intellectu viſuque percepta ſunt, enunciatione conſiſtit.

Poſuiſti in capite ejus coronam de lapide pretioſo, &c.] Chriſti Deus, Chriſtus autem rationabilis naturæ corona eſt. Lapides pretioſi ſunt margaritæ ſermones, de quibus dictum eſt, *Nolite projicere margaritas ve-*

ſtrae

προσθεν των χοιρων. και ὁ πολυτιμητος μαργαριτης τȣ ἐμπορȣ και οἱ Χριςȣ μαθηται, οἱ ὡς ςεφανος πλακεντες τη Χριςȣ κεφαλη ἐπιτεθησονται.

Τȣ αὐτȣ.] Εξ ὡν τις ἐπιτηδευει, και ςεφανȣται. ὁ γαρ δικαιος διωξας το δικαιον, τον της δικαιοσυνης ἀποληψεται ςεφανον· ὁ κατατρυφησας δε τȣ κυριȣ ςεφανῳ τρυφης ὑπερασπιζεται. και ὁ χαριτι σωθεις, ςεφανον χαριτων ἐπι της ἑαυτȣ δεχεται κορυφης· και ὁ θησαυρισας μετα χρισȣ και ἀργυριȣ και λιθȣς τιμιȣς, ὑφ᾽ ὡν εἰργασατο, λιθων ςεφανωθησεται. και ὁ κυριος τȣς εἰς αὐτον ἐλπιζοντας ςεφανοι ἐν ἐλεει και οἰκτιρμοις.

Ζωην ᾐτησατο σε, και ἐδωκας αὐτῳ μακροτητα ἡμερων εἰς αἰωνα αἰωνος, κ. τ. ε.] Ζητησον εἰ ἡ μεν ἐςιν ἀπο θεȣ διδομενη ζωη, ἡ δε ἀπο της ὑλης ἐρχομενη, και συγκρινον το. ἐνεφυσησεν εἰς το προσωπον αὐτȣ πνοην ζωης, τῳ. ἐξαγαγετω ἡ γη ψυχην ζωσαν. ζωην ᾐτησατο σε, τον προ της νοσȣ βιον αὐτȣ.

Τȣ αὐτȣ.] Ο βασιλευς ὡς ἀγαθον ᾐτησατο την ζωην ἀπο κυριȣ και εἰληφεν. ἀγαθον δε ἐςιν ἡ ζωη, ὁ εἰπων. ἐγω εἰμι ἡ ζωη. και ταχα ὁ δοξας φιλοζωειν Εζεκιας ἐκεινην ἠθελε την ζωην, ἡν συμβολικως ἐφιλοζωει.

Μεγαλη ἡ δοξα αὐτȣ ἐν τῳ σωτηριῳ σȣ, κ. τ. ε.] Το σωτηριον δοξαν περιποιει μεγαλην τῳ ἐκ νεκρῶν ἀναςαντι βασιλει, και δοξαν ἐχοντι, και ἑτεραν προσεθηκε και ἐκ της ἀναςασεως, κατα το. ἐδοξασα και παλιν δοξασω.

Τȣ αὐτȣ.] Η δοξα τȣ βασιλεως μεγαλη ἐςιν ἐν τῳ σωτηριῳ τȣ κυριȣ, και ȣκ ἐν τινι των κατωτερων ἐκεινȣ. δοξαν και μεγαλοπρεπειαν ἐπιθησεις ἐπ᾽ αὐτον. εἰχε μεν ὁ Χριςος δοξαν και μεγαλοπρεπειαν ἐν μορφη Θεȣ ὑπαρχων· ὁτε δε και ἀνθρωπος γεγονεν, ὁ Θεος αὐτον ὑπερυψωσε.

Εὑρεθειη ἡ χειρ σȣ πασι τοις ἐχθροις σȣ, κ. τ. ε.] Οἱ μεν ἐχθροι τȣ κυριȣ εὑρισκȣσιν αὐτον, οἱ δε μισȣντες

αὐτον

ſtras ante porcos. Pretioſa margarita mercatoris etiam Chriſti diſcipuli ſunt, qui inſtar coronæ complicati Chriſti capiti imponentur.

Ejusdem] Quibus ſtudiis aliquis operam dat, iisdem & coronatur. Nam juſtus, qui juſtitiam ſequitur, juſtitiæ coronam accipiet; qui oblectatur in Domino, corona exſultationis protegetur; qui gratia ſalvatus eſt, gratiarum coronam in vertice accipiet ſuo; & qui auro & argento theſaurum lapidum pretioſorum ſibi comparavit, ex iis, quos elaboravit, lapidibus coronabitur. Et Dominus ſperantes in ſe coronat in miſericordia & miſerationibus.

Vitam petiit a te, tribuiſti ei longitudinem dierum in ſæculum ſæculi, &c.] Quære num alia ſit a Deo data vita, & alia quæ a materia venit, & confer iſtud: *Et inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*, cum illo: *Producat terra animam viventem.* Vitam petiit a te, id eſt vitam ante infirmitatem.

Ejusdem.] Rex tanquam aliquid boni, petiit vitam a Domino, & accepit. Bonum eſt vita, qui dicebat: *Ego ſum vita.* Et forſitan Ezechias, qui vitæ cupidus videbatur, vitam illam petebat, quam ſymbolice adamabat.

Magna eſt gloria ejus in ſalutari tuo, &c.] Salutare magnam gloriam parit Regi a mortuis reſurgenti; & quamvis gloriam jam habeat, aliam ſuperaddit ex reſurrectione, juxta illud: *Et glorificavi & iterum glorificabo.*

Ejusdem.] Gloria regis magna eſt in ſalutari Domini, & non in aliqua re ipſo inferiore. *Gloriam & magnum decorem impones ſuper eum.* Habuit quidem Chriſtus gloriam & magnum decorem cum in forma Dei erat: quando autem homo factus eſt, Deus illum ſuperexaltavit.

Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, &c.] Inimici Domini inveniunt eum; qui autem eum ode-

 runt,

αὐτον εὑρισκονται παρ᾽ αυτȣ. και δια μεν τȣ νομȣ εὑρισκομεν Θεον, δια δε των εὐαγγελιων εὑρισκομεθα παρ᾽ αὐτȣ ἐχθροι ὀντες το προτερον και ξενοι των διαθηκων τȣ Θεȣ, ἐλπιδα μη ἐχοντες και ἀθεοι ἐν τῳ κοσμῳ· ἡ δια πρακτικης μεν εὑρισκομεν θεον, δια δε γνωσεως εὑρισκομεθα παρ᾽ αὐτȣ.

Τȣ αὐτȣ.] Και τȣς μεν ταχυτατȣς καταληψεται, τȣς δε δυνατωτατȣς καταλυσει. εὑρεθειη δε πολεμȣσα ἡ τιμωρȣμενη, κατα το· πολεμει κυριος χειρι κρυφιᾳ ἐπι τον Αμαληκ.

Θησεις αὐτȣς ὡς κλιβανον πυρος, κ. τ. ε.] Τȣτο περι πονηρευομενων φησι· κλιβανος γαρ εἰσι πυρος, ἐπει ἐθερμανθησαν ὡς κλιβανος αἱ καρδιαι αὐτων. και εἰρηται δη πȣ· παντες μοιχευοντες, ὡς κλιβανος αἱ καρδιαι αὐτων.

Κυριος ἐν ὀργῃ αὐτȣ συνταραξει αὐτȣς, κ. τ. ε.] Ταραττονται δε ἐπι προσδοκιᾳ τιμωριας, ȣ̓χ ἁπλως παντες, ἀλλ᾽ οἱ δι᾽ ἡδονην κακοι, και δοξαζοντες τα ψευδη. και καταφαγεται αὐτȣς πυρ, ἐπειδη εἰσι ξυλα, χορτος, καλαμη.

Τον καρπον αὐτων ἀπο γης ἀπολεις, και το σπερμα αὐτων ἀπο υἱων ἀνθρωπων, κ. τ. ε.] Οὐ την ȣ̓σιαν, ἀνωλεθρος γαρ, ἀλλα την ποιοτητα καθ᾽ ἡν ἐβλαςησε ξυλα, χορτον, καλαμην, τα πονηρα ἐργα· ἡ και ὁπερ οἱ κακοι και δυσσεβεις κατεβαλον σπερμα, ὁπερ ἀφανιζει ὁ Θεος ἀπο των υἱων των ἀνθρωπων. εὐεργεσια δε ἐςιν ἐκπεσειν ἁμαρτιων και ἐννοιων πονηρων. σπερμα γαρ ἁμαρτιας λογισμος πονηρος.

Ὀτι ἐκλιναν εἰς σε κακα, διελογισαντο βȣλην ἡν ȣ̓ μη δυνωνται ςησαι, κ. τ. ε.] Δια παντων οἱ φαυλοι καταςραφεντες ἀδυνατοις ἐπιχειρȣσι. διαλογιζονται γαρ ἐπιβȣλευτικην κατα τȣ βλαβην μη ὑπομενοντος.

Τȣ αὐτȣ.] Εἰς ὁν θελει ἑκαςος των πονηρων κακοποιειν, κλινει τα κακα, ἡ εἰς ὁν ἀδικει, ἡ εἰς ὁν ἀσεβει.

Τȣ αὐτȣ.] Τοτε κλινομεθα, ὁτε παρα φυσιν κινȣμεθα.

Ὀτι

runt, inveniuntur ab eo. Et per legem quidem invenimus Deum, per evangelia vero ab eo invenimur qui prius inimici eramus, & *hoſpites teſtamentorum* Dei, *ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo.* Vel per actionem invenimus Deum, & per cognitionem invenimur ab eo.

Ejusdem.] Velociſſimos quidem comprehendet, robuſtiſſimos autem interficiet. Inveniatur autem pugnans quando ſupplicium ſumit, juxta illud: *Pugnat Dominus manu occulta contra Amalec.*

Pones eos ut clibanum ignis, &c.] Hoc de perverſis ait: clibanus enim ignis ſunt, quoniam accenſa ſunt velut clibanus corda eorum. Atque alibi etiam dictum eſt: *Omnium adulterorum corda ſunt ut clibanus.*

Dominus in ira ſua conturbabit eos, &c.] Turbantur præ exſpectatione ſupplicii, non omnes omnino, ſed qui ex voluptate perverſi ſunt, & falſa magni faciunt. *Et devorabit eos ignis*, quoniam ſunt ligna, fœnum, ſtipula.

Fructum eorum de terra perdes, & ſemen eorum a filiis hominum, &c.] Non ſubſtantiam, interitus enim expers eſt; ſed qualitatem, qua germinavit ligna, fœnum, ſtipulam, mala nempe opera; vel etiam id quod mali & impii ſeminarunt ſemen, quod quidem diſperdet Deus a filiis hominum. Beneficium autem eſt a peccatis & malis cogitationibus decidere. Semen enim peccati, cogitatio perverſa.

Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt conſilia quæ non potuerunt ſtabilire, &c.] Per omnia ſeſe vertunt perverſi ut imbecilles adoriantur. Excogitant enim inſidias adverſus eum qui noxam non ferret.

Ejusdem.] Quilibet perverſus declinat mala in eum cui nocere vult, vel in eum quicum injuſte, vel in eum quicum impie agit.

Ejusdem.] Tunc inclinamur, quando contra naturam movemur.

Ὀτι θησεις αὐτους νωτον· ἐν τοις περιλοιποις σου ἑτοιμασεις το προσωπον αὐτων, κ. τ. ἑ.] Μετα τιθεσθαι τους μισουντας τον κυριον, ὡς κλιβανον πυρος εἰς καιρον του προσωπου αὐτου, και συνταρασσεσθαι αὐτους ὑπο κυριου ἐν τῃ ὀργῃ αὐτου, και ἡνικα καταφαγηται αὐτους πυρ, και ἀπολεσῃ ὁ κυριος τον καρπον αὐτων ἀπο γης, ἐπειπερ οὐ πνευματος καρπος ἠν· και ἐπαν το σπερμα αὐτων ἀπολεσῃ ἀπο υἱων ἀνθρωπων. ἐκλιναν γαρ οἱ μισουντες κυριον κακα εἰς αὐτον, και διελογισαντο βουλας, ἁς στησαι οὐ δυνανται. και ἐπαν μετα ταυτα θῃ αὐτους φευγοντας νωτον, τοτε ἑτοιμασει το προσωπον αὐτων ἐν τοις περιλοιποις, ἱνα και ἐν τουτοις μετα τους τοσουτους πονους ἀνεσεως τυχωσι, και θεωρησωσι.

Ὑψωθητι κυριε ἐν τῃ δυναμει σου· ᾀσομεν και ψαλουμεν τας δυναστειας σου, κ. τ. ἑ.] Εἰ δυναμις θεου ὁ Χριστος, ὑψουμενος ἐν τῃ δυναμει ἑαυτου ὁ κυριος, ἐν Χριστῳ ὑψουται. ᾀδει δε τις θεωρων και ψαλλει κατ' ἀρετην ἐνεργων. δει δε και θεωρειν τας δυναστειας αὐτου, και κατα ταυτας πραττειν.

ΨΑΛΜΟΣ κά.

Ὁ Θεος ὁ θεος μου προσχες μοι, ἱνα τι ἐγκατελιπες με; κ. τ. ἑ.] Αὑτη ἡ φωνη του κυριου Χριστου, τῳ σταυρῳ προσηλωμενου, και ἀλλως δε τυποι το ἡμετερον παθος. ἡμεις γαρ ἡμεν οἱ ἐγκαταλελειμμενοι και παρεωραμενοι προτερον· εἰτα νυν προσειλημμενοι και σεσωσμενοι τοις του ἀπαθους παθεσιν, ὡσπερ την ἀφροσυνην ἡμων, και το πλημμελες οἰκειουμενος, δια των ἑξης του ψαλμου φησι· μακραν ἀπο της σωτηριας μου οἱ λογοι των παραπτωματων μου. ὡς ἐλεγε· μακραν με ποιουσι της σωτηριας αἱ ἁμαρτιαι.

Συ δε ἐν ἁγιῳ κατοικεις ὁ ἐπαινος του Ισραηλ, κ. τ. ἑ.] Ἐντευθεν μανθανομεν, ὁτι αὐτο ἐπαινος ἐστιν ὁ κυριος, και ἐπαινος μαλιστα του Ισραηλ.

Ἐγω

Quoniam pones eos dorſum: In reliquiis tuis præparabis vultum eorum, &c.] Poſtquam poſiti fuerint odientes Dominum ut clibanus ignis in tempore vultus ejus, & conturbati fuerint a Domino in ira ejus, ac devoraverit eos ignis, atque perdiderit Dominus fructum eorum de terra, quoniam ſpiritus fructus non erat; poſtquam item ſemen eorum diſperdiderit a filiis hominum (declinaverunt enim odientes Dominum mala in eum, & cogitaverunt conſilia quæ non potuerunt ſtabilire) ac poſtquam poſtea poſuerit illos fugientes dorſum, tunc præparabit vultum eorum in reliquiis, ut poſt tot dolores remiſſionem obtineant, & ad contemplationem perveniant.

Exaltare Domine in virtute tua, cantabimus & pſallemus virtutes tuas, &c.] Si virtus Dei Chriſtus eſt, dum exaltatur in virtute ſua Dominus, in Chriſto exaltatur. Canit autem aliquis, quando contemplatur, & pſallit cum virtutem operatur. Cæterum virtutes ejus contemplandæ ſunt, & ad illas vita exigenda.

PSALMUS XXI.

D*eus, Deus meus reſpice in me: Quare me dereliquiſti? &c.*] Hæc eſt Domini Chriſti crucifixi vox, quæ aliunde figurat quod nobis accidit. Nos enim eramus prius derelicti & deſpecti, nunc vero poſtmodum aſſumti & ſalvi facti paſſionibus ejus qui non erat paſſionibus obnoxius, quemadmodum inſipientiam noſtram & delictum ſibi accommodans, ſequentia pſalmi verba profert: *Longe a ſalute mea verba delictorum meorum.* Quaſi diceret: Procul a ſalute me peccata faciunt.

Tu autem in ſancto habitas laus Iſrael, &c.] Hinc diſcimus Dominum eſſe laudem ipſam, & maxime laudem Iſrael.

Εγω δε ειμι σκωληξ και ουκ ανθρωπος, κ. τ. ε.] Ο σκωληξ ουκ εκ συνδυασμου γεννᾶται, ἀλλ' ἀπο ξυλου, και κατεσθιει ξυλα, χορτον, καλαμην· ταχα και ὁ Θεος ἡμων πυρ ἐστι καταναλισκον την μοχθηραν και εὐπρηστον ὑλην. εἰ δε ξυλα και αἱ λογικαι ὀνομαζονται φυσεις· σε γαρ, φησιν, ἐζηλωσαν παντα τα ξυλα του παραδεισου, ἐν δε ταυταις πεφυκε γεννασθαι Χριστος ὡς σοφια, και δικαιοσυνη. καλως ὁ Χριστος ὀνομαζεται σκωληξ ἐν τοις τοιουτοις ξυλοις γενομενος. ἀλλα και ὡς σκωληξ δελεαρ γεγονε τῳ διαβολῳ και τοις ἀγγελοις αὐτου· και εὑρισκεται μεν τῳ σοφῳ εὐθυς, τῳ δε ἀφρονι σκολιος. γινεται δε και ἡμιν ἁμαρτανουσι σκωληξ την συνειδησιν ἡμων διελεγχων και κατατρωγων.

Οτι συ εἶ ὁ ἐκσπασας με ἐκ γαστρος, ἡ ἐλπις μου ἀπο μαστων της μητρος μου, κ. τ. ε.] Θεον γαρ γενομενον ὁ πατηρ ἐμαιευσατο· οἶμαι δε και μονον των εἰς γενεσιν ἐληλυθοτων, ἐπει και μονος ἐξ ἁγιου πνευματος ἦν. εἰ δε ἐλπιζειν ᾔδει ἐτι γαλακτοδοτουμενος τελειοτητι, προς το, ἐκσπασας με, λεχθειη ἂν ὁτι και ἱνα μη ἐξελθῃ της γαστρος, ἐπεβουλευετο και ἐκωλυετο, ὡς δεισθαι του Θεου ἐκσπωντος αὐτον ἀπο γαστρος. ταχα δε και παντα τον γεννωμενον ἀορατος τις δυναμις ἐκσπᾳ ἀπο της γαστρος· ἁγια μεν, ὡς τον Παυλον ἀφοριζομενον ἐκ κοιλιας μητρος· χειρων δε, ὡς τους ἀπηλλοτριωμενους ἀπο μητρας ἁμαρτωλους. μονον δε τον σωτηρα αὐτος ἐξεσπασεν ὁ πατηρ ἀπο της γαστρος, ὡστε αὐτον του ἐξαιρετου αἰσθανομενον εἰρηκεναι το. ὁτι συ εἶ ὁ ἐκσπασας με ἐκ γαστρος· των ἀλλων ἀνθρωπων οὐκ ἐκσπασμενων, ἀλλ' ἐξερχομενων· ἐξηλθε γαρ, φησιν, ὁ Ησαυ ὡσει δορα δασυς. δια τουτο δε μονος οὐ γεγονεν ἐν τῃ των νηπιων ἀνοιᾳ και καταστασει· ἐτι γαρ μαστους μητρος δια το σωμα θηλαζων ἐλπιζειν ᾔδει ἐπι τον ἐκσπαντα αὐτον ἐκ γαστρος· παντες γαρ ἀνθρωποι γενομενοι προτερον τῃ κακιᾳ προσερχονται· ὁ δε κυριος ἡμων, καθως φησιν Ησαιας, πριν ἢ γνωναι αὐτον ἀγαθον ἢ κακον, ἀπειθει πονηριᾳ του ἐκλεξασθαι το ἀγαθον. το δε περι

Ιωαν-

Ego autem ſum vermis & non homo, &c.] Non oritur vermis ex copula, ſed ex ligno, & rodit ligna, fœnum, ſtipulam. Fortaſſe & Deus noſter ignis eſt conſumens pravam & combuſtibilem materiam. Quod ſi lignorum vocabulo rationabiles quoque naturæ appellantur: *Te*, enim, inquit, *æmulata ſunt omnia ligna Paradiſi*, in his autem ſolet naſci Chriſtus, ut ſapientia & juſtitia, pulchre Chriſtus dicitur vermis in ejusmodi lignis natus. Sed & tanquam vermis eſca factus eſt diabolo & angelis ejus. Sapienti inſuper invenitur rectus, inſipienti vero obliquus. Fit etiam nobis peccatoribus vermis conſcientiam noſtram arguens & rodens.

Quoniam tu es qui extraxiſti me de ventre, ſpes mea ab uberibus matris meæ, &c.] Naſcenti Deo pater obſtetricatus eſt, eique ſoli, opinor, quia ſolus de Spiritu ſancto erat. Quoniam autem ſperare noverat, cum adhuc perfectionis lacte nutriretur, ad illud *extraxiſti me*. dicendum erit ipſum quominus exiret de ventre, fuiſſe impeditum eique inſidias poſitas fuiſſe, adeo ut opus habuerit Deo qui illum extraheret de ventre. Forte autem & quemlibet naſcentem inviſibilis quædam virtus extrahit de ventre; ſancta quidem, qualis fuit ea quæ extraxit Paulum ſegregatum ex utero matris; mala vero quæ extrahit peccatores qui alienati ſunt a vulva. At ſolum Salvatorem ipſe extraxit Pater de ventre, adeo ut ſingularis beneficii conſcius Filius dixerit, *Quoniam tu es qui extraxiſti me de ventre*, cum alii homines non extrahantur, ſed egrediantur: *Egreſſus eſt* enim, inquit, Eſau *ſicut pellis piloſus*. Propterea ſolus Salvator infantiæ amentiam & ſtatum non eſt expertus, quippe qui adhuc ubera matris corpore ſugens ſperare noverat in eum qui extraxerat illum de ventre. Omnes enim homines ubi nati ſunt, ad malitiam primum accedunt, Dominus autem noſter *priusquam noverit bonum aut malum*,

 ſicut

Ιωαννε μεντοιγε σκιρτωντος εν αγαλλιασει, συνεξετασεις τετοις, και τα περι Ιακωβ εν τη κοιλια πτερνιζοντος τον αδελφον αυτε, και τα περι Ιερεμιε, πριν εξελθειν εκ μητρας αγιασθεντος.

Η ελπις πε απο μαςων της μητρος με, επι σε επερριφην εκ μητρας, κ. τ. ε.] Ετως ηλπισεν επικαλεισθαι τον θεον, αλλ' εκ απο μαςων της μητρος· ο δε Χριςος πριν η γνωσθηναι αγαθον η κακον, εξελεξατο το αγαθον, ωςε καλως ετος λεγεται ηλπικεναι απο μαςων της μητρος· εκ εςι γαρ, φησιν, ανθρωπος, ος ζησεται και εχ αμαρτησει.

Απο γαςρος μητρος με θεος με ει συ, κ. τ. ε.] Η επει αμα τῳ γεννηθηναι ηυχετο, ταχα και πριν γεννηθηναι· ην γαρ συνετωτερος Ιωνα εν κοιλια κητες ευχομενε.

Μη αποςης απ' εμε, οτι θλιψις εγγυς, οτι εκ εςιν ο βοηθων, κ. τ. ε.] Ταχα το, θλιψις εγγυς, ελεγεν επι τε ςαυρε κρεμαμενος, αναφερων επι τας εν αδε προς τας εκει δυναμεις περιςασεις. λεγει δε ταυτα, οιονει εδενος των αγγελων αυτῳ βοηθεντος. ε γαρ ετολμησε τις αυτων, εως εκει συγκαταβηναι.

Περιεκυκλωσαν με μοσχοι πολλοι, ταυροι πιονες περιεσχον με, κ. τ. ε.] Αναγοις δε ταυτα και επι τες νοητες δαιμονας, και μοσχες νοησεις τας ενεργεσας γηινα πονηρας δυναμεις, δια το γεωπονον ειναι το ζωον· ταυρες δε πιονας δια το πολυμαθες της κακιας τας των απατηλων ρηματων προιςαμενας δυναμεις και δι' αυτων τες ανθρωπες κερατιζεσας· λεοντα δε τον διαβολον ωρυομενον καθ' ημων, και πολλες καθαρπαζοντα, αφ' ε λεοντος εξεσπασεν ο ποιμην ο καλος δυο σκελη και λοβον ωτιε, δια παρακοης μεν καταπινοντος το ες της ψυχης τε ανθρωπε, δια δε των σκελων την πορειαν αυτης.

Τε

ſicut ait Iſaias, *malitiæ abrenùnciat, ut eligat bonum.* Cum his conferes ea quæ dicta ſunt de Joanne *exſultante præ gaudio*, & de Jacob *in utero ſupplantante fratrem ſuum*, & de Jeremia *priusquam exiret de vulva ſanctificato.*

Spes mea ab uberibus matris meæ, in te projectus ſum ex utero, &c.] Enos ſperavit invocare Deum, ſed non ab uberibus matris: Chriſtus autem antequam cognoſceret bonum aut malum, elegit bonum. Quare probe dicitur ſperaſſe ab uberibus matris. *Non enim*, inquit, *homo eſt qui vivat, & non peccet.*

De ventre matris meæ Deus meus es tu, &c.] Quia nimirum cum naſceretur, orabat, forte etiam priusquam naſceretur. Prudentior enim fuit Jona qui in ventre ceti oravit.

Ne diſceſſeris a me, quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui adjuvet, &c] Fortaſſis iſtud, *tribulatio proxima eſt*, dicebat cum in cruce penderet, referebatque illud ad eas quas in inferno experturus erat afflictiones ab iis, quæ ibi degebant, poteſtatibus. Hæc autem dicit, quaſi nullus angelorum futurus eſſet adjutor. Non enim ex illis quiſpiam illuc auſus eſt cum eo deſcendere.

Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me, &c.] Hæc etiam referes ad intellectuales dæmones, & vitulorum nomine intelliges malignas, quæ terrena operantur, poteſtates: nam vitulus animal eſt terræ operibus addictum. Taurorum pinguium nomine ob multiplicem malitiæ ſcientiam eas dices virtutes, quæ verbis fallacibus præſunt, & iis ceu cornu homines feriunt & proterunt. Leo erit diabolus rugiens contra nos & multos abripiens: a quo leone extraxit paſtor bonus duo femora & imam auris partem. Aurem enim animæ hominis per auditum, & per femora inceſſum ejus deglutierat.

Του αὐτου.] Ζητησεις δε, ἀπο του, περιεκυκλωσαν με μοσχοι πολλοι, ποτερον τα μεν λεγεται προ της ἐξοδου, τα δε περι των μετα την ἐξοδον, ἢ παντως περι των μετα την ἐξοδον. και εἰκος γε ὁτι ἑωρα περιεστηκυιας δυναμεις βουλομενας την ψυχην αὐτου παραλαβειν, και καταβιβασαι ἐν σκυθρωποτεροις χωριοις.

Ωσει ὑδωρ ἐξεχυθην, και διεσκορπισθη παντα τα ὀστα μου, κ.τ.ε.] Οστα της σοφιας, τα ἁγια δογματα της ἐκκλησιας ἐστιν, ἁπερ ἐν τῳ Πασχα τοις Ιουδαιοις μη συντριβειν νενομοθετηται· ὀστουν γαρ, φησιν, οὐ συντριψετε αὐτου. ἐκχειται δε ὡσει ὑδωρ λογος ὑπο των πρεσβευοντων αὐτον ὑδαρως, και ὑπο των εἰς οὐκ ἐπιτηδεια σκευη λαλουντων αὐτον, και ἐκχεοντων· διασκορπιζεται δε παντα τα ὀστα του λογου ὑπο των μη σωζοντων αὐτου το ὑψος, ἀλλα την ἐν ταις γραφαις ἁρμονιαν αὐτου διαλυοντων, ὡστε εἰναι παρα μεν τῳ δε τινι τοδε ὀστεον αὐτου, παρα τῳ δε τινι ἑτερον, και ἑτερον παρ' ἑτερῳ. ὁ δε ἐν τῳ τελειῳ θεος συναγει ὀστουν προς ὀστουν, και ἁρμονιαν προς ἁρμονιαν ἐκ του ὀντος Ισραηλ. ἢ κατα το ἐλεησον με κυριε, ὁτι ἐταραχθη τα ὀστα μου, ἐστι τινα της ψυχης νοητα ὀστα.

Και εἰς χουν θανατου κατηγαγες με, κ.τ.ε.] Οὐκ εἰς θανατον, ἀλλ' εἰς χουν θανατου κατηχθη ὁ Χριστος. οὐ γαρ ἡ ψυχη αὐτου εἰς ᾁδου κατελειφθη, και ἡ σαρξ αὐτου οὐκ οἰδε διαφθοραν.

Διεμερισαντο τα ἱματια μου ἑαυτοις, και ἐπι τον ἱματισμον μου ἐβαλον κληρον, κ.τ.ε.] Ιουδαιοι μεν τον γραπτον νομον τηρουντες και τα αἰσθητα ἱματια του λογου διαμεριζονται· ἡμεις δε το πνευμα του λογου φυλασσοντες, τα νοητα ἱματια του σωτηρος ἡμων διαμεριζομεθα εἰς Χριστον βαπτιζομενοι και αὐτον ἐνδυομενοι ὡς σοφιαν και ἀληθειαν, και δικαιοσυνην.

Ρυσαι ἀπο ῥομφαιας την ψυχην μου, κ.τ.ε.] Η δυναμενη την ψυχην πληξαι ῥομφαια νοητη ἀρα ἐστι, περι ἧς εἰρηται· και σου δε αὐτης την ψυχην διελευσεται ῥομφαια

φαια

Ejuſdem.] Ab his verbis: *Circumdederunt me vituli multi*, quæres num alia quidem ad ea, quæ ejus exitum præceſſerunt; alia autem ad ea, quæ illum ſubſequuta ſunt, an vero omnia ad illa, quæ exitum ſubſecuta ſunt, pertineant. Veriſimile eſt illum vidiſſe circumſtantes poteſtates, quæ animam ejus abripere volebant & ad horribiliora loca detrudere.

Sicut aqua effuſus ſum & diſperſa ſunt omnia oſſa mea, &c.] Oſſa ſapientiæ, dogmata eccleſiæ ſancta ſunt, quæ in paſchate non comminuenda eſſe lex Judæis præcipiebat: *Os*, enim inquit, *non comminuetis ex eo*. Effunditur ſicut aqua verbum ab iis, qui non ſincere ipſum annunciant, & ab iis, qui in idonea vaſa non illud emittunt; diſperguntur vero omnia oſſa verbi ab iis, qui ejus ſublimitatem non ſervant, ſed eam, quæ in ſcripturis eſt, harmoniam diſſolvunt, ita ut os ejus aliud penes hunc ſit, aliud penes illum, & aliud penes alterum. Qui autem in perfecto habitat Deus, os ad os conjungit, & harmoniam ad harmoniam ex Iſrael. Vel juxta illud: *Miſerere mei Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea*, quædam ſunt intellectualia animæ oſſa.

Et in pulverem mortis deduxiſti me, &c.] Non in mortem, ſed in pulverem mortis deductus eſt Chriſtus: non enim anima ejus in inferno derelicta eſt, neque caro ejus experta eſt corruptionem.

Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem, &c.] Judæi quidem dum legem ſcriptam ſervant, ſenſibilia verbi veſtimenta dividunt, nos vero ſpiritum verbi cuſtodientes, intellectualia Servatoris noſtri veſtimenta dividimus, in Chriſtum baptizati, & ipſum tanquam ſapientiam, veritatem, & juſtitiam induti.

Erue a framea Deus animam meam, &c.] Framea, quæ animam ferire poſſit, utique ſpiritalis eſt, de qua dictum eſt: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius.*

Repre-

φαια. ῥομφαια τοινυν ἐςι ψεκτη, πειρασμος εἰς ἀπιςιαν θεȣ προσκαλȣμενος της ψυχην· ἡ γνωσις ψευδωνυμος, ὁ λογισμος ἀκαθαρτος εἰς ἁμαρτιαν ἐφελκομενος την ψυχην· ὁπερ συμβαινει τοις την πρακτικην κατορθȣν βȣλομενοις.

Και ἐκ χειρος κυνος την μονογενη μȣ, κ. τ. ε.] Τα ἐκ τȣτȣ τȣ κυνος γενωμενα και αὐτα κυναρια ὀνομαζεται, περι ὧν εἰρηται· ȣκ ἐςι καλον λαβειν τον ἀρτον των τεκνων, και βαλειν τοις κυναριος.

Διηγησομαι το ὀνομα σȣ τοις ἀδελφοις μȣ, κ. τ. ε.] Ταυτα οἱονει ἀναςαντος ἐκ νεκρων ὑπ᾽ αὐτȣ λεγεται, και ἐπακȣσθεντος ἐφ᾽ οἷς προσηυξατο.

Παρα σȣ ὁ ἐπαινος μȣ ἐν ἐκκλησια μεγαλῃ, κ. τ. ε.] Ἐν τῳ κυριῳ ἐπαινεθησεται ἡ ψυχη μȣ, τȣτεςιν ȣκ ἐν εὐγενεια, ȣδ᾽ ἐν πλȣτῳ, ἀλλ᾽ ἐν σοφιᾳ και δικαιοσυνῃ.

Φαγονται πενητες και ἐμπλησθησονται, και αἰνεσȣσι κυριον οἱ ἐκζητȣντες αὐτον, κ. τ. ε.] Ἐγω εἰμι ὁ ἀρτος ὁ ἐκ τȣ ȣρανȣ καταβας.

Μνησθησονται και ἐπιςραφησονται προς κυριον παντα τα περατα της γης, κ. τ. ε.] Μετα την γνωσιν ἡ ληθη, και μετα την ληθην ἡ μνημη. καλως τε, μνησθησονται, τεθεικεν· ὑπο τȣ θεȣ γαρ το εἶναι δεξαμενοι, τȣ δημιȣργησαντος μνησθησονται, και μνησθεντες ἐπιςραφησονται, ȣχ ἐν ἐθνος, ὡς εἰρηται, ȣδε δυο, ἀλλα παντα τα περατα της γης, τῳ της θεογνωσιας φωτι φωτιζομενα.

Ὁτι τȣ κυριȣ ἡ βασιλεια, και αὐτος δεσποζει των ἐθνων, κ. τ. ε.] Δει γαρ αὐτον βασιλευειν ἀχρις ἂν θῃ παντας τȣς ἐχθρȣς αὐτȣ ὑπο τȣς ποδας αὐτȣ, ὡσει ἐλεγεν, ὁτι παντες ἀδικοι γενομενοι δικαιοι, παυσαμενοι τȣ γενεσθαι γηϊνοι και φθαρτοι.

Και ἡ ψυχη μȣ αὐτῳ ζῃ, κ. τ. ε.] Μονῳ ἡ ψυχη τȣ θεȣ ζη τῳ θεῳ, την γνωσιν ἐχȣσα ȣ μονον των γεγονοτων, ἀλλα και αὐτȣ τȣ θεȣ.

Αναγγελησεται τῳ κυριῳ γενεα ἡ ἐρχομενη, κ. τ. ε.] Γενεα πορευεται και γενεα ἐρχεται. γενεα δε σοφιας ἐςι

κατα

Reprehenſibilis itaque framea eſt tentatio illa, quæ ad incredulitatem Dei animam inducit, vel cognitio falſa, vel cogitatio impura, quæ in peccatum animam trahit: quod contigit his, qui recte agere volunt.

Et de manu canis unicam meam, &c.] Hujus canis fœtus & ipſi catelli vocantur, de quibus dictum eſt: *Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & dare catellis.*

Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c.] Hæc ab ipſo dicta ſunt quaſi jam a mortuis reſurrexiſſet, & exauditus eſſet pro iis quorum gratia oraverat.

Apud te laus mea in Eccleſia magna, &c.] *In Domino laudabitur anima mea*, hoc eſt non in generis nobilitate, neque in divitiis, ſed in ſapientia & juſtitia.

Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum, &c.] *Ego ſum panis qui de cælo deſcendi.*

Reminiſcentur & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ, &c.] Poſt cognitionem oblivio, & poſt oblivionem memoria. Pulchre autem poſuit illud, *reminiſcentur*; nam cum a Deo id, quod ſunt acceperint, opificis recordabuntur, & memores convertentur, non una gens, ut dictum eſt, neque duæ, ſed univerſi fines terræ divinæ cognitionis lumine illuſtrati.

Quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominatur gentium, &c.] Eum enim regnare oportet donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis: Quaſi diceret, donec omnes injuſti fiant juſti & deſinant eſſe terreni & corruptibiles.

Et anima mea illi vivet, &c.] Anima Dei ſoli vivit Deo, & cognitionem habet non ſolum præteritorum, ſed & ipſius Dei.

Annunciabitur Domino generatio ventura, &c.] *Generatio præterit, & generatio advenit. Generatio* autem

ſapien-

κατα τον σοφον Σολομωντα φοβος κυριου και πλουτος και δοξα και ζωη.

ΨΑΛΜΟΣ κβ.

Κυριος ποιμανει με, και ουδεν με υστερησει, κ. τ. ε.] Ωσπερ το προβατον τρεφεται χλοη και υδατι· ουτω και ο ανθρωπος ζωοποιειται πραξει και γνωσει.

Την ψυχην μου επεστρεψεν· ωδηγησεν με επι τριβους δικαιοσυνης, κ. τ. ε.] Ει εστι τριβος δικαιοσυνης, εστι και σωφροσυνης και αγαπης και εγκρατειας, δι' ων εισερχεται τις εις την βασιλειαν των ουρανων.

Εαν γαρ και πορευθω εν μεσω σκιας θανατου, ου φοβηθησομαι κακα, οτι συ μετ' εμου, κ. τ. ε.] Εντευθεν ο λογος ου περι θεου, αλλα προς αυτον τον θεον. ου ταυτον δε εστι πορευεσθαι εν μεσω σκιας θανατου, τω καθησθαι εν σκια θανατου. ο μεν γαρ καθεζομενος ιδρυται εν αυτη, και βεβαιος εστιν εν τω κακω, και εν τη σκια του θανατου. δια τουτο εν σκοτια εστι, και δειται ελεου, ινα ανατειλη αυτω φως. ο μεντοιγε μη καθεζομενος, αλλα παρατρεχων, δια μεν μεσου σκιας θανατου οδευων, ουχ εστηκως δε, αλλα παρατρεχων δι' αυτης της σκιας του θανατου, ου μονος περιπατει, κυριος γαρ αυτω συνοδευει. που δε γεγραπται περι της καθισεως της σκιας του θανατου· καθημενοις εν χωρα και σκια θανατου φως ανετειλεν αυτοις.

Η ραβδος σου και η βακτηρια σου, αυται με παρεκαλεσαν, κ. τ. ε.] Οτι η ραβδος επι των μαστιγων και των κολασεων ειρηται, μαρτυρησει αυτη η γραφη λεγουσα. εαν εγκαταλειπωσιν οι υιοι μου τον νομον μου, και τοις κριμασι μου μη πορευθωσιν, εαν τα δικαιωματα μου βεβηλωσωσι, και τας εντολας μου μη φυλαξωσιν, επισκεψομαι εν ραβδω τας ανομιας αυτων, και εν μαστιξι τας αμαρτιας αυτων, το δε ελεος μου ου μη διασκεδασω απ' αυτων· ωστε ει ημαρτες και βλεπεις ραβδον θεου επικειμενην σοι, ισθι οτι το ελεος του θεου ου διεσκεδασται απο σου.

ει δε

ſapientiæ eſt ſecundum Salomonem *timor Domini*, *divitiæ*, *gloria ac vita.*

PSALMUS XXII.

D*ominus regit me & nihil mihi deerit*, *&c.*] Quemadmodum oves herba & aqua nutriuntur, ſic & homo actione & ſcientia vivificatur.

Animam meam convertit. Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ, *&c.*] Si ſemita eſt juſtitiæ, utique eſt prudentiæ, charitatis & continentiæ per quas quis ingreditur in regnum cœlorum.

Nam, etſi ambulavero in medio umbræ mortis, *non timebo mala*, *quoniam tu mecum es*, *&c.*] Hinc non de Deo, ſed ad ipſum Deum ſermo convertitur. Ambulare autem in medio umbræ mortis, non idem eſt ac ſedere in umbra mortis; qui enim ſedet in umbra mortis, in ipſa ſedet, ac firmus eſt in malo & in umbra mortis. Propterea in tenebris eſt, & miſericordia indiget, ut ei lux oriatur. Qui vero non ſedet, ſed tranſit, ac per medium umbræ mortis ambulat, non ſtans ſed prætercurrens, non ſolus ambulat, quia Dominus cum eo pergit. Cæterum alicubi ſcriptum eſt de ſeſſione umbræ mortis: *Sedentibus in regione & umbra mortis lux orta eſt eis.*

Virga tua & baculus tuus, *ipſa me conſolata ſunt*, *&c.*] Virgam de verberibus ac ſuppliciis dici teſtis erit ſcriptura quæ dicit: *Si dereliquerint filii* mei *legem meam*, *& in judiciis meis non ambulaverint: ſi juſtitias meas prophanaverint*, *& mandata mea non cuſtodierint*, *viſitabo in virga iniquitates eorum*, *& in verberibus peccata eorum*, *miſericordiam autem meam non diſpergam ab eis.* Quamobrem ſi pecccaſti, & vides virgam Dei tibi imminere, ſcito miſericordiam Dei non diſperſam eſſe a te. Si autem peccaſti, nec virga nec flagellum

ullomo-

οἱ δὲ ἡμαρτες, και ȣ̓δαμȣ ῥαβδος, ȣ̓δε μαςιξ, φοβȣ· ȣ̓ παραδεχεται σε ὁ θεος ὁ μαςιγων παντα υἱον ὃν παραδεχεται. τοιαυτα λεγεται περι των ἁμαρτωλων, ὁτε ȣ̓ μαςιγȣνται· ἐμȣ δε παρα μικρον ἐσαλευθησαν οἱ ποδες, παρ᾽ ὀλιγον ἐξεχυθη τα διαβηματα μȣ, ὁτι ȣ̓κ ἐςιν ἀνανευσις ἐν τῳ θανατῳ αὐτων, και ςερεωμα ἐν τῃ μαςιγι αὐτων· ἐν κοποις ἀνθρωπων ȣ̓κ εἰσιν και μετα ἀνθρωπων ȣ̓ μαςιγωθησονται. δια τȣτο ἐκρατησεν αὐτȣς ἡ ὑπερηφανια· περιεβαλοντο ἀδικιαν και ἀσεβειαν αὐτων. ἡ ῥαβδος σȣ, και ἡ βακτηρια σȣ. ἀρκει ῥαβδος, τι ποιει βακτηρια; ἐαν ᾖς προβατον ἁμαρτωλον, ῥαβδῳ πληγησῃ· ἐαν ᾖς ἀνθρωπος ἁμαρτωλος, βακτηριᾳ· δια τȣτο ἐπι τȣτων, ȣ̓ ῥαβδος, ἀλλα βακτηρια ὠνομασθη παρα τῳ Σολομωντι ἐν ταις παροιμιαις· ὁ φειδομενος της βακτηριας μισει τον ἑαυτȣ υἱον. ταυτα ȣ̓ν παρακαλει τον τυπτομενον και τον κολαζομενον, πεπεισμενοι, ὁτι μαςιγοι ὁ θεος παντα υἱον ὃν παραδεχεται.

Τȣ αὐτȣ.] Ωσπερ ῥαβδος παιδευει, ȣ̔τω πρακτικη μετριοπαθειν ἐκδιδασκει. και ὡσπερ βακτηρια ἀναπαυει, ȣ̔τω και γνωσις εὐφραινει. βακτηρια το ἰσχυρον. βȣλεται ȣ̓ν εἰπειν, ὁτι ἡ βασιλεια σȣ ἡ κραταια της παρακλησεως μοι ταυτης ἐγενετο χορηγος.

Ητοιμασας ἐνωπιον μȣ τραπεζαν, ἐξ ἐναντιας των θλιβοντων με, κ. τ. ε.] Τι βȣλεται το· ἐξ ἐναντιας των θλιβοντων με; ἐχει τι μυςηριον ἀπορρητον, ἱνα τις εὐχηται θλιβεσθαι. ἐπινοει μοι ὡσπερ ἐπι των ἀγωνων των μεγαλων ἀθλȣς ἐπικειμενȣς καθ᾽ ἑκαςον ἀγωνισμα, ȣ̔τως καθ᾽ ἑκαςην θλιψιν, ἡνικα ἀν το θλιβον παρῃ, και αἱ θλιβȣσαι δυναμεις αἱ ἀντικειμεναι, νοει ἡτοιμασμενην τραπεζαν πνευματικην και νοητην, δια ταυτην την θλιψιν. ὁσακις γȣν ἐαν θλιβῃ, τοσαυτακις και τραπεζα σοι παρατιθεται πνευματικη. μονον ἐχε ὀφθαλμȣς τȣς βλεποντας τραπεζας μȣ, ἱν᾽ εὐχαριςων λεγοις μετα τȣ ἀποςολȣ· ȣ̓ μονον δε, ἀλλα και καυχωμενοι ἐν ταις θλιψεσιν. ἐν ἀρχαις δε ἐφασκομεν τον ἐκ προκοπης ὀντα κατασκηνȣν εἰς τοπον χλοης. ἐπει ȣ̓ν ὁ προκοπτων

καν

ullomodo imminet, time: non recipit te Deus, qui *flagellat omnem filium, quem recipit.* Nam de peccatoribus, quos non caſtigat, dicitur: *Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei, quia non eſt reſpectus in morte ipſorum, & firmamentum in plaga eorum. In laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos ſuperbia. Operti ſunt iniquitate & impietate ſua. Virga tua & baculus tuus.* Sufficit virga: quid opus eſt baculo? ſi fueris ovis errans, virga; ſi fueris homo peccator, baculo vapulabis. Ideo in his non virga ſed baculus in Proverbiis a Salomone appellatur: *Qui parcit baculo, odit filium ſuum.* Hæc conſolantur eum, qui vapulat, & punitur, quippe cui perſuaſum ſit a Deo omnem filium, quem ſuſcipit, flagellari.

Ejusdem] Quemadmodum virga erudit, ſic actio modum in affectibus tenendum edocet: & quemadmodum baculus dat quietem, ſic & ſcientia lætitiam. Baculus eſt quid forte. Hoc ergo vult dicere: Regnum tuum validum hanc conſolationem mihi præbuit.

Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos, qui tribulant me, &c.] Quid ſibi vult iſtud, *adverſus eos, qui tribulant me?* Aliquid myſterii continet, ut precetur quis tribulari. Cogita mihi quemadmodum in magnis certaminibus, cuilibet paleſtræ certa propoſita ſunt præmia, ſic in qualibet tribulatione, quando id, quod tribulat, adeſt, & tribulationem inferunt adverſariæ poteſtates, menſam ſpiritualem & intellectualem eſſe paratam propter hanc tribulationem. Quotieſcumque igitur fueris tribulatus, toties tibi menſa ſpiritalis proponitur. Fac oculos habeas ſolum ad meas menſas attentos, ut gratias agens dicas cum Apoſtolo: *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus.* Initio dicebamus eum, qui proficit, habitare in loco paſcuæ. Sed cum is, qui proficit, ad finem pervenerit,

καὶ ἐπὶ τὸ τέλος φθάσειεν, οὐκέτι μόνας προβάτων, ἀλλὰ λογικὸς ἀναδειχθεὶς, τράπεζαν λογικῶν τροφῶν ἠυτρεπισμένην ἔχει ὑπὸ κυρίου. τῷ γὰρ κυρίῳ τυγχάνοντι ἡ σοφία ἑτοιμάσει τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, ἐφ' ἧς τὰ ἴδια θύματα παρέχεται· εὐχαριστῶν ἂν φησι· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, οὐκέτι εἰσαγωγικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν καθὰ πρότερον, ἀλλὰ μυστικὴν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας θεωρίαν. ἐπιστῆσαι δὲ, οἶμαι ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματος βλέπων, πρόβατον ἐστὶν ὑπὸ ποιμένι ἀγόμενον· μεταβὰς δὲ ἐπὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον προσβάλλων τῇ ἀληθείᾳ, πνευματικῇ προσβάλλει τραπέζῃ, κατὰ τὸ, κἀγὼ θήσομαι ὑμῖν διαθήκην, ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πατρός ἐν τῇ ἀληθείᾳ. ὅθεν καὶ τὸ, ἡτοίμασεν ὁ θεὸς ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ τὰ ἑξῆς, τὸ δὲ ἐνώπιον μου δηλοῖ πεφανερῶσθαι καὶ ἐγγεῦσθαι μου τὴν τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με πολλῶν ἐχθραινεῖν μοι βουλομένων. καὶ διὰ τῶν θλιβόντων με, ἐξανιστᾶσθαι με ἰσχυρῶς πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος θέλων, ἡτοίμασεν ἐνώπιον μου τράπεζαν, ἐν ᾗ ἐπίκειται στερεὰ τροφὴ, ἵνα ταύτης ἀθλητικῶς ἐμφορηθεὶς, ἀντιστῆναι γενναίως πρὸς τοὺς θλίβοντας δυνηθῶ. οὐ δὲ ἀπὸ κυρίου λιπαίνεται ἐν ἐλαίῳ ἡ κεφαλὴ, ἐγώ· ἔλαιον δὲ ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου, ὡς ἀπὸ θεοῦ χριόμενος ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως χριστός. οἶμαι δὲ ὅτι καὶ νηστεύων, οὕτως ἀλείφεται τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεται. καὶ ἐπεὶ μὴ μόνον τράπεζαν ἡτοίμασεν ἡ σοφία, ἀλλὰ καὶ κρατὸς ἐκέρασε τὸν ἑαυτῆς οἶνον, ἐξ αὐτῆς γεγεννημένον ἀμπέλου ἀληθινῆς, ἐκέρασε δὲ τοῦτον τὸν οἶνον, καταμίξασα τὰ θεῖα νοήματα λέξεσιν ἀνθρωπίναις, ἐκ τοῦ τοιούτου κρατῆρος μερίζουσα ἑκάστῳ δίδωσι ποτήριον, ὅπερ ποτήριον κράτιστον ὂν, τοῦτ' ἐστι τίμιον καὶ ἐξαίρετον, τοῦ λαβόντος λέγεται.

Τοῦ αὐτοῦ.] Πρότερον μὲν ὡς ποιμὴν ὁ χριστὸς ποιμαίνει τὰ πρόβατα· νῦν δὲ λοιπὸν ὡς φίλος καλεῖ τοὺς φίλους

tunc cum non amplius maneat ovis, ſed totus rationalis declaratus ſit, menſam rationabilibus cibis a Deo inſtructam habet. Domino enim ſapientia præparabit menſam ſuam, in qua victimas ſuas proponit. Quamobrem gratias agens ait: *Paraſti in conſpectu meo menſam*, non morum formatricem, & quæ recte vivendi rudimenta traderet diſciplinam, ut prius, ſed myſticam, & veritatis contemplationem. Conſidera, num quamdiu aliquis eſt in hac vita & per ſpeculum ac ænigma videt, ovis ſit, quæ ſub paſtore regatur; cum vero ad ſæculum futurum tranſierit, & faciem ad faciem veritatis admoverit, ad ſpiritalem menſam acceſſurus ſit, juxta illud: *Et ego diſponam vobis teſtamentum, ut edatis, & bibatis ſuper menſam Patris in veritate.* Unde & iſtud: *Præparavit Deus, quæ oculus non vidit, &c.* Illud vero *in conſpectu meo*, ſignificat, apertam mihi eſſe menſam e regione tribulantium me multorum, qui mecum inimicitias exercere volunt. Et cum propter eos, qui tribulant me, Dominus velit me valide adverſus ipſos inſurgere, paravit in conſpectu meo menſam, in qua ſolidus appoſitus eſt cibus, ut hoc athletice ſaturatus, generoſe valeam reſiſtere adverſus eos, qui tribulant me. Cujus autem caput oleo a Domino impinguatur, is, quemadmodum Chriſtus unctus a Deo oleo exſultationis, dicet: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Exiſtimo etiam eum, qui jejunat, ſic caput ungere & faciem lavare. Et quoniam non ſolum menſam paravit ſapientia, verum etiam in cratere miſcuit vinum ex ipſa vera vite expreſſum, hoc vero vinum miſcuit, cum humanis verbis ſenſus divinos admiſcuit, ex ejusmodi cratere ſingulis diſtribuens calicem præbet, qui calix, cum præclarus, hoc eſt pretioſus & eximius ſit, accipientis eſſe dicitur.

Ejusdem.] Primum quidem ut paſtor Chriſtus paſcit oves, nunc vero ut amicus vocat amicos ad men-

λους ἐπι την τραπεζαν. οὐκετι γαρ, φησιν, ὑμας καλω δουλους, ἀλλα φιλους. και δουλους μεν ποιει φοβος Θεου· φιλους δε γνωσις μυστηριων Θεου. τραπεζαν ἐνταυθα την ἀθανασιαν λεγει. το δε, ἐξ ἐναντιας των θλιβοντων με, ἀντι του ἀκοντων των ἐπιβουλευοντων. οὐ γαρ ἐβουλοντο τυχον οἱ Βαβυλωνιοι ἀπολυθηναι αὐτους, ὁ δε Κυρος ἐπικρατεστερος γενομενος ἀφηκεν αὐτους της αἰχμαλωσιας.

Και το ἐλεος σου καταδιωξεται με πασας τας ἡμερας της ζωης μου, κ. τ. ε.] Τις ἐστιν ὁ καταδιωκων ἐλεος, ἡ περι οὗ φησιν ὁ ἀποστολος, ἐγενηθη ἡμιν σοφια ἀπο Θεου, δικαιοσυνη τε και ἁγιασμος, και ἀπολυτρωσις; ὁ καταδιωκων ἐμψυχος σε ἐλεος διωκει, οὓς μεν καταλαμβανει, οὓς δε οὐ. τους πανυ φευγοντας οὐ καταλαμβανει. τους δε ἐλαττον κρατει, ἱνα ἐλεηση. οὐ μονον δε ἐλεος καταδιωκει, ἀλλα και τουτο ποιει, το κατοικειν με ἐν οἰκῳ κυριου εἰς μακροτητα ἡμερων. μηκος γαρ χρονου, και ἐτι ζωης, ἐν δεξιᾳ της σοφιας· ἡμεραι δε ζωης, φωτισμοι εἰσι διαφοροι της ἀληθειας.

ΨΑΛΜΟΣ κγ'.

Του κυριου ἡ γη και το πληρωμα αὐτης, ἡ οἰκουμενη, και παντες οἱ κατοικουντες ἐν αὐτῃ, κ. τ. ε.] Ορα δε και οὑτως, εἰ μη παντες ἀνθρωποι μερις κυριου, και οὐχ ἁπλως ἀκουστεον του παντας τους κατοικουντας την οἰκουμενην εἶναι του κυριου, εἰ μη ἀρα δια την κλησιν την ἀπο παντων των ἐθνων τουτο προφητευεται.

Του αὐτου.] Προ της Χριστου ἐπιδημιας γνωστος ἐν τῃ Ιουδαιᾳ μονον ἦν ὁ Θεος· ἐξ οὗ δε Χριστος ἐπεδημησε, του κυριου πασα ἡ γη. και πριν μεν της Χριστου ἐπιδημιας οὐκ ἦν εὑρειν ἐν πασῃ τῃ γῃ πληρωμα, ἀλλ' ἦν τα πλειστα της γης, εἰ δει οὑτως εἰπειν, κενοτης. ὁτε δε Χριστος ἐπεδημησε,

ſam. *Non amplius* enim, inquit, *vos dico ſervos, ſed amicos.* Ac ſervos quidem facit timor Dei, amicos autem cognitio myſteriorum ejus. Menſam hoc loco immortalitatem vocat. Iſtud autem: *Adverſus eos, qui tribulant me*, idem eſt, ac invitis iis, qui mihi inſidiantur. Neque enim volebant forte Babylonii eos a captivitate liberari, ſed Cyrus victor eos in libertatem aſſeruit.

Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ, &c.] Quænam eſt miſericordia, quæ ſubſequitur, niſi illa, de qua Apoſtolus ait: *Factus eſt nobis ſapientia a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio?* Miſericordia, quæ te ſubſequitur, animata ſequitur, & alios quidem apprehendit, alios vero non. Valde fugientes minime apprehendit, minus autem fugientes capit, ut miſereatur. Non ſolum autem miſericordia ſubſequitur, verum etiam hoc facit, *ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.* Longitudo enim temporis, imo & vitæ, in dextera eſt ſapientiæ; dies autem vitæ ſunt diverſæ illuſtrationes veritatis.

PSALMUS XXIII.

Domini eſt terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi, qui habitant in eo, &c.] Vide etiam ſic, an non univerſi homines pars ſint Domini, nec ſimpliciter accipiendum ſit, omnes orbis terrarum habitatores eſſe Domini, niſi propter vocationem, quæ ex omnibus gentibus facta eſt, hoc vaticinetur.

Ejusdem.] Ante Chriſti adventum notus ſolum in Judæa Deus fuit; ex quo autem Chriſtus advenit, Domini eſt univerſa terra. Et priusquam Chriſtus adveniret, non erat in univerſa terra plenitudinem invenire, ſed erat maxima pars terræ, ſi ſic loqui

δημησε, πολλοι εἐποιεν ἀν των πεπιςευκοτων ἐκ των ἐθνων· ἐκ τȣ πληρωματος αὐτȣ παντες ἡμεις ἐλαβομεν, και δια τȣτο αὐτȣ εἶναι πληρωμα. ȣ̓ γαρ οἱ κενοι της κατα το εὐαγγελιον πολιτειας, πληρωμα εἰεν Χριςȣ. ȣ̓ μονον δε ἡ γη, και το πληρωμα αὐτης, ἀλλα και ἡ οἰκȣμενη. ἐν ἐρημῳ κατοικει ὁ ἁμαρτωλος, ὁ δε ἐν τη ἐκκλησιᾳ τυγχανων τῃ πεπληρωμενῃ της ἁγιας τριαδος, ȣ̔τος κατοικει την οἰκȣμενην, ἡτις ἐςιν ἡ ἐκκλησια, ἐπι θαλασσων των πειρασμων ὑπο κυριȣ θεμελιȣμενη, και ἐν αὐτοις νικωσα, ἱνα μετα τȣτο ποτιζομενη ἐπι ποταμȣ ἑτοιμαϑῃ.

Τις ἀναβησεται εἰς το ὀρος τȣ κυριȣ, και τις ςησεται ἐν τοπῳ ἁγιῳ αὐτȣ, κ. τ. ε.] Συγκρινον δε ταυτα τῳ· κυριε, τις παροικησει ἐν τῳ σκηνωματι σȣ; και τα ἑξης· και ὁρα, ὁτι ἐκει μεν προτερον παροικησει ἐν σκηνωματι κυριȣ ὁ τοιοσδε, ἐπειτα κατασκηνωσει ἐν ὀρει ἁγιῳ αὐτȣ· ἐνϑαδε δε προτερον ἀναβησεται εἰς ὀρος κυριȣ ὁ τοιοσδε, δευτερον δε ςησεται ἐν τῳ τοπῳ ἁγιῳ αὐτȣ. και ὀρος μεν φησι κυριȣ, το τελικον ἀγαθον και τον ϑεον λογον· σπανιος γαρ ὁ προς την ἀκρωρειαν αὐτȣ δια προκοπης ἀναβηναι δυναμενος. ὁ δε τελειωϑεις, μηκετι περαιτερω χωρειν οἱος τε ὠν, ἱςαται βεβαιος και χρηματιζων ἁγιος τοπος θεȣ. ὀπισω γαρ κυριȣ πορευομενος ἀναβαινει, των ὀπισϑεν ἐπιλανθανομενος, τοις δε ἐμπροσϑεν ἐπεκτεινομενος, τελος ἐχων ἀγαϑον, το ςηναι μετα θεον ἐν τοπῳ ἁγιῳ αὐτȣ. εἰ βȣλεσϑε παραδειγμα λαβειν ἀπο των ἱερων γραμματων· Μωυσης ἐςη ἐν τοπῳ ἁγιασματος τȣ θεȣ· προς ὀν εἶπεν ὁ ϑεος· συ δε αὐτȣ ςηθι μετ᾽ ἐμȣ. ἀλλ᾽ ὁτι ζητεις ἁγιασμα τȣ θεȣ, ὁπȣ δει ςηναι· και ἐςησεν ἐπι πετραν τȣς ποδας μȣ, λεγȣσιν οἱ προφηται, ἐπει πετρα ἠν ὁ χριςος· μαϑωμεν δε τις ἐςιν ὁ των ἐπαγγελιων τȣτων τευξομενος.

Αθωος χερσι και καϑαρος τῃ καρδιᾳ, κ.τ. ε.] Προς την ἐρωτησιν ἀποκρινεται, πρακτικον τε τȣτον εἶναι και

ϑεωρη-

fas eſt, vacuitas; quando autem Chriſtus advenit, plurimi fideles ex gentibus dicere poſſint: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*; & propterea ſe eſſe ejus plenitudinem. Non enim, qui evangelica inſtitutione vacui ſunt, plenitudo Chriſti eſſe poſſunt. Non ſolum autem terra, & plenitudo ejus, ſed & orbis terrarum ipſius eſt. Peccator habitat in deſerto; qui vero in eccleſia, quæ ſanctiſſimæ Trinitatis plena eſt, commoratur, hic orbem terrarum inhabitat, quæ eſt eccleſia ſuper maria tentationum a Domino fundata, & in ipſis ſuperans, ut poſtmodum potata in flumine præparata ſit.

Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto ejus? &c.] Confer hæc cum iſtis: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? &c*; & vide hunc quidem ibi prius habitaturum in tabernaculo Domini, deinde autem in monte ſancto ejus: hic vero prius aſcenſurum eſſe in montem Domini, ut deinde ſtet in loco ſancto ejus. Et montem quidem Domini dicit ſummum bonum, & Deum Verbum: rarus enim eſt, qui jugiter proficiendo ad ejus verticem pertingere valeat. Qui vero perfectus eſt, cum non poſſit tendere ulterius, ſtat firmus, & vocatur locus ſanctus Dei. Nam qui Dominum ſequitur, aſcendit, *quæ retro ſunt obliviſcens, ad ea vero, quæ ſunt priora extendens* ſeipſum, finem habens bonum, ut ſtet poſt Deum in loco ſancto ejus. Quod ſi vultis ex ſacris ſcripturis exemplum ſumere, ſtetit in loco ſanctificationis Dei Moyſes, ad quem dixit: *Tu vero illic ſta mecum*. Sed quia ſanctificationem Dei quæris, ubi ſtare oporteat, Prophetæ dicunt: *Et ſtatuit ſuper petram pedes meos*, quoniam *petra erat Chriſtus*. Diſcamus autem quisnam ſit, qui promiſſiones hujusmodi conſequatur.

Innocens manibus & mundo corde, &c.] Ad interrogationem reſpondet, hunc eſſe activum & contemplati-

κατα τον σοφον Σολομωντα φοβος κυριȣ και πλȣτος και δοξα και ζωη.

ΨΑΛΜΟΣ κβʹ.

Κυριος ποιμαινει με, και ȣδεν με ὑϛερησει, κ. τ. ε.] Ωσπερ το προβατον τρεφεται χλοῃ και ὑδατι· ȣτω τω και ὁ ἀνθρωπος ζωοποιειται πραξει και γνωσει.

Την ψυχην μȣ ἐπεϛρεψεν· ὡδηγησεν με ἐπι τριβȣς δικαιοσυνης, κ. τ. ε.] Εἰ ἐϛι τριβος δικαιοσυνης, ἐϛι και σωφροσυνης και ἀγαπης και ἐγκρατειας, δἰ ὡν εἰσερχεται τις εἰς την βασιλειαν των ȣρανων.

Εαν γαρ και πορευθω ἐν μεσῳ σκιας θανατȣ, ȣ φοβηθησομαι κακα, ὁτι συ μετ᾽ ἐμȣ, κ. τ. ε.] Εντευθεν ὁ λογος ȣ περι θεȣ, ἀλλα προς αὐτον τον θεον. ȣ ταυτον δε ἐϛι πορευεσθαι ἐν μεσῳ σκιας θανατȣ, τῳ καθησθαι ἐν σκιᾳ θανατȣ. ὁ μεν γαρ καθεζομενος ἱδρυται ἐν αὐτῃ, και βεβαιος ἐϛιν ἐν τῳ κακῳ, και ἐν τῃ σκιᾳ τȣ θανατȣ. δια τȣτο ἐν σκοτιᾳ ἐϛι, και δειται ἐλεȣ, ἱνα ἀνατειλῃ αὐτῳ φως. ὁ μεντοιγε μη καθεζομεοος, ἀλλα παρατρεχων, δια μεν μεσȣ σκιας θανατȣ ὁδευων, ȣχ ἑϛηκως δε, ἀλλα παρατρεχων δἰ αὐτης της σκιας τȣ θανατȣ, ȣ μονος περιπατει, κυριος γαρ αὐτῳ συνοδευει. πȣ δε γεγραπται περι της καθισεως της σκιας τȣ θανατȣ· καθημενοις ἐν χωρᾳ και σκιᾳ θανατȣ φως ἀνετειλεν αὐτοις.

Η ῥαβδος σȣ και ἡ βακτηρια σȣ, αὐται με παρεκαλεσαν, κ. τ. ε.] Οτι ἡ ῥαβδος ἐπι των μαϛιγων και των κολασεων εἰρηται, μαρτυρησει αὐτη ἡ γραφη λεγȣσα. ἐαν ἐγκαταλειπωσιν οἱ υἱοι μȣ τον νομον μȣ, και τοις κριμασι μȣ μη πορευθωσιν, ἐαν τα δικαιωματα μȣ βεβηλωσωσι, και τας ἐντολας μȣ μη φυλαξωσιν, ἐπισκεψομαι ἐν ῥαβδῳ τας ἀνομιας αὐτων, και ἐν μαϛιξι τας ἁμαρτιας αὐτων, το δε ἐλεος μȣ ȣ μη διασκεδασω ἀπ᾽ αὐτων· ὡϛε εἰ ἡμαρτες και βλεπεις ῥαβδον θεȣ ἐπικειμενην σοι, ἰσθι ὁτι το ἐλεος τȣ θεȣ ȣ διεσκεδαϛαι ἀπο σȣ.

εἰ δε

ſapientiæ eſt ſecundum Salomonem *timor Domini, divitiæ, gloria ac vita.*

PSALMUS XXII.

D*ominus regit me & nihil mihi deerit, &c.*] Quemadmodum oves herba & aqua nutriuntur, ſic & homo actione & ſcientia vivificatur.

Animam meam convertit. Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ, &c.] Si ſemita eſt juſtitiæ, utique eſt prudentiæ, charitatis & continentiæ per quas quis ingreditur in regnum cœlorum.

Nam, etſi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es, &c.] Hinc non de Deo, ſed ad ipſum Deum ſermo convertitur. Ambulare autem in medio umbræ mortis, non idem eſt ac ſedere in umbra mortis; qui enim ſedet in umbra mortis, in ipſa ſedet, ac firmus eſt in malo & in umbra mortis. Propterea in tenebris eſt, & miſericordia indiget, ut ei lux oriatur. Qui vero non ſedet, ſed tranſit, ac per medium umbræ mortis ambulat, non ſtans ſed prætercurrens, non ſolus ambulat, quia Dominus cum eo pergit. Cæterum alicubi ſcriptum eſt de ſeſſione umbræ mortis: *Sedentibus in regione & umbra mortis lux orta eſt eis.*

Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt, &c.] Virgam de verberibus ac ſuppliciis dici teſtis erit ſcriptura quæ dicit: *Si dereliquerint filii* mei *legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint: ſi juſtitias meas prophanaverint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, miſericordiam autem meam non diſpergam ab eis.* Quamobrem ſi peccccaſti, & vides virgam Dei tibi imminere, ſcito miſericordiam Dei non diſperſam eſſe a te. Si autem peccaſti, nec virga nec flagellum

ullomo-

εἰ δε ἡμαρτες, και ἐδαρης ῥαβδος, οὐδε μαστιξ, φοβου· οὐ παραδεχεται σε ὁ θεος ὁ μαστιγων παντα υἱον ὃν παραδεχεται. τοιαυτα λεγεται περι των ἁμαρτωλων, ὅτι οὐ μαστιγουνται· ἐμου δε παρα μικρον ἐσαλευθησαν οἱ ποδες, παρ' ὀλιγον ἐξεχυθη τα διαβηματα μου, ὅτι οὐκ ἐστιν ἀνανευσις ἐν τῳ θανατῳ αὐτων, και στερεωμα ἐν τῃ μαστιγι αὐτων· ἐν κοποις ἀνθρωπων οὐκ εἰσιν και μετα ἀνθρωπων οὐ μαστιγωθησονται: δια τουτο ἐκρατησεν αὐτους ἡ ὑπερηφανια· περιεβαλοντο ἀδικιαν και ἀσεβειαν αὐτων. ἡ ῥαβδος σου, και ἡ βακτηρια σου. ἀρκει ῥαβδος, τι ποιει βακτηρια; ἐαν ᾖς προβατον ἁμαρτωλον, ῥαβδῳ πληγησῃ· ἐαν ᾖς ἀνθρωπος ἁμαρτωλος, βακτηριᾳ· δια τουτο ἐπι τουτων, οὐ ῥαβδος, ἀλλα βακτηρια ὠνομασθη παρα τῳ Σολομωντι ἐν ταις παροιμιαις· ὁ φειδομενος της βακτηριας μισει τον ἑαυτου υἱον. ταυτα οὐν παρακαλει τον τυπτομενον και τον κολαζομενον, πεπεισμενον, ὅτι μαστιγοι ὁ θεος παντα υἱον ὃν παραδεχεται.

Του αὐτου.] Ὡσπερ ῥαβδος παιδευει, οὑτω πρακτικη μετροπαθειν ἐκδιδασκει. και ὥσπερ βακτηρια ἀναπαυει, οὑτω και γνωσις εὐφραινει. βακτηρια το ἰσχυρον. βουλεται οὐν εἰπειν, ὅτι ἡ βασιλεια σου ἡ κραταια της παρακλησεως μοι ταυτης ἐγενετο χορηγος.

Ητοιμασας ἐνωπιον μου τραπεζαν, ἐξ ἐναντιας των θλιβοντων με, κ.τ.ε.] Τί βουλεται το· ἐξ ἐναντιας των θλιβοντων με; ἐχει τι μυστηριον ἀπορρητον, ἱνα τις εὐχηται θλιβεσθαι. ἐπινοει μοι ὥσπερ ἐπι των ἀγωνων των μεγαλων ἀθλους ἐπικειμενους καθ' ἑκαστον ἀγωνισμα, οὑτως καθ' ἑκαστην θλιψιν, ἡνικα ἂν το θλιβον παρῃ, και αἱ θλιβουσαι δυναμεις αἱ ἀντικειμεναι, νοει ἡτοιμασμενην τραπεζαν πνευματικην και νοητην, δια ταυτην την θλιψιν. ὁσακις γουν ἐαν θλιβῃ, τοσαυτακις και τραπεζα σοι παρατιθεται πνευματικη. μονον ἐχε ὀφθαλμους τους βλεποντας τραπεζας μου, ἱν' εὐχαριστων λεγοις μετα του ἀποστολου· οὐ μονον δε, ἀλλα και καυχωμενοι ἐν ταις θλιψεσιν. ἐν ἀρχαις δε ἐφασκομεν τον ἐκ προκοπης ὀντα κατασκηνουν εἰς τοπον χλοης. ἐπει οὐν ὁ προκοπτων

κἂν

ullomodo imminet, time: non recipit te Deus, qui *flagellat omnem filium, quem recipit.* Nam de peccatoribus, quos non caſtigat, dicitur: *Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei, quia non eſt reſpectus in morte ipſorum, & firmamentum in plaga eorum. In laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos ſuperbia. Operti ſunt iniquitate & impietate ſua. Virga tua & baculus tuus.* Sufficit virga: quid opus eſt baculo? ſi fueris ovis errans, virga; ſi fueris homo peccator, baculo vapulabis. Ideo in his non virga ſed baculus in Proverbiis a Salomone appellatur: *Qui parcit baculo, odit filium ſuum.* Hæc conſolantur eum, qui vapulat, & punitur, quippe cui perſuaſum ſit a Deo omnem filium, quem ſuſcipit, flagellari.

Ejusdem] Quemadmodum virga erudit, ſic actio modum in affectibus tenendum edocet: & quemadmodum baculus dat quietem, ſic & ſcientia lætitiam. Baculus eſt quid forte. Hoc ergo vult dicere: Regnum tuum validum hanc conſolationem mihi præbuit.

Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos, qui tribulant me, &c.] Quid ſibi vult iſtud, *adverſus eos, qui tribulant me?* Aliquid myſterii continet, ut precetur quis tribulari. Cogita mihi quemadmodum in magnis certaminibus, cuilibet paleſtræ certa propoſita ſunt præmia, ſic in qualibet tribulatione, quando id, quod tribulat, adeſt, & tribulationem inferunt adverſariæ poteſtates, menſam ſpiritualem & intellectualem eſſe paratam propter hanc tribulationem. Quotieſcumque igitur fueris tribulatus, toties tibi menſa ſpiritalis proponitur. Fac oculos habeas ſolum ad meas menſas attentos, ut gratias agens dicas cum Apoſtolo: *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus.* Initio dicebamus eum, qui proficit, habitare in loco paſcuæ. Sed cum is, qui proficit, ad finem pervenerit,

καὶ ἐπὶ τὸ τέλος φθάσειεν, οὐκέτι μένεις πρόβατον, ἀλλὰ λογικὸς ἀναδειχθεὶς, τράπεζαν λογικῶν τροφῶν ηὐτρεπισμένην ἔχει ὑπὸ κυρίου. τῷ γὰρ κυρίῳ τυγχάνοντι ἡ σοφία ἑτοιμάσει τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, ἐφ᾽ ἧς τὰ ἴδια θύματα παρέχεται· εὐχαριστῶν οὖν φησι· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, οὐκέτι εἰσαγωγικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν καθὰ πρότερον, ἀλλὰ μυστικὴν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας θεωρίαν. ἐπίστησον δὲ, οἶμαι ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, δι᾽ ἐσόπτρου καὶ δι᾽ αἰνίγματος βλέπων, πρόβατόν ἐστιν ὑπὸ ποιμένι ἀγόμενον· μεταβὰς δὲ ἐπὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον προσβάλλων τῇ ἀληθείᾳ, πνευματικῇ προσβάλοι τραπέζῃ, κατὰ τὸ, κἀγὼ θήσομαι ὑμῖν διαθήκην, ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἀληθείᾳ. ὅθεν καὶ τὸ, ἡτοίμασεν ὁ θεὸς ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ τὰ ἑξῆς. τὸ δὲ ἐνώπιόν μου δηλοῖ πεφανερῶσθαι καὶ ἐγνῶσθαι μοι τὴν τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με πολλῶν ἐχθραίνειν μοι βουλομένων. καὶ διὰ τῶν θλιβόντων με, ἐξανίστασθαί με ἰσχυρῶς πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος θέλων, ἡτοίμασεν ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐν ᾗ ἐπίκειται στερεὰ τροφὴ, ἵνα ταύτης ἀθλητικῶς ἐμφορηθεὶς, ἀντιστῆναι γενναίως πρὸς τοὺς θλίβοντας δυνηθῶ. οὗ δὲ ἀπὸ κυρίου λιπαίνεται ἐν ἐλαίῳ ἡ κεφαλὴ, ἐγώ· ἔλαιον δὲ ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου, ὡς ἀπὸ θεοῦ χριόμενος ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως χριστός. οἶμαι δὲ ὅτι καὶ νηστεύων οὕτως ἀλείφεται τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεται. καὶ ἐπεὶ μὴ μόνον τράπεζαν ἡτοίμασεν ἡ σοφία, ἀλλὰ καὶ κρατὸς ἐκέρασε τὸν ἑαυτῆς οἶνον, ἐξ αὐτῆς γεγεννημένον ἀμπέλου ἀληθινῆς, ἐκέρασε δὲ τοῦτον τὸν οἶνον, καταμίξασα τὰ θεῖα νοήματα λέξεσιν ἀνθρωπίναις, ἐκ τοῦ τοιούτου κρατῆρος μερίζουσα ἑκάστῳ δίδωσι ποτήριον, ὅπερ ποτήριον κράτιστον ὂν, τουτέστι τίμιον καὶ ἐξαίρετον, τοῦ λαβόντος λέγεται.

Τοῦ αὐτοῦ.] Πρότερον μὲν ὡς ποιμὴν ὁ χριστὸς ποιμαίνει τὰ πρόβατα· νῦν δὲ λοιπὸν ὡς φίλος καλεῖ τοὺς φίλους

λους

tunc cum non amplius maneat ovis, ſed totus rationalis declaratus ſit, menſam rationabilibus cibis a Deo inſtructam habet. Domino enim ſapientia præparabit menſam ſuam, in qua victimas ſuas proponit. Quamobrem gratias agens ait: *Paraſti in conſpectu meo menſam*, non morum formatricem, & quæ recte vivendi rudimenta traderet diſciplinam, ut prius, ſed myſticam, & veritatis contemplationem. Conſidera, num quamdiu aliquis eſt in hac vita & per ſpeculum ac ænigma videt, ovis ſit, quæ ſub paſtore regatur; cum vero ad ſæculum futurum tranſierit, & faciem ad faciem veritatis admoverit, ad ſpiritalem menſam acceſſurus ſit, juxta illud: *Et ego diſponam vobis teſtamentum, ut edatis, & bibatis ſuper menſam Patris in veritate.* Unde & iſtud: *Præparavit Deus, quæ oculus non vidit, &c.* Illud vero *in conſpectu meo*, ſignificat, apertam mihi eſſe menſam e regione tribulantium me multorum, qui mecum inimicitias exercere volunt. Et cum propter eos, qui tribulant me, Dominus velit me valide adverſus ipſos inſurgere, paravit in conſpectu meo menſam, in qua ſolidus appoſitus eſt cibus, ut hoc athletice ſaturatus, generoſe valeam reſiſtere adverſus eos, qui tribulant me. Cujus autem caput oleo a Domino impinguatur, is, quemadmodum Chriſtus unctus a Deo oleo exſultationis, dicet: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Exiſtimo etiam eum, qui jejunat, ſic caput ungere & faciem lavare. Et quoniam non ſolum menſam paravit ſapientia, verum etiam in cratere miſcuit vinum ex ipſa vera vite expreſſum, hoc vero vinum miſcuit, cum humanis verbis ſenſus divinos admiſcuit, ex ejusmodi cratere ſingulis diſtribuens calicem præbet, qui calix, cum præclarus, hoc eſt pretioſus & eximius ſit, accipientis eſſe dicitur.

Ejusdem.] Primum quidem ut paſtor Chriſtus paſcit oves, nunc vero ut amicus vocat amicos ad men-

 ſam.

ſam. *Non amplius* enim, inquit, *vos dico ſervos, ſed amicos.* Ac ſervos quidem facit timor Dei, amicos autem cognitio myſteriorum ejus. Menſam hoc loco immortalitatem vocat. Iſtud autem: *Adverſus eos, qui tribulant me*, idem eſt, ac invitis iis, qui mihi inſidiantur. Neque enim volebant forte Babylonii eos a captivitate liberari, ſed Cyrus victor eos in libertatem aſſeruit.

Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ, &c.] Quænam eſt miſericordia, quæ ſubſequitur, niſi illa, de qua Apoſtolus ait: *Factus eſt nobis ſapientia a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio?* Miſericordia, quæ te ſubſequitur, animata ſequitur, & alios quidem apprehendit, alios vero non. Valde fugientes minime apprehendit, minus autem fugientes capit, ut miſereatur. Non ſolum autem miſericordia ſubſequitur, verum etiam hoc facit, *ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.* Longitudo enim temporis, imo & vitæ, in dextera eſt ſapientiæ; dies autem vitæ ſunt diverſæ illuſtrationes veritatis.

PSALMUS XXIII.

Domini eſt terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi, qui habitant in eo, &c.] Vide etiam ſic, an non univerſi homines pars ſint Domini, nec ſimpliciter accipiendum ſit, omnes orbis terrarum habitatores eſſe Domini, niſi propter vocationem, quæ ex omnibus gentibus facta eſt, hoc vaticinetur.

Ejuſdem.] Ante Chriſti adventum notus ſolum in Judæa Deus fuit; ex quo autem Chriſtus advenit, Domini eſt univerſa terra. Et priuſquam Chriſtus adveniret, non erat in univerſa terra plenitudinem invenire, ſed erat maxima pars terræ, ſi ſic loqui

δημιουργήσε, πολλοὶ εἴποιεν ἂν τῶν πεπιστευκότων ἐκ τῶν ἐθνῶν· ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ παντες ἡμεις ἐλαβομεν, και δια τουτο αὐτου εἶναι πληρωμα. οὐ γαρ οἱ κενοι της κατα το εὐαγγελιον πολιτειας, πληρωμα εἶεν Χριστου. οὐ μονον δε ἡ γη, και το πληρωμα αὐτης, ἀλλα και ἡ οἰκουμενη. ἐν ἐρημῳ κατοικει ὁ ἁμαρτωλος, ὁ δε ἐν τη ἐκκλησιᾳ τυγχανων τη πεπληρωμενη της ἁγιας τριαδος, οὗτος κατοικει την οἰκουμενην, ἥτις ἐστιν ἡ ἐκκλησια, ἐπι θαλασσων των πειρασμων ὑπο κυριου θεμελιουμενη, και ἐν αὐτοις νικωσα, ἱνα μετα τουτο ποτιζομενη ἐπι ποταμου ἑτοιμασθη.

Τις ἀναβησεται εἰς το ὄρος του κυριου, και τις στησεται ἐν τοπῳ ἁγιῳ αὐτου, κ. τ. ε.] Συγκρινον δε ταυτα τῳ· κυριε, τις παροικησει ἐν τῳ σκηνωματι σου; και τα ἑξης· και ὁρα, ὁτι ἐκει μεν προτερον παροικησει ἐν σκηνωματι κυριου ὁ τοιοσδε, ἐπειτα κατασκηνωσει ἐν ὀρει ἁγιῳ αὐτου· ἐνθαδε δε προτερον ἀναβησεται εἰς ὀρος κυριου ὁ τοιοσδε, δευτερον δε στησεται ἐν τῳ τοπῳ ἁγιῳ αὐτου. και ὀρος μεν φησι κυριου, το τελικον ἀγαθον και τον θεον λογον· σπανιος γαρ ὁ προς την ἀκρωρειαν αὐτου δια προκοπης ἀναβηναι δυναμενος. ὁ δε τελειωθεις, μηκετι περαιτερω χωρειν οἱος τε ὠν, ἱσαται βεβαιος και χρηματιζων ἁγιος τοπος θεου. ὀπισω γαρ κυριου πορευομενος ἀναβαινει, των ὀπισθεν ἐπιλανθανομενος, τοις δε ἐμπροσθεν ἐπεκτεινομενος, τελος ἐχων ἀγαθον, το στηναι μετα θεον ἐν τοπῳ ἁγιῳ αὐτου. εἰ βουλεσθε παραδειγμα λαβειν ἀπο των ἱερων γραμματων· Μωυσης ἐστη ἐν τοπῳ ἁγιασματος του θεου· προς ὃν εἶπεν ὁ θεος· συ δε αὐτου στηθι μετ' ἐμου. ἀλλ' ὁτι ζητεις ἁγιασμα του θεου, ὁπου δει στηναι· και ἐστησεν ἐπι πετραν τους ποδας μου, λεγουσιν οἱ προφηται, ἐπει πετρα ἠν ὁ Χριστος· μαθωμεν δε τις ἐστιν ὁ των ἐπαγγελιων τουτων τευξομενος.

Αθωος χερσι και καθαρος τη καρδιᾳ, κ. τ. ε.] Προς την ἐρωτησιν ἀποκρινεται, πρακτικον τε τουτον εἶναι και θεωρη-

fas eſt, vacuitas; quando autem Chriſtus advenit, plurimi fideles ex gentibus dicere poſſint: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*; & propterea ſe eſſe ejus plenitudinem. Non enim, qui evangelica inſtitutione vacui ſunt, plenitudo Chriſti eſſe poſſunt. Non ſolum autem terra, & plenitudo ejus, ſed & orbis terrarum ipſius eſt. Peccator habitat in deſerto; qui vero in eccleſia, quæ ſanctiſſimæ Trinitatis plena eſt, commoratur, hic orbem terrarum inhabitat, quæ eſt eccleſia ſuper maria tentationum a Domino fundata, & in ipſis ſuperans, ut poſtmodum potata in flumine præparata ſit.

Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto ejus? &c.] Confer hæc cum iſtis: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? &c*; & vide hunc quidem ibi prius habitaturum in tabernaculo Domini, deinde autem in monte ſancto ejus: hic vero prius aſcenſurum eſſe in montem Domini, ut deinde ſtet in loco ſancto ejus. Et montem quidem Domini dicit ſummum bonum, & Deum Verbum: rarus enim eſt, qui jugiter proficiendo ad ejus verticem pertingere valeat. Qui vero perfectus eſt, cum non poſſit tendere ulterius, ſtat firmus, & vocatur locus ſanctus Dei. Nam qui Dominum ſequitur, aſcendit, *quæ retro ſunt obliviſcens, ad ea vero, quæ ſunt priora extendens* ſeipſum, finem habens bonum, ut ſtet poſt Deum in loco ſancto ejus. Quod ſi vultis ex ſacris ſcripturis exemplum ſumere, ſtetit in loco ſanctificationis Dei Moyſes, ad quem dixit: *Tu vero illic ſta mecum.* Sed quia ſanctificationem Dei quæris, ubi ſtare oporteat, Prophetæ dicunt: *Et ſtatuit ſuper petram pedes meos*, quoniam *petra erat Chriſtus.* Diſcamus autem quisnam ſit, qui promiſſiones hujusmodi conſequatur.

Innocens manibus & mundo corde, &c.] Ad interrogationem reſpondet, hunc eſſe activum & contemplativum,

vum. Multi enim puras habent actiones, ſed quoniam laudem ab hominibus propter eas venantur, non ſunt mundi corde. Anima illa vana eſt, quæ rationis quidem eſt particeps, ſed, quod noxium eſt, non fugit, nec bonum eligit. Qui autem ſervat illud, *ita* & *non*, ſine dolo facit jusjurandum, & præmii loco habet benedictionem, ſalvabitque eum Deus miſericordia & gratia. Qualiscumque enim homo ſit, eget miſericordia Dei.

Ejusdem] Judas quidem aſcendit in montem Domini, ſed non ſtetit in loco ſancto ejus; non enim innocens erat manibus, & mundo corde, ſed fur, qui loculos ferebat.

Ejusdem.] Sed quoniam nonnulli actiones quidem habent puras, non ſunt vero mundi corde, addidit illud: *mundus corde.* Oportet enim eum, qui recta operatur, mundum quoque eſſe cognitione.

Hæc eſt generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob, &c.] At nemo quærens faciem Dei, hic faciem Dei videbit: *Non enim videbit homo faciem meam*, inquit, *& vivet.* Mutari te neceſſe eſt, ut quærens faciem Dei, illam videas. Humana omnia tibi abjicienda ſunt. Angelum te imo & Deum fieri oportet. Nam Salvator ait: *Ne contemnatis unum ex puſillis iſtis, qui ſunt in eccleſia. Amen dico vobis, quod Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei, qui eſt in cœlis.* Hæc eſt igitur generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Jacob.

Ejusdem.] Si Angelorum eſt videre faciem Dei ſemper, hanc autem faciem etiam homines quærunt videre, angelorum utique etiam homines cognitionem quærunt, ſi quidem fieri poteſt, ut panem angelorum manducet homo.

Attollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus virtutum, &c.] Portas virtutes dicit,

Πυλας δε λεγει τας ἀρετας· ἀνοιξατε γαρ μοι, φησι, πυλας δικαιοσυνης. ὡς δε δικαιοσυνης ἀνοιγονται πυλαι, ὕτως και σωφροσυνης και ἀνδρειας και ἀγαπης και μακροθυμιας, δι᾽ ὧν εἰσερχεσθαι πεφυκε γνωσις θεϐ, ὡσανει θεϐ προηγϐμενϐ αὐτων, λυσαντος μεν την αἰχμαλωσιαν, νικητας δε ἀποφηναντος τϐς αἰχμαλωτϐς. και εἰσιοντες εἰ πολιν λαμπραν ἐπι τη τροπαιων ἐπιδειξει ἐγκελευονται οἱ δημοι· ἀρατε πυλας οἱ ἀρχοντες ὑμων.

Τϐ αὐτϐ.] Οὐκ εἰπεν, ἀνοιξατε τας πυλας ὧν ἠγεισθε και τυγχανετε φυλακες, ἀλλ᾽ ἀρατε. ὡς γαρ κατιων κλινας ὐρανϐς, ὐκ ἀνοιξας κατεβη, τον αὐτον τροπον ἀναληφθεις, ὐκ ἀνοιχθεισων των πυλων εἰσηλθεν, ἀλλ᾽ αἰρϐμενων.

Τϐ αὐτϐ.] Και ἐπαρθητε πυλαι αἰωνιοι.] Ὡς λογικαις δε ταυταις φησι το, ἐπαρθητε· πνευματικαι δε εἰσι, και ὐ προσκαιροι δια το ἀυλον και ἀκηρατον.

Κυριος κραταιος και δυνατος, κυριος δυνατος ἐν πολεμῳ, κ. τ. ε.] Θαρσειτε, φησιν ὁ σωτηρ, ἐγω νενικηκα τον κοσμον· νυν ἀρχων τϐ κοσμϐ τϐτϐ ἐμβληθησεται ἐξω.

Κυριος δυναμεων, αὐτος ἐςιν ὐτος ὁ βασιλευς της δοξης, κ. τ. ε.] Δυναμεων κυριον αὐτον εἰπον, ὡς ἀρχοντα ςρατοπεδων. σημειωτεον δε, ὁτι οἱ τα Εβραιων ἠκριβωκοτες φασι την σαβαωθ φωνην ἐν τῳ ἑβραϊκῳ κειμενην εἰς ἑλλαδος φωνην οἱ ἑβδομηκοντα μεταλαμβανοντες, ὁτε μεν το, κυριος των τυναμεων, ὁτε δε το, κυριος κραταιος, ὁτε δε το, παντοκρατωρ, ἐταξαν. λεγϐσι γϐν ὁτι και ἐν τῳ τοπῳ τϐτῳ κειμενη τϐ σαβαωθ ἡ μεταληψις εἰς το, κυριος των δυναμεων, γεγονεν. εἰ δε το σαβαωθ ἐπι τϐ σωτηρος κειται, ἑρμηνευεται εἰς παντοκρατωρ. εἰκοτως ἡ παντοκρατωρ φωνη τϐ σωτηρος κατηγορηθειη. εἰ γαρ παντα δι᾽ αὐτον γεγονε, και αὐτος ἐςι προ παντων, ἀκολϐθως παντοκρατωρ λεγεται.

juxta illud: *Aperite mihi portas juſtitiæ.* Quemadmodum juſtitiæ aperiuntur portæ, ſic & temperantiæ, & fortitudinis, & charitatis, & longanimitatis portæ reſerantur, per quas Dei cognitio ingreditur, Deo velut duce præeunte, ac ſolvente captivitatem victoresque declarante eos, qui erant captivi. Et introeuntes in civitatem ſplendidam ad tropæorum manifeſtationem hoc jubent populi: *attollite portas portas principes veſtras.*

Ejuſdem.] Non dixit, aperite portas, quibus præeſtis, & quarum eſtis cuſtodes, ſed *attollite.* Quemadmodum enim cum deſcendit, cœlos non aperiens, ſed inclinans deſcendit, ſic cum aſſumptus eſt, non apertis, ſed ablatis portis ingreſſus eſt.

Ejuſdem] *Et elevamini portæ æternales, &c.*] Quaſi rationis eſſent compotes, eas alloquitur dicens, *elevamini:* ſpirituales enim ſunt, & non temporaneæ, eo quod materiæ & corruptionis expertes ſint.

Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio, &c.] *Confidite*, inquit Salvator, *ego vici mundum. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.*

Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ, &c.] Dominum virtutum ipſum dixerunt tanquam principem caſtrorum. Obſervandum eſt autem eos, qui accurate hebræa legerunt, dicere vocem *Sabaoth*, quæ in hebræo habetur, a ſeptuaginta interpretibus græce verti modo, *Dominus virtutum;* modo, *Dominus fortis;* aliquando autem, *omnipotens.* Aſſerunt ergo, hoc loco vocem *Sabaoth* redditam eſſe, *Dominus virtutum.* Si autem vox *Sabaoth* de Salvatore ponitur, interpretatur *omnipotens.* Nec immerito vox *omnipotens* de Salvatore prædicabitur, Si enim *omnia per ipſum facta ſunt*, & ipſe eſt ante omnia, conſequenter omnipotens dicitur,

ΨΑΛΜΟΣ κδ'.

[illegible]σαν οἱ ἀνομȣντες διακενης, κ. τ. ε.] Εϛι [illegible] διακενης ἀνομησαι. ἐγνομην τοις ἀνομοις ὡς [illegible]τη ἡ ἀνομια ȣ̓ διακενης. ϛρεψοι δεσποτα την [illegible] εἰς τȣς ἀνομȣντας ἡμας, ȣ̓δεν ἠδικηκοτας. τȣ[illegible] γαρ λεγει διακενης.

Τας ὁδȣς σȣ κυριε γνωρισον μοι, και τας τριβȣς σȣ διδαξον με, κ. τ. ε.] Ο θελων γνωναι τας ὁδȣς τȣ κυριȣ, γενεσθω πραϋς· διδαξει γαρ, φησι, πρᾳεις ὁδȣς αὐτȣ, τȣς καταπαυσαντας την ἐν τῃ ψυχῃ ἀπαυϛον μαχην θυμȣ και ἐπιθυμιας, και των τȣτοις ὑποβεβλημενων παθων. το, γνωρισον μοι και διδαξον, ἐπι πραγματα λεγει. βȣλεται γαρ εἰπειν ὁτι ἐν ἀπολαυσει με καταϛησον των πραξεων σȣ, τȣτεϛιν ἐπαγαγε με εἰς τα οἰκεια· ὁθεν ἐπιφερει· ὁδηγησον με εἰς την ἀληθειαν σȣ.

Αμαρτιας νεοτητος μȣ και ἀγνοιας μȣ μη μνησθῃς, κ. τ. ε.] Εφ' οἱς γαρ ἐτι πλημμελει τις ȣ̓κ ἐξομολογειται μετανοων· ὡς και τα ἐκ νεοτητος ἡμαρτημενα και ἠγνοημενα ȣ̓κετι ἐνεργειται τῳ την νεοτητα διαβεβηκοτι. λεγοι δ' ἀν τις νεοτητος και το τȣ ἠθȣς ἀϛατον, ὁτε τις ἀγνοων ἁμαρτανει, μεχρι θεος αἰσθησιν τῳ τοιȣτῳ χαριζηται. εἰρηται γαρ ἱνα δῳ ἀκακοις πανȣργιαν. ȣ̓χ ἁρμοττει δε ταυτα τῳ Δαυιδ, ὁ μηδεν ἁμαρτημα νεοτητος φερεται, ἀλλα παντας μαλλον διδασκει τȣς περιπεπτωκοτας ἁμαρτημασι νεωτερικοις καθαπερ τραυματα παλαια δεικνυναι ταυτα τῳ δυναμενῳ θεραπευσαι δια της ἐξομολογησεως.

Κατα το ἐλεος σȣ μνησθητι μȣ, ἑνεκεν της χρηϛοτητος σȣ κυριε, κ. τ. ε.] Ανθρωποι μεν μνημονευοντες τινων, τας των προεγνωσμενων φαντασιας ἀνακινȣσιν ἐν

ἑαυτοις·

PSALMUS XXIV.

Confundantur omnes iniqua agentes ſupervacue, &c.] Fieri etiam poteſt, ut quis non ſupervacue ſine lege ſit juxta illud: *Factus ſum iis, qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem.* Hic ſtatus exlex non eſt ſupervacue. Converte Domine confuſionem in eos, qui adverſum nos innocentes inique agunt. Hoc enim ſignificat illud *ſupervacue.*

Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me, &c.] Qui vult noſcere vias Domini, mitis fiat. *Docebit* enim inquit, *mites vias ſuas*, cum indeſinentem in anima pugnam iracundiæ & concupiſcentiæ ac cæterorum affectuum, qui iis ſubjicuntur, compreſſerint. Illud autem: *Demonſtra mihi, & doce*, ad res ipſas refertur. Vult enim dicere: Conſtitue me in actionum tuarum fructu, hoc eſt: Deduc me in propria tua; unde infert: *Deduc me in veritate tua.*

Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, &c.] Ea enim, quæ adhuc quis committit peccata, non confitetur, neque pro iis pœnitentiam agit. Sic & quæ in juventute peccata ſunt, & per ignorantiam admiſſa, non amplius ab eo, qui a juventute exceſſit, committuntur. Poteſt autem juventutis nomine morum inſtabilitas ſignificari, quando quis ignorans peccat, donec Deus ei, qui ejuſmodi eſt, ſenſum tribuat. Dictum eſt enim: *ut det ſimplicibus aſtutiam.* Cæterum hæc Davidi non congruunt, cujus nullum delictum juventutis memoratur, ſed cunctos potius, qui in juvenilia peccata inciderunt, docent, ea tanquam vetera vulnera oſtendere ei, qui per confeſſionem curare poteſt.

Secundum miſericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine, &c.] Cum homines recordantur, rerum, quas prius noverant, ideas in ſeipſis

excitant.

ἑαυτοις· Θεος δε μνημονευων λογικης φυσεως, ἐν αὐτῃ γινεται. τυτυ γαρ λεγεται μεμνηϑαι ἐν ᾧ χωρει. χωρει δε προτερον μεν δια της των γεγονοτων θεωριας, ἐπειτα δε και δια της γνωσεως της ἑαυτυ.

Χρηςος και εὐθυς ὁ κυριος, δια τυτο νομοθετησει ἁμαρτανοντας ἐν ὁδῳ. ὁδηγησει πραεις ἐν κρισει, διδαξει πραεις ὁδυς αὐτυ, κ. τ. ε.] Δικαιῳ γαρ νομος ὐ κειται. δια γαρ ταυτην, φησι, την αἰτιαν, ἐπειδη προσεςιν αὐτῳ και το δικαιον, νομοθετει ἁμαρτανυσιν ἐν ὁδῳ, τυτεςιν ὑποςρεφει τυς ἁμαρτανοντας εἰναι εἰς εὐσεβειαν, και περι μεν τυς ἁμαρτανοντας, φησιν, ἐπιδεικνυται το δικαιον, περι δε τυς ἀλλυς την χρηςοτητα, ὁθεν ἐπιφερει· ὁδηγησει πραεις ἐν κρισει, διδαξει πραεις ὁδυς αὐτυ.

Επιβλεψον ἐπ' ἐμε και ἐλεησον με, ὁτι μονογενης και πτωχος εἰμι ἐγω, κ. τ. ε.] Ο πα τα πραττων και λεγων της τυ Θευ γνωσεως ἑνεκεν, τυς ὀφθαλμ ς της ψυχης διαπαντος ἐχει προς τον κυριον. εἰ τις υἱοθεσιας ὐκ ἐλαβε πνευμα, ὐδε των ἁγιων δυναμεων και αὐτυ τυ χρ ςυ γεγονεν ἀδελφος, λεγετω μονογενης εἰναι και πτωχος ἐςερημενος τυ πλυτυ της γνωσεως. οἰμαι δε τον Δαυιδ μετριαζοντα τυτυς ᾀδειν τυς λογυς· τα ἀδηλα γαρ και τα κρυφια της σοφιας αὐτυ δεδηλωκεν αὐτῳ ὁ θεος.

Αἱ θλιψεις της καρδιας μυ ἐπληθυνθησαν, ἐκ των ἀναγκων μυ ἐξαγαγε με. ἰδε την ταπεινωσιν μυ, και τον κοπον μυ, και ἀφες πασας τας ἁμαρτιας μυ, κ. τ. ε.] Οὐ πας κοπος περιαιρει ἁμαρτιας, ἀλλ' ὁ δια τον κυριον τῃ πρακτικῃ προσγινομενος. ἀρκεσθητι, φησι, δεσποτα, ταις ἐπενεχθεισαις μοι θλιψεσι, και περικοψον ἐκ της δικης, ἡν ὑπεχω δια το πληθος των πλημμεληματων. ταπεινυται τις ἀπαρρησιαςος ὠν ἐκ της των ἁμαρτηματων συναισθησεως, και καμνει δια καρπυς μετανοιας.

Μη καταισχυνθειην ὁτι ἠλπισα ἐπι σε, κ. τ. ε.] Η ἐλπις ὐ καταισχυνει. θυγατηρ γαρ ἐςι δοκιμης, ἐκγονος δε ὑπομονης δοκιμη· ὑπομονη δε ἐκ θλιψεων γινεται, ὠν προξενοι αἱ ἀρεται αἱς ἑπεται γνωσις θευ.

ΨΑΛ-

excitant. At Deus, cum rationabilis naturæ meminit, in ipſa eſt. Hujus enim dicitur meminiſſe, in quem venit. Venit autem prius per rerum ſpeculationem, poſtea vero per ſuiipſius cognitionem.

Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget manſuetos in judicio, docebit mites vias ſuas, &c.] *Juſto* enim *lex non eſt poſita.* Propterea, inquit, quia juſtitia ei ineſt, legem dat delinquentibus in via, hoc eſt, revocat peccatores ad pietatem, & peccatoribus quidem, inquit, oſtendit juſtitiam, aliis autem bonitatem, unde infert: *Diriget manſuetos in judicio, docebit mites vias ſuas.*

Reſpice in me, & miſerere mei, quia unicus & pauper ſum ego, &c.] Qui omnia dicit & agit, ut Deum cognoſcat, is oculos animæ ſemper habet ad Dominum. Si quis ſpiritum adoptionis filiorum non accepit, neque ſanctarum poteſtatum, nec ipſius Chriſti frater effectus eſt, dicat, ſe eſſe unicum & pauperem divitiis ſcientiæ privatum. Arbitror autem David præ animi modeſtia hos ſermones canere; incerta enim & abſcondita ſapientiæ ſuæ ei manifeſtaverat Deus.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt: de neceſſitatibus meis erue me. Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte univerſa delicta mea, &c.] Non omnis labor peccata eximit, ſed ille, qui propter Dominum agendo impenditur. Contentus eſto, inquit, Domine, illatis mihi tribulationibus, & decide aliquid ex pœna, quam propter delictorum multitudinem ſuſtineo. Humiliatur, qui non loqui audet ob peccatorum conſcientiam, & laborat propter fructus pœnitentiæ.

Non erubeſcam, quoniam ſperavi in te, &c.] Spes non confundit. Filia enim probationis eſt, patientiæ autem fœtus eſt probatio, patientia vero naſcitur ex tribulationibus, quas hoſpitio excipiunt virtutes, quibus affectatur cognitio Dei.

PSAL-

ΨΑΛΜΟΣ κέ.

Πυρωσον τοὺς νεφρους μου, κ. τ. ἑ.] Νεφροι μεν συμβολον εἰσι του παθητικου μερους της ψυχης, τουτεστι θυμου και ἐπιθυμιας. καρδια δε του λογιστικου.

Ὁτι ὁ ἐλεος σου κατεναντι των ὀφθαλμων μου ἐστι, και εὐηρεστησα ἐν τῃ ἀληθειᾳ σου, κ. τ. ἑ.] Ὁ νοων τα περι ἐλεους ταυτα ἐρει μεμνημενος της περι ἐλεους θεωριας· ὁ ἐλεος σου ὁ τεθεωρημενος μοι, τῳ κατεναντι των ὀφθαλμων μου εἰναι, συνεργει προς το εὐαρεστησαι ἐν τῃ ἀληθειᾳ σου. κατ' ἀληθειαν γαρ και οὐκ ἐπιπλαστως εὐαρεστειν ποιει το του θεου ἐλεος. σοφου γαρ και θεωρουντος της ἀληθειας ἡ φωνη. εἰτα της εὐαρεστησεως τα εἰδη διεξεισιν.

Του αὐτου.] Εἰ ἡ ἀληθεια ἐστι Χριστος ὁ θεος ἡμων, ὡς εἰπεν· ἐγω εἰμι ἡ ἀληθεια· ἐν δε τῃ ἀληθειᾳ εὐηρεστησε Δαυιδ τῳ θεῳ, ἐν τῳ θεῳ εὐηρεστει ἀρα ὁ Δαυιδ τῳ θεῳ. δια τουτο, φησιν, ἐσπευσα εὐαρεστειν τῃ ἀληθειᾳ σου, ἀντι του σοι. περιφραστικως γαρ την ἀληθειαν του θεου αὐτον καλει τον θεον.

Οὐκ ἐκαθισα μετα συνεδριου ματαιοτητος, και μετα παρανομουντων οὐ μη εἰσελθω. ἐμισησα ἐκκλησιαν πονηρευομενων, και μετα ἀσεβων οὐ μη καθισω, κ. τ. ἑ.] Συνεδριον ματαιοτητος, πρεσβυτεροι αἱρετικοι· παρανομουντες, λαικοι παρανομοι. ἐκκλησια πονηρευομενων, αἱρετικη συνταξις, και ἀσεβεις πρεσβυτεροι αἱρετικοι. τουτοις, φησι, οὐ συνηλθον, ἀλλ' οὐδε τοις τον θειον παραβαινουσι νομον συνεφυρομην. μαλιστα δε παντων ἀπεστρεφομην τους το θειον ἐνυβριζοντας σεβας ἐν ἐκκλησιᾳ δηθεν συγκροτουμενους· και προς τουτοις, την των εἰδωλολατρουντων ἀσεβειαν, οἱς και το συγχρονιζειν ἡγουμην ἐπισφαλες.

Του αὐτου.] Ταυτα ῥητεον φιλιπποις και αἱρετικοις. ταυτα παντα τεθεικε, βουλομενος δειξαι ὁτι οὐδε ταις ἑορταις των εἰδωλων ἐκοινωνσε ποτε, οὐδε τα λαμπρα των

ἀσεβων

PSALMUS XXV.

Ure renes meos, &c.] Renes ſymbolum ſunt illius partis animæ, quæ affectibus obnoxia eſt, hoc eſt iracundiæ & concupiſcentiæ; cor autem, ſymbolum eſt illius, quæ ratiocinandi facultate prædita eſt.

Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt, & complacui in veritate tua, &c.] Qui conſiderat miſericordiam, memor contemplationis ejus hæc dicet: Miſericordia tua, quæ mihi perſpecta eſt, eo quod oculis meis obverſetur, juvat me, ut complaceam in veritate tua. Ut quis enim vere & non ficte complaceat, facit Dei miſericordia. Hæc enim vox eſt ſapientis & veritatem contemplantis. Deinde recenſet ſpecies complacentiæ.

Ejusdem.] Si veritas eſt Chriſtus Deus noſter, quemadmodum dixit: *Ego ſum veritas*, in veritate autem complacuit David Deo, in Deo utique David complacuit Deo. Propterea, inquit, ſtudui placere veritati tuæ, id eſt, tibi. Nam ex periphraſi veritatem Dei, ipſum vocat Deum.

Non ſedi cum conſilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo, &c.] Conſilium vanitatis ſunt presbyteri hæretici; iniqua agentes, ſunt laici prævaricantes. Eccleſia malignantium, eſt cœtus hæreticorum, & impii presbyteri hæretici. Cum hiſce, inquit, non congreſſus ſum, nec cum divinæ legis prævaricatoribus commixtus ſum. Maxime omnium fugi divinæ majeſtati injurios, qui in eccleſia congregabantur, & multo magis impios idololatras, quibuscum commorari minime tutum eſſe exiſtimavi.

Ejusdem.] Hæc equorum amatoribus & hæreticis dicenda ſunt. Hæc omnia poſuit, ut oſtenderet, ſe nunquam idolorum feſtis interfuiſſe, neque ſplen-

ἀσεβῶν ἠγαπησεν, ἐδὲ ἐξεπληξεν αὐτον ὁ της Βαβυλωνιας πλετος, ἀλλ' ἠν αὐτῳ ἐν ἐπιτηδευσει ἡ εὐσεβεια, και ἡ ταπεινοφροσυνη..

Νιψομαι ἐν ἀθωοις τας χειρας με και κυκλωσω το θυσιαςηριον σε κυριε, κ. τ. ε.] Λογικον θυσιαςηριον θεε, ὁ νες ἡμων ἐςιν, ἐφ' ὁ καιομεν τῳ παρα τε πατρος εἰς την γην βληθεντι πυρι παντα λογισμον ἀλογον ἀποσκιρτωντα της ἀγελης τε δεσποτε. ὁτε τοινυν ἡ ψυχη ἐκ ἐξω νευει, ἀλλα βλεπει προς ἑαυτην, και το ἰδιον κεντρον, κυκλοι το θυσιαςηριον τε θεε· μηδεμιαν γωνιαν ἐργαζομενη φθορας δεκτικην· την γαρ ἀφροσυνην γωνιαν παρεδρευειν ὁ σοφος φησι Σολομων. ἐςι δε θυσιαςηριον σωματων θεωρια και ἀσωματων, ἐν ἡ καθαιρεται νες· ἡν ὁ κυκλωσας, τετεςιν ἐγνωκως, διηγειται παντα τα θαυμασια τε θεε.

Κυριε ἠγαπησα εὐπρεπειαν οἰκε σε, και τοπον σκηνωματος δοξης σε. μη συναπολεσης μετα ἀσεβων την ψυχην με, και μετα ἀνδρων αἱματων την ζωην με, ὠν ἐν χερσιν ἀνομιαι. ἡ δεξια αὐτων ἐπληθη δωρων, κ. τ. ε.] Την ψυχην ἀπαθη διεφυλαξα.

Τε αὐτε.] Ὡς δυναμενε και δικαιε συναπολεσθαι τοις ἀσεβεσι, ταυτα φησι. και ὁ Αβρααμ δε προς τον θεον· μη συναπολεσης, φησι, δικαιον μετα ἀσεβες; και ἐςαι ὁ δικαιος, ὡς ἀσεβης; χρηςεον δε τετῳ τῳ ῥητῳ προς εὐλαβεις ἀνδρας ἡ γυναικας, συζωντας ἡ συζεσας κακοις.

Τε αὐτε.] Η δεξια αὐτων ἐπληθη δωρων. ἐπειδη ἐργαζοντο ἀνομιαν, δια τετο την δεξιαν αὐτων ἐπληρεν δωρων.

ΨΑΛΜΟΣ κϛ'.

Κυριος φωτισμος με και σωτηρ με, τινα φοβηθησομαι; κυριος ὑπερασπιςης της ζωης με, ἀπο τινος δειλιασω; κ. τ. ε.] Ο ἀνδρειος ταυτα ἐρει, και γνωσει πεφωτισμενος, ὁποιος ἠν ὁ λεγων· τις ἡμας χωρισει ἀπο

dorem impiorum amaſſe, neque Babyloniorum divitiis ſe eſſe perculſum, ſed præ omnibus coluiſſe pietatem & humilitatem.

Lavabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine, &c.] Mens noſtra rationabile Dei altare eſt, in quo igne a Patre in terram miſſo comburimus omnem irrationabilem cogitationem, quæ ex armento dominico proterve exilit. Quando igitur anima non extra, ſed ad ſe & ad proprium centrum reſpicit, circumdat altare Dei, nec ullum operatur angulum, qui corruptionem queat recipere: *Inſipientia enim in angulis inſidiatur*, ait ſapiens Salomon. Eſt autem altare corporeorum & incorporeorum contemplatio, in qua expurgatur mens, quam qui circumdat, id eſt, novit, is enarrat omnia mirabilia Dei.

Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates ſunt. Dextera eorum repleta eſt muneribus, &c.] Animam affectibus incontaminatam ſervavi.

Ejusdem.] Tanquam juſtus poſſit una cum impiis perdi hæc ait. Et Abraham ad Deum: *Numquid perdes*, inquit, *juſtum cum impio, & erit juſtus ſicut impius?* His verbis utendum eſt erga religioſos viros aut fœminas, qui vel quæ una cum malis vivunt.

Ejusdem.] *Dextera eorum repleta eſt muneribus.* Quoniam iniquitatem operati ſunt, ideo dexteram ſuam muneribus impleverunt.

PSALMUS XXVI.

Dominus illuminatio mea & ſalvator meus, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? &c.] Hæc dicet vir fortis & ſcientia illuminatus, qualis erat is, qui dicebat: *Quis nos ſeparabit a charitate*

θελητε, φησι, και εἰσακȣσητε μȣ, τα ἀγαθα της γης φαγεσθε. ἐαν δε μη θελητε, μηδε εἰσακȣσητε μȣ, μαχαιρα ὑμας κατεδεται, το γαρ ϛομα κυριȣ ἐλαλησε ταυτα. ἐνταυθα γαρ το κατεδεται, ἀντι τȣ διαφθειρει, κειται· μαχαιρα γαρ ἐσθιειν ȣ πεφυκεν. ἡ τας σαρκας ἡμων λεγονται ἐσθιειν οἱ δαιμονες, ἀντι τȣ τα ἐκ της σαρκος φυομενα. φανερα δε ἐϛι τα ἐργα της σαρκος, ὁ ἱερος ἀποϛολος φησιν, ἁτινα ἐϛι μοιχειαι. πορνειαι, ἀσελγειαι, εἰδωλολατρειαι, και τα ἑξης.

Εαν παραταξηται ἐπ᾽ ἐμε παρεμβολη, ȣ φοβηθησεται ἡ καρδια μȣ, κ. τ. ε.] Η παρεμβολη τοιαυτη ἐϛιν, ὁποιος ὁ ἐκ ταφοις οἰκων λεγεων. και ταχα φως ἐϛιν ἡ των ἐναντιων παρεμβολη. ἡ καρδια δε, τȣτεϛι το ἡγεμονικον, ȣ φοβηθησεται. ἐπει το φρονημα αὐτης ἐχθρα ἐϛιν εἰς θεον, τῳ νομῳ τȣ θεȣ ȣχ ὑποτασσομενης. ἐαν ἐπαναϛη ἐπ᾽ ἐμε πολεμος, και τα ἑξης. κατα τȣτο δεδοται ἀνακλητως ἐλπιζειν ἐν τη καρδιᾳ.

Τȣ αὐτȣ.] Ο μεν πρακτικος δια των ἀρετων πολεμειτω τοις ἀλλοφυλοις. ὁ δε θεωρητικος τοις ἀληθεσι δογμασι καθαιρει το παν ὑψωμα κατα της τȣ θεȣ γνωσεως ἐπαιρομενον. καρδιαν δε το ἡγεμονικον λεγει ὁπερ ȣ φοβηθησεται. ταχα γαρ ἡ ἀσθενησασα σαρξ φοβηθησεται, ἐπει το φρονημα αὐτης ἐχθρον ἐϛιν εἰς θεον, τῳ νομῳ τȣ θεȣ ȣχ ὑποτασσομενης.

Τȣ αὐτȣ.] Εαν ἐπαναϛη ἐπ᾽ ἐμε πολεμος, ἐν ταυτη ἐγω ἐλπιζω.] Εν τη καρδιᾳ. ἐφωτισθη γαρ ἐν ταυτη τη βοηθειᾳ ἡς πειραν ἐλαβον, ὁθεν ȣδε ἀλλην πλειονα παραταξιν δεδοικα, σκεπȣσης με της τοιαυτης βοηθειας.

Μιαν ἠτησαμην παρα κυριȣ, ταυτην ἐκζητησω. τȣ κατοικειν με ἐν οἰκῳ κυριȣ πασας τας ἡμερας της ζωης μȣ, τȣ θεωρειν με την τερπνοτητα κυριȣ, και ἐπισκεπτεσθαι τον ναον αὐτȣ· ὁτι ἐκρυψε με ἐν σκηνῃ αὐτȣ ἐν ἡμερᾳ κακων μȣ, ἐσκεπασε με ἐν ἀποκρυφῳ της σκηνης αὐτȣ· ἐν πετρᾳ ὑψωσε με.] Μεμαθηκαμεν οἰκον κυριȣ

λεγε-

enim, inquit, *volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Si autem nolueritis nec audieritis me, gladius vos comedet, os enim Domini loquutum eſt iſta.* Nam hoc loco *comedet* pro *interficiet* ponitur: gladius enim natura non aptus eſt ad comedendum. Vel carnes noſtras dicuntur dæmones comedere, hoc eſt, ea, quæ ex carne naſcuntur. *Manifeſta autem ſunt opera carnis,* inquit ſanctus Apoſtolus, *quæ ſunt adulteria, fornicationes, impudicitiæ, idololatriæ,* & quæ ſequuntur.

Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum, &c.] Caſtra hæc ſunt ejusmodi, qualis erat legio, quæ in ſepulchris morabatur. Et forte lux ſunt caſtra adverſariorum. Cor autem, id eſt, præcipua animæ pars, non timebit, quoniam prudentia ipſius inimica eſt Deo, neque enim legi Dei ſubjectum eſt. *Si exſurgat adverſum me prælium &c.* Secundum hoc alacris in corde ſpes data eſt.

Ejusdem] Qui vitam activam ſequitur, is virtutibus ſuis bellum gerat cum alienigenis; qui autem contemplativam, is veris dogmatibus utens, omnem altitudinem, quæ contra Dei cognitionem extollitur, deſtruit. Cor autem vocat præcipuam animæ partem, quæ non timebit. Forte enim infirmata caro timebit, quoniam ejus ſapientia inimica eſt Deo; neque enim legi Dei ſubjicitur.

Ejusdem.] *Si exſurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo, &c.*] In corde nimirum. Illuminatum eſt enim hoc auxilio, quod expertus ſum, unde nec alterum majorem inimicorum exercitum timeo, cum ejusmodi me auxilium protegat.

Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: ut videam voluptatem Domini, & viſitem templum ejus: quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum, protexit me in abſcondito tabernaculi ſui: in petra exaltavit me, &c.] Didicimus, domum Domini dici eccleſiam Dei vi-

λεγεσθαι την ἐκκλησιαν Θεου ζωντος, ἐκ λιθων ζωντων.
οὐσης δε και χρηστοτητος, οὐσης δε και ἀποτομιας Θεου,
οἱ μεν κατοικουντες ἐν οἰκῳ κυριου, ὀψονται την ἐν τῃ χρη-
στοτητι του θεου τερπνοτητα. οἱ δε ἐξω του οἰκου τυγχανον-
τες, της ἀποτομιας αὐτου πειραν ληψονται. εἰ διαφερει
δε ναος κυριου και οἰκος κυριου ἐπιστησεις, και εἰ οἰκος μεν
ἡ ἐκκλησια, ἀναλογως Λευιταις και ἱερευσι. πρωτον ἐν
τῃ σκηνῃ του Θεου κρυπτεται τις ἐν ἡμερᾳ κακων ἀπο κυ-
ριου, εἰτα σκεπαζεται ἐν ἀποκρυφῳ της σκηνης αὐτου, και
τριτον ἐν πετρᾳ ὑψωται. αἰτει τοινυν την ἐκκλησιαν οἰ-
κειν, δια του φρονειν τα ἐκκλησιαστικα, πασας τας ἡμε-
ρας της πεφωτισμενης αὐτου ζωης. ἐπι γης, φησι, τυγ-
χανων, εἰ και πολλων δει μοι των ἀγαθων, μιαν αἰτη-
σιν τεως αἰτω. ἀθροως γαρ ἐν πασιν οὐχ οἱον τε γενεσθαι
τοις ἀγαθοις, μηπω τοδε λειποι το μεγα και ἐξαιρετον,
το θεωρειν με, και τα ἑξης. ὁ δε ἀγαπων την εὐπρεπειαν
του οἰκου κυριου, βουλεται τερπνως ἐναπολαυσαι τῃ θεᾳ,
και μετα την θεωριαν ἐπισκεπτεσθαι τον ναον αὐτου. θεω-
ρει δε τις την τερπνοτητα κυριου, τα ὑποβεβηκοτα δογ-
ματα της ἐκκλησιας ὁρων· προσβαλων δε τοις περι τρια-
δος, περιαθρησει τον ναον αὐτου. εὐπρεπεια δε κυριου και
πας ὁ κατ᾽ ἀρετην βιος των ἐν θεοσεβειᾳ διαπρεποντων.
ὁτι ἐκρυψε με, και τα ἑξης. οἱ μεν ἐχθροι, φησιν, ἠσθε-
νουν και ἐπιπτον· ἐγω δε ὑπο της αὐτου δεξιας ἐκρυπτο-
μην ἐν σκηνῃ κατοικων, δια το διαγειν ἐν ἐρημιαις, και μη
ἐχειν τοτε τον οἰκον του θεου, μηδε τον ναον αὐτου. και ἐν
τῳ δε τῳ των διωγμων καιρῳ ἐσκεπασε με. ἀποκρυφον
δε σκηνης, το ἐνδοτατον τε και ἀβατον, ὁπερ ἐκαλουν
ἁγια ἁγιων. οὐ παντως δε την σκηνην ἐν τοπῳ γεγενησθαι
φησιν, ἀλλ᾽ ἐν ψυχης καταστασει ἡγιασμενῃ, και πασης
ἀπηλλαγμενῃ της των πολλων κοινωνιας. ἀλλ᾽ οὐκ ἀφη-
κε με, φησι, μεχρι τελους λανθανειν, ἀλλα και ἑτεροις
χρησιμον γενεσθαι βουλομενος, ἐν πετρᾳ τῳ Χριστῳ ὑψω-
σε με. και ἀλλως δε πολλακις εἰρηται την μεν σκηνην δη-
λουν προκοπην, τον οἰκον δε τελειοτητα. οὐδεις οὐν ἐνεστη-
κυιας αὐτῳ της των κακων ἡμερας, ἐν οἰκῳ εἰναι δυναται

του

ventis ex lapidibus vivis. Cum vero & benignitas & ſeveritas quædam ſit Dei, qui habitant in domo Domini, videbunt in bonitate Dei jucunditatem; qui autem extra domum ejus ſunt, ſeveritatem ejus experientur. Advertes autem, num differat templum Domini a domo Domini, & num domus ſit eccleſia, quæ ſpectet ſimul ad Levitas & ſacerdotes. Primum quidem in die malorum abſconditur quis a Domino in Dei tabernaculo, deinde protegitur in abſcondito tabernaculi ipſius, tertio demum in petra exaltatur. Petit itaque, ut in eccleſia inhabitet curando res eccleſiaſticas omnibus diebus illuminatæ vitæ ſuæ. In terra, inquit, manens, tametſi multis bonis egeam, unum hactenus peto. Cum enim confertim in omnibus bonis verſari nequeam, ne ſaltem hoc me deficiat, quod magnum & eximium eſt, *ut videam &c.* Qui autem diligit decorem domus Domini, dulciter ejus conſpectu frui deſiderat, & poſt contemplationem inviſere templum ejus. Porro is videt jucunditatem Domini, qui fundamentalia eccleſiæ dogmata intuetur: Trinitatis vero myſteria conſiderans, templum ejus contemplabitur. Decor Domini eſt etiam omnis eorum vita, qui virtute & pietate præſtant. *Quoniam abſcondit me, &c. Inimici quidem*, inquit, *infirmati ſunt, & ceciderunt*; ego autem ſub dextera ipſius abſcondebar, habitans in tabernaculo; quoniam tum in deſertis morabar, nec habebam domum Dei, nec templum ejus. Verumtamen iſto perſecutionum tempore protexit me. Abſconditum autem tabernaculi erat ejus intimum & inacceſſum, quod ſancta ſanctorum appellabant. Non omnino autem tabernaculum in loco fuiſſe aſſerit, ſed in ſana animæ conſtitutione, quæ ſit ab omni multitudinis communione libera. Non permiſit me, inquit, latere usque in finem, ſed cum etiam aliis me prodeſſe vellet, in petra, id eſt, Chriſto exaltavit me. Alias etiam ſæpe dictum eſt tabernaculo profectum, domo

τȣ θεȣ· ἀλλ' ἐν τῃ σκιᾳ κρυπτεται, τῳ την προκοπην σκεπαζειν τον κακιας ἀπαλλαττομενον. ἐτι γαρ μετανοȣντες, ȣ̓ δυνανται ἐχειν την τελειοτητα. δυναται δε και νυν κακα νοεισθαι τα περιϛατικα· ἀποκρυφον δε σκηνης αὐτȣ ἐπι της παιδευσεως, κᾀκει προκοπτομεν. τα μεν ἐϛι προφανη, τα δε μυϛικα. ȣ̓κ ἐν τοις ἐπιπολαιοις ȣ̓ν ὁ θεος τον προκοπτοντα σκεπει. αὐτȣ δε εἰπε σκηνην, ἐπει μη πασα κατα θεον προκοπη· διεδεξατο δε την προκοπην ἡ πετρα της τελειοτητος. καταλληλον δε τῃ μεν προκοπῃ το ἐκρυψε, τῃ δε τελειοτητι το ὑψωσε. λεγοις δ' ἀν σκηνην, και την δια νομȣ και προφητων ἀγωγην, ἐν ᾗ ἐν τῳ μυϛικῳ νῳ κρυπτει τον παιδευομενον ὁ θεος, ὑψων αὐτον ἐν τῃ πετρᾳ τῳ Χριϛῳ.

Οτι ἐκρυψε με ἐν σκηνῃ αὐτȣ ἐν ἡμερᾳ κακων μȣ, κ. τ. ε.] Σκηνην τον Χριϛον ὀνομαζει, ἐν ᾧ και κατεσκηνωσεν ὁ θεος· ἐν τῳ ἡλιῳ γαρ, φησιν, ἐθετο το σκηνωμα αὐτȣ. ἡλιος δε δικαιοσυνης ὁ κυριος. και γαρ ἐκ τȣ ναȣ φησι· ταυτην γαρ, λεγει, σκηνην ἐσχον την σκεπην και την βοηθειαν· ἐπειδη ἐν τῃ τȣ θεȣ σκηνῃ προσευξαμενος, και την ἀπο των ἀρτων λαβων εὐλογιαν, τας χειρας των πολεμȣντων διεφυγεν, ὁποτε και Δωηκ τας βασιλικας ἡμιονȣς νεμων την αὐτȣ φυγην τῳ Σαȣλ κατεμηνυσεν. ἐσκεπασε με ἐν ἀποκρυφῳ της σκηνης αὐτȣ. ἀντι τȣ, ὡς ἐν ἀποκρυφῳ. ȣ̓τω, φησι, πολλα ζητησαντες περι ἐμȣ οἱ πολεμιοι ȣ̓χ εὑρον με, τȣ θεȣ με σκεπαζοντος. και ȣ̓τω το, ἐκρυψε με.

Και νυν ἰδȣ ὑψωσε την κεφαλην μȣ ἐπ' ἐχθρȣς μȣ· ἐκυκλωσα και ἐθυσα ἐν τῃ σκηνῃ αὐτȣ θυσιαν ἀλαλαγμȣ, κ. τ. ε.] Εἰ ὁ κυκλωσας θυει. θυσια δε ἐϛι πνευμα συντετριμμενον· ὁ συντριψας την ἑαυτȣ ψυχην κυκλῳ αὐτην πεποιηκε σχημα γωνιας μη ἐχȣσαν ἐπιδεχομενην φθοραν, και την ἀφροσυνην αὐτην, ἡ, φησι

Σολο-

autem perfectionem ſignificari. Nemo igitur, cum ipſi dies malus imminet, in domo Dei eſſe poteſt: ſed in umbra abſconditur, quod is, qui a malo liberat, profectum ejus protegat. Qui enim adhuc agunt pœnitentiam, perfectionem habere nequeunt. Poſſunt etiam mala hic intelligi adverſitates: abſconditum autem tabernaculi ejus diſciplina, qua etiam proficimus. Atque alia quidem ſunt manifeſta, alia vero myſtica. Deus itaque non ſuperficie tenus proficientem protegit. Dixit tabernaculum ejus, quoniam non omnis profectus ſecundum Deum eſt, hunc autem profectum excepit petra perfectionis. Profectui reſpondet verbum *abſcondit;* perfectioni vero *exaltavit.* Poſſis etiam tabernaculum intelligere, vitæ inſtitutum ſecundum legem & Prophetas, in quo, id eſt, in ſenſu myſtico, abſcondit Deus eum, quem inſtruit, exaltans ipſum in petra, id eſt, in Chriſto.

Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum, &c.] Tabernaculum Chriſtum vocat, in quo Deus habitavit. *In ſole* enim, inquit, *poſuit tabernaculum ſuum.* Sol autem juſtitiæ Dominus eſt. Etenim de templo dicit. Hoc enim, inquit, tabernaculum protectioni mihi & auxilio fuit. Nam cum oraſſet in tabernaculo Dei, & panes benedictionis accepiſſet, manus hoſtium effugit, quando Doeg regiarum mularum paſtor ipſius fugam Sauli manifeſtavit. *Protexit me in abſcondito tabernaculi ſui.* Loco illius, tanquam in abſcondito. Sic, inquit, cum multum me quæſiiſſent inimici, non invenerunt me, quippe quem Deus protegebat. Sicque accipiendum eſt illud: *Abſcondit me.*

Et nunc exaltavit caput meum ſuper inimicos meos: circuivi, & immolavi in tabernaculo ejus hoſtiam vociferationis, &c.] Si qui circuit, ſacrificat, ſacrificium autem eſt Spiritus contritus: qui conterit animam ſuam, circulum eam facit, qui ab augulari figura corruptibili procul abeſt, nec non ab ipſa inſipientia, quam Salo-

mon

Σολομον, ταις γωνιαις παρεδρευει· και το, κατελθον ἐπι τους παιδας Ιωβ πυρ των τεσσαρων ἡψατο γωνιων του οἰκου.

Σοι εἰπεν ἡ καρδια μου, ἐξεζητησα το προσωπον σου, το προσωπον σου κυριε ζητησω, κ. τ. ε.] Οταν το προσωπον τινος το προσωπον του κυριου ζητησει, τοτε ἀνακεκαλυμμενως την δοξαν κυριου κατοπτριζεται, και γενομενος ἰσαγγελος, δια παντος ὀψεται το προσωπον του ἐν οὐρανοις πατρος.

Του αὐτου.] Δι' ὡν καθαιρει τις ἑαυτον δεικνυσι ζητων το προσωπον του θεου, ὁπερ οἱ ἀγγελοι δια παντος λεγονται βλεπειν.

Οτι ὁ πατηρ μου και ἡ μητηρ μου ἐγκατελιπον με, κ. τ. ε.] Μακαριος ὁ ἐγκαταλειφθεις ὑπο του διαβολου, και της συζυγου αὐτου κακιας, ἐξ ἡς τικτει τους παρανομους τουτου υἱους· ὡσπερ Παυλος δια του εὐαγγελιου γεννα τους Γαλατας, οὑτω και δια της κακιας ὁ διαβολος γεννα τους πονηρους. της συμφορας, φησιν, ἐπισασης μοι νυν, και της τοσουτων πολεμιων ἐφοδου, οὐδε πατηρ ἀν με ὠφελησαι, οὐδε μητηρ, αὐτος δε ἀντι παντων ὠφθης μοι βοηθος.

Νομοθετησον με κυριε την ὁδον σου, και ὁδηγησον με ἐν τριβῳ εὐθειᾳ, κ. τ. ε.] Ορα τον ἐν τῳ νομῳ Μωσεως, και γραμματι, ὡς οὐκ ὀντα ἐν ὁδῳ κυριου, νομοθετηθηναι εὐχομενον τη ὁδῳ του κυριου.

Ανδριζου, και κραταιουσθω ἡ καρδια σου, κ. τ. ε.] Ανδριζου, τουτεσιν ἀνδρειαν ἀναλαβε, μη κατ' ἰσχυν σωματος, ἀλλα κραταιουμενης της καρδιας σου. οὑτω γαρ ὑπομειναι τον κυριον δυνηθηση.

Του αὐτου.] Ανδρεια καρδια και ψυχη ἐσιν, ἡ μη ἐχουσα λογισμους ἀκαθαρτους, και δογματα ψευδη.

ΨΑΛΜΟΣ κζ.

Προς σε κυριε κεκραξομαι, ὁ θεος μου μη παρασιωπησης ἀπ' ἐμου, κ. τ. ε.] Των προς τον θεον βοωντων και ἀναφεροντων τας εὐχας, εἰ μεν τα ἐπιγεια τις αἰτει, ἐσιν ἡ φωνη αὐτου βραχεια· εἰ δε τα ἐπουρανια τις

αἰτει,

lomon *in angulis ſedere* dicit: quod etiam confirmatur ex hoc: *Deſcendens vero ignis ſuper filios Job tetigit quatuor angulos domus.*

Tibi dixit cor meum, exquiſivi faciem tuam, faciem tuam Domine requiram, &c.] Quando facies alicujus faciem Domini requirit, tunc ſine velo gloriam Domini intuetur, & æqualis angelis effectus, ſemper videt faciem Patris, qui in cœlis eſt.

Ejusdem.] Per quæ ſeipſum quispiam expurgat, oſtendit, ſe quærere Dei faciem, quam ſemper intueri angeli dicuntur.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, &c.] Beatus eſt, qui a diabolo derelinquitur & conjuge ejus malitia, ex qua filios iniquitatis parit. Quemadmodum Paulus per evangelium Galatas genuit, ſic per malitiam diabolus generat malos. In hac, inquit, ingruente in me calamitate & impetu inimicorum neque pater neque mater mihi præſto fuiſſent, ſed tu loco omnium mihi auxiliator fuiſti.

Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in ſemitam rectam, &c.] Vide eum, qui in lege Moyſis & in litera eſt, ac ſi non ſit in via Domini, orare, ut lex ſibi ponatur in via Domini.

Viriliter age, & confortetur cor tuum, &c.] Viriliter age, id eſt, virilem animum aſſume, non ſecundum robur corporis, ſed ſecundum vires cordis tui: ſic enim Dominum poteris ſuſtinere.

Ejusdem.] Cor virile etiam anima eſt, quæ impuris cogitationibus & falſis dogmatibus non eſt imbuta.

PSALMUS XXVII.

A*d te Domine clamabo, Deus meus ne ſileas a me, &c.*] Ex iis, qui clamant ad Deum & emittunt preces, ſi quis terrena petit, ejus vox brevis & exilis eſt. Si autem cœleſtia petit, clamat. Unde frequenter in

αἰτει, βοᾳ. ὅθεν πολλακις λεγεται ἐν ταις γραφαις την των ἁγιων ὅτι προς τον Θεον ἐκεκραξαν. πειρασθω τοινυν ἑκαστος εὐχεσθαι τῳ θεῳ κεκραγως και παραδοξοτερον ἰσως κεκραγως. εἰσελθων εἰς το ταμειον αὐτου κλειει την θυραν, και οὑτως κεκραγε προς τον Θεον. μη παρασιωπησης ἀπ᾽ ἐμου. Θεος ἀναγεγραπται λελαληκεναι προς Μωυσεα, και προς Ααρων, και προς Ιησουν τον του Ναυη. τοιουτοι γαρ ἠσαν ἱνα λαλη προς αὐτους ὁ θεος. και θεια των προφητων, ὁτε ὁ λαος ἠν του θεου, οὐκ ἐσιωπα. και μη νομισωμεν, ἐξωθεν ἡμιν λαλειν τον Θεον· ἀλλα γαρ τα ἀναβαινοντα ἡμων ἐπι την καρδιαν ἁγια ἐκεινα ἐστιν ἁ λαλει ἡμιν ὁ θεος. οὑτως ἀκουε του, ἐλαλησεν ὁ θεος προς τον δεινα. ὁτι δε τουθ᾽ οὑτως ἐχει, ἀκουε της γραφης αὐτης μαρτυρουσης· μακαριος ἀνηρ οὑ ἐστιν ἀντιληψις αὐτου παρα σου κυριε, ἀναβασεις εἰς την καρδιαν αὐτου· ἐχομεν ἀλλην ἀκοην ἀκουουσαν λογου Θεου. Θεια ἐστιν ἡ αἰσθησις ἐκεινη ἡ ὑπο παρα Σολομωντι ὀνομαζομενη, ἡ ἀκουουσα λογου θεου, ἀνακεκραμενη αὐτῳ και ἡνωμενη. ὁ Θεος οὐν μου, φησιν, μη παρασιωπησης ἀπ᾽ ἐμου, και ὁμοιωθησομαι, φησιν, τοις καταβαινουσιν εἰς λακκον. οὐδενα των ἁγιων οἰδαμεν λακκον ὀρυξαντα, ἀλλ᾽ εἰποτε ἁγιος χρειαν ἐσχεν ὑδατος, φρεαρ ὠρυξεν. και Σολομων ἐντελλεται ἀπο φρεατων πινειν. ὁ δε προφητης ἀπειλει τοις πινουσιν ἐκ λακκου, λεγων ὡς ἐκ προσωπου του Θεου· ἐμε ἐγκατελιπον πηγην ὑδατος ζωντος, και ὠρυξαν ἑαυτοις λακκους συντετριμμενους. μηποτε οὐν παρασιωπησης ἀπ᾽ ἐμου και ὁμοιωθησομαι τοις καταβαινουσιν εἰς λακκον. ἀλλ᾽ ὁπως ἰδωμεν τινες οἱ καταβαινοντες εἰς λακκον, ἡ ἱερα γραφη τα Θεια λεγει εἰναι θερμα, τα δε της ἁμαρτιας και της ὑλης πραγματα ψυχρα. ἐκει οἰκει και ὁ πολεμιος των ἀνθρωπων δρακων ὁς ὠνομασθη ψυχρος. οὐδεν γαρ των ἐπι γης, ζωον ἐστι ψυχρον ὡς ὁ δρακων. πασα οὐν ἁμαρτια ψυχρα ἐστι, τα δε Θεια, ὡς ἐοικε, Θερμα. ὁ ποιων τους ἀγγελλους αὐτου πνευματα και τους λειτουργους αὐτου πυρος φλογα· και, πυρ ἠλθον βαλειν ἐπι την γην· και, τῳ πνευματι ζεοντες. πως δε οἱ ἁμαρτωλοι παρα λακκοις εἰσιν, ἀκουε. ἐν τη ἐξοδῳ γεγραπται·

ſcripturis ſancti ad Deum clamaſſe dicitur. Conetur igitur unusquisque Deum orare cum clamore, & dicam, quo inſolito clamore. Ingreditur quis in cubiculum, & claudit oſtium, ac ſic clamavit ad Deum. *Ne ſileas a me.* Scriptum eſt Deum Moyſi, Aaroni & Jeſu Nave loquutum eſſe. Digni enim erant, quibus Deus loqueretur. Per Prophetas quoque loquutus eſt, quandiu populus Dei ſtetit. Nec putemus Deum exterius nobis loqui: nam ſanctæ illæ cogitationes, quæ cor noſtrum ſubeunt, verba ſunt ac voces, quibus loquitur nobis Deus. Sic accipe, quando dicitur Deus ad hunc vel illum loquutus. Quod hoc ita ſe habeat, ſcriptura teſtatur: *Beatus vir, cujus eſt auxilium abs te Domine, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* Habemus autem & alium auditum, quo verbum Dei auditur. Divinus eſt ſenſus ille, qui ſic apud Salomonem nominatur, qui audit verbum Dei, & ei admiſcetur ac conjungitur. *Deus meus*, inquit, *ne ſileas a me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum.* Neminem ſanctorum lacum fodiſſe, novimus. Si quando autem viro ſancto aqua opus fuit, puteum fodit. Salomon e puteis bibere jubet; Deus vero per Prophetam iis, qui de lacu bibunt, minatur dicens: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi lacus confractos. Ne* igitur *ſileas a me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum.* Verum ut ſciamus, quinam in lacum deſcendant, ſacra ſcriptura divinas res, calidas; quæ autem materia & peccato infectæ ſunt, eas frigidas appellat. Ibi hominum hoſtis Draco inhabitat, qui frigidus nuncupatus eſt. Nullum enim terreſtrium animalium perinde frigidum eſt, atque draco. Omne igitur peccatum frigidum eſt; res autem divinæ, ut videtur, fervidæ ſunt. Ait enim: *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* Et, *Ignem veni mittere in terram.* Et illud: *Spiritu ferventes.* Quomodo autem peccatores apud lacus ſint, audi. In Exodo ſcriptum eſt: *Interfecit Deus ab omni*

primoge-

γραπται· απεκτεινεν ὁ θεος απο πρωτοτοκου Φαραω ἐκ καθηται ἐπι του θρονου ἑως πρωτοτοκου της αἰχμαλωτιδος της ἐν τῳ λακκῳ. οὑτως οἱ καταβαινοντες εἰς λακκον ἁμαρτωλοι εἰσιν και αἰχμαλωτοι· ἀλλ᾽ ὁ ἀγαθος θεος και τουτους καλει και κηρυσσει αὐτοις ἀφεσιν. πνευμα γαρ κυριου ἐπ᾽ ἐμε, οὗ ἑνεκεν ἐχρισεν με, εὐαγγελισασθαι πτοχοις ἀπεσταλκεν με, κηρυξαι αἰχμαλωτοις ἀφεσιν και τυφλοις ἀναβλεψιν.

Εἰσακουσον κυριε της δεησεως μου ἐν τῳ δεεσθαι με προς σε, ἐν τῳ αἰρειν με χειρας μου προς ναον ἁγιον σου, κ. τ. ε.] Εἰ ναος ἐστιν ὁ ἐχων θεον, ὁ θεος δε ἦν ἐν Χριστῳ κοσμον καταλλασσων ἑαυτῳ, ναος ἀρα ἐστιν ἁγιος ὁ Χριστος προς ὃν αἰρει τις και ὑψοι την ἑαυτου ψυχην δια των ἀρετων.

Του αὐτου.] Εμοι δοκει διαφερειν εὐχη δεησεως, και δοκει μοι ὁ ἀποστολος πλειονα ὀνοματα εἰς ταυτην την διαφοραν διατιθεσθαι λεγων· παρακαλω πρωτον παντων ποιεισθαι δεησεις, προσευχας, ἐντευξεις, εὐχαριστιας, μειζονα λεγων ὡς ἐμοι δοκει της δεησεως την προσευχην, και τουτων την ἐντευξιν, παντων δε την εὐχαριστιαν. εἰποιμ᾽ ἀν οὖν ὁτι του ἐτι ἐνδεους, και οἷς ἐτι ἐνδει τινα, τουτων ἐστιν ἡ δεησις. ὁτε δε το ἀξιωμα του θεου νοησας αἰτω τι παρα του θεου, τοτε προσευχομαι· ὁταν δε φιλος ἐπι πλειον γενομαι, τοτε εὐχαριστω τῳ θεῳ. ἐν τῳ αἰρειν με χειρας προς ναον ἁγιον σου. πολλακις ἐλεγομεν περι της ἐπαρσεως των χειρων. ἐπηρεν Μωυσης τας χειρας και κατισχυσεν ὁ Ισραηλ· ὁτε δε καθηκε τας χειρας, κατισχυσεν ὁ Αμαληκ· και, ἐπαιροντες ὁσιους χειρας χωρις ὀργης και διαλογισμου. και, ἐπαρσις των χειρων μου θυσια ἑσπερινη. εἰποιμι ἀν οὖν ὁτι αἱ χειρες ἡμων εἰσιν αἱ κατα θεοσεβειαν πραξεις. ἐαν θησαυριζωμεν ἐν οὐρανοις, ἐχομεν τας χειρας ἐπηρμενας προς τον θεον, και νικωμεν τον ἐχθρον· ὁταν δε ἡμων αἱ χειρες κατω γενωνται ἀναγκη ἡμας νικασθαι. ὁταν οὖν ἐπαιρω τας χειρας μου προς τον θεον, και δια των χειρων της ψυχης ὑψωμαι προς αὐτον, νικαται ὑπ᾽ ἐμου ὁ Αμαληκ,

primogenito Pharaonis, qui ſedebat in throno usque ad primogenitum captivæ, quæ erat in lacu. Sic ergo, qui in lacum deſcendunt, ſunt peccatores & captivi, ſed benignus Deus hos etiam vocat, atque illis prædicat libertatem. *Spiritus* enim *Domini ſuper me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus miſit me, prædicare captivis libertatem, & cæcis viſum.*

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum, &c.] Si templum eſt, qui habet Deum, Deus autem erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, ſanctum utique templum eſt Chriſtus, ad quem elevat & extollit quis animam ſuam per virtutes.

Ejusdem.] Differunt inter ſe, ut mihi videtur, oratio & deprecatio. Atque etiam Apoſtolus plura ſimul nomina hoc diſcrimine poſuiſſe videtur dicens: *Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones*, obſecratione, ut arbitror orationem, oratione poſtulationem, his vero omnibus gratiarum actionem majorem conſtituens. Dixerim igitur, indigentis & eorum, quibus aliqua deſunt, eſſe obſecrationem. Cum vero intellecta jam Dei dignitate aliquid peto a Deo, tunc oro. At cum meipſum in illius amiciciam prorſus inſinuavero, tum Deo gratias ago. *Dum extollo manus meas ad templum ſanctum ſanctum tuum.* Sæpe de manuum elevatione verba fecimus. Moyſes manus extulit, & Iſrael victor evaſit. Cum vero manus depoſuit, prævaluit Amalek. Et, *Levantes puras manus ſine ira, & diſceptatione.* Et illud: *Elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Dixerim igitur manus noſtras eſſe noſtras pietatis actiones. Si theſaurum in cœlis congregemus, ſublatas ad Deum manus habemus, & hoſtem ſuperamus. Si autem manus noſtræ demiſſæ fuerint, vinci nos neceſſe eſt. Cum igitur ad Deum elevavero manus meas, & per manus animæ ad ipſum

λιπ, και ὐδαμȣ ἐςιν. ὑκȣν δει ἐπαιρειν χειρας προς ναον ἁγιον τȣ Θεȣ. ὁ ναος δε τȣ Θεȣ, δοξα ἐςι τȣ Θεȣ.

Μη συνελκυσῃς με μετα ἁμαρτωλων, και μετα ἐργαζομενων ἀδικιαν μη συναπολεσῃς με, κ. τ. ε.] Εἰ ἐφ᾽ ἡμιν ἑκατερον, τι των ἀγαθων Θεῳ την αἰτιαν ἀνεθηκεν; ἀλλ᾽ ὁτι ὁςε συνελκει προς τȣς τοιȣτȣς Θεος τον σωσαι δυναμενον; τοιγαρȣν τελωνων φιλος ἠκȣσεν ὁ σωτηρ, μηδεν ἐξ ἐκεινων βλαπτομενος. τοιαυτην ἀν ἐξῃ ἀναλαβειν αἰτει. ἰσως δε τȣς παναμαρτωλȣς παραιτειται, ὁποιȣς ἐπαγει τȣς ὁ μη φρονȣσι λαλȣντας. εἰ γαρ και μετα πορνης γεγονε ὁ σωτηρ, ἀλλ᾽ φθονȣσης εἰρηνικα και τȣναντια λογιζομενης.

Τȣ αὐτȣ.] Τις χρεια ταυτα λεγεσθαι; ἠτοι γαρ ποιεις την ἀνομιαν, και συναπολλει σε, και ματην λεγεις ταυτα προς Θεον· ἠ ὐδεν ποιεις ἀνομον, και ὐκ ἀπολλυει ὁ Θεος· ὁ Θεος γαρ ὐχ ὑτως ἀδικος ἐςι. τολμωμεν ὠ ἀπο τȣ εὐαγγελιȣ, και λεγομεν, ὁτι ὁ Θεος συνελκει τον δικαιον μετα ἁμαρτωλων, συνελκει τον δικαιον δια τȣς ἁμαρτωλȣς, και τȣς ἐργαζομενȣς την ἀνομιαν, ἱνα σωθωσιν. οἱ δε μη εἰδοτες τȣτο τὸ μυςηριον, ἐνεκαλȣν τῳ Ιησȣ, λεγοντες· ἐσθιεις και πινεις μετα των ἁμαρτωλων. αὐτος δε μακραν ἠν της ἀπ᾽ αὐτων βλαβης, προς το και ὠφελειν αὐτȣς. ὑτω και εἰ τις Χριςȣ μιμητης τȣτο ποιει. ἐαν μεντοιγε τις μη παρεσκευασμενος ᾐ, μηδε δυναμιν ἐχων, ἐμβαλληται εἰς τοσȣτον κινδυνον, ὡςε γενεσθαι μετα ἁμαρτωλων και των ἐργαζομενων την ἀνομιαν, ὐτε ἐκεινȣς ὠφελησει, και ἑαυτον προσαπολεσει. τοιγαρȣν και ἐνθαδε ὁ προφητης παρασκευαζειν ἑαυτον βȣλεται, ὡςε δυνασθαι μεν εἰναι μετα ἁμαρτωλων και ἐργαζομενων ἀνομιαν, μη συνελκυσθηναι δε αὐτοις. ἰσως δε και τȣς τα ἀνιατα ἁμαρτανοντας παραιτειται, τȣτο λεγων. και γαρ προσεθηκε· των λαλȣντων εἰρηνην μετα των πλησιον αὐτων, κακα δε ἐν καρδιαις αὐτων.

σφοδρα

ſublatus fuero, Amalec a me vincitur, & nullibi reperitur. Itaque elevare manus oportet ad templum ſanctum Dei. Porro templum Dei gloria ejus eſt.

Ne ſimul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me, &c.] Si in nobis hoc utrumque ſitum eſt, cur bonorum Deo cauſam tribuit? An quod interdum ad ejusmodi homines ſimul trahit Deus eum, quem ſalvare poteſt? Quapropter publicanorum amicus dictus eſt Salvator, cum alioquin nihil ab illis detrimenti caperet. Hunc igitur habitum, ut induat, expoſcit. Fortaſſe vero magnorum peccatorum, quales inducit eos, qui, quæ non ſentiunt, loquuntur, conſortium deprecatur. Nam licet Salvator cum meretrice fuerit, at illa pacifica & contraria cogitabat.

Ejusdem.] Quid opus eſt hæc dicere? vel enim facis iniquitatem, & ſimul hæc perdit te, atque hæc fruſtra Deo dicis; vel nihil committis iniqui, & nequaquam perdit te Deus. Neque enim Deus tam injuſtus eſt. Audemus itaque ex Evangelio, & diſcimus, Deum ſimul trahere juſtum cum peccatoribus, ſimul trahere juſtum propter peccatores, & operantes iniquitatem, ut ſalvi fiant. Qui autem myſterium hoc non noverant, arguebant Jeſum dicentes, *Manducas, & bibis cum peccatoribus.* Ipſe autem multum aberat, ut ab ipſis detrimentum caperet. Quin etiam ipſis proderat. Sic etiam contingit, cum quiſpiam Chriſti imitator hoc facit. Si quis autem imparatus & imbecillis in tantum periculum ſe conjiciat, ut cum peccatoribus & operantibus iniquitatem converſetur, neque ipſis proderit, & ſeipſum perdet. Propheta igitur hic vult ſeſe præmunire, ut poſſit quidem cum peccatoribus & iniquitatem operantibus verſari, neque tamen cum illis ſimul trahi. Fortaſſis vero peccatores, qui ea, quæ curari nequeunt, admittunt, deteſtatur, cum hoc dicit. Nam addidit: *Qui loquuntur*

σφοδρα γαρ ἀσεβεις, ὁτι ὐτε ὡς φιλοι διακεινται, ὐτε ὡς ἐχθροι λαλȣσιν, ἀλλ' ἐχȣσι μεν την ἐχθραν ἐν ἑαυτοις, λογοις δε ειρηνικοις ὑποκρινονται φιλιαν. των δε τοιȣτων ἀνθρωπων μιαρωτερον ȣκ ἐςι. τȣς ȣν τοιȣτȣς ὁ δικαιος παραιτειται. ὁρατε γαρ ὡς και ὁ σωτηρ ἡμων μετα ἁμαρτωλων ἐγενετο και μετα πορνης, ȣ μεντοι λαλȣσης μεν ειρηνικα, κακα δε ἐχȣσης ἐν τη καρδια ἑαυτης. ἡ εὐχεται λεγων· ἐπει παντως τῳ ἀδικȣντι ἀπωλεια ἑπεται, δικαιοσυνην παρεχων μοι, μη ἐασης με ἐν ἀδικια γενεσθαι, ὁπως μη ἀπολωμαι μετα των ἐργαζομενων αὐτην.

Δος αὐτοις κυριε κατα τα ἐργα αὐτων και κατα την πονηριαν των ἐπιτηδευματων αὐτων, κ. τ. ἑ.] Αἰτει αὐτȣς κακωθηναι δια παιδειας, ὁπως ἀν παυσωνται πλημμελȣντες. ἐργα δε λεγει τα κρυπτα· κακα γαρ ἐν ταις καρδιαις ἐλαλȣν.

Τȣ αὐτȣ.] Διδασκομεθα ὑπο τȣ λογȣ ἀποθεσθαι παντα τα ἁμαρτηματα· εἰ γαρ ȣκ ἐσμεν καθαροι, δει ἡμας κολασθηναι, ἱνα παιδευθωμεν. κατα τα ἐργα των χειρων αὐτων, φησι, δος αὐτοις· ὡσει ἐλεγε. κατα τα κρυπτα των ἐργων ἀποδος το ἀνταποδομα αὐτων αὐτοις. ὁ διορατικος ἐπιςημονικως τοις πραγμασι προσερχομενος, ὡς βλαπτικα τα φαυλα ἀποςρεφεται, αἱρȣμενος τα ἀγαθα, ὠφελιμα ὀντα. ὁ δε φαυλος ἡδονη θελγομενος, ἐργαζεται τα κακα, ȣχ ὁρων αὐτων το βλαβερον. ἐπει ȣν λογικως ȣκ αἰσθανεται των βλαβερων, εὐχεται ὁ ἁγιος ἀποτισαι αὐτῳ κατα τα ἐργα αὐτȣ ἐπιπονα, ὁπως ἀν δια τȣς πονȣς ἀποςραφη τα κακα, αἰτια κολασεως αὐτῳ γεγενημενα.

Ὁτι ȣ συνηκαν εἰς τα ἐργα κυριȣ, και εἰς τα ἐργα των χειρων αὐτȣ, κ. τ. ἑ.] Ἐργα μεν κυριȣ ταχα ἐςι τα νοητα, ἐργα δε χειρων αὐτȣ τα αἰσθητα νομιζω. ȣχι ἡ χειρ μȣ, φησιν, ἐποιησε ταυτα παντα; ἡ ταχα ἐργα μεν κυριȣ αἱ ἀρεται, ἐργα δε χειρων αὐτȣ, οἱ λογοι των γεγονοτων. καθελεις αὐτȣς και ȣ μη οἰκοδομη-

pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. Valde enim impii ſunt, quia nec ut amici affecti ſunt, neque ut inimici loquuntur; ſed continent quidem inimicitiam in ſeipſis, verbis autem pacificis ſimulant amicitiam. Iſtius modi autem hominibus nihil eſt deteſtabilius. Tales itaque vir juſtus averſatur. Videte enim, quomodo etiam Salvator noſter cum peccatoribus quidem converſatus fuerit, & cum meretrice, ſed non cum tali, quæ loqueretur quidem pacifica, mala autem in corde ſuo haberet. Vel precatur dicens: cum inique agentem omnino ſequatur interius; juſtitiam mihi præbens, ne permittas me verſari in iniquitate, ne ſimul pereəm cum iis, qui illam operantur.

Da illis Domine ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinventionum ipſorum, &c.] Poſtulat per diſciplinam illos affligi, ut peccare deſiſtant. Opera vero occulta dicit: nam mala in cordibus loquebantur.

Ejusdem.] Docemur his verbis peccata omnia deponere. Si enim non ſumus puri, oportet nos puniri, ut corrigamur, *Secundum opera*, inquit, *manuum eorum tribue illis*, quaſi dicat: ſecundum opera ipſorum occulta, redde retributionem eorum ipſis. Qui perſpicax eſt, & prudenter res aggreditur, is prava tanquam noxia averſatur, eligens bona, quæ utilia ſunt. Improbus vero voluptate allectus, operatur mala, non conſiderans, quam noxia ſint. Cum itaque ratione non percipiat, quid in eis ſit noxium, rogat vir ſanctus ſecundum opera ſua retribui ſibi ea, quæ moleſta ſunt, ut vel ob moleſtias mala fugiat, quæ ſupplicii ipſi cauſa fuerint.

Quoniam non intellexerunt in opera Domini, & in opera manuum ejus, &c.] Opera Domini forte ſunt, quæ intellectu percipiuntur, opera autem manuum ejus arbitror eſſe ea, quæ ſub ſenſus cadunt. *Nonne*, inquit, *manus mea fecit hæc omnia?* Vel forte opera Domini ſunt virtutes, opera autem manuum ejus ſunt rerum

δομησεις αὐτȣς. Καθελει κυριος τας ἑξεις τας πονηρας και ȣ̓ μη ἑτι συγχωρησει τοις οἰκοδομȣσιν οἰκοδομησαι αὐτας.

Και ἀνεθαλεν ἡ σαρξ μȣ, κ. τ. ε.] Σαρκα μεν ὠνομασε την ψυχην δια το κεκολλησθαι αὐτην τῃ σαρκι, κατα το· ὀψεται πασα σαρξ το σωτηριον τȣ Θεȣ ἡμων. ἡ ταχα ἡ αἰσθητη θαλλει σαρξ ἀποθεμενη τα παθη.

Σωσον τον λαον σȣ, και εὐλογησον την κληρονομιαν σȣ, ται ποιμανον αὐτȣς, και ἐπαρον αὐτȣς ἑως τȣ αἰωνος, κ. τ. ε.] Κληρονομιαν νυν λεγει την κληρονομȣσαν αὐτον φυσιν λογικην.

Τȣ αὐτȣ.] Αυτος ὁ χριςος ἡμας ποιμανει τȣς εἰς αὐτον πεπιςευκοτας, πεμψας ἀντ᾽ αὐτȣ και ὡς αὐτον τον παρακλητον ὁ ἐςι το πνευμα της ἀληθειας. και μην και ἐπαιρει ἀπο των γηινων, τȣτεςιν ὑψηλȣς ἀποφαινει εἰς τȣς μελλοντας και ἀτελευτητȣς αἰωνας.

ΨΑΛΜΟΣ κή.

Ενεγκατε τῳ κυριῳ υἱοι Θεȣ, κ. τ. ε.] Παυλος ὁ ἁγιος υἱος θεȣ γεγονε δια τȣ εὐαγγελιȣ· ἐγεννα δε και αὐτος υἱȣς και προσηγε τῳ Θεῳ. υἱȣς καλει τȣς πολλης τυχοντας παρα τȣ Θεȣ κηδεμονιας, και σωθεντας παραδοξως, ὡν ὁ Θεος ἐφεισατο ȣ̔τως ὡς υἱων.

Ενεγκατε τῳ κυριῳ υἱȣς κριων, κ. τ. ε.] Ο συναγων τα διεσκορπισμενα προβατα χριςȣ, και ἐπιςρεφων τα πεπλανημενα, και εὑρισκων τα ἀπολωλοτα, ȣ̔τος φερει τῳ κυριῳ υἱȣς κριων· και ὁ ποιων ὁπως ἰδωσιν οἱ ἀνθρωποι τα καλα ἐργα αὐτȣ, και δοξασωσι τον ἐν ȣ̓ρανοις πατερα. φερει δε τῳ κυριῳ δοξαν και ὁ ἐν λογῳ σοφιας Θεολογων. τιμην δε φερει κυριῳ, ὁ μη ἐκ λυπης, ἡ ἐξ ἀναγκης ἐλεων πτωχον, και ἐν τȣτῳ δανειζει Θεῳ. το γαρ τιμαν ἰδιως και ἐπι τȣτων ἐν τῃ γραφῃ τετακται, ὡς δηλον ἐκ τȣ· χηρας τιμα, τας ὀντως χηρας· και, τιμα τον πατερα και την μητερα. αὐλη δε ἁγια, ἡ ἐκκλησια.

Φωνη

factarum rationes. *Deſtrues illos, & non ædificabis eos.* Deſtruit Dominus malos habitus, nec permittit ædificantibus ut ipſos inſtaurent.

Et refloruit caro mea, &c.]. Carnem vocavit animam, quod carni adhæreat, juxta illud: *Videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri.* Vel forte ſenſilis caro refloreſcit, cum affectus depoſuit.

Salvum fac populum tuum, & benedic hereditati tuæ, & rege eos & extolle illos usque in æternum, &c.] Hereditatem vocat rationabilem naturam, quæ ipſius heres facta eſt.

Ejusdem.] Ipſe Chriſtus paſcit nos, qui in ipſum credidimus, mittens pro ſe & tanquam ſe Paraclitum Spiritum veritatis. Quin & extollit nos a terrenis, id eſt ſublimes facit in futura & infinita ſæcula.

PSALMUS XXVIII.

Afferte Domino Filii Dei, &c.] Paulus ſanctus filius Dei per Evangelium factus eſt. Genuit autem & ipſe filios, & attulit Deo. Filios vocat de quibus ingens cura eſt Deo, qui mirabiliter ſalutem ſunt adepti, & quibus Deus tanquam filiis pepercit.

Afferte Domino filios arietum, &c.] Qui colligit diſperſas Chriſti oves, & errantes reducit, perditasque reperit, is affert Domino filios arietum: quod item facit, qui ita vitam inſtituit, ut videant homines opera ejus bona, & glorificent patrem, qui in cœlis eſt. Affert etiam Deo gloriam, qui de Deo ſapienter loquitur & ſentit. Honorem vero Domino affert, qui non ex triſtitia vel ex neceſſitate pauperi dat eleemoſynam, & in ipſo fœneratur Deo. *Honorare* enim proprie etiam hoc ſenſu in ſcriptura ponitur, uti manifeſtum eſt ex his verbis: *Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt;* & iſtis: *Honora patrem & matrem.* Aula autem ſancta eſt Eccleſia.

Φωνη κυριȣ ἐπι των ὑδατων, κ. τ. ε.] Φωνη μεν κυριȣ ἁπλως ἐπι των ὑδατων, αὐτος δε ὁ κυριος ἐπι ὑδατων πολλων. λογικας δε φυσεις νυν σημαινει τα ὑδατα. γενηθητω, φησι, το ϛερεωμα ἐν μεσῳ τȣ ὑδατος, και ἐϛω διαχωριζον.

Και λεπτυνει αὐτας ὡς τον μοσχον τον λιβανον, κ.τ.ε.] μοσχος λιβανȣ ὁ πονηρος ἐνωπιον κυριȣ παντοκρατορος τραχηλιασας και ἀπορριψας τον εὐαγγελικον ζυγον, Θεος εἰναι βιαζομενος.

Φωνη κυριȣ διακοπτοντος φλογα πυρος, κ. τ. ε.] Η φωνη κυριȣ σβεννυσι τα πεπυρωμενα βελη τȣ πονηρȣ· ἡτις ἐϛι διδασκαλια πνευματικη προς σοφην πολιτειαν ἐκκαλȣμενη τον πεπιϛευκοτα τῳ Χριϛῳ.

Φωνη κυριȣ συσσειοντος ἐρημον και συσσεισει κυριος την ἐρημον Καδης, κ. τ. ε.] Εγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριȣ· ἐρημος ἐϛι ψυχη λογικη ἐϛερημενη Θεȣ.

ΨΑΛΜΟΣ κθ'.

Εἰς το τελος, ψαλμος ᾠδης τȣ ἐγκαινισμȣ τȣ οἰκȣ τȣ Δαυιδ, κ. τ. ε.] Οἰκοδομει μεν οἰκον βιος ὀρθος, ἐγκαινιζει δε τȣτον γνωσις Θεȣ.

Υψωσω σε, κυριε, ὁτι ὑπελαβες με, κ. τ. ε.] Οτι ἐκ προσωπȣ τȣ Χριϛȣ λεγεται ὁ ψαλμος, δηλον ἐκ τȣ· και ἀνηγαγες ἐξ ᾀδȣ την ψυχην μȣ. δυναται δε και ἐκ προσωπȣ τȣ ἁγιȣ ταυτα λεγεσθαι, τροπικωτερον παντος ἁγιȣ ὡς ἐν ᾀδȣ γεγενημενȣ κατα τον της κακιας καιρον, και ἐκειθεν ὑπο τȣ Θεȣ ἀναχθεντος, ὁτε βοηθȣμενος ὑπο τȣ λογȣ, και ἑπομενος αὐτῳ τετελειωται. ȣδε γαρ ὑψȣν δυναται τον κυριον μη ὑπολαβοντος αὐτον αὐτȣ τȣ κυριȣ. ὁταν γαρ ὑψωθωμεν ἀπο της γης μετεωριζομενοι και ἐπαιρομενοι ὑπο τȣ ϛαυρȣ τȣ Χριϛȣ τȣ εἰποντος· ὁταν ὑψωθω, παντας ἑλκυσω προς ἐμαυτον, ὑψȣμεν τον κυριον, και αὐτον ὑψωσαντα τον πατερα, και την περι αὐτȣ ὑποληψιν, ὁσον ἐφ' ἑαυτω, ὑψηλοτατην τοις πιϛευȣσιν

εἰς

Vox Domini ſuper aquas, &c.] Vox quidem Domini ſimpliciter eſt ſuper aquas; ipſe autem Dominus ſuper aquas multas. Rationabiles naturæ hoc loco aquis ſignificantur. *Fiat*, inquit, *firmamentum in medio aquæ, & ſit dividens.*

Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, &c.] Vitulus Libani malignus eſt, qui coram Domino omnipotente cervicem attollens excutit jugum Evangelicum, & Deus haberi conatur.

Vox Domini intercidentis flammam ignis, &c.] Vox Domini exſtinguit ardentes maligni ſagittas. Vox iſta eſt ſpiritalis doctrina, quæ ad ſapientem vitæ inſtitutionem credentes in Chriſtum vocat.

Vox Domini concutientis deſertum, & commovebit Dominus deſertum Cades, &c.] *Ego vox clamantis in deſerto, parate viam Domini.* Deſertum eſt anima rationalis Deo privata.

PSALMUS XXIX.

In finem, pſalmus cantici dedicationis domus David &c.] Ædificat quidem domum vita recta, dedicat vero ſcientia Dei.

Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me, &c.] Ex perſona Chriſti dici hunc Pſalmum, ex his manifeſtum eſt: *Et eduxiſti ab inferno animam meam.* Poſſunt etiam ex perſona ſancti viri hæc dici, cum tropice ſanctus quilibet quo tempore in peccato erat, ceu in inferno fuerit, & inde a Deo eductus ſit, quando Verbi, quod ſequutus eſt, auxilio perfectus evaſit. Neque enim poteſt exaltare Dominum, niſi ab ipſo Domino ſuſcipiatur. Nam quando exaltati ſumus a terra in altum ſublati per crucem Chriſti dicentis: *Cum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipſum*, exaltamus Dominum, qui & ipſe exaltavit patrem, & quantum in ſe fuit, altiſſimam de patre notionem credentibus præbuit. Do-

εἰς τον θεον παραδεδωκοτα. διδασκει δε και τινας ἀορατυς ἐχθρυς της ἀνθρωπινης ψυχης διαφθονεισθαι τη κατα θεον αὐτης σωτηρια, ἐφεδρευειν τε και ἐπιβυλευειν αὐτη, εἰτ᾽ ἐπιτηρειν εἰπυ γενοιτο τι αὐτη σφαλμα ἡ ὀλισθος, ἡ πτωσις· ὡν εἰ τι συμβαιη περι αὐτην, τυς ἐχθρυς οἱα χαιρεσικακυς, ἐπιταθαζειν αὐτη, τυναντιον δε πασχειν διαλαμπυσης αὐτης ταις κατα θεον προκοπαις. εὐχαριςει τοινυν τω θεω ὁτι μη συνεχωρησεν τοις ἐχθροις ἐφησθηναι αὐτυ τοις κακοις, ἀνιμησατο δε αὐτον ἀναλαβων τυ πτωματος. ὑψοι δε τον κυριον μεγαλως και ὑψηλως αὐτον θεολογων, και ὁ πρεποντα θεω σωζων παρ᾽ ἑαυτω δογματα· και την ἑαυτυ δε ψυχην ἐν παση ἀρετη και φιλοσοφω βιω ἐπαιρων, τον ἐνοικυντα αὐτη ὑψοι. ὁτι ὑπελαβες με. ἀντι τυ ὑπελαβες, ὁ Ακυλας, ἀνεσωσας, φησιν. και ὑτω δε σαφης ὁ νυς, παντος τυ ὑπολαμβανομενυ ὑπο τυ θευ, ἀνασωζομενυ ἀπο της κακιας.

Κυριε ὁ θεος μυ ἐκεκραξα προς σε, και ἰασω με, κ. τ. ε.] Ταυτα μεν ὑν ἐκ προσωπυ τυ δικαιυ λεγεται. ἐαν δε ὁ σωτηρ λεγη ταυτα, ὁρα εἰ ὑτω δυναται και τυτο της πρεπυσης τυχειν διηγησεως. οἱ πιςευοντες εἰσι σωμα χριςυ και μελη ἐκ μελυς· ἐαν δε πασχη μελος ἑν, συμπασχει παντα τα μελη· και ἐαν δοξαζηται μελος ἑν, συνδοξαται παντα τα μελη. πασχει δε το ὑτος χριςυ σωμα και δειται θεραπειας. ἐπι τη ἡμετερα τοινυν θεραπεια ὑδεν ἀτοπον λεγειν προς αὐτον· κυριε ὁ θεος μυ ἐκεκραξα προς σε, και ἰασω με. και γαρ ὡς ἰδια ἁμαρτηματα ἐξομολογειται τα ἡμετερα, ὡς ἐν τω εἰκοςω πρωτω ψαλμω λεγων· μακραν ἀπο της σωτηριας μυ οἱ λογοι παραπτωματων μυ· και ἐν τω ἑξηκοςω ὀγδοω· κυριε συ ἐγνως την ἀφροσυνην μυ, και αἱ πλημμελειαι μυ ἀπο συ ὑκ ἐκρυβησαν. ἐκ προσωπυ δε τυ χριςυ ἀμφοτεροι εἰρηνται οἱ ψαλμοι.

Ψαλατε τω κυριω οἱ ὁσιοι αὐτυ, και ἐξομολογεισθε τη μνημη της ἁγιωσυνης αὐτυ, κ. τ. ε.] Επει ὑχ ὡραιος αἰνος ἐν ςοματι ἁμαρτωλυ, ὑχ ὁ τυχων προςασσεται ψαλλειν

cet autem, quosdam eſſe *inviſibiles* humanæ animæ hoſtes, qui ſalutem a Deo traditam illi invideant, illi inſidientur, & deinde obſervent, num quis ei error, lapſus, aut caſus accidat, quorum ſi quid contigerit, protinus ceu malis lætos illam irridere, econtra graviter ferre, ſi eam viderint divinis progreſſibus illuſtratam. Gratias igitur Deo agit, quod non permiſerit inimicos malis ejus delectari, ſed ipſum gratia ſua a lapſu erexerit. Is vero Dominum exaltat, qui præclare & ſublimiter de illo ſentit, ac Deo dignam apud ſe doctrinam ſervat. Item quicumque animam ſuam omnibus virtutibus prudentique ac ſapienti vita erigit, is ſimul exaltat eum, qui in ipſa inhabitat. *Quoniam ſuſcepiſti me.* Loco *ſuſcepiſti*, Aquila vertit: *Salvaſti.* Atque hoc modo ſenſus eſt manifeſtus, cum omnis, qui a Deo ſuſcipitur, a malitia præſervetur.

Domine Deus meus clamavi ad te, & ſanaſti me, &c.] Hæc ſane ex juſti perſona dicuntur. Si autem Salvatori tribuuntur, vide, num hoc modo decenter explicari queant: credentes ſunt corpus Chriſti & membra de membro. Si autem membrum aliquod patitur, univerſa ſimul membra patiuntur; & ſi membrum aliquod glorificatur, univerſa membra ſimul glorificantur. Sic vero patitur Chriſti corpus ac indiget ſanitate. Proinde nihil abſurdum eſt, ſi in ſanitate noſtra ad ipſum dicamus: *Domine Deus meus clamavi ad te, & ſanaſti me.* Nam noſtra tanquam propria peccata confitetur, ut in viceſimo primo pſalmo dicens: *Longe a ſalute mea verba delictorum meorum;* & in ſexageſimo octavo: *Domine tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea a te non ſunt abſcondita.* Ex perſona autem Chriſti uterque pſalmus dictus eſt.

Pſallite Domino ſancti ejus, & confitemini memoriæ ſanctitatis ejus, &c.] Quoniam non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, non quilibet, ſed ſancti ejus pſallere Deo jubentur, qui ſane tum ſpiritu, tum mente pſal-

ψαλλειν τῳ κυριῳ, ἀλλ' οἱ ὁσιοι αὐτȣ, οἱτινες δυνανται ψαλλειν τῳ πνευματι, ψαλλειν δε και τῳ νοϊ. δια τι δε μη ἠρκεσθη ὁ προφητης τῳ εἰπειν· ψαλατε τῳ κυριῳ οἱ ὁσιοι, ἀλλα προσεθηκεν και το· αὐτȣ, ὡς ὀντων ὁσιων ȣ̓κ αὐτȣ; φαμεν τοινυν, ὡσπερ χωρις πασης προσθηκης μονος ὁ θεος ἀγαθος ἐϛιν, ȣ̓τω χωρις πασης προσθηκης ὁσιος μονος ὁ κυριος, ὡς ἐν τῃ τȣ Δευτερονομιȣ ᾠδῃ εὑρομεν· δικαιος και ὁσιος ὁ κυριος. ὡς δε μετα προσθηκης ἐϛι δȣλος ἀγαθος, κατα το· εὖ δȣλε ἀγαθε και πιϛε, και ἀνθρωπος ἀγαθος κατα το· ὁ ἀγαθος ἀνθρωπος ἐκ τȣ ἀγαθȣ θησαυρȣ της καρδιας, και τα ἑξης· ȣ̓τω μετα προσθηκης οἱ ὁσιοι τȣ κυριȣ.

Τȣ αὐτȣ.] Ταχα δε και τȣς ὁσοι προτερον ἐν ἀκαθαρτοις διαγοντες εἰς μνημην ἠλθον μετα ταυτα της ἁγιωσυνης αὐτȣ, προτρεπει εἰς χαριϛειαν.

Τȣ αὐτȣ.] Πας ὁ μεμνημενος της τȣ θεȣ φιλανθρωπιας ἐξομολογειται αὐτῳ.

Οτι ὀργη ἐν τῳ θυμῳ αὐτȣ, και ζωη ἐν τῳ θεληματι αὐτȣ, κ. τ. ἑ.] Ωσπερ ἐκ τȣ λεγομενȣ θυμȣ κυριȣ ἐξερχεται ὀργη, ȣ̓τω και ἐκ τȣ θεληματος αὐτȣ γενναται ζωη. και εἰ ἡ ζωη την γνωσιν σημαινει· ἐγω γαρ εἰμι, φησι Χριϛος, ἡ ζωη, ἡ ὀργη την ἀγνωσιαν δηλοι· τῃ ζωῃ δε ἀντικειται ὁ θανατος· ȣ̓κȣν ἡ ὀργη τον θανατον σημαινει, την καταϛερησιν της θεωριας ἐπισημαινȣσα. καλως ȣ̓ν λεγεται το· ζωη και θανατος ἐν χειρι γλωσσης.

Τȣ αὐτȣ.] Εϛι δε ἐν τῳ ἀναθυμιωμενῳ θυμῳ ἑτοιμοτης, και ὀργη της ἀνταποδοσεως, και ζωη ἐν τῳ θεληματι προηγȣμενως ἐϛι τȣ θεȣ.

Εγω δε εἰπα ἐν τῃ εὐθηνιᾳ μȣ, ȣ̓ μη σαλευθω εἰς τον αἰωνα, κ. τ. ἑ.] Εἰτε Χριϛος φησιν, εἰτε δικαιος το· εἰπα· εἰτα μετα την ἐπι τȣτῳ ϛιγμην, ἐν τῃ εὐθηνιᾳ μȣ ȣ̓ μη σαλευθω εἰς τον αἰωνα· ἁρμοζει το μη σαλευεσθαι λεγειν ἐν εὐθηνιᾳ ὀντα. τȣ σωτηρος μεντοι, ὡς πολλακις εἰπομεν, το ἀντρωπινον τȣτο λεγει. κατα δε Συμμαχον, ἐαν ᾖ, ἐν τῃ ἠρεμιᾳ μȣ, δυναται το γαληνον και ἀταραχον της τετελειωμενης δηλȣσθαι ψυχης, ἐν ᾗ πας ὁ γενομενος, ȣ̓δαμως ἐτι περιτραπησεται. ὁ γαρ εὐθηνων πνευματικως, ȣ̓ σαλευθησεται εἰς τον αἰωνα.

Κυριε

lere poſſunt. Cur autem Prophetæ non ſatis fuit dicere: *Pſallite Domino ſancti*, ſed addidit *ejus*, quaſi ſancti reperiantur, qui non ſint ejus? Dicimus ergo, quemadmodum ſine adjectione aliqua ſolus Deus eſt bonus, ita ſine ullo additamento ſanctum ſolum eſſe Dominum, quemadmodum in cantico Deuteronomii reperimus: *Juſtus & ſanctus Dominus.* Sicut autem cum adjectione eſt ſervus bonus, juxta illud: *Euge ſerve bone & fidelis*, & homo bonus, juxta illud: *Bonus homo de bono theſauro cordis*, *&c.* ſic cum adjectione ſancti Domini dicuntur.

Ejusdem.] Fortaſſis etiam eos, qui prius in immunditia verſabantur, & poſtea in memoriam ſanctitatis ejus venerunt, provocat ad gratiarum actionem.

Ejusdem.] Omnis, qui memor eſt benignitatis Dei, confitetur ei.

Quoniam ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus, *&c.*] Quemadmodum ex indignatione Domini oritur ira, ſic etiam ex voluntate ejus generatur vita. Si autem vita ſcientiam indicat: *Ego ſum* enim, inquit Chriſtus, *vita*, ira inſcitiam denotat. Vitæ vero adverſatur mors: ira igitur mortem ſignificat, privationem nimirum contemplationis. Pulchre ergo dicitur: *Vita & mors in manu linguæ.*

Ejusdem.] Eſt autem in ferveſcente ira promtitudo, & ira retributionis, & vita præcipue eſt in voluntate Dei.

Ego autem dixi in abundantia mea, non movebor in æternum, *&c.*] Sive Chriſtus, ſive juſtus dixerit illud: *Ego dixi*; deinde poſt factam ibidem interpunctionem, *in abundantia mea non movebor in æternum*, convenit eum, qui in abundantia eſt, dicere, ſe non motum iri. Salvatoris, ut ſæpe diximus, humanitas hoc dicit. Secundum Symmachum vero, ſi dicatur, *in ſolitudine mea*, poteſt intelligi tranquillitas & animæ perfectæ imperturbatio, qua qui fruitur, nequaquam amplius commovebitur. Qui enim bonis ſpiritalibus abundat, non movebitur in æternum. *Domi-*

Κυριε ἐν τῳ θεληματι συ παρεσχυ τῳ καλλει μυ δυναμιν· ἀπεϛρεψας δὲ το προσωπον συ, και ἐγενηθην τεταραγμενος, κ. τ. ε.] Αλλος δὲ φησιν· και χριϛυ και δικαιυ ἐϛι φωνη εὐχαριϛικη. προς γαρ τῳ προειρημενῳ της θεοτητος καλλει, και δυναμεως το ἀνθρωπινον τυ χριϛυ, και πας ἁγιος κεκοινωνηκε, και μετεχει δὲ τυτων θεληματι θευ και τῳ προηγυμενῳ ἑκυσιῳ αὐτυ. ἐαν δὲ ὡς ὁ Ακυλας ἐγραψεν· ἐν τῳ ὀρει μυ, ὀρος χριϛυ την ἐκκλησιαν αὐτυ νοητεον, ὑψηλοτατην και μετεωρον ὐσαν. τυτῳ δὲ τῳ ὀρει κρατος ἀπο τυ πατρος ἐν τῃ εὐδοκιᾳ αὐτυ ἐϛι βεβαιως δοθεν. κρατει δὲ ἡ ἐκκλησια βασιλευυσα των λοιπων ἐπι γης και χριϛῳ συμβασιλευυσα. εἰ δὲ κατα τον Συμμαχον ἢ τῳ προπατορι, τις ἀν προπατωρ λεγοιτο χριϛυ ἢ τυ δικαιυ, ἢ ὁ Αβρααμ, ᾧ δυναται ἑϛαναι το κρατος τῳ γενει αὐτυ και τοις ἐνευλογυμενοις αὐτῳ πασιν ἐθνεσι πληρυμενων των θειων εὐαγγελιων;

Τυ αὐτυ.] Λεγειν δὲ και τον χριϛον προς τῳ καιρῳ γενομενον τυ παθυς το· ἀπεϛρεψας το προσωπον συ, και ἐγενηθην τεταραγμενος, ὐκ ἐϛιν ἀτοπον, ὡσπερ και ἐν τῳ εὐαγγελιῳ ὁπυ μεν φησι· θεε μυ, θεε μυ, ἱνα τι με ἐγκατελιπες; ὁπυ δὲ· νυν ἡ ψυχη μυ τεταρακται.

Τυ αὐτυ.] Τυτο το προσωπον οἱ ἀγγελοι βλεπυσι διαπαντος. εἰ δὲ κατα την σοφην γυναικα την θεκωιτιδα οἱ ἀγγελοι παντα οἰδασι τα ἐπι γης, το προσωπον τυ θευ οἱ λογοι εἰσι των ἐπι γης οἱ χαρακτηριζοντες τον δημιυργικον αὐτυ λογον.

Προς σε κυριε κεκραξομαι και προς τον θεον μυ δεηθησομαι. τις ὠφελεια ἐν τῳ αἱματι μυ ἐν τῳ καταβηναι με εἰς διαφθοραν, κ. τ. ε.] Κραζει ταυτα και ὁ τα ἐπυρανια μονα ποθων. τι με δει, φησιν, εὐεκτειν ἐν αἱματος πληθει το σωμα, προσδοκωμενης μοι της ἐκ τυ θανατυ φθορας; ἀλλ᾽ ὐ μαλλον ὑπωπιαζειν το σωμα, μηπως ὑπερζεσαν το αἱμα προς ἁμαρτιαν κινησῃ;

Τυ αὐτυ.] Ορων μηδεν ἀξιον ἡμας ποιυντας τυ τιμιυ αἱματος, ὐ ἠγορασθημεν, ταυτα φησιν ὁ σωτηρ. ἐπειδὴ

γαρ

Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem. Avertiſti faciem tuam, & factus ſum conturbatus, &c.] Alius dicit : & Chriſti & juſti gratias agentis vox eſt. Nam præter prædictum divinitatis decorem, virtutis etiam humanitas Chriſti & omnis ſanctus particeps eſt; horum autem conſors eſt voluntate Dei & præcipuo ejus beneplacito. Si vero, ut Aquilas ſcripſit, *in monte meo*, legamus, mons Chriſti Eccleſia ejus intelligenda eſt, quæ altiſſima & ſublimis eſt. Huic monti pater juxta beneplacitum ſuum firmum imperium tradidit, quandoquidem Eccleſia reliquis orbis terræ imperat, & una cum Chriſto regnat. Si vero locum habeat Symmachi lectio, *primo parenti*, quisnam Chriſti vel juſti primus parens dici poteſt præter Abraham, cui confirmatum cenſeri poteſt imperium, adimpletis jam divinis promiſſionibus, quæ & generi ejus, & omnibus, quibus in ipſo benedictum eſt, gentibus factæ ſunt?

Ejusdem.] Non eſt abſurdum, Chriſtum quo tempore paſſus eſt, dixiſſe: *Avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus*, cum in Evangelio modo dicat: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* modo autem: *Nunc anima mea turbata eſt.*

Ejusdem.] Hanc faciem ſemper vident Angeli. Si autem juxta ſapientem mulierem thecoitin Angeli omnia norunt, quæ ſunt ſuper terram, facies Dei ſunt eorum, quæ ſunt ſuper terram, rationes, quibus opifex ejus verbum exprimitur.

Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem, &c.] Hæc clamat etiam, qui cœleſtia ſola petit. Quid mihi prodeſt, inquit, ſanum ex ſanguinis plenitudine corpus, cum me maneat futura ex morte corruptio? An non potius caſtigandum eſt, ne ſanguis efferveſcens occaſionem peccandi præbeat?

Ejusdem.] Videns nos nihil pretioſo ejus, quo redemti ſumus, ſanguine dignum agere, hæc Salvator

ait.

γαρ τινες των ὑπερ ὧν ἀπεθανεν, ἐπιμενουσι κακιᾳ και δυσσεβειᾳ, ἐδοξεν ἡ εἰς την διαφθοραν τȣ σωτηρος καθοδος, και ἡ ἐκχυσις τȣ αἱματος αὐτȣ ματην γεγενηϑαι. διαφθοραν δε λεγει, την φυσιν της σαρκος, ἡν ἐνδεδυται, ἡ τον θανατον εἰς ὃν ἐφθασεν. ἐρεις δε ὁτι κατεβη μεν εἰς διαφθοραν, ȣκ ἐλαβε δε ἀπο τȣ θεȣ ἰδειν διαφθοραν. μη ἐξομολογησεται σοι χȣς; ἡ ἀναγγελει την ἀληθειαν σȣ; ὁ δια τȣ τα ὑλικα πραττειν, και φρονειν τα ἐπιγεια, χȣς γεγονως, και ἐπιμενων τῃ ἁμαρτιᾳ, ȣδ' ἐξομολογησεται τῳ θεῳ, ἡ ἀναγγελει την ἀληθειαν αὐτȣ, και δι' ἠθων και γνωσεως ἐσφαλμενος. Ο γαρ ἐχων την εἰκονα τȣ χοικȣ, τῳ εἰναι ἐν σαρκι, και μη πνευματι, χȣς ἐςι, και ἐν ᾳδῃ ἐςι, διο ȣδε ἐξομολογησεται τῳ θεῳ. ὁ δε ἀναγγελλων την ἀληθειαν τȣ θεȣ, ταχθεις ὑπ' αὐτȣ διδασκαλος, ȣκ ἀν εἰη χȣς· κολλωμενος γαρ τῳ κυριῳ, ἑν πνευμα ἐςιν. ἀλλα κἀν χȣς τις ᾐ, και φορων την εἰκονα τȣ χοικȣ, ȣκ ἀν δυναιτο ἀϊαγγελλειν την ἀληθειαν τȣ θεȣ.

Τȣ αὐτȣ.] Οὐ δοξασει χοϊκος. ἀληθεια ὁ Χριςος. ἡ ταχα την ἐν πραγμασι λεγει ἀληθειαν.

Ηκȣσε κυριος, και ἠλεησε με, κυριος ἐγενηθη βοηθος μȣ, κ.τ.ε.] Λεγοι δ' ἀν ταυτα και ὁ σωτηρ εἰσακȣσθεις περι των κοινωνικων ὡς δι' αὐτȣ μελλοντων ἐξομολογεισθαι τῳ θεῳ, ἐφ' οἱς εὐφραινομενος φησιν, ȣ μη λυπηθω· τȣτο γαρ το· ȣ μη κατανυγω, την ἐμην δοξαν ἀπολαβων. ἠλεησθαι δε λεγει ἐλεηθεις των ἡμων, και το περι ἡμων πενθος και κοπετον εἰς εὐφροσυνην μεταβαλων. και ἐπι τῃ των σωζομενων σωτηριᾳ φησιν. κυριε ὁ θεος μȣ εἰς τον αἰωνα ἐξομολογησομαι σοι.

Εςρεψας τον κοπετον μȣ εἰς χαραν ἐμοι, κ.τ.ε.] Ωσπερ τον κοπον δεχεται χαρα, ȣτω και την πρακτικην γνωσις θεȣ.

ait. Cum enim nonnulli pro quibus mortuus eſt, in peccato & impietate permaneant, fruſtra deſcendiſſe in corruptionem, & ſanguinem effudiſſe videtur. Corruptionem autem vocat naturam carnis, quam induit, vel mortem, quam ſuſcepit. Verum dices, deſcendiſſe eum quidem in corruptionem, at non accepiſſe a Deo, videre coruptionem. *Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Qui eo quod materialia tractet, & terrena ſapiat, pulvis effectus eſt, & in peccato permanet, is neque confitebitur Deo, neque annunciabit veritatem ejus, utpote moribus & cognitione aberrans. Qui enim in carne & non in ſpiritu ambulando terreni imaginem gerit, is pulvis, & in inferno eſt; quamobrem non confitebitur Deo. Qui autem annunciat veritatem Dei, præceptor ab ipſo conſtitutus, is non eſt pulvis. Adhærens enim Domino, unus cum eo ſpiritus eſt. At ſi quis fuerit pulvis, & imaginem terreni portaverit, is non poterit annuntiare veritatem Dei.

Ejusdem.] Non glorificabit terrenus. Veritas Chriſtus eſt; vel forte eam, quæ in rebus eſt, veritatem dicit.

Audivit Dominus, & miſertus eſt mei. Dominus factus eſt adjutor meus, &c.] Hæc dixerit etiam Salvator exauditus pro ſociis, qui per ipſum gratias acturi erant Deo, qua de re lætatus ait: non angar, (hoc enim ſibi vult, *non compungar*) cum meam gloriam recepero. Miſertum autem ſui Deum eſſe dicit, quando ipſe miſertus eſt noſtri, & luctum & planctum ſuum pro nobis in gaudium convertit. Quin & ob eorum, qui ſalvantur, ſalutem ait: *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.*

Convertiſti planctum meum in gaudium mihi, &c.] Quemadmodum planctum excipit lætitia, ita actionem cognitio Dei.

ΨΑΛΜΟΣ λ'.

Επι σοι κυριε ἠλπισα, μη καταισχυνθειην εἰς τον αἰωνα, ἐν τῃ δικαιοσυνῃ σου ῥυσαι με και ἐξελου με, κ. τ. ε.] Ωσει ἐλεγε, μηδεν του αἰωνος μερος καταισχυνθειην, ἀλλ' ἐφ' ὁλον ἀνεπαισχυντος γενοιμην· τινες γαρ μην ἀναστησονται εἰς ὀνειδισμον και αἰσχυνην. το δε ἐξης πεποιθοτος ἐστιν ἑαυτῳ ἡ φωνη· οὐ γαρ ταυτον ἐστιν ἐλεῳ ῥυσθηναι τῳ ἐν δικαιοσυνῃ. το μεν γαρ ἐμφαινει παῤῥησιαν, το δε οὐ κατα την ἀξιαν. τις δε ἀρα ὁ θαῤῥων ἐπ' ἀκροασιν των ἑαυτου λογων καλεσαι τον Θεον, ὡς ὁ ταυτα λεγων; οὐχ οὑτως ἀπο πονων, ὡς ἀπο κακιας ταχυτατα αἰτητεον, ἱνα Θεος ἐξεληται ἡμας ἀπ' αὐτης, πριν ἐπι πλειον ἐν αὐτῃ βαφωμεν.

Του αὐτου.] Οὐ μονον ἐν τῃ δικαιοσυνῃ ῥυεται ἡμας ὁ Θεος, ἀλλα γαρ και ἐν σωφροσυνῃ και ἀνδρειᾳ και ἀγαπῃ. νυν δε τεθεικε την δικαιοσυνην, ἐπειδη περιεκτικη ἐστι πασων των ἀρετων. ἡ ταχα δικαιοσυνην λεγει τον Χριστον· αὐτος γαρ ἐγενηθη ἡμιν σοφια ἀπο Θεου, δικαιοσυνη τε και ἁγιασμος και ἀπολυτρωσις.

Γενου μοι εἰς Θεον ὑπερασπιστην και εἰς οἰκον καταφυγης του σωσαι με, κ. τ. ε.] Υπερασπιζοντος του Θεου ὑπερ ἡμων, τις καθ' ἡμων; Θεου δε ὑπερασπιστου χρηζομεν, ἐαν μη ἀρκωμεθα ἀγγελικῃ συμμαχιᾳ.

Του αὐτου.] Οἰκος καταφυγης, γνωσις του Θεου.

Οτι κραταιωμα μου και καταφυγη μου εἰ συ, και ἑνεκεν του ὀνοματος σου ὁδηγησεις με, και δια θρεψεις με, κ. τ. ε.] Οδηγει μεν δια της πιστεως της ὀρθης, και δια της πρακτικης, τρεφει δε δια την γνωσεως αὐτου.

Εἰς χειρας σου παραθησομαι το πνευμα μου, κ. τ. ε.] Ως την ψυχην πολεμουμενος· σωματος γαρ τοις ἁγιοις ὀλιγη φροντις. και προς των ἀπατεωνων τρωθηναι φοβουμενος το πνευμα παρατιθεται τῳ θεῳ, τας προνοητικας αὐτου δυναμεις χειρας καλων· τῳ δε παροντι ῥητῳ και ὁ σωτηρ ἐπι του σταυρου πεπηγμενος ἐχρησατο. πνευμα δε ἡ γραφη, ποτε μεν την διανοιαν καλει, ὡς ἐν τῳ

σπουδα-

PSALMUS XXX.

In te Domine ſperavi, non confundar in æternum, in juſtitia tua libera me & eripe me, &c.] Quaſi dicat: nulla ſæculi parte confundar, ſed omnino expers ſim ignominiæ. Quidam enim reſurgent ad opprobrium, & confuſionem. Quod autem ſequitur, vox eſt ſibi confidentis. Non enim idem eſt miſericordia liberari, ac *in juſtitia:* nam hoc indicat confidentiam, illud vero non ſecundum meritum fit. Quis itaque Deum ad ſermones ſuos audiendos vocare audeat, ut is, qui hæc dicit? Non ſic a laboribus, ſicut a malitia, celerrime petendum eſt, ut Deus non eripiat, antequam altius in eam immergamur.

Ejusdem.] Non in juſtitia tantum liberat nos Deus, ſed & in temperantia, in fortitudine, in charitate. Nunc autem juſtitiam po ſuit, quippe quæ omnes virtutes amplectitur. Aut forte juſtitiæ nomine Chriſtum intelligit. Ipſe enim *factus eſt nobis ſapientia a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemtio.*

Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugii, ut ſalvum me facias, &c.] Deo nos protegente, quis nobis adverſetur? Porro Dei auxilio indigemus, cum angelicum non ſufficit.

Ejusdem] Domus refugii eſt cognitio Dei.

Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu, & propter nomen tuum deduces me, & enutries me, &c.] Deducit quidem per rectam fidem, & per opera, nutrit autem per ſuam ipſius cognitionem.

In manus tuas commendabo ſpiritum meum, &c.] Quippe cujus anima oppugnatur. De corpore enim parum ſoliciti ſunt ſancti. Et cum a deceptoribus timeat, ne vulneretur, ſpiritum ſuum commendat Deo, cujus providentiam manus vocat. Hac ſententia etiam uſus eſt Salvator, cum cruci affixus erat. Porro *ſpiritum* ſcriptura interdum mentem vocat, ut cum hortatur virgi-

σπȣδαζειν εἶναι την παρθενον ἁγιαν πνευματι και σωματι· ποτε δε την ψυχην, ὡς παρα Ιακωβῳ, ὥσπερ δε το σωμα χωρις πνευματος νεκρον ἐϛι· ποτε δε το συνεζευγμενον τῃ ψυβῃ συνειδος, ὡς ἐν τῳ, ȣ̓δεις οἰδε τα τȣ ἀνθρωπȣ, εἰ μη το πνευμα το ἐνοικȣν ἐν αὐτῳ ϛ ο δε προκειμενον κατα τȣς τρεις νοηθησεται τροπȣς. ὡς ἀλȣς δε παρα των πολεμιων, ὑπο Θεȣ λελυτρωσθαι φησι.

Τȣ αὐτȣ.] Νυν το πνευμα σημαινει τον νȣν· ὁ γαρ κολλωμενος τῳ κυριῳ νȣς, ἓν γινεται πνευμα.

Εμισησας τȣς διαφυλασσοντας ματαιοτητας διακενης· ἐγω δε ἐπι τῳ κυριῳ ἤλπισα, κ. τ. ε.] Εἰ οἱ ἁμαρτωλοι ἐν τῃ παρȣσῃ ζωῃ ἠλπικοτες εἰσι μονον· αὐτη δε κατα τον Σολομωντα ματαιοτης ἐϛι ματαιοτητων· ὁ ταυτην την ζωην διαφυλαττων, ματαιοτητας φυλαττει διακενης. παρεπεται το διακενης τῳ φυλασσοντι ματαιοτητα. το διακενης, ἀντι τȣ, ȣ̓δεν ὠφελȣνται ἐκ της τȣτο κακον πραττειν ἐπιμελειας, δια το μισειν αὐτȣς τον θεον και τιμωρειθαι, και μη ἐαν εἰς τι περας ἀγειν το σπȣδαζομενον.

Και ȣ̓ συνεκλεισας με εἰς χειρας ἐχθρȣ, ἐϛησας ἐν εὐρυχωρῳ τȣς ποδας μȣ, κ. τ. ε.] Οἱ λογοι των πειρασμων θεωρȣμενοι εὐρυχωριαν παρεχȣσι τῃ ψυχῃ. ἐπαινετον το εὐρυχωριαν ὁμολογειν ὁτι θλιβομενος ȣ̓ϛενοχωρειται. πλατυνομενος τε και τοις πονοις ἐγκαρτερων εὐρυχωριαν την αὐτονομιαν της πολιτειας ἐκαλεσεν.

Εταραχθη ἐν θυμῳ ὁ ὀφθαλμος μȣ, κ. τ. ε.] Οὐδεν ȣ̓τω σκοτει διανοιαν ὡς θυμος ταραττομενος.

Εν ταις χερσι σου οἱ κληροι μου, ῥυσαι με ἐκ χειρος ἐχθρων μου, και ἐκ των καταδιωκοντων με, κ. τ. ε.] Κληροι των δικαιων ἀνθρωπων εἰσιν αἱ ὑπο των ἁγιων ἀγγελων γινωσκομεναι θεωριαι.

Του αὐτου.] Φευγετε την πορνειαν, φησιν ὁ Παυλος. εἰ δε διωκει ἡ πορνεια, δηλονοτι και ἡ μοιχεια, και ἡ πλεονεξια, και θυμος, και ὀργη, και τα λοιπα.

Αλαλα γενηθητω τα χειλη τα δολια, τα λαλουντα κατα του δικαιου ἀνομιαν ἐν ὑπερηφανιᾳ και ἐξουδενωσει, κ.τ.ε.] Ευεργετειται ὁ λαλων δολιοτητας, ἐαν γενηται ἀλαλος· ἀποβαλλει γαρ δηλονοτι την δολιοτητα. Κα-

nem, ut ſancta ſit corpore & ſpiritu; aliquando vero animam, ut apud Jacobum: *Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt*; nonnunquam vero conſcientiam animæ conjunctam intelligit, ut in illo: *Nemo ſcit, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus, qui in ipſo habitat.* Quod autem propoſitum eſt, triplici iſto intelligetur modo. Porro quaſi ab inimicis captus, a Deo ſe redemtum dicit.

Ejusdem.] Hoc loco ſpiritus mentem ſignificat. Quæ enim adhæret Deo mens, unus eſt ſpiritus.

Odiſti obſervantes vanitates ſupervacue, ego autem in Domino ſperavi, &c.] Si peccatorum ſpes in hac præſenti ſita eſt vita, quæ ſecundum Salomonem vanitas eſt vanitatum, qui hanc vitam obſervat, obſervat vanitates ſupervacue. Illud *ſupervacue* his verbis, *Obſervantes vanitates*, adnexum eſt, ſignificatque eos ex cura, quam in malo agendo ponunt, nihil utilitatis capere, propterea quod Deus illos odit, & punit, nec permittit eos ad finem ſtudiorum ſuorum pervenire.

Nec concluſiſti me in manibus inimici, ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos, &c.] Rationes tentationum cum intelliguntur, dilatationem præbent animæ. Laudabile eſt dilatationem confiteri, quoniam qui premitur, non anguſtiatur Dilatatus autem, & laborum patiens, dilatationis nomine libertatem inſtituti ſui vocavit.

Conturbatus eſt in ira oculus meus, &c.] Nihil æque obſcurat mentem ac ira conturbata.

In manibus tuis ſortes meæ, eripe me de manu inimicorum meorum, & a perſequentibus me, &c.] Sortes juſtorum hominum ſunt cognitæ ſanctis Angelis contemplationes.

Ejusdem.] *Fugite*, inquit Paulus, *fornicationem*. Quod ſi fornicatio perſequitur, perſequitur etiam adulterium, avaritia, & furor, & ira, & cætera.

Muta fiant labia doloſa, quæ loquuntur adverſus juſtum iniquitatem in ſuperbia, & in abuſione, &c.] Qui doloſe loquitur, beneficio afficitur, cum ſit mutus. Dolum enim amittit.

Πολλαι αἱ μαςιγες του ἁμαρτωλου, κ. τ. ε.] Αἱ πολλαι θλιψεις των δικαιων, πολλαι μαςιγες λεγονται των ἁμαρτωλων.

Και καυχασθε παντες οἱ ευθεις τη καρδια, κ. τ. ε.] Εἰ οἱ καυχωμενοι ευθεις εἰσι τη καρδια, ου παντων ἐςι το ἐν κυριῳ καυχασθαι, διοτι μηδε παντες ευθεις τη καρδια.

Του αὐτου.] Εὐλογως καυχησεται ὁ ευθυς τη καρδια. ευλογον δε και το καυχασθαι ἐν ταις θλιψεσι. μηποτε ευθυς ἐςι τη καρδια ὁ καυχωμενος ἐν θλιψεσι.

ΨΑΛΜΟΣ λβ'.

Αγαλλιασθε δικαιοι ἐν τῳ κυριῳ, κ. τ. ε.] Εἰ κυριος ἡμων σοφια ἐςιν, οἱ δε δικαιοι ἐν κυριῳ ἀγαλλιωσιν, οἱ δικαιοι ἀρα ἐν σοφια ἀγαλλιωσιν.

Εξομολογεισθε τῳ κυριῳ ἐν κιθαρα, ἐν ψαλτηριῳ δεκαχορδῳ ψαλατε αὐτῳ, κ. τ. ε.] Κιθαρα ἐςι ψυχη πρακτικη ὑπο των ἐντολων του θεου κινουμενη, ψαλτηριον δε νους καθαρος ὑπο πνευματικης κινουμενος γνωσεως. ἁρμοζει δε και ἡμιν τα ἐν τη παλαια μουσικα ὀργανα πνευματικως νοουμενα, κιθαρα μεν τροπικως το σωμα λεγομενον, ψαλτηριον δε το πνευμα· ἁτινα μουσικως ἡρμοςαι τῳ σοφῳ εἰς δεον χρωμενῳ ὡς χορδαις τοις μελεσι του σωματος, και τοις δυναμεσι του πνευματος. και λω δε ψαλλει ὁ ψαλλων νοϊ, ψαλμους λεγων πνευματικους, και ἐν καρδια ᾀδων τῳ θεῳ. ἡ δεκαχορδῳ, ἀντι του δεκανευρῳ· χορδη γαρ ἡ νευρα. δεκαχορδον δε το ψαλτηριον λεγεται ουν και το σωμα, ὡς πεντε αἰσθησεις ἐχον, και πεντε ἐνεργειας ψυχης, δι' ἑκαςης αἰσθησεως ἑκαςης ἐνεργειας γενομενης.

Ασατε αὐτῳ ᾀσμα καινον, κ. τ. ε.] Ο κατα τον ἐσω ἀνακαινουμενος ἀνθρωπον, ᾀσειν ἀν το καινον ᾀσμα, εἰτε τον παλαιον ἐκδυσαμενος ἀνθρωπον, και ἐνδυσαμενος τον νεον τον ἀνακαινουμενον κατ' εἰκονα του κτισαντος.

Αγα-

Multa flagella peccatoris, &c.] Multæ tribulationes juſtorum, multa dicuntur flagella peccatorum.

Et gloriamini omnes recti corde, &c.] Si qui gloriantur, ii recti ſunt corde, non omnium eſt in Domino gloriari, quoniam neque omnes recti ſunt corde.

Ejusdem.] Jure merito lætabitur is, qui recto eſt corde. Quin & rationi conſentaneum eſt, in tribulationibus delectari. Vide ergo, num rectus ſit corde, qui in tribulationibus lætatur.

PSALMUS XXXII.

Exultate justi in Domino, &c.] Si Dominus noſter ſapientia eſt, juſti vero in Domino exultant, continuo ſequitur, ut juſti in ſapientia exultent.

Confitemini Domino in cithara, in pſalterio decem chordarum pſallite illi, &c.] Cithara eſt actrix anima a Dei præceptis commota; pſalterium vero mens pura a ſpiritali cognitione acta. Congruunt etiam nobis, quæ in veteri Teſtamento muſica erant organa, ſi ſpiritaliter intelligantur. Figura enim quadam corpus dicitur cithara, ſpiritus autem pſalterium, quæ muſica quadam ratione aptantur ſapienti, qui corporeis membris tanquam chordis decenter utitur, & ſpiritus facultates optime regit. Pulchre autem pſallit is, qui mente pſallit, pſalmos recitans ſpiritales, & in corde pſallens Deo. Vel *decem chordarum* dixit, pro, *decem nervorum*; chorda enim nervus eſt. Pſalterium itaque decem chordarum dicitur etiam corpus, utpote quod quinque ſenſus habet; & quinque animæ facultates, quarum ſingulæ a ſingulis ſenſibus peraguntur.

Cantate ei canticum novum, &c.] Qui ſecundum interiorem hominem renovatus eſt, is poterit canere canticum novum, quippe qui veterem exuit hominem, & induit novum, qui renovatur ſecundum imaginem creatoris.

νος και γινωσκει· διο καλως λεγεται ὁ θεος μονος καρδιογνωστης.

Ρυσασθαι ἐκ θανατου τας ψυχας αὐτων, και διαθρεψαι αὐτους ἐν λιμῳ, κ. τ. ε.] Προτερον δει τινα ῥυσασθαι ἀπο θανατου, εἶθ᾽ οὕτως διατραφηναι. και δια μεν πρακτικης ῥυεται τινα ἀπο θανατου ὁ κυριος, δια δε γνωσεως τρεφει.

Η δε ψυχη ἡμων ὑπομενει τῳ κυριῳ, ὁτι βοηθος και ὑπερασπιστης ἡμων ἐστιν, κ. τ. ε.] Η του δικαιου καρδια οὐκ εὐφραινεται ἐν βρωμασιν ἡ ἐν πομασιν, ἀλλ᾽ ἐν δικαιοσυνῃ και γνωσει και σοφιᾳ.

ΨΑΛΜΟΣ λγ΄.

Τῳ Δαυιδ, ὁποτε ἠλλοιωσε προσωπον αὐτου ἐναντιον Αβιμελεχ, και ἀπελυσεν αὐτον και ἀπηλθεν, κ. τ. ε.] Ο το φευγον προσωπον μη ἐπιδειξας ὡς φευγον, ἀλλ᾽ ὡς ἀποσταλεν, οὗτος ἠλλοιωσε το προσωπον αὐτου. προσωπον δε νυν το της ψυχης λεγει καταστημα. ἀλλοια γαρ ἐστι φευγουσα, και ἀλλοια ἀποσταλεισα. προσωπον δε πολλακις ἡ γραφη και τον λογον λεγει του ἀνθρωπου, καθως ὁ ἀγγελος φησι προς τον Λωτ, ἰδου ἐθαυμασα σου το προσωπον και ἐπι τῳ ῥηματι τουτῳ οὐ μη καταστρεψω την πολιν περι ἧς ἐλαλησας.

Ευλογησω τον κυριον, κ. τ. ε.] Ο ἐν παντι καιρῳ ζων, και ὑπαρχων ἀμεταπτωτος Χριστος ταυτα φησι.

Εν τῳ κυριῳ ἐπαινεθησεται ἡ ψυχη μου, κ. τ. ε.] Οὐκ ἐν ἀλλῳ τινι ἐπαινεθησομαι, ἀλλ᾽ ἐν σοφιᾳ· ὁ γαρ κυριος ἡμων σοφια ἐστιν.

Εξεζητησα τον κυριον και ἐπηκουσε μου, κ. τ. ε.] Πας γαρ ὁ ζητων εὑρισκει· ὁ δε κακως ζητων οὐχ εὑρισκει.

Προσελθατε προς αὐτον και φωτισθητε, κ. τ. ε.] Δια μεν πολιτειας ὀρθης προσερχομεθα, δια δε γνωσεως φωτιζομεθα. φωτισατε γαρ, φησιν, ἑαυτοις φως γνωσεως.

Οὗτος ὁ πτωχος ἐκεκραξε, και ὁ κυριος εἰσηκουσεν αὐτου, κ. τ. ε.] Οὐ παντων ἐπακουει των κραζοντων ὁ κυριος, ἀλλα των δια την γνωσιν την του θεου.

Παρεμβαλει ἀγγελος κυριου κυκλῳ των φοβουμενων αὐτον, κ. τ. ε.] Ο ἀγγελος του κυριου ὁλης παρεμβολης λογον ἐπεχει εἷς ὤν.

gnoſcit. Quare pulchre admodum ſolus Deus cordium cognitor dicitur.

Ut eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame, &c.] Prius eruendus eſt quiſpiam a morte, deinde ſic alendus. Hunc per opera eruit Deus a morte, alit autem per cognitionem.

Anima noſtra ſuſtinet Dominum, quoniam adjutor & protector noſter eſt, &c.] Cor juſti non delectatur in cibo aut potu, ſed in juſtitia, & ſcientia, & ſapientia.

PSALMUS XXXIII.

D*avidi, cum immutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum, & abiit &c.*] Qui fugiendo vultum oſtendit non ut fugientis, ſed ut miſſi, is immutavit vultum ſuum. Vultum hoc loco dicit animæ habitum. Alius enim eſt fugientis, alius miſſi. Vultum vero frequenter ſcriptura vocat ſermonem hominis, quemadmodum Angelus ad Loth dixit: *Ecce veritus ſum vultum tuum, & in verbo hoc non ſubvertam civitatem, de qua locutus es.*

Benedicam Dominum, &c.] Hæc dicit Chriſtus, qui ſemper vivit, & nunquam excidit.

In Domino laudabitur anima mea, &c.] Non in alia ulla re laudabor, niſi in ſapientia: Dominus enim noſter ſapientia eſt.

Exquiſivi Dominum, & exaudivit me, &c.] *Omnis enim, qui quærit, invenit;* qui autem male quærit, non invenit.

Accedite ad eum, & illuminamini, &c.] Per rectam vitæ inſtitutionem accedimus; per ſcientiam vero illuminamur. *Illuminate* enim, inquit, *vobis lumen ſcientiæ.*

Iſte pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum, &c.] Non omnes, qui clamant, Dominus exaudit, ſed illos, qui per cognitionem Dei clamant.

Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, &c.] Angelus Domini licet unus ſit, ceu integrum propugnaculum eſt.

Guſta-

Γευσασθε, και ἰδετε ὁτι χρηςος ὁ κυριος, κ. τ. ε.] Εἰ γευςος ἐςιν ὁ κυριος, δια της πιςεως ἐςι γευςος· και εἰ χρισος, δια της γνωσεως ἐςι χρηςος.

Οτι ἐκ ἐςιν ὑςερημα τοις φοβεμενοις αὐτον, κ. τ. ε.] Εἰ ἐσιν ὑςερημα τοις φοβεμενοις αὐτον πως οἱ ἁγιοι ἠσαν ὑςερεμενοι, θλιβομενοι, κακεχεμενοι ὡν ἐκ ἠν ἀξιος ὁ κοσμος· ἀλλ' εἰ και ὑςερεντο ἐν βρωμασι και πομασιν, ἐ μην και ἐν γνωσει.

Δευτε τεκνα, ἀκεσατε με, φοβον κυριε διδαξω ὑμας, κ. τ. ε.] Παρα τε ἁγιε Δαυιδ διδασκομεθα τινα δει ποιειν τε και λεγειν τον φοβεμενον τον θεον.

Εκκλινον ἀπο κακε και ποιησον ἀγαθον, κ. τ. ε.] Το ἐκκλιναι ἀπο κακε ὁ φοβος διδασκει, το δε ποιησαι το ἀγαθον, ἡ ἀγαπη. διο μειζων ὁ ἀγαπων τε φοβεμενε.

Εγγυς κυριος τοις συντετριμμενοις την καρδιαν, και τες ταπεινες τῳ πνευματι σωσει, κ. τ. ε.] Εἰ θυσια τῳ θεῳ πνευμα συντετριμμενον, τοις δε συντετριμμενοις την καρδιαν ἐγγιζει ὁ κυριος, ταυτῃ ἀρα τῃ θυσιᾳ και ἐκ ἀλλῃ ἐγγιζει ὁ κυριος.

Φυλασσει κυριος παντα τα ὀςα αὐτων· ἑν ἐξ αὐτων ἐ συντριβησεται, κ. τ. ε.] Οςα νυν λεγει τας δυναμεις της ψυχης, ἡ τα δογματα τα ἀληθη, τα συνεχοντα την ζωην της ψυχης.

Θανατος ἁμαρτωλων πονηρος, κ. τ. ε.] Πονηρος, ἐπιπονος, πικρος. ἐοικε δε λεγειν θανατον την κολασιν χωριζεσαν ψυχην ἀπο κακιας.

Λυτρωσεται κυριος ψυχας δελων αὐτε, κ. τ. ε.] Λυτρον ἐςι δομα τι τοις πολεμιοις διδομενον προς των ἡττηθεντων, ἡ προς τε των ἡττηθεντων προνοεμενε ἐπι σωτηριᾳ και ἀφεσει των αἰχμαλωτισθεντων.

ΨΑΛΜΟΣ λδ'.

Δικασον κυριε τες ἀδικεντας με, πολεμησον τες πολεμεντας με, κ. τ. ε.] Εἰδως ὁτι, των ἀδικησαντων αὐτον Ιεδαιων παραπτωματι, και πολεμησαντων αὐτον Ισραηλιτων ἁμαρτηματι σωτηρια ἐςαι τοις ἐθνεσιν,

ὑπερ

Guſtate, & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus, &c.] Si guſtatur Dominus, per fidem guſtatur. Si ſuavis eſt, per cognitionem ſuavis eſt.

Quoniam non eſt inopia timentibus eum, &c.] Si non eſt inopia timentibus eum, quomodo ſancti erant *egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus?* Sed etſi cibo, & puto carebant, non tamen cognitione inopes erant.

Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos, &c.] Docet nos ſanctus David, quænam facere & dicere oporteat eum, qui timet Deum.

Declina a malo & fac bonum, &c.] Declinare a malo timor docet, facere bonum, dilectio. Quare is, qui diligit, major eſt timente.

Juxta eſt Dominus iis, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſalvabit, &c.] Si *ſacrificium* eſt *Domino ſpiritus contribulatus*, & *iis, qui tribulato ſunt corde, prope eſt Dominus*, huic utique ſacrificio & non alteri approximat.

Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum: unum ex his non conteretur, &c.] Oſſa hoc loco dicit animæ virtutes, vel dogmata vera, quibus animæ vita continetur.

Mors peccatorum peſſima, &c.] Peſſima, doloris plena, amara. Mortis autem nomine videtur appellare pœnas, quibus anima a malitia divellitur.

Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum, &c.] Redemtionis pretium eſt id, quod victi vel qui victis præſunt, dant victoribus hoſtibus pro ſalute & libertate captivorum.

PSALMUS XXXIV.

J*udica Domine nocentes me, expugna impugnantes me, &c.*] Sciens Judæorum, qui illum injuria affecerunt, lapſu, & Iſraelitarum, qui ipſum impugnarunt, peccato, ſalutem fore gentibus, pro gentibus enixe erat,

ὑπερ των ἐθνων δυναμει εὐχεται, δια το ἐκεινȣς δικασθηναι, και πολεμηθηναι. ταχα δε και ὡς προς την κρισιν κȣφιζονται, οἱ ἐνταυθαι δικασθεντης και πολεμηθεντες. παντες δε οἱ ἀδικȣντες, ἀδικȣσι χριςον, την δικαιοσυνην· και οἱ μη ἐχοντες ἐν ἑαυτοις εἰρηνην, πολεμȣς ἐχȣσι, και πολεμȣσι χριςον, ὁς ἐςιν εἰρηνη ἡμων. δικαζων δε ὁ κυριος τȣς ἀδικȣντας, την ἐν αὐτοις ἀδικιαν ἀπολλυσιν. ȣτω δε και πολεμει τȣς πολεμȣντας τον δικαιο, ἐπ' ἀγαθω των πολεμȣμενων, τȣτο ποιων, ὡς ἀν παυσαιντο ποτε τα ἐχθρα τη δικαιοσυνη πραττοντες.

Τȣ αὐτȣ.] Οὐδεν ȣτως ἀνθιςαται τοις δαιμοσιν ὡς δικαιοσυνη και γνωσις.

Επιλαβȣ ὁπλȣ και θυρεȣ, και ἀναςηθι εἰς βοηθειαν μȣ, κ.τ.ε.] Ληψεται πανοπλιαν τον ζηλον αὐτȣ, και ὁπλοποιησει την κτισιν εἰς ἀμυναν των ἐχθρων. ἐνδυσεται θωρακα δικαιοσυνην, και περιθησεται κορυθα κρισιν ἀνυποκριτον· ληψεται ἀσπιδα ἀκαταμαχητον ὁσιοτητα· ὀξυνει δε ἀποτομον ὀργην εἰς ῥομφαιαν· τȣτων χρεια φησιν· ἐπιλαβȣ ὁπλȣ και θυρεȣ. ὡσπερ δε συγκοπτȣσιν οἱ δικαιοι τελειωθεντες τας μαχαιρας εἰς ἀροτρα, και τας ζιβυνας αὐτων εἰς δρεπανα· ȣτω μετα τας κολασεις μεταποιησει την ἑαυτȣ πανοπλιαν ὁ θεος τον ζηλον αὐτȣ εἰς εἰρηνικα ἐνδυματα, και τον θωρακα εἰς ποδηρη και λογιον, την δε κορυθα εἰς κιδαριν ἱερατικην, την δε ἀσφαλειαν εἰς την ἐν εἰρηνη ὁσιοτητα, την δε ὀργην εἰς χρηςοτητα. ἀγαθοτης δε το ȣ μονον ἐκχυθηναι, ἀλλα και συγκλεισθηναι ῥομφαιαν. ἡ τȣτο φησιν· ἐπιλαβομενος τȣ καταλληλȣ τȣ θυρεȣ, και ὁπλȣ της ἀληθειας, ἀναςα εἰς την βοηθειαν μȣ· τȣτεςιν, ὑπερμαχος γενȣ. και το, ἐκχεον ῥομφαιαν, ἀντι τȣ γυμνωσον λεγει· το δε, συγκλεισον ἐξ ἐναντιας των καταδιωκοντων με, ἀντι τȣ, ἀπαντησον, και περικλεισον αὐτοις τον δρομον, ξιφει την ὁρμην αὐτων ἀπειργων.

Τȣ αὐτȣ.] Εἰ ὁ νικησας ἐν πολεμω καταδȣλȣται τȣς πολεμιȣς. χριςος δε νενικηκε τον κοσμον· θαρσειτε γαρ, φησιν, ἐγω νενικηκα τον κοσμον· χριςος ἀρα τον κοσμον κατεδȣλευσατο, ἱνα γενωνται παντες δȣλοι χριςȣ.

Εἰπα-

rat, ut illi judicentur, & expugnentur. Forte vero quaſi ad judicium eriguntur, qui hic judicantur, & expugnantur. Porro omnes iniqui Chriſto, qui juſtitia eſt, injuriam faciunt, & qui non habent in ſemetipſis pacem, bella gerunt, & Chriſtum oppugnant, qui pax noſtra eſt. Dominus autem, dum iniquos judicat, iniquitatem, quæ in ipſis eſt, perdit. Quin & hoc modo expugnat eos, qui juſtum oppugnant, ad bonum eorum, qui expugnantur, hoc faciens, ut ea, quæ adverſantur juſtitiæ, facere deſinant.

Ejusdem.] Nihil æque dæmonibus reſiſtit, ac juſtitia & ſcientia.

Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adjutorium mihi, &c.] *Accipiet armaturam zelum illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Induet pro thorace juſtitiam, & accipiet pro galea judicium certum, ſumet ſcutum inexpugnabile æquitatem, acuet autem duram iram in lanceam.* Propterea dicit: *Apprehende arma & ſcutum.* Quemadmodum autem juſti, cum jam perfecti fuerint, conflant gladios in vomeres, & lanceas ſuas in falces: ſic poſt ſupplicia, convertet armaturam ſuam Deus zelum ſuum in pacifica indumenta, & thoracem in poderem ac rationale, galeam vero in tiaram ſacerdotalem, & munimentum in pacis æquitatem, atque iram in benignitatem. Porro benignitas eſt non ſolum effundi, verum etiam concludi frameam. Vel hoc ait: Apprehendens ſcutum & arma veritatis, *exurge in adjutorium meum*, id eſt, defenſor meus eſto. Et illud *effunde frameam*, dicit pro, evagina illam; iſtud vero, *Conclude adverſus eos, qui me perſequuntur*, idem eſt, ac ſi dicat, occurre & intercipe ipſis curſum, gladio impetum eorum arcens.

Ejusdem.] Si, qui vicit in bello, in ſervitutem redigit hoſtes. Chriſtus vero mundum vicit; *Confidite enim*, inquit, *ego vici mundum;* Chriſtus igitur mundum in ſervitutem redegit, ut omnes ſervi ejus fiant.

Εἶπον τῇ ψυχῇ μου, σωτηρία σου ἐγώ εἰμι, κ. τ. ἑ.
το τουτο σωτηρια ἐστι ψυχης το εἰπειν αὐτῃ τον κυρι
τηρια σου ἐγω εἰμι· και ἐπ' ἀλλου τινος ἐαν ἀν οὕτω νι

Αποστραφητωσαν εἰς τα ὀπισω, κ. τ. ἑ.] Εὐεργ
ρὶ ἀπο της ἀρετης ἐπι την κακιαν ὀλισθοντες, ἐαν
ὀπισω ἀποστραφωσιν. και καταισχυνθητωσαν οἱ λ
μενοι μοι κακα. ἡ αἰσχυνη αὐτη παθος ἐστιν ἐπα
εἰς συναισθησιν ἀγον τον ἁμαρτανοντα.

Γενηθητω ἡ ὁδος αὐτων σκοτος, κ. τ. ἑ.] Ὁδον ἀ
τον μοχθηρον βιον ὀνομαζει, καθ' ὃν την πορειαν
σαντο. γενηθητω αὐτοις σκοτος, παντος στερουμε
γους, και ὀλισθημα, ὁπως μηδ' ἱστασθαι δυναιντο, ἀ
θου καταδιωκοντος. ὁρας δε ὡς αἱ ἀγγελικαι δυναμ
πλα εἰσι του θεου.

Ελθετω αὐτῳ παγις ἣν οὐ γινωσκει, κ. τ. ἑ.] Σ
τεον, ὅτι ἐν τοις προκειμενοις ἀντι εὐκτικων προ
κοις ἐχρησατο ῥημασι· κατα γαρ την πραξιν
μωρειται. ἡ μαλλον ἀντι μελλοντων κεχρηται.

Και ἡ θηρα ἣν ἐκρυψε συλλαβετω αὐτον, κα
παγιδι πεσειται ἐν αὐτῃ, κ. τ. ἑ.] Νομιζω περι τ
ρου λεγειν αὐτον, εἰς ὃν ἐμπεπτωκεν ὁ διαβολος ἀ
εἰ γαρ ἐγνω, οὐκ ἀν αὐτον κυριον της δοξης
ρωσε.

Ρυομενος πτωχον ἐκ χειρος στερεωτερων αὐτου, κ
Εντευθεν γινωσκομεν ὅτι χωρις κυριου πολεμειν τοις ἐ
οὐκ ἰσχυομεν. στερεωτεροι γαρ ἡμων εἰσιν.

Ανταπεδιδοσαν μοι πονηρα ἀντι ἀγαθων και ἀ
τῃ ψυχῃ μου, κ. τ. ἑ.] Ατεκνος ἐστι ψυχη ἡ μηδεν γε
σα ἀγαθον, ἡ μηδενι ἀνθρωπῳ ποιησασα ἀγαθο

Και ἐταπεινουν ἐν νηστειᾳ την ψυχην μου, κ. τ. ἑ.]
οὕτω ταπεινοι την ψυχην ὡς νηστεια. και ἡ προσευχη
κολπον μου ἀποστραφησεται. κολπον νυν τον νουν ὀνο

Επειρασαν με, ἐξεμυκτηρισαν με μυκτηρι
κ. τ. ἑ.] Ελειν οὐ δυνηθεντες δι' ὧν ἐπειραθησαν,
γων παρεμυθεντο προς ἐμε, και δικην θηρων ἀγρι
ὀδοντας, και την ὀργιλην και θυμωτικην αὐτων δι

Dic animæ meæ: ſalus tua ego ſum, *&c.*] Tunc ani- mæ ſalus eſt, cum dicit ei Dominus: *Salus tua ego ſum*; nec de alio quopiam id poteſt intelligi.

Avertantur retrorſum, *&c.*] Qui a virtute in mali- tiam tendunt, eis bene eſt, ſi avertantur retrorſum. *Confundantur cogitantes mihi mala*. Confuſio hæc, af- fectus eſt laudabilis, qui peccantem ad ſui ipſius con- ſcientiam ducit.

Fiat via illorum tenebræ, *&c.*] Viam impiorum, vo- cat improbam vitam, ſecundum quam ambularunt. Hæc, inquit, fiat ipſis *tenebræ*, omni ſplendore deſti- tuta, & *lubricum*, ut ne conſiſtere quidem valeant, angelo Dei perſequente. Vides, ut etiam angelicæ virtutes arma ſint Dei.

Veniat illi laqueus, *quem ignorat*, *&c.*] Notandum eſt, ipſum impræſentiarum pro verbis optativis uſum eſſe imperativis: nam quiſque ſecundum operationem punitur. Vel potius pro futuris uſus eſt.

Et captio, *quam abſcondit*, *apprehendat eum*, *& in la- queum cadat in ipſum*, *&c.*] Arbitror, ipſum de cruce loqui, in quam ignorans incidit diabolus. Nam ſi cognoviſſet, nunquam Dominum gloriæ cruci af- fixiſſet.

Eripiens inopem de manu fortiorum ejus, *&c.*] Hinc cognoſcimus, nos ſine Dei auxilio adverſus inimicos pugnare non valere. Fortiores enim nobis ſunt.

Retribuebant mihi mala pro bonis, *ſterilitatem animæ meæ*, *&c.*] Sterilis anima eſt, quæ nihil boni peperit, & nulli homini benefecit.

Et humiliabam in jejunio animam meam, *&c.*] Nihil æque humiliat animam, ac jejunium. *Et oratio mea in ſinu meo convertetur*. Sinum hoc loco mentem vocat.

Tentaverunt me, *ſubſannaverunt me ſubſannatione*, *&c.*] Cum me capere non poſſent per ea, quæ machi- nabantur, opprobria adverſum me excogitarunt, & more ferarum ſilveſtrium dentes & iraſcibilem ac fu-

ἐπ' ἐμε ἐβρυξαν· κατεφαγομεν μιν γαρ θελοντες
τυχον.

Μη ἐπιχαρειησαν μοι οἱ ἐχθραινοντες μοι ματ
κ. τ. ἑ.] Τῳ δικαιῳ δια την δικαιοσυνην ἐχθραινοντες
ναις ἐχθραινουσι.

Οτι ἐμοι μεν εἰρηνικα ἐλαλυν, και ἐπ' ὀργῃ δολ
λογιζοντο, κ. τ. ἑ.] Εσεσθε γαρ, φησιν, ὡς θεοι, γιν
τες καλον και πονηρον· εἰρηνικος γαρ ὑτος ὁ λογος.

Μηδε εἰποισαν· κατεπιομεν αὐτον, κ. τ. ἑ.]
Παυλος φησι περι τυ ἐν Κορινθῳ πεπορνευκοτος. μ
τῃ περισσοτερᾳ λυπῃ καταποθῃ ὁ τοιυτος.

Ενδυσασθωσαν αἰσχυνην και ἐντροπην οἱ μεγα
λυνοντες ἐπ' ἐμε, κ. τ. ἑ.] Οἱ μεν εἰς τον Χριστον β
ζομενοι, τον Χριστον ἐνδυονται, ὁπερ ἐστι δικαιοσυν
σοφιαν· οἱ δε εἰς τον Σαταναν βαπτιζομενοι, αἰς
ἐνδυονται και ἐντροπην.

Και εἰπατωσαν δια παντος, μεγαλυνθητω ὁ
οἱ θελοντες την εἰρηνην τυ δυλυ αὐτυ, κ. τ. ἑ.] Α
μεν το δια παντος μεγαλυνειν τον κυριον· ἀνθρω
το μη δια παντος· δαιμονων δε το μητε δια παντο
τε ποσυν.

ΨΑΛΜΟΣ λέ.

Ουκ ἐστι φοβος θευ ἀπεναντι των ὀφθαλμων αὐτυ,
Τῳ γαρ φοβῳ κυριυ ἐκκλινει πας ἀπο κακυ.

Οτι ἐδολωσεν ἐνωπιον αὐτυ, τυ εὑρειν την ἀ
αὐτυ και μισησαι, κ. τ. ἑ.] Το εὑρειν ἀντι τυ ἐπι
κειται. πλην ζητητεον εἰ ὁ ἐγνωκως την ἀνομιαν, α
μιαν παντως και μισει.

Τα ῥηματα τυ στοματος αὐτυ ἀνομια και
κ. τ. ἑ.] Ετερος φησι· Τα ῥηματα τυ στοματος αὐτ
μια και κοπος, τυτεστιν ἐπαχθη, ὡς κοπον ἐμ
τοις προσεχυσιν. ὐκ ἠβυληθη συνιεναι. δηλον ἐ
εἰρημενον, ὡσ ὁ παρανομος ὐκ ἐκ κατασκευης ἐστι
τος· το γαρ μη βυλεσθαι συνεσιν ἐχειν ἐπι τῳ

ribundam vim ſuam in me fremendo acuebant; ſi quidem devorare me volentes, fruſtrati ſunt.

Non ſupergaudeant mihi, qui adverſantur mihi inique &c.] Qui juſto propter juſtitiam adverſantur, injuſte adverſantur.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia dolos cogitabant, &c.] *Eritis* enim, inquit, *ſicut dii, ſcientes bonum & malum*. Pacificus enim erat hic ſermo.

Nec dicant: devoravimus eum, &c.] Paulus etiam de inceſto Corinthio ait: *Ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur, qui ejuſmodi eſt*.

Induantur confuſione & reverentia, qui magna loquuntur ſuper me, &c.] Qui in Chriſtum baptizantur, Chriſtum induunt, hoc eſt juſtitiam & ſapientiam; qui autem in Satanam baptizantur, confuſione induuntur & reverentia.

Et dicant ſemper, magnificetur Dominus, qui volunt pacem ſervi ejus, &c.] Angeli ſemper, homines non ſemper; dæmones nec ſemper, nec aliquando magnificant Dominum.

PSALMUS XXXV.

Non eſt timor Dei ante oculos ejus, &c.] Timore enim Domini quilibet declinat a malo.

Quoniam doloſe egit in conſpectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium, &c.] *Invenire* ponitur pro *dignoſcere*. Cæterum quærendum eſt, an qui novit iniquitatem, illam etiam ut iniquitatem omnino oderit.

Verba oris ejus iniquitas & dolus, &c.] Alius ait: *Verba oris ejus iniquitas & moleſtia*, id eſt, gravia, ita ut moleſtiam faceſſant iis, qui attendunt. *Noluit intelligere.* Ex dictis manifeſtum eſt, iniquum non ex creatione talem eſſe: nolle quippe intelligentiam habere ad agenda bona, liberi eſt arbitrii. Præterea

meditatus eſt iniquitatem, & quæ ſequuntur. Iſtiusmodi eſt etiam illud: *Væ qui operantur mala in cubili ſuo, & ſimul cum die perfecerunt ea.* Qui igitur hoc modo meditatur iniquitatem in cubili, aſſiſtit omni viæ non bonæ, id eſt, omni actioni malæ, minime repugnans iniquitati ſuæ: approbans eam, quæ eſt habitudo peſſima, reipſa incipit ambulare omnem viam non bonam.

Domine in cælo miſericordia tua & veritas tua usque ad nubes, &c.] Hinc decepti quidam, inter quos etiam eſt Ariſtoteles, ſublunaria omnia providentiæ non ſubjacere definierunt.

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, &c.] Bona eſt hæc ebrietas, *& calix tuus inebrians quam præclarus eſt!* Cum vero tentationes ſint tempeſtates; utique & torrens voluptatis Dei erit præmium perſeverantiæ in tentationibus, quod fluminis inſtar affluet iis, qui vicerunt eas per Jeſum Chriſtum.

Ejusdem.] Qui ex hac ebrietate non fit ſobrius, is non facit juſte. Quamobrem de vituperabili ebrietate dictum eſt: *Evigilate juſte, & nolite peccare.*

Quoniam apud te eſt fons vitæ, &c.] Si fons eſt vita, vita autem eſt Chriſtus, fons eſt Chriſtus. *In lumine tuo videbimus lumen.* Contemplando, quæ facta ſunt, videbimus Chriſtum, vel in cognitione Chriſti videbimus Deum.

Non veniat mihi pes ſuperbiæ, &c.] Si ſuperbia eſt habitus peſſimus, quomodo habet pedes? Vel forte de animali loquitur inoperante ſuperbiam.

PSALMUS XXXVI.

Noli æmulari in malignantibus, &c.] Æmulationem hoc loco imitationem vocat.

Revela Domino viam tuam, &c.] *Omnis, qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem,* non revelat

φως, ὐκ ἀποκαλυπτει την ὁδον αὐτυ προς κυριον. πρωτον ἐλπισον ἐπι κυριον, και ποιει χρηςοτητα, και τα ἑξης. ἀπερ ποιησας, παλιν ἐλπισον ἐπ᾽ αὐτον, και αὐτος ποιησει. ὁ δε την ἐν κρυπτῳ δικαιοσυνην βλεπων θεος, δια το βλεπειν ἐν τῳ κρυπτῳ, ἐξοισει αὐτην, ὁτε φανερωσει τας βυλας, και ὁ ἐν τῃ κρισει διαλαμπων, ὡς μεσημβριαν ἑξει το κριμα.

Ὑποταγηθι τῳ κυριῳ και ἱκετευσον αὐτον, κ. τ. ε.] Η ὑποταγη αὐτη ἐςι φυσεως λογικης προς την γνωσιν τυ θευ ἑκυσιος συγκαταθεσις. μη παραζηλυ ἐν τῳ κατευοδυμενῳ ἐν τῃ ὁδῳ αὐτυ, ἐν ἀθρωπῳ ποιυντι παρανομιας. νυν εὐοδωσιν την ἐπι το χειρον προκοπην λεγει· ὡς και το· πονηροι δε ἀνθρωποι και γοητες προκοψυσιν ἐπι το χειρον.

Παυσαι ἀπο ὀργης και ἐγκαταλιπε θυμον, κ. τ. ε.] Θυμος ἐςιν ὀργη ἐπιθυμιας ἡμερυ ψυχης κατ᾽ ἐξοχην ἀμυνης. ὀργη ἐςιν ὀρεξις τιμωριας, τιμορια δε ἐςιν κακυ ἀνταποδοσις. μη παραζηλυ ὡςε πονηρευεσθαι. μη ἰδῃς αὐτων την εὐημεριαν, ἀλλα προσμεινον το τελος, και ὀψει τον ὀλεθρον.

Οτι οἱ πονηρευομενοι ἐξολοθρευθησονται, κ. τ. ε.] Το ἐξολοθρευθηναι ὐδεν ἑτερον ἐςιν ἠ το ἐκπεσειν ἐκ θευ.

Και ἐτι ὀλιγον, και ὐ μη ὑπαρξει ἀμαρτωλος, κ. τ. ε.] Αμφιβολος ἡ λεξις· ἠ γαρ ἀνυπαρκτος ἐςαι ὁ ἀμαρτωλος (ὁπερ οἰονται οἱ παντελως τυς φαυλυς φθειρεσθαι λεγοντες ὐχ ὑγιως) ἠ καθ᾽ ὁ ἀμαρτωλος ἐςιν, ὐχ ὑπαρξει.

Και ζητησεις τον τοπον αὐτυ, και ὐ μη εὑρῃς, κ. τ. ε.] Τοπος ἁμαρτωλυ ἡ κακια.

Οἱ δε πραεις κληρονομησυσι γην, κ. τ. ε.] Η γη νυν γνωσιν σημαινει· ὡς γαρ ἐν τοπῳ τῃ θεωριᾳ λεγεται εἰναι ὁ νυς. και κατατρυφησυσιν ἐπι πληθει εἰρηνης. τρυφη δικαιυ πληθος εἰρηνης, πληθος δε εἰρηνης ἐςιν ἀπαθεια ψυχης μετα γνωσεως των ὀντων ἀληθυς.

Κρεισσον ὀλιγον τῳ δικαιῳ ὑπερ πλυτον ἁμαρτωλων πολυν, κ. τ. ε.] Κρεισσον ὀλιγη γνωσις πνευματικη ὑπερ πληθος σοφιας ἐθνων.

Ὑποςη-

viam ſuam Domino. Primum *ſpera in Domino, & fac bonitatem*, & quæ ſequuntur. Hæc ubi feceris, iterum *ſpera in eo, & ipſe faciet.* Deus autem, qui in occulto juſtitiam videt, eo quod in occulto videat, educet eam, quando manifeſtabit conſilia; & qui in juſtitia elucet, quaſi meridiem habebit judicium.

Subditus eſto Domino, & ora eum, &c.] Subjectio hæc eſt rationabilis naturæ cognitioni Dei voluntaria adhæſio. *Noli æmulari in eo, qui proſperatur in via ſua, in homine faciente injuſtitias.* Proſperitatem hoc loco vocat progreſſum in pejus, juxta illud: *Mali autem homines & ſeductores proficient in pejus.*

Deſine ab ira, & derelinque furorem, &c.] Furor eſt ira, qua manſueta anima ſupra modum deſiderat ultionem: ira eſt deſiderium ultionis; ultio autem mali retributio. *Noli æmulari, ut maligneris.* Non videas eorum proſperitatem, ſed expecta finem, & videbis interitum.

Quoniam, qui malignantur, exterminabuntur, &c.] Exterminari nihil aliud eſt, quam a Deo excidere.

Et adhuc puſillum, & non erit peccator, &c.] Ambigua eſt hæc locutio: vel enim exiſtentia carebit peccator (quod exiſtimant illi, qui pravos penitus interire perperam tradunt) vel in quantum peccator eſt, non erit.

Et quæres locum ejus, & non invenies, &c.] Locus peccatoris eſt malitia.

Manſueti autem hæreditabunt terram, &c.] Terra hoc loco ſignificat ſcientiam: nam contemplatione mens dicitur eſſe tanquam in loco. *Et delectabuntur in multitudine pacis.* Deliciæ juſti multitudo pacis, multitudo autem pacis eſt impatibilitas animæ cum vera eorum, quæ ſunt, cognitione.

Melius eſt modicum juſto ſuper divitias peccatorum multas, &c.] Melior eſt modica ſcientia ſpiritalis, quam multa ſapientia Gentilium.

Conſir-

Confirmat autem juſtos Dominus, &c.] Nihil æque confirmat juſtum, ac gratia ſpiritalis; *Ut impartiar vobis gratiam ſpiritalem ad confirmandos vos*, inquit Apoſtolus.

Novit Dominus vias immaculatorum, &c.] Alius legit: *Prævidit Dominus dies immaculatorum.* Non confirmat ſolum ipſis vitam, ſed novit etiam dies futuros & præparatam hæreditatem. Nihil igitur ipſis oberit, quod parvo tempore lugeant: nam per tolerantiam exercentur, tum per anguſtam & arctam viam incedunt, non confundendi in tempore malo, quando iram inducit ſuper peccatores. Quin etiam nunc hi quidem rationabilis cibi penuria pereunt; illi vero ad ſatietatem Deo delectabuntur.

Et hæreditas eorum in æternum erit, &c] Hæreditas eſt ea cognitio, quam de Deo habet rationabilis natura.

Non confundentur in tempore malo, &c.] Tempus malum vocat judicii tempus. *Et in diebus famis ſaturabuntur.* Dies famis vocat illas, in quibus multi ex iis, qui immundi ſunt privantur pane illius, qui dixit: *Ego ſum panis, qui de cælo deſcendi.*

Deficientes quemadmodum fumus deficient, &c.] Hunc fumum expellit a rationabilibus lignis ignis, quem venit Chriſtus in terram mittere.

Ejusdem.] Fumus ignis extincti ſignum eſt. Sed & hi, cum tanquam ignis flammigeraſſent, extincti ſunt. Iſtius modi ſunt peccatores, qui, cum adverſum nos eluxerunt, intereunt: non quod eorum ſubſtantia penitus diſſolvatur, ſed quod non amplius ſint peccatores.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410